

Jari Ehrnrooth

Sanan vallassa, vihan voimalla

Societas Historica Finlandiae
Suomen Historiallinen Seura
Finska Historiska Samfundet

Historiallisia Tutkimuksia 167

Jari Ehrnrooth

Sanan vallassa, vihan voimalla

Sosialistiset vallankumousopit ja niiden
vaikutus Suomen työväenliikkeessä
1905–1914

Kansi ja kuvasivut: Anders Carpelan

Kannen kuva: Pasi Haaranen

© Jari Ehrnrooth

Tutkimus on otettu julkaistavaksi Suomen Historiallisen Seuran sarjassa
Historiallisia Tutkimuksia Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan
16.9.1992 antaman painatusluvan perusteella

ISSN 0073-2559

ISBN 951-8915-64-4

Tekstinvalmistus: Magneettisesta tekstistä
Painaminen ja sidonta: Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 1992

Esipuhe

Vaellukseni Suomen vanhan työväenliikkeen vallankumoukselliseen ytimeen on ohi, ja haluan lausua kiitokseni niille, joiden tukea vailla ei taival olisi taittunut.

Kirja sisältää vanhaa ja uutta. Kirjoitin sen kahden kesän ja syksyn aikana, 1987 ja 1991. Ensimmäisen vaiheen saannokset esitin pro graduna ja liseniaatintyönä Antero Heikkisen ohjaamissa Suomen historian seminaareissa. Suopeasti hän katsoi uutta hakevaa otettani osoittaen suunnan, jossa työ kaipasi täydennystä. Tuosta alkaen sain Hannu Soikkaselta lausuntoja, joiden vankka asiantuntemus auttoi suhteuttamaan kirjan visiota kansallisen historian vaihtuvien tulkin-tojen saattoon. Risto Alapuron historiallinen sosiologinen oppineisuus ja aihepiirin syvä tuntemus ovat vertaansa vailla. Hän haastoi ja rohkaisi kun pelkäsin toraa. Klaus Mäkelän tarkkanäköiset lausunnot olivat yhtä inspiroivia kuin ne vuoropuhelut, jotka hän järjen ja kehittelyn ahjossa viritti.

Käsitalkin osiin ja kokonaisuuksiin antoivat selkiyttäviä ja rikastavia kommentteja myös Olli Alho, Pertti Haapala, Sara Heinämaa, Risto Heiskala ja Seppo Pöntinen. Hanna Kuusi avusti tarkasti, tunnistavasti ja tehokkaasti kaikessa mahdollisessa arkistotöistä atk-ajoihin ja taulukointiin. Timo Niemi tuki taustalta. Pia Rosenqvist rohkaisi. Jaana Lähteenmaa luki edelliset osat ennen muita. Michel Grünstein kyseli ison kysymyksen perään.

Kolme vuotta sain työskennellä Suomen Akatemian tutkimusassistenttina Helsingin yliopiston sosiologian tutkijatiloiissa muiden kirjoissaan elävien joukossa. Omistautumisen mahdollisuuksia soivat myös Hilma & Heikki Honkasen Säätiö sekä Koneen Säätiö. Kustannustoimi järjestyi mutkattomasti Suomen Historiallisen Seuran ja etenkin Rauno Endénin avulla. Merja Lahtinen kokosi hakemiston vaivojaan säästämättä. Viimeiset huoleni kaikkosivat kun Anders

Carpelan otti taikoakseen kannen ja kuvasivut.

Lähimmilleni työ lienee ollut aiheensa puolesta arvoitus, näyttänyt taakalta tai riivaukselta. Eivät he siitä piitanneet. Äiti ja isä antoivat apunsa. Vaimoni Lotta ja tyttäreni Anna pitivät yllä sykettä, jossa leväten kärsin kuulla vanhempieni vanhempien ja heidän vanhempiensa aikaisten raivotarten äänet.

Siltasaarella 19.10.1992

Jari Ehrnrooth

Sisällys

Luettelo taulukoista ja kuvioista tekstissä	13
Lyhenteet	17
1. JOHDANTO	21
1.1. Tutkimuksen tausta ja tarkoitus	21
1.2. Lähteet ja aiempi tutkimus	28
1.3. Esitystapa	34
2. SANAT JA TEOT	37
2.1. Vaikutuksenhistoriallinen perspektiivi	37
2.2. Diskursiivinen vaikutus	39
2.3. Järkeä ja kaipaus	44
2.4. Ulkoinen ja sisäinen	48
2.5. Opin vaiheet aatteesta reaalihistoriaksi	54
3. SUURLAKKORADIKALISMIN TUKAHDUTUS JA EDUSKUNTAKESKEISEN LUOKKAPUHTAUDEN VALTAANNOUS	61
3.1. Marraskuun henki ja idän toivo	61
3.2. Suurlakkoradikalismi puolueessa	67
3.3. Idän toivosta luokkataisteluvapauden puolustamiseen ...	71
3.4. Luokkapuhtaus ja eduskunta	87
3.5. Yhteenveto	91
4. VALLAKUMOUSOPILLISET SUUNTAUKSET	93
4.1. Yleistä	93
4.2. Opit puolueessa ja kautskylaisen paradigman ylivalta ...	94
4.3. Kirjallisen tarjonnan volyymit	105
4.3.1. Käännöskirjallisuus	105

4.3.2. Työväen kirjastojen kirjavalikoimat	116
4.4. Yhteenveto	120
5. JOHTAVAT TEKSTIT	127
5.1. Aluksi	127
5.2. Oikeaoppisuus	129
5.2.1. Valpas	129
5.2.2. Kuusinen	132
5.2.3. Kautsky	135
5.3. Revisionismi	148
5.3.1. Yleistä	148
5.3.2. Bernstein	149
5.3.3. Tainio	155
5.3.4. Mäkelin	158
5.3.5. Korpimaa	159
5.4. Radikaalivallankumouksellinen anarkismi: Krapotkin	163
5.5. Utopismi	169
5.5.1. Yleistä	169
5.5.2. Blatchford	170
5.5.3. Bellamy	171
5.5.4. Morris	175
5.5.5. Murros	177
5.6. Syndikalismi: Murros	177
5.7. Entä leninismi	181
5.8. Yhteenveto	184
6. PUHUJAKOULUTUKSEN OPPISUUNTA	190
6.1. Agitaatio ja agitaattorikurssit	190
6.2. Agitaattorikursseista puolueopistoon	194
6.2.1. Agitaattoriohjauksen uudelleenjärjestelyt suurlakon jälkeen	194
6.2.2. Valtakunnalliset agitaattorikurssit Lahdessa 1906	199
6.2.2.1. Oppilasaines	199
6.2.2.2. Opetus ja sen vastaanotto	207
6.2.3. Alueelliset luentokurssit piireissä 1907–1913	211
6.2.4. Puolueopistohanke ja kamppailu puolueen puhuntavallasta 1908–1913	214
6.2.4.1. Suunnitelmista kenraaliharjoituksiin	214

6.2.4.2.	Kamppailua puhuntavallasta	221
6.2.5.	Yhtenveto	228
6.3.	Puolueopisto 1913 ja opetuksen vallankumous- opillinen puoli	229
6.3.1.	Yleistä	229
6.3.2.	Opistokurssi	230
6.3.2.1.	Oppilasaines	230
6.3.2.2.	Opistokurssin luonteesta	238
6.3.3.	O. V. Kuusinen ja sosialismin edellytykset	242
6.3.3.1.	Kirja-Wille ja puoluetaktikko	242
6.3.3.2.	Suurtuotannosta sosialismiin	244
6.3.4.	Edvard Gylling ja vallankumouksen mahdollisuus kapitalisoituvassa Suomessa	254
6.3.4.1.	Tilasto-oppia, talousmuotojen evoluutiota ja konkreettista historiallista analyysia	254
6.3.4.2.	Suomalaisen kapitalismin kehitysaste ...	259
6.3.5.	Opetuksen vastaanotto	265
6.3.6.	Yhtenveto	266
7.	AGITAATTORIPUHUNNAN AATESISÄLTÖ JA VAIKUTUS	271
7.1.	Tallentumaton vaikutustapahtuma	271
7.2.	Organisaatio	275
7.2.1.	Puhuntakoneiston kehitysvaiheet	275
7.2.2.	Johtajat, puhujat, joukot	278
7.3.	Ohjailu ja palaute	282
7.3.1.	Aatesisältö	282
7.3.2.	Puhujien raportit	290
7.3.3.	Kansanomainen palaute	295
7.4.	Volyyymi ja vaikutus	299
7.4.1.	Määrän ja kattavuuden ajallisaikallinen vaihtelu	299
7.4.2.	Vaikutus	309
7.5.	Vaikutuksenteko	313
7.5.1.	Puhuntamuotojen tyypittely	313
7.5.2.	Vaikutustavan kenttämuunnelmat	315
7.5.3.	Tapausesimerkkejä	325
7.5.3.1.	Rekonstruktion luonne	325
7.5.3.2.	Hilja Pärssinen	327

7.5.3.3.	Matti Paasivuori	329
7.5.3.4.	Kössi Ahmala	332
7.6.	Yhteen veto	336
8.	VASTAKAIKU JA TYÖVÄESTÖN ERI RYHMÄT	340
9.	TYÖVÄEN KÄSINKIRJOITETTU ITSETIETOISUUS	
	JA VIHA	365
9.1.	Esityksen lähtökohdat	366
9.2.	Maatyöläiset: Niinivedenpää	376
9.2.1.	Jäsenistö ja aktiivisuus	376
9.2.2.	"Kurituksen" ja "Murtajan" ääni	378
9.2.2.1.	Yleistä	378
9.2.2.2.	Vihollinen	378
9.2.2.3.	Köyhälistön kurjuus ja riistäjien yltäkylläisyys	380
9.2.2.4.	Suuri päämäärä ja autuudenlupaukset ...	383
9.2.2.5.	Kosto ja sivistys	388
9.2.2.6.	Kokoavat metaforat	398
9.2.2.7.	Pieni punainen viiva	401
9.3.	Metsä- ja uittotyöläiset: Himanka	403
9.3.1.	Jäsenistö ja toiminta	403
9.3.2.	"Raatajan" totuus	406
9.3.2.1.	Yleistä	406
9.3.2.2.	Turmeltu luonto ja ihmisluonnon tuomiovalta	406
9.3.2.3.	Luokkaviha	408
9.3.2.4.	Yksimieliset ja itsetietoiset veljet vapauden maassa ja työn valtakunnassa	409
9.3.2.5.	Avara valkeus ja ahdas yö	410
9.4.	Saha- ja puutyöläiset: Alavus	411
9.4.1.	Yhdistys ja sen ympäristö	411
9.4.2.	"Walon kipinä" ja "Huvittaja"	414
9.4.2.1.	Yleistä	414
9.4.2.2.	Päämäärä	414
9.4.2.3.	Sydämen vaisto ja luokkatietoisuus	415
9.4.2.4.	Iskevät metaforat	417
9.4.2.5.	Kristillisyyden tulkinta ja vaikutus	418
9.5.	Puuvillatehtaan väki: Palosaari	419

9.5.1.	Yhdyskunta, yhdistys ja rituaalisesti vahvistettu yksimielisyys	419
9.5.2.	”Kitupiikki” ja ”Sarastus”	423
9.5.2.1.	Yleistä	423
9.5.2.2.	Tuhoava voima	423
9.5.2.3.	Tavoite	426
9.5.2.4.	Altruismi ja egoismi	427
9.5.2.5.	Paheet, hyveet ja tietopuolinen itsekasvatus	429
9.5.2.6.	Luokkatietoisuus ja äänestäminen	432
9.5.2.7.	Metaforiset polariteetit	437
9.6.	Metalliteollisuustyöläiset: Tampere	439
9.6.1.	Tehtaat ja ammattiosasto	439
9.6.2.	”Nokinenä”	442
9.6.2.1.	Yleistä	442
9.6.2.2.	Vallankumouksen torvet	442
9.6.2.3.	Sosialistinen yhteiskunta	447
9.6.2.4.	Oikeus, henkinen kehitys ja puoluerajat	449
9.6.2.5.	Korpit ja varpuset	452
9.6.2.6.	Kristillinen traditio ja marxismi	452
9.7.	Revennyt diskurssi: Helsingin kirvesmiehet	454
9.7.1.	Tapauksen erikoisluonne	454
9.7.2.	Erimielinen ”Kehittäjä”	455
9.7.2.1.	Yleistä	455
9.7.2.2.	Vihan lauhduttaminen ja erimielisyys ...	455
9.7.2.3.	Sosiaalinen altruismi ja henkinen kehitys	457
9.7.2.4.	Metaforien mytologisaatio	458
9.8.	Kansanomainen oikeaoppisuus: Söörnäinen	460
9.8.1.	Tapauksen erityisluonne	460
9.8.2.	Oikeaoppiset ”Väittäjä” ja ”Nuorten toivo”	462
9.8.2.1.	Yleistä	462
9.8.2.2.	Yksimielisyys ja autuudenlupaus	462
9.8.2.3.	Kehitys ja tietopuoliset ihanteet	465
9.8.2.4.	Toimintatapauksien luokkatietoinen puolustaminen	467
9.9.	Yhteenveto	468
9.9.1.	Vastakaikuhypoteesin arviointia	468
9.9.2.	Kokonaiskuvan luonne	469

9.9.3. Huomioita diskurssien rakenteista ja voimataloudesta	471
9.9.3.1. Niinivedenpää	471
9.9.3.2. Palosaari	478
9.9.3.3. Tampere	480
9.9.3.4. Erikoistapaukset: Söörnäinen ja Helsingin kirvesmiehet	482
10. SANAN VALTA JA VALLANKUMOUS	484
VITKA VAUHTI	501
LIITTEET	502
LÄHDELUETTELO	551
SUMMARY	563
HAKEMISTO	581

Luettelo taulukoista ja kuvioista tekstissä

Taulukot

Taulukko 1.	Kannanotot ylimääräisten valtiopäivien vaaliin osallistumiseen sos.dem. puolueen ylimääräisessä puoluekokouksessa 1905	69
Taulukko 2.	Eri linjojen kannatus puhemieskysymyksessä sos.dem. eduskuntaryhmässä 1907–1913	89
Taulukko 3.	Työväenyhdistysten, työväenkirjastojen ja kirjastojen nidemäärien kasvukehitys 1899–1917.	116
Taulukko 4.	Valtakunnalliselle Lahden agitaattorikurssille 1906 osallistuneet puolueeseen liittymisvuoden ja puhujakokemuksen mukaan	202
Taulukko 5.	Valtakunnalliselle Lahden agitaattorikurssille 1906 osallistuneet ammattiryhmän, sukupuolen ja puhujakokemuksen mukaan	203
Taulukko 6.	Valtakunnalliselle Lahden agitaattorikurssille 1906 osallistuneet ammattiryhmän ja ammatti- aseman mukaan	205
Taulukko 7.	Puolueopistoon vuonna 1913 hakenet, hyväksytyt, peruneet ja osallistuneet vaalipiireittäin	231
Taulukko 8.	Puolueopiston kurssille v. 1913 osallistuneiden pohjakoulutus	233
Taulukko 9.	Puolueopiston kurssille v. 1913 osallistuneiden ammattiasemat sekä toiminta työväenliikkeen puhujana	234
Taulukko 10.	Suomen väestön luokkajako porvaristoon ja köyhälistöön vuonna 1905 Gyllingin mukaan	264

Taulukko 11. Sosialidemokraattisten puhetilaisuuksien ja luentokurssiesitelmien määrä vaalipiirin mukaan 1906–1913	302
Taulukko 12. Sosialidemokraattisen agitaatiopuhunnan suhteellinen volyymi vaalipiiriin mukaan 1907–1912	305
Taulukko 13. Sosiaalidemokraattisten puhetilaisuuksien keskimääräinen kuulijamäärä tilaisuutta kohti vaalipiiriin mukaan 1906–1912	306
Taulukko 14. Sosialidemokraattisen agitaatiopuhunnan kattavuus vaalipiiriin mukaan 1907–1912	307
Taulukko 15. Sosialidemokraattien reaalin vaalikannatus prosentteina 1907–1913 vaalipiiriin mukaan	308
Taulukko 16. Niinivedenpään työväenyhdistyksen jäsenistö ammattiryhmän mukaan 1909–1914	377
Taulukko 17. Himangan työväenyhdistyksen jäsenistö ammattiryhmän mukaan 1914 ja 1915	405
Taulukko 18. Alavuden aseman työväenyhdistyksen jäsenistö ammattiryhmän mukaan 1906, 1912 ja 1913	413
Taulukko 19. Palosaaren työväenyhdistys Taiston jäsenistö 1907–1914	422
Taulukko 20. Tampereen kone- ja metallityöläisten ammatti-osasto nro 6:en jäsenistö liittymisvuosittain ammatin mukaan 1909–11	440
Taulukko 21. Tampereen kone- ja metallityöläisten ammatti-osasto nro 6:en jäsenistö liittymisvuoden ja -iän mukaan 1909–11	441
Taulukko 22. Tampereen kone- ja metallityöläisten ammatti-osasto nro 6:en jäsenistö liittymisvuoden ja syntymäpaikan mukaan 1909–1911	441
Taulukko 23. Söörnäisten työväenyhdistyksen jäsenistö ammatin mukaan	461

Kuviot

Kuvio 1. Tutkimuksen rajaus: vallankumousopillisten diskurssien välittyminen	25
Kuvio 2. Diskursiivisen välitystransformaation muodollinen kuvaus	55

Kuvio 3.	Diskursiivisen vaikutustransformaation muodollinen kuvaus	56
Kuvio 4.	Oppisuuntausten päämäärät ja keinot	103
Kuvio 5.	Sosialistinen käänöskirjallisuus Suomessa 1898–1917 sekä suomenkielinen sosialistinen käänöskirjallisuus Yhdysvalloissa 1898–1917	107
Kuvio 6.	Sosialistinen käänöskirjallisuus alkuperäismaan mukaan 1898–1917	108
Kuvio 7.	Sosialistinen käänöskirjallisuus opillisten suuntausten mukaan 1898–1918	109
Kuvio 8.	Marxisin klassikoiden, Kautskyn ja Bernsteinin teosten käänösvolyymit (teosten sivumäärillä mitattuna) ja niiden osuus kaikista sosialistisista käänöksistä (teosten kappalemäärillä mitattuna) Suomessa 1898–1918	110
Kuvio 9.	Lahden valtakunnalliselle agitaattorikurssille osallistuneiden ikäpyramidi	200
Kuvio 10.	Sosialidemokraattiset luentokurssit lääneittäin (vaalipiireittäin, paikkakunnittain) 1907–1913	212
Kuvio 11.	Puolueopiston kurssille v. 1913 osallistuneiden ikäpyramidi	232
Kuvio 12.	Suomalaisen yhteiskunnan kuvautumisstrukturi puolueopistossa 1913 Kuusisen talousopin ja Gyllingin Suomen yhteiskuntataloudellisen kehityksen luentojen kontekstissa	261
Kuvio 13.	Suurlakon jälkeen muotoutuneen sosiaalidemokraattisen puhuntakoneiston rakenne	281
Kuvio 14.	Sosialidemokraattien agitaativolyymien, jäsenmäärän ja vaalikannatuksen indeksit 1907–1913	310
Kuvio 15.	Agitaatiomuotojen tyypittely	315
Kuvio 16.	Opilliset virtaukset ja työväestön sosiaaliset ryhmät: vastakaikuhypoteesin kuvaus	357
Kuvio 17.	Tapausten sijoittuminen elinkeinojen ja tuotantomuotojen loogiseen ja historialliseen jatkumoon	370
Kuvio 18.	Vastakaikuhypoteesin rikastettu sovellus analysoitaviin tapauksiin	372
Kuvio 19.	Ulkoisen ja sisäisen identtisyys hyvän ja pahan erottelussa metaforisella tasolla	401
Kuvio 20.	Voima, vääjäämättömyys ja koontaava yksimielisyyt Niinivedenpään järjestäytyneen työväestön	

	kansanomaisessa diskurssissa arkaaisen, eetoksen, areten ja epistemen piirissä	471
Kuvio 21.	Luokkataistelun kaksi tietä: tiedostava ja kostava	472
Kuvio 22.	Diskurssin piirit, suuren päämäärän kehät sekä tiedostava ja arkaainen linja	475
Kuvio 23.	Arkaainen viha ja ikuinen onni vastakohtaparina	476
Kuvio 24.	Tuhovoima, diskurssin piirit ja päämäärän kehät Palosaaren järjestäytyneen tehdastyöväen kansanomaisessa diskurssissa	479
Kuvio 25.	Kokoontaittuminen Tampereen järjestäytyneiden metallityöläisten kansanomaisessa diskurssissa	481
Kuvio 26.	Voima, vääjämättömyys ja koontaava tekijä Söörnäisten järjestäytyneen työväestön kansan- omaisessa oikeaoppisessa diskurssissa arkaaisen, eetoksen, areten ja epistemen piirissä	483

Lyhenteet

ER	(Sos.dem.) Eduskuntaryhmä
KA	Kansan Arkisto
KL	Kansan Lehti (Tampere)
PH	(Sos.dem.) Puoluehallinto
PH/tvk	(Sos.dem.) Puoluehallinnon toimeenpaneva valiokunta
PK	(Sos.dem.) Puoluekokous
	IV = Tampere 1905
	V = Oulu 1906
	VI = Kotka 1909
	VII = Helsinki 1911
	VIII = Tampere 1913
PN	(Sos.dem.) Puolueneuvosto
Ptk	(Sos.dem.) Puoluetoimikunta
SAL	Sosialistinen Aikakauslehti
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
TA	Työväen Arkisto
TM	Työmies
VA	Valtion Arkisto

"... myös teoriasta tulee aineellinen voima heti kun kansanjoukot ovat omaksuneet sen. Teoria kykenee valtaamaan joukot niin pian kuin se todistelee ad hominem ..."

– Karl Marx 1844

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen tausta ja tarkoitus

Aatteet muuttuvat ensin historiaksi ja sitten menneisyydeksi. Samalla tavoin kuin sosialismin oppi kuluvan vuosisadan alussa valaisi työväestön ison osan onnen tavoittelua, heittää sen historiallinen vaikutus tänään pitkän varjonsa kaikkien ihanneyhteiskuntaa hakevien päälle. Sosialistinen ihanne on kuollut.

Tässä työssä on tahdottu antaa vaikutuksenhistoriallinen kuvaus siitä, miten marxilaisperäiset sosialistiset vallankumousopit Suomessa inkarnoituivat historiallisiksi voimiksi sinä murroskautena jota suuriruhtinaskunnassa elettiin suurlakosta 1905 ensimmäisen maailmansodan alkuun 1914. Tarkastelu ei hahmota niinkään oppisuuntien kronologista kehitystä kuin niiden vaikutuksen tasoja ajanjakson kokonaisuutta vasten. Tavoitteena on saada esiin sekä opillisten virtaus-ten välittymisen hierarkkinen rakenne ylhäältä alas että hierarkisten tasojen autonomia.

Oppisuunnat muuttuivat olennaisesti siirtyessään ylhäältä opin perustajien ja vaikutusvaltaisten tulkkien tasolta alas diskursiivisen vaikutuksen piiriin valikoituvien kansanjoukkojen tasolle. Viimeistään metsämökkiin kokoontuneiden maatyöläisten edessä sai sosialidemokratia huomata, että tullakseen kansanomaisessa tajunnassa eläväksi sanaksi sen oli sopeuduttava pitämään yhteyttä kaanoniinsa valittujen eikä opin ehdoilla.

Kansallisen historian perspektiivissä tutkimuksen aihepiiri liittyy Suomen sosialidemokraattisen työväenliikkeen kehitykseen suurlakon ja kansalaissodan välisenä aikana. Varsin paljon ja perusteellisesti on tutkittu ja pohdittu vuosien 1917–18 vallankumouksellisten

tapahtumien ja kansalaissodan historiaa¹. Työväenliikkeen kehitystä myös aatteelliselta kannalta on yksityiskohtaisesti selvitetty suurlakkoa ja ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleja 1907 edeltävältä kaudelta². Niin kutsuttu toinen sortokausi on ollut melko vähän tutkittu vaihe poliittisessa ja aatehistoriassa yleensäkin³. Etenkin sosialidemokraattisen työväenliikkeen aatekehityksen tarkastelu tuolta ajalta on aika puutteellista ja ylimalkaista⁴. Kuva on hahmottunut liiaksi vuoden 1918 vallankumouksen ja kansalaissodan näkökulmasta.⁵ Puolueen opilliset suuntaukset ja johtava linja on tavalla tai toisella tulkittu vuoden 1918 taustaksi.

Paljon on historiallisissa tulkinnoissa kiistelty siitä, oliko ns. vanha työväenliike vallankumouksellinen vai maltillinen. Heti kun on korostettu maltillisuutta, on alkanut näyttää siltä, ettei vuonna 1918 tapahtunutkaan työväen vallankumousta, johon ryhdyttiin, vaan epä-määräisempi vallanotto johon ajaututtiin. Mutta jos on päinvastoin korostettu vallankumouksellisuutta, on vuoden 1918 punakapina heti vaikuttanut tosin huonosti valmistellulta mutta yhtäkaikki täysmittaiselta kumoukselta. Vaihtelevia tulkintoja on ohjannut yhteinen mutta eri tavoin kohteensa valikoiva *pyrkimys luokkavihan silittelyyn*. Tässä silittelyssä voidaan ehkä erottaa ensinnäkin punaisia saatanallistava ja voittanutta valkoista valtaa pyhittävä vapaussota-projektio, toiseksi valkoisia demonisoiva ja hävinnyttä punaista valtaa pyhittävä luokkasota-projektio sekä kolmanneksi molempia osapuolia ymmärtävä konsensus-projektio. Suomen historiassa kansallisesti hyväksyttävän tulkinnan painopiste on vähitellen siirtynyt vapaussota-projektioista konsensus-projektioon.

Kansallisen sovun ja sovittelun hengessä on syntynyt myös rau-

-
1. Ks. Esim. Lappalainen 1981, Piilonen 1982, Rinta-Tassi 1986, Salkola 1985a ja 1985b, Upton 1980 ja 1981, Paasivirta 1957, Holodkovski 1978, Ketola 1987 vain joitakin yleistutkimuksia mainitakseni; aihepiiriltään eriytyneemmistä tutkimuksista ks. esim. Hämäläinen 1978, Paavolainen 1966 ja 1967 sekä Rasila 1968.
 2. Erityisesti Soikkanen 1961.
 3. Jussila 1979, 11.
 4. Vrt. Kirby 1971, 82–114; Soikkanen 1975, 120–197.
 5. Jussila 1979, 15, puhuu tutkimuksen routavuosisista tarjoaman kuvan vääristymisestä toisaalta itsenäisyysoikeusprojektioilla (– ”jouluuun 6:n tirkistysaukko”) toisaalta vuoden 1918 luokkasota-projektioilla (vrt. myös mt., 256–264). Samalla tavoin voidaan puhua Suomen Sos.dem. puolueen linjoista ja aatesäällöistä suurlakon ja kansalaissodan välisenä aikana hahmotetun kuvan vääristymisestä erilaisilla vuoden 1918 projektioilla.

hoitava ja sympaattinen työväenvallankumouksen ajopuu-teoria. Yhä enemmän on taivuttu näkemään, että maaliskuun vallankumouksesta 1917 alkaneessa tapahtumasarjassa – johon yleensä sisällytetään keskusvallan luhistumista seurannut valtatyhjiö, Suomen itenäistyminen, kaksoisvalta, valkoisten ja punaisten yhtäaikainen pyrkimys ylivaltaan, punainen terrori, kansalaissota, valkoinen terrori, valkoisen puolen voitto ja Suomen tasavallan syntyminen – ei ainkaan punaisella puolella ollut määrätietoisien vallankumouksellisen subjektin vahvoja pyrkimyksiä. Kansalaissota ei perustunutkaan syviin ristiriitoihin eikä Suomen työväenvallankumouksen taustalla ollut syvää ruohonjuuritason tyytymättömyyttä. Punaisten vallanotto on alkanut näyttää ennen muuta vallankumoukselta johon jouduttiin⁶.

Konsensus-projektiossa suurlakon jälkeinen työväenliike on alkanut näyttää yhä vähemmän vallankumoukselliselta ja yhä enemmän maltilliselta työväkeä modernisoivalta liikkeeltä, ”rahvaan tasa-arvo-liikkeeltä”⁷, joka oli monin tavoin kansallinen ja jopa osa syntyvää kansakuntaa eikä vain sille vastakkainen voima⁸.

Tähän kansallisen yhtenäisyyden innoittamaan tulkintalinjaan liittyneenä olen aiemmassa tutkimuksessani päätenyt siihen, että Suomen vanhan työväenliikkeen aatteellinen profiili ja etenkin siinä voitolle päässyt kautskylainen oikeaoppisuus korosti maltillista edistystä ja siirsi sosialistisen vallankumouksen kauaksi kehittyneen teollisuusyhteiskunnan tulevaisuuteen⁹.

Käsillä olevan tutkimuksen loppuvaiheessa konsensus-projektio osoittautui kuitenkin yhtä riittämättömäksi kuin se työn alussa oli ollut välttämätön. Kansakunnan rakentamisvisio on moneltakin kanalta liian kapea. *Ensinnäkään* se ei millään tavoin voi tehdä ymmärrettäväksi sitä, miksi maltillinen kautskylainen kansaa sivistävä ja parlamentaariseen työhön keskittynyt työväenliike tilaisuuden tullen sittenkin ryhtymällä ryhtyi aseellisen sodankäyntiin, olkoonkin että se oli kehnosti valmisteltua ja huonosti johdettua sekä strategisella että operationaalisella tasolla. *Toiseksi* siinä työväenliikettä empati-

6. Alapuro 1990.

7. Haapala & Hyrkkänen 1988, 3, Alapuron 1990, 36, mukaan.

8. Alapuro 1990, 3–4. Myös Jussila 1979, Haapala 1986, Kettunen 1986, Alapuro ym. (toim.) 1987. Näkemys on ehkä hieman mekaaninen: voihan olla, että kansakunnan muodostuminen oli sisäisesti ristiriitainen ja sotaisa mutta silti johdonmukaisesti etenevä prosessi.

9. Ehrnrooth 1988a, 1988b ja 1989.

soivat ja sympatisoivat sävyt ovat lähes avoimesti esillä: se pyrkii korostamaan liikkeen sitä puolta, joka on harmoniassa suuren kansallisen linjan kanssa. *Kolmanneksi* se perustuu liiaksi työväenliikkeen viralliseen ja liikkeelle identiteettiä luoneen historioinnin itsensä tuottamaan aineistoon. *Neljänneksi*, mikä tärkeintä, se todistelee vain aatteellisten ja poliittisten artikulaatioiden tasolla, mutta jättää analysoimatta kansanomaisen mentaliteetin ja kollektiivisen tunnedyneamiikan, jonka varassa liikkeen joukkovaikutus lepäsi. Käsittääkseni vasta tällä artikulaatiotasolla paljastuvat ne tekijät, joiden varaan punaisten vallanotto- ja sotimisvalmius rakentuivat. Ne ja vain ne voivat selittää, miksi Suomen järjestäytynyt työväki ryhtyi vallankumoukseen verissäpäin.

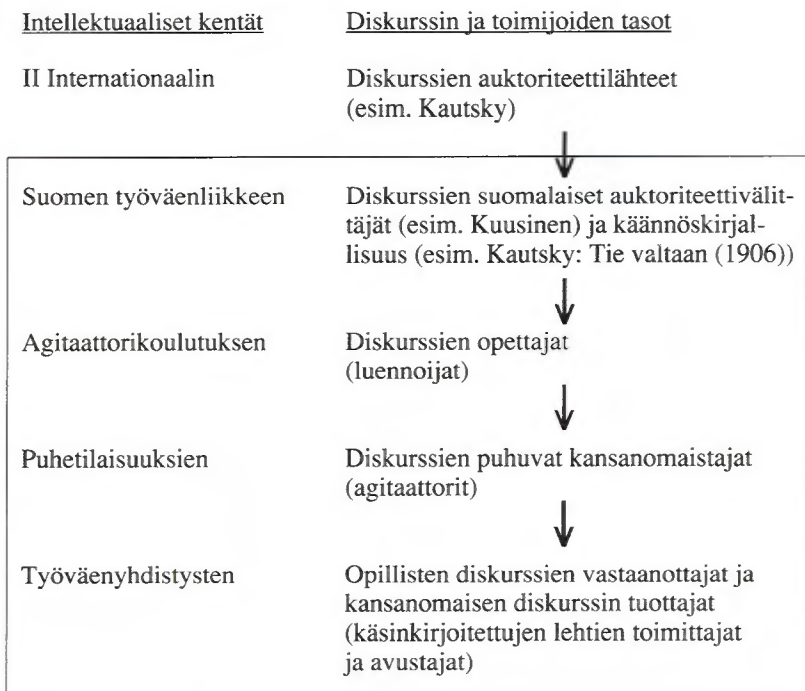
Konsensus-projektion täydentäjäksi saateltakoon kansallisen muistin näyttämölle katharttinen näky, jossa eteenpäin pyrkivää vanhaa työväenliikettä eivät kokoa yhteen ainoastaan modernin sivistyksen, valistuksen ja rakentamisen kansalliset hengettäret, vaan myös alkukantaisen vihan, kateuden ja kostonhimon verenhimoiset raivotaret. Ehkä juuri ne saivat täyttää sitä sangen epämääräistä vallankumouksellisuuden käsitettä, jota suomalaisen työväenliikkeen johtavassa kautskylaisperäisessä puhunnassa usein toisteltiin.

Tutkittaessa oppeja vaikutuksenhistoriallisesta perspektiivistä voi aatesisällön erittelyä täydentämään tulla vastaanottajien tunnedyneamiikan analyysin lisäksi retoristen mallien tarkastelu. Jokin kulttuurin pitkä traditio voi elää yli historiallisesti vaikuttavien aatteiden jossakin lujaan luutuneessa retorisessa muodossa. Uuden opin nopean leviämisen, omaksumisen ja vaikutuksen kannalta voi vanha malli olla olennaisempikin kuin uusi aatesisältö.

Tutkimuksessa tarkastellaan Suomen sosialidemokraattisen puolueen piirissä 1905–14 esiintyneitä vallankumousopillisia virtauksia ja niiden sosiaalista kiinnittymistä. Tutkimus on rajattu koskemaan vallankumousopillisten diskurssien välittymistä ensinnäkin laajemmin Suomen työväenliikkeen intellektuaaliseen kenttään¹⁰, toiseksi suppeammin siitä agitaattori- ja toimitsijakoulutuksen kenttään, kol-

10. Käsite ”intellektuaalinen kenttä” ei tässä yhteydessä viittaa työväenliikkeen kenttäväkeen, vaan niihin eri asteisissa yhteiskunnallisissa julkisuuksissa rajoituneisiin kamppailuareenoihin, joissa eri opilliset suuntaukset keräsivät valtaa suhteessa toisiinsa, työväenjoukkoihin ja valtiomahtiin. Käsite on sangen vapaa sovellus Pierre Bourdieun (1980) saman nimisestä käsitteestä, joka viittaa modernien intellektuellien toimintapiiriin yhteiskunnallisessa kokonaisuudessa.

KUVIO 1. *Tutkimuksen rajaus: vallankumousopillisten diskurssien välittyminen.*

_____ = tutkimuskohteen rajaus

manneksi agitaattoreiden puhetilaisuuksien kentille ja neljänneksi paikallisten työväenyhdistysten kentille (vrt. kuvio 1). Välittymistä tarkastellaan eri kenttien sisältä katsottuna.

Diskursseja eritellään sekä laajuuden että sisällön kannalta. Opilliset virtaukset esiintyivät varsinaisella näyttämöllään aatekirjallisuuden ja -kirjoittelun muodossa. Opin luojien ja sen vaikutusvaltaisten tulkkien käännöskirjallisuus sekä kotimaisten opinvälittäjien kirjallinen tuotanto (lentokirjaset, aikakauslehtiartikkelit) levisi työväenliikkeen kentälle paitsi kaupallista tietä myös työväenyhdistysten kirjastojen välityksellä. Tämä mahdollistaa kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen otteen yhdistämisen opillisten tekstien tarkastelussa. Vallankumousopit välittyivät kentälle myös suullisesti, agitaattoreiden puhee-

na. Agitaattori- ja toimitsijakoulutusta tarkastelemalla olen tutkinut sitä, mitä puolueen opillinen johto halusi agitaattoreiden ja toimitsijoiden työväestölle puhuvan. Agitaattoripuhuntaa olen eritellyt sekä määrällisen vaihtelun että aatesisällön ja vaikutustapojen suhteen. Paikallisten työväenyhdistysten käsinkirjoitetuista lehdistä olen koettanut lukea sitä, millaiseen muotoon joukoille saarnattu sosialismin aate muuttui kansanomaisten diskurssien piirissä.

Tämä on ensisijainen tutkimustehtävä. Toissijaisia tutkimustehtäviä on kaksi.

Ensinnäkin tarkastelu pyritään liittämään sosiaalishistorialliseen kontekstiin niiltä osin kuin se on mahdollista. Puolueen opillisen keskikaaderiston sosiaalista taustaa selvitetään agitaattorikurssien ja puolueopiston oppilasaineuksen avulla. Oppilaiden tehtäväksi tuli viedä johtava oppi kansanjoukoille ja valvoa sen omaksumista (vrt. kuvio 1). Oppilaiden sosiaalista taustaa selvittämällä luodaan kuvaa siitä, miten puolueen jäsenistön ja muodostumisensa prosessissa olevan työväestön eri sosiaaliryhmät tulivat edustetuiksi näissä ideologisen keskijohdon tehtävissä. Tuo kuva pyritään liittämään laajempaan keskusteluun pohtimalla sen ja aiemman tutkimuksen valossa eri vallankumousopillisten suuntausten sosiaalista kiinnittymistä. Tästä muotoillaan diskurssien eri työväen ryhmissä saamaa vastakaikua koskeva hypoteesi, jota koetellaan erittelemällä ryhmien mukaan valikoitujen paikallisten työväenyhdistysten kansanomaisia diskursseja.

Toiseksi tutkimus liitetään poliittishistorialliseen kontekstiin tarkastelemalla puoluekokouksissa (1905, 1906, 1909, 1911, 1913) ja niihin liittyen johtavissa työväenlehdissä (Työmies, Kansan Lehti) sekä puolueen johtoelimissä (puolueneuvosto, puolutoimikunta, eduskuntaryhmä) käytyä periaatteellista keskustelua valtiollisesta menettelytavasta. Keskustelu ja tehdyt päätökset perustuivat toisaalta erilaisiin vallankumousopillisiin lähtökohtiin ja niistä seuraaviin erilaisiin arvioihin tulevasta vallankumouksellisesta kehityksestä Venäjällä ja Suomessa, toisaalta suurlakon työväenliikkeen kollektiiviseen kokemukseen jättämiin käsityksiin, jotka osaltaan ehdollistivat vallankumousopillisten diskurssien vaikutusta. Puolue-elinten päätöksenteko toi esiin johtavan linjan ja eri virtausten keskinäiset voima-suhteet.

Siten tutkimusasetelmaan ei varsinaisesti sisälly poliittisen historian tai sosiaalishistorian tehtäviä. Tutkimuksessa ei tarkastella työväenliikettä poliittisena organisaationa, joka artikuloi ja suodatti työ-

väestön eri ryhmien intressejä muodostumassa olevan kansallisvaltion edustuksellisen poliittisen järjestelmän piirissä¹¹. Tämän vuoksi niinkin keskeinen poliittinen kysymys kuin maanvuokraus- ja torpparikysymys sekä sen käsittely puolue-elimissä ja eduskunnassa on jätetty syrjään. Yhteiskuntapoliittinen tilanne ja siinä tapahtuneet siirtymät on otettu vain reunaehtoina, jotka tulevat tarkasteluun ainoastaan vallankumousopillisten diskurssien sosiaalista kiinnittymistä pohdittaessa. Sosiaalihistorian puolelta kiinnostavia kysymyksenasetteluja tarjoaisi mentaalihistoriallinen sekä ns. kansanhistoriallinen tai oraalihistoriallinen tarkastelukulma¹². Voitaisiin tutkia eri sosiaalisten ryhmien jokapäiväisen elämän jatkuvuuksien ja katkosten virrassa muodostuvaa sosiaalista kokemusta, jota vasten vallankumousopilliset diskurssit kentälle tullessaan peilautuivat ja joka välitti diskurssien omaksumista. Tämä perspektiivi onkin mukana paikallisten työväenyhdistysten käsinkirjoitettujen lehtien analyysissa, mutta mihinkään kattavaan mentaliteettikuvaukseen ei ole pyritty, vaan pääperspektiivinä on koko ajan sosialististen oppien vaikutuksen ja muuntumisen erittely.

Tutkimuksessa olisi voitu pohtia myös toteutumattomien mahdollisuuksien historiaa. Esimerkiksi: miten suurlakon kokemus olisi muuttunut, jos paikalliset viranomaiset tai tsaarivaltion ylemmät tahot olisivat asevoimin puuttuneet tapahtumien kulkuun niin, että olisi päädytty kapinallisten veriseen taltuttamiseen. Vallankumousopillisten diskurssien Suomeen välittymisen suhteen voitaisiin kysyä: miten intellektuaalinen ja kenties poliittinenkin tilanne Suomessa olisi muuttunut, jos sorelilainen suurlakkoradikalistinen anarkosyndikalismi tai leniniläinen militantti oppi etujoukon johtamasta vallankumouksesta imperialismiin reuna-alueilla olisi löytänyt sopivaan aikaan sopivan opinvälittäjän työväenliikkeen suomalaisten intellektuellien keskuudesta. Mahdollisen historia¹³ tarjoaisi monia hedel-

11. Erinomaisen perusteellisesti Suomen vanhaa työväenliikettä tältä kannalta tarkastelee Pauli Kettunen väitöskirjansa taustaa luovassa luvussa (Kettunen 1986, 50–83).

12. Näistä tutkimussuunnista ks. esim. Thompson 1978, Samuel 1981, Thompson with Burchardt 1982, Kalela 1983, Le Roy Ladurie 1984; olen itse tarkastellut näiden tutkimussuuntien tarjoamia haasteita aiemmin, ks. Ehrnrooth 1985 ja 1987.

13. Mahdollisen historiasta ks. Palonen 1977 ja 1978; vrt. myös Ehrnrooth 1985 ja 1987.

mällisiä ja houkuttelevia spekulatiivisia kysymyksenasetteluja, jotka tässä tutkimuksessa on kuitenkin rajattu tarkastelun ulkopuolelle, kenties myöhempää käsittelyä odottamaan.

1.2. Lähteet ja aiempi tutkimus

Tutkimuksen lähdeaineisto muodostuu sos.dem. puolueen keskus- ja piiriarkistoihin tallennetuista asiakirjoista, suomennetusta sosialistisesta kirjallisuudesta, kotimaisten opinvälittäjien vallankumousopillisista teksteistä lentokirjasina ja aikakauslehdissä, johtavissa työväenlehdissä julkaistuista artikkeleista, materiaalista agitaattoreiden henkilöarkistoissa sekä etenkin käsinkirjoitetuista lehdistä paikallisten työväenyhdistysten arkistoissa.

Puoluearkiston (TA) asiakirjaryhmistä keskeisiä ovat puolue-elinten pöytäkirjat sekä agitaatiota ja agitaattori- ja toimitsijakoulutusta koskevat aineistot. Puoluekokousten pöytäkirjat (1905, 1906, 1909, 1911, 1913) julkaistiin painettuina; ne ovat keskustelupöytäkirjoina varsin tarkkoja, sillä kokouksissa käytettiin pikakirjoittajia. Puolue-neuvoston pöytäkirjat 24.3.1909–8.9.1913 löytyvät puoluearkistosta, vuosilta 1906–09 pöytäkirjat ovat kadonneet joitakin puolue-toimikunnan pöytäkirjaniteestä löytyviä liitteitä lukuunottamatta. Puolue-toimikunnan pöytäkirjat ovat tallessa ajalta 17.9.1909–21.10.1913, vuosilta 1906–09 ne ovat kadonneet liitteitä lukuun ottamatta. Ennen Oulun puoluekokousta (1906) puoluetta johti puoluehallinto, jolla oli pienempi, myöhempää puolue-toimikuntaa vastaava toimeenpaneva valiokunta. Näiden elinten pöytäkirjat vuodelta 1905 ovat tallessa. Eduskuntaryhmän pöytäkirjat vuosilta 1907–13 ovat säilyneet täydellisinä kahta vuotta lukuunottamatta; vuodelta 1907 on tallessa vain yksi (21.6.1907) pöytäkirja samoin kuin vuodelta 1912 (11.4.1912). Puoluehallinnon ja puolue-toimikunnan toimintakertomukset 1905–06, 1909–11, 1911–13 on painettu samoin kuin eduskuntaryhmän vuosittaiset toimintakertomukset (jotka usein ilmestyivät myös työväenlehdissä). Vaalipiirien sos.dem. piiritoimikuntien kokouspöytäkirjat ovat puolueen piirijärjestöjen arkistoissa.

Agitaattori- ja toimitsijakoulutusta koskevia aineistoja ovat Lahden valtakunnallista agitaattorikurssia 1906 ja puolueopiston toimintaa vuosina 1911–13 valaisevat kokoelmat. Lahden kurssia koskeva

aineisto sisältää elämäkerrallisin tiedoin varustetun osanottajaluettelon, luentojärjestyksen ja luetteloita harjoituspuheitten aiheista sekä muita, tämän tutkimuksen kannalta epäkiinnostavia asiakirjoja. Puolueopiston ja puolueopistokomitean toiminnasta jäänyt aineisto sisältää tärkeimpänä kokonaisuutena täydellisenä säilyneen luentomonistekokoelman siihen liittyvine kysymyksineen ja mallivastauksineen. Tärkeitä ovat myös puolueopistoon hakeneiden, hyväksytyjen ja osallistuneiden luettelot elämäkerrallisine tietoineen. Lisäksi aineisto sisältää puolueopistokomitean mietintöjä ja kertomuksia puolue-toimikunnalle ja puolueuuvostolle, puolueopiston toverikunnan viikkokokousten pöytäkirjat sekä muuta vähemmän kiinnostavaa materiaalia (päiväkirja, lehtileikkeitä, todistusten kaksoiskappaleita, tili-asiakirjoja).

Puolueen agitaatiotoimintaa valaisevaa aineistoa sisältyy agitaatto-reiden matkakertomuksiin (1905–09), puoluetilastotietoihin (agitaatiotoimintaa kuvaavia tilastoja), puoluehallinnon ja puolue-toimikunnan kirjekokoelmiin (puhujapyyntöjä ja hakemuksia päästä puhujaksi sekä kiertokirjeitä piireille) (1905–13) sekä vaalipiirin sos. dem. piiritoimikuntien pöytäkirjoihin ja kirjekokoelmiin. Agitaattoreina toimineiden henkilöarkistot (VA, TA, KA) sisältävät matkakertomuksia sekä kirjoitettuja puheita ja puhekonsepteja.

Työväenyhdistysten arkistoista löytyy agitaatiopuhunnan ja diskursiivisen vaikutuksen reseptioista sekä paikallisista kansanomaisista diskursseista kertova aineisto. Paikallisyhdistysten sosiaalista profiilia kuvastaa jäsenluettelo ammattitietoineen ja kollektiivisen yksimielisyyden tavoittelusta kertovat yhdistyksen ja puhujaseuran kokouspöytäkirjat. Poikkeuksellisen arvokkaan ja kiinnostavan lähteen muodostavat paikallisyhdistysten käsinkirjoitetut lehdet, joihin kansanomaiset diskurssit ovat aineellistuneet niin rikkaissa ja häiriöttömissä muodoissa että niitä lukiessa tuon tuostakin nousee mieleen hurmioitunut tunne autenttisen kansantajunnan läsnäolosta.

Aineiston keskeisiä puutteita on kolme. Ensinnäkin Lahden agitaattorikurssin opetuksesta ei ole säilynyt luentokonsepteja, minkä vuoksi opetuksen sisältöä on hahmoteltu vain muistelmakirjallisuuden avulla¹⁴. Toiseksi agitaattorikurssin ja puolueopiston opetuksen vastaanotosta kertovaa aineistoa ei ole¹⁵, myös tätä aukkoa on paikat-

14. Luhtakanta (Saarinen) 1938 ja Louhikko 1943.

15. Puolueopistoaineistoon sisältyy erään oppilaan muistiinpanovihko, joka ei kuitenkaan sisällä muistiinpanoja oikeastaan lainkaan.

tu muistelmakirjallisuudella¹⁶. Kolmanneksi primääriaineisto ei anna mitään kuvaa agitaation välittömästä vastaanotosta kansan keskuudessa; tätäkin seikkaa olen koettanut hieman hahmotella muistelmakirjallisuuden, muistitiedon¹⁷ ja aikalaiskirjallisuuden avulla.

Sosialistisesta käännöskirjallisuudesta ennen kansalaissotaa (1988–1918) on Tuula Makkonen laatinut tutkielman ja käyttökelpoisen bibliografian¹⁸. Kotimaisten opinvälittäjien tekstien jäljittämisesä olen tukeutunut aiempiin tutkimuksiin ja henkilönmukaisiin bibliografisiin selvityksiin¹⁹. Käännöskirjallisuuden osalta aineisto on ollut jokseenkin kattavasti seulottavanani. Sitä vastoin kotimaisten opinvälittäjien tekstejä olen seulonut esiin poimintaperiaatteella etsien johtavan tai edustavan aseman suuntauksessaan saaneita kirjoittajia ja kirjoituksia. Tässä olen tukeutunut aiemman tutkimuksen ohella puoluekokoukseskusteluihin ja työväen lehdissä käytyihin keskusteluihin; niiden yhteydessä esiinnousseet eri linjojen edustajat olen katsonut johtaviksi tai johtavaan asemaan pyrkiviksi opinvälittäjiksi. Lehdistä olen käynyt lävitse nuorten akateemisten toimittaman teoreettisesti painottuneen Sosialistisen Aikakauslehden kansalaissotaa edeltäneeltä ilmestymisajaltaan (1905–1908), helsinkiläisen johtavaa siltasaarelaista oikeaoppisuutta edustaneen Työmiehen ja reformistisempaa linjausta sulattaneen tamperelaisen Kansan Lehden vuosilta 1905–1913, systemaattisesti 1905–06 ja myöhemmältä ajalta aina kolmen kuukauden jaksot puoluekokousten tienoilta sekä ylimalkaisemmin muut jaksot. Sanomalehdet ovat toimineet lähteinä myös puolueen menettelytapakeskustelun ja puolueopistoa koskevan keskustelun seuraamisessa puolue-elinten pöytäkirjojen ohella. Opilisten diskurssien sosiaalisen kiinnittymisen ja vallankumousta koskevien kansankäsitysten tarkastelua varten valitsin seitsemän pai-

16. Edellä mainittujen lisäksi Lehokas 1929 (1909).

17. Työväen muistitietotoimikunnan julkaistu kokoelma Aatteet ja vaatteet 1964 sekä julkaisemattomat kokoelmat (TA); SKS:n kokoelma ”Vuosien 1917–18 tapahtumat kansan muistissa ja perinteessä”.

18. Makkonen 1973.

19. Tärkeimpiä: Soikkanen 1961, Soikkanen 1975, Kirby 1971, Jussila 1979, Heikkinen & Mauranen 1981 (Gyllingin osalta), Juha Ukkosen laatima bibliografia O. V. Kuusisen kirjoituksista kokoelmassa ”Asian periaatteellinen puoli” 1981. Itse olen jäljittänyt Kaapo Murroksen, Yrjö Mäkelinin, Edvard Valppaan ja Timo Korpimaan kirjoituksia. Risto Reuna (1978) on tarkastellut sosialidemokraattisen sivistyneistön ensimmäistä polvea suurlakkoa edeltävältä ajalta.

kallista työväenyhdistystä, joiden arkistoissa (TA) olevista käsinkirjoitetuista lehdistä poimittiin lähilukuun kaikki kirjoitukset, joissa esiintyi vallankumouskäsityksiin viittaavia mainintoja.

Muut käytetyt lähteet esitellään niiden tullessa käsittelyyn.

Puolueopiston vallankumousopilliselta kannalta keskeisten luennoitsijoiden, Otto Ville Kuusisen ja Edvard Gyllingin taustojen selvittämisessä olen nojautunut pääasiassa aiempaan tutkimukseen²⁰. Lisäksi olen käyttänyt joitakin heidän itse kirjoittamiaan tekstejä noilta vuosilta; erityisesti Gyllingin artikkelit ovat osoittautuneet kiinnostaviksi myös työväenliikkeen piirissä esiintyneiden vallankumousopillisten suuntausten sosiaalisen kiinnittymisen pohtimisen kannalta²¹.

Aiempaa tutkimusta käydään läpi aina kunkin aihepiirin käsittelyn yhteydessä. Tässä luonnehdin vain lyhyesti tämän tutkimuksen aihepiiriin suoraan liittyviä tutkimuksia.

Uraauurtaneessa työssään Jarl von Schoultz (1924) tuo esiin puolueen menettelytapakiistojen ja agitaattorikoulutuksen vaiheita sekä näkökohtia agitaation laadusta Oulun puoluekokousta 1906 edeltäneeltä ajalta. Suomen poliittisen työväenliikkeen historiassaan Y. K. Laine (1946) käsittelee menettelytapakiistoja puolue-elimissä sekä jokseenkin laajasti esivallan pyrkimyksiä rajoittaa agitaattoreiden toimintaa agitaation sisällöllisen puolen käsittelyn jäädessä vähemmälle. Hannu Soikkasen väitöskirja (1961) ja puoluehistoria (1975) ovat luonteeltaan laajoja yleisesityksiä; edellisessä eritellään puolueessa suurlakon jälkeen esiinnousseita opillisia suuntauksia ja käsitellään agitaatiota ja valistustyötä sosialismin leviämiskanavana yksikamari-sen eduskunnan ensimmäisiin vaaleihin 1907 saakka; jälkimmäisessä tarkastellaan menettelytapavirtauksia koko tämän tutkimuksen kohteena olevalla ajalla painopisteen ollessa kuitenkin poliittisten eikä opillisten puolien erittelyssä, agitaatiota siinä käsitellään puolueen laajentumispyrkimysten välineenä. Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historiassaan (1970) Soikkanen tarkastelee agitaatiota vaalipropagandan näkökulmasta. Oppisisällölliseltä kannalta agitaattorikursseja ja puolueopistoa Soikkanen ei teoksissaan tarkastele²². Soikkasen

20. Salminen 1970a ja 1970b, Pakkanen 1970, Henrikson 1970, Tapiola 1970, Voionmaa 1930, Salomaa 1965, Yläraakkola 1976, Heikkinen & Mauranen 1981 ja 1983, Alestalo 1973.

21. Gylling 1908 ja 1909.

22. Soikkanen 1975, 183.

puoluehistorian ohella David Kirbyn tutkimus (1971) on ainoa huomattava teos, jossa tarkastellaan Sosiaalidemokraattisen puolueen vaihteita ja aatteellista kehitystä suurlakon ja kansalaissodan välisellä ajalla. Agitaatiota Kirby tarkastelee kuitenkin lähinnä vain sen yleisten kansaanvetoavien ominaisuuksien kannalta; agitaattorikursseja ja puolueopistoa hän ei tarkastele. Tutkimusryhmän Suomen työväenliikkeen historiassa (1976) käsitellään lähinnä kautskylaisen oppisuunnan ylivaltaa ja sen merkitystä vanhassa työväenliikkeessä. Puolueessa johtavaksi noussutta kautskylaista vallankumouskonseptiä ovat käsitelleet myös Osmo Jussila (1979), Hannu Tapiola (1979) ja laajimmin Juhani Piilonen (1982). Juhani Paasivirta on sekä työväenliikettä että Suomen kansainvälistä asemaa koskeissa teoksissaan (1949, 1953, 1978) tarkastellut lyhyesti suomalaisessa työväenliikkeessä hallinnutta vallankumousopillista suuntausta. Paasivirta (1978) on tuonut esiin myös ajatuksen, että suurlakon jälkeen historian näköpiiriin kohosi vapautta edustava 'toinen Venäjä', jota ihailtiin työväenliikkeessä. Suurlakkoa opillisena konstruktiona ja käytännöllisenä historiallisena prosessina seuraamukseen Suomen työväenliikkeessä on tarkastelut Reijo Heikkinen (1980). Suomen ja Venäjän työväenliikkeiden suhteita suurlakon ja kansalaissodan välisenä aikana ovat tutkineet Antti Kujala (1987) ja Juhani Piilonen (1987). Väitöskirjassaan Olavi Borg (1964) on analysoinut varsin yksityiskohtaisesti sos.dem. puolueelle Forssan kokouksessa 1903 hyväksyttyä ohjelmaa ja sen opillisia lähteitä vaikuteanalyttisellä otteella.

Johtavan vallankumousopillisen diskurssin aseman työväenliikkeen intellektuaalisella kentällä saaneen kautskylaisen paradigman aate- ja oppihistoriallisen taustan ja kontekstin selvittämisessä tärkeimmät kaksi teosta ovat Jukka Gronowin tutkimus Kautskyn opillisesta asemasta marxilaisessa traditiossa erityisesti ekonomiakriittiseltä puolelta katsottuna²³ ja Massimo Salvadorin yksityiskohtaisella tarkkuudella laatima Kautskyn intellektuaalinen elämäkerta²⁴. Toisen Internationaalin ajan opillista tilannetta ja marxilaisen keskustelun ja eri suuntausten suhteita ja kehitystä on keskeisimmin valaissut Leszek Kolakowskin klassinen marxismin aate- ja oppihistoria²⁵.

Vallankumousopillisten suuntausten yhteiskunnallisia taustoja tai

23. Gronow 1986.

24. Salvadori 1979.

25. Kolakowski 1978.

sosiaalista kiinnittymistä ei aiemmissa tutkimuksissa ole suoranaisesti pohdittu. Aihepiiriä on kuitenkin lähestytty pohdittaessa vuoden 1917 syksyllä ja kansalaissodassa nousseen vallankumouksellisuuden luonnetta ja taustaa. Sosiaalihistorioitsijoista erityisesti Viljo Rasila (1968) ja sosiologeista erityisesti Risto Alapuro (1980, 1988 ja yhdessä Henrik Steniuksen kanssa 1987) ovat käsitelleet kysymystä. Tältä kannalta tärkeä on myös Jaakko Paavolaisen väitöskirja radikaalivallankumouksellisista väkivaltaisuuksista Suomessa 1917–18 (1966). Suomen työväestön muodostumista, eri sosiaaliryhmiä ja niiden osuuksia ja luonnetta ovat tutkineet maatyöväestön osalta Arvo M. Soininen (1976), kaupunkityöväestön osalta Pertti Haapala (1986), käsityöläisten osalta Pauli Manninen (1977), Riitta Hjerppe (1981) ja Sakari Heikkinen ja Kai Hoffman (1982), sekä erityisesti suutareiden osalta Eija-Riitta Tyystjärvi (1982). Kokonaisvaltaisesti kysymystä ovat tarkastelleet Alapuro (1980, 1988) ja kaupunkityöväestön rekryytteja tarkastellessaan Haapala (1986). Poliittisen historian ja sosiaalihistorian tarkastelukulmien yhdistämiseen pyrkii erityisesti Pauli Kettunen (1986), ja hän sivuaa myös kysymystä vanhan työväenliikkeen piirissä vaikuttaneista aatteellispoliittisista tendensseistä ja niiden sosiaalisista taustoista.

Agitaatiotoiminnan ja puhujakoulutuksen ulkoisten puitteiden kehityksestä on laadittu vain selvityksiä. Perusteellisin niistä on Hj. Eklundin sos. dem. puolueen 25-vuotisjuhlakirjaan (1924) laatima selvitys puolueen piirissä harjoitetusta valistustyöstä ennen kansalaissotaa²⁶. Pekka Railon vastaavanluonteinen selvitys Työväen Sivistysliiton 20-vuotisjuhlakirjassa (1939) antaa taustoja työväestöön kaiken kaikkiaan kohdistetusta sivistystyöstä, kansallishenkisestä kansanvalistuksesta, työväen opistoista ja kansanvalistusseuran kansanopistokursseista. Suomen maalaisköyhälistöä käsittelevässä tutkimuksessaan Pekka Haatanen (1968) tarkastelee näkemyksellisesti maaseutuväestöön ennen ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleja kohdistettua herättävää ja julistavaa sosiaalidemokraattista vaaliagitaatiota ja sen vastaanottoa. Yksittäisten työväenyhdistysten historiikeissa kuvaillaan lyhyesti yhdistysten puhujaseuroja ja agita-

26. Eklundin selvitys on ylimalkainen perustuessaan lähinnä puoluetoimikunnan painettuihin kertomuksiin. Esimerkiksi Eklund mainitsee, ettei Lahden agitaattorikurssien (1906) enempää kuin HTY:n iltaluentokurssien (1908–1909) luentoaineista ole tietoa. Kuitenkin puolueen arkistossa – ainakin nykyisellään – on säilynyt aivan yksityiskohtaiset ohjelmat kummastakin kurssista.

tiotoiminnan tapahtumia paikallistasolla²⁷; puheitten sisällölliseen analyysiin niissä ei yleensä pyritä. Pirjo Alakapeen ja Marja Valkosen SAJ-SAK:n historiassa (1982) luodaan katsaus Ammattijärjestön piirissä harjoitettuun agitaatioon ja agitaatiokoulutukseen pääsijassa tapahtumahistorialliselta ja määrälliseltä kannalta.

Aiemmista tutkimuksista on vielä mainittava Tuire Kososen tutkimus (1983) työväenkirjastotoiminnasta Suomessa ennen kansalaissotaa; se antaa osviitan siitä, mitkä vallankumousopilliset tekstit olivat työväestön keskuudessa luettuja. Kaarina Saarisen tutkimus (1970) sosialistiagitaattoreista vuosisadan alun kirjallisuudessa sekä Pekka Aaltosen tutkimus (1987) sos.dem. agitaatiotoiminnasta ja sen merkityksestä ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 1907 Satakunnassa kartoittavat osaltaan muuten lähes tutkimatonta aluetta.

1.3. Esitystapa

Tutkimuksen esitys on rakenteeltaan systemaattinen. Kronologista jäsennystä sovelletaan kuitenkin tietyssä määrin lukujen sisällä, erityisesti käsiteltäessä tapahtumahistoriallisesti hahmotettavia prosesseja puolue-elimissä, kuten menettelytapakiistoja sekä agitaatiotoiminnan ja -koulutuksen organisoinnin vaiheita. Vallankumousopillisten diskurssien tarkastelussa ei kronologinen jäsennys näyttänyt perustellulta. Aika suurlakosta ensimmäisen maailmansodan alkuun on suomalaisen työväenliikkeen intellektuaalisen kentän historiassa varsin pitkälle yhtä aikaa; toki se sisältää siirtymiä ja prosesseja, mutta opillisten linjojen ja perustavien konseptioiden hahmottelun kannalta voi olla olennaisempaa analysoida tuona aikana kehkeytyneen tilanteen rakenteita ja sisältöjä. Tämän vuoksi olen valinnut ikään kuin tilanteen kokonaishahmon eri puolia kuvastavan esitystavallisen jäsennyksen, joka etenee systemaattisesti tasolta toiselle, ylhäältä alas. Tästä huolimatta pyrin tarkastelemaan myös edellä mainittuja siirtymiä ja prosesseja.

Ennen varsinaista erittelyä johdatellaan (luvussa 2) tutkimuksen lähtökohtiin ja vaikutuksenhistorialliseen perspektiiviin. Tarkastelu

27. Esim. Järvinen 1954, Kanerva 1986, Päänilä 1982, Tapiola 1966.

alkaa (luvussa 3) puolueen eri tasoissa päättävissä elimissä suurlakosta eteenpäin kiivaana jatkuneiden menettelytapakiistojen sekä niiden opillisten ja kokemuksellisten taustojen kuvauksella. Tässä yhteydessä pyrin seuraamaan suurlakkokokemuksen jälkimaininkien taittumista eduskunnallisen menettelytavan ja ”oikeaoppisen” linjan voittaessa alaa. Luotua aatteellis-poliittisen historian taustaa vasten siirryn (luvussa 4) tarkastelemaan Suomen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä esiintyneitä eri vallankumouskonseptioita kirjallisina esityksinä. Määrällinen analyysi perustelee tekstien valintaa tarkemman sisällöllisen analyysin kohteeksi (luvussa 5). Työväenliikkeen intellektuaalisen kentän kokonaisuudesta tarkennan tarkastelukulman agitaattorikoulutukseen, siinä hallinneeseen vallankumouskonseptioon ja sen opetukseen erityisesti puolueopistossa 1913 (luku 6). Taustaksi tarkastelen agitaattorikoulutuksen kehitysvaiheita. Samassa yhteydessä analysoin myös puolueen keskitason opillisen kaaдерiston rekrytoitumista työväestön eri ryhmistä ja siinä vuodesta 1906 vuoteen 1913 mahdollisesti tapahtuneita siirtymiä. Puhujien koulutuksen piiristä siirryn heidän toimintansa kentälle (luvussa 7). Erittelen puolueen ohjaileman agitaation määrää ja laatua sekä vaikutuksenteon tapoja ja aatesisältöjä agitaattoreiden palopuheissa. Liitteisiin sisältyy luettelo eri tasoilla toimineista sos. dem. puhujista. Erikseen (luvussa 8) pohdin vallankumousopillisten suuntausten sosiaalista kiinnittymistä ajan yhteiskunnallisen murroksen ja työväestön muodostumisprosessin luomassa sosiopoliittisessa rakenteessa. Oppisuuntausten sosiaalisesta kiinnittymisestä muodostettua hypoteesia koetellaan (luvussa 9) tarkastelemalla työväestön eri ryhmiä edustavien paikallisten työväenyhdistysten piirissä kehkeytyneistä kansanomaisia diskursseja, joiden erittelyssä päästään lopulta sille tasolle jonka muodoissa vaikuttamaan pyrkivät opilliset diskurssit joko ovat tai eivät ole muuttuneet kansanjoukkojen tulkiten omaksumiksi toiminnan ohjenuoriksi. Lopuksi (luvussa 10) pyrin vetämään yhteen matkan varrella saatuja tuloksia ja tehtyjä päätelmiä.

Vaikka luvut on laadittu suhteellisen itsenäisiksi, paljastuu työn tarkoitus vasta kokonaisuudesta. Matka ylemmiltä diskurssitasoilta alas kentälle on pitkä. Merkitysmuutosten ja vaikutusten kaari piirtyy esiin luku luvulta saavuttaen tulkinnat mahdollistavan hahmonsa vasta lopuksi.

Esityksen pituuteen ja laveuteen on syynsä. Poikkitieteellinen ja kohteen monitasoista dynamiikka jäljittävä ote, joka pyrkii relativoidaan edeltäneet tulkinnat, vaatii tuekseen laajaa aineiston kuvailua

itse esityksessä. Uudet jäsennykset ja tulkinnat asettuvat avoimeen viittaussuhteeseen paitsi aiempien tutkimusten myös itsenäisesti hahmotetun historiallisen todellisuuden kanssa.

2. Sanat ja teot

2.1. Vaikutuksenhistoriallinen perspektiivi

Tutkimuksen lähtökohdat eivät ole vahvassa teoriassa. Työtä ei ohjaa selkeä käsitteellinen kehys eikä pakottava metodi, vaan suuntaava perspektiivi. Vaikutuksenhistoriallinen näkökulma on yritys jäsentää, miten kirjoituksiksi ja puheiksi materialisoituneet aatteet muuttuvat historiaksi.¹ Aika ajoin on perspektiivi pujahtanut esiin eri kirjoittajien teksteissä johtamatta koskaan suureen yhtenäiseen teoriaan tai metodiin. Erotessaan aate- ja oppihistoriallisen tutkimuksen päälinoista se on eräänlainen piilevä traditio yhteiskuntatieteellisesti motivoituneissa oppien ja aatteiden tutkimuksessa.

Vanhastaan aatteiden historiallisessa tutkimuksessa on voitu erottaa ainakin kaksi erilaista metodia. Vaikuteanalyysissä pyritään selvittämään tutkittavaan ajatteluun vaikuttaneet vaikutteet ja vaikuttajat; tutkimustulos on vaikutteiden summa.² Esimerkiksi suomalaisen sosialidemokraatin Edvard Valppaan ajattelu on selvitetty sekä yksinomaan Kautskylta saatujen vaikutteiden tulokseksi³ että Kautskylta ja

1. Kiista siitä, johtaako historiallista kehitystä aine vai henki, on yhtä hedelmätön kuin mielte, oliko alussa sana vai teko. Sivilisaation historiallisia vaiheita selvittelevän tutkijan tie ei pitkään eläneistä toiveista huolimatta vieläkään johda Skyllan ja Kharybdiksen välistä, vaan aina vain jompaa kumpaa kautta. Uhkaava päänäpintymä materialistisen ja idealistisen käsitystavan vastakkaisuudesta on mahdollista ohittaa yhtä hyvin historian luutuneiden rakenteiden kuin elävien subjektienkin puolelta, kunhan kurssi valitaan jo reittisuunnittelussa.

2. Ks. Hyrkkänen 1984, 11–30.

3. Hakkarainen 1967, 3–4.

fennomaaneilta saatujen vaikutteiden tulokseksi⁴. Tällainen ulkokoh-tainen vaikuteanalyysi on tuttua myös kirjallisuustieteen ns. positivistisesta biografisesta metodista⁵. Toinen aatehistoriallinen metodi läh-tee siitä, mihin vaikuteanalyysi päättyy, ja kysyy miksi ajattelijat omaksui juuri nuo vaikutteet. Tällainen metodi, joka nojautuu kysy-myksen ja vastauksen logiikkaan ajattelun peruspiirteinä, pyrkii sel-vittämään ne kysymykset, joihin ajattelijat ajattelussaan etsi vastauk-sia. Nuo kysymykset voidaan sitten asettaa ajan lingvistiseen ja yh-teiskunnalliseen kontekstiin ja siten ymmärtää niiden paikka histo-riallisessa prosessissa. Toisaalta sekä lingvistisen että sosiaalisen kontekstin tutkiminen on tarpeen jo kysymysten löytämiseksi. Myös ajattelijan välittömän ajallis-paikallisen kontekstin tarkastelu on tar-peellista siksi, että siihen perehtyminen auttaa selvittämään, poikkesi-ko tutkittava ajattelijat oman aikansa kontekstista vai noudattiko hän vain konventioita⁶.

Tarkastelussani en nojaudu kumpaankaan mainittuun metodiin. Tutkimuskohteeni ei muodostu yhden tai useamman ajattelijan aja-tuksista ja teksteistä sellaisenaan. Pyrin tutkimaan vallankumousop-peja työväenliikkeen eri tasoilla erilaisina muodosteinä ilmenevinä diskursseina, joita voidaan kuvailla kuin historiallisesti muuttuvia ja vaikuttavia olioita. Diskurssin käsitteellä viitataan sellaiseen opilliseen arvovaltaan nojautuvaan, kirjoitettuun tai puhuttuun⁷, puhuntaan, jol-la on jossain määrin pakottava, ohjaava, käskävä luonne. Esimerkiksi ”oikeaoppisuus” ei merkitse vain ”oikein ajattelua” vaan myös ”oikean opin” mukaista toimintaa. Johtavaan asemaan päässyt oppi toimii mahtina, joka edellyttää ja vaatii kuuliaisuutta; se kertoo mitä oppineen tulee ajatella, miten toimia. Tästä näkökulmasta katsoen sitä vallankumousoppia, jota SDP:n puolueopistossa opetettiin oikea-na marxilaisena sosialidemokratiana puolueen puhujille, lehtimiehille ja muille toimihenkilöille, voidaan pitää virallisena, voittaneena ja legitiiminä puolueen oppina, joka diskursiivisen vaikutuksen avulla pyrki muuttumaan historialliseksi vaikutukseksi.

4. Järvinen 1983, erityisesti 213–214.

5. Vrt. Tarkiainen 1915.

6. Ks. Hyrkkänen 1984, erityisesti 31–40.

7. Päivikki Suojanen on ansiokkaasti tarkastellut suostuttelevaa puhetta lingvisti-sissä ja viestintäantropologisissa tutkimuksissaan, joihin en tässä yhteydessä voi lähemmin paneutua; Suojanen 1985, 1988.

2.2. Diskursiivinen vaikutus

Diskursiivisella vaikutuksella tarkoitan prosessia, jossa vastaanotetut sanat muuttuvat teoiksi.

Sosiologian klassikoista Max Weberin protestanttismin analyysi kytkeytyy vaikutuksenhistorialliseen traditioon. Hän sanoo etiikan taloudelliseksi toiminnaksi muuttunutta yleistä muotoa talouseetokseksi. Tutkiessaan protestanttista etiikkaa hän tutki eritoten sitä, kuinka oppi muuttuu historiaksi.

”Tässä ollaan uskonnon kannalta katsoen tekemisissä usein varsin pinnallisten ja karkeiden uskonnollisen elämän puolien kanssa. Mutta nekin olivat olemassa ja vaikuttivat usein myös voimakkaammin juuri karkeutensa vuoksi.(...) Tekijä (E. Troeltsch: Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen (Tübingen 1912)) on kiinnostunut enemminkin *opista*, minua taas kiinnostaa pääasiassa uskonnon käytännöllinen *vaikutus*.”^{8a}

Samalla Weber kuitenkin korosti, että hän tutkii nimenomaan ”tiettyjen uskonnollisten uskonsisältöjen vaikutusta ’taloudellisen hengen’, talousmuodon ’eetoksen’ syntyyn”.^{8b} Aivan kuten Weber erottaa toisistaan uskonsisällöt ja talouseetoksen on opin historiallisen vaikutuksen tutkimuksessa yleensäkin ehkä hyvä erottaa opin aatesisältö ja sen vaikuttamana syntyvä toimintaa ohjaava henki.

Hieman modernimpi kehittely esiintyy J. L. Austinin 1950-luvun puheaktiteoriassa^{8c}. Austinin mukaan filosofit olivat liian kauan laiminlyöneet kielen käytön muiden kuin puhetavallisten seikkojen tarkastelun. Hänen teoreettisen hahmotelmansa mukaan sanoilla ja lausumilla on mahdollisuus muuttua faktisiksi teoiksi. Niiden kyky tehdä vaikutus perustuu erityisiin illokutionaarisiiin voimiin, joita kielen käytöllä on.

Austin erottaa kolme kielen käytön tapaa. Ensimmäinen on lausuman lausumiseen viittaava puhetapa (locution), toinen on lausumaa lausuttaessa toteutettavaan tekoon viittaava illokuutio (illocution) ja kolmas lausuman lausumisen kautta toteutettavaan tekoon viittaava perlokuutio (perlocution). Siten kaksi jälkimmäistä liittyvät siihen

8a. Weber 1990/1904–1905, 140.

8b. Weber 1990/1920, 20.

8c. Austin 1990/1962.

kielen funktioon, jonka toteutuessa lausuttu puheakti muuttuu asiain-tilaksi tai ulkoiseksi vaikutukseksi illokutionaaristen voimien avulla. Esimerkiksi ”hän sanoi, että” viittaa puhetapaan, ”hän väitti, että” viittaa illokuutioon ja ”hän sai minut vakuuttuneeksi siitä, että” viittaa perlokuutioon.⁹

Vaikka Michel Foucault oli erikoinen ja omaperäinen ajattelija eikä tainnut pitää siitä, että hänen tekstejään koetettiin avata muiden tekstien avulla, voi olla, että tutkiessaan lausuman ilmoittavaa ja julistavaa funktiota (*La fonction énonciative*; enunciative function) hän pyrki yleisesti ottaen tavoittelemaan paljolti samaa kielen käytön todellisuutta kuin Austin eritellessään illokutionaarisia voimia.

Tutkimusotteeseeni olen saanut vaikutteita ennen muuta Foucaultin tiedonarkeologisen kauden ajattelusta¹⁰. Hänen diskurssianalyysinsä suoranaiseen soveltamiseen en ole pyrkinyt. Se olisi kai mahdollon tehtävä. Olihan Foucault filosofinen nomadi, jonka tuottamassa diskurssissa ajatus pakenee vaeltamalla naamiosta toiseen. Hän sanoi kirjoittavansa itselleen labyrinttia, johon voi kadota, jossa voi saavuttaa kasvottomuuden, ja josta voi hetkeksi ilmaantua sellaisille silmil- le, joiden katsetta ei enää koskaan tarvitse kohdata¹¹. Foucault oli vilkas veijari, jonka dekodifioivien kirjoitusten postuumit kodifiointi-tyritykset herättävät lähinnä hilpeyttä.

Foucault puhui monin sanoin diskurssiivisten käytäntöjen muuttu- misesta käytännöllisiksi diskursseiksi ja käytännöiksi. Ehtona on his- toriallinen episteme, johon tieto perustaa sen positiviteetin, vääjää- mättömyyden, joka määrää, mitkä lausumat voivat toteuttaa episte- mologisesti pätevän ilmoitusfunktion, tulla ensin todeksi ja sitten vaikutukseksi¹². Toisin sanoen tutkiessaan epistemeitä ja diskursseja Foucault tutki myös sitä, mitä lausumilta edellytetään, jotta ne voisi- vat toteuttaa julistavan ilmoituksen funktion ja tulla vaikutusvaltai- siksi.

Eräänä Foucaultia kantavana johtoajatuksena oli tutkia tiedollisia järjestelmiä ilman subjektia. Hän tarkasteli niitä esityksinä, joilla on tiettyjä sääntöjä, puhuntana, jota eri asemiin asettuvat subjektit voivat ottaa puhuakseen, diskursseina, jotka eivät ole subjektien ajatusten ja

9. Austin 1962/1990, 94–108.

10. Foucault 1986/1966 ja 1985/1969; Foucaultin ajattelun luonteesta ja vaiheista ks. esim. Deleuze 1988.

11. Foucault 1985/1969, 17.

12. Foucault 1985/1969, 79–125; Foucault 1986/1966, xxi–xxii.

oivallusten synnyttämiä vaan pikemminkin tietyissä historiallisissa yhteyksissä kehittyneiden ja suuressa määrin tiedottomien suhtautumistapojen tuotteita. Foucault siis kielsi teosten ja tekijöiden ensisijaisuuden. Oikeastaan hänen tarkasteluissaan diskurssilla on autonomia – siihen se ainakin pyrkii –, ja subjekti vain kannatelee, välittää ja kehittää diskurssia. Aatehistoriallista tutkimusta hallitseva tekijän ja teoksen asetelma on kääntynyt nurinniskoin. Analyysi ei kohdistu tietoisuuteen vaan tietoon.

Toinen tärkeä johtoajatus liittyy diskurssien perusyksikköön ja diskurssien luonteeseen. Foucaultin mukaan diskurssit koostuvat totena esittäytyvistä lausumista, jotka eivät ole enempää loogisia propositionia, kieliopillisesti korrekteja lauseita kuin puheaktejakaan. Lausumaa määrittää sen ilmoittava eli julistava funktio. Niinpä lausumista koostuvia diskursseja luonnehtii tietty vääjäämätön vakuuttavuus, positiviteetti. Diskurssit eivät epäile sanottavaansa. Eivätkö ne juuri tämän ehdottomuutensa vuoksi kykenekin takertumaan voimakkaasti myös ei-diskursiivisiin käytäntöihin, toimimaan historiallisesti vaikuttavina voimina. Tätä otaksuttua vaikutusta edesauttaa se, että länsimaaisessa perinteessä julistavista lausumista koostuvien diskursiivisten muodostelmien hyväksyttävyyden ehtona on niiden epistemologisointi. Joko diskurssille luodaan järjestelmällisesti tosien ja totuudellisten lausumien status tai sitten se hylätään.

Nämä ajatuskulut vaikuttavat hedelmällisiltä juuri opillisia diskursseja ja niiden vaikutuksia tarkasteltaessa. Onhan opeilla tietty itsenäisyys ja eri asteisia kantajia. Niillä on selkeästi julistava ja ehdoton, historiallisesti vaikuttamaan pyrkivä luonne. Ne esiintyvät totena. Nämä kolme johtoaajatusta ovat keskeisesti suunnanneet tutkimustani.

Foucaultin käsite lausuma (énoncé) on oikeastaan se, mikä on lausuttu. Se on siis annettu, tapahtunut tosiasia. Sellaisena se toteuttaa myös diskursiivisen vaikutuksen: vääjäämättömänä julistuksena, joka on, joka toistetaan, kirjoitetaan, lausutaan, luetaan ja kuullaan. Foucault ei juurikaan antanut esimerkkejä lausumasta. Tiedon arkeologisen kauden yhteenvedossa hän viittaa ainoastaan kirjoituskooneen näppäimistön järjestykseen, ei kuitenkaan näppäimistössä itsessään, vaan silloin, kun se on listattu kirjalliseen käyttöoppaseen.¹³ Hieman puhuvampi esimerkki löytyy hänen analyysistään, joka kos-

13. Foucault 1985/1969, 86.

kee René Magritten teosta ”Tämä ei ole piippu”. Foucaultin mielestä länsimaista maalaustaidetta on 1400–1900-luvuilla hallinnut peruseriaate, jonka mukaan samanlaisuus ja representoivan yhteyden olemassaolon affirmaatio ovat yhtäpitäviä asioita. Kun kuvio muistuttaa itse oliota tai jotain toista kuviota, pidetään lausumaa ’tässä näkemäni on myös tämä’ oikeutettuna. Lausuma on esitetty analogiasuhteen pohjalta ja sen on katsottu liittyvän maalaustaiteeseemme kokonaisuudessaan. ”Se on tuhansia kertoja toistettu, useimmiten kuitenkin oman hiljaisuutensa kautta puhutteleva lausuma (énoncé).” Tämän lausuman vääjämättömyys, joka on sen olennaisin ehto, on siinä, ”että samanlaisuutta ja affirmaatiota ei voida erottaa toisistaan”.¹⁴ Juuri tämän vääjämättömyyden Magritten kekseliäs teos tuo esiin kumoten sen samalla omassa itsessään.

Tämänlainen lausuman käsite ei varsinaisesti taivu analyttiseksi kategoriaksi, mutta käsillä olevassa tutkimuksessa tarkasteltavan diskursiivisen vaikutusfunktion tunnistamiseksi sen voi muuntaa kahdeksi operationaaliseksi käsitteeksi, koontolausumaksi ja ohjauslausumaksi.

Koontolausumat eivät voi saada yksiselitteistä muodollista tunnistamiskriteeriä. Niitä voi kuitenkin hakea kahtaalta. Yhtäältä sieltä, missä lausumat liittyvät toisiinsa ehdottomasti ja säännönmukaisesti, etsitään liitostekijää, vääjämättömyyden lähes näkyvää perusyksikköä. Ja toisaalta sieltä, missä lausumat ryväsytävät kasaksi tai ketjuuntuvat sarjaksi jonkun taustalle jäävän kollektiivisen uskomuksen tai opillisen idean varassa, etsitään vääjämättömyyden selkäydintä, yhdistävää tekijää, joka sitoo ristiriitaiseltakin näyttävät lausumat saumattomaksi kokonaisuudeksi. Tämä sidostekijä on varsinainen positiivinen tiedostamaton tai positiviteetti, joka mahdollistaa énoncén á la Foucault¹⁵.

Ohjauslausumalla on selkeä muodollinen tunnistamiskriteeri. Siihen liittyvä verbi on nimenomaisesti velvoittavassa taivutusmuodossa. Kyseessä on siis Austinin illokutionaarista voimaa kantava lausuma.¹⁶ Sieltä, missä lausumat saavat ilmiselvästi velvoittavan muodon,

14. Foucault 1982/1968, 11; kyseisestä ansiokkaasta suomennoksesta poiketen käytän ’énoncén’ suomalaisena vastineena ’väittämän’ asemasta ’lausumaa’. Käsittääkseni ’énoncé’ ei nimittäin lainkaan liity väittämiseen vaan ainostaan vääjämättömän lausumiseen.

15. Foucault 1982, 11; Foucault 1985, 126–127, 181; Foucault 1986, xxii.

16. Vrt. Austin 1990/1962, 100–108.

etsitään vaikuttavia edellyttävyyksiä, niiden sarjoja ja hierarkioita – diskurssin historiallisesti vaikuttavaa nondiskursiivista funktiota á la Foucault¹⁷.

Tästä lähtien voisi luulla, että siinä missä vääjämättömistä koontolausumista muodostuu diskurssin yhdenmukaisuus- ja uskottavuusperustan riisuttu kuvaus, esittävät velvoittavat ohjauslausumat diskurssin historiallisen vaikutuksen. Tosiasiassa lausumatyypit kuitenkin limittyvät niin, että historialliseen vaikutukseen viittaavat lausumat jäsenyivät koontaavan yksimielisyyden suojassa.

Kuten diskurssi on autonominen on sen vaikutusfunktiota toteuttava lausumakin itsenäinen, lausujasta riippumaton tekijä. Julistavan lausuman vaikutustapa toteutuu tässä mielessä ikään kuin sakramentti *ex opere operato*, toimitettuna tekona: papin jakamat sakramentit ovat pätevät asetussanojen perusteella ja vaikuttavat nauttijaan omalla voimallaan riippumatta jakajan kelvollisuudesta. Samalla tavoin myös työväenliikkeen agitaattorin puhunnan voitiin käsittää vaikuttavan puhujan henkilöstä riippumatta.

Opin vaikutuksen historiaa ei voi kirjoittaa yksinomaan kognitiivisella ja rationaalisella tasolla. Tunnedynamikan poissulkeminen olisi vaikutushistorian kriittisimmän kohdan unohtamista. Eikö opin kirjoitettuun tai puhuttuun muotoon pantu ajatus muutukin teoksi, historialliseksi vaikuttavaksi voimaksi, vasta saavuttaessaan tunnevaikutuksen alueen ja muuttuessaan ajattelusta ideavarmuudesta koe- tuksi tunnevarmuudeksi. Eikö juuri kokonaisvaltaisen tunnekoke- muksen voima saa ihmiset ylittämään perityn totunnaisuuden rajat. Tässä mielessä vallankumousopin tie historiaksi kulkee sekä järjen että sydämen kautta. Voi jopa olla, että vaikuttavaksi tullessaan se useasti vain hipaisee järkeä ennen siirtymistään tunnedynamiikan suvereenin vaikutuksen alueelle. Sanan uskottavuudella ja taivuttele- vuudella on oma historiansa.

On helppo todeta ne alkuehdot, joiden täyttymistä diskursiivisen vaikutuksen tosiasiallinen tapahtuminen edellyttää. (1) Aatteen on materialisoiduttava, tultava diskurssiksi, puheeksi ja tekstiksi. (2) Aatteen on löydettävä määrällisesti tai laadullisesti vaikutusvaltaiset kannattajat. (3) Aatteen on osattava muuttua yllykkeeksi, toimintaoh- jeeksi tai eetokseksi. (4) Aatteen herättämän sisäisen vaikutuksen, eetoksen, on muututtava ulkoiseksi vaikutukseksi, toiminnaksi.

17. Foucault 1985, 162–164.

Tässä tutkimuksessa meitä kiinnostaa erityisesti kolmas ehto, joka on diskursiivisen vaikutuksen varsinainen toteutumisehto. Sitä voi sanoa myös diskursiivisen vaikuttamisen *ad hominem* -ehdoksi. Aatteen on todisteltava ihmisiin vedoten, ei yleispätevästi vaan yleis-tajuisesti, jotta se voisi muuttua joukkovaikutukseksi.¹⁸

2.3. Järki ja kaipaus

Diskursiivinen vaikutuksen kolmas toteutumisehto sijoittuu retorii-kan alueelle. Retoriikan tarkoitus on suostutella vastaanottaja, kuulija tai lukija, jollekin kannalle, johonkin käsitykseen tai ymmärrykseen. Sarah Spencen mukaan kukin retorinen malli esittää tässä tehtäväs-sään kulttuurinsa lausumattoman sopimuksen siitä, mikä on järjen (reason) ja kaipauksen (desire), loogisen ajattelun ja viettelyn, järkei-lyyn ja rakkauden suhde¹⁹. Esimerkiksi antiikin Euroopan klassisessa retoriikassa järki oli etusijalla, mutta kristillinen retoriikka purki ver-tikaalisen hierarkian ja asetti järjen ja rakkauden horisontaaliseen tasapainoon. Uudessa mallissa koossapitävät voimat järki ja valta vaihtuivat tahtoon ja uskoon.²⁰

Kristillisen vallankumouksen saavutusten kodifioijana toimi Aure-lius Augustinus, jonka Tunnustukset on kertomus paitsi yhden sielun myös kokonaisen kulttuurin retorisesta kääntymyksestä. Augustinuk-sen kehittämä retorinen malli on Spencen mukaan muisto- ja esimerk-

18. Hegelin oikeusfilosofian kritiikin johdannossa Karl Marx kirjoittaa: "Kritiikin ase ei tosin voi korvata aseiden kritiikkiä, aineellinen voima on kukistettava aineellisella voimalla, mutta myös *teoriasta tulee aineellinen voima heti kun kansanjoukot ovat omaksuneet sen*. Teoria kykenee valtaamaan joukot niin pian kuin se todistelee *ad hominem*, ja teoria todistelee *ad hominem* niin pian kuin siitä tulee radikaalia. Radikaalina oleminen merkitsee asioiden juuriin menemistä. Mutta ihmisen juurena on ihminen itse. Saksalaisen teorian radika-lismin, siis sen käytännöllisen energian ilmeisenä todistuksena on se, että se ottaa lähtökohdakseen uskonnon ratkaisevan *positiivisen kumoamisen*. Uskon-non kritiikki päättyy oppiin, jonka mukaan *ihminen on ihmiselle korkein olento*, päättyy siis *kategoriseen imperatiiviin, käskyyn mullistaa kaikki ne olosuhteet*, joissa ihminen on alennettu, orjuutettu, hylätty ja halveksittava olento, ...". Marx 1978/1844, 29–30.

19. Spence 1988, 2, 128.

20. Spence 1988, 6–7.

ki ”nonantagonistisesta lähestymistavasta taivutteluun ja valtaan”²¹. Juuri tämän vuoksi se ei olekaan pelkkä muinaisjäännös, vaan edelleen mallia luova kulttuurin luutuma silloin kun kyseessä on vastaanottajien taivuttelu kiinnittymään siihen, mikä on näkymätöntä ja haaveellista, poissaoleva toivon tai kaipauksen kohde.

Sosialismista tuli 1900-luvun alussa tuollainen aisteilla tavoittamaton kaipauksen kohde suomalaisen kansan enemmistölle. Sen ajan vallakumousopillisten diskurssien taivuttelevuuden tarkastelussa kristillinen retorinen malli, Augustinuksen malli, toimii jäsentämisen välineenä, elementaaraisena vertauskohtana.

Valinta ei ole mielivaltainen, sillä kuten Karl Kautskyn rooli marxismin kodifioijana on analoginen Augustinuksen roolille kristillisyyden kodifioijana on myös kristillisyyden osa koko eurooppalaisen kulttuurin suunnannäyttäjänä verrannollinen ja edelläkävyy sille tehtävälle, jonka marxismi omaksui eurooppalaisessa työväenliikkeessä. Tulevassa toteutuva kristillinen pelastus, ikuinen autuus, on toivon yllykkeenä verrattavissa – joskaan ei samaistettavissa – ajan kypsytyä toteutuvaan vallankumoukselliseen siirtymiseen sosialismiin. Augustinuksen jättämä henkinen ja retorinen perintö on perustavanlaatuinen koko eurooppalaiselle kulttuurille. Toivon voivani tarkastella sitä myöhemmin.²² Tässä työssä Augustinuksen retoriikkaa luonnehditaan vain ideaaliteypinomaisena apuvälineenä.

Augustinuksen retorinen malli pyrkii kielen ulkopuoliseen vaikutukseen. Mallia rakenteistava lähtökohta on kaikkivoipa, kaikkialla läsnäoleva mutta näkymätön Jumala, jonka tunteminen voi ihmisen maallisen elämän aikana olla pelastetullekin vain hetkittäistä ja epäsuoraa. Kristityn vaellus on elämistä uskossa eikä näkemisessä: Augustinuksen usein lainaaman Paavalin ensimmäisen korinttolaiskirjeen kuuluisin sanoin ”nyt näemme kuin kuvastimessa, arvoituksen tavoin”²³. Ihmisen suhde Jumalaan ei palaudu rationaaliin käsitteisiin. Spence rohkenee verrata sitä signifioidun ja signifioidun suhteeseen – merkki on läsnä ja poissa samanaikaisesti.²⁴

Lähtökohdan vuoksi korkein tavoite, onnellisuus, totuus, kauneus, hyvyys, mikä sen nimi onkaan, on aina lähetyttävissä vain kohoamalla sanojen välittömien merkitysten yläpuolelle. Pyhän totuuden vies-

21. Spence 1988, 8.

22. Ehrmrooth 1992.

23. Augustinus 413–427/1984, 873, 1083; Augustinus 412/1982, 86.

24. Spence 1988, 77.

timinen rationaalisten välineiden avulla ei ole mahdollista. Puhuja ei pääse siihen myöskään oman kontrolloivan järjensä avulla, vaan vaikutus tulee pyhän sanan kautta. Tässä mielessä puhuja on yleisön osa²⁵.

Siten Augustinuksen retoriikkaa muovaava perusperiaate on taivoittamattoman dialektiikka, johon sisältyy alistaisena periaatteena lopullisesti tavoittamattoman päämäärän osittainen lähestyminen. Siihen on kaksi tietä.

Omaa kääntymystään Augustinus kuvaa viestin saamisen, epäilyn ja tekstin lukemisen kautta päätyen sydämeen virtaavaan varmuuden tunteeseen. Hänen retoriikkaansa kätkeytyy inkarnatioaalinen taivuttelun malli (incarnational model for persuasion²⁶). Sama inkarnatioetoriikan malli toimii aina kun sana tulee lihaksi: luettaessa sana inkarnoituu esineeksi, muuttuu verbaalisesta nonverbaaliseksi, sanasta kuvaksi.²⁷ Inkarnatioetoriikan kasvupohjana on Marian ilmestys, joka antaa mallin kristilliselle suostuttelulle yleensäkin. Gabrielin ja Marian dialogissa on läsnä kolmas, pyhä elementti. On tärkeää, että ilmestyksen vastaanottaja epäilee ensin ja suostuu sitten. Kysymys ei siis ole mykästä pakosta.²⁸

On myös toinen kristillisen taivuttelun retorinen malli. Sen pohjana on pyhä kipinä. Vaikka ihminen on langennut ja lisääntyy kuin eläin, kirjoittaa Augustinus, "there is still the spark, as it were, of that reason in virtue of which he was made in the image of God; that spark has not been utterly put out."²⁹ Tuo pyhä tai jumalainen kipinä voi syttyä liekiksi esimerkiksi silloin kun pyhä sana vaikuttaa, kun syntyy ymmärrys sanan syvemmästä tarkoituksesta. Spencen mukaan ajatus on peräisin Platonilta: kauan kestäneen ja filosofialle omistetun yhteiselämän jälkeen totuus välähtää sielussa kuin liekki, jonka singahdava kipinä on sytyttänyt. Vertaukseen sisältyy oletus, että kaikki kristillinen kommunikaatio leimahtaa sielussa ja että jokainen sana antaa lopulta tietä visuaaliselle kuvalle³⁰.

Jos Marian Ilmestys antaa pragmaattisen verbaalisen mallin, niin pyhä kipinä antaa visuaalisen retorisen mallin. Ne täydentävät toi-

25. Spence 1988, 76.

26. Spence 1988, 110.

27. Spence 1988, 86.

28. Spence 1988, 80.

29. Augustinus 413–427/1984, 1071.

30. Spence 1988, 89.

siaan vastustaessaan kielen ja järjen rajoituksia sekä tähdätessään siihen, että sana muutta muotonsa esineeksi (objektiksi).³¹

Lähimmäisenrakkaus ei ole mallissa vain staattinen viesti, vaan myös Jumalan lähestymisen prosessi. Se on paralleelinen Augustinuksen tavalle ymmärtää Kristus: Hän on sekä tien päämäärä että tie itse. Kaksinaisuudessaan lähimmäisenrakkaus vastaa myös lukemisen ja tulkinnan prosessia. Löytäessämme oudon tai epämääräisen eli lemmeikkään kohdan pyhässä tekstissä me koemme lähimmäisenrakkautta siirtyessämme kirjaimellisesta lemmekkästä luennasta kätkeytyyn korkeampaan lempeään ja armorikkaaseen tarkoitukseen. Siirtymään itseensä sisältyy tie pelastukseen; pelastus alkaa *in principio viarum*.³² Augustinuksen retorisessa mallissa pyhän tekstin tarkoitus-ta etsivä lukija on aina matkalla, korostus ei ole ehkäisemisessä eikä monumentalisoinnissa vaan jatkuvassa tulemisessa.³³

Myös eräiden maallisten tekstien taivuttelevuus noudattaa Augustinuksen kehittelemää mallia. Tarvitaan vain päämäärä, joka määritelmän mukaan on kielen rajoissa ja arvosteluissa tavoittamaton, matka johon motivoi kaipaus (*desire*). Augustinukselle se jokin oli Jumala, mutta tavoite voi helposti muuttua jonkin muun sanoin kuvaamattoman muotoon.³⁴

Marxismin piirissä tavoite on ollut sosialismi tai kommunismi, ihmisen vapautus, lopullinen maallinen hyvä. Vastaavasti sosialistinen vallankumous on ollut sosialistisen liikkeen tie ja tavoite. Vallankumouksellisissa opeissa ja vallankumouksellisuuden määreissä tieto vallankumouksesta on usein ollut tietoa samanaikaisesti sekä keinoista että päämäärästä.

Puheena oleva tavoittamattoman dialektiikan ja inkarnaatioretorii-kan luutuma elää ja voi hyvin. Päivikki Suojanen on äskettäin vertailut politiikon ja saarnamiehen suostuttelevaa puhuntaa. Kumpikin markkinoi parempaa vaihtoehtoa: poliitikko tämänpuoleista, saarnamies tuonpuoleista. Suojasen viestintäantropologinen analyysi hahmottaa osuvasti pitkän kristillisen suostuttelutradition nykymuotoja.³⁵

Augustinuksen retoriikasta on tämän tutkimuksen kannalta esitettävä vielä viisi täsmentävää huomautusta:

31. Spence 1988, 94.

32. Spence 1988, 97.

33. Spence 1988, 101.

34. Spence 1988, 101.

35. Suojanen 1988.

1. Diskurssin (Sanan/sanan) autonomisuus perustuu sen luojaan ajatusten tuntemattomuuteen: emme voi nähdä hänen ajatuksiaan. Tämä koskee paitsi poissaolevaa läsnäolevaa Jumalaa, myös Moosesta, jonka ajatuksia – vaikka hän olisi läsnä täällä tänään – emme voi nähdä, meidän on vain uskottava ja tutkittava hänen sanojaan, niin arvoituksellisia kuin ne ovatkin.

2. Symmetrinen suhteemme tosiolevaiseen takaa sisäänkoodauksen ja uloskoodauksen yhtenevyyden:

”Sillä kaikki se kaunis, mitä sielusta virtaa taiteilijan käteen, tulee siitä kauneudesta, joka on meidän sielujemme yläpuolella ja johon minun sieluni huokaillen kaipaa päivät ja yöt.”³⁶

Tulkinta ei ole tekijälähtöistä eikä lukijälähtöistä vaan luoja­lähtöistä.

3. Kanoninen teksti on sanaa tosiolevaisesta, se ilmaisee ja julistaa totuutta.

4. Kaanoniin viittaava diskurssi otetaan vastaan, uloskoodataan, luoja­lähtöisesti, tekstitarkoitusta miettien³⁷, ei tekijän subjektiivisia tarkoituksia eikä lukijan subjektiivista tulkintavapautta korostaen.

5. Tarvitaan auktorisoitu kaanon, jotta siihen viittaava diskurssi voi olla autonominen, riippumaton toteuttajasta, tekijäsubjektista, ja vapaasti vaikuttaa vastaanottajasubjekteihin epäautonomisoivasti, taivuttelevasti ja riippuvuutta aiheuttaen.

2.4. Ulkoinen ja sisäinen

Sosialidemokraattisen agitaattoripuhunnan vaikutuksenteon erittelyä varten on erotettava kaksi diskursiivisen vaikuttamisen päätyyppiä. Ulkoinen tyyppi vetoaa fysiologiseen, eläinhakui­seen, vapautumishaluiseen tai aineelliseen ihmiseen. Sisäinen tyyppi vetoaa sielulliseen, jumalhakui­seen, pelastumishaluiseen tai henkiseen ihmiseen. Tosi­asiallisessa vaikutuksenteossa tyypit täydentävät aina toisiaan, sillä diskursiivisen vaikutuksen lopullinen totetumisehto on se, että diskurssi onnistuu välittämään sisäisen ja ulkoisen vaikutuksen,

36. Augustinus 397–400/1981, 318.

37. Vrt. Jauss 1987, 7–9.

muuttamaan mielikuvan toiminnaksi. Ulkoinen tyyppi kulkee aina jonkinlaisen sisäisen vaikutuksen – tunteiden kiihdyttämisen, yllykkeiden kiihottamisen, mielikuvituksen tai tietoisuuden herättämisen – kautta, ja sisäisen tyyppin on aina päädyttävä ulkoiseen, toiminnalliseen vaikutukseen, jos se todella mieli muuttua historiaksi.

Eurooppalaisen ajattelun kirjallisessa historiassa esimerkki ulkoisesta vaikuttamisesta on Nietzsche ja sisäisestä kirkkoisä Augustinus. En pyri sanomaan mitään Augustinuksen tai Nietzschen filosofiasta. Tässä tarkastelussa heidän tekstinsä ovat vain puhtaita tyyppi-ilmenymisiä, ideaalityyppien ruumiillistumia. Otan niiden vastakkaisia lähtökohtia kuvaavan esimerkin:

”Kaikki vaistot jotka eivät purkaudu ulospäin kääntyvät sisäänpäin – juuri tätä minä sanon ihmisen sisäistymiseksi; vasta siten ihmiseen kasvaa se mitä myöhemmin sanotaan hänen ’sielukseen’.(...) Ihmisestä joka ulkoisten vihollisten ja vastusten puuttuessa, tavan ahtauteen ja säännöllisyyteen pakotettuna kärsimättömästi repi, vainosi, häiritsi, pahoinpiteli itseään, tästä ’kesytettävästä’ eläimestä joka repi itsensä verille häkkinsä tankoja vasten, tästä puutetta kärsivästä ja kotiinsa erämaahan tuskallisesti ikävöivästä jonka täytyi tehdä omasta itsestään seikkalu, kidutuskenttä, epävarma ja vaarallinen sydänmaa – tästä narrista, tästä kaipaavasta ja epätoivoisesta vangista tuli ’huonon omantunnon’ keksijä.”³⁸

– Friedrich Nietzsche: Moraalin alkuperästä
(Zur Genealogie der Moral 1887).

”Mutta lain kautta tulee synnin tunto, uskon kautta saadaan armo avuksi syntiä vastaan, armo parantaa sielun synnin viasta, sielun terveys vapauttaa ratkaisuvallan, vapaa ratkaisu rakastuu vanhurskauteen, rakkaus vanhurskauteen täyttää lain. Kuten siis usko ei tee tyhjäksi lakia vaan vahvistaa sen – koskapa usko ottaa vastaan armon, jolla laki täytetään – siten ei armokaan tee tyhjäksi vapaata ratkaisua, vaan vahvistaa sen. Armo näet tekee terveeksi tahdon, joka sitten ilman pakkoa rakastaa vanhurskautta.”³⁹

– Aurelius Augustinus: Henki ja kirjain
(De spiritu et littera 412).

38. Nietzsche 1969/1887, 77–78.

39. Augustinus 1982/412, 113.

Gilles Deleuze nimittää Friedrich Nietzscheä (1844–1900) nomadiseksi ajattelijaksi⁴⁰. Vaeltaja-aate ei pyri rekodifioimaan sitä, mikä hajooa modernin yhteiskunnan jatkuvien dekodifiointien vaikutuksesta, vaan päinvastoin alituisen kiertää ja välttelee kaikkia koontavia järjestelyjä. Modernin koitossa Nietzsche, päinvastoin kuin Marx ja Freud, ei tehnyt ainuttakaan rekodifioivaa elettä; hän ei kulkenut modernin sisämaassa vaan kierteli ulapalla.

Nietzschen aforistinen kirjoitus juoksee kiihdytyksestä toiseen ja pyrkii virittämään tilan, joka kuljettaa meidät diskursiivisen alueen ulkopuolelle. Siinä meille on kirjoitettu tekstuaalinen vaikutus, jonka karisma ei palaudu diskurssin piiriin kaapattuihin representaatioihin, vaan johonkin toiseen, johonkin ulkopuoliseen. Siinä, missä kaikki koodit suhtautuvat tuohon ulkopuoliseen pyrkien kääntämään, konvertoimaan ja valamaan sitä uudeksi, neuvoo Nietzsche meitä olemaan vaihtamatta intensiteettiä uusiin representaatioihin. Intensiteetti, kiihdytys, ei viittaa merkitsijään (sanaan) eikä merkittyy (asiaan), sillä se palvelee samanaikaisesti dekodifoinnin objektina ja agenttina.

Tämä mysteeriltä vaikuttava ratkaisu toteutuu ainakin kahdessa muodossa. Ensinnäkin Nietzschen tekstuaalinen nomadismi voi olla jatkuvaa kiihdyttämiseen sopivien nimien – presokraatit, roomalaiset, juutalaiset, Kristus, antikristus, Julius Caesar, Borgia, Napoleon, Zarathustra⁴¹ – vaihtelevaa osoittelua, jossa nimet läpäisevät toinen toisensa samanaikaisesti kun yksityinen kokemus, yksityinen ruumiis eläytyy niihin. Toiseksi Nietzsche saattaa kuljettaa tekstiään katastrofaaliselle äärilaidalle ja siitä yli aiheuttaakseen kiihdyttävän vaikutuksen. Tällainen kuohauttava ja taudinkohtauksellinen hurjastelu, viimeisen pisanan metodi, eräänlainen epileptinen tai orgastinen tyyli, perustuu siihen, että tekstiä kiihdytetään kaikkien tarpeellisten rajojen ohi. Tavallaan kyseessä on pornografinen tai kauhuromanttinen tyyli, joka onnistuessaan muuttaa diskursiiviset lausumat fysiologiksiksi vaikutuksiksi⁴².

Toinen diskursiivisen vaikutuksen yleiseurooppalainen ideaalityyppi, sisäpuolinen vaikutus, jonka kirkkoisä Augustinus osuvasti

40. Deleuze 1985/1973 ja 1986/1962.

41. Luetteloa voi täydentää: 1900-luku lieene varmistanut Nietzschen omalle nimelle paikan sopivien naamioiden, kiihdyttävien nimien joukossa.

42. Ks. esim. Nietzsche 1969/1887, 35, 59.

ilmaisi, on välttämätön ehto Nietzschen ulkopuolisen hurjastelun vaikutuksille. Hillintä voi muuttua hillittömyydeksi, jäsenitys sekaannukseksi vain silloin kun käsillä on inhimillisesti vaikuttava diskurssiivinen muuri, jonka läpi hurjastelija voi kiihdyttää. Myös tuo muuri voi olla ja onkin vaeltelevien diskurssien hitaasti liikahteleva korpus.

Läpimennessään Nietzsche poimii tuosta muurista kaksi kiveä, nimittäin *huonon omantunnon* ja *kaunan*. Nämä kaksi käsitettä ilmentävät reaktiivisten voimien voittoa ihmisessä. Ne karakterisoivat eläinihmisensä ja vallantahtonsa tukahduttavaa eurooppalaista ihmistä ja hänen negatiivisuuttaan.⁴³ Nietzscheillä on tässä ainakin kaksi tärkeää ajatusketjua. Ensinnäkin ihmisen purkautumista vaille jäävät vapauden vaistot ovat alkuperä ihmisen sielulle, joka puolestaan on se maaperä, jossa huono omantunto kehittyy ja johtaa ihmisen kärsimään itsestään⁴⁴. Toiseksi sairaalloisuus ja epäonnistuminen ovat syynä syyllistä etsivään kaunaan, joka kohdistuu terveisiin ja onnistuneisiin, ja kauna taas käännetään askeettisen papin ohjauksella oman itsen syyttelyksi, jolloin se muuttuu huonoksi omaksitunnoksi⁴⁵. Molemmat ajatusketjut edellyttävät siis sisäisen ihmisen, kulkevat sisäisen vaikutuksen kautta. Tosin Nietzsche ei pyri nauramaan kumoon ainoastaan armoa ja pelastusta vaan myös lain. Mutta vaikutusenteko vetää häntä puoleensa. Nietzschen tarjoama dekodifioiva emansipaatio haluaa vapauttaa lukijan diskurssiiviselta vaikutukselta, joka perustuu omaan tuntoon, mutta yrittää samalla kiihkeästi saada hänet toisen, fysiologisemman, animaalisemman, nomadisemman diskurssiivisen vaikutuksen piiriin.

Sanan sisäistä vaikutusta artikuloiva Aurelius Augustinus on eläimellisen nomadin vastakohta: lihaansa moittiva syntien tunnustaja ja pelastavan armon opettaja.⁴⁶ Saattaessaan sieluaan kirjoituksen alai-

43. Ks. Deleuze 1986/1962, X, 111–146.

44. Nietzsche 1969/1887, 77–78.

45. Nietzsche 1969/1887, 120–126.

46. Menemättä siihen kysymykseen, missä määrin kirkkoisä Augustinuksen pitkä varjo heittyä koko läntisen ihmisen sielunelämän ja ajattelun ylle (kenen varjossa Nietzsche vaelsikaan), voi hyvällä omallatunnonla luetella eräitä ajatuksia, joiden kulttuurihistoriallista kantavuutta miettiessä Augustinusta ei voi ohittaa: hän kirjoitti ihmisen sisäisen maailman diskurssiksi (erityisesti Confessiones; Augustinus 1981/397–400; myös De Trinitate; Augustinus 1981/399–419); hän liitti yhteen ruumiin vietit, seksuaalisuuden ja syntiinlankeemuksen (De Civitate Dei contra Paganos; Augustinus 1966/413–426; Confessiones); hän kytki toisiinsa huonon omantunnon ja uskon heräämisen (De Spiritu et Littera; Augustinus 1982/412); hän kielsi ihmisen pelastumisen

seksi hän pukee sanoiksi paitsi huonon omantunnon myös sanan vaikutuksen, joka huonon omantunnon kautta käy sieluun taloksi. Augustinus on diskursiivisen vaikuttamisen varsinainen kantakokija, kantakuvaaja ja kantatoteuttaja. Hän on kaikki kolme: kohde, analysoija ja agentti. Tässäkin mielessä Nietzsche on Augustinuksen varjo.

Augustinuksen retoriikan kolminaisuutta diskursiivisen vaikutuksen historiallisena alkumuotona havainnollistaa seuraava kuvio:

	Kohde	Analysoija	Agentti
1. Sielu	A		
2. Huono omatunto		A	
3. Sanan vaikutus			A

Kun Augustinus kuljeskelee sielussaan etsien tietä armolle, hän kuvaa itseään diskursiivisen vaikutuksen kohteena. Kun hän erittelee huonoa omaatuntoaan, hän analysoi diskursiivisen vaikutuksen sisäistä kulkua. Ja kun hän retorisesti taivuttelevilla sanoillaan julistaa armorikasta Sanaa, on hän itse diskursiivisen vaikutuksen toteuttaja.

Jos toisaalta jaottelemme diskursiiviset vaikuttamistavat nopean herätyksen ja hitaan valistuksen tyyppeihin, niin Nietzsche ja Augustinus kuuluvatkin samaan tyyppiin. Nietzschen diskurssi pyrkii yhä uudestaan kiihdyttämään ja iskemään kuin salama ja Augustinuksen diskurssi pyrkii johdattamaan meidät heräämiseen jota luonnehtii jumalaisen kipinän leimahdus ja sydämeen äkkiä virtaava uskon varmuus.

Augustinus lupaa pelastuksen, joka on annettu ja jota ei voi ansaita, mutta jonka piirin tuleminen voi uskon heräämisessä kokea.⁴⁷ Hänen lain ja armon dialektiikassaan uskon herääminen oli nimenomaan sanan sisäistä vaikutusta.⁴⁸ Laki herättää synnintunnon, mutta armo herättää rakkauden vanhurskauteen. Ulkoinen pakko, laki, saa ihmisen pelkäämään ja ahdistumaan, tuntemaan sairautensa. Tästä taakasta ihminen ei vapaudu sen enempää lakia seuraamalla kuin sitä rikkomalla. Perisynnin vaikutus ei pienene eikä lakkaa ihmisen toiminnan vaikutuksesta. Tervehtyminen on meille annettu lahja. Armo

omien voimiensa avulla (De Spiritu et Littera); hän asetti meille annettun armon lupausten lupaukseksi ja mysteerien mysteeriksi (De Spiritu et Littera).

47. Augustinus 1982/412, erit. 23–24.

48. Augustinus 1981/397–400, erit. 234.

on rakkaus joka vuodatetaan sydämiin ihmisille annetun pyhän hengen kautta, *sydämiin kirjoitetun lain* kautta.⁴⁹ Tämä laki on kutsuva ääni ja sana, jota ihminen seuraa täynnä iloa ja rakkautta.

Jospa ajattelemme länsimaisen muutosten, liikkeitten ja vallankumousten historian tämän sieluihmisen työksi, niin silloin sydämiin kirjoitetun lain jatkuvan uudelleen kirjoittautumisen historia on se arkku, jonka kannen avaaja saa katsella idealismin ja materialismin tuolle puolen, missä sana muuttuu historiaksi ja historia sanaksi.

Miten sydämiin kirjoitettu laki tulee mieleen? Kun Augustinus tunsu itsensä syntiseksi, hän alkoi etsiä uskoa, jonka heräämiseksi hän tutki lakia, evankeliumia ja mieleentulemiaan. Hänen tiensä kulki sanan kuulemisen, tutkimisen, tulkitsemisen ja seuraamisen kautta. Kääntymistapahtumassaan Augustinus kuuli ensin pienen lapsen suulla lausutun jumalaisen kehoituksen lukea, sitten tuli satunnaisesti valittu teksti, joka sisälsi ohjeen nimenomaan hänelle, jonka synnin tunnossa lihan himot näyttelivät johtavaa osaa.⁵⁰ Siinä missä Pyhä Antonius oli saanut herätteensä substanssin puhutusta sai Augustinus sen kirjoitetusta sanasta. Ehkä ei olekaan sattumaa, että Augustinus puhuu armosta nimenomaan sydämiin *kirjoitettuna* lakina. Hänen uskonkokemuksensa representatiivinen kaava painuu mieleen: hän kuuli sisäisen äänen (intentio), luki (substanssi) ja puhui (teko). Hänen kokemuksen tulkintansa on vaikutusvaltainen: intentio oli Jumalan käsky, substanssi oli sydämen valon ja varmuuden lähde ja teko oli kertoa siitä muille heikkouskoisia hoivaten.

Augustinuksen kuvaamasta Jumalan sanan vaikutuksesta voi tehdä alkumuodon muille diskursiivisille vaikutuksille. Saattaa sillä olla kätketty yhteys myös Michel Foucaultin termiin ilmaiseva ja julistava funktio (La fonction énonciative; enunciative function)⁵¹. Foucaultin erittelemissä totena esiintyvissä diskursseissa julistavien lausumien (énoncé) perusta on annettu ja vääjämätön niin kuin armorikas Sana on annettu ja vääjäämätön perusta Augustinuksen julistaville lausumille (enuntiatio)⁵²: ne voidaan vain joko vastaanottaa tai torjua.

49. Augustinus 1982/412, 24, 82, 113.

50. Augustinus 1981/397–400, 234.

51. Foucault 1985/1969, 80–104.

52. Vertailemalla Thesaurus Augustinianuksen antamia Tunnustusten tekstikoh-
tia, joissa Augustinus käyttää ilmaisemiseen tai ilmoittamiseen viittaavia eri
verbejä (adnuntio, e-nuntio, nuntio, praenuntio) saa sen vaikutelman, että hän
käyttää nimenomaan verbiä e-nuntio ja substantiivia enuntiatio tai enuntiatum
viitatessaan Jumalan Sanan ilmaisemiseen ja julistamiseen ihmisten kielellä.

2.5. Opin vaiheet aatteesta reaalihistoriaksi

Opin historiallisen vaikutuksen tutkimus edellyttää myös sen historiallisen vaeltelun tutkimista. Matkusteleavasta teoriasta kirjoittanut Edward W. Said on todennut, että vaikka mikä tahansa tyydyttävä ja kattava selvitys minkä tahansa aatteen vaellusetapeista on valtava ellei mahdoton tehtävä, niin yleiskuva on kuitenkin tarpeen, jotta voisi kunnolla paneutua johonkin erityisen paikalliseen ja sangen rajattuun alueeseen⁵³.

Tässä tarkastelun kohteena oleva sosialismi kuuluu teoriatyyppiin, joka pyrkii historialliseen vaikutukseen suurten kansanjoukkojen taituttelun avulla. Tähän tyyppiin kuuluvat populaaria maailmankatsomusta luovat totaali-teoriat, esimerkiksi juuri kristinuskko ja marxismi.

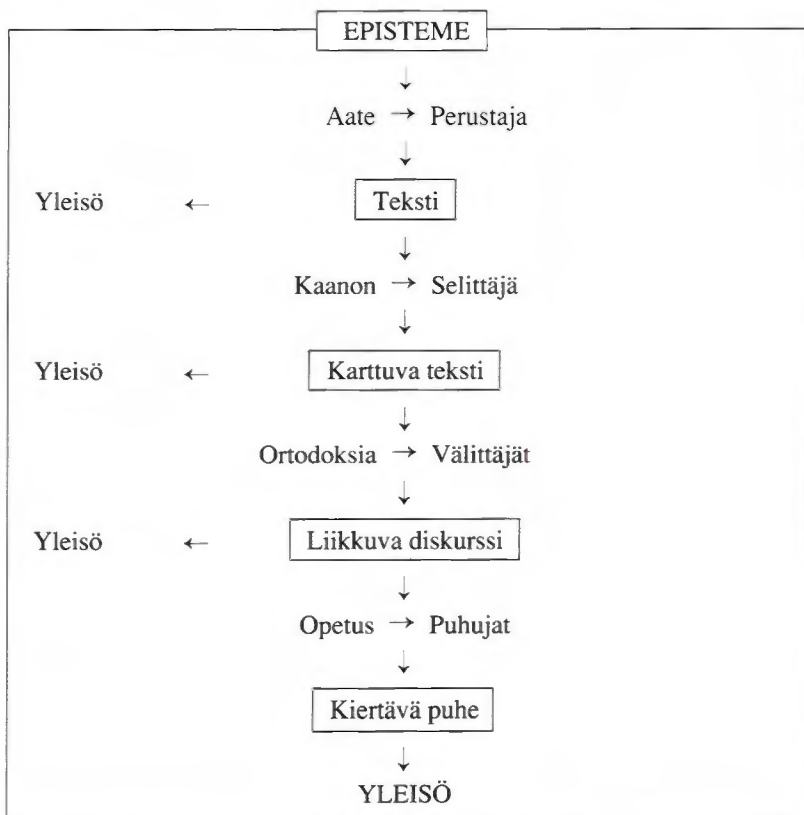
Tutkimusperspektiivin voi tiivistetysti esittää muodollisena kuvauksena maailmankatsomusta luovan totaali-teorian diskursiivisen transformaation vaiheista. Olkoon annettu lähtökohta jokin tietty maailmankuva tai episteme, jokin mahdollisia käsityksiä uskottavaksi sanottavaksi ohjaavien itsestäänselvyyksien piiri. Sen piirin sisällä pysyen voi hahmotella diskursiivisen transformaation vaiheita perustajan luomasta suljetusta tekstistä yleisön keskuudessa kiertävään puheeseen ja siitä aina historialliseen vaikutukseen asti (kuviot 2 ja 3).

Tällainen hahmotelma on kartta, jonka voi levittää historiallisen tapahtumisen ylle ja jonka reittejä pitkin voi kuljeskella menneisyyden jättämien jälkien ajallis-paikallisessa maastossa. Sitä voi luonnehtia myös sanomalla, että se on analyyttisen työn heuristiseksi askelmiksi purettu *eigentlich* Leopold von Ranken tunnetussa maksii-

Esimerkiksi: "Kuinka yksinkertainen on Jumalan ja lähimmäisen rakkaus, mutta kuinka moninaisin, salatuin kuvin, kuinka lukemattomin kielin ja kuinka lukemattomin sanontatavoin kussakin kielessä se havainnollisesti ilmaistaan (enuntiatu)!" (Confessiones 1934, 13 24 29; suom. versio 1981, 442.) Toinen esimerkki: "Mutta kuinka voisi kynäni täysin kuvata kaikkia Sinun kehoituksiasi ja pelotuksiasi ja lohdutuksiasi, joilla olet ohjannut minua ja saanut minut julistamaan (enuntiare) sanaasi sekä jakamaan sakramenttejasi Sinun kansallesi?" (Confessiones 1934, 11 2 1–4; suom. versio 1981, 335.) Nuntio näyttää olevan käytössä ensisijaisesti aistien ja aistimien antamista tiedoista ja ilmoituksista puhuttaessa. Praenuntiota hän näyttää käyttävän pääasiassa puheessaan ihmisten tekemistä ennustuksista.

53. Said 1981/1982, 41–42.

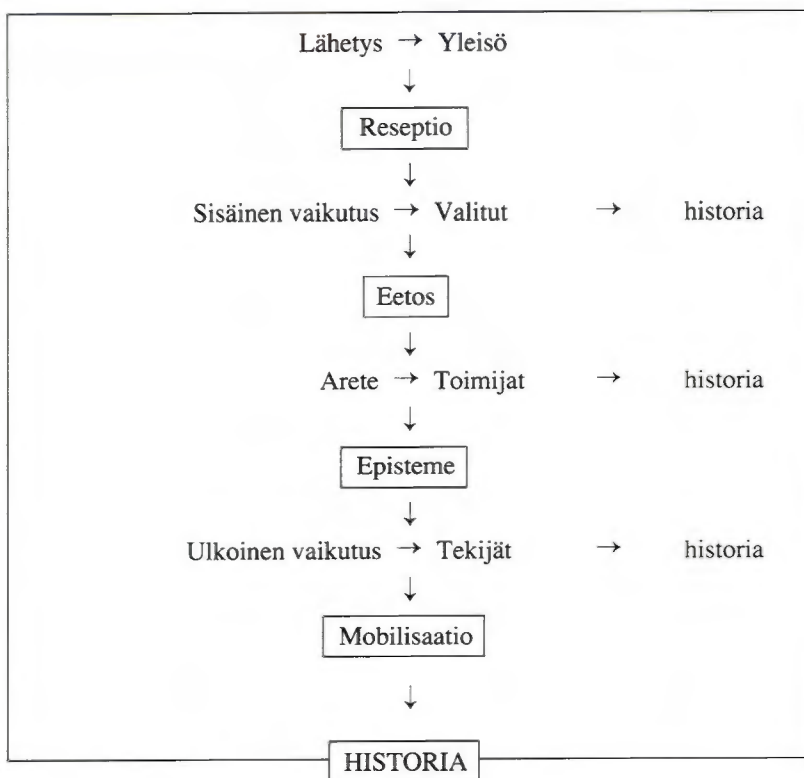
KUVIO 2. Diskursiivisen välitystransformaation muodollinen kuvaus. Epistemestä yleisöä kiertäväksi puheeksi.

missa tutkia historiaa *wie es eigentlich gewesen ist*, silloin kun *es* on 'miten aate muuttuu historialliseksi voimaksi'. Tällainen heuristinen vaihemalli kytkeytyy diskursiivisen vaikutuksen ideaalityyppeihin kuten rakenne tapahtumaan: vaikutus toteutuu kulkeutumalla diskursiivisen transformaation vaiheiden läpi. Säilyttämällä potentiaalisen viittausyhteyden kanoniseen tekstiin diskurssi pitää annetun väijä-mättömän luonteensa.

Kuviossa 2 kuvatut vaiheet ovat diskursiivisen välityksen etappeja, niveliä, joiden kautta ajatus kiertää ja muuttuu saavuttaen lopulta joukkomittaisen historiallisen taivuttelevuuden ensimmäisen edelly-

KUVIO 3. *Diskursiivisen vaikutustransformaation muodollinen kuvaus. Yleisövastaanotosta historiaksi.*

tyksen, kansanomaisen omaksuttavuuden: nyt se todistelee ad hominem.

Mikäli halutaan päästä historiaan, on prosessia katsottava tästä eteenpäin. On hahmoteltava lähetystyötä tekevän teorian diskursiivisen transformaation positiivinen seuraus: siirtovaikutus yleisövastaanotosta historiaksi (kuvio 3).

Kuviossa 3 esiintyvät termit vetävät perässään pitkiä saatamerkitä, mutta tässä yhteydessä niillä on vain käyvät merkitysalat. *Eetos* on sisin siveellinen miелensuunta, arvosuuntauma. Antiikin Kreikkaan viittaava *arete* on hyve, urhoollisuus, ja se osoittaa nimenomaan tietösten hyveiden piiriin. Samaan ajatuslinjaan kytkettyvä

epistēmē on etenkin Sokrateen ja Platonin nimitys tietomuodolle, johon kuuluu saumattomasti toisiinsa kytkeytyneinä tieto sekä keinosta että päämäärästä⁵⁴, eikä sitä pidä sekoittaa Foucaultin käsitteeseen *episteme*.

Tämän kuvauksen piirissä kuljetaan ensimmäistä kuvausta vastaa-va reitti toiseen suuntaan ja toisella tasolla. Yleisöstä on lopulta tullut kansanjoukko, joukkoliike, joka luo historiaa, muuttaa toimintaympäristöään, maailmaa ja aikauden maailmankuvaa, *epistemeä*. Ympyrä sulkeutuu.

Jos levitämme kuviot esimerkiksi kristinuskon ylle, on helppo huomata, että (kuviossa 2) kanoninen teksti on Raamattu, sitä selittävä karttuvan tekstin generoija on esimerkiksi Augustinus, hänen oikean oppinsa johdolla Raamattua tulkitsevat kirkon oppineet ovat liikkuvan diskurssin tuottajia ja varsinaista lähetystyötä tekevät papit tai ristiretkeläiset ovat lopulta kansaan kohdistuvan kiertävän puheen tuottajia; edelleen (kuviossa 3) sisäinen vaikutus on papinsaarnan herättämä synnintunto ja armonkaipuu, johon liittyy valituksi tulemisen kokemus, mistä kehkeytyvä eetos johtaa toimintaa ohjaaviin vanhurskaksiin hyveisiin (*arete*) ja *epistemeen* joka ilmenee ulkoisena vaikutuksena kun kristityt tekijät mobilisoituvat maailmalliseen toimintaan kuten esimerkiksi – ja silloin Augustinus vaihtuu vaikkapa Calviniksi – protestantit historiallisiin tekoihin kapitalistisen yritteliäisyyden alkuvaiheissa 1600-luvulla.

Molempia kuvioita lukemalla on helppo käsittää, mikä kaikki jää tällaisen tarkastelun ulkopuolelle. Huomio kohdistuu autonomiseen diskurssiin, joten aatteen syntyä aikakauden hallitsevan maailmankuvan vaikutuspiirissä ei tutkita. Aate ja sen kirjoituksen alaiseksi saatamisessa kodifioitu tekstuaalinen kaanon otetaan annettuna.

Tekijöitä, aatteen perustajia, selittäjiä, välittäjiä ja puhujia ei käsitellä biografioina. Heidät ymmärretään vain diskurssin luojiksi, muokkaajiksi, kantajiksi ja julistajiksi; lähtökohdan mukaan alussa on sana ja vasta sitten tulevat sen puhujat. Lähettäjäsubjektia ei jäsennetä teoreettisesti, vaan ainoastaan historiallisesti, osana diskurssin siirtovaikutusten analyysia.

Kohteita, aatteen yleisöä, aatteeseen valittuja, toimijoita ja tekijöitä ei käsitellä traditioina, osakulttuureina, yksilöinä, kollektiiveina tai yhteisöinä, vaan diskurssin vastaanottajina, mietiskelijöinä ja toimijoina; lähtökohdan mukaan alussa oli sana ja vasta sitten tulivat sen

54. Ks. Hintikka 1969, 67–69.

kuulijat. Vastaanottajasubjektia ei jäsennetä teoreettisesti. Historiallisesti mobilisoituneita kansanjoukkojakin käsitellään vain diskurssin sosiaalisen ja intellektuaalisen kiinnittymisen kannalta.

Lopuksi itse diskursiivista vaikutusta eritellään pääsääntöisesti vain yksisuuntaisen viestinnän tapahtumana. Hierarkiaa kuljetaan ylhäältä alas. Alempien tasojen vaikutukset ylempiin tasoihin otetaan huomioon vain ylemmän tasoihin diskurssimuotoihin sisältyvinä otaksumina. Tarvittaessa voi toki piirtää kuvioon palautevirtoja osoittavat nuolet. Tasojen ja vaiheiden keskinäinen asema ei siitä muutu.

Tällainen diskursiivisen transformaation kuvaus on siis malli tai *muodollinen* ideaalityyppi siitä, miten aate kulkeutuu joukoille ja muuttuu historialliseksi voimaksi. Malli se on sikäli, että se ei ole lainkaan sisällöllinen, vaan ainoastaan muodollinen kehikko. Ideaalityyppi se on sikäli, että siinä on pyritty huomioimaan kaikki diskurssin välittymisen vaiheet, kaikki diskursiivisten siirtymisten konkreettisessa tutkimuksessa välttämättömät osatekijät, kaikki ne operaatiot, jotka historiallisen tutkimuksen on käytävä läpi, jos se tahtoo selvittää, miten kehitys aatteen perustekstistä yleisölle kohdistetuksi puhunnaksi ja siitä reaalihistoriaksi tosiasiaassa on tapahtunut.

Yksittäisessä tutkimuksessa ei tietenkään ole esteitä rajoittaa analyysia vain tiettyihin diskursiivisen välittymisen vaiheisiin. Esimerkiksi käsillä olevassa tutkimuksessa rajoitutaan enimmäkseen erittelyyn joka alkaa siltä tasolta, missä osa kansainvälisen työväenliikkeen kentällä vaikuttaneista kaanonista selittävistä karttuvista diskursseista oli jo siilautunut pois. Siilautumisen prosessista ja poissiilautuneista esitetään vain hajahuomioita. Pääosin tarkastellaan vain niitä sosialismin tulkintoja jotka todella pääsivät vaikuttamaan suomalaisen työväenliikkeen kentällä. Tästä eteenpäinkin ylhäältä alas välittyvää diskurssivirtaa tarkastellaan vain sikäli kuin se läpäisi kaikki sulut.

3. Suurlakkoradikalismin tukahdutus ja eduskunta-keskeisen luokkapuhtauden valtaannousu

”Waan toivokaamme että vielä koittaisi vapauden aamurusko laajaan Wenäjän valtakuntaan, kuin myös meidän kotimaahamme ja kaikkien maiden köyhälistö tulisi saamaan lopullisen voiton ja voisi ravis-
taa ne tuhansia vuosia painaneet orjan kahleet pois harteiltaan.”¹

– Tampereen kone- ja metallityöntekijäin
lehti Nokinenä 1906.

3.1. Marraskuun henki ja idän toivo

Vuoden 1905 suurlakon aikana Suomessa oli vallankumouksellinen tilanne. Lyhyessä ajassa maassa valtaapitänyt hallitus, joka oli ollut yhden hallitustavan alainen, joutui kahden keskenään kilpailevan hallitusmuodon efektiivisten ja toisensa poissulkevien vaatimusten koh-
teeksi.² Tämä vallankumouksellisuus ei jäänyt vain poliittisen järjes-
telmän tilanteeksi, ikään kuin objektiiviseksi vallankumouksellisuu-

-
1. Tampereen kone- ja metallityöntekijäin a.o. nro 6:den lehti Nokinenä nro 1, 14.1.1906: Jo vallankumouksen torvet soivat.
 2. Alapuro 1988, 115, katsoo suurlakon aikaisen tilanteen vastaavan tätä Charles Tillyn esittämää vallankumouksellisen tilanteen määritelmää.

deksi, vaan siitä muodostui myös kansanjoukkojen kokemus, subjektiivinen vallankumouksellisuus, jonka jättämä moniaineksinen saate tuntui pitkään tapahtumista valtavan kasvusysäyksen saaneessa työväenliikkeessä. Epämääräinen vallankumouksen tuntu ja lopullisen kumouksen odotus³ asettuivat verekseksi näkyksi lähitulevaan katselevien työläisten horisontissa.

Filistealaiset, filistealaiset:
kavahtakaa!

Ovat Simsonin suortuvat täydet taas, taas
jätti on vanhassa voimassaan
ja se hirmuinen on.

Kavahtakaa
pedot, jotka hänen silmänsä poltittu puhki
tulin raudoin,
jotka vaskisin köysin hänet kahlitsitte
myllynne kampiin!

Kavahtakaa;
katso, Simsonin olkapäät pilareihin nojaa,
hänen harteensa kohoo
ja silmäkuopat kuivuneet kulon lailla palaa.

Pian, pian orjanne kahle jo katkaiskaa
taikka muuten te ratkeatte raunioiden alle,
koska kiivaana kostavi Simson!⁴

– Kössi Lindström suurlakkolaisten
jättiläiskokouksissa Tampereella ja
Helsingissä.

Joukkokokouksissa käyttöön otettuihin runokuviin on hyvin tallentunut suurlakkokokemuksen myyttinen vallankumouksellisuus. Työväen sanomalehdissä oli jo kuukausien ajan seurattu liikehdintää Venäjällä.⁵ Liikehdinnän siirtyminen Suomeen kuvattiin luonnonvoimai-

3. Alapuro 1988, 126.

4. Kössi Lindström (myöhemmin Kaatra). Julkaistu Kansan Lehdessä 7.11.1905 maininnalla ”Tekijän lausuma suurlakkolaisten jättiläiskokouksissa Tampereella ja Helsingissä”.

5. Ks. esim. TM 1.10.1905 ja eteenpäin sekä KL 1.10.1905 ja eteenpäin.

seksi tapahtumaksi. Vielä 28.10.1905 Kansan Lehti tiesi kertoa, että Suomen rautatieläiset Pietarissa eivät aio ryhtyä lakkoon tukeakseen venäläisiä tovereita.⁶ Lokakuun viimeisenä päivänä ilmestyneessä numerossaan lehti kertoi edellisenä iltana puhjenneista ”mahtavista valtiollisista mielenosoituksista”. Ne olivat puhjonneet ”ikäänkuin itsestään”.⁷ Välittömästi lakon päätyttyä lehti verbalisoi suurlakkokokemusta eräänlaisena kansan kumouksellisena juhlanä:

”... ihmiset ovat olleet kuin suurta juhlaa viettämässä. Joka päivä suuria kansalaiskokouksia torilla minnekkä juhlaikulussa on marssittu ’Marseljeesin’ innostavain säveleiden raikuessa. Kansalaiskokousten lomissa on ollut suuria ammattikuntain kokouksia ja kaduilla on kulkenut sankat nuorisot parvet laulellen työväen- ja isänmaallisia lauluja. Kaupunki on ollut niin rauhallinen että aivan sattuvasti on sanottu rikoksentehtäjänsä tehneen lakon. Ei minkäänlaista rauhatonmuutta missään.”⁸

Samaan tapaan eteni lakkoajien kuvaus myös Työmiehessä. 30.10.1905 lehti arvioi, että Helsingissä ollaan jo ”jonkinlaisen suurlakon kynnyksellä”. Tullessaan se pyyhkäisee ”harvainvaltaisen ’perustuslaillisuuden’ tuhansista mielistä hiiteen sillä valtavat liikkeet eivät tule ... pikkuohjelman takia”.⁹ Lakon jälkeen Työmies veti yhteen lakon kokemusta ja tuloksia paljon synkemmässä sävyssä kuin Kansan Lehti, mutta kumouksellisuuden hehkua oli tässäkin kuvauksessa:

”... Venäjän sisällä tapahtuneet urheat taistelut ovat tuoneet helpotusta vihdoinkin Suomeenkin. Venäjän köyhälistön veriset kärsimykset ovat tänne asti saattaneet muutamia vapauden aamuruskon viehättäviä välähdyksiä. Suomen köyhälistöllä, sillä joka kärsi suurlakon nälät, puutteet ja ennenkaikkea sielulliset tuskat, sillä on huomattava

6. KL 28.10.1905.

7. KL 31.10.1905.

8. KL 7.11.1905.

9. TM 30.10.1905; saman numeron pääkirjoituksessa nostetaan esiin suurlakon ohjelmaksi ”suuri kansalliskokous luomaan Suomelle uudet perustuslait, joiden mukaan valitaan Suomen kansan turvaksi, sen edistystyön keskuslaitokseksi, yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella oikea kansaneduskunta”. Kansalliskokouksen vaatimus ei siten ollut lakon aikana ja ns. punaista julistusta laadittaessa syntynyt. (Vrt. myös Soikkanen 1975, 79.)

osansa niiden helpotusten hengähdysten synnyttämisessä, joita Suomen varsinkin varakkaiden luokkain rinnoista kohoaa ...”¹⁰

Suurlakko koettiin luonnonvoimaisesti puhjenneena vallankumousta-pahtumana. Suomesta käsin kumousliikkeen alkuperäinen voiman-lähde sijoitettiin jonnekin Venäjälle. Tutkimuskirjallisuudessa koko Venäjän ensimmäistä vallankumousta (1905) luonnehditaan sarjaksi luonnonvoimaisesti puhjenneita levottomuuksia, joita yhdenkään puolueen tai henkilön ei onnistunut ohjata¹¹. Suomessa kokemus idäs-tä tulleesta luonnonvoimaisesta kumouksesta tiivistyi kansanmie-lialaksi, jota luonnehdin tässä käsitteellä idän toivo. Hyvän kuvauk-sen tästä idän toivosta antaa jälleen Kössi Lindströmin (Kaatra) jouk-kokokousruno (”Siellä-täällä”):

”Idässä noussut on koeteltu kansa
ottamaan elämänoikeuttansa,
vanhoen varman voitonnsa valaa.
– Idässä kaupungit palaa.

Idässä kertakin puhdasta tehdään,
kummia kuullaan ja kummia nähdään.
Idässä sorretti säälittä kostaa
ja verellä onnensa oostaa.

Siell’ ei ajoissa kansaa kuultu,
eikä sen suinkaan näin pian luultu
ottavan oikeuttansa itse
taistelutantereitse.

Niin on siellä. Mut miten käy Suomen,
ellei koita jo vapauden huomen
satojentuhanten orjuuden yöhön
ja satojentuhanten työhön?¹²

– Kössi Lindström valtiopäivämielenosoituksissa
Tampereella, Nokiassa ja Kangasalla.

10. TM 11.11.1905.

11. Esim. Kujala 1987, 112.

12. Kössi Lindström (Kaatra). Julkaistu Kansan Lehdessä 3.1.1906 maininnalla ”tekijän lausuma valtiopäivämielenosoituksissa Tampereella, Nokiassa ja Kangasalla”.

Alunperin suurlakon vallankumouksellinen poliittisuus liittyi työväenliikkeen vaatimukseen perustuslakia säätävän kansalliskokouksen koollekutsumisesta. Tämän vaatimuksen perustuslailliset torjuivat.¹³ Myöhemmin suurlakon lopputulosta, marraskuun manifestia ja sitä seurannutta rajoitettua eduskunnallista demokratiaa alettiin pitää vallankumouksellisena saavutuksena. Esimerkiksi Taavi Tainio arvioi viisi vuotta myöhemmin suurlakon vallankumoukseksi valtioelämän ja puoluevoimasuhteiden alalla.¹⁴ Idän toivo syntyi siitä odotusmielialasta, joka kohdistui Venäjältä suurlakon tavoin tulevaksi uskottuun epämääräiseen lopulliseen vapautukseen. Se saatettiin ymmärtää myös sosialistiseksi vallankumoukseksi.

Suurlakko toi Paasivirran mukaan historian näköpiiriin 'toisen Venäjän'. Sitä ihailtiin työväenliikkeen piirissä, koska se oli taistellut tsaarinvaltaa vastaan, "rakasti vapautta ja oli kärsinyt paljon". Tämän 'toisen Venäjän' edustajia kohtaan tunnettiin kiittollisuutta, ja heiltä uskottiin vastedeskin saatavan tukea – Paasivirran mukaan tosin vain "Suomen oikeuksien puolustamisessa".¹⁵ Nähdäkseni kansan kokemusten piirissä idästä toivottiin kuitenkin enemmänkin erittelemätöntä vapautusliikettä. Tsaarinvallasta vapautuminen ja yleisempi sosiaalis-taloudellisesta alistuksesta ja kurjuudesta vapautuminen lankeesivat arvatenkin yhteen kansankäsityksissä ja -toiveissa.

Ennen suurlakkoa työväenliike oli vain toisarvoinen poliittinen voima, johon muiden puolueiden ei tarvinnut kiinnittää kovinkaan suurta huomiota. Vasta suurlakon aikana ja sen jälkeen työväenliike löi itsensä joukkojen tietoisuuteen ja siitä tuli todellinen poliittinen voima.¹⁶ Reijo Heikkisen mukaan Suomen suurlakko ei ollut mitenkään ideaalityyppinen "rationaalinen yleislakko"¹⁷. Suurlakko oli

13. Soikkanen 1975, 79.

14. Tainio 1929 (1910), 80–82.

15. Paasivirta 1978, 360. Myöhemmin, erityisen selvästi eduskuntauudistuksen toteuduttua ja puolueen saavutettua hyvä menestys vaaleissa, suhtautuminen venäläiseen vallankumousliikkeeseen ja sikäläisiin työväen puolueisiin muuttui julkisuudessa varsin kylmäkiskoiseksi ja samastumista varovaksi. Näin pyrittiin säilyttämään julkisen toiminnan oikeudet, eikä haluttu vaarantaa eduskunnallisen toiminnan mahdollisuuksia.

16. Heikkinen, R. 1980, 88.

17. Reijo Heikkinen on konstruoinut Weberin ideaalityyppi – käsitettä soveltaen "rationaalisen yleislakon" mallin. Siihen kuuluu mm. järjestäytynyt työväestö toimeenpanijana puolueen tai ammattiyhdistysliikkeen johdolla, lakkoa on valmisteltu hyvin ja sillä on jokin reformistinen selkeä päämäärä, jota on propagoitu joukoille, lakko pyritään hallitsemaan hyvin organisoijien toimesta (jne.), Heikkinen, R. 1980, 39–40.

yleislakkoa paljon totaalisempi, siihen osallistui runsaasti perinteisen työväenliikkeen ulkopuolisia voimia ja ryhmiä. Suurlakon vaatimukset olivat yleislakkoa pidemmälle meneviä. Äänioikeuden laajentamisen – joka oli työväenliikkeen vanha vaatimus – ohella ne koskivat Suomen poliittista asemaa ja maan sisäisen hallinnon uudelleenjärjestelyä. Suurlakkoa ei suunniteltu. Sen loi Venäjän kumouksellisen tilanne.¹⁸ Myös Hannu Soikkanen ja Osmo Jussila ovat omissa tutkimuksissaan korostaneet lakon spontaanisuutta. Se ei ollut Suomen ja Venäjän tsaarinvastaisten liikkeiden suunniteltu yhteisesiintyminen, vaan tilanteen esille nostattama joukkoliike, jossa työväenliike sai alusta lähtien organisoijan aseman. Lakko tuli yllätyksenä myös Venäjän hallitusviranomaisille Suomessa²⁰. Suurlakon vallankumousliikkeelle ominaista luonnetta korostaa se, että lakko eteni aaltoliikkeenä rautatieläisten myötä rataa pitkin; sen toimeenpano ei ollut yhtäaikainen. Jo Forssan kokouksessa Edvard Valpas oli arvioinut, että yleislakon toimeenpano Suomessa – teollisuuslaitosten hajanaisuuden ja työväestön huonon järjestäytymisasteen vuoksi – olisi mahdotonta muutoin paitsi rautatieläisten – jotka hallitsivat liikenneyhteyksiä – avulla²¹. Kaiken kaikkiaan yleisluonteeltaan Suomen suurlakko ei vastannut suunnitelmallista järjestäytyneen työväen yleislakkoa. Heikkisen mukaan sitä voitaisiinkin kutsua paitsi suurlakoksi myös kansallislakoksi tai vallankumoukselliseksi yleislakoksi.

Suurlakon jälkeen työväenliike oli siis noussut tavallaan maan mahtavimmaksi poliittiseksi voimaksi. Tämä näkyi nopeasti myös sos.dem. puolueen jäsenkehityksessä (ks. liite 19). Vuoden 1906 loppuun mennessä Suomen sos.dem. puolueesta oli tullut jäsenkannatukseltaan maailman suhteellisesti vahvin puolue. Tärkein selitys tapahtuneeseen äärimmäisen nopeaan laajentumiseen oli Soikkasen mukaan ”suurlakon ilmapiiri”.²² Voimakkaimmin suurlakon kumouksellinen henki jäi elämään punakaartissa, jonka julkaisuissa esiintyi Venäjän sosiaalivallankumouksellisilta ammennettua vallankumousromantiikkaa²³.

Suurlakon jälkeisinä viikkoina työväenlehdissä nostettiin esiin uhkavaatimus yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteuttamisesta. Suur-

18. Heikkinen, R. 1980, 222. 19 Soikkanen 1975, 78.

20. Jussila 1979, 65.

21. Heikkinen, R. 1980, 125.

22. Soikkanen 1975, 113.

23. Soikkanen 1975, 94.

lakon aikana syntyneitä lakkokomiteoita ei hajotettu, vaan ne saivat tehtäväkseen pitää yllä valmiutta uuden suurlakon – ”tuon tuhoja tekevän köyhälistön voiman” – toimeenpanemisen varalta. Näin post festum suurlakko esitettiin jonain liki yliluonnollisena mahtina, tuhoavana voimatekijänä, jonka irtipääsyä työväestö valvoo.²⁴ Yleisissä tilanteen kuvauksissa korostettiin arvaamattomuutta, hallitsemattomuutta ja uuteen kumousaaltoon varautumisen tarpeellisuutta:

”Meri on salaperäinen, eikä sen tyyneeseen pintaan saa luottaa. Minä hetkenä hyvänsä voi se taas kuohahtaa yli äyräidensä, ja jumalat varjeltavat niitä, jotka silloin eivät ole varustautuneet myrskyä vastaan ottamaan. Levähtäkäämme, varustautukaamme ja – olkaamme valmiit!”²⁵

”Idän jättiläinen liikahtelee ja kansamme kohtalo riippuu siitä, kuinka nopeat liikkeemme nyt ovat.”²⁶

”... Jos eivät vallanpitäjät mielisuosiolla täytä tätä vaatimusta (so. yksikamarisen yä-eduskunnan säätämistä), täyttää työväki sen itse, vaikkapa sen pitäisi kokonaan syrjäyttää herrojen nelijakoisen eduskunnan. Työväki on valmis taisteluun kaikilla maamme kolkilla, jotta ei – kuvaannollisesti sanoen – tarvitse muuta kuin nappia painaa, niin taistelu on samassa silmänräpäyksessä ilmilieikeissä. Työväen taisteluase on suurlakko. Se on mahtava ase, sillä sen vaikutus on tuhoisampi kuin kanuunain. Kanuunan kuulat iskevät kerrallaan vain yhteen paikkaan, mutta suurlakko koskee samalla kertaa joka kolkkaan, syrjäisimpäänkin soppeen.”²⁷

3.2. Suurlakkoradikalismi puolueessa

Tampereen puoluekokous 1905

Kaksi viikkoa suurlakon lopettamisen ja eduskuntauudistusta lupaa-
van marraskuun manifestin jälkeen sos.dem. puolue kokoontui Tam-

24. Esim. KL 11.11.1905 ja 16.11.1905.

25. KL 9.11.1905 ”Meri tyyntymässä”, kirjoittaja on ”K.L.” eli ilmeisesti Kössi Lindström.

26. KL 16.11.1905, kirjoittaja on ”Y.S.” eli ilmeisesti Yrjö Sirola.

27. KL 16.11.1905 ”Voidaanko suurlakko ehkäistä?”.

pereelle ylimääräiseen edustajakokoukseen (20–22.11.1905). Kokouksesta muodostui suurlakko-juhla ja puolueen radikaalisuusteen määrittämistilaisuus. Keskeisenä kysymyksenä oli suhtautuminen ylimääräisiin valtiopäiviin. Oliko osallistuttava vaaleihin nyt kun keisarillinen manifesti edellytti senaattia antamaan valtiopäiville esityksen uudeksi valtiopäiväjärjestykseksi yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden pohjalta, vai oliko edelleen pysyttävä vaalilakossa ja painostettava säätyeduskuntaa toteuttamaan manifestin lupaukset? Soikkanen tulkitsee kokouksen puheenvuoroja niin, että tamperelaiset, turkulaiset ja oululaiset olivat valmiit osallistumaan vaaleihin, mutta suurin osa helsinkiläisistä ei. Uusi piirre puolueessa oli maaseutuyhdistysten edustajien asettuminen tiukasti vaalilakon kannalle ja heidän luottamuksensa uuden suurlakon voimaan. Juuri nämä suurlakon radikalisoimat maaseutuyhdistysten edustajat ratkaisivat Soikkasen mukaan puoluekokouksen kannan vaalilakon puolelle (äänin 191–96) vaikka johtavan valiokunnan enemmistö ehdotti vaaleihin osallistumista.²⁸

Olenneista lienee, että nyt ratkaistiin kanta myös suurlakkoradikalismien suhteen. Vaalilakkoon liittyi säätyvaltiopäivien painostaminen suurlakon uhalla. Puolueen selvä enemmistö luotti tuoreeseen kokemukseensa suurlakon voimasta. Tosin puoluekokoukselle ei ollut valmisteltu esitystä suurlakkoasiasta eikä sitä pohtimaan myöskään asetettu valiokuntaa. Tätä kokouksessa uudeksi puoluesihteeriksi valittu Yrjö Sirola piti virheenä ja hänen ehdotuksestaan puoluekokous päätti aivan loppuvaiheessa velvoittaa uutta puoluehallintoa asettamaan komitean harkitsemaan ja lähemmin suunnittelemaan suurlakkoa eri maissa ilmenneiden seikkojen ja puolueen periaatteiden mukaisesti.²⁹

Valtiopäivävaaleja koskevassa puoluekokouksen lähetekeskustelussa osanottoa puolustavat ja vastustavat puheenvuorot jakautuivat aivan tasaisesti (taulukko 1). Valiokunnassa pieni enemmistö asettui vaaleihin osallistumisen kannalle, mutta salin lopullisessa äänestyksessä suuri enemmistö asettui vaalilakon kannalle (taulukko 1). Vaaleihin osallistumista kannattavista reilu kolmannes esitti kantansa lähetepuheenvuorona, mutta vaalilakkoa kannattavista vain kuudennes. Tämä viittaa siihen, että vaalilakon puoltajissa oli suuri joukko

28. Soikkanen 1975, 88.

29. IV PK, 106.

sellaisia, jotka ikäänkuin jäivät – tai jättäytyivät – argumentoivan puoluekokouskesustelun ulkopuolelle. He olivat puolueen ”maan hiljaiset”. Voidaan myös otaksua, että he tiesivät olevansa enemmistönä, eivätkä siksi katsoneet tarpeelliseksi muiden vakuuttamista. Vaalilakon kannattajat olisivat siis jakautuneet kahteen, poliittis-ideologisesti toisistaan eroavaan ryhmään: niihin, jotka perustivat kantansa ensisijassa poliittiseen ajatteluun ja argumentteihin, ja niihin, joiden kanta perustui ensisijaisesti suurlakon poliittiseen kokemukseen. Vaalilakon kannattajien siihen osaan, joka puhui yleiskeskustelussa ei juuri kuulunut puolueeseen vasta liityneitä maalaisedustajia. Siten Soikkasen esittämä arvio siitä, että juuri maaseutuyhdistysten edustajat olisivat ratkaisseet päätöksen vaalilakolle myönteiseksi, voitaisiin tarkentaa tarkoittamaan näitä ”maan hiljaisia” – he eivät puhuneet vaan äänestivät. Äänestystulokset eivät kuitenkaan tue aivan näin yksiviivaista arviota³⁰.

TAULUKKO 1. *Kannanotot ylimääräisten valtiopäivien vaaliin osallistumiseen Sos.dem. puolueen ylimääräisessä puoluekokouksessa 1905.*

Kokouselin	Vaalilakko	Vaaleihin osallistuminen	Yht.	Voimasuhde (noin)
lähetepuheenvuorot				
yleiskeskustelussa	32	33	65	1:1
äännet valiokunnassa	5	7	11	1:1,2
äännet salissa	191	96	287	2:1

Lähde: IV PK.

30. Äänestys suoritettiin nimenhuutoäänestyksenä. Useimpien vanhojen yhdistysten edustajaryhmät hajosivat myös äänestyksessä kahtia. Luettelo suurimmista puhdaslinjaisista yhdistyksistä osoittaa asetelman alueellista monimutkaisuutta. Suurimpia vaalilakon kannalla olevia yhdistyksiä olivat Valkealan (6 edust.), Sortavalan (4), Porin (4), Mikkelin (3), Hämeenlinnan (3), Helsingin ulk.t.y. (3), Forssan (7) ja suurimpia vaaleihin osallistumista kannattaneita yhdistyksiä olivat Helsingin sörnäisten t.y. (3 edust.), Kangasalan (2), Oulun (6), Ruoveden (2), Savonlinnan (2), Vaasan (4). Ks. TM 23.11.1905. Soikkasen otaksuma vastaa hyvin niitä arvioita, joita vaalilakon vastustajat esittivät vastalauseissaan puoluekokouspäätökseen; vrt. Soikkanen 1975, 88 ja IV PK, 100–101. Tässä yhteydessä ei ole tilaisuutta enempää syventyä tähän kysymykseen.

Joka tapauksessa vaalilakko merkitsi luokkapuhtauden vaalimista, irti pysyttäytymistä porvarillisista piireistä ja säätyvaltion koneistosta. Ei auttanut, että vaaleihin osallistumista puoltaneet – Yrjö Sirola etunenässä³¹ – puhuivat voimakkaasti suurlakkovalmiuden ylläpitämisen välttämättömyydestä vaaleihin osanoton rinnalla. Suurlakkokokemukseen pohjautuvassa radikalismissa politikointi, osanotto porvarilliseen vallankäyttöön ja joukkovoimaan perustuva kumouksellinen painostaminen katsottiin – tai pikemminkin koettiin – jo periaatteessa toisensa poissulkeviksi menettelytavoiksi³². Vaalilakon kannalle asettuminen näyttää ilmaiseen samalla myös edellä idän toivoksi nimittämäni asennetta, sillä menettelytapavaliokunnan vaalilakkoa kannattaneen osan esityksen perustelut huipentuivat idän toivon julistamiseen:

”Älkäämme sitoko käsiämme! Meidän on varustauduttava, kun vaan sopiva tuuli idästä puhaltaa, kaikin mahdollisin keinoin pois hartioitamme heittämään painostavat kahleet. Suurlakon järjestely on alku siihen.”³³

Tampereen kokouksessa enemmistönä oli siten radikaali suurlakkokumouksellisuus, jota siivitti idän toivo, mahdollisimman pitkälle menevän vallankumouksen odottelu Venäjältä. Vähemmistö katsoi tarpeelliseksi aktiivisen politikoinnin työväenliikkeen vaikutusmahdollisuuksien ja suurlakon tulosten turvaamiseksi. Kysymys ei ollut pelkistä menettelytapavirtauksista. Niiden takana oli erilainen arvio työväenliikkeen mahdollisuuksista ja strategisesta linjasta. Tässä vaiheessa ei vielä voi puhua vallankumousopillisista konseptioista, ne hahmottuivat vasta seuraavina vuosina. Tällöin myös asetelma ja voimasuhteet puolueessa muuttuivat suurlakon ja idän toivon jäädessä yhä kauemmas taakse.

31. IV PK, 49.

32. Tätä kokemusta Työmies tuki puoluekokousta edeltäneessä pääkirjoituksessaan, jossa selvin sanoin todettiin, ettei suurlakko ”tule kysymykseenkään, jos on otettu osaa valtiopäivämiesvaaleihin”: TM 20.11.1905.

33. IV PK, 96.

3.3. Idän toivosta luokkataisteluvapauden puolustamiseen

Oulun puoluekokous 1906

Puoluekokous kokoontui seuraavan kerran vajaan vuoden kuluttua Ouluun (20.–27.8.1906). Kevään aikana työväenliike oli käynyt jatkuvaa kamppailua äänioikeusreformin toteuttamiseksi. Puolueen *joh-to* tasapainoili koko ajan suurlakkoradikalismiin ja neuvottelevan so-vittelun välillä. Puoluesihteeri Yrjö Sirola istui reformia valmistelevassa komiteassa. Toisaalta pidettiin yllä jatkuvaa uuden suurlakon valmiutta, uhkailtiin sillä, toisaalta rauhoiteltiin levottomia joukkoja, etteivät ne ryhtyisi uuteen spontaaniin suurlakkoon. Mahdollisen suurlakon varalta korostettiin työväestölle, että sen ”tulisi välttää kaikkea, joka luokkaoikeuden kannalta voisi antaa aihetta työväelle turmiollisiin tarpeettomiin selkkauksiin”³⁴. Työväenlehdissä julkaistiin varoituksia ja vetoomuksia, joiden otsikkona oli ”Ei hätäillä”³⁵ tai ”Odottakaa”³⁶. Kun eduskuntaudistus sitten hyväksyttiin valtiopäivillä ja vahvistettiin senaatissa heinäkuun lopulla, oli puoluejohdon ryhdyttävä purkamaan ylläpidettyä asetelmaa ja kääntämään eläteltyä suurlakkoradikalismia eduskunnallisen toimintatavan kannalle. Vielä toukokuun lopussa oli kehoitettu alueellisia suurlakkokomiteoita pitämään yllä valmiutta, vaikka samalla olikin korostettu, että lakko tulee vain, mikäli senaatti ei vahvista esitystä sellaisenaan (ks. Liite 20); tämä oli puoluehallinnon päätös³⁷.

Suurlakkoradikalismien purkaminen ei käynyt aivan vaivatta. Heti heinä–elokuun vaihteessa tilanne kärjistyi Viaporin kapinan yhteydessä. Kapinaan otti osaa satoja suomalaisia punakaartilaisia ja kaartin päällikkö kapteeni Kock julisti kapinaa tukeakseen Helsinkiin lakon, jonka laajentamista koko maata kattavaksi yleislakoksi kaartin lähetystö puoluejohdolta vaati.³⁸ Johto viivytteli ja kutsui koolle koko puoluehallinnon maaseutujäsenineen asiasta päättämään. Kun oli jo selvää, että kapina kukistuisi, suostui puoluehallinto yhtymään lakko-

34. PH 3.12.1905.

35. Esim. TM 22.12.1905.

36. TM 10.3.1906.

37. PH 9–11.5.1906.

38. Jussila 1979, 140–141.

julistukseen Helsingin osalta – päätöstä perusteltiin levottomuuksien välttämisellä, ei kapinan tukemisella.³⁹ Kapinan jälkeen alueelliset suurlakkokomiteat lähettelivät puoluejohdolle viestejä, joissa ne korostivat lakkovalmiuttaan ja kysyivät toimintaohjeita⁴⁰. Kapinan mentyä senaatti julisti punaset kaartit kielletyiksi ja edellytti niiden hajottamista.

Oulun puoluekokous kokoontui siis juuri oikeaan aikaan päättääkseen puolueen valtiollisen toiminnan linjasta. Yksikamarisen eduskunnan ensimmäisiin vaaleihin valmistautuminen sävytti menettelytapakeskustelua, joka käytiin suljetuin ovin⁴¹. Kantaa otettiin puhtaan eduskunnallisen menettelytavan, suurlakon ja aseellisen toimintatavan suhteista.

Edvard Valpas piti aseellista toimintatapaa Suomen sos.dem. puolueen ohjelmaan sopimattomana epärealistisuutena. Suurlakko taas vaati hänen mielestään lisää aatteellista selvitystä, se saattaisi tulla kyseeseen ”tormemman vallankumoustoiminnan edellytyksenä”.⁴² Yrjö Sirola piirsi linjaa idän suuntaan ja piti virheenä sellaista ”osanottoa Venäjän vapausliikkeeseen”, joka panisi ”meidän kansallisen itsemääräämisoikeutemme ja puolueen julkisuuden vaaraan”.⁴³

Tässä kokouksessa puolueeseen suurlakon murroskauden myötä liittyneet nuoret akateemiset nousivat esiin. Heidän kärjessään oli O. V. Kuusinen, joka tässä kokouksessa suoritti läpimurron puolueen valtiollisen menettelytavan teoreettikkona. Kuusinen tavallaan peri Valppaan paikan teoreettisena auktoriteettina ja opinvartijana, joka vetosi Kautskyn tulkitsemaan marxilaisuuteen. Kuusinen luonnehti suurlakkoa ”vallankumoukseksi, vaikka ei väkivaltaiseksi”. Hän piti tarpeellisena, että puolue valmistautuu kaikkien mahdollisten menettelytapojen käyttämiseen, myös aseellisten. Tärkeätä on pitää ”nämä kaksi rinnan: varustautuminen sitä hetkeä varten, jolloin Venäjällä hallitus kukistuu ja samalla rauhallinen taistelu eduskunnassa, rinnan niitä on ajettava”. Venäjän tuleva vallankumous olisi Kuusisen mukaan ”porvarillinen, siellä pääsee porvaristo valtaan”. Juuri sen vuoksi on varustauduttava itsenäiseen toimintaan ”todellisen kansanvallan

39. Jussila 1979, 140–141 sekä tvk/PH ja PH 31.7.1906–6.8.1906.

40. Esim. ”Viipurin yhteisen johtavan lakkokomitean” kirje Puoluehallinnolle, päivätty 6.8.1906, tvk/PH 13.8.1906.

41. V PK, 188.

42. V PK, 211–212.

43. V PK, 224.

saavuttamiseksi” – muutoin Venäjän porvarillisen vallankumouksen koittaessa saattaa ”se porvaristo ruveta meitä puristamaan”.⁴⁴

Valtiollista menettelytapaa koskeva valiokuntamietintö hyväksyttiin puoluekokouksessa yksimielisesti. Mietintö sisälsi pelkät ponnet. Periaatteelliset kysymykset jätettiin auki. Näin saatiin aikaan näennäinen yksimielisyys puhdasta eduskunnallista menettelytapaa kannattavien ja niiden kesken jotka kannattivat kaksoisstrategiaa, jossa eduskuntataistelua täydensi suurlakkoradikalistinen valmistautuminen Venäjän tulevaan vallankumoukseen. Menettelytapaponsien pääajatuksena oli ”itsenäinen” eli siis porvarillisista puolueista erillään pysyttäytynyt toiminta tulevassa eduskunnassa ”vaaliohjelmassa esitettyjen taloudellisten ja yhteiskunnallisten vaatimusten” läpiajamiseksi. Toiseksi korostettiin eduskuntatoiminnan tukemista ”kaikilla tarpeellisilla keinoilla”, mikä lausuma oli tarkoitettu kaksoisstrategian kannattajia tyydyttämään. Kolmanneksi vannottiin yksimielisyyden nimiin ja vaadittiin kaikilta ”mitä ankarinta puoluekuria”.⁴⁵

Puoluekokous julisti punaset kaartit hajonneeksi ja noudatti näin senaatin päätöstä.⁴⁶ Tämä merkitsi itse asiassa Viaporin kapinan ja radikaalivallankumouksellisen aseellisen toimintatavan ohjelmallista tuomiota. Näin aseellinen varustautuminen jäi pois niiden ”kaikkien tarpeellisten keinojen” joukosta joilla eduskuntatyötä piti tukea.⁴⁷

Eri käsityskantojen voimasuhteista Oulun puoluekokouksessa ei voi esittää mitään suoraa arviota. Uuden puoluejohdon valinnassa tapahtunut äänien jakautuminen kuvastaa eri menettelytapavirtausten kannatusta ehkä jossain määrin. Valpas valittiin puolueen puheenjohtajaksi 295 äänellä. Sirola valittiin ensin puoluesihteeriksi 240 äänellä, mutta kun kieltäytyi, valittiin sitten puoluetoimikuntaan suurimmalla äänimäärällä (345 ääntä); Kuusinen sai eniten ääniä varajäseneksi (224).⁴⁸ Tästä voidaan päätellä ehkä sen verran, että kaksoisstrategialla oli kyllä kannatusta, mutta samaa voidaan sanoa puhtaasta eduskunnallisesta linjasta. Suurlakkoradikalismi oli siis yhä hyvissä voimissaan, eikä idän toivokaan ollut vielä hiipunut pois. Mutta edus-

44. V PK, 319–321.

45. V PK, 392–393.

46. V PK, 395.

47. Oulun puoluekokouksen yhteydessä puolueen radikaalit perustivat kuitenkin jonkinlaisen organisaation aseellisen valmiuden ja punakaartilistoiminnan ylläpidon jatkamiseksi; ks. esim. Salomaa 1965, 214.

48. V PK, 486.

kuntavaaleihin keskittyminen jätti ne toisarvoiseen asemaan.

Aivan Oulun kokouksen alla Työmies otti pääkirjoituksessaan kantaa puolueen menettelytapaan. Lehden mukaan eduskunnallinen ”yhteiskunnan korjaustyö” on hidasta, sen rinnalla tarvitaan muita keinoja. Työväestön ei pidä luopua – ”ellei tule välttämättömiä syitä” – ulkoparlamentaarista yhteistoiminnallisista menettelytavoista⁴⁹:

”Suurlakko on sellaisen yhteistoiminnan eräs muoto. Suurlakon tekemismahdollisuus siis yhä pidettävä mielissä ja säilytettävä edustajakokouksen päätöksissä.(...) Missä määrin sitä vahvistettanee liittoutumalla venäläiseen sosialidemokratiaan, se ei liene vielä arvattavissa.”⁵⁰

Näin siis Valppaan ja Kuusisen johtaman ns. siltasaarelaisen suunnan piirissä haluttiin korostaa sekä ulkoparlamentaarisia painostuskeinoja että yhteistyötä venäläisen sosialidemokraattisen liikkeen kanssa. Tällaisen yhteyden esilläpito luonnollisesti ylläpiti myös idän toivoa.

Kotkan puoluekokous 1909

Kun puolue kolme vuotta myöhemmin kokoontui Kotkan puoluekokoukseen (8.–13.9.1909), keskustelu menettelytavasta keskittyi kysymykseen parlamentaarisen työn merkityksestä. Kaapo Murros oli laatinut puolueen menettelytapaa koskevan ehdotuksen, joka oli voimakkaasti antiparlamentaristinen:

”Puoluekokous, jonka mielestä porvarillisten, tuotantolähteitten yksityisomistuksellista luonnetta tukevien lakien paikkailemisesta ei ole mitään hyötyä köyhälistön luokalle, ei katso niin sanotun parlamentarismien ansaitsevan etusijaa puolueemme menettelytavassa vaan pitää välttämättömänä sen siirtämistä toisarvoiseksi asiaksi, niin että vaaleihin käydään ilman rahallisia uhrauksia vaativia toimenpiteitä ja että puolueen edustajat parlamentissa edustavat vain sosialismia.”⁵¹

Eduskuntatyön sijasta piti Murroksen mielestä keskittyä puolueen perusjärjestötason järjestämis- ja valistamistyöhön, kuntakohtaiseen itsehallinnolliseen sosialismin rakentamiseen, siihen, ”että kunta saisi

49. TM 18.8.1906.

50. TM 18.8.1906.

51. VI PK, III.1.

mahdollisimman suuren sananvallan kunnan piirissä harjoitettavassa tuotannossa ja kilpailemalla anastaisi yksityisiltä ne tuotantohaarat ja tuotantolähteet, joita se menestyksellä voi hoitaa”, sekä sosialismin eri suuntausten käsittelyyn puoluelehdissä.⁵²

Toista laitaa menettelytapakysymyksessä edusti viipurilainen Vera Ostroumov, joka ehdotti, että puolue katsoisi tärkeimmäksi tehtäväkseen Suomen autonomian puolustamisen ja laajentamisen kansanvaltaiseen suuntaan. Tämän tehtävän toteuttamiseksi olisi luovuttava ehdottomasta luokkapuhtauden vaalimisesta ja antauduttava niin eduskunnassa kuin sen ulkopuolellakin yhteistoimintaan kaikkien puolueen kanssa samaan tarkoitukseen pyrkivien porvarillisten voimien kanssa.⁵³

Jo ennen kokousta Työmies oli reagoinut voimakkaasti Murroksen alustukseen. Lehden mukaan se edusti hämärää anarkismia. Kunnallisen sosialismin toteuttaminen kapitalismin oloissa ei ole mahdollista. Se voisi merkitä korkeintaan kunnan asettumista kapitalistiksi kapitalistien joukkoon. Riisto ei lakkaisi. Jos puolue jättäisi eduskuntatyön toissijaiseksi, se menettäisi joukkojen luottamukseen perustuvaa valtaansa. Keskittyminen ulkoparlamentaarisen toiminnan muotoihin johtaisi vain porvarien vahvistumiseen, sillä puoluejärjestöt eivät ole kyllin vahvoja esim. suurlakon kaltaisten voimakeinojen käyttämiseen. Työmies tuomitsi Murroksen alustuksen sekä vääräoppiseksi että väärään tilannearvioon perustuvaksi.⁵⁴

Puolueen valtalinjaa edustavan ehdotuksen menettelytavasta oli laatinut Yrjö Sirola. Hän myös käytti puoluekokouksen yleiskeskustelussa perusteellisimman, teoreettisesti argumentoivan puheenvuoron menettelytavasta. Sirolan linja kulki ikäänkuin Murroksen ja Ostroumovin esitysten välistä. Hän vetosi pian ilmestyvään Kautskyn teokseen ”Tie valtaan” ja selitti marxilaiseksi kutsumaansa kantaa seuraavasti:

”... välttämättömiä pikkuparannuksiakin saataessa ei kuitenkaan voida luokkarajoja poistaa, vaan kärjistyy vastakohta yhä ja valtiollisen romahduksen tullessa, sodan, liikepulan t.m.s. sattuesssa, täytyy köyhälistön siepata kumouksellisesti, vaikkapa eduskuntapäätöksellä niin paljon valtiollista valtaa kuin mahdollista ja käyttää sitä kaikkien

52. VI PK, III.1–2.

53. VI PK, III.3–4.

54. TM 3.8.1909.

silloisen taloudellisen kehitysasteen myöntämäin uudistusten toteuttamiseen.”⁵⁵

Vähän ennen puoluekokousta O. V. Kuusinen käsitteli Työmieheissä eduskunnassa käytävää luokkataistelua ja sen taktiikkaa. Aina on yritettävä ajaa oma vaatimus läpi, mutta jos se ei onnistu, on kannatettava lähinnä parasta ehdotusta. Jos antaudutaan pysyviin liittolaisuhteisiin porvallisten ryhmien kanssa jää itsenäinen toiminta liikaa taka-alalle. Mitä itsenäisemmin sosialidemokraattiset edustajat taistelevat, ”mitä horjumattomammin he pysyvät aina periaatteellisen vastustuksen kannalla nykyiseen luokkavaltaan nähden ja mitä leppymättömämmin he hyökkäävät kaikkea tähän anastajain hallitsemaan yhteiskuntaan kuuluvaa sortoa, vääryyttä ja turmelusta vastaan, sitä enemmän on tuloksia heidän työstään ja sitä enemmän pienetkin eduskunnassa saavutetut parannukset hyödyttävät ja jouduttavat työväenasiain lopullista voittoa.”⁵⁶

Puoluekokouksen alkaessa julkaisi Sirola Työmieheissä artikkelin, jossa hän arvioi tilanteen sitten Oulun kokouksen muuttuneen toiseksi:

”Kun ... Oulun puoluekokous oli kansanliikkeiden kuohuaaltoa ylöspäin kiittävän liikkeen rohkeata torventoitotusta mahtavine ohjelmineen ja suurtoiveisine menettelytapakeskusteluineen, on nyt kokoon-tuva Kotkan kokous oleva syventymisen, vakavan harkinnan kokous.”⁵⁷

Saman päivän Kansan Lehti oli puoluekokousta etukäteen arvioivassa artikkelissaan varsin sovitteleva. Sosialidemokratian menestyminen ja voitto eivät ole puoluekokouksen määrättävissä ja päätettävissä. Onnistuneesta ja tarkasta menettelytapapäätöksestä voi olla hyötyä, mutta toisaalta historialliset seikat voivat johtaa puolueen aivan aavistamattomiinkin tilanteisiin. On kuitenkin syytä olla luottavainen tulevaisuuden suhteen, sillä ”historialliset voimat, taloudelliset olosuhteet ... perimmältä pohjalta määräävät tulevaisuuden ja työntävät ikäänkuin luonnon lain välttämättömyydellä puolueemme, sosialidemokratian, päämääräänsä, voittoansa kohden”.⁵⁸

55. VI PK, 81–82.

56. TM 3.9.1909.

57. TM 7.9.1909.

58. KL 7.9.1909.

Sovitteleva ja oikeaoppisuuteen pyrkivä oli myös menettelytapakomitean mietinnön periaatteellinen osa, jonka puoluekokous yksimielisesti hyväksyi. Siinä esitetään virallinen ja periaatteellinen vallankumouskäsitys ensimmäistä kertaa puoluekokouksella. Sikäli Kotkan kokous todella merkitsi Sirolan penäämää syventymistä. Menettelytapamietinnön muotoilut ovat vain kovin fraasimaisia, kuten Ammattijärjestön puheenjohtaja Eero Haapalainen kokouksessa huomautti⁵⁹. Mietinnön mukaan ”luokkataistelun kiihtyessä ja laajentuessa” on puolueen ”koko maamme köyhälistön eturintamana jyrkän valtiollisen luokkataistelun” ja ”yhä voimaperäisemmän ammatillisen liikkeen” ja ”näitä tukevan osuustoiminnan” kautta ”pyrittävä varmistamaan työväen jo saavuttamia oikeuksia, vapauksia ja etuja sekä yhä uusia vallottamaan”⁶⁰. Näin asettuu vallankumouksellinen päämäärä:

”täten taistelutarmoansa vahvistaen voi Suomenkin työväenluokka mahdollisimman pian tulla kyllin tietoiseksi ja voimakkaaksi valtaamaan valtiovallan käsiinsä sekä sitä käyttäen ja taloudellisella taistelulla, yhdessä muiden kapitalististen maiden työväenluokkain kanssa, toteuttamaan sosialidemokratian aina mielessä pidettävän vallankumouksellisen päämäärän, joka on kaiken luokkavallan ja riistämisen lopettaminen.”⁶¹

Tästä päämäärästä on mietinnössä erotettuna käsitteellisesti ”taistelun muodot ja keinot”, joista korostetaan toimintaa Venäjän hallitusvallan taantumuksellisuutta vastaan, eduskunnallista toimintaa itsenäisen luokkataistelun periaatteita noudattaen, ammatillista järjestäytymistä liittyen mahdolliseen ”pakotettuun suurlakkoon työväen oikeuksien puolesta” ja yhteydenpitoa Venäjän vapausliikkeen kanssa.⁶² Erikseen torjutaan terroristinen menettelytapa⁶³ ja provokatorien hajottaminen⁶⁴.

Siten mietinnössä pyrittiin huomioimaan oikeaoppisen luokkapuh-tausten hengessä kaikki mahdolliset menettelytavat. Mitään toimintatapaa ei asetettu toisten edelle. Kokousta edeltäneet kiistat pyrittiin

59. VI PK, 218–219.

60. VI PK, 212–213.

61. VI PK, 212–213.

62. VI PK, 213, 217–218.

63. VI PK, 215.

64. VI PK, 218.

sovittamaan kaikenkattavuudella. Tosin Murroksen esitykset kunnallisen sosialismin keskeiselle sijalle asettamisesta jäivät täysin huomiotta. K. H. Wiik kyllä katsoi Murroksen esiintymisen olleen hyväksi; saihan se aikaan terveellisen keskustelun eduskunnallisen menettelytavan mahdollisuuksista ja rajoista⁶⁵. Kokouksen jälkeen yleisesti todettiin, ettei ”murroslaisella” suunnalla ole kannattajajoukkoja puolueen keskuudessa⁶⁶.

Kotkan kokouksen legitimoimassa vallankumouskonseptiossa viitataan yhteiseen taisteluun kapitalististen maiden työväenluokkien kanssa. Omassa johtavassa puheenvuorossaan Sirola⁶⁷ esitti käsityksen tarkemmin määrittelemättömässä tulevaisuudessa tapahtuvasta kapitalismin romahduksesta sodan tai liikepulan myötä. Tämän kautskylaisen konseption mukaan romahdus ja kumous tulisi tapahtumaan kapitalismin eturivin maissa, ei Venäjällä, jossa odotettavissa oli yksinvaltiuden kukistuminen ja porvarillinen demokratia. Kotkan kokouksen muotoilut olivat kuitenkin hämääriä. Edelleen viitattiin suurlakon mahdollisuuteen ja puhuttiin yhteistyöstä Venäjän ”vapausliikkeen” kanssa. Suurlakkoradikalismi ja idän toivo esiintyivät vielä tässä konseptiossa, joskin enemmän mahdollisuuksina kuin avoimina toteamuksina.

Kotkan kokouksen menettelytapapäätös tulkittiin kokouksen jälkeen puoluelehdissä eduskunnallisen toiminnan ensisijaisuutta kannattavien voitoksi. Kansan Lehdessä todettiin, että ”kokouksen suuri enemmistö...oli sillä kannalla, että Suomen köyhälistön on nykyoloissa taisteluaseenaan käytettävä eduskunnallista toimintaa”⁶⁸. Työmieheissä torjuttiin jyrkästi Alex Halosen puoluekokouksessa esittämä väite, että lehti olisi toiminut ”anarkosyndikalismin päääänenkannattajana” suurlakon jälkeen. Työmies oli päinvastoin johtanut eduskuntauudistuskamppailua ja pyrkinyt ”kaikin voimin parlamentaariseen järjestelmään”⁶⁹. Vaikka edustajakokoukselle esitetty eduskuntaryhmän toimintakertomus⁷⁰ osoitti eduskunnallisen menet-

65. VI PK, 85–87.

66. Esim. TM 17.9.1909.

67. Valpas ja Kuusinen eivät osallistuneet lainkaan puoluekokoukseen. Alex Halonen kritisoi kokouksen jälkeen sitä, että ”puolueemme tunnetuimmat toimitsijat” jäivät pois kokouksesta (KL 25.9.1909). Tässä tilanteessa Sirola otti johtavan teoreetikon roolin itselleen.

68. KL 17.9.1909.

69. TM 22.9.1909.

70. VI PK, II.1–35.

telytavan olleen lähes täysin tuloksetonta, puolueen johtavaksi linjaksi muodostui edelleen eduskuntatyöhön keskittyminen.

Puolueneuvosto 1910–11

Ennen seuraavaa puoluekokousta puolueneuvostossa käsiteltiin useampaankin otteeseen yleistä menettelytapakysymystä. Heinäkuussa 1910 kysymystä käsiteltiin Sirolan alustuksen pohjalta. Keskeistä oli ratkaista toimintatapa suhteessa ”venäläiseen hallitusvaltaan ja taantumukseen”. Puolueneuvoston päätöksessä vahvistettiin Kotkan puoluekokouksen menettelytapapäätös ja korostettiin, että puolueen on yhä ”jyrkän luokkataistelun kannalla pysyen tehtävä vastarintaa laittomia ja mielivaltaisia kuristustoimia vastaan”. Toiminnan kaikilla tasoilla oli pysyttävä erillään porvarillisista puolueista ja esiinnyttävä itsenäisesti puolueen eri järjestöissä. Yhteistoiminta porvaripuolueiden kanssa katsottiin seikaksi, joka vaatii puoluekokouksen kannanottoa.⁷¹ Sen sijaan kysymys suurlakon toimeenpanemisesta sodan syttyessä alistettiin puoluetoimikunnan ja SAJ:n toimikunnan asettaman yhteisen komitean käsiteltäväksi. Komitean tehtävänä oli laatia vastauskirjelmä Brysselin kansainväliselle Sosialisti-Toimistolle, joka oli kysynyt puolueen mielipidettä siitä, voitaisiinko vahvistaa kansainväliseksi suositukseksi se, että sodan syttyessä julistetaan yleislakko maailmanrauhan turvaamiseksi. Komiteaan kuuluivat puolueen edustajina K. H. Wiik ja Matti Turkia sekä SAJ:n edustajina toimikunnan jäsenet H. Saxman ja K. Salo. Heinäkuussa 1911 puolueneuvosto hyväksyi komitean ehdotuksen vastauskirjelmäksi.⁷² Kirjelmässä käydään läpi yleislakon toimeenpanemisen mahdollisuuksia tarkastelemalla ammatillisen järjestäytymisen tasoa Suomessa. Ammattijärjestön jäsenmäärä oli laskenut perustamisvuoden (1907) 25 000:sta vuoden 1910 loppuun mennessä 15 000:een. Tähän vaikutti erityisesti vuonna 1908 puhjennut taloudellinen pula. Puolueessa oli tapahtunut vastaavaa kehitystä kun suurlakon sysäyksestä liittyneet olivat vetäytyneet syrjään. Kirjelmässä arvioidaan, että teollisuustyöväestöstä ammattiliittoihin kuuluu noin 15 %. Ammattialat käydään liitto liitolta läpi ja todetaan muutamat yleislakon kannalta strategiset liitot (Merimiesliitto, Satamatyöläisliitto, Rautatieläisliitto ja Metalliliitto) varsin heikoiksi. Päätelmän mukaan ”ny-

71. PN 16.7.1910.

72. Ptk 22.12.1910 ja PN 9.7.1911.

kyinen hetki ei anna aihetta suuriin toivomuksiin”; esimerkiksi ”viimevuoden lakoista ja suluista” suurin osa ”on päättynyt työläisten tappiolla”. Jos taas työväenliike koettaisi esim. siltoja tuhoamalla estää liikennettä, olisi se ”meidän valtiollisiin oloihimme nähden sama kuin aseellinen kapina, ja sellaiseen ryhtyminen, katsoen nykyään vallitseviin voimasuhteisiin, saattaisi koko toimintamme häviön partaalle, ja siitä voisi seurata pitkäaikaista lamaannusta”. Koska etukäteen on mahdotonta sanoa, missä kunnossa työväenjärjestöt ovat sodan puhjetessa ja mikä on joukkojen mieliala, on parempi, ettei kansainvälistä suositusta yleislakon toimeenpanemisesta sodan alettua saateta voimaan. Lisäksi kirjelmässä korostetaan, että Suomi on osa Venäjää, ja että ”pahin itsenäisyydemme vihollinen on Venäjän hallitus”. Tästä johtuen puolueen menettelytapa on ”jossain määrin riippuva venäläisten toveriemme menettelytavasta”. Kirjelmässä tähdennetään kuitenkin, että Suomen erikoisasemasta johtuen on myös menettelytapa toisella tavoin muotoutunut: ”ne syyt jotka Venäjällä vaativat jotakin vissiä menettelytapaa, eivät ole olemassa Suomessa”.⁷³ Mutta:

”Kuitenkin 1905 vuoden yleislakko Suomessa, joka syntyi venäläisen yleislakon vaikutuksesta, todistaa, että kun samoja syitä on olemassa ja välttämättömätkin edut ovat samat, niin tulee menettelytakin pakosta olemaan sama.”⁷⁴

Helsingin puoluekokous 1911

Näin lähestyttäessä Helsingin puoluekokousta (4.–10.9.1911) yleinen tilannearvio puolueen johdossa oli selvästi suurlakkoradikalismin vastainen.⁷⁵ Myös idän toivon suhteen oltiin varsin skeptisiä. Pessimismi heijastui myös puoluetoimikunnan toimintakertomuksesta, jossa Suomea koskevien yleisvaltakunnallisten lakien siirtämistä vuonna 1910 venäläisten valtioelinten ratkaistaviksi pidettiin ”Venä-

73. PN 9.7.1911, pöytäkirjan liitteet, liite n:o 139.

74. PN 9.7.1911, pöytäkirjan liitteet, liite n:o 139.

75. On kuitenkin todettava K. H. Wiikin eriyvä mielipide, joka arvioi tilanteen Suomessa myös varsin huonoksi yleislakon toimeenpanemiseksi, mutta piti tärkeänä korostaa samalla yleislakkoa työväenliikkeen voimakkaana aseena, ”ilman jota ei viimeinen taisto ole ajateltavissa”; PN 9.7.1911, pöytäkirjan liitteet, liite n:o 139, 5.

jän hallituksen valtiokaappauksena”⁷⁶. Tilannearviota hallitsi käsitys taantumuskauden pysyvyydestä ja mahdollisesta syvenemisestä. Painovapautta oli ryhdytty rajoittamaan, poliisi oli ruvennut häiritsemään työväenjärjestöjen toimintaa ja kahta puolueen jäsentä vastaan oli nostettu valtionpetoskanne.⁷⁷ Eduskunnan kautta saavutettujen uudistusten tunnustettiin supistuneen ”verrattain vähin”.⁷⁸

Muutama päivä ennen Helsingin kokouksen kokoontumista Työmies kiinnitti pääkirjoituksessaan huomiota yleisen menettelytapakysymyksen tärkeyteen ja pahoitteli sitä, etteivät kokouksen valmistelijat olleet ottaneet kysymystä erityisesti alustettuna omana kohtanaan esiin. Lehdessä vaadittiin avointa väittelyä eri suuntausten välillä, mutta toivottiin samalla päätymistä itsenäisen luokkataistelulinjan kannalle. Keskustelu puolueen menettelytavasta nähtiin erityisen tärkeäksi puolueen jäsenmäärän alenemisen vuoksi.⁷⁹ Jo kuukautta aiemmin Kansan Lehti oli käsitellyt pääkirjoituksessaan samaa teemaa. Lehti palautti mieliin Oulun ja Kotkan kokousten menettelytapapäätökset ja totesi, että puoluejärjestöt eri tasoilla ovat niitä varsin uskollisesti noudattaneet. Antiparlamentarismia tai revisionismia ei ole ollut havaittavissa. Sen vuoksi Kansan Lehden mukaan ei menettelytavasta kovin paljoa tarvitsisikaan puhua; entisen linjan jatkaminen on itsestään selvää.⁸⁰

Siten Työmies halusi suuntaerimielisyydet avoimina esiin siinä missä Kansan Lehti ei edes tunnustanut mitään todellisten erimielisyyksien olemassaoloa. Puoluekokouksen aikana Työmies julkaisi ”Terän” pakinan, jossa hämmästeltiin sitä, että kummankin ”puolueessamme ilmenevän suunnan päämiehet ovat poissa”; Valpas nähtiin vain parvella kuuntelemassa ja Mäkeliniä ei näkynyt lainkaan. Pakina antaa ymmärtää, että yleisesti tunnetaan toisaalta Valppaan johtaman siltasaarelaisuuden ja toisaalta Mäkelinin johtaman suunnauksen olemassaolo. Näiden kahden välillä olisi kokouksen loppuvaiheessa odotettavissa ankara taistelu.⁸¹

Helsingin puoluekokouksessa alustuksen ”menettelytavasta val-

76. VII PK, liiteosa, 17.

77. VII PK, liiteosa, 17–18.

78. VII PK, liiteosa, 18.

79. TM 2.9.1911.

80. KL 10.8.1911.

81. TM 6.9.1911. Valpas edusti luokkapuhtautta, Mäkelin yhteistyötä porvarillisten puolueiden suhteen.

tiollista taantumuta vastaan” esitti O. V. Kuusinen, joka oli myös keskustelun johtava hahmo. Häinkin lähti kahden virtauksen olemassaolosta puolueen sisällä. Otto Bauerin⁸² suomentamattomaan teokseen ”Kansallisuuskysymys ja sosialidemokratia” viitaten Kuusinen totesi, ”että varsinkin kansallisen sorron maissa esiin pyrkii ristiriitaisia vastustuspyrintöjä”, sillä ”me kaikki elämme porvarillisen yhteiskunnan kehittämien historiallisten olojen ympäröiminä, joiden vaikutuksesta meissä syntyy erisuuntaisia pyrkimyksiä”⁸³. Kuusinen kritisoi voimakkaasti porvarillisten puolueiden kanssa yhteistoimintaan pyrkivää linjaa, jonka edustajiksi mainitsi Ostroumovin, Mäkelinin ja Ursinin. Erityisesti halusi Kuusinen kumota viimeksimainitun esittämät yhteistyölinjan ”tieteelliset perustelut”, joiden mukaan odotettavissa oli Venäjällä tulevassa kumouksessa työväestön ja porvariston yhdistyminen itsevaltiutta vastaan. Kuusisen mukaan ”Ursinin teoria on vanhanaikainen, niiden vallankumousliikkeitten aikuista, jolloin työväenliikkeellä ei ollut vielä itsenäistä merkitystä, vaan se kulki porvarillisten vallankumousten apurina”. Sen jälkeen ovat kehittyneet ”uudenaikaiset luokkavastakohdat, jotka Venäjän vallankumoustaisteluissakin 1905 löivät itsensä lävitse ja joiden ylitse ei voida rakentaa mitään pysyväistä siltaa”. Sen vuoksi luokkataistelu kotimaassa ja taistelu Venäjän sortovaltaa vastaan ovat erottamattomat ja itsenäisen vastustustaistelun tie ainoa oikea.⁸⁴

Kuusisen tilannearvio oli kuitenkin sellainen, että ajankohtaisena menettelytapana olisi sovellettava puolustustaistelua, sillä venäläisten liittolaisten suureen nousuun luottava ”marraskuun henki” (jonka Kuusinen katsoi hyvin tuntevansa) on ollut liian toivorikasta; sitä ”Valpas jo silloin sanoi ’sapelin kalisteluksi’”. Venäjän vallankumouksen, jonka jälkeen siellä tulisi voimaan ”kansanvalta tahi länsieurooppalainen parlamentarismi”, tulo ei viidentoistakaan vuoden päästä ollut Kuusisen mielestä edes sen verran todennäköistä, että sen varaan voitaisiin osaksikaan puolueen menettelytapaa rakentaa. Liiasta toivorikkaudesta on johtunut erikoinen jyrkkyys ja rohkeus menettelytapaa määriteltäessä. Kotkan kokouksen päätökseen oli Kuusisen mielestä aivan tarpeettomasti otettu uhkailu suurlakolla,

82. Otto Bauer oli keskeisiä austromarksisteja. Hänen teoksistaan suomennettiin ennen kansalaissotaa vain ”Kallis aika. Johdatusta sosialidemokraattiseen talouspolitiikkaan” (suom. 1916).

83. VII PK, 74.

84. VII PK, 75–77.

joka on kyllä hyvä aikanaan ja "tulee kun se tullakseen on"; sitä ennen voi sen hommaaminen olla vaarallista. Samaa jyrkkyyttä oli Kuusisen mielestä myös antiparlamentarismi, sillä juuri taistelussa Venäjän taantumusta vastaan on eduskunnalla suuri merkitys ja jos sosialidemokraatit toimisivat niin, että kansan kannatus eduskuntaa kohtaan vähenisi, silloin myös eduskunnan merkitys vähenisi.⁸⁵

Kuusisen alustuksen lopputulemana oli johtopäätös, että puolueen menettelytavan suunta olisi nyt määrättävä todellisten voimasuhteiden mittaamisen mukaiseksi itsenäiseksi puolustusmenettelyksi. Siihen ajankohtaan, jolloin historiallisen välttämättömyyden mukaisesti Venäjän työväenluokka on tullut yhtä voimakkaaksi kuin työväenliike esim. Saksassa tai muissa Keski-Euroopan maissa, olisi pantava rajapyykki puolueen menettelytapapyrkimyksille "ryssänpolitiikassa". Kuluisiko siihen 10 vuotta tai enemmän tai vähemmän, sitä Kuusinen ei katsonut voitavan tietää.⁸⁶

Tämä oli puolueen vallankumouskonseption hahmottamisen kannalta tärkein puoluekokousalustus ennen vuotta 1917. Se pyrki karsimaan pois "väävät" suurlakkovuoden perinteet ensinnäkin jyrkkyydessä, jota edusti ns. marraskuun henki eli suurlakkoradikalismi, toiseksi toivorikkaudessa, jota edusti idän toivo eli Venäjän sosialistiseksi aavistellun vallankumouksen pikaisen tulemisen odottelu, ja kolmanneksi nationalistisuudessa, jota edusti yhteistyö porvarispuolueitten kanssa kansallisen puolustuksen hengessä. Suurlakkoradikalismilta Kuusinen vei pohjan pois todistelemalla Venäjän piakkoin tulevan vallankumouksen pelkäksi toivekuvaksi. Yhteistoimintalinja taas oli mahdotonta, koska nationalistiset ja internationalistiset luokkavastakohdat olivat erottamattomia. Lopulta antiparlamentarismi edistäisi vain taantumusta heikentämällä eduskuntaa, joka on keskeinen itsenäisessä taistelussa venäläistä taantumusta vastaan. Näiden kolmen kieltämisen jälkeen Kuusinen lopulta myöntää yhden mahdollisuuden, itsenäisen puolustustaistelun. Esitykseen liittyy myös tietty subjekti-objekti -logiikka. Ensin Kuusinen Baueriin vedoten toteaa, että erilaiset, keskenään vastakkaiset menettelytapavirtaukset ovat historiallinen välttämättömyys varsinkin kansallisesti sorretuissa maissa. Näin niistä tulee objekteja. Sitten Kuusinen osoittaa sekä jyrkän että maltillisen linjan vääräksi ja muotoilee lopuksi oman,

85. VII PK, 79–83.

86. VII PK, 85.

oikean, harkitun ja voimasuhteiden realistiseen analyysiin perustuvan linjansa, josta tällaisen argumentoinnin ja esitystavan logiikan mukaan ikään kuin itsestään tulee subjektiivinen voima, jonka käyttöön-
oton avulla puolue voi siirtyä historian objektista sen subjektiksi. Näin rakennettuna Kuusisen esitys sai hyväksyvän vastaanoton.

Menettelytapavaliokunnan hyväksytty mietintö teki tästä Kuusisen linjasta puolueen linjan. Se sisälsi Kotkan kokouksen ponnet pois-
luettuna suurlakko mahdollisena toimintakeinona ja Venäjän tulevan
vallankumouksen kätkeyty odottelu. Vallankumouksellisen päämää-
rän toteuttamisen tieksi määriteltiin nyt:

”... Suomen työväenluokka ... tulisi kyllin tietoiseksi ja voimak-
kaaksi voittamaan valtiovallan porvariston käsistä ja yhdessä muiden
kapitalististen maiden työväenluokkain kanssa toteuttamaan sosiali-
demokratian vallankumouksellisen päämäärän, joka on kaiken luok-
kavallan ja riistämisen lopettaminen.”⁸⁷

Linjan nimeksi tuli itsenäinen ”puolustelutaistelu”⁸⁸ ja sen myönteis-
senä puolena esiintyi ”Suomen työväen luokkataisteluvapaus”⁸⁹, jon-
ka ehtona katsottiin edelleen olevan ”Venäjän luokkataisteluvoiman
kohoaminen”⁹⁰; muotoilu oli siis aiempaa vallankumoustoivoista
muotoilua olennaisesti maltillisempi.

Menettelytapavaliokunnan mietintöä ei hyväksytty aivan yksimie-
lisesti. Vastaehdotus erosi kuitenkin hyväksytystä mietinnöstä vain
hieman. Siinä korostettiin eduskuntaryhmän itsenäisen esiintymisen
rinnalla ryhmän yhtenäisyyttä.⁹¹ Menettelytapavaliokunnan mietintö
voitti vastaehdotuksen äänin 53–41.⁹²

Helsingin puoluekokouksesta muodostui merkkipaalu puolueen
linjakiistoissa. Työväenlehdissä kokousta arvioitiin tärkeäksi ja yksi-
mieliseksi. Kansan Lehti näki kokouksen yksimielisyyden osoitta-
neen, ettei puolueen keskuudessa ole olemassa mitään ”periaatteellis-
ta erimielisyyttä menettelytapamme laadusta, vaan seisoo puolue ko-
konaisuudessaan jyrkän ja itsetietoisien sosialidemokratisen luokka-

87. VII PK, 176.

88. VII PK, 177.

89. VII PK, 178.

90. VII PK, 178.

91. VII PK, 178–179, 187, 188.

92. VII PK, 188.

taistelun kannalla”⁹³. Lehdessä korostettiin erityisesti myös luopumista turhasta kumousuhosta:

”Puolueemme perustaa kaiken toimintansa ainoastaan realisiin voimiinsa ja ainoastaan niihin luottaen määrittelee toimintansa laatua. Nykyisessä valtiollisessa taistelussamme on meidän edessämme ylivoimainen vihollinen, jota vastaan taisteleva vaatii aivan erityisen suurta harkintaa ja varovaista menettelyä. Mielihyvällä saattoi panna merkeille, että puoluealaistemme keskuudessa on kaikilla tahoilla ja ehdottomassa muodossa sanouduttu irti sellaisesta ’jyrkkyydestä’, jota suurlakkoa lähinnä seuraavana aikana jossain määrin oli havaittavissa ja jolla ei ollut mitään tekemistä sosialidemokratian kanssa, vaan oli se korkeintaan jonkinlaisen anarkosocialismin ilmaus ...”⁹⁴

Helsingin kokous merkitsi pääteipistettä niin suurlakkoradikalismiin kuin idän toivon elättelylle puolueen menettelytapalinjan sisällä. Kokouksen jälkeen periaatteellinen menettelytapakeskustelu puolueessa tyrehtyi. Menettelytapakysymystä ei käsitelty puolueuuevostossa, lehdistössä eikä puoluekokouksessa ennenkuin maaliskuun vallankumouksen jälkeen vuonna 1917. Taantumuskauden paineessa keskityttiin pieniin taktisiin kysymyksiin, sillä suuri linja oli jo vedetty.

Tampereen puoluekokous 1913

Tampereen puoluekokouksen (26.10.–1.11.1913) alla ei millään taholla nostettu esiin menettelytapakysymystä. Työmies, joka yleensä oli pitänyt esillä menettelytapakeskustelun periaatteellisia puolia, ei puoluekokousta valmistelevassa artikkelissaan edes mainitse menettelytapakysymystä. Tärkeitä olivat kysymykset maatyöväen ammatillisen järjestäytymisen edistämisestä, puolueen valistustyön järjestämisestä, puoluelehtien kustannusliikkeiden ja puolueen välisten suhteiden kehittamisestä, järjestösääntöjen muutosehdotuksista, kunnalliskomitean mietinnöstä ja siihen liittyvistä lakiehdotuksista, eduskuntaryhmän toiminnan arvostelusta ja jäsenmäärän ja vaalitulosten alueittaisen kehityksen arvioinnista.⁹⁵ Näin yksityiskohdat, järjestön ylläpitäminen ja poliittinen taktiikka asettuivat etusijalle.

93. KL 14.9.1911.

94. KL 14.9.1911.

95. TM 25.9.1913 ja 25.10.1913.

Menettelytavasta keskusteltiin Tampereella ainoastaan eduskuntaryhmän toiminnan taktiikan kannalta. Pyrittiin määrittelemään mahdollisimman tarkat säännöt edustajien toiminnalle, jotta ryhmää repineitä kiistoja voitaisiin välttää erityisesti puhemiehen vaalia ja toimintaa koskevista kysymyksistä. Äänestysten jälkeen kokouksessa voitti kanta, jonka mukaan puhemiehen paikkaa ei sosialidemokratien tulisi tavoitella muuta kuin siinä tapauksessa jos porvarilliset puolueet tarkoituksella pyrkivät vahingoittamaan eduskuntaa, jolloin on ensin pyrittävä saamaan sosialidemokraatti puhemieheksi ja sitten pyrittävä mahdollisimman pian vapauttamaan tuo puolueen jäsen ”luonnottomasta ja sopimattomasta asemasta heti, kun se tilanne on poistunut, jonka vuoksi ryhmä oli omaa ehdokasta äänestänyt”.⁹⁶ Oli pysyttävä erossa porvarienemmistöisen eduskunnan johdosta, jotta ei jouduttaisi vastuuseen sen päätöksistä, mutta samalla oli kuitenkin pyrittävä turvaamaan eduskunnan toimintavapaus ja koossapysyminen. Näin eduskuntatyön mahdollisuuksien turvaaminen nähtiin niin tärkeäksi, että sen eteen saatettiin hetkeksi uhrata jopa luokkapuhtaus eli porvarillisten instituutioiden johdosta irtipysymisen periaate.

Suurlakkoradikalismi enempää kuin idän toivo eivät enää vilahdelleetkaan Tampereen puoluekokousten keskusteluissa. Tämä kertoo puolueen linjan vakiintumisesta ja voitaneen linjan vahvuudesta, sillä varsinkin idän toivon esiinnousulle alkoi olla uusia perusteita jo Tampereen kokousta lähestyttäessä. Syksyllä 1913 työväenlehdet julkaisivat runsaasti uutisia Venäjän uudelleen elpyvästä työväenliikkeestä ja erityisesti lakkotaistelujen laajentumisesta. Kapinaliikkeen uusi nousu Venäjällä oli alkanut vuonna 1911 ja ensimmäisen maailmansodan alkamisvuonna 1914 lakkolaisten määrä saavutti jo lähes vuoden 1905 tason.⁹⁷ Lokakuussa 1913 Työmies lainasi erästä venäläistä kirjoittajaa todeten, että venäläisissä oloissa taloudelliset lakot johtavat itsestään valtiollisiin taisteluihin, ja jatkoi:

”Tulevaisuudesta on turha mennä ennustamaan, mutta tähänastisten ilmiöiden ja tapausten merkitystä on ymmärrettävä. Niiden merkitys on selvä: laajojen kansankerrostojen oikeudentunto on kehittynyt yli nykyisten oikeudellisten tai oikeudettomien olojen. Näiden joukkojen pyrkimys uusiin oikeuksiin tulee yhdeksi Venäjän valtiollisen elämän päätekijäksi.”⁹⁸

96. VIII PK, 110.

97. Vrt. Luntinen 1986, 292.

98. TM 16.10.1913.

Siten idän toivon uudelle esiinnousulle suomalaisen työväenliikkeen piirissä olisi jo Tampereen kokouksen aikoihin ollut perusteita mitä tulee idästä välitettyyn kuvaan. Edelleen sodanuhka olisi voinut lisätä radikaalisten virtausten esiintuloa. Jopa johtavan oikeaoppisen kautskylaisen vallankumouskonseptin mukaan sota oli vallankumousten alkamisen merkki⁹⁹. Kaikesta huolimatta puolueen menettelytapalinja pysyi varsin maltillisena. Uusi keskustelu linjasta pääsi käyntiin todella vasta maaliskuun vallankumouksen 1917 jälkeen. Tähän vaikuttivat suurelta osin myös sotilasäädökset, jotka astuivat voimaan Suomessa heinäkuussa 1914. Kansalaisvapauksia rajoitettiin, sensuuria tiukennettiin ja kumoukselliseksi epäiltyjä aineksia kontrolloitiin entistä tarkemmin. Sosialidemokraattien puoluekokous pääsi kokoontumaan seuraavan kerran vasta heinäkuussa 1917, kaksi vuotta aiottua myöhemmin.

3.4. Luokkapuhtaus ja eduskunta

Sosialidemokraattien eduskuntaryhmässä nousi 1907–1913 esiin kolme kiistakysymystä, joiden yhteydessä erilaisiin menettelytapakonseptioihin perustuvat linjat piirtyivät näkyviin. Noiden linjojen takana olivat lopulta toisistaan eroavat vallankumouskonseptiot. Siten menettelytapakiistoja (i) puhemieskysymyksessä, (ii) yhteistyötä porvaripuolueiden kanssa koskevassa kysymyksessä ja (iii) välikysymyskysymyksessä voidaan pitää indikaattoreina erilaisista vallankumouskonseptioista.

Puhemieskysymystä käsiteltiin aina valtiopäivien kokoontuessa. Kysymys jakautui oikeastaan kahteen periaatteellista kannanottoa edellyttävään osakysymykseen. Voidaanko ja pitääkö asettaa oma ehdokas porvarienemmistöisen eduskunnan puhemieheksi? Jos ei aseteta omaa ehdokasta, tuleeeko äänestää parasta mahdollista porvaria, vai tuleeeko pidättäytyä äänestämästä eli äänestää tyhjää? Näitä kysymyksiä käsiteltäessä ryhmä jakautui kerta toisensa jälkeen.

Ensimmäisillä yksikamarisen eduskunnan valtiopäivillä sosialidemokraattinen ryhmä omaksui sen periaatteellisen kannan, että sociali-

99. Vrt. Kautsky 1906 ja 1909.

demokraatti voi olla eduskunnan puhemiehenä. Mutta äänin 67–4 päätettiin kuitenkin, ettei tähän pidä pyrkiä jos eduskunnassa on porvarienemmistö. Perusteena oli se, että eduskunnan enemmistön on näytävä myös ulospäin. Ryhmä halusi kuitenkin vaikuttaa siihen, ettei puhemieheksi valita ”suomettarelaista bobrikoffilaispolitiikan edustajaa”, ja sen vuoksi päätettiin äänestää jyrkkänä venäläistämistoimenpiteiden vastustajana tunnettua Svinhufvudia eikä tyhjää.¹⁰⁰

Jo ensimmäisillä valtiopäivillä Edvard Valpas äänesti puhemiesvaalissa tyhjää vastoin ryhmän kantaa. Hänen mielestään piti pysyä tiukasti erossa porvaripuolueista eikä antaa heille luottamusta. Tämän kantansa hän toi esiin myös aina jatkossa asiaa käsiteltäessä. Näin muodostui kolme linjaa puhemieskysymykseen: oman ehdokkaan kannattajat, Svinhufvudin kannattajat ja tyhjiä lippujen kannattajat. Vuonna 1908 Svinhufvudin kannattajat voittivat lopullisessa äänestyksessä tyhjiä lippujen kannattajat äänin 41–31; aiemmin 10 ryhmän jäsentä oli kannattanut omaa ehdokasta.¹⁰¹ Svinhufvudin kannattajat edustivat kansallista ja yhteistyöhaluista venäläistämispoliittikan vastustamislinjaa (Väinö Vuolijoki, A. Huotari ym.) kun taas tyhjiä lippujen kannattajat edustivat ehdottoman jyrkkää luokkapuhtauden vaalimisen linjaa (Valpas, Kuusinen, Pärssinen); oman ehdokkaan kannattajat eivät tuoneet esiin perusteitaan.¹⁰² Siten vuonna 1908 eduskuntaryhmän enemmistö ei ollut puoluekokouksessa johtavan aseman saaneen luokkapuhtautta vaalivan linjan takana. Seuraavana vuonna tilanne muuttui: tyhjiä lippujen kannattajat saivat selvän enemmistön (53–20) omaa ehdokasta kannattaneita vastaan; Svinhufvudia kannatti vain 8 ryhmän jäsentä. Kun tarkastellaan voimasuhteiden kehitystä 1907–1913 (taulukko 2), huomataan, että vuonna 1911 ”parhaan porvarin” äänestäminen ei enää saanut kannatusta; tyhjiä lippujen ylivoima taas päättyi vuonna 1913, jolloin ryhmä äänesti puheenjohtajansa Oskari Tokoin eduskunnan puhemieheksi. Näiden ilmiöiden takana oli eduskunnan suojaaminen: haluttiin estää Svinhufvudia pitämästä puhetta, joka aiheuttaisi eduskunnan hajottamisen.¹⁰³ Kyse oli vastauspuheesta suuriruhtinaalle valtiopäivien avajaisissa; valtiopäiväjärjestyksen mukaan puhemiehen vastauspuhe saattoi sisältää vain muodollisia alamaisuuden osoituksia, mutta Svinhuf-

100. Sos.dem. eduskuntaryhmän toimintakertomus 1907. Esim. TM 30.12.1907.

101. ER 1.8.1908.

102. ER 1.8.1908.

103. ER 1.2.1911, ER 3.2.1911, ER 1.2.1913, ER 2.2.1913.

vud halusi käyttää tilaisuutta puhuakseen lehdistön läsnäollessa suoraan keisarille siitä, mitä Suomessa ajateltiin autonomian supistustoit-
mista. Siten eduskuntaryhmässä johtavana linjana oli ensin kansalli-
nen yhteistyöhalukkuus, sitten oikeaoppinen luokkapuhtauden vaali-
minen ja lopulta realistiseen puolustautumiseen vetoava eduskunnan
koossapysymistä vaaliva linja. Viimeisessä vaiheessa oikeaoppiset
luokkapuhtauden vaalijat hajosivat; esimerkiksi Kuusinen kannatti
omaa ehdokasta siinä missä Valpas yhä vuonna 1913 kannatti tyhjiillä
lipuilla äänestämistä.¹⁰⁴

TAULUKKO 2. *Eri linjojen kannatus puhemieskysymyksessä sos.
dem. eduskuntaryhmässä 1907–1913.*

	1907	1908	1909	1910	1911	1913
Oma ehdokas	4	10	20	53	30	62*
”Paras porvari” (Svinhufvud)	69*	41*	8	30	–	–
Tyhjät liput	1	31	53*	44*	47*	17

* = voittanut linja

Huom! Äänimäärät johtuvat kaksivaiheisesta vaalista.

(Lähde: Eduskuntaryhmän toimintakertomus 1907, ER 1.8.1908, ER 1.6.
1909, ER 1.3.1910, ER 3.2.1911, ER 1.2.1913.)

Yhteistyöstä porvarillisten puolueiden kanssa käytiin eduskuntaryh-
mässä periaatteellista keskustelua useampaan otteeseen. Vuonna
1909 ryhmä päätti yksimielisesti, että porvaripuolueiden edustajien
aloitteisiin saa ryhmän jäsen yhtyä vain ”rautatie-, kanava-, suon-
kuivaus- ym. sen luontoisissa kysymyksissä”. Aina on katsottava
tarkoin, että aloite hyödyttää ”yhteiskunnan eikä jonkun yksilöryh-
män etua”.¹⁰⁵ Reformipolitiikassa jonkinasteinen yhteistyö oli siis
vallitseva linja. Sitä vastoin ns. Venäjän-politiikassa yhteistyö ei ollut
itsestäänselvyys. Tässä suhteessa ryhmän keskusteluissa esiintyi voi-
makasta ristivetoa, joka vaihteli tilannearvion mukaan. Kun Suomea
koskevat yleisvaltakunnalliset lait siirrettiin vuonna 1910 venäläisten
valtioelinten ratkaistavaksi, synnytti se vastustusta kaikissa eduskun-

104. ER 1.2.1913.

105. ER 10.6.1909.

taryhmissä. Sosialidemokraattisessa ryhmässä asia kulki ”laittomuuskysymyksen” nimellä. Ryhmässä käytiin pitkä keskustelu siitä, voidaanko yhtyä porvaripuolueiden kanssa yhteiseen kannanilmaisuun. Asiasta äänestettiin ja oma aloite sai enemmistön 56 äänellä 29 vastaan¹⁰⁶. Näin *luokkapuhutuksen vaaliminen voitti kansallisen itsepuolustuksen*. Samalla tavoinhan oli käynyt puhemieskysymyksessä kaksien ensimmäisten valtiopäivien jälkeen.

Kysymys välikysymysten esittämisestä senaatille liittyi parlamentarismiin puutteeseen ja senaatin tunnustettavuuteen. Asiasta kinasteltiin ryhmässä jonkin verran. Keväällä 1910 tehtiin kuitenkin päätös, että ”nykyisellekin hallitukselle on tehtävä välikysymyksiä tarpeen vaatiessa”. Tähän E. Saarinen esitti vastalauseen, jota perusteli sillä, että välikysymyksen esittäminen senaatille merkitsee laittomasti nimitetyn senaatin tunnustamista.¹⁰⁷ Siten tämäkin kysymys kiertyi osaksi Venäjänpolitiikkaa. Seuraavana vuonna (1911) käytiin uusi keskustelu välikysymyksistä. K. H. Wiik vastusti välikysymysten esittämistä ”nykyiselle hallitukselle, koska se ei ole velvollinen vastaamaan”; tämä olisi ryhmälle alentavaa. O. V. Kuusinen ja Edvard Valpas sitä vastoin kannattivat välikysymysten tekoa silloisellekin hallitukselle: vaikkei hallitus edes vastaisi, saataisiin kuitenkin syy puhua esille otetusta asiasta ja tehdä agitaatiota hallituksen vastuuttomuudesta. Näiden oikeaoppisen linjan vartijoiden kanta voitti äänestyksessä selvästi (67–4).¹⁰⁸ Tässäkin kysymyksessä siis kansallinen linja hävisi eduskunnalliselle luokkataistelulle.

Varsin paradoksaaliselta näyttää sosialidemokraattista eduskuntaryhmää johtaneen linjan kehitys. Sitä mukaan kun tsaarihallitus kiristi otettaan ja kavensi Suomen autonomisia oikeuksia kävi sos.dem. eduskuntaryhmän enemmistön kanta yhä jyrkemmin itsenäistä eduskunnallista luokkataisteluvapautta vaalivaksi suhteessa eduskunnan porvareihin. Sitä mukaa kun kävi yhä selvemmäksi, ettei eduskunnan kautta voida saavuttaa kovin merkittäviä reformeja¹⁰⁹ sen rajoitettujen valtaoikeuksien vuoksi, tarrautui sos.dem. eduskuntaryhmän enemmistö eduskuntaan yhä kiivaammin ja pyrki varovaisuuteen Venäjän-

106. ER 13.3.1910.

107. ER 20.3.1910.

108. ER 9.2.1911.

109. Istuntokauden päättyessä toukokuussa 1910 ryhmän puheenjohtaja Oskari Tokoi totesi: ”Nyt tiedämme paremmin kuin koskaan, että taloudellisten uudistusten aika on pitkäksi aikaa ohi”. ER 29.5.1910.

politiikassaan eduskunnallisen luokkataisteluvapauden säilyttämiseksi. Oli säilytettävä eduskunta. Oli pysyttävä erossa porvareista. Oli vastustettava venäläistämistoimenpiteitä. Nämä olivat periaatteet tärkeysjärjestyksessä: viimeksi mainittu periaate ei saanut uhata kahta ensinmainittua. Tämän johtavan eduskunnallisen menettelytapalinjan takana oli kautskylainen vallankumouskonseptio siten kuin se Suomessa ymmärrettiin. Eduskunta oli saavutus, joka oli välttämätön askel matkalla sosialismiin.

3.5. Yhteenvedo

Tässä luvussa tarkasteltiin ensin suurlakkoa joukkotason vallankumouksellisena kokemuksena, sitten sos.dem. puolueen puoluekokouksissa ja muissa johtavissa puolue-elimissä käytyä periaatteellista menettelytapakeskustelua sekä lopulta sosialidemokraattisessa eduskuntaryhmässä käytyä menettelytapakeskustelua. Toisaalta jäsennettiin puolueen piirissä tapahtunutta yleistä kehitystä strategisen linjan ja siihen liittyvän vallankumouskonseptin hahmottelussa, toisaalta osoitettiin, kuinka tietyt omaksutut vallankumousopilliset konseptiot toimivat puolueen poliittisessa käytännössä eräänlaisina historiallisen tilanteen ja toimintamahdollisuuksien arvioinnin viitekehyksinä.

Kehitys suurlakon jälkeen kulki kohti yhä selkeämmin perusteltua ja tarkemmin määriteltyä menettelytapaa. Suurlakkokokemus jätti puolueen jäsenistön ja kannattajajoukon keskuuteen elämään kaksi voimakasta oman kokemuksen vahvistamaa vallankumouskäsitystä. Ensinnäkin sen, että suurlakon avulla tehdään vallankumouksia – tätä olen kutsunut *suurlakkoradikalismiksi*. Toiseksi sen, että vallankumous, jopa sosialistinen, on tuleva Venäjältä ja pian – tätä olen nimittänyt *idän toivoksi*. Nämä näkemykset elivät pitkään puolueen menettelytapamääritelmän sisällä, kunnes ne O. V. Kuusisen toimesta lopullisesti kuopattiin Helsingin kokouksessa 1911. Puolueen linjaksi muodostui nyt *luokkataisteluvapauden puolustaminen* eli ennenmuuta pyrkimys säilyttää eduskunnalliset toimintaoikeudet. Sen jälkeen oli puolueen päätösten vastaista panna toivonsa Venäjän vapausliikkeen pikaiseen nousuun ja suurlakon avulla toteutettavaan lopulliseen vapautukseen. Vaikka vuodesta 1912 alkaen Venäjältä alkoi kiiriä tietoja sikäläisen työväenliikkeen ja lakkoliikkeen voi-

mallisesta elpymisestä pysyi idän toivo yhä haudassaan. Menettelytavan linjanveto puoluekokouksissa tapahtui poikkeuksetta oikeaoppisten toimesta, Kautskyn oppeihin vedottiin usein aivan suoraan. Tällä tavoin oikeaoppisuudesta tuli varsin vaikuttava voima puolueen ja koko suuriruhtinaskunnan poliittisessa elämässä.

Opillisen selkiytymisen vaikutus näkyi varsin selvästi myös eduskuntaryhmässä. Olosuhteitten ja kansainvälispoliittisen tilanteen muuttumisesta huolimatta johtavaan asemaan päässyt oikeaoppisuuteen nojautuva linja korosti aina vain voimallisemmin *luokkapuhtautta* suhteessa porvarillisiin puolueisiin ja eduskunnallisen luokkataisteluvapauden säilyttämistä suhteessa Venäjään. Ei haluttu siirtää toiminnan painopistettä ulkoparlamentaarisiiin muotoihin ja siten jättää eduskuntaa toissijaiseen asemaan. Eduskunta oli saavutus, joka oli suurlakon tulosta. Luopuminen eduskuntakeskeisyydestä olisi merkinnyt luopumista suurlakon jälkeen omaksutusta linjasta. Eduskunnasta luopuminen olisi merkinnyt oikeaoppisuuden haaksirikkaa, sillä sen mukaan saavutettu eduskunta oli historiallisesti välttämätön ja edistyksellinen vaihe väylällä, jonka päässä odotti sosialismi. Eduskuntakeskeisyys, oikeaoppisuus, porvareista irtipysyttäytyminen ja varovainen Venäjänpolitiikka tukivat kaikki toisiaan.

4. Vallakumousopilliset suuntaukset

”Uskokaamme, että niin totta kuin yötä seuraa päivä ja talvea kevät, samoin on koittava kerran kansojen kevät.”

– Söömäisten sos.dem. nuoriso-osaston
lehti Nuorten toivo 1910.¹

4.1. Yleistä

Sosialidemokraattisessa puolueessa suurlakon jälkeen esiintyneitä vallankumouskäsitteitä on yleensä tarkasteltu puolueen poliittiseen historiaan kytkeytyvinä. Oppisuunnat ja poliittiset linjat on vedetty yhteen.² Oppien tutkiminen sellaisenaan on jäänyt vähemmälle. Tässä pääluvussa jäsennän Suomen työväenliikkeen intellektuaalisella kentällä esiintyneitä vallankumousopillisia virtauksia. Esitettävä linjajako perustuu aiempaan tutkimukseen mutta tulkitsen sitä uudella tavalla.

Luvun tarkoituksena on luoda pohjaa seuraavalle luvulle, jossa tarkastellaan oppisuuntien johtavia vallankumousopillisia avaintekstejä. Näiden kirjallisuuden auktoriteettien valinnassa viihkeitä etsin

1. ”Syksyllä”; Söömäisten sos.dem. nuoriso-osaston lehti Nuorten toivo nro 61, 1910.

2. Vrt. esim. Kirby 1971, 82–130; Soikkanen 1975, 104–110 ja 136–157 sekä Jussila 1979, 113–116.

paitsi suomalaisten keskustelijoiden viittauksista ja lukutottumuksista myös käännöskirjallisuuden määrällisistä painopisteistä ja työväenyhdistysten kirjastokokoelmien määrällisistä painopisteistä. Tällä tavoin olen pyrkinyt eroon mielivaltaisuudesta. Tarkasteltavaksi valitsemiani tekstejä voidaan melko varmasti pitää reaalisesti johtavaan asemaan kunkin suuntauksen piirissä nousseina teksteinä, mikäli arvioimme asetelmaa lukijoiden kannalta.

4.2. Opit puolueessa ja kautskylaisen paradigman ylivalta

Sosialidemokraattiseen puolueeseen on tavallisesti nähty suurlakon jälkeen vakiintuneen ennenmuuta kaksi päälinjaa: siltasaarelainen luokkataistelun linja, jota johti Edvard Valpas ja jonka aatteellinen isähahmo oli Karl Kautsky, ja kansallismielinen reformistinen linja, jota johti Yrjö Mäkelin ja jonka aatteelliseksi isähahmoksi tuli Eduard Bernstein.³ Kahden päälinjan rinnalle ovat tutkijat hahmotaneet yksi tai kaksi muuta linjaa. Yleensä on myös korostettu kautskylaisen linjan johtavaa asemaa⁴.

Hannu Soikkanen välttää tiukkaa eri suuntausten tai ryhmittymien erottelua. Kuitenkin hän selvästi esittelee neljää erilaista opillista ryhmittymää puolueessa suurlakon jälkeen. Edvard Valppaan johtama Työmies edusti johtavaa oikeaoppista marxilaisuutta, jonka ainesosia olivat ajatus luokkataistelusta, tulevasta sosialistisesta yhteiskunnasta, totaalisesta ja vallankumouksellisesta olosuhteiden ja arvojen muutoksesta, joka tapahtuisi siirryttäessä sosialistiseen yhteiskuntaan sekä vallitsevan kapitalistisen yhteiskunnan vääryydestä, epäoikeudenmukaisuudesta ja epätarkoituksenmukaisuudesta. Luokkataistelu tarkoitti ennenmuuta eristäytymistä yhteistoiminnasta porvarillisten puolueiden kanssa, jotta luokkarajat säilyisivät selvinä ja työväenluokka puhtaana. Väkivaltaista vallankumousta Valpas, Kautskyn nojautuen, piti mahdollisena erityisesti silloin, kun työ-

3. Soikkanen 1961, 324–327; Soikkanen 1975, 104–110, 148–157; Haataja et al., 66–67; Kirby 1971, 82–130.

4. Esim. Haataja et al., 64–71; Soikkanen 1961, 391.

väenliikkeen esittämiä uudistuksia vastustettiin tai kun työväenliike joutui vainon kohteeksi. Tähän mahdollisuuteen Valpas suhtautui kielteisesti.⁵ Oikeaoppisten jyrkkä siipi koostui nuorista radikaaleista akateemisista, jotka ryhmittyyivät Sosialistisen Aikakauslehden ympärille. He olivat opillisesti yhtä orjallisia Kautskyn lukijoita kuin Valpaskin, mutta suhtautuivat vielä suurlakon jälkeisinä aikoina hyväksyvästi väkivaltaiseenkin vallankumoukseen; tarkoituksenmukaisuus syyt saivat määrätä menettelytavan.⁶

Toisena pääsuuntana esiintyi Soikkasen mukaan revisionismista vaikutteita saanut porvarillisten radikaalien kanssa yhteistyötä kannattava linja, jonka keulan muodostivat eräät työväenliikkeen vanhemman polven edustajat kuten af Ursin, J. K. Kari ja Taavi Tainio, sekä Kansan Lehden toimitus Yrjö Mäkelinin johdolla. Tämä suuntaus hylkäsi kokonaan ajatuksen voimakeinoin suoritettavasta vallankumouksesta; työväenvaltaan päädyttäisiin yleisen äänioikeuden avulla ja parlamenttienemmistön kautta. Väkivallan käyttö torjuttiin kokonaan. Syksyllä 1906 Mäkelin erosi Kansan Lehden päätoimittajan paikalta protestoiden muun muassa puoluejohdon liian suopeaa suhtautumista tapahtuneisiin väkivallantekoihin (Viaporin kapina ym.), mutta lehti säilyi edelleen maltillisen ja revisionistis-vaiikutteisen suuntauksen edustajana. Lehden uusi päätoimittaja Timo Korpi-maa mm. suomensi 1910 Bernsteinin esitelmän ”Sosialidemokratian revisionismi”⁷. Linjan peruseriaatteisiin kuului myös taistelu kansallisen itsemääräämisoikeuden puolesta yhteistyössä porvarillisten voimien kanssa. Erityisesti Valppaan toimesta revisionisti-nimitystä alettiin käyttää leimaavana haukkumasanana kaikista niistä, jotka olivat valmiita minkäänlaiseen yhteistyöhön porvarillisten kanssa.⁸

Kolmas linja, jonka Soikkasen esityksestä voi lukea, oli anarkistinen väkivaltaisen vallankumouksellisuuden linja, joka korosti yhteistyötä Venäjän vallankumousliikkeen kanssa. Erityisesti viipurilainen Työ -lehti oli suuntauksen keskus; lehden painossa painettiin venäläisten vallankumouksellisten lehtiä. Suurlakon loppuvaiheissa kansalliskaartin jakaantumisen kautta syntynyt punakaarti oli toinen radikaalivallankumouksellisuuden pesäpaikka. Suuntauksen aatteelliseksi lähteeksi käänsi Kaapo Murros vuonna 1906 tunnetun anarkis-

5. Soikkanen 1961, 235, 324, 391.

6. Soikkanen, 272–278, 324–325.

7. Bernstein 1910a.

8. Soikkanen 1961, 253–254, 325–326.

tin Peter Krapotkinin teoksen ”Taistelu leivästä”, jossa ihailtiin suoraan väkivaltaista toimintaa ja omatoimista riistäjien omaisuuden pakokoluovutusta.⁹ Suuntaus sai ymmärrystä ja osittaista hyväksyntää nuorten akateemisten oikeaoppisten suunnalta.¹⁰

Neljäs linja, jonka Soikkanen tosin vain vilauttaa, oli amerikkalaisesta syndikalismista vaikutteensa saanut ammatillista ja tuotanto-osuuskunnallista toimintaa korostava suuntaus. Turkulaisessa Sosialisti -lehdessä vuonna 1907 Amerikasta toimittajaksi palannut Kaapo Murros esitti tämän suunnan ajatuksia. Eduskuntatyötä Murros ei pitänyt tärkeänä erityisesti eduskunnan vähäisten valtaoikeuksien vuoksi.¹¹

Osmo Jussila jakaa puolueessa vaikuttaneet virtaukset kolmeen ryhmään jättäen edellä esitetyistä neljänнен pois: 1) kautskylaiset ”luokkakantaiset” (johdossa Valpas ja Kuusinen), 2) revisionistit (Mäkelin, Tanner) ja 3) vallankumoukselliset tai ”anarkistit”, joita edusti punakaartin johto (Kock, Luoto). Tutkimuksessa ei Jussilan (1979) mukaan ollut riittävästi otettu huomioon tätä erottelua, varsinkin punakaartien ryhmän osalta.¹² Näistä ryhmistä vain kolmas, joka ei ollut hallitsevassa vaan alisteisessa ja piilotetussa asemassa, oli aktiivisesti vallankumouksellinen.¹³ Jussila korostaa sosialidemokraattien hallitsevan aatesuunnan maltillisuutta. Suurlakon jälkeen lyhyen radikalismien ja joukkoliikekeskeisyyden jälkeen puolue rauhoittui eduskuntatyöhön keskittyväksi oppositiopuolueeksi.¹⁴ Emil Saarisen muistelmiin viitaten Jussila toteaa, että Edvard Valppaan johtama puolueen ”luokkataistelusiipi” oli linjansa puolesta passiivista, odottavaa ja koteloituvaa: aktiivinen vallankumouksellisuus kotimaista porvaristoa kohtaan oli mahdoton ajatus suomalaisille oikeaoppisille kautskylaisilla marxilaisilla. Saarinen muistelee Edvard Valppaan ohjeita agitaattoreille vuoden 1906 kurssilla. Luokkataistelu tuli ymmärtää nimenomaan työväenluokan puhtauden vaalimisena ja vaatimusten esittämisenä porvaristolle. Niin kauan kuin työväestö oli vähemmistönä esimerkiksi eduskunnassa, kuului yhteiskunnallisten uudistusten toimeenpano ennen kaikkea edistys-

9. Soikkanen 1961, 236–248, 327.

10. Soikkanen 1961, 275–276.

11. Soikkanen 1961, 326–327.

12. Jussila 1979, 114.

13. Jussila 1979, erityisesti 112–116.

14. Jussila 1979, 170–171.

mieliselle porvaristolle eikä työväenluokalle.¹⁵ Jussila korostaa muutenkin sitä, että vuonna 1906 puoluetta hallitsevat voimat eivät pyrkineet pitämään yllä tunteenomaista kumousmielialaa. Syksystä alkaen ne päinvastoin taistelivat anarkistista vallankumouksellisuutta vastaan.¹⁶

Jaakko Paavolaisen mukaan maanalaisten järjestöjen toiminta laantui vuoteen 1907 mennessä ja toisen sortokauden aikana koko anarkistinen suuntaus lamaantui vähitellen kokonaan. Hän korostaa vaikeutta ”määritellä työväenluokan piirissä kehkeytyneiden anarkististen virtausten vaikutuksia kansalaissodan aikana ilmentyneeseen väkivaltaisuuteen”.¹⁷ Jussilan tutkimusten mukaan anarkismin tukahduttaminen oli toisaalta senaatin ja venäläisten virkamiesten toisaalta sosialidemokraattisen puoluejohtoon toiminnan tulosta. Viaporin kapinan aikana perustuslaillinen senaatti lakkautti punakaartit ja puolue tuli kiltisti perässä Oulun puoluekokouksessa syksyllä 1906. Puoluejohto sanoutui jyrkästi irti punakaartilaiden jatkotoiminnasta, jota vähäpätöisissä muodoissa jatkui ilmeisesti pari vuotta kauemmin kuin Paavolainen olettaa.¹⁸ Marja-Leena Salkola on korostanut yhteyttä vuosien 1905–06 kaartihankkeiden ja vuoden 1917 työläiskaartien-punakaartien muodostuksen välillä. Saa sen kuvan, että Salkola pitää mahdollisena tietynlaisen työläisaktiivismin elossapysymistä yli toisen sortokauden ja ensimmäisen maailmansodan vuosien. Mutta anarkistis-vallankumouksellisen tradition säilyvyydestä tuona aikana Salkola ei puhu.¹⁹

David Kirby nimenomaistaa Soikkasen hahmottelemat neljä suuntausta. Erityisesti hän korostaa ”amerikkalaista kokemusta” toiseksi tärkeimpänä puolueen suuntauksiin vaikuttaneena ulkoisena tekijänä saksalaisen sosialidemokratian eri virtausten jälkeen. Monet puolueen johtavatkin hahmot viettivät vuosia Yhdysvalloissa kouliintuen sikäläisissä lakkoliikkeissä ja palasivat sitten takaisin Suomeen (mm. Yrjö Sirola, Oskari Tokoi, Taavi Tainio ja Alex Halonen). Osa heistä toi mukanaan enemmän tai vähemmän radikaaleja tai anarkisti-vaiikutteisia syndikalistisia oppeja palatessaan Suomeen (kuten edellä mainittu Kaapo Murros turkulaiseen Sosialisti lehteen). Toisaalta

15. Jussila 1979, 112–113. Ks. Luhtakanta (Saarinen) 1938, 16–17.

16. Jussila 1979, erityisesti 112–116.

17. Paavolainen 1966, 25–26.

18. Jussila 1979, 167–181, 206.

19. Salkola 1985a, 280–284.

useimmat sosialidemokraattiset paluumuuttajat korostivat kyllä Suomen ja Yhdysvaltojen olosuhteiden erilaisuutta ja siltä pohjalta katsoivat amerikkalaisen työväenliikkeen antiparlamentarismien ymmärrettäväksi.²⁰

Yleensä laajemmasta näkökulmasta tehdyissä tutkimuksissa, joissa sosialidemokraattinen puolue on vain yksi tutkimuspiirin osanen, korostetaan joko pelkästään kautskylaisen oppisuunnan ylivaltaa tai sitten sen ohella myös reformistisen fraktion tai kansallismielisen fraktion olemassaoloa. Esimerkiksi Paasivirta korostaa saksalaisten vaikutteiden, Kautskyn ja Bebelin, keskeisyyttä.

”Suomen työväenliikkeen piirissä yleiset näkemykset kehityksestä Euroopassa suuntautuivat siten, että suuren yhteiskunnallisen muutoksen täytyi lähteä liikkeelle Saksasta. Internationalismin korostaminen sai lisäperusteluja siitä voimattomuudentunteesta, johon Suomen työväenliike omassa maassa tunsi joutuneensa, kun v:n 1905 suurlakosta oli edetty 3–4 vuotta. ... Tsaarivalta Venäjällä nähtiin suomalaisten sosialistien taholla niin vahvana, ettei sikäläisen työväenliikkeen mahdollisuuksiin toden teolla uskottu.”²¹

Suuntausten opillisia näkemyksiä on aiemmassa tutkimuksessa hahmoteltu jossain määrin lähinnä oikeaoppisen linjan ja revisionistisen linjan osalta. Juhani Piilonen tarkastelee ”sosialismin aatesisältöä” Suomen sosialidemokraattisessa puolueessa vuoden 1918 vallankumousyrityksen näkövinkkelistä. Tarkastelun terävyyttä karhentaa paitsi tämä ”vuoden 1918 vallankumousprojekti” myös se, että tarkastelu keskittyy pelkästään eräiden Kautskyn tuolloin suomennettujen teosten aate- ja oppisisällön erittelyyn. Kautskya lukemalla Piilonen päätyy seuraavaan johtopäätökseen:

”Sosialistinen ideologia sellaisenaan ei tietysti riittänyt aiheuttamaan kumousliikettä. Mutta sisältäessään ajatuksen, että valta oli ennemmin tai myöhemmin vääjäämättä siirtyvä työväestön käsiin, oppirakennelma oli luomassa henkisiä edellytyksiä sille mitä tapahtui.”²²

20. Kirby 1971, 82–130, ”amerikkalaisesta kokemuksesta” erityisesti 120–123.

21. Paasivirta 1978, 388.

22. Piilonen 1982, 79.

Tuohon johtopäätökseen ei tarvitse välttämättä päätyä edes Piilosen lukutavan perusteella. Piilonen ottaa esiin Kautskyn oppirakennelman keskeisiä piirteitä. Ihmiskunnan historia oli nähtävä sikäli ennalta määrättyinä, että kunkin tuotantotavan korvasi aikaa myöten aina toinen, kehittyneempi ja tehokkaampi. Antiikin orjanomistusyhteiskunnasta keskiajan feodaaliseen järjestelmään ja siitä kapitalismiin oli siirrytty samalla luonnonlain välttämättömyydellä kuin viime mainitusta siirryttäisiin sosialismiin. Kehityksen suunta oli ennalta määrätty, mutta sen kulkunopeutta voitiin vauhdittaa luokkataistelulla, jossa tuli olla peräänantamaton. Taistelun kautta työväestö sai etuja, edisti kapitalismin kypsymistä sosialismin edellytyksiin (esim. suurtuotanto) ja itsensä luokkana kypsymistä vallanottoon ja siitä seuraaviin tehtäviin. Oma etua ajaessaan työväestö ajoi koko ihmiskunnan edistyneen etua. Sosialismi oli viime kädessä kaikkien kannalta parempi järjestelmä kuin kapitalismi. Suurtuotannon ja riiston kehittyminen kapitalismin viime vaiheissa nostaisi työn tuottavuuden niin korkealle, että köyhälistöhallitus voisi pian valtaansa päästyään lyhentää työajan puoleen ja kaksinkertaistaa sen lisäksi palkat. Ylimenovaihe sosialismiin, yhteiskunnallinen vallankumous, oli odotettavinta siellä, missä kehitys oli edennyt pisimmälle, toisin sanoen Saksassa ja Yhdysvalloissa (aiemmin johtaneen Englannin sijaan). Prosessiin liittyisi valtiollinen vallankumous, jonka muotoa ja luonnetta ei voitu etukäteen ennustaa – se vaihtelisi maasta toiseen, hitaasta ja rauhallisesta mahdolliseen äkkinaiseen ja väkivaltaiseen kumoukseen. Vallankumous tulisi välttämättömäksi ja ajankohtaiseksi sitten kun tuotantovoimien kehitysaste olisi joutunut täyteen ristiriitaan tuotantovälineiden omistussuhteiden kanssa. Tuotannon tehon edelleen kasvattaminen ja kitkaton sujuminen edellyttäisi tuotantovälineiden yhteiskunnallistamista. Käytännössä vallankumouksellisen tilanteen ehdoksi asetettiin, että tuotanto oli kasvanut suurtuotannoksi eli riittävästi keskittynyt, että työväestö oli runsaslukuinen, lujasti järjestynyt sekä asemansa tiedostanut. Kautsky ei esittänyt selviä laskelmia vallankumousprosessin aikataulusta, mutta arvioi kyllä vuonna 1909, että oli alkamassa levoton aikakausi, jonka aikana käytäisiin valtiollisesta vallasta jatkuvaa taistelua, joka ei päättyisi ennenkuin työväestö olisi perinyt voiton. Mutta Kautsky korosti ennenmuuta varovaisuutta vallankumouksen suhteen – liian hätäinen yritys olisi vakavin mahdollinen virhe. Vallankumousta ei saanut tehdä, vaan sen piti syntyä. Puoluenjohdon oli siis kärsivällisesti odotettava tuotantovoimien kehitystä ja otollista tilaisuutta sekä estettävä kaikki yritykset niin pit-

kään kuin suinkin kykeni. Näin kumousliikkeellä olisi puhjetessaan riittävä voima ja parhaat menestymismahdollisuudet.²³

Tuollaisen kuvan Piilonen hahmottaa Kautskyn vallankumousta koskevasta oppirakennelmasta pyrkiessään kuvaamaan sitä sosialistista ideologiaa, joka hallitsi Suomen Sosialidemokraattisessa puolueessa suurlakon ja kansalaissodan välisenä aikana. Tuo kuva on tietyn lukutavan tulos. Missä määrin se vastaa suomalaisen työväenliikkeen ideologisten johtajien lukutapaa suurlakon ja kansalaissodan välisenä aikana? Piilonen itse nostaa esiin puoluekokouskeskusteluista vain luokkataistelua korostavan sanahelinän ja Forssan puolueohjelman kuuluisan pykälän, jossa implisiittisesti sanouduttiin irti laillisuudesta nostamalla käytettäväksi keinoiksi ”kaikki tarkoituksenmukaiset ja kansan luonnollista oikeudentunnetta vastaavat keinot”. Tällä perusteella hän päätyy siihen, että puolueen linja oli avoin ja mahdollisti radikaalinkin vallankumouksellisuuden; puolue ei ollut sitoutunut sen paremmin parlamentaarisiiin kuin epäparlamentaarisiin menetelmiin.²⁵ Kuitenkin puoluekokouskeskusteluissa johtavan ideologisen ryhmittymän taholta korostettiin vallankumouksen läheisen mahdollisuuden epätodennäköisyyttä, jopa mahdottomuutta, sitä enemmän mitä kauemmaksi suurlakon kumousuhosta ja silloisesta idän toivosta etäännyttiin. Vuoden 1911 Helsingin puoluekokouksessa menettelytapakysymysten ideologiseksi auktoriteetiksi noussut O. V. Kuusinen selvin sanoin totesi, että venäläisten liittolaisten suureen nousuun luottava ”marraskuun henki” on liian toiveikas. Jos Venäjällä tapahtuisi vallankumous, siellä tulisi voimaan kansanvalta tai länsieurooppalainen parlamentarismi, mutta ei sosialismi. Tuollaisenaan porvarillis-demokraattisen vallankumouksen tulo Venäjällä ei viidentoistakaan vuoden päästä ole edes sen verran todennäköistä, että sen varaan voitaisiin osaksikaan puolueen menettelytapaa rakentaa.²⁶ Kuusinen torjui vallankumoukseen valmistautumisen ja kehotti keskittymään eduskuntatyöhön.²⁷ Piilonen ei ole riittävästi ottanut huomioon sitä näkökohtaa, että puoluejohto turvautui ennemmuita siihen Kautskyn ajatukseen, että oli tehtävä kaikki mahdollinen vallankumouksen liian aikaisen toteutumisen estämiseksi. Jussila

23. Piilonen 1982, 75–78.

24. Suomen Sosialidemokratisen puolueen ohjelma, 10.

25. Piilonen 1982, 76.

26. VII PK, 79–81.

27. VII PK, 83.

erityisesti on korostanut, että suomalaisten kautskylaisten eli oikeaoppisten ”valpaslaisten” luokkataistelu-tulkinta painotti passiivisuutta ja odottelua.²⁸ Piilosken lukutapa ei vastaa ”valpaslaisten” lukutapaa. Jos mieli hahmottaa kuvaa suurlakon jälkeisinä vuosina yhä hallitsevammaksi päässeestä oikeaoppisesta suuntauksesta puolueessa, on koetettava, paitsi lukea Kautskyn tekstejä, lukea niitä noudattaen sitä lukutapaa, joka ohjasi silloisten valpaslaisten (ei siis vallankumoukseen vuonna 1918 jo ryhtyneitten) tulkintoja.

Revisionistisen kansallisdemokraattisen linjan aatteellista ominaislaatua on jonkin verran eritellyt Soikkanen. Revisionismi rantautui Suomeen vuonna 1910, kun suomeksi ilmestyivät Bernsteinin käänteentekevä esitelmä ”Sosialidemokratian revisionismi” ja pääteos ”Sosialismin edellytykset ja sosialidemokratian tehtävät”²⁹. Sitä ennen revisionismiksi oli kyllä jo ehditty leimata porvarillisten kanssa yhteistyöhön halukas käytännöllinen reformismi. Nyt Timo Korpi-maa ryhtyi esittelemään bernsteinilaista revisionismia Suomessa Kansan Lehden palstoilla. Mitään suurta vallankumoukseen johtavaa kapitalismin romahdusta ei ollut odotettavissa. Porvariluokan ja työväenluokan välikerrokset kasvoivat, mm. pientilallisten määrä vain lisääntyi. Tilanne oli arvioitava uudelleen ja perädyttävä sosialistisista utopioista, jotka kuuluivat työväenliikkeen varhaiskauteen. Nyt oli keskityttävä ”sosialistiseen nykyisyydentyöhön”, toimintaan parlamentissa ja kunnalliselämässä. Toinen revisionismin maahan tuoja, Taavi Tainio, puolestaan korosti sosialistisen kasvatustyön merkitystä. Vallankumous edellytti paitsi sosialidemokraattien parlamentti-enemmistöä myös sivistystason melkoista nousua. Revisionismista kansallisdemokraattisen linjan edustajat saivat teoreettisia perusteita yhteistyölle porvarillisten kanssa. Ne eivät olleetkaan ”yhtä taantumuksellista joukkoa” vaan jakaantuneet eri suuntauksiin, joista joidenkin kanssa saatettiin harjoittaa yhteistyötä erityisesti autonomian puolustamiseksi. Teoreettinen revisionismi antoi tukea myös ammattiyhdistysreformismille joka toisen kymmenluvun alkuvuosina alkoi saada jalansijaa suomalaisessa työväenliikkeessä.³⁰

Muita virtauksia, anarkistista radikaalivallankumouksellisuutta ja amerikkalaisvaikutteista syndikalismia, ei ole aiemmassa tutkimuksessa vallankumousopilliselta kannalta juuri eritelty.

28. Jussila 1979, 113.

29. Bernstein 1910a ja 1910b.

30. Soikkanen 1975, 148–151.

Yhteenvetona puolueessa vallinneista opillisista suuntauksista voidaan esittää nelikenttä, jossa eri linjojen keskinäiset eroavuudet on idealisoivan puhtaasti tuotu esiin (ks. kuvio 4). Tässä havainnollistuksessa olen selväpiirteisesti erottanut keinot päämääristä. Tällainen erottelu sopii varsin hyvin oikeastaan vain kahteen suuntaukseen, oikeaoppisuuteen ja (anarko)syndikalismiin. Bernsteinin kuuluisa väittämähän oli se, että työväenliikkeen suunta oli tiedossa, mutta ei päämäärä³¹. Anarkistiset radikaalivallankumoukselliset puolestaan yhdistivät keinot ja päämäärät siten, että esimerkiksi pankkiryöstö oli keino rahoittaa vallankumouksellista toimintaa, mutta samalla se oli pakkoluovutuksen toimeenpanoa ja siis jo ei vain vallankumousta vaan yhteiskunnallista omaisuuden tasaamista ihanteiden mukaisesti. Tämä huomio on sikäli kiehtova, että tunnettu tiedon sosiologi Karl Mannheim oli sitä mieltä, että nimenomaan liberaalis-demokraattisen porvarillisen ajattelun keskeinen momentti on päämäärien ja keinojen erittäin selkeä toisistaan erottaminen. Samalla se merkitsi niitä erikseen koskevien erillisten opinalojen, ”päämäärien tieteen ja keinojen tieteen”, perustamista sekä teorian ja käytännön, kuten myös ”intellektuaalisen sfäärin ja emotionaalisen sfäärin”, toisistaan erottamisesta.³² Tämä porvarillisen ajattelun rationaalinen piirre sävytti selvästi Suomen sosialidemokraattista puoluetta suurlakon jälkeen hallinneita opillisia virtauksia. Puoluetta johtanut aate ei ollut porvarillis-intellektuaaliseen ympäristöönsä nähden vallankumouksellinen siinä mielessä kuin olisi ollut klassisen antiikin epistemeä muistuttava tietomuoto, jossa keinot ja päämäärät tunnetaan yhdessä ja yhtä aikaa. Itse asiassa myös revisionistivaikutteinen parlamentaarinen reformismi sisälsi keinojen ja päämäärien erottelun, sillä vaikka lopullinen päämäärä (sosialistinen utopia) kiellettiin, ei se merkinnyt luopumista lyhyemmän tähtäimen päämäärien, siis reformien, ja keinojen erottamisesta. Vain anarkistinen radikaalivallankumouksellisuus oli luonteeltaan selvästi antirationaalista ja antiporvarillista.

Toiseksi on korostettava sitä, että suuntauksat erosivat toisistaan myös aktiivisen päämääriin pyrkimisen suhteen. Selkeimmin passiivista oli oikeaoppinen suuntaus, joka käytännössä merkitsi eristäytymistä muista poliittisista voimista ja vallankumouksen odottelua pitkällä tähtäimellä³³. Se suuntaus, joka oli passiivisin, vetäytyvin, ajat-

31. Bernstein 1910a, 22.

32. Mannheim, ei painovuotta (1936), 123.

33. Vrt. Jussila 1979, 113 ja 138.

KUVIO 4. *Oppisuuntausten päämäärät ja keinot.*

		P Ä Ä M Ä Ä R Ä	
		Vallankumous, Sosialismi	Reformit, Hyvinvointi
K E I N O T	Eduskunta	"oikeaoppiset"	"revisionistit"
	Joukkotoiminta, Suora toiminta	"anarkistiset radikaalivallan- kumoukselliset"	"(anarko)syndi- kalistit"

telultaan deterministisin sai siis johtavan aseman puolueessa. Ideologiahistoriallisesti tämän johtavan linjan oikeaoppisuuden ympärille tulisi Borgin mielestä piirtää lainausmerkit, sikäli kuin se liittyy Forsassa (1903) hyväksytyyn ohjelmaan, joka periaatteelliselta osaltaan pysyi voimassa läpi tarkastelukauden. Ohjelma oli suora käänös Itävallan sosialidemokraattisen puolueen Wienin kongressissa 1901 hyväksytystä ohjelmasta, joka oli ylimalkaisempi ja vähemmän luokkakeskeinen kuin Kautskyn kirjoittama "puhtaasti" oikeaoppinen Erfurtin ohjelma, josta tuli II internationaalin malliohjelma. Wienin-Forssan ohjelmassa valtiota ja työväenluokan vapautustaistelua päämäärineen ei määritellä juuri lainkaan. "Se on kuvattu pikemminkin taloudelliseksi kuin valtiolliseksi ja näin sivuutetaan radikaalin marxismin ydin 'porvarillisen valtion murskaaminen' ja sen mukaisten valtasuhteiden hävittäminen." Borg päätyykin siihen tulkintaan, että Erfurtin ohjelma edustaa terävämpää ja jyrkempää marxismin tulkintaa kuin Wienin-Forssan ohjelma. Forssan ohjelma ei aatehistoriallisesti edusta tosiasiaassa niin vasemmistoradikaalista marxilaisen ideologian tulkintaa kuin mitä sen väljästä menettelytapaa koskevasta lausumasta voisi päätellä.³⁴ Nämä Borgin huomiot, liitettyinä huomioon suomalaisen oikeaoppisuuden passiivisesta laadusta, korostavat sitä yleistä johtopäätöstä, että puolueessa suurlakon jälkeen voitannut linja oli jokseenkin etäällä toimeliaasta ja suunnitelmallisesta vallankumouksellisuudesta. Puuttui aktiivisuus ja voluntarismi, puut-

34. Borg 1964, 63–68, lainaus s. 66.

tui valtioanalyysi ja näkemys työväenvaltion pystyttämisestä.

Forssan ohjelmassa saattaa nähdä diskursiiviset eväät myös oikeaoppisuuden ja reformismin linjakiistoille työväenliikkeen keskeisistä päämääristä. Ohjelman teoreettinen ja käytännöllinen osa olivat irrallisia, niitä ei välittänyt mikään johdonmukainen perustelu. Näin ohjelma tavallaan valoi pohjan sekä pitkän aikavälin horisonttiin nojaavalle oikeaoppisuudelle että lyhyen aikavälin horisonttiin nojaavalle revisionismille.³⁵

Reijo Heikkinen on korostanut Oulun puoluekokousta (1906) linjojen selkiintymisen ja vallankumouskonseptin juurtumisen lähtökohtana. Ennen suurlakkoa toimineilla työläisaktivisteilla oli vallankumouskonseptio, joka läheni venäläisten sosiaalivallankumouksellisten konseptiota. He pitivät päävihollisena venäläistä hallitusvaltaa, jota vastaan oli toimittava keinoja kaihtamatta. Kansan aseistaminen kuului ohjelmaan. Sitä vastoin puolueella ei vielä ollut mitään varsinaista vallankumouskonseptiota. ”Oulun kokouksessa puolue oli tienristeyksessä, josta erkani kolme väylää: vasemmalle johti yltiöradikalismien vallankumouksellinen tie, oikealle revisionistinen ministerisocialismin tie ja näiden kahden pääväylän välissä kulki ’vallankumouksellisen parlamentarismin tie’, jonka oppaaksi ilmottautui E. Valpas.” Samana syksynä puolueelle löytyi vähitellen, valpaslaisen linjan vietyä voiton, vallankumouskonseptio lehdissä käydyin keskustelun jälkeen. Yhteenvetona etsiskelyistä ja niiden päätepisteeksi hahmotellusta kautskylaisesta vallankumouskonseptiosta Heikkinen mainitsee Kuusisen SAL:iin kirjoittaman artikkelin ”Anarkia ja vallankumous”, joka sitten julkaistiin myös eripainoksena sekä kiertoartikkelina useissa työväenlehdissä. Artikkelin tulkinta sosialidemokraattien suhteesta vallankumoukseen oli puhtaasti kautskylainen: vallankumousta ei tietoisesti tehdä, vaan sen syntymistä odotetaan kansan tyytymättömyydestä, minkä jälkeen puolue asettuu joukko-liikkeen johtoon.³⁶

Sos.dem. puolueen piirissä suurlakon jälkeen ennen ensimmäistä maailmansotaa esiintyneiden opillisten suuntausten hahmottelu aiempaa tutkimusta kriittisesti tarkastellen johti edellä neljän suuntauksen erotteluun. Oikeaoppinen kautskylaisuus oli johtavassa asemassa koko tarkastelukauden ajan. Anarkistinen radikaalivallankumouksel-

35. Ks. Soikkanen 1961, 85–93 sekä Soikkanen 1975, 104–110, 148–157.

36. Heikkinen, R. 1980, 90, 99, 273, 280.

lisuus laantui vuoden 1907 jälkeen ns. toiseen sortokauteen tultaessa. Amerikkalaiseen kokemukseen pohjautuva (anarko)syndikalismi nosti päätään paluumuuton myötä juuri vuodesta 1907 eteenpäin. Suoraan Bernsteinin vetoava revisionismi alkoi ideologisessa keskustelussa esiintyä vuoden 1910 tienoilla, vaikka oli jo sitä ennen vilahdellut eri yhteyksissä. Siten suuntaukset eivät suomalaisen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä esiintyneet tasavahvasti koko tarkastelukauden ajan. Kuitenkin kun sovelletaan vaikutuksen-historiallista tarkastelutapaa suhteellisen lyhyen jakson vallankumousopillisten diskurssien jäsentämiseen, on perusteltua käsitellä noita suuntauksia ikäänkuin samassa ajassa vaikuttavina, sillä ne kasaantuivat teksteinä ja puheena kilpaileviksi suuntauksiksi samalle intellektuaaliselle kentälle kuten teokset työväenyhdistysten kirjastoisiin.

4.3. Kirjallisen tarjonnan volyymit

4.3.1. Käännöskirjallisuus

Jo ennen suurlakkoa suomennettiin jonkun verran keskeistä sosialistista aatekirjallisuutta. Vallankumousopilliselta kannalta tärkeitä olivat Kautskyn ”Erfurtin ohjelma” (suomennos 1899) ja ”Sosialismin historia osa I” (1900), Sombartin ”Sosialismi ja sosiaalinen liike 19. vuosisadalla” (1898–1899)³⁷, kansanomaisen ja maalailevan kapitalismin kauhujen ja sosialismin ihanuuksien kuvaus Blatchfordin ”Iloinen Englanti eli yhteiskunta sellaisena kuin se on ja sellaisena kuin sen tulisi olla” (1898), sekä utopistista sosialistisen tulevaisuuden hahmottelua edustavat Bellamyn ”Vuonna 2000” (1902) ja Morrisin ”Thannemaa” (1900).³⁸ Kuitenkin vasta suurlakon jälkeisinä painovapauden vuosina, jolloin sensuurin ote höltyi ja työväenliike moninkertaisti jäsenistönsä ja kannattajakuntansa, koettiin varsinainen sosialistisen käännöskirjallisuuden tulva. Tuula Makkonen on tarkastel-

37. Tästä ”Sombartin sosialismista” ilmestyi täydennetty, julkaisuajankohtaansa ulottuva laitos vuonna 1908 (ks. Sombart 1908).

38. Vrt. Soikkanen 1961, 174–176 ja Makkonen 1973, erityisesti bibliografinen osa.

lut lähinnä kvantitatiivisesti sosialistista käännöskirjallisuutta Suomessa 1898–1918.³⁹ Suurlakon vaikutus sosialistisen käännös- ja julkaisutoiminnan volyymiin on todellakin räjähdysnomainen, jos sitä verrataan Yhdysvalloissa julkaistun suomenkielisen sosialistisen käännöskirjallisuuden tasaiseen kehitykseen (kuvio 5).

Myös Soikkanen korostaa suurlakon jälkeisen kirjallisuustulvan luomaa uutta tilannetta. Hän jakaa ilmestyneen kirjallisuuden kahteen päätyyppiin: toisaalta laajat työväenliikettä ja sosialismia eri puolilta käsittelevät teokset, toisaalta pienet ja halvat kirjaset, joiden esitys oli tiivistä ja suggestiivista. Toisen tyyppin tehtävänä oli tyydyttää sosialismiin ja työväenliikkeeseen suuntautuvaa tiedollista tarvetta, toisen tehtävänä oli aatteen propagoiminen.⁴⁰ Jälkimmäistä tyyppiä Soikkanen käsittelee vähänlaisesti, mutta näyttää siltä, että hän tarkoittaa pienillä kirjasilla ennenmuuta kotimaisten kirjoittajien lentokirjasia, joita julkaistiin lähinnä vaalityön tarpeisiin.⁴¹ Käännettyistä teoksista erityisen tärkeänä Soikkanen pitää Kautskyn ”Yhteiskunnallista vallankumousta” (suom. 1906), jonka myötävaikutuksesta vallankumouskonseptio alkoi selkiintyä osaksi suomalaisen työväenliikkeen aatteellista linjaa.⁴² Soikkasen arvio teoksen vallankumouskonseptiosta kuvastaa hyvin ”vuoden 1918 vallankumous-projektion” vaikutusta 1960-luvun alun tutkimuksessa:

”Suomen työväenliikkeen aatteellisen linjan kannalta merkittävimpiin kuului Kautskyn ’Yhteiskunnallisen vallankumouksen’ ilmestyminen suomeksi. Siinä oli keskeisenä kohtana vallankumouksellisuuden korostaminen, ja tällä vallankumouksellisuudella Kautsky tarkoitti totaalista muutosta, jota ei hänen mielestään saanut päästää

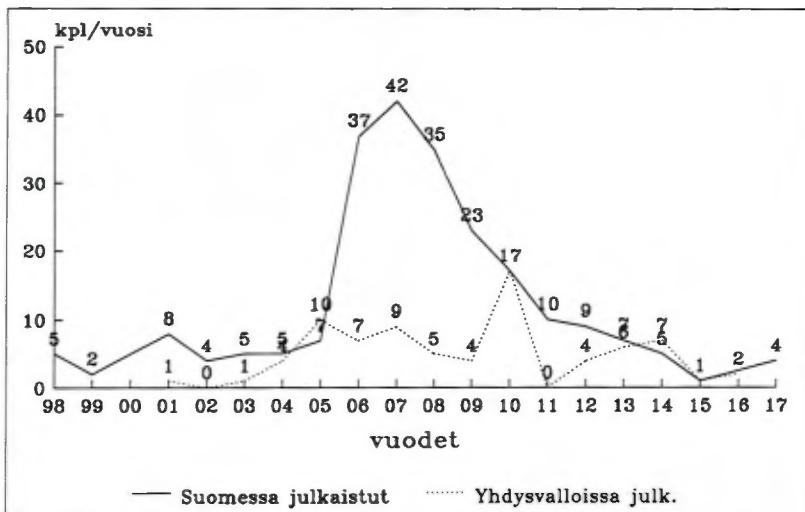
39. Makkosen laatima bibliografia, johon hänen kvantitatiivinen tarkastelunsaakin nojaa, on epätäydellinen. Siitä puuttuu ainakin Georg Adlerin ”Yhteiskunnallinen kysymys” (suom. 1905), Aschehousin ”Yhteiskunnallisen taloustieteen historia” (suom. 1904), Langletin (ja Wedekindin) ”Vallankumousliike Venäjällä” (suom. 1906), Vandervelden ”Puolueeton osuustoiminta ja sosialistinen osuustoiminta” (suom. 1916) sekä Jaur sin ”Työläiset, isänmaa ja armeija” (suom. 1918). Kaksi ensin mainittua voisi kenties rajata pois, jos kriteeriksi asetettaisiin tunnustuksellisuus (mitä Makkonen ei ainakaan johdonmukaisesti tee, esim. Herknerin teos työväenkysymyksestä ei ole sen enempää tunnustuksellinen kuin Adlerin teos yhteiskunnallisesta kysymyksestä), mutta muut ovat kiistatta nimenomaan sosialistista käännöskirjallisuutta.

40. Soikkanen 1961, 331.

41. Soikkanen 1961, 331–335.

42. Soikkanen 1961, 331.

KUVIO 5. Sosialistinen käännöskirjallisuus Suomessa 1898–1917 sekä suomenkielinen sosialistinen käännöskirjallisuus Yhdysvalloissa 1898–1917 (kpl/vuosi).

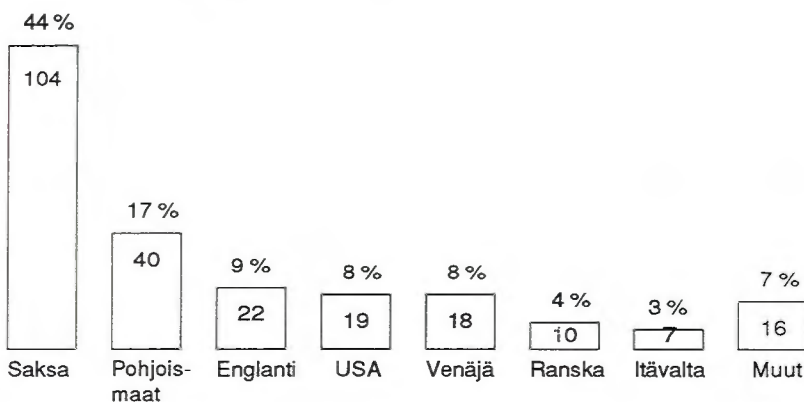
(Lähde: Makkonen 1973, taulukko 1.)

näköpiiristä. Suomen työväenliikkeessä nämä näkökohdat tulivat paljolta suuntaa-antaviksi.”⁴³

Käännöskirjallisuuden keskeinen lähde oli (1898–1918) Saksa (42 %). Seuraavaksi edustetuimmat alkuperäismaat olivat pohjoismaat (17 %), Englanti (9 %), Venäjä (8 %) ja Ranska (4 %) (kuviot 5 ja 6). Saksan ylivoiman ohella merkillepantavaa on Venäjän alivoima siihen nähden, että suomalaisessa työväenliikkeessä elettiin suurlakon jälkeen ainakin vuoden ajan jonkinlaisen idän toivon vallassa. Käännetty venäläinen kirjallisuus koostui ennenmuuta historiallisista katsauksista vallankumoustahtumiin ja työväenliikkeeseen (esimerkiksi Lubinin ”Sosialidemokraattinen liike Venäjällä”, 1906, ja Ljadovin kolmiosainen ”Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen historia”, 1907–8) sekä anarkistisesta kirjallisuudesta (esim.

43. Soikkanen 1961, 331.

KUVIO 6. Sosialistinen käännöskirjallisuus alkuperäismaan mukaan (1898–1918).

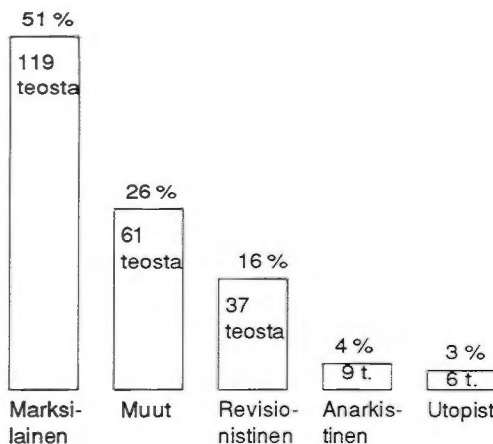
Lähde: Makkonen 1973, taulukko 3.

Krapotkin). Tunnettu tosiseikka on, ettei Leninin tuotantoa käännetty lainkaan suomeksi ennen kansalaissotaa, samoin kuin se, etteivät työväenliikkeen kielitaitoisetkaan ideologiset johtajat perehtyneet Leninin oppeihin ennenkuin vasta kansalaissodan loppuvaiheissa ja sen jälkeen⁴⁴. Merkillepantavaa on myös itävaltalaisen käännöskirjallisuuden mitättömän pieni (3 %) osuus, minkä voisi nähdä kertovan austromarxilaisten vaikutteiden vähäisyydestä. Tässä kohtaa kvantitatiivisen tarkastelun rajoittuneisuus tulee havainnollisesti esiin, sillä tosiasiaa tunnetuin austromarxilainen teoria kapitalismin uudesta imperialistisesta kehitysvaiheesta, Rudolf Hilferdingin teoria finanssikapitalismista, tuli suomalaiselle sosialidemokraattiselle kaaderistolle hyvin tutuksi O. W. Kuusisen luennoissa siitä neljään otteeseen 1908–1913 (HTY:n iltakursseilla 1908–09, SAJ:n pitkällä kursilla 1911 ja puolueopiston kursseilla 1911–12 ja 1913). Toisaalta kantilaisvaikutteinen filosofis-eettinen austromarxismi näyttää jääneen suomalaisille melko tuntemattomaksi.⁴⁵

44. Ks. esim. Kuusinen 1949, 11 sekä Lehén 1971, 38. Tosin Leninin näkemykset tulivat esiin Ljadovin ”Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen historia I–III” (suom. 1907–08) –teoksessa.

45. Ks. Makkosen 1973, bibliografia ja Kolakowski 1978, 240–304. Keskeisten austromarksistien teoksista suomennettiin vain Otto Bauerin teos ”Kallis aika. Johdatusta sosialidemokraattiseen talouspolitiikkaan” (suom. 1916).

KUVIO 7. *Sosialistinen käännöskirjallisuus (1898–1918) opillisten suuntausten mukaan.*

Lähde: Makkonen 1973, taulukko 5.

Käännettyä kirjallisuutta on eritelty myös opillisten suuntausten mukaan (ks. Kuvio 7). Tuula Makkonen arvioi, että johtava asema oli marxilaisella kirjallisuudella (51 %), mutta revisionististakin kirjallisuutta oli melko runsaasti (16 %) anarkistiseen (4 %) ja utopistiseen (3 %) kirjallisuuteen verrattuna.

Tällaisen tarkastelun ongelmallisuus tulee esiin jo siinä, että luokka ”muut” on muodostunut noin isoksi (26 %). Tarkastelu antaa silti jonkunlaisen kuvan sekä käännetyn sosialistisen aatekirjallisuuden opillisista painopisteistä että opillisten virtausten voimasuhteista suomalaisen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä. Tulos tukee arviota kautskylaisen oppisuunnan ylivallassa, sillä suurin osa ”marksilaiseksi” luokitellusta kirjallisuudesta on Kautskyn tai häntä teoreettisesti lähellä olleiden kirjoittajien tuottamaa.

Olen jatkanut käännöskirjallisuuden kvantitatiivista painopisteerittelyä tarkastelemalla määrällisesti (sivumäärä) marxismin klassikoiden (Marx ja Engels), Kautskyn ja Bernsteinin osuuksia (Kuvio 8). Kuten tämä tarkastelu osoittaa, jäi klassikoiden osuus (1 303 sivua, 8 teosta = 3,5 % kaikista käännöksistä) reiluun kolmannekseen Kautskyn osuudesta (3 352 sivua, 20 teosta = 8,6 %). Bernsteinin osuus (666 sivua, 6 teosta = 2,6 %) on sivumääräisesti vain viidennes Kautskyn opillisesta kirjoittelusta Suomessa. Olisi ilman muuta liian

KUVIO 8. *Marxismien klassikoiden, Kautskyn ja Bernsteinin teosten käännösvolyymit (teosten sivumäärillä mitattuna) ja niiden osuus kaikista sosialistisista käännöksistä (teosten kappalemäärillä mitattuna) Suomessa 1898–1918.*

Kaikista käännöksistä
8,6 %

20
teosta
3352
sivua

Kautsky

3,5 % kaikista

8
teosta
1303
sivua

Marx &
Engels

2,6 % kaikista

6
teosta
666 s.

Bernstein

yksinkertaista johtaa tästä suoria päätelmiä näiden auktoriteettien voimasuhteista suomalaisen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä, mutta tukiessaan muiden tutkimusten ja lähteiden tarjoamaa kuvaa tämä hahmotus lieenee jokseenkin oikeansuuntainen. Ennen kaikkea tärkeää on panna merkille marxismien klassikoiden alisteinen asema suhteessa Kautskyyn.

Tärkeimmät suomennetut marxismien klassikot olivat Marxin ja Engelsin ”Kommunistinen manifesti” (1906), Marxin ”Palkkatyö ja pääoma” (1907), Marxin ”Pääoma I” (1913–18), Engelsin ”Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä” (1907), Engelsin ”Sosialismien kehitys haaveesta tieteeksi” (1907) sekä vallankumousopilliselta kannalta myös Marxin ja Engelsin valikoitu kirjoituskokoelma ”Vallankumous ja taantumusajoina” (1911).⁴⁶ Näitä klassisia tekstejä luettiin kuitenkin Kautskyn tulkitsevien opasteosten läpi. Marxin talousteoreettisiin kirjoituksiin opasti Kautskyn ”Karl Marxin taloudelliset opit” (suom. 1906), Engelsin systematisoimaa historiallisen ma-

46. Vrt. Makkonen, bibliografia.

terialismin teoriaa ja sovellutusta selvitteli Kautskyn ”Lisääntyminen ja kehitys luonnossa ja yhteiskunnassa” (mukana myös engelsiläinen luonnon dialektiikka) (suom. 1910) sekä ”Siveysoppi ja materialistinen historiankäsitys” (suom. 1909), Engelsin synteesi sosialismin kehityshistoriasta avautui Kautskyn ”Sosialismin historian” (1900) kautta ja Marxin ja Engelsin poliittisten kirjoitusten lukuoppaana toimivat Kautskyn ”Yhteiskunnallinen vallankumous” (suom. 1906) ja ”Tie valtaan” (suom. 1909).⁴⁷ Kautskyn tekstit olivat tekstejä klassikoiden teksteistä, niillä oli auktorisoitu asema oikeaoppisen marxilaisuuden oppikirjoina juuri tässä mielessä. Ne kertoivat, mitä klassikot todella tarkoittivat.

Kautskyn asema oikeaoppisuuden tulkkina ja vartijana oli Suomessa suurlakon ja kansalaissodan välisenä aikana kiistaton. Kautskyn vetoaminen oli ehdoton argumentti. Erityisesti Valpas ja Kuusinen kunnostautuivat tämän argumentin käyttäjinä. Kuusista jopa kiusoiteltiin ”pikku-Kautskyksi”⁴⁸. Edvard Valppaan ajattelua tarkastellut Pekka Järvinen toteaa, ettei Valpas ollut mikään teoreetikko, joksi häntä useissa tutkimuksissakin on nimitetty, vaan kautskylainen dogmaatikko. Työväenliikkeen menettelytapojen suhteen Valpas piti tärkeimpänä varjella julkisen toiminnan oikeuksia. Julkinen toiminta ja eduskuntatyö olivat etusijalla. Viaporin kapinaa, jonka katsoi vaarantavan julkista työväenliikettä, Valpas ei suostunut tukemaan aseella uhattaessakaan⁴⁹. Julkisen toiminnan ja eduskunnan preferoimisen taustatekijänä Valppaan ajattelussa oli taloudellinen determinismi:

”Kautskylaisena sosiaalidemokraattina Valpas luotti suuresti taloudellisen kehityksen autuuttavaan mahtiin; hänellä oli deterministinen käsitys, jossa tahdolle ei jäänyt suurtakaan sijaa. Valpas oli taipuvainen tähdentämään odottamista, hän ei uskonut sosialismin koittavan vielä omana aikanaan.”

Myös Marja Hakkarainen on korostanut Valppaan ajattelijaj- ja kirjoittajaluonteen dogmaattisuutta. ”Sikäli kuin teoreetikolla tarkoitettiin omaperäistä ajattelijaa, Valpas ei ollut teoreetikko ... omintakeinen luova ajattelijaj, hän oli kautskylainen dogmaatikko.”⁵¹ Tyypillis-

47. Vrt. Makkonen, bibliografia.

48. Vrt. Tapiola 1970, 148.

49. Järvinen 1983, 213–214.

50. Järvinen 1983, 214.

51. Hakkarainen 1967, 3.

tä Valppaan teoretisointia oli toistella tiettyjä perusteesejä (taloudellisten seikkain ensijaisuudesta yhteiskuntakehityksessä, luokkarajojen selkiinnytämisestä jne.) jankuttavaan tyyliin – usein yhteyksissä, joihin ne sopivat vain väkinäisesti.⁵² Varsinaisen teoreettisen kirjoittelun Valpas jätti nuorille akateemisille, erityisesti Kuusiselle.⁵³

Myös nuoret akateemiset teoreetikot nojautuivat Kautskyyn ehdotomana auktoriteettina. Tämä tuli esiin monissa eri yhteyksissä. Eriytyisen kiinnostavaa suomalaisen marxismin aate- ja oppihistorian kannalta on Marxin ”Pääoma I” suomentamisen yhteydessä Kautskylle annettu auktoriteetin asema. Aloitteen suomennoksesta teki Gylling Suomalaisen kirjallisuuden edistämisrahaston yhteiskuntataloudellisen osaston ensimmäisessä kokouksessa marraskuussa 1908. Gylling taivutteli hanketta teoksen ”vaikeatajuisuuden” vuoksi vastustaneet myönteiselle kannalle ja vuoden kuluttua käännöstyö pääsi käyntiin, kun kääntäjäksi viimein Kuusisen neuvosta löydettiin maisteri O. V. Louhivuori. Käännöksen tarkastajan löytäminen oli vielä vaikeampaa ja niinpä tarkastusta suorittivat Kuusinen, Gylling ja Eino Kuusi,⁵⁴ kunnes tehtävään lopulta saatiin tohtori T. T. Kaila, joka kävi läpi koko käännöksen verraten sitä Kautskyn toimittamaan ”Volksausgabeen”, joka ilmestyi keväällä 1914. Aloitteen ”Volksausgabeen” käyttämisestä tarkastustyön pohjana teki Gylling heti sen ilmestyttyä. Gyllingin ehdotuksesta käännökseen liitettiin myös samanlaiset selittävät hakemistot kuin ”Volksausgabeessa”.⁵⁵ Kautskyn ”kansantajuinen laitos” sisälsi huomattavia yksinkertaistavia helpotuksia, jotka Gylling ja kumppanit ottivat ilolla vastaan. Myöhemmin Gylling katui kautskylaista innostustaan. Neuvostoliitossa vuonna 1933 ilmestyneen ”Pääoma I” toisen suomenkielisen laitoksen käännöksen tarkasti uuden, vuonna 1932 Berliinissä ilmestyneen laitoksen

52. Vrt. Soikkanen 1961, 9.

53. Hakkarainen 1967, 3–4.

54. Kuusinen tarkasti teoksen neljä ensimmäistä arkkia ja Gylling sivut 81–288. Kuusi tarkasti lähinnä kielellistä ja stilististä puolta. (Ks. Heikkinen & Mauranen 1981, viite 15.) Falk (1977, 60) arvelee, että Jaakko Forsman, jonka alunperin piti suomennos suorittaa, olisi vaikuttanut paljonkin käännöksen terminologian luomiseen, sillä hän toimi ”taloustieteellisten teosten oppisanaston” tarkastajana ja kehittäjänä. Heikkisen ja Maurasen selvitystyö ei näytä tukevan tätä käsitystä, joskaan emme voi tietää, missä määrin T. T. Kaila on nojautunut Forsmannin sanastoon tarkastustyössään.

55. Heikkinen & Mauranen 1981, 54–55.

mukaan V. Kangas⁵⁶. Gylling oli tälläkin kertaa hankkeen takana ja kirjoitti uuteen suomenkieliseen laitokseen esipuheen, jossa omaa osuuttaan mainitsematta valitteli ensimmäisen laitoksen kautskylaista vääntymistä:

”Koko teksti on perinpohjin läpikäyty, tarkastettu ja korjattu. Useat pahat ja harhaanjohtavat virheet, jotka olivat entisessä painoksessa, ovat poistettut ja korjatut ... Joissakin kohdin on kokonaisia sivuja ollut uusittava, syystä että ensimmäisessä painoksessa oli noudatettu Kautskyn omavaltaista ’kansantajuistuttamista’.”⁵⁷

Yksityiskohtainen analyysi tämän ”kansantajuistuttamisen” vaikutuksista puuttuu.

Soikkasen mukaan suurlakon jälkeen työväenliikkeen aatesisältö muuttui aiempaa rationaalisemmaksi liikkeeseen tulleiden marraskuun sosialistien vaikutuksesta. Korostettiin sitä, että sosialismin periaatteet ovat sopusoinnussa tieteen tulosten kanssa. Tähän suuntaan vaikutettiin juuri käännöskirjallisuuden kautta (esimerkiksi käy Enrico Ferrin ”Sosialismi ja uuden ajan tiede”, joka ilmestyi suomeksi 1906). Sosialismi nähtiin ennen kaikkea tarkoin jäsenneltynä loogisena kokonaisuutena, jonka premisseinä olivat Marxin esittämät käsitykset lähinnä Kautskyn selittämänä. Sosialismiin kuuluvia peruskäsitteitä pidettiin selviönä, eikä niiden totuutta asetettu pohdinnan alaiseksi. Käsitys siitä, että kehitys oli välttämättömyyden pakosta kulkemassa kohti sosialistista yhteiskuntaa, johon siirtyminen merkitsi totaalista muutosta, vahvistui. Edelleen Soikkasen mukaan keskittymis-, kasaantumis- ja romahdusteoriat ja ajatus luokkataistelusta historiallisen kehityksen pontimena ja ainoana oikeana työväenliikkeen menettelytapana hyväksyttiin yhä varauksettomammin nuorten akateemisten ja käännöskirjallisuuden rationaalistamistyön tuloksena.⁵⁸

Käännöskirjallisuuden esittelyt työväenlehdissä antavat vihjeitä siitä, kuinka kautskylainen rationaalinen oikeaoppinen sosialismi työväenliikkeen ideologisen johdon näkemysten mukaan tuli ymmärtää. Näyttää siltä, että erityisen korostuneeseen asemaan kohotettiin ajatus sosialismista historiallisen edistyksen ehdottoman vääjäämät-

56. Marx, 1933.

57. Gylling, 1933.

58. Soikkanen 1961, 231.

tömänä tuloksena. Yksi esimerkki Kautskyn teoksen ”Karl Marxin taloudelliset opit” esittelystä:

”... Kautskyn teos tuo ensin kansantaloustieteellisiä määritelmiä useimmista taloudellisessa elämässä esiintyvistä tekijöistä, kuten tavarasta, rahasta, pääomasta j.n.e. ja siirtyy sitten kuvaamaan, miten Marxin keksimä lisä-arvo syntyy ja vaikuttaa tuotannon nurjaan kehittymiseen ja sen kautta työväenluokan yhä suurempaan kurjuuteen. Kehitys kuvataan kuitenkin välttämättömäksi, jotta voitaisiin saavuttaa se suurempi vapaus tulevaisuudessa, jota kohti ihmiskunta Marxin ennustusten mukaan on käymässä.”⁵⁹

Näin hahmotettuna kautskylainen taloudellinen determinismi kääntyy fatalistiseksi asenteeksi konkreettiseen taloudelliseen elämään nähden. Kärsimys on onnen väistämätön esipiha. Itse asiassa tällainen logiikka on lähempänä kristillistä kärsimykseskatologiaa kuin rationaalista jäsentelyä ja kehittelyä. Paradoksaalisesti ajattelutavan rationaaliseksi ja tieteelliseksi ytimeksi käsitetty ajatus yhteiskuntakehityksen luonnonlainomaisesta väistämättömyydestä ja ennustettavuudesta kääntyykin uskonnolliseksi ja mystiseksi dogmaksi, jota ei ole luvallista asettaa kyseenalaiseksi.

Hallitsevaksi vallankumouskonseptioksi käännoiskirjallisuuden välityksellä nostettu kautskylainen käsitys on kaavamainen. Hannu Tapiolan mukaan hallitsevaksi tuli ”oikean vallankumouksen kaava”, jonka mukaan vallankumous oli perusluonteeltaan yhteiskunnan omien sisäisten lakien aikaansaama pitkä prosessi. Tämän prosessin kuluessa kapitalismi tuli kypsäksi ja siirtyminen sosialismiin olisi pohjimmiltaan kivuton tapahtuma.⁶⁰ Tapiola ei ota huomioon konseptioon liittyvää väistämättömän kurjuuden ja kärsimyksen täyttämän esivaiheen olettamusta.

Opillisesta sosialistisesta käännoiskirjallisuudesta Suomessa vanhan työväenliikkeen kaudella voidaan lopuksi todeta, ettei se suinkaan kattanut kaikkia kansainvälisen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä liikkuneita virtauksia. Huomattavimmat puuttuvat virtaukset olivat neokantilainen autromarxismi, bolsevistinen marxismi eli ennen muuta Leninin tekstit, Jean Jaurèsin ”soteriologinen” marxismi ja Georges Sorelin ”jansenistinen” marxismi sekä Rosa Lu-

59. TM 18.8.1906.

60. Tapiola 1979, 148.

xemburg ja koko toisen internationaalin eurooppalainen vallankumouksellinen vasemmisto⁶¹. Leninin näkemykset tulivat kyllä jossain määrin esiin ainakin Ljadovin ”Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen historian” välittämänä. Suurten virtausten poissaolon merkitystä korostaa se, että käännöskirjallisuudessa tuli edustetuksi sellainenkin kuriositeetti kuin Paul Lafarguen ”hedonistinen marxismi”⁶² eli hänen teoksensa ”Laiskuuden evankeliumi” (suom 1907).

Myös käännöskirjallisuuden aukoista voi päätellä jotain suomalaisen työväenliikkeen vallankumousopillisesta tilanteesta. Aukkoja jäi tavallaan kolmeen paikkaan. Kautskylaisen oikeaoppisuuden ja anarkistisen radikaalivallankumouksellisuuden välistä jäivät puuttumaan voluntaristiset ei-anarkistiset vallankumoukselliset virtaukset, Luxemburgin maltillinen ja Leninin radikaali versio. Aktiivinen, taisteleva luokkataistelulinja puuttui suomalaisesta työväenliikkeestä⁶³. Toinen aukko jäi revisionismiin ja oikeaoppisuuden väliin, josta puuttuu Jaurèsin yleisinhimillinen moraalinen ja henkiseen kasvuun usko-va käsitys inhimillisen edistyksen kasautumisen kautta toteutuvasta sosialismista. Kolmannen aukon voi sijoittaa revisionismiin ja radikaalivallankumouksellisuuden väliin, josta puuttui Sorelin pragmaattinen, voluntaristinen, syndikalistinen yleislakkovallankumouksellisuus. Tämä aukko on ehkä merkitsevin. Elihän suomalaisessa työväenliikkeessä marraskuun suurlakon jälkeen, varsinkin Viaporin kapinaan asti, vahva usko yleislakon ihmeitä (= vallankumouksen) tekevään vaikutukseen. Opillisesti kehitelty suurlakkokumouksellisuus ei amerikkalaisen kokemuksen jälkeenkään ilmaantunut työväenliikkeen intellektuaaliseen kenttään.

61. Vrt. Kolakowski 1978. Soteriologia on oppi Kristuksen kautta tulevasta pelastuksesta. Jansenismi oli katolisen kirkon piirissä 1600–1700-luvulla esiintynyt reformiliike, joka väheksyi kirkon merkitystä välittäjänä Jumalan ja ihmisen välillä ja tähdensi, että ainoa tie pelastukseen on Jumalan vastustamaton armo, ihmisen hurskaus ja siveellinen elämä; jansenismin keskuspaikka oli Port-Royalin luostari Pariisissa. Kolakowski käyttää nimityksiä tietenkin vertauskuvallisesti.

62. Vrt. Kolakowski 1978, 141–147.

63. Vrt. Jussila 1979, 112–139, 169–170.

4.3.2. Työväen kirjastojen kirjavalikoimat

Sosialistisen käännöskirjallisuuden ja kotimaisen kirjallisuuden tulva levisi kentälle. Tärkeäksi väyläksi muodostuivat työväenyhdistyksen omat kirjastot.

TAULUKKO 3. *Työväenyhdistysten, työväenkirjastojen ja kirjastojen nidemäärien kasvukehitys 1899–1917.*

	1899 kpl	1905 kpl	kasvu %	1907 kpl	kasvu %	1916 kpl	kasvu %	kasvu vuo- desta 1905 %
Työväen- yhdistyksiä	64	177	177	1 101	522	1 625	48	818
Työväen- kirjastoja	27	89	230	470	428	1 017	116	1 043
Niteitä kirjastoissa	3 312	14 693	344	28 186	92	96 702	243	558
Jäseniä puolueessa	9 446	45 298	380	82 328	82	72 691	-12	60

(Lähde: Kosonen 1983, 34. Kasvuprosentit ja puolueen jäsenmäärät lisätty.)

Myös työväen kirjastolaitoksen kehityksessä (taulukko 3) näkyy varsin selvästi suurlakon jälkeinen kasvu⁶⁴. Se näkyi ensin kirjastomäärän lisääntymisenä (vuodesta 1905 vuoteen 1907 428 %) ja sitten niteitten määrän lisääntymisenä (vuodesta 1907 vuoteen 1916 243 %). Kaikkiaan kirjastojen määrä lisääntyi enemmän kuin niteitten määrä. Vuoden 1912 jälkeen kirjastojen lukumäärä ei enää juuri lisääntynyt, vaikka nidemäärä edelleen kasvoi⁶⁵. Vertaamalla kehityskaaria työväenyhdistysten lukumäärän kasvuun huomataan, että kirjastojen lukumäärän kasvu perustui työväenyhdistysten lukumääräiseen kasvuun. Jäsenmäärän kasvuun vertaaminen osoittaa, että määrällisesti ottaen kirjojen saatavuus jäsentä kohden parani suurlakon

64. Kosonen 1983.

65. Kosonen 1983, 34.

jälkeisten parin ryntäysvuoden jälkeen sillä jäsenmäärä kääntyi laskuun jo vuonna 1908 kirjastojen määrän ja erityisesti niteitten määrän yhä lisääntyessä⁶⁶. Työväenliikkeen sivistyksellisen ja opillisen pääoman kasvun aineelliset edellytykset paranivat.

Työväenkirjastojen verkko kattoi koko maan. Alueellisia eroja niiden toiminnassa ja koossa oli kuitenkin runsaasti. Yleisesti ottaen maalaiskuntien kirjastojen kirjakokoelmat olivat laajuudeltaan keskimäärin jokseenkin koko maan keskimäärän tasolla. Mutta vaalipiireittäin tarkasteltuna erot tulevat esiin. Oulun läänin maalaiskuntien kirjastot olivat huomattavasti koko maan keskiarvoa suurempia, lähes 70 % kirjastoista oli siellä kooltaan yli 50 nidettä. Päinvastainen tilanne vallitsi Kuopion vaalipiirissä. Siellä alle 50 niteen kirjastoja oli lähes 80 %.⁶⁷ Opillisen pääoman kasaamisen raaka-aine oli siis epätasaisesti jakaantunutta. Oulun läänin alue tunnettiin maltillisten suuntausten seutuna kun taas Kuopion lääni oli suurlakon jälkeisinä vuosina yksi anarkistisen radikaalivallankumouksellisuuden pesäpaikoista.⁶⁸

Alueellista analyysiä kirjastojen kokoelmien sisällöstä ja kirjallainoista ei ole tehty, mutta koko maata koskevia tietoja on saatavilla⁶⁹ (ks. liite 10.). Tosin lainauksesta on tietoja koottu vain muutamien kirjastojen osalta⁷⁰. Yleisimmistä, laajimmalle levinneistä aatteellispoliittisista kirjoista vallankumousopilliselta kannalta keskeisiä olivat suuntauksittain eriteltyinä seuraavat:

Oikeaoppinen suuntaus:

Kautsky: Erfurtin ohjelma (19/32=59 %)¹

Kautsky: Marxin taloudelliset opit (15/32=47 %)

Kautsky: Yhteiskunnallinen vallankumous (15/32=47 %)

Kautsky: Siveysoppi ja materialistinen historiankäsitelmä (12/32=38 %)

Kautsky: Tie valtaan (7/32=22 %)

Kautsky: Lisääntyminen ja kehitys luonnossa ja yhteiskunnassa (6/32=19 %)

Plehanov: Anarkismi ja sosialismi (14/32=44 %)

66. Vrt. Puoluetilasto.

67. Kosonen 1983, 35–36.

68. Vrt. esim. Soikkanen 1961, 327.

69. Analyysi perustuu Kososen tekemään otokseen (32 kirjastoa), jossa on pidetty silmällä alueellista edustavuutta.

70. Ks. Kosonen 1983, 68.

Ferri: Sosialismi ja uuden ajan tiede (11/32=34 %)
Sosialistinen aikakauslehti (11/32=34 %)

Anarkistinen radikaalivallankumouksellisuus:

Krapotkin: Taistelu leivästä (14/32=44 %)

Revisionistinen suuntaus:

Bernstein: Lakko (10/32=31 %)

(Anarko)syndikalistinen suuntaus:

— — —

Muita:

Stern: Tulevaisuuden valtio (7/32=22 %)

Bellamy: Vuonna 200 (19/32=59 %)

Vetter: Kehitysoppi ja ihminen (12/32=38 %)

Sombart: Sosialismi ja sosiaalinen liike 19. vuosisadalla (6/32=19 %)

Blatchford: Iloinen Englanti (20/32=63 %)

Ljadov: Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen historia (5/32=16 %)

1 Suluissa oleva luku ilmoittaa sen, kuinka monessa kirjastossa kirja oli per kirjastojen yhteismäärä sekä absoluuttisina lukuina että prosentteina.

Nämä teokset olivat kaikki niin yleisiä työväenyhdistysten kirjastoissa, että niitä voidaan pitää kenttäväkeen suunnattujen vallankumousopillisten diskurssien avainteoksina. On kuitenkin huomattava, että yleisimpien teosten lista (ks. liite 10) painottuu selvästi ennen vuotta 1910 julkaistuihin teoksiin⁷¹. Yleisimpien teosten listan sisällä yleisyysjärjestys määräytyy esimerkiksi Kautskyn teosten osalta nimenomaan painovuoden mukaan. Vuonna 1910 julkaistuista teoksista mukana on vain Liebknechtin ”Militarismi ja antimilitarismi” ja Bebelin ”Elämästäni”; muut listan teokset ilmestyivät suomeksi ennen

71. Vrt. Makkonen 1973, bibliografia. Tekijänsä mukaan yleisimpien teosten lista on koottu ”eri aikoina pidetyistä kirjalueteloista, lainauslueteloista ynnä muista” joihin pääsyssä ”painovuosi ei ole ollut ratkaiseva”; Kosonen 1983, 41.

vuotta 1910. Siten listalle ei ole päässyt esimerkiksi Bernsteinin vallankumousopilliselta kannalta tärkeä ja paljon luettu⁷² ”Sosialidemokratian revisionismi” (suom. 1910, uusintapainos 1913). Suurlakon jälkeisten parin vuoden aikaisen kirjallisuustulvan lisäksi työväenkirjastokokoelmien yleisimpien teosten listassa näkyy myös vaikutus, joka johtuu teoksen myynnissäoloajan pituudesta. Listaa voi pitää suuntaa-antavana kuvauksena kentälle suositelluimmasta ja kentällä suosituimmasta kirjallisuudesta.

Silloisen kirjallisuustilanteen heterogeenisuutta kuvastaa se, että kirjastoista (32) löytyneistä nimikkeistä (n. 2 000) valtaosa oli vain yhdessä tai kahdessa kirjastossa.⁷³ Heterogeenisuuden ohella erottui kuitenkin selvästi homogeeninen ydin, juuri tuo yleisten teosten lista (ks. liite 10).⁷⁴ Diskursiivisen vaikutuksen kannalta yleiset teokset ovat tietenkin kiinnostavimpia.

Opillinen kirjallisuus ei kokonaisuudessaan ollut työväenyhdistysten kirjastojen yleisintä ja lainatuinta kirjallisuutta. Kaunokirjallisuus oli kokoelmissa sekä laadullisesti että määrällisesti yhtä tärkeää kuin tietokirjallisuus⁷⁵. Lainauksessa kaunokirjallisuuden hallitseva osuus näyttää olleen varsin selvä. Suurissa työväenkirjastoissa sen osuus oli ylivoimainen, esimerkiksi Tampereella noin 80 % lainauksesta.⁷⁶ Kaunokirjallisuudessa painottui toisaalta klassikkojen ja toisaalta yhteiskuntarealistisen kirjallisuuden osuus.⁷⁷ Viime mainitun lajityypin sisällä korostui tietenkin yhteiskuntaradikaalinen ja sosialistinen kaunokirjallisuus.⁷⁸

Työväenkirjastot keskittyivät kestävämpään kirjallisuuteen ja jättivät lentokirjaset myyntilevityskanavien välitettäväksi.⁷⁹ Kokoelmien yleisimpien teosten listasta puuttuu kokonaan se halpakirjasten tyyppi-

72. Ks. Makkonen 1973, liite 4 sekä Soikkanen 1975, 149.

73. Kosonen 1983, 41.

74. Kosonen 1983, 41.

75. Kosonen 1983, 43.

76. Kosonen 1983, 68.

77. Kosonen 1983, 57, 68. Vrt. myös Palmgren 1966, 51–55.

78. Vrt. Palmgren 1966, 51–55 ja tämän tutkielman Liite 10. Kaunokirjallisuudessa esiintyneiden vallankumouskäsitysten tai –kuvausten tarkastelun olen jättänyt tutkimuksen ulkopuolelle, mutta erityisesti runouden vallankumouskuvien systemaattinen analyysi olisi kiinnostava tie tarkastella ei-rationaalista vallankumouksen käsittämistä. Ks. esim. Kössi Kaatran joukkotilaisuuksiin kirjoitettuja kumoushenkisiä ja heroisia käyttörunoja, Kaatra 1906a ja 1906b.

79. Kosonen 1983, 56.

pi, jota Soikkanen luonnehtii suggestiiviseksi aatetta propagoivaksi kirjallisuudeksi.⁸⁰ Lista antaa siis kuvan ennenmuuta rationaalisesta, tietopuolisesta opillisesta kirjallisuudesta (kaunokirjallisuuden proosan ohella). Tämä seikka on syytä pitää mielessä myös silloin kun listaa käytetään kentälle suositellun kirjallisuuden kriteerinä.

Kenttäväen lukuharrastuksista ei lukijoiden itsensä suunnalta ole saatavilla muuta kuin täysin hajanaisia muistitietoja. Sen mukaan yleisesti levinneistä vallankumousopillisista teoksista ainakin Bellamyn ”Vuonna 2000”, Kautskyn teokset (erityisesti ”Erfurtin ohjelma”) ja Ferrin ”Sosialismi ja uuden ajan tiede” ovat olleet luetteluja ja mieleenpainuneita kirjoja.⁸¹ Lukemisen tavoista ja mieleenpainuneista sisällöistä, reseptioista, ei ole saatavissa vähäisimpiäkään tietoja.

4.4. Yhteenveto

Siitä oikeaoppisesta vallankumouskonseptiosta, joka hallitsi Suomen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä, hahmottuu kuva aiempaa tutkimusta siivilöimällä ja täydentämällä. Oikeaoppinen suuntaus sisälsi ”oikean vallankumouksen kaavan”, joka jäsennettiin Kautskyn teosten dogmaattisen lukemisen kautta. Sosialistinen vallankumous oli sen mukaan vääjäämätön seuraus kapitalistisen yhteiskunnan taloudellisesta kehityksestä. Tuotantovoimien yhteiskunnallistumisen kehitysaste joutuisi lopulta ristiriitaan tuotantovälineiden kapitalististen omistussuhteiden kanssa jolloin seuraisi sosialistisen vallankumouksen prosessi, jonka kuluessa tuotantovälineet yhteiskunnallistettaisiin. Vallankumousta ei tulisi kuitenkaan poliittisesti tehdä vaan sen pitäisi antaa syntyä. Sosialistisen vallankumouksen päämäärä oli itse historiallisten yhteiskunnallisten voimien kehityslogiikasta nouseva. Oikeaoppista oli siis ajatella, että vallankumous ja siirtyminen sosialismiin olivat jatkuvan yhteiskunnallisen edistyksen väistämättömiä askelmia.

Opillisten suuntausten tyypillisiä piirteitä voidaan tarkastella tutkimalla niiden käsitystä keskeisestä päämäärästä ja keskeisestä keinos-

80. Soikkanen 1961, 331.

81. Eskola 1979, 31–32.

ta. Oikeaoppisen suuntauksen päämääränä oli sosialismi vallankumouksen kautta, mutta keskeiseksi keinoksi miellettiin kuitenkin julkinen toiminta ja ennenmuuta eduskuntatyö – ihanteellinen vallankumousvipusin olisi parlamenttienemmistö. Revisionistit hylkäsivät etäisen sosialistisen utopian ja asettivat päämäärät lähelle, lyhyen tähtäimen sosiaalireformeihin ja sitä kautta lisääntyvään työväenluokan hyvinvointiin. Oikeaoppisiin heitä yhdisti pääasialliseksi keinoksi mielletty eduskuntatyö, mutta siinä missä oikeaoppiset vaativat ehdotonta pidättäytymistä yhteistyöstä porvarillisten puolueiden kanssa katsoivat revisionistit yhteistyön ja kompromissit välttämättömiksi ja tarpeellisiksi. Anarkistiset radikaalivallankumoukselliset pitivät päämääränä vallankumousta ja sosialismia sekä keinona suoraa toimintaa ja joukkotoimintaa väkivaltaa kaihtamatta. (Anarko) syndikalistit pyrkivät ammattiyhdistysliikkeen joukkotoiminnan, viime kädessä yleislakon, avulla radikaaleihin sosiaalireformeihin ja työväestön hyvinvoinnin lisäämiseen. Suuntauksista ainoa selvästi antirationalinen ja antiporvarillinen ja sikäli vallankumouksellinen oli anarkistinen radikaalivallankumouksellisuus, joka yhdisti keinot ja päämäärät: väkivaltainen pakkoluovutustoiminta oli jo sosialismin toimeenpanoa.

Lopuksi puolueen piirissä vaikuttaneita opillisia virtauksia voidaan luonnehtia myös tarkastelemalla sitä, mikä oli kunkin virtauksen piirissä tärkeimmäksi toiminta-alueeksi mielletty valtion sfääri. Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden perusteella valittavan yksikamarisen eduskunnan syntymisen (1907) jälkeen siirryttiin tilanteeseen, jossa kansalaisten, siinä muassa työläisten ja muiden sosialidemokraattien kannattajien, intressien edustus ei enää tapahtunut pelkästään valtion julkisuusmuodon (esim. lehdistö, mielenosoitukset) ja valtion organisoitumismuodon (puolueet ym. intessiorganisaatiot) vaan myös, nyt täysimittaisesti ja yleisesti, valtiokoneiston institutionaalisen muodon (eduskunta, hallitus, ministeriöt jne.) sisällä⁸². Eduskuntauudistuksen jälkeen Sosialidemokraattisesta puolueesta tuli vaalipuolue, jonka tuli yhä uudelleen uudistaa vaaleissa äänestäjiltä saatu mandaatti edustaa heidän etujaan valtiokoneiston lainsäädäntövallan piirissä. Tämä aiheutti sosialidemokraateille, kuten muillekin puolueille, paljon sisäisiä kiistoja, kun eduskunnan valtaoikeudet olivat vielä siinä

82. Luonnollisesti tsaarivaltion koneiston byrokraattinen ydin suojattiin sosialidemokraateilta ja laajemminkin suomalaisilta. Valtiomuotojen tasokerroittelusta ks. Hänninen 1981, 214–222.

mielessä tsaarinvallan kannalta näppärästi rajoitetut (parlamentarismien puuttuminen, tsaari lakien todellisena säätäjänä, tsarinvallan oikeus eduskunnan hajottamiseen), että puolueessa ei osattu oikeastaan minäkään suuntauksen piirissä olla loppuun asti varmoja siitä, oliko eduskuntatyöhön paneutuminen todella täysiarvoista vai ei.

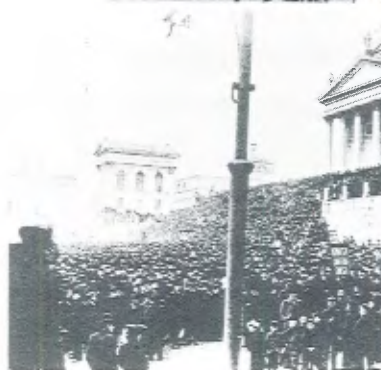
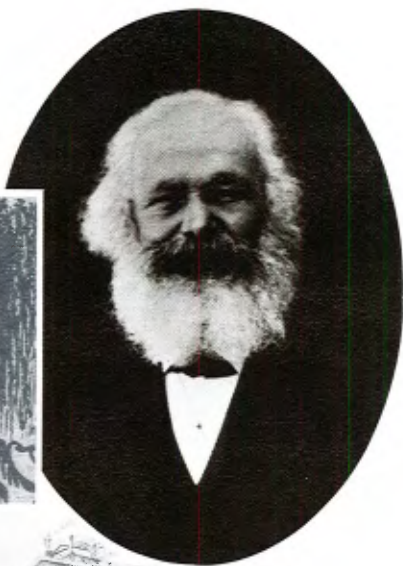
Eri suuntaukset olivat eriasteisesti valmiita osallistumaan valtiovallan käyttöön. Anarkistisille radikaalivallankumouksellisille keskeistä ja riittävää oli radikaali, mahdollisesti joukkomittainen opeointi valtion julkisuusmuodon piirissä, mutta myös sen ulkopuolella oikeusvaltion normeja loukaten (suora väkivaltainen toiminta, luokkaliikkeet, lakot). Oikeaoppisessa luokkataistelusuuntauksessa taas korostettiin puolueen voimakasta ja itsenäistä toimintaa organisoitumismuodon piirissä (puolueen organisoimat toimintamuodot, oma organisaatio), jota toiminta institutionaalisen muodon piirissä ei saanut häiritä (luokkapuhtauden idea). Saman suuntauksen maltillisempi siipi asetti kuitenkin eduskunnallisten toiminnan säilyttämisen aivan keskeiseksi tavoitteeksi. Kolmantena linjana esiintyi yhteistoimintahaluinen reformismi, jossa keskeistä oli toiminta lainsäädäntöelimen, eduskunnan piirissä liittolaisia muiden yhteiskuntaluokkien edustajista hakien (jolle toiminnalle alisteista oli puolueen oma toiminta valtion organisoitumismuodon piirissä). Neljänneksi kaikkein pisimmälle valtiokoneiston hyväksymisen suuntaan meni ministerisosialistinen suuntaus, jonka ainoana selkeänä edustajana oli perustuslailliseen senaattiin jäseneksi mennyt J. K. Kari, joka ei siis asettanut mitään varauksia työväenliikkeen valtiokoneistoon osallistumisen ja integroitumisen asteelle.

Näin eri suuntaukset hahmottuvat selkeästi erilaisina tapoina suhtautua muutoutumassa olleeseen porvarilliseen valtioon. Kaikkien ajattelu- ja argumentointitapa oli jokseenkin samanlaista logiikkaa noudattava: toiminta valtion muodon A, B, C piirissä on riittävää ja aitoa työväenluokan poliittista toimintaa, mikä sen yli menee, on luopumista työväenluokan periaatteista ja sitoutumista porvarien periaatteisiin ja toimintaan, ja mikä sen alle jää, on äärimmäisyysliikkeen vahingollista liioittelua ja vaikutusmahdollisuuksien vapaaehtoisista luovuttamista porvareille. Kysymys olikin vain aste-eroista. Yhteistyö muiden puolueiden kanssa eduskunnassa oli sikäli avainasemassa, että siihen valmiin suuntauksen piirissä ei enää uskottu vallankumoukseen. Mitä syvemmälle hahmottumassa olevan porvarillisen valtiokoneiston uumeniin oltiin valmiita menemään, sitä kauemmaksi erkaannuttiin organisoidusta toiminnasta vallanku-

mouksen edistämiseksi. Tämä yksinkertaisen tuntuinen sääntö näyttää todellakin pätevän Suomen Sosialidemokraattisen puolueen eri suuntauksiin suurlakon jälkeen ennen ensimmäistä maailmansotaa. Pluralismia tässä suhteessa ei nähty mahdolliseksi.

Suomalaisen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä suurlakon jälkeen esiintyneistä opillisista suuntauksista kautskylainen oikeaoppisuus oli myös määrällisesti ylivoimaisesti hallitsevin. Tämä tulee esiin sekä Kautskyn osuutena käännöskirjallisuudesta että Kautskyn osuutena työväenkirjastojen yleisimpien teosten joukossa. Pelkästään Kautskyn omien teosten osuus koko sosialistisesta käännöskirjallisuudesta oli 8,6 % (20 teosta kaikista 232 teoksesta). Työväenkirjastojen kahdestakymmenestä yleisimmästä teoksesta peräti 30 % oli Kautskyn kirjoittamia (6/20). Siten Kautsky levisi ja vaikutti pelkkää käännosvolyyymiaan intensiivisemmin. Kirjastojen kokoelmat kuvastavat liikkeen opillisten suuntausten voimasuhteita kentälle suositellun ja kentällä suosituksen – näiden kahden asian erottamiseen lähteet eivät anna mahdollisuutta – ideologisen kirjallisuuden piirissä. Oikeaoppisen valtakurssin rinnalla esiintyivät vähäisin volyymin revisionismi ja anarkistinen radikaalivallankumouksellisuus; täysin olemattomiin jäi anarkosyndikalismi.

Käännöskirjallisuuden ja kirjastovalikoimien yleisimpien teosten joukosta voi helposti nostaa esiin kunkin suuntauksen vallankumousopilliselta kannalta keskeiset teokset. Edellä hahmotellusta suosituimpien ja suosituimpien vallankumousopillisten teosten listasta poimin seuraavan lukuun suuntauksittain analysoitavaksi ne teokset, joissa opillinen suuntaus tulee selkeimmin esiin. Kirjallisuuden joukosta erottuu muuan vallankumousopillisesti kiinnostava lajityyppi, joka ei varsinaisesti kuulu mihinkään opilliseen suuntaukseen, nimittäin utopistinen kirjallisuus. Tämän lajityypin edustajien lyhyt tarkastelu on tarpeellista tavallaan oppikiistojen ulkopuolella omaa elämänsä eläneen sosialismi-toivekuvan hahmottelemiseksi.

5. Johtavat tekstit

”Kirjallisuus on se taikavoima joka avaa ovet tietojen ja taitojen aarreaittoihin.”¹

– Niinivedenpään työväenyhdistyksen
lehti Kuritus 1909.

5.1. Aluksi

Tässä luvussa erittelen tarkemmin niitä opinselittäjien ja -välittäjien vallankumousopillisia tekstejä, jotka saivat johtavan, käsityksiä suuntaavan aseman työväenliikkeen eri suuntausten piirissä suurlakon jälkeisinä vuosina. Aineistona on sekä käännöskirjallisuus että kotimaiset tekstit. Pyrin tutkimaan erityisesti eri opillisiin diskursseihin sisältyneitä käsityksiä yhteiskunnasta ja valtiosta, niiden kuvaa sosialismista ja siihen johtavasta tiestä, niiden esittämiä näkemyksiä poliittisen vallankumousliikkeen mahdollisuuksista ja yhteiskunta-historiallisen prosessin kulusta sekä niiden teoreettisia perusteita ja loogisia struktuureja. Tarkastelen tekstejä vaikutusvaltaisten diskurs-sien edustajina. Siksi pyrin tutkijaluennassani² hahmottelemaan en-

-
1. Pois velttous, kasvattakaamme arvostelukykyämme; Niinivedenpään työväen-yhdistyksen lehti Kuritus nro 2, 1909, TA 363.2.
 2. Tutkijaluenta on termi jota käytän kehittelemässäni luentatutkimuksen mene-telmäratkaisussa. Tutkijaluenta viittaa tutkijan tekemään systemaattiseen, do-kumentoituun ja seurattavissa olevaan tulkintaan teoksesta, jonka yleisövas-taanottoa hän tutkii. Vertaamalla teostekstiä tulkitsevan tutkijaluennan jäsen-nyksiä yleisön tuottamien ja teostekstiin viittavien reseptiotekstien sisältämiin

nenkaikkea sitä, kuinka opit Suomen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä ymmärrettiin ja välitettiin, enkä niinkään sitä, mitkä ovat minkäkin tarkasteltavan tekstin oppihistorialliset lähteet ja taustat. Oppitekstien esittely ja erittely on välistä varsin yksityiskohtaista. Tämän olen nähnyt tarpeelliseksi erityisesti siitä syystä, että aiemmassa tutkimuksessa tekstejä on käsitelty niiden merkitykseen nähden aivan liian ylimalkaisesti.

Tarkasteltavien tekstien valinnassa on noudatettu kahta perustetta. Ensinnäkin pyrin käsittelemään jokaisen suuntauksen keskeisen käännöstekstin ja keskeisen kotimaisen tekstin. Toiseksi olen edellisen luvun tuloksiin nojaten pitänyt silmällä myös tekstien lukijakuntaa, toisin sanoen niiden määrällistä levinneisyyttä. Ihanteellisia analyysikohteita ovat ne tekstit, jotka saivat auktoriteettiaseman jonkun suuntauksen piirissä ja olivat samalla laajasti luettuja ja keskusteltuja.

Opinselittäjien käännöstekstejä ja kotimaisten opinvälittäjien tekstejä eritellessäni pidän lähtökohtana sitä, että ne olivat tiettyjen vallankumousopillisten diskurssien edustajia. Näkökulmastani diskurssit ja tekstit hahmotetaan autonomisiksi, eikä niitä palauteta kirjoittajiin. Tekstien historiallinen vaikutus ja kyky esiintyä totuutena perustuivat juuri siihen, että niitä ei voitu lukea vain yhden tekijän, yhden subjektin, päähänpistoina; ne esiintyivät aina osana jotain suurta oppisuuntaa, so. opillista diskurssia. Tämän näkökulman johdonmukaisuus tulee parhaiten esille yhteenvedoissa ja päätelmissä. Sitä vastoin lukiessani läheltä auktoriteettien ja opinvälittäjien tekstejä joudun silloin tällöin *esitysmuodossa* turvautumaan tekijäkeskeisiin ilmaisuihin. Nämä ilmaisut on ymmärrettävä retoriseksi ja tutkijaluennan seurantaa helpottaviksi tyylikeinoiksi. Tällä kohtaa olen antanut pe-

tulkintakehyksiin voi esittää perustellun ja edelleen sekä teokseen että sen yleisöreseptioon viittaavan kuvauksen teoksen mahdollistamista ja yleisössä aktualisoituneista tulkinnoista, jotka reaalisina lukutottumuksina ovat lähempänä tai kauempana ideaaliyyppisistä lukutavoista, mutta jotka joka tapauksessa soveltavat tiettyjä luentasääntöjä tulkintoihin päätyessään. (Ehrnrooth 1990, 228–230, 232.) Käsillä olevassa tutkimuksessa noiden menetelmällisten ratkaisujen soveltaminen ei ole mahdollista, sillä systemaattinen reseptioaineisto puuttuu eikä sitä enää voi koota. Tämä ei tietenkään ole estänyt yleisen idean käyttöä. Niinpä kun tässä luvussa esittelen tutkijaluennan vallankumousoppien auktoritatiivisista teksteistä, asettuu se merkitykselliseen suhteeseen sen kanssa, miten myöhemmin, viimeisessä luvussa ennen yhteenvetoa, esittelen kansanomaisia vallankumouskäsitteitä ikään kuin noiden oppien reseptiona.

riksi oppihistoriallisen esitystavan perinteelle, teoksen esittelemiselle tekijän kautta, silläkin uhalla, että perusnäkemys diskurssien autonomisuudesta hämärtyy.

5.2. Oikeaoppisuus

5.2.1 Valpas

Eedvard Valppaan lentokirjanen ”Mikä menettelytapa? Työväenliikkeen taktiikasta” ilmestyi jo ennen suurlakkoa, 1904³. Siinä kirjoittaja hahmottelee vaalilakkoon perustuvaa puhtaan luokkataistelun linjaa säätyvaltiopäivien luomia olosuhteita silmälläpitäen. Samalla hän käy läpi myös laajempia kysymyksiä työväenliikkeen yleisistä päämääristä ja keinoista. Päälinjaksi hahmottuu sosialismin tavoittelu demokraattisen eduskunnan kautta:

”... sosialdemokraatit tahtovat tuotantovälineitä, joita käytetään työn tuotteiden yhä edelleen tekijöiltä anastamiseksi, kansan omiksi ja yleisellä ja yhtäläisellä äänestystavalla valitun kansan eduskunnan määräysten mukaan käytettäväksi.”⁴

Pelkät yhteiset päämäärät eivät Valppaan mukaan riitä luomaan yhteistä puoluetta. Menettelytapa on myös oltava yhteinen. Tärkeintä on pysyttäytyä itsenäisenä ja kasvattaa työväen puoluevoimaa, jonka avulla yläluokka voidaan pakottaa myönnytyksiin.⁵ Osallistuminen säätyvaltion edustuselimiin valtiopäivillä ja kunnallisvaltuustoissa on ”herraskurttiisia”, joka synnyttää valheellisen mutta sittenkin työväen puoluetointa hillitsevän ”tunnelmavaikutuksen” ja hajottaa työväen omat rivit. On siis pysyttävä erossa noista säätyvallan elimistä ja taisteltava johdonmukaisesti demokraattisten edustuselimien aikaansaamiseksi.⁶ Valtiopäivät on keskeinen laitos yhteiskunnan uudistamisessa. Valppaan luokkapuhtauden vaalimisen linja ei vielä tässä

3. Valpas 1904.

4. Valpas 1904, 5.

5. Valpas 1904, 6–9, 42.

6. Valpas 1904, 52–57.

hänen tekstissään edellyttä eristäytymistä ja kieltäytymistä yhteistyöstä porvarillisten puolueiden kanssa tulevassa demokraattisessa eduskunnassa (mikä oli myöhemmin hänen kantansa):

”Työväenpuolueelle tulisi pariin suuntaan eduskunnallisen toimintatavan mahdollisuuksia: voisi liittoilla toisten puolueiden kanssa saadakseen pikkuparannuksia; voisi kehittää puoluettaan pysymällä äänestyksistä muista erillään ja vain omia puoluelaisiaan äänestävänä.”⁷

Kaiken kaikkiaan Valppaan kuva yhteiskunnan uudistamisesta ja tiestä sosialismiin kytkeytyy demokraattiseen eduskuntaan ja vaali-taisteluun. Eikä tempo tällä tiellä olisi mitenkään kiivas:

”Ei suinkaan se sillä vielä moniin, moniin herranvuosiin voittaisi kovinkaan nykyistä yhteiskuntaa järkyttäviä uudistuksia, tuskin edes suuresti tietoisia pikkuparannuksia: Se vaan antaisi toivoa, että vastaisuudessa voitaisiin eduskunnallisella toimitavalla saada suunniteltuja muutoksia. Edistystyö, välttämätön yhteiskunnallinen taistelu, kohdistuisi siten vaalitaisteluiksi: valistamiseksi ennen vaaleja ja äänestyslipuilla kilpailemiseksi vaalien aikana. Täten avautuisi valtiollisen työväenliikkeen kehityksellisin (evolutsioonisin) väylä ja liike suuntautuisi sille, jos samalla on mahdollista, että kansanvaltaisesti valitun edustuslaitoksen päätöksiä saataisiin käytäntöön.”⁸

Siten valpaslainen linja ei asettanut vastatusten reformeja ja kumousta. Eduskunnallista tietä voisi työväenliike saavuttaa paljon edistystä ja parannuksia jo ennen sosialistista vallankumousta, joka sekin lopulta voisi toteutua eduskunnan välityksellä.

Demokraattista eduskuntaa Valpas ajatteli myös kansallisen autonomian kannalta. Hän vihjaa varovaisesti, että kansanvaltaisuudesta saisivat ”suomalaiset laitokset enemmän auttavan turvan”.⁹

Työväenliikettä Valpas piti yhteiskuntakehityksen välttämättömänä tuloksena. Tämä ajatus seuraa loogisesti hänen Kautskylta omaksumasta deterministisestä heijastusteoriasta, jonka mukaan – Valppaan ymmärtämänä – varallisuusaste suoraan määrää käsitystavat, mielipiteet ja oppisuunnan. Erimielisyydet ovat väistämättömiä, todellisten olosuhteiden synnyttämiä. Kuitenkin työväenliike voisi pe-

7. Valpas 1904, 104.

8. Valpas 1904, 104–105.

9. Valpas 1904, 118.

riaatteessa olla yksimielinen, sillä siihen suuntaan vaikuttaa yhteiskunnan taloudellisten seikkain päävaikutus:

”Yhteiskunnalliset eri käsitykset voidaan kapitalististen järjestelmän vallitessa taloudelliseen pohjaansa nähden eristellä suurin piirtein pariin pääryhmään: anastaja-aseman synnyttämiin ja anastuksista kärsimisen synnyttämiin.”¹⁰

Mutta kaikkinaisen veljeily porvarillisten piirien kanssa sotkee tätä puhdasta asetelmaa työväenliikkeen kannalta epätoivottuun suuntaan. Tämänkin vuoksi yleisenä menettelytapana on oltava ensisijaisesti työväenpuolueen oman voiman kartuttaminen. On pysyttäydyttävä mahdollisimman puhtaana sivuvaikutuksista.¹¹

Myöhemmin kävi ilmi, että Valpas piti luokkapuhtauden vaalimisen kannalta välttämättömänä pysyttäytyä erossa kaikesta yhteistyöstä porvarillisten puolueiden kanssa demokraattisessakin eduskunnassa.¹² Hänen edustamansa oikeaoppinen vallankumouskonseptio nojautui kuitenkin edelleen suurlakon jälkeisinä aikoina siihen käsitykseen, että kansanvaltainen eduskuntalaitos on kaiken, yksinpä kumouksellisenkin yhteiskunnan uudistamisen valtiollinen väline, jonne työväenliikkeen taistelu on keskitettävä. Vaikka Suomeen pystytyn eduskunnan valta oli varsin rajoittunut, piti Valpas tärkeänä sen säilyttämistä. Valppaan linja oli eduskuntakumouksellisuutta ja luokkapuhtauden vaalimista loppuun saakka.

10. Valpas 1904, 4–5.

11. Valpas, 123–124.

12. Esimerkiksi kun Eduskuntaryhmässä 1.3.1910 keskusteltiin Eduskunnan puhemiesvaaliin osallistumisesta, vastusti Valpas kiivaasti sekä oman ehdokkaan asettamista että porvarillisen ehdokkaan äänestämistä. Näin luokkapuhtauden johdonmukainen vaaliminen johti tyhjen äänestyslippujen käyttämiseen puhemiesvaalissa. Valppaan mukaan porvariehdokkaan äänestäminen tai oman ehdokkaan asettaminen vahingoittaisi Suomen köyhälistöä ja työväenliikettä. Tämä Valppaan linja sai eduskuntaryhmässä hallitsevan aseman; puhemieskysymyksen kohdalla siitä livettiin vuonna 1913 ja silloinkin vain siitä syystä, että haluttiin estää Svinhufvudin pääsy puhemiehenä esittämään sellaista vastauspuhetta hallitsijalle, että siitä seuraa eduskunnan hajotus. Eduskunnallisen luokkataisteluvapauden säilyttämispyrkimys kuului myös Valppaan ja muiden oikeaoppisten siltasaarelaisten linjaan. Ks. ER, 1.3.1910 ja 13.2.1913.

5.2.2. Kuusinen

Otto Ville Kuusinen julkaisi lokakuussa 1906 SAL:ssä artikkelin ”Anarkia ja vallankumous”¹³, joka ilmestyi samantien SAL:n ensimmäisenä lentokirjasena¹⁴. Oulun puoluekokouksessa, elokuussa 1906, Kuusinen oli noussut puolueen johtavaksi teoreetikoksi puolueen menettelytapakysymyksissä¹⁵. Paria kuukautta myöhemmin ilmestynyt lentokirjanen teki yhteenvetoa anarkistisista tapahtumista Suomessa suurlakon jälkeen ja opetti oikeaoppista vallankumouskäsitystä puolueen mielipidejohtajille kentällä ja johdossa.

Teksti käsittää ensin sosialismin ja anarkismin toisilleen vastakkaisina oppeina. Anarkismi perustuu individualistiseen, yksilökohtaiseen maailmankatsomukseen. Sellaisena se onkin porvarillisen aatesuunnan ”äärimmäisin ja johdonmukaisin uskontunnustus”, jonka täydellisenä vastakohtana esiintyy sosialismin yhteisöllinen maailmankatsomus. Sosialidemokratia hylkää ehdottomasti yksilöterroristisen taistelukeinon, johon anarkismi yleisimmin nojaa.¹⁶ Ne anarkistiset teot, joita Suomessakin on esiintynyt, ovat todellisen vallankumouksen kannalta vain haitallisia, sillä ne edistävät vastavallankumousta antaessaan Venäjän hallinnolliselle taantumukselle hyviä perusteita hyökätä kaikkien vapausliikkeiden kimppuun.¹⁷

Todellisen vallankumouksen peruseräatteenä Kuusinen esittää, aivan Kautskyn oppien mukaisesti, ajatuksen kumouksen itsenäisestä sisäsyntyisyydestä:

”Sillä alhaaltapäin tapahtuvan vallankumouksen suhteen on aina muistettava, että sitä ei tekemällä tehdä, vaan se *syntyy*. Sitä ei pane toimeen mikään salaisesti toimiva sakki, ei mikään ryhmäkunta eikä mikään puolue, vaan se syntyy aina laajasta *kansanliikkeestä*, jota ei voida keinotekoisesti nostattaa ja jota ei myöskään keinotekoisesti saada asettumaan. Tämän tosiasian ovat sosialidemokratit, jotka täysin tietoisesti seisovat materialistisen historiankäsityksen kannalla, aina oivaltaneet.”¹⁸

13. SAL 1906: 17–18, 388–399.

14. Kuusinen 1906.

15. Salminen 1970b, 50–51. Vrt. V PK, 319–321.

16. Kuusinen 1906, 3.

17. Kuusinen 1906, 5.

18. Kuusinen 1906, 6.

Tieteellinen kanta on kuitenkin erotettava poliittisesta kannasta, Kuusinen korostaa. Materialistiseen käsitykseen perustuva historiallinen tutkimus antaa viittauksen siitä, mitä tuleman pitää:

”Tieteelliselle tutkimukselle esiintyy koko ihmiskunnan kehitys materialistisen historiankäsityksen mukaan itsestään, omasta sisäisestä olemuksestaan kehkeytyvänä, määrättyistä perinnä aina aineellisista syistä määrättyihin välttämättömiin seurauksiin johtavana tapahtumasarjana, aivan samoin kuin kaikkalainen luonnonkehityskin.”¹⁹

Kun tämän tieteellisen kannan mukainen kehityssuunta on saatu selville, koettaa poliittinen kanta johtaa yhteiskunnan uudistamista siihen suuntaan. Nykyaikainen sosialidemokratia pitää sosialistista yhteiskuntajärjestelmää lopullisena päämääränään, koska ennakkoluuloton tieteellinen tutkimus viittaa kehityksen johtavan siihen suuntaan. Näin on ratkaistu ns. kädet ristissä odottamisen paradoksi, eli se, miksi tehdä mitään, jos vallankumous syntyy kerran itsestään.²⁰ Toimintatavaksi hahmottuu näin ennustetun kehityksen jouduttaminen.

Proletaarisen vallankumouksen historiallisia edellytyksiä Kuusinen luettelee kolme. *Ensiksikin* täytyy yhteiskunnan sisässä olla tapahtunut hiljainen kypsyminen vallankumouksen välttämättömyyteen, jota jo jonkun aikaa on valtaapäässeensä luokan toimesta keino-tekoisesti pidätetty. Silloin vasta voi vallankumous syntyä. *Toiseksi* edellytetään vallankumouksellinen ajankohta, situatsioni. Tärkein vaikutte vallankumouksellisen tilanteen kehkeytymisessä on kansan enemmistön erityisen raskas taloudellinen ahdinkotila. Valtiollinen sortokin on tärkeää, mutta ei sittenkään niin keskeistä kuin nälkä ja taloudellinen sorrarolaisuus. Lisäksi ulkopoliittiset suhteet ja tapahtumat vaikuttavat suuresti vallankumouksellisen ajankohdan syntymiseen. Sodot varsinkin ovat omiaan herättämään vallankumouksellista kuohuntaa, tästä esimerkkinä Kuusinen mainitsee Venäjän vallankumouksen (1905) japanilais-venäläisen sodan jälkimaininkina. *Kolmas* vallankumouksen yleinen historiallinen edellytys on kansanjoukkojen vallankumouksellinen mieliala, joka voi herätäkseen tarvita pitkänkin ajan.²¹ Tähän tarvitaan usein ...

19. Kuusinen 1906, 6.

20. Kuusinen 1906, 6–7.

21. Kuusinen 1906, 7–8.

”... vallankumousmyrskyn puhkeamisen välitön aihe, joka sekin voi olla tärkeä tekijä. Esim. meidän pikku vallankumouksemme viime syksynä syntyi selvästi vain Venäjällä nousseen suuren pyörteen aallokosta – ilman sitä olisi meillä kai pysytty jokseenkin rauhallisina.”²²

Kaiken kaikkiaan vallankumous on siis historiallinen kehitystapahtuma, jota ei mielivaltaisesti luoda eikä lopeteta. Se syntyy ”historiallisten lakien mukaan”²³. Se ei kuitenkaan tapahdu itsestään, vaan inhimillisen toiminnan kautta. Siksi sosialidemokratiankin olisi pidettävä tarkasti silmällä vallankumouksellisen ajankohdan lähestymistä, ja milloin huomaa sellaisen olevan tulossa, käyttää sitä hyväkseen vallankumouksen toteutumisen edistämiseksi.²⁴

Yleisen vallankumouskonseption käsittelyn jälkeen Kuusinen asettaa kysymyksen vallankumouksellisesta tilanteesta Suomessa, ja vastaa:

”Vallankumouksen syntyminen meillä Venäjän vallankumouksen lopullisen ratkaisun yhteydessä näyttää ei ainoastaan mahdolliselta, vaan vieläpä aivan todennäköiseltä.”²⁵

Mutta tuo vallankumous tulisi Kuusisen mukaan olemaan, ei sosialistinen vaan porvarillis-demokraattinen vallankumous, jonka tuloksena pystytetään valtiollisen kansanvallan mukaiset demokraattiset lainsäädäntöelimet ilman mitään sisäisiä tai ulkoisia rajoituksia. Tämä on luova pohjan lailliselle, rauhalliselle edistykselle.²⁶ Venäjän vallankumouksen aikatauluksi Kuusinen arveli tuolloin ”vuoden tai pari kolmekin”.²⁷

Mitä sitten tulee vallankumouksen taistelumuotoihin, luo jokainen vallankumous Kuusisen mukaan aina omansa. Väkivalta ja vallankumous eivät välttämättä liity yhteen. Kaikki riippuu taantumuksen vimasta ja voimasta:

22. Kuusinen 1906, 8.

23. Kuusinen 1906, 8.

24. Kuusinen 1906, 8–9.

25. Kuusinen 1906, 9.

26. Kuusinen 1906, 13–14.

27. Kuusinen 1906, 14.

”Jos meillä toistamiseen syntyy vallankumous, tiedämme kaikki, että ainakin sosialidemokratinen järjestäytynyt työväki on taaskin tekevät kaiken voitavansa estääkseen väkivaltaa, suojatakseen rauhallisten kansalaisten henkeä ja omaisuutta ja säilyttääkseen vallankumouksen lipun veren tahroista puhtaana. Sosialidemokratia on aina vallankumouksessakin *viimeiseen saakka* taisteleva yksinomaan siveellisillä aseilla.”²⁸

Väkivaltaisen sosialistisen vallankumouksen ”hommaaminen” olisi ehdottomasti surkea historiallinen virhe, Kuusinen korostaa.²⁹ Tähän ei aika tämän ajattelutavan mukaan ollut vielä kypsä, eikä väkivaltaisen menetelmäkään ole oikea valinta.

Tämä Kuusisen esitys oli suurlakon jälkeen selkein kotimainen puheenvuoro oikeaoppisesta vallankumouskonseptiosta. Vaikka Kuusinen ei siinä tehnytkaan suoria viittauksia, perustui esitys pääajatuksiltaan Kautskyn paradigmaan. Myöhemmin, tsaarinvallan osoitettua voimansa toisen sortokauden aikana, Kuusinen pidensi Venäjän porvarillis-demokraattisen vallankumouksen aikataulua koskevan arvionsa yli viideksitoista vuodeksi, mutta paradigma pysyi samana.³⁰

5.2.3. Kautsky

”Yhteiskunnallinen vallankumous” (suom. 1906) perustuu Amsterdamissa ja Delftissä jo vuonna 1892 pidettyihin esitelmiin, joita Kautsky hieman laajensi kymmenen vuotta myöhemmin ilmestynyttä kirjaa varten. Teoksessa Kautsky käsittelee työväestön yhteiskunnallista vallankumousta ja vallankumouksen jälkeistä sosialistisen yhteiskunnan rakennustyötä.

Yhteiskunnallisen vallankumouksen erottaa yhteiskunnallisesta uudistustyöstä valtiomahdin valloittaminen ennen sorretulle luokalle. Valtiollinen vallankumous on siten yhteiskunnallisen vallankumouksen oleellinen tunnusmerkki ja edellytys.³¹ Kautsky torjuu kehitysopin luonnontieteellisen teorian suoran yhteiskuntaan soveltamisen.

28. Kuusinen 1906, 15.

29. Kuusinen 1906, 13.

30. Vrt. VII PK, 80–81.

31. Kautsky 1906, 10–11.

Pelkästään ulkonaisten yhtäläisyyksien vuoksi ei ole oikeutettua sovelluttaa jollakin alalla voimassa olevaa lakia jollekin toiselle alalle.³² Kehitysoopin perusteella on väitetty uudistustyötä luonnolliseksi ja vallankumousta mahdolliseksi. Ensin Kautsky siis torjuu tällaisen sovellutuksen, mutta toteaa kuitenkin, että myös luonnossa voidaan havaita vallankumouksia vähittäin tapahtuneen kehityksen tuloksina. Esimerkiksi hän ottaa syntymän. Samanlainen logiikka esiintyy yhteiskunnallisten kehityksen ja vallankumouksen kesken.³³ Yhteiskunnallisten elimien muuttaminen pääoman elimistä työläisluokan elimiksi voi tapahtua vain niiden ollessa määrättyllä kehitysasteella. Tarpeellista kypsyysastetta ei kuitenkaan voida yhteiskunnassa määritellä tieteellisen tarkasti kuten esim. odottavan äidin elimistössä. Historiallisesti yhteiskunnallinen vallankumous kuuluu kapitalismin kehitysvaiheisiin. Se on tiettyjen historiallisten edellytysten tuote:

”Se ei edellytä ainoastaan *kireälle jännitettyjä luokkavastakohtia*, vaan myöskin *kansallisen suurvaltion*, joka on poistanut kaikki maakunnalliset ja kunnalliset erikoisoikeudet, nojautuen tuotantotapaan, joka samoin vaikuttaa tasoittavasti kaikenlaisten erikoisharrastusten suosimiseen. Lisäksi tarvitaan *virkavaltaisuuteen ja militarismiin nojautuva voimakas valtiomahti, kansantaloustiede sekä nopea kehityskulku taloudellisen edistyksen alalla*.”(Korostukset lisätty.)³⁵

Näistä tekijöistä ei mikään ole ”heikentynyt viime vuosikymmenien kuluessa, pikemminkin on kukin niistä vahvistunut”³⁶. Siten yhteiskunnallisten vallankumousten aika ei suinkaan ole ohi. Yhteiskunnallisiin tulotilastoihin ja työläisryhmien palkkatilastoihin vedoten Kautsky todistelee, että pääomien kasaantuminen ja pääoman mahti yhteiskunnassa on kasvanut siinä missä työläisten palkkatulo ei juurikaan ole noussut³⁷. Mutta köyhälistön voima on kasvanut lukumäärässä ja järjestäytyneisyydessä. Jos kehitystä tapahtuisi vain jälkimmäisellä suunnalla, voisi köyhälistö vähitellen, ilman vallankumousta kasvaa porvaristoa voimakkaammaksi ja huomaamatta anastaa siltä vallan. Mutta myös porvaristo voimistuu sekä taloudellisen mahtinsa

32. Kautsky 1906, 17–18.

33. Kautsky 1906, 18–21.

34. Kautsky 1906, 4.

35. Kautsky 1906, 39.

36. Kautsky 1906, 39.

37. Kautsky 1906, 44–47.

että valtiollisen valtansa suhteen. Luokkavastakohdat kärjistyvät, eikä vähittäinen ja rauhanomainen sosialismiin siirtyminen ole mahdollista.³⁸ Vallankumoukseen saattaa liittyä myös välttämätöntä väkivaltaa pakotuskeinona³⁹. Tämä ei kuitenkaan ole toivottavaa eikä ensisijaista. Kansanvaltaisuus valmistaa köyhälistöä yhteiskunnallista vallankumousta varten; demokratia ei estä vallankumousta. Myös pääoman järjestyminen sekä valtiollinen ja taloudellinen valta lisääntyvät yhtäaikaan köyhälistön voiman kasvun kanssa.⁴⁰ Historiallista vaihetta koskevan loppupäätelmän suunta on selvä:

”Siten kehittyvät köyhälistön mahtikeinojen rinnalla myöskin kapitalismin mahtikeinot, ja tämän kehityksen loppuna ei voi olla mikään muu kuin suuri, ratkaiseva taistelu molempien välillä, taistelu, joka ei voi lakata ennen kuin köyhälistö on saavuttanut voiton.(...) Ei taloudellinen eikä valtiollinen kehitys anna tukea otaksumiselle, että vallankumousten aikakausi, joka on kapitalismin tunnusmerkinä, olisi lopussa.”⁴¹

Vallankumouksellisen kehityksen suunta voidaan ennustaa, mutta ei sen muotoja ja nopeutta. Varmuudella voidaan sanoa vain se, että tuleva vallankumous on aivan toisenlainen kuin aikaisemmat. Ensi kertaa maailman historiassa tullaan sellaisiin vallankumouksellisiin taisteluihin, joita käydään *kansanvaltaisissa muodoissa*⁴². Edelleen, jos aiemmat vallankumoukset ovat olleet kansanjoukkojen kapinaa hallitusta vastaan, niin tuleva vallankumous, ”mahdollisesti Venäjää lukuunottamatta”⁴³, tulee olemaan enemmänkin kansan yhden osan taistelua toista osaa vastaan. Se ei ole luonteeltaan niinkään kapina esivaltaa vastaan kuin kansalaissota. Mutta se ei ole sota todellisen sodan ja mellakoiden muodossa, sillä ”meillä ei ole mitään syytä otaksua, että aseelliset mellakat barrikaditaisteluineen ja samanlaisine sotalaisine tapahtumineen voisivat vielä nykyään olla ratkaisevia merkityssään”.⁴⁴ Modernin sotalaitoksen voi voittaa vain siten, että sotaväki itse osottautuu epäluotettavaksi, sillä suuttunut kansa on

38. Kautsky 1906, 72.

39. Kautsky 1906, 54.

40. Kautsky 1906, 86.

41. Kautsky 1906, 87–88.

42. Kautsky 1906, 90.

43. Kautsky 1906, 92.

44. Kautsky 1906, 92.

liian heikko voittaakseen sen taistelussa.⁴⁵ Yleislakko on tärkeä keino, jolla köyhälistö voi tukea mutta ei korvata valtiollista taisteluaan.⁴⁶ Köyhälistö voi turvautua myös yhteistyöhön edistyksellisen porvarillisen liberaalipuolueen kanssa. On tyhmää olla käyttämättä hyväkseen vastustajan erimielisyyksiä ja hajaannusta. Tällainen yhteistyö tulee kyseeseen lähinnä parlamentissa, ei yleislakossa tai muissa ulkoparlamentaarisisissa keinoissa.⁴⁷

Myös sota voi toimia vallankumouksen välikappaleena sillä tavoin, että se jouduttaa nousevan yhteiskuntaluokan valtaanastumista, jota on siihen asti keinotekoisesti pidätetty. Sillä

”Ei saa uskoa vallankumouksen välttämättömyyteen siinä mielessä, että ylöspäin pyrkivät luokat saavat sen suorittamiseen oikealla hetkellä myöskin tarpeellisen voiman. Niin tarkoituksenmukaiseksi ei maailmaa valitettavasti ole luotu.”⁴⁸

Sotaa Kautsky ei kuitenkaan toivo. Hän korostaa ainoastaan tutkivansa sitä, mitä voi tulla: ”en selitä, mitä tulee olemaan, enkä ensinkään vaadi, että jotakin pitää tuleman”.⁴⁹ Mutta asia ei vähimmässä määrinkään riipu ”meidän toivomuksistamme”. Vaikka ihmiset tekevät itse oman historiansa, he eivät valitse niitä probleemeja, joita heidän tulee ratkaista, eivät olosuhteita, joiden alaisina he elävät, eivätkä keinoja, joilla he nämä probleemit ratkaisevat. Jos toivomukset toteutuisivat, olisi rauhanomainen kehitys tietenkin ensisijalla.⁵⁰

Vallankumousta Kautsky pitää historiallisena prosessina, joka voi vaikeiden taistelujen kestäessä jatkua vuosikymmeniä. Tulevaa sosialistista yhteiskuntaa varten ei voi laatia valmiita reseptejä.⁵¹ Voidaan kuitenkin hahmotella niitä tehtäviä, joiden toimeenpano välttämättä

45. Kautsky 1906, 93. Huomattakoon tässä yhteydessä, että Suomessa ei ollut selvästi millekään hallitukselle lojaalia sotaväkeä oikeastaan koko suurlakon ja kansalaissodan välisenä aikana. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen tilanne kärjistyi, ja syksyllä 1917, kun maahan alettiin luoda sotaväkeä, tapahtui se jo kaksoisvallan muodostumisen oloissa. Näin tuloksena oli todellakin yhden kansanosan yhteenotto toista vastaan, mutta nyt sotilaallisessa muodossa. Suomen tilanne ei sopinut siihen tyyppiin, josta Kautsky puhui.

46. Kautsky 1906, 94–96.

47. Kautsky 1906, 96–97.

48. Kautsky 1906, 98.

49. Kautsky 1906, 101.

50. Kautsky 1906, 103.

51. Kautsky 1906, 111–112.

liittyy köyhälistöhallituksen valtaantuloon. Niinpä Kautsky tästä näkökulmasta tarkastelee tulevaa sosialistista yhteiskuntaa vakuutuneena tarkastelunsa ehdottomasta objektiivisuudesta:

”Mitä köyhälistöhallitus tulee tekemään? Emme kysy, mitä se tahtoo tehdä sen tai tämän teorian tai mielialan perusteella, vaan mitä sen täytyy tehdä luokkaharrastustensa ajamana ja taloudellisen välttämättömyyden pakottaman.”⁵²

Valtaan päässeen köyhälistön on ensinnäkin lakaistava pois kaikki feodalismiin jätteet ja tehtävä todelliseksi porvariston aikanaan ajama kansanvaltainen ohjelma kokonaisuudessaan. Se tulee panemaan käytäntöön yleisen vaalioikeuden kaikilla aloilla ja hankkimaan täyden paino- ja yhdistymisvapauden. Valtio saatetaan riippumattomaksi kirkosta. Perinnölliset etuoikeudet poistetaan. Yksityiset kunnat saavat täydellisen itsehallinnon. Militarismi poistetaan joko kansan aseistamisen tai täydellisen aseiden riisumisen kautta. Verotusjärjestelmä uudistetaan siirtämällä painopiste työläisluokkaa rasittavista välillisistä veroista suuriin tuloihin ja varallisuuksiin kohdistuviin välittömiin veroihin. Koululaitos uudistetaan niin, ettei sivistys enää ole minkään yhteiskuntaluokan etuoikeutena. Nämä ovat köyhälistön vallankumouksen porvarillis-demokraattisia tehtäviä Kautskyn mukaan.⁵³

Köyhälistön vallankumous tulee poistamaan työttömyyden. Tämä tapahtuu kaikkien työttömien todella riittävän avustuksen avulla. Se muuttaa voimasuhteen köyhälistön eduksi, sillä se ei enää ole riippuvainen kapitalistien tarjoamasta työstä. Tällöin kapitalistit häviävät kaikki yhteenotot työläisten kanssa ja vaativat pian, että heidän kannattamattomaksi käyneet liikkeensä ostetaan heiltä. Köyhälistön valtiollista herruutta ja kapitalistisen tuotannon jatkamista ei voi yhdistää toisiinsa.⁵⁴ Suuret kansallistaloudellisesti keskeiset yritykset siirtyvät valtion omistukseen, mutta osa muista liikkeistä tulee osuustoiminnalliseksi ja osa kunnalliseksi.⁵⁵ Rahapääoma ja maaomaisuus siirtyvät yhteiskunnalle.⁵⁶ Tapahtuuko tämä tuotantovälineiden ja rahapääomien yhteiskunnallistaminen pakkoluovutuksen vai lunastuk-

52. Kautsky 1906, 115.

53. Kautsky 1906, 115–119.

54. Kautsky 1906, 120–122.

55. Kautsky 1906, 122.

56. Kautsky 1906, 124–125.

sen tietä? Tähän kysymykseen ei Kautskyn mukaan voida etukäteen vastata.⁵⁷ Köyhälistöhallituksen suurimmat ongelmat eivät liitykään omaisuuden uudelleenjakamiseen, vaan tuotannon uudelleenjärjestämiseen.⁵⁸

Sosialistisen tuotannon järjestämisen ensimmäisenä tehtävänä on turvata tuotannon jatkuminen ja johtaa tehtaille ja työpajoille selkän-sä kääntäneet vallankumoukselliset työläiset niihin takaisin.⁵⁹ ”Kuritushuonemainen ja kasarmimainen kurinpito” ei tule kysymykseen. On käytettävä toisia keinoja. Ensinnäkin tottumuksen voima on suuri. Ihmiset eivät tunne itseään onnellisiksi ilman työtä. Kun työaika lyhennetään ja työ kadottaa etupäässä liikatyöskentelyn kautta saamansa vastenmielisen luonteen, pidättää jo pelkkä tottumus suuren määrän työläisiä työnsä ääressä. Toinen vahva pidätin on tottumus kuriin. Ammatillisen järjestäytymisen ja lakkojen vaikutuksesta työläiset ovat tottuneet demokraattiseen kuriin. Sosialismissa työläiset tulevat vapaaehtoisesti alistumaan itse valitsemansa johdon käskyihin ja omien tovereidensa enemmistön päätöksiin. Kolmas työläisen työhön sosialismissa kiinnittävä tekijä on työn vetovoima. Työstä, joka on taakka, muodostuu mielihyvää ja tyydytystä tuottava huvi. Työaika lyhennetään, työhuoneet tehdään terveellisemmiksi ja viihtyisämmiksi. Mutta erimerkiksi tehdas- ja kaivostyötä ei kovin nopeasti voida muuttaa erityisen viehättäväksi. Siksi on käytettävä neljättä keinoja, korkeita palkkoja.⁶⁰

Kautsky esittää arvionsa myös arvolain kohtalosta sosialismissa. Se kumoutuu, sillä sitä ei enää tarvita tuotantoa tasottamaan kuten vapaan kilpailun oloissa. Kun tuotantovälineet ovat yhteiskunnan omaisuutta, astuu arvolain – so. ekvivalenttisten arvojen vaihtamisen – sijaan tuotannon ja jakelun yhteiskunnallinen järjestely. Palkat ja tuotteiden hinnat voidaan määrätä arvoista riippumatta, joskin tuotteisiin sisältyvä työaika – so. arvon perusta – tulee aina säilyttämään määräävän merkityksensä. Raha tulee sosialismissa säilymään vaihdon välineenä.⁶¹

Mutta yhteiskunnallisen vallankumouksen tehtävänä ei ole vain tuotannon jatkaminen, vaan myös sen kohottaminen. Tämä on välttämätöntä, jotta palkkoja ja hyvinvointia voitaisiin kohottaa. Tuotan-

57. Kautsky 1906, 127.

58. Kautsky 1906, 132.

59. Kautsky 1906, 133.

60. Kautsky 1906, 134–138.

61. Kautsky 1906, 138–142.

non kohottaminen ja työajan lyhentäminen tuntuvat ristiriitaisilta tavoitteilta. Kuitenkin ne voidaan yhdistää sosialismissa, Kautsky arvelee. On vain keskitettävä tuotanto suurimpiin laitoksiin, joissa tuottavuus on korkeampaa kuin pientuotannossa. Sosialismissa on tarpeen lakkauttaa tarpeeton pientuotanto ja lisätä sitä suurtuotantoa, johon kapitalismissa muodostuneet trustit jo antavat hyvän perustan. Näin suunnitellen Kautsky laskee, että esim. kutomateollisuudessa voitaisiin työaika laskea puoleen eli viiteen tuntiin päivässä ja korottaa silti palkat kaksinkertaisiksi keskittämällä kaikki olennainen tuotanto yli 200 työntekijän yrityksiin. Juuri suurtuotanto onkin sosialismin olennaisin taloudellinen edellytys. Kypsyyden astetta sosialismiin siirtymistä varten voidaan mitata käynnissä olevien suurliikkeiden määrän mukaan, vielä pystyssä pysyvien pikkuliikkeiden lukumäärä on sivuseikka.⁶²

Henkisenkin tuotannon alalla voittoisan köyhälistön on tosiasiaa pakosta tehtävä tiettyjä muutoksia. Poistamalla luokkarajat tekee se valtiota palvelevat tutkijat sekä sisäisesti että ulkonaisesti vapaamiksi. Näiden ei enää tarvitse mukauttaa tieteitä palvelemaan olevan järjestyksen ikuistamista. Yhteiskunnalliset olosuhteet eivät sisällä vastakkaisuutta sosialismissa.⁶³

Taideteokset vapautetaan sosialismissa pakosta muuttua tavaroiksi. Ne saavat esiintyä toisiaan tukevasti määrättyissä paikoissa eikä sattumanvaraisesti kuten markkinaoloissa. Ympäristö, yleisö ja vaikutus eivät enää perustu sattumaan. Sosialismissa tullaan myös edistämään tekniikkaa mahdollisimman nopeasti, jotta yhä useammat voisivat aineellisen tuotannon ohella antautua henkiseen toimintaan, itsetarkoitukselliseen henkiseen tuotantoon. Lisääntynyt lepoaika johtaa myös yhä laajempaan henkiseen nauttimiseen luovan toiminnan ohella.⁶⁴

Kustannustoiminta ja julkaisutoiminta kirjallisten, kuvaama- ja näyttämötaiteiden alueella tulee muuttumaan kapitalistisesta kunnalliseksi, osuustoiminnalliseksi ja ennenmuuta vapaaehtoisten yhdistysten harjoittamaksi. Taiteita, tieteitä ja julkista elämää palvelevat yhdistykset tulevat olemaan yhä tärkeämpinä tekijöinä henkisessä elämässä.⁶⁵

62. Kautsky 1906, 147–153.

63. Kautsky 1906, 178–181.

64. Kautsky 1906, 181–183.

65. Kautsky 1906, 185–187.

Köyhälistöhallituksen tehtävät henkisen tuotannon alalla ovat siis kolminaiset:

”Opetuksen ja tieteellisen tutkimuksen vapauttaminen luokkaherruuden kahleista, yksilön vapauttaminen yksinomaisen ja uuvuttavan ruumiillisen työn rasituksista sekä yhteiskunnallisen henkisen tuotannon kapitalistisen liikemuodon korvaaminen vapailla yhdistyksillä, siinä ne pyrkimykset, jotka henkisen tuotannon alalla tulevat olemaan köyhälistöhallitukselle ominaisia.”⁶⁶

Anarkismia Kautsky pitää pikkuporvariston ja käsityöläisten kapitalismia vastustavan asenteen ilmauksena. Se yrittää järjestellä kahta kapitalismin yhteiskunnalle asettamaa historiallista tehtävää, yhteiskunnallista sekasortoa ja yksilön vapautusta, saman periaatteen mukaisesti. Tässä se ajautuu karille, sillä tuotannon yhteiskunnallistuneella kehitystasella on vain kahta lajia aineellista tuotantoa, nimittäin joko kommunistista tai kapitalistista.⁶⁷ Tähän reaaliseseen perustaan nojautuu sosialidemokraattinen sosialismin rakennusohjelma. Kautsky tiivistää:

”Kommunismi aineellisessa tuotannossa ja anarkismi henkisessä tuotannossa tulee olemaan perusmuotona sosialistisessa tuotantotavassa, semmoisena miksi se kehittyy köyhälistön herruuden eli toisin sanoen yhteiskunnallisen vallankumouksen kautta, olkoot sitte köyhälistön toiveet, aikomukset tai teorit mitkä tahansa.”⁶⁸

Lopuksi Kautsky käsittelee myös sosialistisen yhteiskunnan sielutieteellisiä edellytyksiä ja tehtäviä. Sosialismin rakentamisen yhteiskunnalliset tehtävät edellyttävät järkevyyttä, kuria ja järjestäytymiskykyä. Ne ovat ominaisuuksia, joita kapitalistinen yhteiskunta jo parhaillaan luo. Pääoma totuttaa työläiset kuriin ja laajentaa heidän näköpiirinsä yhteiskunnallisiin mittasuhteisiin ”työpajan ja kirkon tornin rajojen ulkopuolelle”. Järjestäytymiskyky puolestaan kehittyy paitsi tuotannossa myös köyhälistön taistelussa pääomaa vastaan.⁶⁹ Mutta sosialismin sielutieteellisenä perusehtona on myös nykyistä

66. Kautsky 1906, 187.

67. Kautsky 1906, 188–189.

68. Kautsky 1906, 191.

69. Kautsky 1906, 193–196.

ihmislajia korkeamman ihmislajin luominen. Tätä ehtoa ei kapitalismi voi täyttää, se jää sosialismin tehtäväksi:

”Sosialismi tulee tuomaan ihmisille varmuutta, rauhaa ja lepoa, ja se tulee kohottamaan ihmisten mielet jokapäiväisyyden yläpuolelle, kun heidän ei enää tarvitse joka päivä ajatella, mistä voivat hankkia leipänsä huomiseksi.(...) Sosialismi poistaa hädän, yltäkylläisyyden ja luonnottomuuden, tekee ihmiset elämänhaluisiksi, kauneudesta iloitseviksi ja nautintokykyisiksi. Ja sen ohella tuo se jokaiselle vapautta tieteelliseen ja taiteelliseen luomiseen.”⁷⁰

”Tie valtaan” käännettiin suomeksi ilmestymisvuonnaan (1909). Siinä Kautsky kehittää ja täsmentää näkemystään valtiollisesta vallankumouksesta. Teos on pamflettimainen; sen taustalla oli Saksan sosialidemokraattien johtavassa teoreettisessa lehdessä *Neu Zeit*issä käyty väittely, jossa Kautsky puolusti oikeaoppista konseptiota vallankumouksen historiallisesta välttämättömyydestä reformistisia teoreetikkoja vastaan⁷¹. Esipuheen mukaan se on kokonaisuudessaan kirjasen ”Yhteiskunnallinen vallankumous” täydennystä⁷². Teos sisältää paitsi yleisiä vallankumousopillisia kehittäjiä myös ajankoh-
taisia tilanneanalyysyjä ja vallankumouksen aikataulun hahmottelua.

Taloudellinen kehitys yhteiskunnassa ei ole aivan automaattista. Jokaisen taloudellisen tapahtuman liikkeellepanevana voimana on ihmistahto. Tämä tahto ei kuitenkaan ole vapaa, vaan tiettyjen ehtojen määräämä. Tahto johtuu elämistähdosta, joka ”syntyy jo liikkuvan ja tietokykyisen elimistön mukana”⁷³. Tuon elimistön elämisen ehdot puolestaan määräävät sen tahtomisen laadun, sen toiminnan muodot ja tuloksen.⁷⁴ Koska ihminen kuuluu yhteiskunnallisiin eläimiin, käy hänen elämistähtonsa muodoltaan tahdoksi elää yhdessä yhteiskunnan jäsenten kanssa. Tekniikan kehitys muuttaa yhteiskunnallisen elämän ja yhteistoiminnan ehtoja sekä muitakin elämänehtoja. Mitä enemmän tekniikka kehittyy sitä enemmän muuttuu elämisen tahto tahdoksi elää entistä paremmin. Mutta tekniikan luomusten, työkalujen ja aseiden käytäntövallan epätasaisen jakautumisen myötä syntyy

70. Kautsky 1906, 196–197.

71. Salvadori 1979, 125–128.

72. Kautsky 1909, 4.

73. Kautsky 1909, 35.

74. Kautsky 1909, 35.

yhteiskuntaluokkia, joiden keskuudessa sama elämistahto pukeutuu erilaisiin muotoihin.⁷⁵ Kapitalistin elämistahto ajaa hänet hankkimaan yhä enemmän liikevoittoa ja alistamaan työläisten tahtoa ja tekemään se palvelijakseen. Työläisten elämistahto ajaa heidät puolestaan myymään työvoimansa mahdollisimman korkeasta hinnasta ja kapinoimaan kapitalistien tahtoa vastaan. Tästä seuraa luokkataistelu.⁷⁶

Siellä missä elämisentahtoa synnyttävät elinehdot kahdessa luokassa synnyttävät vastakkaisen tahdon, ovat ne myös taisteluehtoja. Taisteluhaluina ilmenevän tahdon määrääjinä ovat 1) taistelusaalis, joka taistelevia houkuttelee, 2) oman voiman tunto ja 3) todellinen voima.⁷⁷ Sovellettuina työväenluokan luokkataisteluun näiden taisteluehtojen tarkastelu osoittaa, että ensimmäinen ja tärkein tehtävä on työväenluokan voiman lisääminen. Tosin työväenluokan voiman määräävät kapitalistisessa yhteiskunnassa jollakin hetkellä sen taloudelliset olot, eikä sitä voida mielivaltaisesti lisätä. Mutta voimien vaikutusta voidaan kohottaa lisäämällä tietoisuutta ja voimain tunte-
musta. Kaikki vaalivoitot ja saavutetut pikkuparannukset kiihottavat työväenluokan elämisentahtoa ja sikäli kun ne nähdään yhteydessä koko yhteiskuntakehitykseen jännittävät ne tuota tahtoa vallankumoukselliseksi intohimoksi, joka ei ole ”yllätyksen mieleetöntä kiihtymystä, vaan selvän tiedon tuote”⁷⁸. Kaikki työväenluokan etujen mukaiset reformit ovat hyödyllisiä ja voivat edistää vallankumouksellisen tietoisuuden kehittymistä, mutta riistävät luokat, joiden käsissä valtiotalta on, eivät koskaan salli kehityksen kulkea ilman vastarintaa kapitalistisesta sorrosta vapautumiseen asti. Tässä mielessä hidas eteneminen sosialismiin on mahdotonta.⁷⁹ Kehitys kyllä johtaa sosialismiin: ”Juuri Marx ja Engels esittivät tämän asiain kulun ja todistivat sen olevan yhtä varman kuin joku luonnonlaki”⁸⁰. Mutta tällä kehityksellä on kaksi puolta. Toisaalta pääomat keskittyvät ja toisaalta työväenluokka kasvaa. Näin ollen siirtyminen sosialismiin voi tapahtua vain suurten valtion olemusta järkyttävien taistelujen ja kapitalistiluokan kukistamisen ja sen omaisuuden pakkoluovutuksen

75. Kautsky 1909, 36–37.

76. Kautsky 1909, 37–39.

77. Kautsky 1909, 41.

78. Kautsky 1909, 45–46.

79. Kautsky 1909, 11.

80. Kautsky 1909, 27.

kautta.⁸¹ Vallankumous on historiallinen välttämättömyys.

Sosialistista vallankumousta ei siten voida mielihaluja mukaan tehdä. Ainoastaan siellä, missä kapitalistinen tuotantotapa on korkealle kehittynyt, on olemassa taloudellinen mahdollisuus muuttaa kapitalistinen tuotantovälineiden omistus valtiovallan avulla yhteiskunnalliseksi omistukseksi. Toisaalta on työväestölle mahdollista vallottaa ja pitää hallussaan valtiovalta ainoastaan siellä, missä se kasvaa suureksi yhtenäiseksi joukoksi, joka taloudellisesti on välttämättömän tarpeellinen, suureksi osakseen lujasti järjestäytynyt ja joka lisäksi on selvillä luokka-asemastaan sekä valtion ja yhteiskunnan olemuksesta.⁸² Kehitys 1800-luvun jälkipuoliskolla on osoittanut, että porvariston vallankumouksellisuus on Euroopassa kadonnut ja vallankumous on mahdollinen ainoastaan työväenluokan vallankumouksena. Siitä, että työväenluokka on kansan ainoa vallankumouksellinen luokka, seuraa myös se, että ”nykyisen hallitustavan vararikko, olkoon se sitten siveellistä, rahallista tai sotilaallista laatua, sisältää kaikkien porvarillisten puolueiden vararikon, puolueiden, jotka kaikki ovat tuleet vastuunalaisiksi hallituksesta; että ainoa hallitus, joka sellaisessa tapauksessa voi astua nykyisen tilalle, on työväenluokan hallitus”.⁸³

Nykyään, so. 1900-luvun ensi kymmenellä, vallankumouksen toteutumisehdot ovat kokonaan toiset kuin aiemmin porvarillisten vallankumousten aikakaudella. Rautateiden, telegrafien, sanomalehtien, kokousten ja lukuisten teollisuuskeskusten, makasiini- ja konekiväärien aikakautena on vähemmistölle aivan mahdotonta lamauttaa pääkaupungin sotaväki, jollei se jo ole täydellisesti joutunut epäjärjestykseen, mutta on mahdotonta myös rajoittaa jotakin valtiollista taistelua ainoastaan pääkaupunkiin. ”Valtiollinen elämä on tullut kansan elämäksi”.⁸⁴ Tässä tilanteessa vallankumous on mahdollinen vain jos seuraavat ehdot ovat olemassa:

”1. Tämän hallitusjärjestelmän täytyy olla kansanjoukkoja kohtaan jyrkästi vihamielinen.

2. Täytyy olla olemassa suuri leppymätön vastustuspuolue ja sen takana järjestäytyneet kansanjoukot.

81. Kautsky 1909, 27–29.

82. Kautsky 1909, 6.

83. Kautsky 1909, 8–9.

84. Kautsky 1909, 66.

3. Tämän puolueen täytyy ajaa väestön suuren enemmistön etuja ja nauttia sen luottamusta.
4. Luottamuksen hallitsevaan järjestelmään, sen voimaan ja vankkuuteen täytyy sen omissa kannattajissa, virkamiehistössä ja armeijassa olla järkkynyt.”⁸⁵

Näitä ei ole yhtäaikaaisesti esiintynyt ainakaan Länsi-Euroopassa ”viime vuosikymmenien ajalla”.⁸⁶

Vallankumousta voidaan ennustaa kahdella tavalla. Ensinnäkin voidaan yhteiskunnan taloudellisia kehityslakeja tutkimalla osoittaa sosialistisen vallankumouksen välttämättömyys; kehitys kulkee sen suuntaan väistämättä. Toiseksi voidaan tarkastella tulossa olevia erikoisia tapahtumia ja tilanteita ja niiden sisältämiä konkreettisia mahdollisuuksia. Esimerkiksi voidaan ennustaa jostain sodasta seuraava vallankumous melkoisella todennäköisyydellä, samoin kuin se, että tuollainen vallankumous tapahtuu yhteen menoon. Sitä vastoin vallankumouksesta, joka puhkeaa luokkavastakohtien kärjistymisestä, ei voi siinä suhteessa sanoa mitään. Se voi olla hyvin pitkälinen tapahtumasarja ja sodan synnyttämä vallankumous voi tällöin olla siinä yhtenä sivutapahtumana.⁸⁷

”Sodan synnyttämästä vallankumouksesta ei voi etukäteen varmuudella sanoa, että se veisi tulokseen. Luokkavastakohtien kärjistymisen synnyttämä vallankumousliike sitävastoin voi ainoastaan ajoiksi kärsiä tappioita, mutta lopuksi täytyy sen voittaa.”⁸⁸

Teoksessaan Kautsky myös ennustaa tulevan sosialistisen vallankumouksen aikataulua. Ennustukset ovat varovaisia, mutta sisältävät selvän arvion tulevien vuosien luonteesta vallankumouksen suhteen.

Vallankumous lähimpinä vuosikymmeninä on täysin mahdollinen.⁸⁹ On tultu uuden vallankumouksellisen aikakauden kynnykselle:

”... meillä on täysi syy otaksua, että me olemme joutuneet valtiolaitoksista ja valtiovallasta käytävien taistelujen aikakauteen, taisteluihin, jotka moninaisesti vaihdellen voivat kestää vuosikymmeniä,

85. Kautsky 1909, 66.

86. Kautsky 1909, 66.

87. Kautsky 1909, 22–23.

88. Kautsky 1909, 23.

89. Kautsky 1909, 12–13.

joiden muotoja ja pituutta toistaiseksi ei voida nähdä, mutta jotka hyvinkin todennäköisesti jo silminnähävässä ajassa saavat aikaan huomattavia voimasuhteiden siirtymisiä työväenluokan eduksi, jos eivät jo saata sitä yksinherruuteen Länsi-Euroopassa.”⁹⁰

Toisessa kohtaa Kautsky toistaa samantyyppisen ennustuksen hie-
man toisin sanoin:

”Varmaa on ainoastaan yleinen epävarmuus. Varmaa on, että me olemme joutuneet yleisen levottomuuden, alituisten voimainsiirtymisten aikakauteen, jotka, oli niiden muodot minkälaisia tahansa, kestivät ne lyhyen tai pitkän ajan, eivät pääty jatkuvan, pitkäaikaisen levollisuuden tilaan ennen kuin työväenluokka on päässyt niin voimakkaaksi, että se kykenee kapitalistiluokalta vallottamaan sen valtiollisen ja taloudellisen vallan ja sen kautta alottamaan uuden aikakauden maailmanhistoriassa.”⁹¹

Vallankumous oli siis tulossa, mutta missä, milloin ja miten? Sosialistinen vallankumous tapahtuisi joko Länsi-Euroopassa tai Yhdysvalloissa, kapitalistista kehitystä johtavissa maissa. Sitävastoin Venäjällä vallankumous pystyttäisi kansanvaltaisen hallitusjärjestelmän, jonka ”takana olisi vahva ja hillitönnä eteenpäin tunkeutuva työväenluokka, joka valtaisi itselleen melkoisia myönnytyksiä”⁹². Nämä kumoukset kytkeytyisivät toisiinsa imperialistisen maailmanjärjestyksen kautta. Vallankumouksellisen aikakauden kestoksi eli siis vallankumouksen odotusajan kestoksi Kautsky arvioi alle ihmisiä⁹³ tai ”ehkä ihmisijän”⁹⁴. Vallankumouksen toteutumismuotoa ja menetelytapaa Kautsky ei katso voivansa ennustaa tai etukäteen sitoa. Ainoastaan se on varmaa, että jos maailmansota puhkeaa, siitä seuraa vallankumous⁹⁵. Mutta vallankumouksen työväenluokka voi toteuttaa mitä moninaisimmin keinoin. Niitä Kautsky ei tarkemmin erittele.

Suomalaisen oikeaoppisuuden kannalta keskeistä näissä Kautskyn arvioissa oli toisaalta se, että oltiin astuttu vallankumousten aikakauteen, kuten suurlakkokin jo kokemuksellisesti osoitti, ja toisaalta se,

90. Kautsky 1909, 64.

91. Kautsky 1909, 128.

92. Kautsky 1909, 18.

93. Kautsky 1909, 125.

94. Kautsky 1909, 128.

95. Kautsky 1909, 119.

että vallankumous Venäjällä tulisi jatkumaan lähimpinä vuosikymmeninä, ainakin ihmisiän kuluessa, johtaen porvarillisen demokratian pystyttämiseen entisen tsaarinvallan tilalle. Näihin arvioihin suomalaiset oikeaoppiset lujasti nojautuivatkin, joskin niiden ajallinen venyvyys teki niihin nojautumisen konkreettisissa tilanneanalyysissä varsin hankalaksi. Arvioiden pohjalta voitiin erityisissä tilanteissa esiintyä niin vallankumoushenkinä optimisteina kuin vallankumouksen odottelua korostavina hetken pessimisteinä mutta historiallisina optimisteina. Aikataulu oli sittenkin jäänyt hämäräksi.

5.3. Revisionismi

5.3.1. Yleistä

Suomessa revisionismi kytkeytyi yhteistyöhakuiseen menettelytapaan kansallisen itsemäärämisen puolustamisessa. Tämä tuli esiin erityisesti eduskunnassa. Kun autonomian puolustaminen nousi vuoden 1908 valtiopäiviltä lähtien keskeiseksi asiaksi eduskunnan työssä, jakautui sosialidemokraattinen ryhmä kahtia suhtautumisessaan eduskunnan vastatoimenpiteisiin. Oikeaoppiset ajoivat eristäytävää ja itsenäistä politiikkaa, revisionistit kannattivat yhteistyötä porvarillisten ryhmien kanssa. Revisionistisen linjan edusmiehiksi nousi ensin Yrjö Mäkelin ja sitten Taavi Tainio ja Timo Korpimaa. Kaksi viimeainittua ilmoittautuivat revisionismin kannattajiksi sen jälkeen, kun Bernsteinin teokset ”Sosialismin edellytykset ja sosialidemokratian tehtävät” (1910) sekä ”Sosialidemokratian revisionismi” (1910) ilmestyivät suomeksi.⁹⁶ Näistä jälkimmäinen oli kansanomaisempi ja selväpiirteisempi ja siksi luetumpi teksti⁹⁷. Suomalaisista Korpimaa ja Tainio kirjoittivat revisionismista ammentavia opillisia tekstejä *Kansan Lehteen* ja sen kuukausijulkaisuun ”Uusi Aika”⁹⁸. Vallankumousopilliselta kannalta Tainion artikkeli ”Kumous vai kehitys” (1910) on tärkeä.

96. Soikkanen 1975, 136.

97. Soikkanen 1975, 149.

98. Soikkanen 1975, 149.

5.3.2. Bernstein

Teos ”Sosialidemokratian revisionismi” julkaistiin suomeksi vuosi ilmestymisensä (1909) jälkeen. Se koostuu Bernsteinin huhtikuussa 1909 Amsterdamissa pitämästä esitelmästä ja hänen saman vuoden maaliskuussa Charlottenburgissa esittämistään korjauslauselmaehdotuksista Erfurtin ohjelmaan.⁹⁹ Teos pyrkii antamaan vastauksen kysymykseen siitä, mitä revisionismi on.

Bernstein torjuu käsityksen, jonka mukaan revisionismi on marxilaisuuden vastakohta. Revisionismi ei hylkää Marxin perusajatusta, joka on kehitysajatus ja kehityskäsitteen syvälinen soveltaminen yhteiskunnallisten olojen tarkasteluun. Marxia edeltäneet sosialistit olivat joko utopisteja, jotka rakensivat spekulatiivisia toivekuvia yhteiskunnan tulevaisuudesta, tai sitten he olivat reformisteja, jotka ajoivat jotain sopivan tuntuista reformia ilman, että he kykenivät johtamaan sitä voimassaolevan yhteiskunnan vallitsevista, tutkituista tarpeista.¹⁰⁰ Marx teki toisin, hän ei ollut utopisti eikä reformisti:

”Vastakkaisesti tälle edustaa Marx käsitystä, että nykyinen yhteiskunta on kehittyvä organismi, elimistö, joka voi yhtävähän mielivaltaisesti muuttua kuin mielinmäärin jäykistyä, jolla pikemminkin on kokonaan omat kehityslakinsa – lakinsa, joita niiden, jotka tahtovat sitä parantaa, täytyy perinpohjaisesti tutkia.”¹⁰¹

Bernstein vertaa Marxia Darwiniin. ”Lajien synnyssä” tämä kehittää ajatusta, että muutokset elollisissa olennoissa eivät johdu ”luojan vapaaehtoisesta vaikutuksesta, vaan ne täytyy alkuperäisin selittää näitten olioitten elämänehdoista”; ja mitä Darwin selittää uusien kasvi- ja eläinmuotojen ja -lajien synnystä, ”sama selittää Marx inhimillisten yhteiskuntien kehityshistoriaan nähden”.¹⁰² Tosin kasvi- ja eläinmaailma kehittyy kokonaisuudessaan tiedottomasti ja tarkoituksettomasti, kun taas ihmiskunta tulee yhä enemmän tietoiseksi kehitysehdoistaan. Mutta tietoisuus ei vapauta ihmistä kaikesta pakosta, eikä saa yhteiskunnan kehitystä mielivallan alaisuuteen. Kehitys riip-

99. Bernstein 1910a, 5–6.

100. Bernstein 1910a, 13.

101. Bernstein 1910a, 13.

102. Bernstein 1910a, 14.

puu aina yhteiskunnan olemassaolon ehdoista.¹⁰³ Eipä sosialismin-kaan taistelukeinoja ja päämääriä voida keksiä, ne täytyy löytää tosio-
lojen tutkimisen pohjalta. Ne on voitava havaita suuren ja yhä enem-
män kehittyvän työväenluokan aineellisista ja oikeudellisista tarpeis-
ta, niiden on esiinnyttävä tämän luokan todellisen kehityksen alkeelli-
sina edellytyksinä. Tällä tavoin sosialismi perustuu lujasti yhteiskun-
nallisen elämän tosio-
lojen induktiiviseen analyysiin eikä deduktiivi-
siin spekulatioihin. Tämä oli Marxin perusajatus ja -työ.¹⁰⁴

Marxin teoria on Bernsteinin mukaan itseasiassa kumonnut ajatuk-
sen sosialismin lopullisesta päämäärästä. Kehitysaatteeseen nojautu-
van yhteiskuntaopin mukaan on olemassa vain suuria suuntaviivoja ja
päämääriä, mutta ”loppupäämäärää ei voi olla”. Sitä paitsi ajoittaiset-
kin päämäärät muodostuvat käytännöllisissä taisteluissa ja liikkeissä,
niitä ei voida aivotyönä edeltäkäs in johtaa.¹⁰⁵ Bernstein vetoaa siihen
”Pääoman” esipuheeseen, jossa Marx toteaa: ”Silloin kun yhteiskunta
on havainnut liikuntansa luonnonlain, ei se voi hypätä luonnollisten
kehitysasteitten ohi eikä poistaa niitä”¹⁰⁶. Tämä asettaa socialistiselle
vallankumousaatteelle olennaisen rajoituksen: työväenluokankaan
vallassa ei ole muuttaa yhteiskuntaa halunsa, mielikuvituksensa tahi
jonkun valmiin kaavan mukaan. Yhteiskunnan täytyy saavuttaa mää-
rätty kehityskypsyys ennenkuin mikään merkittävä yhteiskuntamu-
tos voi olla mahdollinen.¹⁰⁷

Revisionistien mielestä ns. oikeaoppisen koulun edustajat tekevät
virheen antaessaan kestävän dogmaattisen merkityksen sellaisille
Marxin väitteille, jotka hän esitti määrättyjen historiallisten edelly-
tysten perusteella. Tällainen takertuminen Marxin historiallisissa olo-
suhteissa esittämiin lauseisiin on tosio-
loihin pohjaavan kehitysaat-
teen vastaista.¹⁰⁸ Esimerkiksi Bernstein ottaa Marxin ”Kommunisti-

103. Bernstein 1910a, 14.

104. Bernstein 1910a, 20.

105. Bernstein 1910a, 22.

106. Sittemmin (1913–18) ilmestyneessä O.W. Louhivuoren suomennoksessa tämä lause kuuluu seuraavasti: ”Vaikkapa yhteiskunta olisikin päässyt kehityksensä luonnonlain jäljille – ja tämän teoksen lopputarkoituksena on paljastaa uuden-
aikaisen yhteiskunnan taloudellinen kehityslaki –, ei se voi hypätä yli luonnol-
listen kehityskausiensa, eikä tehdä niitä olemattomiksi.” (Marx 1918, III–IV).
Kehityso-
pillisen tulkinnan kannalta käännökset eivät olennaisesti eroa toisis-
taan.

107. Bernstein 1910a, 23.

108. Bernstein 1910a, 24.

nessa Manifestissa” esittämän arvion, joka liioittelee uudenaikaisen yhteiskunnan kehityksen nopeutta ja yksipuolisuutta. Virheen tunnusti Marx itsekkin. Mutta vielä ”Pääomassakin” Marx liioitteli kehityksen vauhtia ja yksipuolisuutta.¹⁰⁹ Bernsteinin teesi kuuluu:

”Porvarillisen talousjärjestelmän kehitys on vaatinut paljon pitemmän ajan ja osoittanut, että tämä yhteiskuntamuoto on paljon enemmän laajenemis- ja muodostumiskykyinen kuin Marx ja hänen aikalaisensa olivat otaksuneet.”¹¹⁰

Porvarillinen yhteiskunta onkin herättänyt eloon uusia yhteiskunnallisia järjestäytymismuotoja, sellaisia, joita Marxin oli mahdoton täydellisesti edeltäpäin nähdä niiden yksityiskohtia myöten. Esimerkiksi käy kapitalismin maailmanliikenteen laajeneminen ja merentakaisten alueitten liittäminen ei ainoastaan maailmankaupan, vaan myös tavaroiden tuotannon ja vaihdon piiriin. Tämä on merkinnyt valtavaa tavaratuotannon ja markkina-alueiden laajentumista ”Pääoman” kirjoittamisen jälkeen.¹¹¹ Marxin aikoihin liikkeet, joissa oli 1 000–2 000 työntekijää olivat jo valtavia, mutta ”nykyään on liikkeitä, joissa on 20 000, 30 000 jopa 40 000 työntekijää”¹¹².

Nyt Bernstein esittää kysymyksen, voidaanko maailmanteollisuuksia ottaa valtion haltuun. Niiden liiketoiminta on suureksi osaksi keinottelevaa laatua. Tuotteineen ja vientimahdollisuuksineen ne esiintyvät kilpailijoina maailmanmarkkinoilla ja taistelussa menekistä ja tilauksista käyttävät kaikkia uudenaikaisia häikäilemättömiä keinoja. Kuitenkin ne antavat työtä kokonaisille työläisarmeijoille ja niiden olemassaolosta olennaisesti riippuu kansan hyvinvointi. Yhteiskunnallisessa vallankumouksessa niitä ei voida noin vain ottaa valtion haltuun, mutta niiden ei voida antaa häviöönkään. On otettava käyttöön aivan uusia keinoja ja menettelytapoja, jotta ne saataisiin vähitellen yhteiskunnan yhä ankaramman valvonnan alaisiksi, yhteiskunnan, joka vain aste asteelta voi päästä niiden täydelliseksi herraksi, Bernstein esittää.¹¹³ Hän viittaa Kautskyn otaksumaan siitä, että työväenluokan vallankumouksen ensimmäisiä seurauksia

109. Bernstein 1910a, 25.

110. Bernstein 1910a, 25.

111. Bernstein 1910a, 25–26.

112. Bernstein 1910a, 29.

113. Bernstein 1910a, 31.

on se, että tehtailijat vapaaehtoisesti jättävät tehtaansa yhteiskunnan hoidettaviksi kun työväellä on ylivalta. Tämä voi Bernsteininkin mielestä olla mahdollista, mutta pääongelma onkin hänen mielestään siinä, etteivät työläiset voi eivätkä tahdo ottaa tehtaita haltuunsa. Työläisten teollinen diktatuuri ei olekaan niin yksinkertainen toteuttaa, sillä ”taloudellisella elämällä on varmoja elinlakeja, joiden yli paljas ihmistahto ei voi päästä”.¹¹⁴

Toinen yhteiskunnan kehityssuunta, joka ei ole ollutkaan oikeaoppisen marxilaisuuden mukainen, liittyy luokkarakenteeseen. Erfurtin ohjelmassa oletetaan, että yhteiskunnan keskikerrokset tulevat jatkuvasti supistumaan työväenluokan laajentuessa ja suuryhteiskuntien erottuessa pieneksi ryhmäkseen yhteiskunnan huipulle.¹¹⁵ Bernstein oli itse laatimassa Kautskyn kanssa tuota ohjelmaa 1891. Nyt Bernstein toteaa kuitenkin yhteiskunnan tulotilastoihin vedoten:

”Mutta keskikohta todellisuudessa yleensä ei ole ohentunut. Pyramidiin alin ryhmä, jonka pohjana on nykyinen todellinen luokkajoon kehitys, osottaa tosin pyramidimuodon muutosta, mutta päällystä on pääasiallisesti pysynyt kartiona. Ylin kohta ei ole enää terävä vaan pyöristynyt, suuryhteiskuntaluokka on tullut voimakkaammaksi, mutta välikerrokseen nähden on huomattavissa melkein sama asteikko, mikään jäsen työväenluokan ja aivan rikkaitten välillä olevissa kerroksissa ei ole mainittavasti supistunut.”¹¹⁶

Samanlainen kehityspiirre erottuu Bernsteinin mukaan taloudellisesta yritysraakenteesta. Erityisesti tämä näkyy maataloudessa, jossa pienten ja keskisuurten talonpoikaistilojen määrä ja osuus viljelysalasta on vuosisadan ensi kymmenellä vain kasvanut.¹¹⁷

Kolmas kehityssuunnan muutos on tapahtunut taloudellisten kausivaihtelujen alalla. Erfurtin ohjelmaa laadittaessa uskottiin, että taloudelliset pulat käyvät yhä laajemmiksi ja tuhoisammiksi: ”Meillä oli se käsitys, että taloudellinen kehitys liikeoloihin nähden seuraisi yhä ahtaammaksi käyvän kierteen rataa”.¹¹⁸ Tosiasiallinen kehitys on ollut aivan toista. Liikeolot ovat nousseet ja pulat käyneet vähäisemmiksi:

114. Bernstein 1910a, 32–33.

115. Bernstein 1910a, 37–40.

116. Bernstein 1910a, 40.

117. Bernstein 1910a, 35–36.

118. Bernstein 1910a, 42.

”Yhteiskunnan rikkaus on niin tavattomasti kasvanut ja levinnyt niin laajalle, että pysähdyksen vaaraa vastaan taistelemiselle on olemassa aivan toiset mahdollisuudet kuin ennen. Markkinain suuri laajentuminen on luonut tasaantumismahdollisuuksia, niin että niitä nyt on samassa määrässä kuin niitä ennen puuttui. Myöskin on renkaiden (kartellien) muodostuminen eri teollisuusaloille avannut mahdollisuuksia tuotannon järjestelylle, mitä ennen ei ollut olemassa. Tämä ja monet muut seikat näyttävät vaikuttavan siihen suuntaan, että liike-pulat ja painostusajat liike-elämässä nyt voitetaan nopeammin kuin ennen.”¹¹⁹

Samalla kun on luovuttava vanhasta taloudellisen kehityksen kaavasta, joutuu ns. luhistumisteoria kadoksiin. On luovuttava ajatuksesta, että on tulossa taloudellinen jättiläisromahdus, joka saattaa nykyisen yhteiskunnan välttämättömään häviöön, täydelliseen luhistumiseen.¹²⁰ On kuitenkin huomattava, ettei kehitys kaikilta osin ole ollut myönteistä. Kartellit pitävät keinotekoisesti hintatasoa korkealla, ja vaikka liikepulakaava osoittaa nousevaa kehitystä, ei yleinen turvatomuus ole hävinnyt mihinkään. Edelleen työväenluokka on taloudellisten vaihtelujen viskeltävänä.¹²¹

Näistä tosiseikoista ja kehitysotaksumien tarkennuksista johtaa revisionismi oman ohjelmansa. Ennenkaikkea on luhistumisteorian hyljätys tulemisen johdosta keskityttävä yhä enemmän sosialistiseen nykyisyydentyöhön, joka saa nyt entistä korkeamman arvon. Sen tehtävän ei ole vain pitää työläisiä taistelukuntoisina, vaan se on olennaista esityötä sosialismiin. Tämä erottaa revisionismin vanhasta sosialidemokraattisesta kannasta. Tulee arvostaa korkeammalle parlamenttityö, ei niin paljon agitaationa, kuin ”sellaisten lakien laatimisena, jotka tarkoittavat aikaansaada mahdollisimman syvälle käyviä muutoksia oikeus- ja talousoloihin”. Edelleen tulee antaa enemmän arvoa toiminnalle kunnissa. Ammattiyhdistysliikkeen yhteiskunnallinen merkitys tulee nähdä entistä suuremmaksi. Myös työväenosuuskuntien levittämiseen on panostettava entistä enemmän.¹²² Tosin tätä kaikkea tehdään jo, mutta turhan vaisusti, ikäänkuin toissijaisesti. Sosialistinen liike on itseasiassa kulkenut historiassaan koko ajan kohti yhä realistisempaa ohjelmaa, pois utopistisesta haaveilusta.

119. Bernstein 1910a, 44–45.

120. Bernstein 1910a, 46.

121. Bernstein 1910a, 45.

122. Bernstein 1910a, 46–47.

Aluksi arveltiin, ettei voida mennä parlamenttiin taistelemaan mitätömistä pikkuseikoista kun mielessä kangasteli suuri sosialistinen tulevaisuus. Sitten kun oli menty parlamenttiin, ajateltiin, ettei voida mennä valiokuntiin. Nykyään, kun työväenliike on saanut vaikutusvaltaa parlamentissa, hallitsevaksi on noussut se ajatus, että työväenluokan tulee työskennellä kaikin voimin lakiasäätevissä ja kunnallisissa laitoksissa. Revisionismi etenee käytännössä koko ajan.¹²³

Nykyaikainen työväestö ei Bernsteinin mukaan tarvitsekaan enää mitään utopistista loppupäämäärän utukuvaa: ”Nykyaikaiset työläiset eivät ole mitään lapsia, joille täytyisi osottaa kuuta heidän elähyttämisekseen ja kiihotukseksi”.¹²⁴

Työläisten innostamiseksi riittää se, että osoitetaan heidän kasvavaa merkitystään uudenaikaisessa yhteiskunnassa. Näytetään heille heidän luokkansa ”historiallista tehtävää, joka ilmenee siinä, että he muodostavat ainoan luokan, joka luokkana nykyään suhtautuu täysin ennakkoluulottomasti jokaiseen todelliseen edistysaskeleeseen tiedon, tekniikan, talouden jne. alalla ... he ... ovat joka suhteessa ikäänkuin sidotut yhteiskunnalliseen kehitykseen”. Vaikka keskienerokset eivät ole kadonneet, kasvaa työväenluokka koko ajan suhteellisesti voimakkaammin kuin muut luokat. Samalla kasvaa sen yhteiskunnallinen mahti. Tämä tulee osottaa työläisille.¹²⁶

Lopuksi Bernstein tiivistää vanhan marxilaisen oikeaoppisuuden ja revisionismin erot kahteen erilaiseen tulevaisuudenkuvaan:

”Vanha tulevaisuudenkuva, joka on Marxin esityksissä yhteiskunnallisesta luhistumisesta loisti meille sosialidemokrateille ... oli kuva sotajoukosta, joka tunkeutuu eteenpäin monia mutkaisia teitä, vuoren yli ja rämeikköjen kautta, kuitenkin tätä tietä kulkiessaan yhä uudestaan joutuu harhateille, kunnes se lopulta saapuu suuren rotkon viereen, jonka toisella puolella, laajan meren erottamana – monen mielestä se oli punainen meri – välkkyi tavoiteltu päämäärä, tulevaisuudenvaltio. Tämä näköala nyt muuttuu. Toinen kuva avautuu eteemme. Näköala, jonka nyt näemme, osoittaa meille työläisten jokapäiväistä taistelua, jota käydään ja jatketaan kaikista vainoista huolimatta, työläisten kasvamista lukumäärässä, yleisessä yhteiskunnallisessa vallassa, valtiollisessa vaikutuksessa, jonka alaisuudesta mikään puolue

123. Bernstein 1910a, 48.

124. Bernstein 1910a, 48.

125. Bernstein 1910a, 49.

126. Bernstein 1910a, 50.

ei enää voi vapautua; tämä näköala osoittaa meille työväenluokan tietä ei ainoastaan eteenpäin vaan samanaikaisesti ylöspäin, ei ainoastaan voimistumista lukumäärässä, vaan myöskin sen taloudellisen, siveellisen ja valtiollisen tason kohoamista, lisääntyvää kykyisyyttä ja toimintaa yhtenä määräävistä tekijöistä valtiossa ja taloudellisessa elämässä.”¹²⁷

5.3.3. Tainio

Bernsteinin teokset olivat jo ilmestyneet suomeksi, kun Taavi Tainio julkaisi artikkelin ”Kumous ja kehitys” Kansan Lehden kuukausilehdessä ”Uusi Aika”. Artikkelia on pidetty suomalaisena revisionismina¹²⁸. Näyttää kuitenkin siltä, että Tainio pikemminkin tasapainoilee oikeaoppisuuden ja revisionismin välissä asettumatta suoranaisesti kummankaan suunnan puhdasuskoiseksi julistajaksi. Hän ei näet hylkää kokonaan käsitystä yhteiskunnallisesta vallankumouksesta ja sen tehtävistä. Päinvastoin siinä hän näyttää osaksi suoraan toistavan Kautskyn ajatuskuluja.

Tainion perusajatuksena on se, että yhteiskunnallisen vallankumouksen toteuttaminen edellyttää sivistynyttä työväestöä. Tämä koskee sekä omistusoloja koskevaa äkkikumousta että varsinkin vallankumouksen jälkeistä olojen säilyttämistä ja edelleen kehittämistä.¹²⁹ Kapitalismia ei voida kumota ennenkuin työväki on saavuttanut sellaisen kehitysasteen, että se kykenee valloittamaansa yhteiskunta-koneistoa ohjaamaan ja mielensä mukaan käyttämään. Siihen on Tainion mukaan ”vielä pitkä matka sivistyneemmissäkin maissa, kuin Suomi on”.¹³⁰

Tästä perusajatuksestaan Tainio johtaa teesin vähittäisestä rauhanomaisesta kumouksesta:

”Ja sellaisen kehityskannan tuskin minkään maan työväki saavuttaa ennenmin, kuin sen koko väestön enemmistö on halukas vanhasta järjestelmästä luopumaan. Mitään yht’äkkistä ’kumousta’ tuskin siinäkään tapauksessa tapahtuisi, sillä ennen sitä on porvariston jo täytynyt taipua siksi suuriin myönnytyksiin, etteivät silloiset yhteiskun-

127. Bernstein 1910a, 50–51.

128. Soikkanen 1975, 149–150.

129. Tainio 1929 (1910), 84.

130. Tainio 1929 (1910), 85.

taolot enää ole samanlaiset kuin nykyään, joten ero uuden ja vanhan välillä ei tulekaan olemaan niin suuri, kuin miltä se nyt näyttää.”¹³¹

Suomalainen työväki on vielä kaukana kumouksen edellytyksistä. Sivistystaso on alhainen. Ammattiyhdistyksiin kuulumattomien luku on suuri. Vasta se työläisluokka voi Tainion mukaan puhua yhteiskunnallisesta vallankumouksesta, jonka kaikki jäsenet omaavat vähintään kansakoulusivistyksen, ja jonka suuri enemmistö on suoraan koulusta siirtynyt ammattiyhdistyksiin jatkamaan yhteiskunnallista kasvatustaan. Täytyy tapahtua vallankumous kansanjoukkojen aivoissa, ennenkuin se voi tapahtua yhteiskunnassa.¹³² Sivistyksen merkitystä tässä suhteessa eivät Tainion mukaan tajua ne ”sosialidemokraattiset maisterit ja ylioppilaat”, jotka ”ovat verraten helposti oppinsa saavuttaneet” eivätkä ”tarpeeksi paljon tule liikkuiseksi ’rahvaan’ parissa”.¹³³

Suurlakkoon asti oli suomalainen työväenliike Tainion arvion mukaan puhtaasti ”revisionistista”. Päähuomio kiinnitettiin äänioikeuden valloittamiseen ja sen kautta saataviin ”pikku parannuksiin”. Agitaatiossa painopiste oli ohjelman käytännöllisessä puolessa¹³⁴. Suurlakon myötä tilanne muuttui. Suurlakko oli vallankumous valtiollisen elämän ja puoluevoimasuhteiden alalla. Puolueen voiman kasvaminen ja helposti saavutettu voitto niin suurlakossa kuin äänioikeustaistelussakin synnyttivät ”rohkeanhurjan toiveiden, etten sanoisi tuulentupien, aikakauden”. Pikku parannukset eivät enää hetkeksiäkään tyydyttäneet vasta heränneistä muodostuneen puolue-enemmistön ”tavallista alkukiihkoa”. Näin epämääräisesti ja hämärästi käsitetty vallankumous tuli useille ainoaksi päämääräksi ja ”provokatsionin hullaannuttama punakaarti siihen vieväksi tenhoaseeksi”. Tuota hullaannuttavaa provokaatiota harjoittivat Tainion arvion mukaan Venäjältä lähetetyt provokaattorit ja heidän palkkalaisensa sekä ”aktiivisen puolueen toimettomiksi jääneet työläisluokkaan kuuluvat palkka-agi-

131. Tainio 1929 (1910), 85.

132. Tainio 1929 (1910), 89–90.

133. Tainio 1929 (1910), 87–88.

134. Tämä arvio on täysin päinvastainen myöhemmälle tutkimuskirjallisuudessa esiintyvälle arviolle, jonka mukaan suurlakkoa edeltäneen herättävän agitaation painopiste oli kansankäsityksiin mukautuvassa utopistisessa sosialistisen tulevaisuuden maalailussa (vrt. von Schoultz 1924, 150; Soikkanen 1961, 178–182; Haatanen 1968, 163–164; Kirby 1971, 22–24 ja Soikkanen 1975, 170–172).

taattorit, jotka nyt rupesivat revolveri- ja mausersankareina harjoittamaan suoranaista rosvousta, muka vallankumouksen nimessä”.¹³⁵ Tämän vallankumouksellisen hullaannuksen kestoja Tainio ei arvioi, mutta ilmeisesti katsoo sen yltäneen jossain määrin kirjoituksen laatimisen aikaan (1910), sillä teksti on selvästi suunnattu tuota ”unelmoivaa kiihkoilua” vastaan. Radikaalivallankumouksellisen linjan ohella Tainio polemisoi myös oikeaoppisuutta vastaan. Hän arvelee, että ”oikea ’jyrkkä’ ja ’oikeauskoinen’ sosialismi” pitää joidenkin mielestä kehityksen ja kasvavan sivistyksen kautta saavutettavaa olojen parannussuunnitelmaa ”ainakin puolporvarillisena ellei pahempanakin”.¹³⁶

Kuitenkin Tainio erittelee sosialistista vallankumousta edeltävän välttämättömän sivistyksellisen kumouksen puolia jokseenkin samaan tapaan kuin Kautsky tulevan yhteiskunnallisen vallankumouksen porvarillis-demokraattisia tehtäviä¹³⁷. Ensinnäkin äänioikeus tulee yleiseksi ja kansan eduskuntien valta kasvaa, joten valtiollinen valta siirtyy kansojen enemmistölle. Syvällisten reformien toteuttaminen tulee mahdolliseksi. Porvariston harteille asetetaan suuri vero- taakka. Sotilasvarustuksia vähennetään voimakkaasti ja kansojen keskinäinen viha sammuu. Taloudellisella alalla valtio ja kunnat voivat ottaa haltuunsa tärkeimpiä tuotantoaloja, jopa harjoittaa kauppaa- kin. Liiallinen keinottelu välttämättömillä elintarpeilla tulee ehkäis- tyksi. Luonnollisesti yleinen sivistysoikeus toteutetaan. Pääasiana kaikessa on se, että kukin kansa hallitsee itse itseään ”sen mukaan, miten enemmistö milloinkin vaalien ja yleisten kansan äänestysten kautta tahtonsa ilmaisee”. Tätä pidemmälle menevää uudistusohjel- maa Tainio ei esitä, joten hän rajoittuu ikäänkuin Kautskyn yhteis- kunnallisen vallankumouksen ensi vaiheeseen.¹³⁹

135. Tainio 1929 (1910), 80–82.

136. Tainio 1929 (1910), 91–92.

137. Vrt. Kautsky 1906, 115–119.

138. Tainio 1929 (1910), 90–91.

139. Vrt. Kautsky 1906, 115–119.

5.3.4. Mäkelin

Yrjö Mäkeliniä on tutkimuksissa pidetty suomalaisen revisionismin yhtenä johtohahmona.¹⁴⁰ Mutta mikä oli hänen suhteensa opilliseen revisionismiin, bernsteinilaisuuteen? Vuonna 1914, siis Bernsteinin pääteosten suomentamisen jälkeen, Mäkelin julkaisi kirjasen ”Taloudellinen kehitys ja sen seuraukset”, joka koostui muutamista yhteen toimitetuista sanomalehtiartikkeleista. Siinä tulisi näkyä revisionismin vaikutus.

Mäkelinin mukaan sosialidemokratia osoittaa, että kun kapitalistinen yksityistuoantanto taloudellisen kehityksen myötä muuttuu joukko-tuotannoksi, on myös otettava käytäntöön ”työvälineiden joukko-omistus”. Tämä kehityssuunta on välttämätön: ”Kehitys kulkee joukko-omistusta kohti, tahdoimmepa eli ei”. Työväenluokka voi ainoastaan jouduttaa tätä kehitystä esittämällä yhä painavammin yhä korkeampia palkka- ja muita taloudellisia vaatimuksia. Näin kapitalismi pakotetaan yhä nopeammin ottamaan teknistaloudellisia edistysaskeleita, jotka väistämättä johtavat yksityisomistuksen kumoutumiseen. Tuudittautuminen tyytyväisyyteen ja luottamus rauhalliseen kehityksen tiehen vain hidastaa kehitystä. Joukko-omistuksen toteutuessa toteutuu työväestön valta: ”kehitys siis suorastaan työntää taloudellisen ja kaiken muunkin vallan – sillä kaikkinaisen valta on pohjaltaan taloudellista valtaa – työväestön käsiin”. Sosialismi toteutuu ”jopa luonnonlain välttämättömyydellä”. Tällöin poistetaan työttömyys, työpäivä lyhenee kolmeen tuntiin (!), josta se tuotantovoimien entisestään kehittyessä vieläkin supistuisi, ja yleinen hyvinvointi toteutuu. Nämä ”socialidemokratian taloudelliset opinkappaleet” eivät ”ole suinkaan mitään irrallisia ’aatteita’”, vaan ”taloudelliseen kehitykseen perustuvia laskelmia”, jotka ”tulevat varmasti toteutumaan”.¹⁴¹

Millään perusteella Mäkelinin esitystä ei voi pitää revisionistisena. Päinvastoin se edustaa jokseenkin selvästi mahdollisimman kansantajuista oikeaoppisuutta, josta kuitenkin puhe vallankumouksesta on jätetty pois (onhan kyse talousopista). Mäkelin puhuu sosialismista ja

140. Vrt. Soikkanen 1961, 268–169 ja Jussila 1979, 113–114.

141. Mäkelin 1914, 30–36.

142. Korpimaa 1914.

143. Vrt. Soikkanen 1975, 149.

”joukko-omistuksesta” taloudellisen kehityksen päämääränä. Tämän ajatustavanhan Bernstein torjuu. Edelleen Mäkelin jopa maalailee tulevan sosialismin taloudellista onnea (mm. 3-tuntinen työpäivä). Tuollaista maalailua Bernstein piti vanhanaikaisena ja lapsellisena utukuvien rakenteluna. Lopulta Mäkelin ei lainkaan ota esiin Bernsteinin keskeisiä teesejä taloudellisesta kehityksestä (maailmanmarkkinoiden kapitalismille antama uusi elinvoimaisuus, keskiluokkien säilyminen, romahdusteorian kestättömyys). Lyhyesti sanottuna Mäkelin ei toiminut revisionismin vaan pikemminkin maltillisen oikeaoppisuuden kansanomaistajana.

5.3.5. Korpimaa

Samana vuonna Mäkelinin kirjasen kanssa ilmestyi Timo Korpimaan omakustanne ”Maamme sosialidemokratia – mietteitä ja arvostelua”. Kesällä 1910 kirjoittaja oli julkaissut revisionismia myönteiseen sävyyn esittelevän yhdeksänosaisen artikkelisarjan *Kansan Lehdessä*.¹⁴³ Hän oli myös suomentanut Bernsteinin teoksen ”Sosialidemokratian revisionismi” (1910). Nyt julkaisemassaan omakustanteessa Korpimaa halusi purkaa aatteellispoliittista sydäntään ja esittää kritiikkiä puolueen linjaa kohtaan. Tämän hän ilmaisi tekevänsä rakentavassa mielessä, ei puolueen vihollisena vaan puolueen miehenä.¹⁴⁴ Korpimaan kirjanen on selväpiirteisin ja laajin suomalainen teksti, joka tuona aikana ammensi revisionistisista opeista ja kehityskäsityksestä.

Korpimaa korostaa, että myös revisionismi perustuu marxilaisuuteen, vaikka se ei voikaan hyväksyä kaikkia Marxin ajastaan jääneitä käsityksiä. Kehitys ei ole kaikessa kulkenut Marxin kaavailemaa rataa: ”Maatalouden kehitys ei ole kulkenut Marxin odotusten mukaan, hän ei ole ymmärtänyt kunnallis- ja osuustoimintasocialismin merkitystä j.n.e.”. Siksi alkuperäinen marxilaisuus kaipaa tarkistuksia, mutta sen perusajatus, oppi materialistisiin tekijöihin perustuvas- ta kehityksestä, on edelleen pätevä.¹⁴⁵ Korpimaan mukaan Bernstein on tosin esittänyt, että Marx ja Engels eivät kieltäneet itsenäisten aatteellisten voimain olemassaoloa, vaikka yhteiskuntaelämän pääperustuksena ovatkin taloudelliset seikat. Ideologioiden itsenäisestä

144. Korpimaa 1914, 63.

145. Korpimaa 1914, 47.

vaikutuksesta ei Bernstein ole Korpimaan mielestä kyennyt kuitenkaan antamaan riittäviä todisteita. Siksi Korpimaa taipuukin puhtaan materialismin kannalle.¹⁴⁶ Hän pitää itseään materialistisena revisionistina:

”Revisionisti, joka hyväksyy tämän perusaatteen, materialistisen historiankäsityksen, eroaa todellisuudessa usein hyvin vähän varsinaisista marxilaisista, jotka käytännössä toimivat aivan saman suuntaisesti kuin hänkin.”¹⁴⁷

Keskeisenä Marxin virheenä Korpimaa näyttää pitävän valtiokeskeistä sosialismi-käsitystä.¹⁴⁸ Hän haluaa korostaa kunnallista ja osuustoiminnallista tietä sosialismiin:

”Nykyään aletaan yhä yleisemmin tunnustaa, että valtion ohella myöskin kunnat ja osuuskunnatkin kehittävät yhteiskuntaa sosialismia kohti. Uutta talousjärjestelmää ei luo yksinään keskitetty, kaikkivaltias valtio, vaan sen rinnalla juoksee muitakin sosialistisia virtoja. Sosialistinen yhteiskunta ei siis toteudu vanhan marxilaisen kaavan mukaan, vaan kehitys sosialismiin kulkee toisiakin teitä, desentralisaation kautta, ehkä terveelliseksi vastapainoksi liialliselle keskittymiselle.”¹⁴⁹

Tällä perusteella Korpimaa vaatii Suomen sosialidemokraateilta vakavaa osanottoa kunnalliseen elämään ja luopumista turhasta vaalilakosta, jolla ei ole mitään vaikutusta.¹⁵⁰ Myös osuuskuntien ja osuustoiminnan suuri merkitys tulisi tunnustaa. Esimerkiksi osuuskauppaliike toteuttaa Korpimaan mukaan sosialismia omana tarkoituksenaan ”sikäli kuin se saa vallattua kauppaa ja tuotantoa omaan haltuunsa ja se siis muodostuu yhdeksi sosialistisen talousjärjestelmän toteuttamismuodoksi”. Osuuskaupoissa vallitsee yhteisomaisuus, ja ne pyrkivät poistamaan yksityisomistuksellisia yrityksiä ja liikevoittoa talouselämästä.¹⁵¹

146. Korpimaa 1914, 48–49.

147. Korpimaa 1914, 49.

148. Itseasiassa ei Marx vaan Kautsky on valtio-keskeisen sosialismi-käsityksen luoja, vrt. esim. Gronow 1986.

149. Korpimaa 1914, 49.

150. Korpimaa 1914, 51.

151. Korpimaa 1914, 53.

”Sana ’sosialismi’ merkitsee juuri osuuskunnallisuutta, sosialistinen yhteiskunta ei ole mitään muuta kuin suuri kulutusosuuskunta ja samalla myös tuotanto-osuuskunta, jonka liikkeissä tuotetaan jäsenten kulutusta varten.”¹⁵²

Korpimaan suuri ajatus on se, että sosialismi voi rakentua vähitellen kapitalismin sisään. Yhteiskunnallinen ”kehitysaate ja taloushistorian tosiasiat osottavat, että yhteiskunnassa saattaa samaan aikaan esiintyä rinnakkain eri taloudellisten kehityskausien tuotanto- ja liikemuotoja”. Siksi on virhe olettaa, että kunnallista ja osuustoiminnallista sosialismia voitaisiin ryhtyä toteuttamaan vasta kun porvaristo on kokonaan kukistettu ja sosialidemokratia vallassa.¹⁵³ Kehitys ei pääasiassa kulje hyppäyksittäin, vaan rauhaisin askelin:

”Ja sikäli kuin sosialidemokratia kasvaa ja saavuttaa vaikutusvaltaa, lisääntyvät yhteiskunnan sosialistiset laitokset ja sosialistinen henki. Sosialidemokratian valtaan noustua kohoaa sosialismi yhteiskunnan vallitsevaksi tuotanto- ja vaihtomuodoksi. Yksityistaloudellinen kapitalistinen järjestelmä ei silti kokonaan syrjäydy, vaan kestää ehkä kauan, ennenkuin porvarillisen kehityskauden jätteet ovat yhteiskunnasta hävinneet.”¹⁵⁴

Lopuksi Korpimaa päätyy julistamaan sosialistisen nykyisyydentyön merkitystä. Bersteinista hän poikkeaa kuitenkin siinä, että näkee kaiken pienen puurtamisen palvelevan vähittäistä sosialismin, so. sosialistisen päämäärän, toteuttamista. Sosialismi ei Korpimaan mukaan ole yksin tulevaisuuden vaan myös nykyisyyden asia. Sosialismi ei toteudu äkkiryysyksellä, se toteutetaan ”jokapäiväisellä, väsymättömällä pikkutyöllä ja perustamalla siihen mikä on olemassa”. Tämä ei merkitse sosialidemokratian vallankumouksellisen luonteen kieltämistä. Kumous on vain käsitettävä hitaaksi, jatkuvaksi prosessiksi. Toki kehityksessä on hyppyjä, kuten suurlakko Suomessa, mutta niiden jälkeen seuraa yleensä taantumus.¹⁵⁵ Tärkeintä on työläisten sitkeä työ tuotannon vähittäiseksi haltuunottamiseksi:

152. Korpimaa 1914, 53.

153. Korpimaa 1914, 54.

154. Korpimaa 1914, 56.

155. Korpimaa 1914, 56–57.

”Tulevaisuuden valtion’ piirteet hämmöttävät jo kapitalistisen järjestelmän keskellä. Sosialistinen yhteiskunta rakennetaan kapitalistisen yhteiskunnan sisälle.(...) Tuotannon ottaminen yhteiskunnan haltuun ei voi käydä yhtäkkiä vaan asteittain. Sosialidemokratian vallankumouksellinen päämäärä toteutetaan siis sosialistiseen suuntaan käyväällä reformityöllä, joka kestää vuosikymmeniä, ehkä vuosisatojaki, ja jota reformityötä sosialidemokratia jo tänään tekee.”¹⁵⁶

Korpimaan mielestä suomalaisen sosialidemokratian pitäisi keskittyä enemmän kunnalliseen työhön, osuustoimintaan ja ammatillisen järjestäytymisen edistämiseen. Eduskunnassa olisi luovuttava agitatorisesta ”mahdottomien” lakiesitysten esittämisestä ja pyrittävä tekemään ”sellaisia lakiehdotuksia, joista on toiveita saada valmiita lakeja”, sillä ”realipolitiikka ja opportunisti ovat välttämättömiä sosialidemokratiallekin”.¹⁵⁷

Puhdasoppista ei Korpimaankaan revisionismi ollut. Teesin ideologioiden itsenäisestä vaikutusvoimasta hän torjui. Sosialidemokratian vallankumouksellisesta sosialistisesta päämäärästä hän ei halua luopua. Reformipolitiikka, nykyisyydentyo, ammattiliitot, osuustoiminta ja kunnallinen työ saavat merkityksensä ei itseisarvoina vaan vähittäisinä askeleina kohti sosialistista päämäärää. Bernstein puolestaan antoi nykyisyydetyölle ennenmuuta itsenäisen arvon. Edelleen Korpimaa ei suoraan käsittele Bernsteinin perusteesejä kapitalismin elinvoimaisuudesta ja keskiluokkien säilyvyydestä. Sitä vastoin Bernsteinin teesi ’romahdusteorian’ kestättömyydestä näyttää olevan Korpimaan oman perusteesin taustalla: sosialismi rakennetaan vähitellen kapitalismin sisään. Erityisesti Korpimaa korostaa osuustoimintaa sosialismin toteuttamisen muotona. Ehkä hänen oppimuunnelmaansa voisi vallankumousopilliselta kannalta luonnehtia osuuskuntasosialistiseksi evolutionismiksi.

156. Korpimaa 1914, 57.

157. Korpimaa 1914, 59.

5.4. Radikaalivallankumouksellinen anarkismi: Krapotkin

Anarkistinen oppisuuntaus vaikutti Suomessa käännöstekstien kautta. Kotimaisia profeettoja ei syntynyt, vaikka anarkismista innoittunutta radikaalivallankumouksellista terroritoimintaa esiintyikin erityisesti vuosina 1905–07¹⁵⁸. Tuona aikana eräissä työväenlehdissä, mm. viipurilaisessa ”Työ” -lehdessä, julkaistiin jonkin verran artikkeleita, joissa suhtauduttiin hyväksyvästi ja ymmärtävästi maanalaisten järjestöjen väkivaltaisiin menettelytapoihin. Opillisesta kirjoittelusta ei kuitenkaan ollut kyse.¹⁵⁹ Nuorten akateemisten piirissä saatettiin myös ymmärtää väkivaltaisten purkausten syitä, ja vaatihan Kuusinen Oulun kokouksessa puolueen varustautumista tulevia vallankoukustahtumia varten myös aseellisin keinoin¹⁶⁰, mutta yhtään anarkistisen opin julistajaa heidän keskuudestaan ei noussut.

Tärkein anarkistisen vallankumousopin käännösteksti oli Peter Krapotkinin ”Taistelu leivästä”, joka ilmestyi suomeksi (1906) jo eräänlaisen klassikon aseman (alkuteos 1892) saavuttaneena. Krapotkinin perusteena on, että ihmiskunta on jo kyllin kehittynyt kommunismiin siirtymistä varten. Teollisuuden, maanviljelyksen ja sivistyksen aloilla on saavutettu sellainen taso, että kaikki voisivat jo nyt elää rikkaudessa ja mukavuudessa¹⁶¹. Kansan suurta enemmistöä kohtaava kurjuus, nälänmyrkytys, työ ja epävarmuus tulevaisuudesta johtuvat siitä, että ihmiskunnalle välttämättömät maan, kaivokset, koneet, kuluneuvot, elatusaineet, huoneet, sivistyksen, tiedot ym.:n, ”kaiken sen ovat muuttamat harvat anastaneet”. Nämä harvat käyttävät ihmistyön tuloksia hävyttömään tuhlaukseen. He estävät työmiestä valmistamasta sitä, mitä hän tarvitsee, ja pakottavat hänet valmistamaan, ei sitä jota toiset tarvitsevat, vaan sitä mistä ”nylkijä saa suurimman voiton”.¹⁶² Teoreettinen aivotyö ja käytännöllinen käsityö ovat kaiken inhimillisen rikkauden yhteisenä alkuperänä. Kellään ei ole oikeutta omistaa tämän edistystyön hedelmiä. Ne kuuluvat kaikille. Jokaiselle voidaan taata hyvinvointi, kunhan vain rikkaudet otetaan anastajilta

158. Vrt. Soikkanen 1961, 236–248, 327 sekä Jussila 1979, 112–116.

159. Vrt. Soikkanen 1961, 327.

160. V PK, 320, vrt. myös Soikkanen 1961, 275–276.

161. Krapotkin 1906, 2–3.

162. Krapotkin 1906, 3–4.

yhteiseen käyttöön. Keinona tähän on pakkoluovutus; sen avulla on palattava yksityisomistuksesta kaiken yhteisomistukseen. Mutta tämä ei voi toteutua lainsäädännön tietä. Siksi yhteiskunnallinen vallankumous on välttämätön. Krapotkinin mukana aika on jo siihen kypsä, kumous on ovella.¹⁶³

Vallankumous alkaa Krapotkinin mukaan toden teolla vasta hallituksen kukistumisen jälkeen. Silloin työmiesten on otettava haltuunsa kaikki se, mikä on välttämätöntä elämän ja hyvinvoinnin turvaamiseksi.¹⁶⁴ Tärkeää ei ole oikeus työhön, ”ikuinen palkkaorjuus”, vaan oikeus hyvinvointiin:

”Aivan toisenlainen tulee lopputulos olemaan, jos työläiset toteuttavat oikeuden hyvinvointiin. Sillä juuri sen kautta osoittavat he oikeuttaan, että he ottavat haltuunsa koko yhteiskunnan omaisuuden, valtaavat talot ja varustavat ne jokaisen perheen tarpeita varten, ottavat takavarikkoon kootut ravintovarastot ja käyttävät niitä siten, että kaikki voivat tuntea itsensä kylläisiksi oltuaan liian kauan nälkään tottuneita. Täten julistavat he omistusoikeutensa kaikkiin rikkauksiin, menneiden ja nykyisen sukupolvien töitten hedelmiin ja oikeutensa käyttää niitä niin, että kaikki saavat maistaa taiteen ja tieteen jaloja nautintoja, jotka pitkiksi ajoiksi porvarit olivat itselleen ryöstäneet.”¹⁶⁵

Yksityisomistuksen hävittämisen jälkeen yhteiskunta on rakennettava anarkistisen kommunismin mukaan. Kollektivistisen sosialidemokratian tarjoama ohjelma oikeudenmukaisesta palkallisesta korvauksesta, jonka jokainen saisi tekemänsä työn mukaan, ei ole mikään ihanne, eikä edes askel ihanteen suuntaan. Palkkajärjestelmä kuuluu yksityisen omistusoikeuden yhteyteen, jälkimmäisen lakatessa on edellisenkin lakattava.¹⁶⁶ Toinen kollektivististen sosialistien virhe on ajatus parlamentaarisen hallitsemistavan säilyttämisestä kapitalismin kukistumisen jälkeen. Jokaista yhteiskunnan taloudellista kehityssastetta vastaa tietty poliittinen kehitysaste. Eduskunnallinen demokratia ei koskaan voi onnistua todella edustamaan kansaa; se ei sovi kommunismiin.¹⁶⁷ Anarkistinen kommunismi on ”kahden toivon päämää-

163. Krapotkin 1906, 8–20.

164. Krapotkin 1906, 23–25.

165. Krapotkin 1906, 26.

166. Krapotkin 1906, 29 ja 186.

167. Krapotkin 1906, 40–41, 185–186.

rän yhteys, joita ihmiskunta kaikkina aikoina on tavoitellut: taloudellinen ja poliittinen vapaus”¹⁶⁸.

Taloudellisen vapauden ja hyvinvoinnin anarkismi toteuttaa siirtymällä vapaaehtoiseen omia tarpeita tyydyttävään tuotantoon. Ensi vaiheessa on suoritettava vallankumouksellinen takavarikko kaikilla aloilla samanaikaisesti, sillä muutoin jää yhteiskuntaan orjuuden pesäkkeitä, jotka heijastelevat kaikkialle.¹⁶⁹ Vallankumouksen ensimmäinen, voiton ratkaiseva taloudellinen järjestelytehtävä on hankkia leipää kaikille. Se tapahtuu periaatteen ”jokainen ottaa niin paljon kuin tarvitsee” mukaan.¹⁷⁰ Krapotkin luottaa turvallisuuden toteutumiseen yksilöllisen vapaaehtoisuuden kautta:

”Varaamalla jokaisen anarkistisen kaupungin asukkaalle tarpeeksi välttämätöntä, voidaan yksityiselle toimeliaisuudelle luovuttaa huolenpito siitä, että heikot ja sairaat saavat sitä, mikä ei kuulu kaikkien jokapäiväiseen käyttöön.”¹⁷¹

Tarpeellinen työaika hyvinvoinnin ylläpitämiseksi olisi Krapotkinin mukaan noin 5 tuntia päivässä. Tällöin voitaisiin puolessa vuodessa tuottaa vuoden välttämättömyystarpeet ja vielä puoli vuotta jäisi nautintotarpeita varten tuottamiseen.¹⁷²

Kaikille jäisi aikaa taide- ja ylellisyystuotantoon, joka tapahtuisi vapaaehtoisissa yhdistyksissä.

”Sanalla sanoen: ne 5–7 tuntia, jotka jokaiselle on käytettävänä muutamia tunteja toimittuaan välttämättömyyksien tuotannossa, riittää täyttämään moninaisten elinmukavuuksien tarpeen. Mikä nyt on tavattoman vähälukuisen joukon erikoisoikeutta, tulee näin kaikkien osalle. Kun ylellisyys taukoaa olemasta suurporvarien typeränä ja prameana loistokaluna, tulee siitä taiteellisuuden tyydytys.”¹⁷³

Työolosuhteet tehdään mukaviksi, tehtaat terveellisiksi ja miellyttäviksi.¹⁷⁴ Vapauden periaatteen kannalta olennaista on se, että kaikki

168. Krapotkin 1906, 34.

169. Krapotkin 1906, 54.

170. Krapotkin 1906, 67.

171. Krapotkin 1906, 69.

172. Krapotkin 1906, 105–113.

173. Krapotkin 1906, 131.

174. Krapotkin 1906, 133.

työ on ehdottoman vapaaehtoista. Ihmisiä ei enää pakoteta työhön, ruumillinen, taiteellinen ja moraalinen hyvinvointi riittää kannustamaan työhön.¹⁷⁵ Krapotkinin mukaan ”virkakommunismi” ei ole mahdollinen. Kommunismi voidaan toteuttaa vain yksilön täyden vapauden periaatteeseen nojaten. Anarkistinen kommunismiyhteiskunta ei ”siedä mitään virkavaltaa, eikä tarvitse mitään pakkoa saadaakseen ihmisen työtä tekemään”.¹⁷⁶ Sivistyskansat ovat jo niin paljon kärsineet taistelussa yksilön vapauttamiseksi, etteivät ne enää voi sietää virkahallinnon minkäänlaista asioihin puuttumista.¹⁷⁷ Anarkistinen kommunistinen tuotanto on ennenmuuta tuotantoa omiin tarpeisiin eikä kaupaksi. Kommuunit pyrkivät taloudelliseen omavaraisuuteen erityisesti maanviljelyksen suhteen. Vapaus tuotannossa yleensäkin edellyttää siirtymistä omavaraistuotannon suuntaan:

”Kun yhteiskunta taukoo tuottamasta tuntemattomille ostajille ja pitää huolta omien tarpeittensa täyttämisestä, on se perusteellisesti takaava jäsenilleen elämän, toimeentulon ja hyvinvoinnin sekä sen moraalisen tyytyväisyyden, jonka vapaasti valittu ja vapaasti suoritettu työ antaa, ynnä ilon siitä, että voi elää toisia sortamatta. Käsi kädessä ja uudella rohkeudella käyvät kaikki yhdessä valloittamaan tieteen ja taiteen korkeita nautintoja.”¹⁷⁸

Poliittinen vapaus anarkistisessa kommunismissa toteutuu valtionhallinnon täydellisen purkamisen jälkeen. Valtiolle ja virkahallinnolle ei tunnusteta enää minkäänlaista auktoriteettia tuotannossa eikä muisakaan kysymyksissä. Yksilön vapaus on täysin loukkaamaton.¹⁷⁹ Ainoa poliittinen järjestys, joka voi anarkismiin sopia, perustuu vapaaehtoisiiin sopimuksiin:

”Kun omaisuus poistetaan, on ihan mahdotonta järjestyä parlamentaarisen edustuksen periaatteen mukaan. Yhteiskunta, orjuudelle perustettu, voi järjestyä ehdottomaksi yksinvallaksi; yhteiskunta, perustuva palkkajärjestelmään ja kansan kapitalistiseen nylkemiseen, voi käytellä parlamentaarisuutta. Mutta vapaan yhteiskunnan, joka jälleen ottaisi yhteisen perinnön käsiinsä, täytyy ryhmiä vapaasti muo-

175. Krapotkin 1906, 167.

176. Krapotkin 1906, 162.

177. Krapotkin 1906, 162.

178. Krapotkin 1906, 256.

179. Krapotkin 1906, 36–42, 161–163.

dostaen ja vapaitten sopimusten kautta keskenänsä etsiä uusi järjes-
tys, joka soveltuu uudelle taloudelliselle kehitystasolle.”¹⁸⁰

Erityisen laajasti Krapotkin käsittelee maataloutta ja sen tulevaisuutta. Teos sisältää paljon jopa utopistista julistusta, joka on suunnattu maatyöläisille ja vuokratilajille. Anarkistisessa kommunismissa jokainen viljelee omaa maataan, silloin tulokset ovat parhaat. Kun vielä sovelletaan oikeita, uusia ja tehokkaita menetelmiä sekä koneistamista, voidaan maatalouden tuotantokyky nopeasti moninkertaistaa. Mutta ilman vallankumousta kehitys polkee paikallaan, sillä ”maan ja kapitaalimistajilla ei ole mitään harrastusta siihen”. Varsinaiset maanviljelijät taas ovat joko tilanomistajan, valtion tai koronkiskurin nylkemisen alaisessa viheliäisyydessä. Heiltä puuttuu varoja, tietoja ja tilaisuutta uusien keinojen hankkimiseen.¹⁸¹ Vallankumouksen jälkeen talonpojat, vuokratilajit ja maatyöläiset vapautuvat viheliäisyydestään:

”Sinä päivänä, jolloin maatyöntekijä voi viljellä maata, tarvitsematta maksaa puolta siitä mitä hän tuottaa; sinä päivänä, jolloin maanviljelykseen suuressa asteikossa tarvittavia maanviljelyskoneita on yltäkyllin ja ilmaiseksi maanviljelijäin käytettävissä; sinä päivänä, jolloin tehtaalainen työskentelee yhteiseksi hyväksi eikä monopolin hyväksi, eivät työn pojat ja tyttäret enää kulje repaleissa eikä enää ole ... voiton anastajia.”¹⁸²

Krapotkin ylistää maanviljelystyötä töistä hienoimmaksi ja jaloimmaksi. Koneistuksen avulla se on pian tuleva myös ”mitä hauskimaksi toimeksi”. Maanviljelyksellä on tärkeä asema myös vallankumouksessa:

”Pois tyhjänpäiväinen työ! Maanviljelystyöhön ryhdytään, siitä etsitään terveyttä, vaikutelmia luonnosta, elämän iloa, joka on unohdettu suurkaupunkien tummissa työpajoissa.(...) Nykyinen maanviljelys on auttava kumouksellista kaupunkia vapautumaan yksityisestä porvaristosta.”¹⁸³

180. Krapotkin 1906, 40.

181. Krapotkin 1906, 236–240.

182. Krapotkin 1906, 43.

183. Krapotkin 1906, 241.

Yhteiskunnallisen vallankumouksen jälkeen tapahtuu maanviljelyksen koneellinen vallankumous. Tämän kumouksen seurauksia Krapotkin maalailee laveasti:

”Yhdellä taholla satoja hehtaareja peitetään lasilla, ja miehet ja naiset huolellisesti hoitavat hentoja taimia. Toisella taholla sadottain hehtaareja muokkailaan höyryauroilla, lannoitetaan, varustetaan keino-tekoisella maalla, joka on saatu kiviä hienoksi jauhamalla. Iloisten työntekijäin legioonit peittävät nämä pellot laihoilla, ja heitä johtavat työssään ja kokeissaan osaksi ne jotka tuntevat maanviljelyksen, mutta varsinkin suuremmoinen käytännöllinen henki kansassa joka on herännyt pitkästä unesta, ja jota johtaa ja valistaa suuri majakka – kaikkien onni.”¹⁸⁴

Krapotkinin julistava anarkismi ja maalaileva utopismi eivät viittaa kauas tulevaan, vaan lähimpiin aikoihin. Vallankumouksen aika on tullut. Takavarikkoon perustuvaa vallankumous puhkeaa, ”ei 200 vuoden päästä, vaan lähimmässä tulevaisuudessa”¹⁸⁵. Pohjimmainen este kumouksen puhkeamisen tiellä ei ole objektiivinen vaan subjektiivinen:

”Jospa ihmiskunta tietäisi, mitä se voi ja jospa vain varmuus siitä antaisi sille voimia *tahtomaan!* Jospa se tietäisi että *henkinen raukka-
maisuus* on se kari johon kaikki vallankumoukset tähän päivään asti ovat haaksirikkoon joutuneet!”¹⁸⁶

Krapotkinin kommunistinen ja anarkistinen vallankumousoppi on tulkinnoille avoin, jopa sisäisesti ristiriitainen. Ei ole selvää, missä määrin siihen liittyy menetelmänä väkivalta. Vaikka takavarikko on vallankumouksen ensimmäinen menetelmä, ei Krapotkin suoraan neuvo ryhtymään aseellisiin ryöstöihin ja pommiterrorismiin¹⁸⁷. Tuskinpa teos vaikuttikaan Suomessa ilmaantuneeseen maanalaisten järjestöjen terroritoimintaan kuten on arveltu¹⁸⁸. Sen sijaan se saattoi

184. Krapotkin 1906, 254.

185. Krapotkin 1906, 51.

186. Krapotkin 1906, 253.

187. Tähän vaikuttavat tietenkin myös pyrkimykset suojautua sensoreilta ja muulta virkavallalta. Merkille pantavaa kuitenkin on, ettei Krapotkin puhu lainkaan aseellisesta menetelmästä. Takavarikoiminen jää abstraktion asteelle.

188. Vrt. Soikkanen 1961, 237.

toimia eräänlaisena ideologisen oikeuttamisen välineenä niille, jotka näkivät ainoaksi mahdollisuudeksi kommunistisen pakkoluovutuksen toimeenpanon tässä ja nyt. Varsinkin maatyöntekijöille se tarjosi sekä loistavaa tulevaisuutta, kunniaa, jopa palvontaa, ja historiallista oikeutusta omaan maahan. Teoksen julistava intomielisyys vetosi varmaankin siihen vallankumoukselliseen henkeen, jonka suurlakko siihen osallistuneiden työläisten mieliin jätti. Työväki oli suurlakossa astunut historian subjektiksi ja saanut voiton. Se oli osoittanut juuri sitä rohkeutta, jonka puutteen Krapotkin näki vallankumousten toteutumisen esteeksi. Näin tekstiä saatettiin ”marraskuun hengessä” lukea. Mutta teksti ei korosta pelkästään voluntarismia, yksilön vapautta ja vallankumouksellista tahtoa. Krapotkinhan toteaa, että jokaista taloudellista kehitysstadiasta vastaa poliittinen. Näin hän tulee lausuneeksi deterministisen argumentin anarkistisen vapausjärjestyksen puolesta. Implisiittisesti se myös sisältää ajatuksen yhteiskunnan välttämättömistä kehitysvaiheista. Krapotkin ei ole looginen käsityksessään historiallisten muutosvoimien luonteesta. Heiluminen determinismin ja voluntarismin välillä saattoi kuitenkin tehdä Krapotkinin oppien omaksumisen Suomessa tavallaan vaivattomaksi, sillä kun perustana oli vetoaminen yhteiskunnan objektiivisiin kehitystasoihin, muuttui kysymys vallankumouksesta kypsyyden arvioinnin kysymykseksi yhden suuren paradigman sisällä. Toki se oli myös sisältökysymys, sillä Krapotkinin anarkistinen kommunismi poikkesi huomattavasti Kautskyn oikeaoppisesta sosialismin rakennuksesta. Krapotkin halusi siirtyä suoraan kommunismiin ja lakkauttaa palkkatyön, valtion, eduskunnallisen demokratian, jotka kaikki kuuluivat Kautskyn sosialismiin. Siinä missä Kautsky vetosi suuriin järjestyneisiin joukkoihin Krapotkin ylisti yksilöä ja hänen vapauttaan. Reformeista kapitalismin aikana Krapotkin ei välittänyt edes puhua. Niillä ei ollut mitään vallankumouksellista arvoa.

5.5. Utopismi

5.5.1. Yleistä

Vallankumousopillisena suuntauksena utopismia ei voi pitää, mutta utopiat palvelivat sekä kirjallisuutena että siitä ammennettuina agi-

taatiopuheiden aineksina kuvailuissa, jotka koskivat liikkeen suurta päämäärää, sosialistista ihanneyhteiskuntaa ja siihen johtavaa kumouskehitystä. Utopiat olivat työväenkirjastoissa suosittuja, ja niiden lukemista suositeltiin puoluejohdon taholta agitaattoreille.¹⁸⁹ Oikeaoppinen ja radikaalivallankumouksellinenkin suuntaus saattoivat helposti ammentaa utopioista, mutta revisionistien kannalta ne edustivat vääräoppista haaveilua lopullisesta päämäärästä. Keskeisiä utopistisia tekstejä oli kolme, Robert Blatchfordin ”Iloinen Englanti, eli yhteiskunta sellaisena kuin se on ja sellaisena kuin sen tulisi olla” (suom. 1898), William Morrisin ”Ihannemaa” (suom. 1900) ja Edward Bellamyn ”Vuonna 2000, katsaus vuoteen 1887” (suom. 1902). Utopistiset tekstit ilmestyivät siis jo ns. ensimmäisen sortokauden aikana, mutta ne säilyttivät asemansa opillisissa julkistuksissa ainakin muutamia vuosia suurlakon jälkeen.¹⁹⁰

5.5.2. Blatchford

Robert Blatchfordin ”Iloinen Englanti” julkaistiin suurlakon jälkeen uutena suomennoksena (1906). Teos koostui 27:stä kirjeestä, jotka on suunnattu ”tavalliselle, järkevälle ja käytännölliselle John Smithille”. Kirjeet esittelevät mahdollisimman kansantajuisesti sosialistisia oppeja ja niitä vastaan suunnattuja väitteitä. Blatchfordin teksti ei siten ole mikään puhdaspiirteinen utopia. Mutta se sisältää jakson, jossa kuvaillaan tulevaa sosialistista yhteiskuntaa ja siihen pääty-misen tietä.¹⁹¹ Teos oli Suomessakin varsin suosittu, siitä otettiin useita painoksia ja se toimi suurlakon jälkeenkin ensimmäisenä alkeisoppaana sosialistisiin oppeihin; sitä suositeltiin myös agitaattoreille¹⁹².

Blatchford ei ole avoin utopisti. Hänen mukaansa ”kukaan järkevä sosialisti” ei tahdo tarjota mitään valmista järjestelmää tulevaa sosialismia varten. Kansaa on vain kasvatettava sosialismin periaatteisiin ja se toteuttaa itse sosialismin sopivassa muodossa. Sosialismi ei tule äkillisellä keikauksella, vaan se ”kasvaa luonnollisella tavalla meitä

189. Vrt. Kosonen 1983, 43; Soikkanen 1961, 178–182; ks. myös Liite 4.

190. Vrt. Liite 4.

191. Blatchford 1906, 3–7, 118–134.

192. Vrt. Liite 4.

ympäröivistä olosuhteista ja kehittyä luonnollisesti ja askel askeleelta”.¹⁹³ Käy kuitenkin ilmi, että Blatchford pitää parlamentaarista sosialistista enemmistöä parhaana tienä sosialistisen järjestelmän rakentamiseen.¹⁹⁴

Sosialismin peruseriaatteena Blatchford pitää sitä, että ”maa ja muut tuotannonvälineet tulisivat kansan yhteiseksi ominaisuudeksi”. Kansa myös johtaisi niiden käyttöä. Tämän sosialismin ensi vaiheen, käytännöllisen sosialismin toteutuessa kaikki saisivat työtä, vanhukille annettaisiin hyvät eläkkeet, kansakunta tehtäisiin tuotannollisesti omavaraiseksi, köyhäinkortteleiden tilalle rakennettaisiin hyviä asuntoja työläisille, työaikaa lyhennettäisiin kahdeksaan tuntiin ja palkkoja korotettaisiin, työolot tehtäisiin mukavammiksi, ympäristöä saastuttavat tehtaas asetettaisiin valtion valvontaan, kehitettäisiin tiedettä ja taidetta, palkittaisiin neroa ja ahkeruutta, laitettaisiin kaikki ihmiset hyödylliseen ja mielekkääseen työhön, käsityö nostettaisiin taas kunniaan, suojeltaisiin naiset ja lapset sekä korotettaisiin vaatimuksia terveyteen ja siveellisyyteen nähden.¹⁹⁵ Aatteellisen sosialismin vaiheessa, sosialismin periaatteiden täysin toteutuessa, teollisuus olisi valtion hoitama, raha poistuisi, tavaroita tuotettaisiin suoraan käytettäväksi ja varastoista noudettavaksi, kaikki olisi maksutonta ja vallitsisi ehdoton tasavertaisuus.¹⁹⁶ Blatchfordin kuvaus sosialismista on jonkinlainen kooste eri utopioitten, mm. juuri Bellamyn ja Morrisin, sekä puolueohjelmien hahmotuksista.

5.5.3. Bellamy

Edward Bellamyn utopiaromaani ”Looking Backward” (1888) ilmestyi suomeksi nimellä ”Vuonna 2000, katsaus vuoteen 1887” (1902). Kotimaassaan Yhdysvalloissa teos synnytti suoranaisen kansanliikkeen, jonka johtoon tekijä perusti New Nation-lehden. Bellamyn utopia onkin enemmän yhteiskunta-ajattelijan ja talouselämän tuntijan kuin kaunokirjailijan työtä. Se edustaa klassillista utopiaa, sillä se on ehdottoman ihanteellinen ja optimistinen. Kehitysaatteen henges-

193. Blatchford 1906, 128.

194. Blatchford 1906, 130–131.

195. Blatchford 1906, 121, 123, 130.

196. Blatchford 1906, 125.

sä utopia on kuitenkin sijoitettu tulevaisuuteen eikä kaukaisille seu-
duille kuten vanhoissa klassillisissa utopioissa.¹⁹⁷

Bellamyn teos on kirjoitettu ikäänkuin vuoden 2000 kansalaisille. Päähenkilö Julian West on ollut hypnoottisesti nukutettuna vuodesta 1887 lähtien talonsa kellarihuoneessa. Talo on palanut ja muun maailman mukana vanha Bostonkin on kokenut valtavan kumouksen. Tämän herra West, entinen porvari ja koroilla eläjä, saa huomata herättyään keskelle uutta maailmaa. Westin talon paikalle rakennetussa talossa asuva perhe alkaa tutustuttaa häntä uuteen elämään. Entisen yhteiskunnan vaikein kysymys, työväenkysymys on ratkaistu tavalla joka oli ”taloudellisen kehityksen välttämätön tulos”¹⁹⁸. Pääoman kasaantuminen ja keskittyminen koko talouselämää johtavaksi mahdolliseksi ”olikin itse asiassa kehityksen tulos, jota vain tarvitsi johdonmukaisesti kehittää ja luoda siten kultainen tulevaisuus ihmiskunnalle”.¹⁹⁹ Yhdysvalloissa koko tuotanto ja taloudellinen valta keskityi vähitellen yhden suuren renkaan piiriin. Kehitys tapahtui demokraattisesti: ”Yhdysvaltojen kansa päätti ottaa koko liike-elämänsä johdon omiin käsiinsä aivan samoin kuin se oli sata vuotta sitten ottanut käsiinsä maan hallinnon”.²⁰⁰ Siirtyminen uuteen talousjärjestelmään oli täysin veretön, sillä kansan suuri enemmistö ja yleinen mielipide olivat keskittyneen talouden valtiollistamisen kannalla. Toisaalta kansa ei enää ollut katkera suurten yhtiöitten johtajille, sillä käsitettiin, että juuri suuryhtiöt olivat kasvattaneet ”kansaa kykeneväksi ottamaan liike-elämän johdon omiin käsiinsä”.²⁰¹ Kumous sujui kaiken kaikkiaan harmittomasti:

”Vuosien kuluessa oli rengasten nähty käsittelevän tuloja, jotka olivat paljon suuremmat, kuin valtion tulot, sekä johtavan satoja tuhansia työntekijöitä sellaisella menestyksellä ja taloudellisella säästävyydellä, joka olisi ollut mahdotonta pienissä oloissa. Huomattiin, että kuta suurempi liike on, sitä yksinkertaisempain periaatetten mukaan sitä on johdettava. Samoin kuin kone työskentelee varmemmin kuin käsi, samoin tuottaa suuren yhtiön johdossa käytettävä järjestelmä paremmat tulokset, kuin isännän silmä pienissä liikkeissä. Täten vaikutti kehitys sen, että kun ehdotettiin liike-elämää otettavaksi

197. Palmgren 1963, 26.

198. Bellamy 1902, 39.

199. Bellamy 1902, 44.

200. Bellamy 1902, 45.

201. Bellamy 1912, 45–46.

valtion huostaan, ei kukaan enää pitänyt ehdotuksen toteuttamista mahdottomana ... tiedettiin, että kun koko kansa on ainoa liikkeen omistaja, poistuu monta vaikeutta, joita vastaan yksityisten liikkeitten on täytynyt taistella.”²⁰²

Uudessa järjestelmässä kansa oli ainoa työnantaja ja kaikki kansalaiset muuttuivat kansalaisoikeuksiensa perusteella työntekijöiksi, jotka jaettiin eri toimiin teollisuuden tarpeen mukaan.²⁰³ Talouden eri alat, teollisuus, maatalous, tiede ja taide järjestettiin sotilaallisen mallin mukaan: työvelvollisuus on ehdoton kuten aikanaan asevelvollisuus. Kasvatusikä päättyy 21-vuotiaana, työkä kestää 45-vuotiaaksi, jonka jälkeen alkaa levon, virkistykseen ja luovuuden aika, todellinen elämä.²⁰⁴ Työhön pakottamista ei tarvita, sillä muutamia poikkeuksia lukuunottamatta kaikki kilvoittelevat moraaliseksi hyveeksi mielletyn työn suorituksissa.²⁰⁵ Ensimmäiset kolme vuotta jokainen on tavallisenä työntekijänä, sitten tapahtuu erikoistuminen kykyjen ja taipumusten mukaan.²⁰⁶ Yleisenä periaatteena ja kannustimena on siiveellinen uhrautuminen yhteiseksi hyväksi:

”Kun teollisuusjärjestelmämme perustuu siihen, että jokaisen tulee tehdä yhtä paljon, toisin sanoen kaikki, mitä hän voi, niin ovat työntekijän kehottamista tarkoittavat keinot luonnollisesti sangen tärkeänä osana järjestelmässämme. Täällä on kansan palveluksessa osotettu ahkeruus ja into ainoana varmana tienä maineeseen, arvoon ja vaikutusvaltaan. Se palvelus, jonka yksityinen on tehnyt yhteiskunnalle, määrää hänen arvonsa siinä.”²⁰⁷

Työhalun kehittäminen ja kyvykkäiden henkilöiden valinta kansan päälliköiden ja johtajien paikoille ovat kaksi työn armeijan järjestämisen peruspäämäärää.²⁰⁸ Päällikön valitsevat parhaiten kunnostautuneiden joukosta kunkin alan kunniajäsenet, siis ne, jotka ovat jo työvelvollisuutensa suorittaneet ja ovat jo vapaita työelämään liittyvistä ryhmäintresseistä. Teollisuusarmeijan presidentti on samalla

202. Bellamy 1902, 46.

203. Bellamy 1902, 49.

204. Bellamy 1902, 49–50.

205. Bellamy 1902, 50.

206. Bellamy 1902, 97–100.

207. Bellamy 1902, 77.

208. Bellamy 1902, 97.

koko maan presidentti. Näiden päälliköiden ja johtajien ohella ei ole muita poliitikkoja.²⁰⁹

Bellamyn ihanneyhteiskunnassa raha, kaupanteko, verot ja tullit on poistettu tarpeettomina. Palkkoja ei ole, vaan kaikki saavat kuukausittain samanarvoisen luottokortin, jolla voi tilata tavaraita mielensä mukaan yhteisvarastoista. Hyvinvoinnin suhteen vallitsee yleinen tasa-arvo, mutta valintojen ja maun suhteen vallitsee yksilöllinen ja loukkaamaton vapaus. Kotityöt hoidetaan yleisissä keittiöissä, pesulaitoksissa ja työpajoissa: naiset on vapautettu tuotannon palvelukseen. Uusi Boston on kaunis ja terveellinen, sillä tekniikan kehitys on poistanut ympäristöhaitat, mm. tehtaanpiiput ja -savun. Sivistys ja hyvät tavat sekä persoonallisten taipumusten ja mieltymysten viljely ovat kunniaa. Kaikilla on sama peruskoulutus. Aatteelliset harrastukset perustuvat vapaaehtoisuuteen.²¹⁰

Bellamyn ihannetulevaisuudessa hallitsee kaksi periaatetta. Yleisen työvelvollisuuden avulla ja jakamalla työn tuottamat arvot tasan taataan samantasoinen aineellinen hyvinvointi kaikille. Yksilöllistä vapautta kunnioittamalla luodaan perusta persoonallisen luovuuden esteettömälle kehittymiselle kunkin yksilön taipumusten mukaan.²¹¹ Siis välttämättömyys aineellisessa elämässä, mutta vapaus henkisessä elämässä.

Bellamyn maalailema ihanneyhteiskunta lähestyy perusperiaatteiltaan Kautskyn antamaa kuvausta tulevan sosialismin peruspilareista: ”Kommunismi aineellisessa tuotannossa ja anarkismi henkisessä tuotannossa”.²¹² Bellamyn utopiaa voisi ehkä pitää oikeaoppisen linjan mukaisena. Kuitenkin siihen sisältyvä kuvaus vallankumousprosesista on jokseenkin epäortodoksinen perustuessaan käsitykseen vapaaehtoisesti vallasta luopuvasta porvaristosta. Bellamyn kuvaus yhteiskunnallisen vallankumouksen välttämättömyydestä, joka käy yhä selvemmäksi pääomien keskittymisen myötä, on oikeaoppinen. Mutta kuvaus kehityksen rauhallisesta evolutionistisesta luonteesta tekee utopiasta oikeaoppisuuden kannalta poliittisesti vähän arveluttavan.

209. Bellamy 1902, 153–154.

210. Bellamy 1902, 94, 112, 125–126, 159, 182, 210–211.

211. Vrt. Palmgren 1963, 30.

212. Kautsky 1906, 191.

5.5.4. Morris

William Morrisin utopia *News from nowhere* (1890) julkaistiin suomeksi nimellä ”Ihannemaa” pari vuotta aikaisemmin (1900) kuin Bellamyn utopia ”Vuonna 2000”, johon se alunperin oli poleeminen vastaus. Morrisin utopia edustaa ns. klassisen utopian myöhäislinjaa, positiivista utopiaa darwinismin evoluutiokäsityksen ja industrialismin leviämisen aikakaudella.²¹³ Toivekuvaa ei johdeta puhtaasti aatteista, vaan olemassa olevan yhteiskunnan uumenista. Morrisin utopia on työväenliikkeen utopia työläisille, mutta sen ominaislaatu on, päinvastoin kuin Bellamylle, täysin anti-industrialistinen. Utopian toteutumiseen ei ole johtanut teollinen tekniikka, vaan myrskyisä työväenvallankumous. Uudessa ihanteellisessa sosialismissa kaikki tuotteet valmistetaan käsityönä, josta ihmiset saavat tyydytystä. Työ ei ole velvollisuus vaan vapaus.²¹⁴

Morrisin kertomuksessa kertoja siirtyy unen kautta uuteen yhteiskuntaan. Teos on rakennettu ikäänkuin todellisuuden jatkeeksi. Jonnekin 2100-luvun seutuville ajassa siirtynyt kertoja saa kuulla, että leipämellakat ovat vuonna 1952 johtaneet lakkoon ja lopulta kansalaissotaan, jonka päätyttyä vallan on ottanut proletaarien perustama yhteishyvä valiokunta. Sosialismin jälkeen on siirrytty hajautettuun työläiskommunismiin. On tapahtunut takaisinpaluu luontoon, joka on puhdistettu teollisista saasteista; vallitsee täysi sopeutuminen luonnonlakeihin.²¹⁵

Ihannemaassa vallitseva tuotantomuoto on käsityö. Hajautettu käsityö- ja taideteollisuus tuottaa tarpeita varten: työn ilo ja kunnia palautuu. Kaupungin ja maaseudun ero on poistettu kehittämällä yksityistalojen ja puutarhojen verkosto yli Englannin. Keskitettyä hallintovaltaa ei tarvita, sillä yhteisöt hoitavat omat asiansa. Muuten olemassa maailman kommunismi, joten sodat eivät häiritse. Ei ole politiikkaa ja poliitikkoja. Ei tapahdu omaisuusrikoksia ja vankilat on korvattu kasvatustiloilla. Vallitsee yleinen koululaitos sekä naisten ja miesten välinen tasa-arvo. Raha ja kaupankäynti on lakkautettu, jokainen voi noutaa tarvetavaransa kaikille avoimista puodeista. Pre-rafaeelliittinen kauneus ja tyylikkyys sekä harmonia ovat vallalla

213. Palmgren 1963, 24 ja edelleen sekä Thompson 1967 209, 242.

214. Morris 1900, 19–27.

215. Morris 1900, 47–49, 104–132.

myös arkitäiteessä, pukeutumisessa jne. Elämäntavat ovat terveitä, ihmiset nuorekkaita ja elävät vanhoiksi, koska kansanterveys ja keski-ikä ovat nousseet. Kaikki ihmiset ovat erikoisia persoonia ja kertoja joutuu häpeämään omaa karkeuttaan, sisäistä rumuuttaan, epäluulojaan, tietämättömyyttään ja kokee itsensä muinaisuuden jäänteeksi.

Morrisin utopian peruslähtökohtana on hänen kapitalismikritiikkinsä. Sen mukaan kapitalistinen tuotantotapa ei voi täyttää ihmisen toiveita työssä, joka on kaiken muun ihmiselämän perusta. Siksi tuotantovälineet on otettava kansan haltuun ja järjestettävä työ miellyttäväksi, viehättäväksi ja sen on johdettava hyödylliseen tulokseen. Morrisin mukaan ei tule pelätä haaveilua tulevaisuudesta, koska se saa meidät paremmin toimimaan tulevaisuuden puolesta kuin mitättömien muutosvaatimusten esittäminen.²¹⁷ Näin Morrisin utopismi asettuu reformismia ja tavallaan myös revisionismia vastaan.

Morrisin utopismi on ihanteellista optimismia: ihminen on hyvä voidessaan toteuttaa luovia ja taiteellisia taipumuksiaan työprosessissa. Taide perustuu hänen mukaansa kansantaiteeseen, jonka perustana on käsityö; jos kansantaide tuhotaan, kuolee taide kokonaan. Ihannemaassa taide on sosialisoitu jokaisen harrastukseksi sillä taiteen vapauttaminen on keino ihmisen vapauttamiselle industrialismin orjuudesta.

Ihannemaa on opillisesti eklektinen. Sen sisäisesti ristiriitaiset aatteet tulevat tavallaan kolmesta peruslähteestä. Sosialistisen vallankumouksen kuvaamiseen sovelletaan oikeaoppista marxilaisuutta (Marx, Kautsky) ja sen luokkataisteluoppia. Utopistisen yhteiskunnan perusluonteen hahmottelua taas sävyttää individualistinen anarkismi (Kropotkin), ihanteellinen ja lempeä vallattomuus. Ihmisen vapauttamisen päämuotona on nonindustrialistinen luovuus, joka hahmotetaan selvästi prerafaelliittiselta, goottilaisen kauneusihanteen pohjalta (Ruskin²¹⁸). Vallankumousopilliselta kannalta Morrisin ihan-

216. Morris 1900, 39–46, 67–68, 72–73, 77–78, 81–87, 93, 96.

217. Morris 1900, 183, vrt. myös Marshall 1979, 232, 256–278 sekä Thompson 1967, 242–255.

218. John Ruskin (1819–1900) oli englantilainen kirjailija, kriitikko ja taiteilija, joka toimi goottilaisen tyylisuunnan paluun esitajana arkkitehtuurin ja koristetaiteen piirissä sekä vaikutti suuresti yleiseen taidemakuun viktoriaanisessa Englannissa. Ruskin vaikutti valtavasti myös William Morrisiin, joka omaksui hänen teoksista estetiikkansa perussuunnan, goottilaisen koristeellisuuden, joka ajateltiin sopusointuun luonnon kauneuden kanssa (vrt. esim. Marshall 1979).

nemaasta saattoi tiukkaa revisionismia lukuunottamatta löytää oikeasuuntaisiksi koettuja luonnehdintoja minkä tahansa suuntauksen näkökulmasta. Käsi- ja taideteollisuuden korostaminen on kuitenkin oikeaoppisuuden kannalta selvästi väärin, sillä sen mukaan suurteollinen tuotanto ja kehittynyt tekniikka olivat ehdottomia sosialistisen hyvinvoinnin edellytyksiä.

5.5.5. Murros

Utopismiin liittyvistä teksteistä on vielä mainittava 1800-luvun utopistisia kokeiluja ja suunnitelmia (Saint Simon, Charles Fourier ja Robert Owen) esittelevä Kaapo Murroksen kirjanen ”Suuret haaveilijat – heidän oppinsa ja kokeilunsa” (1906). Myös anarkismin ja anarkosyndikalismiin vivahtavien näkemysten esittelijänä kunnostautunut Murros toteaa teoksessaan, että epäonnistuneinkin utopistisilla kommunistisilla kokeiluilla oli suuri arvo sen osoittamisessa, ettei kilpailu toimeentulosta ole ainoa ”nerokkuuden ja uutteruuden lähde”²¹⁹. Murroksen teksti on kuitenkin kutakuinkin oikeaoppisen linjan mukaista, sillä hän toteaa, että ”keskinäisen rakkauden” ja paremman tulevaisuuden saarnaaminen on oikeutettua vain sillä edellytyksellä, että ”samalla paljastetaan ne välttämättömät edellytykset, joiden kaiken parannuksen edellä pitää käymän”.²²⁰ Vääräoppista on vain se, että tulevaa kommunistista ihanneyhteiskuntaa ryhdytään etukäteen yksityiskohdissaan maalaillemaan. Tässä mielessä Murroksen kirjanen, joka oli työväenkirjastoissakin jokseenkin suosittu²²¹, asettuu opilliseen marginaaliin.

5.6. Syndikalismi: Murros

Anarkosyndikalistisia tekstejä ei ilmestynyt suomeksi ennen kansalaissotaa. Ranskalaisen Georges Sorelin oppi suurlakko-myytin valta-

219. Murros 1906, 106.

220. Murros 1906, 112.

221. Vrt. Kosonen 1983, 45.

vasta vallankumouksellisesta psykologisesta vaikutuksesta²²² olisi ollut omiaan aukomaan tietä anarkosyndikalismille vallankumoukseksi koetun suurlakon äsken kuohuttamisissa mielissä. Mutta Sorelin enempää kuin muidenkaan anarkosyndikalismien suurten nimien tekstejä ei suomeksi ilmestynyt. Syndikalismin vaikutus jäi kotimaisten kirjoittajien lehtiartikkeleissa esiintyviin vivahteisiin. Hyvä esimerkki tämän vaikutuksen vähäpätöisyydestä on Kaapo Murroksen kirjoitus ammattiliitoista, jonka hän julkaisi Amerikasta paluunsa jälkeen.

Murroksen artikkeli ilmestyi turkulaisessa "Sosialisti" -lehdessä otsikolla "Luokkataistelu ja ammattikuntaliike" toukokuussa 1907²²³. Lehden ykköskirjoituksena julkaistussa jutussaan Murros lähtee siitä, että lait ovat luokkalakeja ja turvaavat kapitalistien ansiotonta työläisten työn riistoa. Lakien kunnioitus sinänsä ei voi olla mikään lähtökohta työväenliikkeen menettelytavoille. Tämä koskee myös ammatillista liikettä. Sen on oltava luokkataistelua, voimakkaimpana keinonaan lakko. Kompromisseihin ja neuvotteluihin antautuminen tietää vain tappiota työväestölle. Myöskään työstä eduskunnassa ei ole mitään hyötyä, jollei ammatillinen luokkataistelu tue sitä. Vain näin saadaan aikaan kunnan reformeja. Murros vetoaa sekä Englannin että Amerikan kokemuksiin. Edellinen, jossa ammatillinen liike on luokkataistelun kannalla, osoittaa työväenliikkeen vakavaa edistystä. Jälkimmäinen, jossa ammatillinen liike on porvarien taholta saatu huokuteltua kompromissien linjalle, osoittaa työväenliikkeen taantumista ja ammattiliittojen ajautumista riiston välikappaleiksi. Murros päättää arvionsa toteamukseen, että Suomessa on syytä pitää ammattiliitot jyrkän luokkataistelun linjoilla, sillä muutoin ei eduskunnallisestakaan työstä ole hyötyä.²²⁴

Samansuuntaisia näkemyksiä Murros esittää lentokirjasessaan "Suoria sanoja suurissa kysymyksissä" (1908).²²⁵ Suomalaiset sosialidemokraatit ovat liiaksi keskittyneet valtiolliseen politikointiin eduskunnassa. On elätetty käsitystä, että sosialistinen eduskuntaenemmistö avaa tien sosialismiin. Näin on hämätty joukkoja ja unohdettu materialistinen historiankäsitys, joka sanoo "ihan lahjomattomasti: niin kauan kuin kapitalistinen tuotantomuoto yhteiskunnan taloutta ohjaa, niin kauvan on mahdotonta ajatella käytännössä muun-

222. Lindemann 1983, 165–167.

223. Sosialisti 7.5.1907.

224. Sosialisti 7.5.1907.

225. Murros 1908.

laisia lakeja kuin niitä, jotka tähän tuotantomuotoon soveltuvat”. Näin sosialismia ei voida toteuttaa lainsäädännöllistä tietä. Porvarillinen valtiokoneisto ei voi sosialismia toteuttaa, säädettiinpä millaisia lakeja tahansa. Siksi on tärkeää keskittyä ammattiyhdistysliikkeen voimistamiseen. Ammatillisen järjestäytymisen aste on Suomessa aivan mitätön verrattuna sosialidemokraattien äänimääriin. Kamppailu mitättömistä reformeista on toissijaista verrattuna siihen työhön, jota olisi tehtävä lujien ammattijärjestöjen luomiseksi, sillä ammattiliitot ovat keskeinen tekijä sosialistisen vallankumouksen onnistumisen kannalta.²²⁶

”Tarpeeksi voimakkaaksi kehityttyään ja sen kautta yhä enemmän päästyänsä tuotantoa vallitsemaan, köyhälistön tuotannollinen järjestö pääsee sitä tietä siis myös vallitsemaan yhteiskunnan eri laitoksia, olemaan varsinaisena tukena ja pakottavana voimana sille kumousliikkeelle, joka yhteiskunnallisia muotoja kansanvaltaistuttaa.(...) Ja mistäpä muualta kuin juuri tuotantojärjestöistä ovat löydettävissä ne muodot, jotka kumouksen kautta syntyneet uuden yhteiskunnan voimia vastaavat? Juuri eri tuotantohaaroja vastaavat järjestöthän sisältävät ne ainekset, jotka tuotantovoimia käyttää taitavat. Kukapa siis paremmin kuin ne pystyisi uudessa yhteiskunnassa luomaan ne laitokset, jotka kaavoihin kangistuneita ministeristöjä ja hallituksen ”toimituskuntia” vastaavat?”²²⁷

Tämän arvionsa perusteella Murros ehdottaa, että ”vaalihomma” jätettäisiin ”yksinkertaiseksi luokkavelvollisuudeksi ilman agitaattoreita ja väittelykokouksia sekä varain uhrauksia” ja keskityttäisiin sen sijaan ammattiyhdistysliikkeen kunnolliseen järjestämiseen. Lainsäädäntötyötä ei tarvitse kokonaan hylätä, mutta se on asetettava toissijaiseen asemaan nykyiseltä johtopaikaltaan.²²⁸

Tässä lentokirjasessaan Murros esiintyy huomattavasti avoimemmin syndikalistisin teesein kuin lehtiartikkelissaan. Ammattiliitot tekevät sosialismin, lainsäädännölliset reformit eivät voi tuotantoa muuttaa, Murros esittää. Mutta hän ei kuitenkaan ryhdy esittämään puhdasoppista anarkosyndikalistista teesiä siitä, että yleislakkoradikalismi voi kokonaan korvata parlamanttityön. Lehtiartikkelissa Murros näkee vahvan ammatillisen liikkeen eduskuntatyön tukivoi-

226. Murros 1908, 44–49, 65–76.

227. Murros 1908, 73.

228. Murros 1908, 75–76.

mana²²⁹, mutta lentokirjasessaan hän päätyy jo sille kannalle, että ammattiliitoilla on keskeinen itsenäinen asema sosialistisessa vallankumouksessa, kun taas lainsäädännöllä ei ole mitään itsenäistä asemaa. Näkemystä, johon Murros päätyy, voisi ehkä nimittää deterministiseksi kumoussyndikalismiksi, sillä hän korostaa vallankumouksen kehityksen materialistista omalakisuuutta jokseenkin deterministisen materialistisen historiankäsityksen pohjalta.

Tutkijoista Kirby on korostanut sitä, että suomalaisen työväenliikkeen Amerikan kävijät tekivät selvän eron amerikkalaisten olosuhteiden ja kotimaisten olosuhteiden kesken. Siinä missä edellisten ymmärrettiin suorastaan edellyttävän antiparlamentaristista unionismia, nähtiin jälkimmäisten vaativan huolellista paneutumista myös eduskuntatyöhön.²³⁰ Tällainen luonnehdinta pätee Murroksen lehtiteksiin, mutta lentokirjasen teksti on jo melko puhtaasti antiparlamentaristista. Kuitenkaan puhdasoppiseen anarkosyndikalismiin saakka Murros ei mene, hän säilyttää eduskuntatyöllä tietyn, joskin vähäpätöisen aseman. Tämä on ehkä sikäli paradoksaalista, että menestyksellisen suurlakon jälkeisinä vuosina suomalaiset työläisjoukot olisivat varmaankin olleet hyvää maaperää anarkosyndikalismin radikaaleille opeille yleislakon vallankumouksellisesta merkityksestä. Toisaalta on muistettava, että suomalainen ammattiliike oli jokseenkin kehittymätön. Voitaneen kuitenkin sanoa, että tässä tapauksessa ei valtavakaan sosiaalinen tilaus johtanut opilliseen vastaukseen. Välissä oli opinvälittäjien ryhmä, jonka joukosta ei löytynyt riittävästi anarkosyndikalismiin perehtynyttä ja sen oikeellisuudesta vakuuttunutta tekstintuottajaa. Samaa voi kenties sanoa mutatis mutandis suomalaisten työväenjoukkojen keskuudessa eläneestä Venäjän sosialistisen vallankumouksen toiveista suurlakon jälkeen ja leninismistä noihin toiveisiin vastaavana oppina.

229. Tämä on itse asiassa täysin kautskylaisen luokkataisteluopin mukainen ajatus, vrt. Kautsky 1906, 94–96.

230. Kirby 1971, 122–123.

5.7. Entä leninismi

Leninin tekstejä ei ilmestynyt suomeksi, mutta aivan tuntemattomaksi hänen oppinsa ei suomalaisen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä jäänyt. Edvard Valppaan aloitteesta Työväen Sanomalehti Oy julkaisi kolmiosaisena suomennoksena bolševikki Martyn Ljadorin (Mandelštam) alunperin kaksiosaisen teoksen ”Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen historia” (1907, 1908, 1908).²³¹ Teos ulottui vain vuoteen 1902, mutta koska kirjoittaja oli bolševikki, Leninin näkemykset tulivat hyvin esiin hänen tekstissään. Juhani Piilonen uskoo kuitenkin Sirolan olleen oikeassa tämän muistellessa, että ”venäläiset kysymykset” kiinnostivat vain harvoja.²³²

Vallankumousopillisesta leninismistä Ljadorin teoksen lukija saa tietää ensinnäkin sen, että pitäytymistä pelkästään taloudelliseen etutaisteluun pidetään siinä kehittymättömän, alamittaisen, ”trade-unionismiin” rajoittuvan työväenliikkeen merkinä. Vallankumouksellinen sosialidemokratia kehittyy vasta poliittisessa taistelussa kohti proletariaatin ylivaltaa.²³³ Toiseksi käy ilmi, että bolševikkien ohjelma perustuu kansainvälisen sosialidemokratian oppeihin: esimerkiksi Kautskyn Erfurtin ohjelmaan viitataan hyväksyvästi.²³⁴

Kolmanneksi tulee esiin se, että Lenin katsoo julkisen työväen joukkopuolueen Venäjällä mahdolltomaksi, sen sijaan on pystytettävä vallankumouksellinen puolue, joka toimii työväenliikettä johtavana poliittisena etujoukkona harjoittaen valtiollista agitaatiota työläisluokan keskuudessa ja kytkien taistelun demokratiasta taisteluun sosialismin toteuttamisesta. Tällaisen puolueen taistelumenetelmiin ei kuulu salaliittojen pystyttäminen ja terrorismi. Menettelytapoja ei voida etukäteen varmasti valita; lopullinen isku itsevaltiudelle voidaan antaa aseellisen kapinan, valtiollisen suurlakon tai jonkun muun hyökkäyskeinon avulla.²³⁵

Neljänneksi Leninin opista annetaan se kuva, että vallankumouksellisen tilanteen synty kytketään siinä kapitalismin taloudellisiin las-kukausiin ja romahdukseen; Ljador lainaa Leniniä:

231. Piilonen 1987, 312.

232. Piilonen 1987, 312.

233. Ljador 1907, 171, 181.

234. Ljador 1908a, 52.

235. Ljador 1908a, 69–70.

”Sellainen romahdus saattaa keppikerjäläisiksi lukemattomia pikkuisäntiä, syöksee työläisjoukkoja työttömäin armeijan riveihin ja panee siten koko työväestön pakostakin miettimään niitä sosialismin ja demokratismien kysymyksiä, jotka jo aikoja sitten ovat liikkuneet jokaisen itsetietoisien ja asioita pohtivan työläisen mielessä. Venäjän sosialidemokraattien tulee huolehtia siitä, että tämän romahduksen tullessa Venäjän proletariaatti olisi mahdollisimman itsetietoinen ja järjestynyt ja käsittäisi Venäjän työläisluokan tehtävän ... että se voisi Venäjän demokratian etunensästä ryhtyä ratkaisevaan taisteluun poliisijärjestöistä itsevaltiutta vastaan ...”²³⁶

Viidenneksi Ljadov tuo esiin sen, ei tosin pelkäästään Leninin vaan myös Kautskyn²³⁷ ja Plehanovin esittämän, perusajatuksen, ettei sosialistinen tietoisuus synny työläisjoukkojen taistelusta itsestään, vaan se on tuotava joukoille ulkoakäsin intellektuellien toimesta.²³⁸ Välineenä tässä tehtävässä sekä tietoisien poliittisen vallankumousliikkeen valtakunnallisessa organisoimisessa on kaikkialle leviävä puolueen lehti:

”Tämä työskentely on nykyään Venäjällä mahdoton, ellei ole olemassa yleisvenäläistä, hyvin usein ilmestyvää lehteä. Tämän lehden ympärille itsestään muodostuva järjestö, toisin sanoen kaikki sen avustajat, tulee olemaan valmis kaikkeen, olko sitten kysymyksessä puolueen kunnian, arvon ja perinnäistapojen pelastaminen kaiken kovimman vallankumouksen ”sorrin” hetkellä tai vihdoinkin koko kansan aseellisen kapinan valmistaminen, alkaminen ja voittoonsaattaminen.”²³⁹

On muodostettava puolueeseen ammattivallankumouksellisten selkäranka, joka pitää koossa ja lujittaa proletariaatin etujoukkoa.²⁴⁰ Vallankumouksellinen järjestö ei voi toteuttaa laajaperäistä kansanvaltaisuuden aatetta, sen on voitava suojautua poliisiviranomaisten urkinalta. Ammattivallankumouksellisten yhteinen tavoite ja keskinäinen luottamus takaa riittävän demokratian.²⁴¹ Tämän ammattivallanku-

236. Ljadov 1908a, 176; lainaus on Leninin teoksen ”Venäjän sosialidemokratian tehtävät” kolmannesta painoksesta (1905).

237. Vrt. Kettunen 1986, 37.

238. Ljadov 1908b, 103, 108–109.

239. Ljadov 1908b, 131; lainaus on Leninin teoksesta ”Mitä on tehtävä” (1902).

240. Ljadov 1908b, 135–136.

241. Ljadov 1908b, 139.

mouksellisten johtaman vallankumouspuolueen rinnalle on sitten muodostettava julkinen työväenjärjestö, joka on ammatillinen ja mahdollisimman laaja. Sen tehtävänä on koota työläisjoukot jokapäiväisten taloudellisten taistelukysymysten ympärille ikäänkuin valmiiksi joukoksi sosialidemokraattista vallankumouksellista valistustyötä varten.²⁴² Sitä vastoin vallankumouksellisen puolueen on oltava hyvin keskitetty ja täysin salainen.²⁴³

Kuudes Leninin opillinen perusajatus, jonka Ljadov tuo esiin, asettaa vallankumouksellisen puolueen tehtäväksi pyrkiä etujoukkona johtamaan kaikkia mahdollisia kansan vastalauseita ja liikkeitä ja suuntaamaan niitä vallitsevaa valtiojärjestelmää vastaan. Ei pidä rajoittua vain palkkatyöläisten liikkeen johtamiseen, on mentävä mukaan myös talonpoikien ja käsityöläisten ynnä muiden liikkeisiin. Samalla on kuitenkin pidettävä kiinni omista sosialidemokraattisista periaatteista ja agiteerattava niitä kansanjoukoille. Esimerkiksi talonpoikaiston vaatimuksia on tuettava vain, mikäli ne suuntautuvat maaorjuuden jäänteiden juurimiseen; jos ne suuntautuvat pientalonpoikaisen maatalouden säilyttämiseen, on horjumatta vastustettava niitä sosialidemokratian luokkataistelukannalta. Sillä vain työväenluokka on objektiivisilta eduiltaan loppuun asti vallankumouksellinen.²⁴⁴

Nämä leninisin opilliset näkemykset tulivat esitellyiksi nimenomaan venäläisenä sosialidemokratiana. Suomalaiselta näkökannalta olennaista oli se, katsottiinko suomalainen yhteiskunta ”venäläisen” vain ”saksalaisen” kehitysvaiheen mukaiseksi. Saavutetut yleinen äänioikeus ja kansalaisvapaudet erottivat Suomen suomalaisten sosialidemokraattien katsannossa Venäjän tilanteesta ja lähensivät Saksan tilanteeseen. Leninistiset opit voitiin nähdä vain eräänä versiona venäläiseen tilanteeseen sopeutuneesta oikeaoppisesta sosialidemokratiasta. Eihän edellä esitellyistä kuudesta leninistisestä ajatuksesta yksikään ollut periaatteessa kautskylaisen oikeaoppisuuden vastainen. Vallankumous, josta Lenin puhui, jäi luonteeltaan epäselväksi. Varsin todennäköisesti suomalainen lukija tulkitsi sen porvarillis-demokraattiseksi vallankumoukseksi. Vasta myöhemmin Lenin kehitteli selkeämmin teoriaa sosialistisesta vallankumouksesta yhdessä imperialistisen järjestelmän reuna-alueen maassa. Se oppi ei Suomeen yltänyt edes sekundäärilähteiden kautta. Se olisi ollut täysin vastak-

242. Ljadov 1908b, 142.

243. Ljadov 1908b, 143.

244. Ljadov 1908b, 161–162, 183–185.

kainen sille omaksutulle oikeaoppiselle vallankumouskäsitykselle, että sosialistinen vallankumous tapahtuu imperialismiin ja kapitalistisen kehityksen johtavissa maissa. On kuvaava, että kun Suomen sos.dem. puolue alkoi vuonna 1916 julkaista salaista tiedotuslehteä Venäjän vallankumousliikkeistä, jätti toimittaja K. H. Wiik esitellesään Leninin ajatuksia pois ne kohdat, joissa Lenin suoraan arvosteli Kautskya siitä, että hän tukee kotimaansa hallituksen valloituspolitiikkaa, ja laajemminkin suomi keskustasosialistista linjaa.²⁴⁵ Maanalaisen toiminnan välttämättömyyttä koskevaan kohtaan Wiik liitti huomautuksen, että Lenin ehkä katseli asiaa liiaksi venäläisestä näkökulmasta.²⁴⁶ Vuosikausia puolustettu Kautskyn oikeaoppisuus miellettiin koskemattomaksi ja Suomi osaksi pikemmin demokraattista Eurooppaa kuin itsevaltaista Venäjää, voisi tiivistää. Se, että Venäjä miellettiin eurooppalaisessa perspektiivissä takapajuiseksi, esti Leninin omaksumisen Suomeen.

5.8. Yhteenveto

Suomen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä johtavana vallankumousopillisena diskurssina esiintyi kautskylainen oikeaoppisuus. Maailmanhistorialliselta kannalta se lupasi sosialismin vääjäämättä toteutuvan yhteiskuntataloudellisen kehityksen tietyssä pisteessä. Vallankumouksen toteutumisjärjestys oli selvä: kapitalistisen kehityksen johtavissa imperialistisissa maissa oli odotettavissa sosialistinen vallankumous ja Venäjällä oli odotettavissa porvarillisen demokratian pystyttäminen tsaarivallan tilalle vuosina 1905–06 alkaneen vallankumouksellisen aikakauden kuluessa. Tuo kausi saattoi kestää ihmisiä, mutta ei pidempään.

Nämä Kautskyn arviot tarjosivat joustavan orientoitumishorisontin suomalaisille oikeaoppisille. Tilanteesta riippuen voitiin esiintyä vallankumouksellisina optimisteina yhtä hyvin kuin demokratiaa puolustavina pessimisteinä.

Edvard Valpas esiintyessään oikeaoppisuuden vaalijana korosti ennen muuta kahta seikkaa: oli vaalittava luokkapuhtautta ja pysyttä-

245. Piilonen 1987, 316.

246. Piilonen 1987, 316.

vä erossa yhteistyöstä porvareiden kanssa oli tilanne mikä hyvänsä, ja oli puolustettava suurlakon tuloksena saavutettua eduskuntaa sillä kansanvaltainen edustuslaitos oli yhteiskunnan kumouksellisenkin uudistamisen keskeinen valtiollinen vipusin, jonka käyttämiseen työväenliikkeen on taistelussaan keskityttävä.

O. V. Kuusinen toimi ortodoksimarxismin suomalaisena oppimestarina. Hän korosti kotimaisen vallankumousprosessin ehdollistuvan Venäjän vallankumouksen mukaan. Vuonna 1906 hän uskoi sen koittavan muutaman vuoden sisällä, mutta vuonna 1911 odotusaika piteni jo yli viideksitoista vuodeksi. Tuo kumous tulisi olemaan porvarillisdemokraattinen, sen tuloksena saataisiin kansanvaltaiset lainsäädäntöelimet ilman ulkoisia tai sisäisiä rajoituksia. Vallankumouksen väkivaltainen voluntaristinen hommaaminen olisi kohtalokas historiallinen virhe. Venäjän vallankumouksen jälkeen toteutuva kansanvaltainen hallitusjärjestelmä on luova pohjan yhteiskunnan lailliselle, rauhalliselle edistykselle.

Sosialismia kohden käyvän kehityksen kantajana oli oikeaoppisuuden mukaan ennen muuta teollisuustyöväestö. Se muodosti työväenliikkeen proletarisen selkärangan. Keskeistä oli lujittaa poliittista työväenpuoluetta; ammattiyhdistysliike oli nähtävä työväestöä puoleeseen johdattelevana tukivoimana.

Revisionismi ilmaantui Suomen työväenliikkeen piiriin opillisesti vuonna 1910 Bernsteinin teosten kääntämisen myötä. Revisionismi kielsi vallankumouksen ja lupasi hidastaa yhteiskunnan uudistumista työväenluokalle yhä edullisempaan suuntaan. Vaikka keskiluokat eivät olleet kadonneet, kasvoi työväenluokka muita luokkia nopeammin ja niin myös sen yhteiskunnallinen vaikutusvalta, joka oli käyvä yhä suuremmaksi kaikessa taloudellisessa ja valtiollisessa elämässä. Keskeistä oli paneutua nykyisyyden työhön, reformien läpiajamiseen ja aiempaa suuremmin ammattiyhdistysliikkeen kehittämiseen.

Puhdaspiirteisiä seuraajia Bernstein ei Suomessa saanut. Taavi Tainio korosti kyllä hitaan kehityksen ja sivistyksen tietä, mutta hahmotteli myös vallankumoukseen johtavan kehityksen esivaiheita paljolti samalla tavoin kuin Kautsky yhteiskunnallisen vallankumouksen ensimmäistä vaihetta. Yrjö Mäkelin taas puhui sosialismista ja joukko-omistuksesta taloudellisen kehityksen päämääränä eli juuri siitä, minkä Bernstein kielsi. Edelleen Mäkelin maalaili tulevan sosialismin taloudellista onnea, johon kuuluisi mm. 3-tuntinen työpäivä. Tällaistahan Bernstein piti vanhanaikaisena ja lapsellisena utukuvien maalailuna. Mäkelin ei toiminut revisionismin vaan pikem-

minkin maltillisen oikeaoppisuuden kansanomistajana, vaikka eduskunnassa ja kansallispolitiikassa puolustikin yhteistyötä edistyksellisen porvariston kanssa oikeaoppisina esiintyviä vastaan.

Lähimmäksi revisionismia voidaan lukea Timo Korpimaan teksti. Puhdasoppista bernsteinilaisuutta ei sekään ollut. Korpimaa torjui teesin ideologian itsenäisestä vaikutuksesta. Hän ei myöskään luopunut sosialistisesta päämäärästä: reformipolitiikka, nykyisyydentyo, ammattiliitot, osuustoiminta ja kunnallinen työ saavat merkityksensä ei itseisarvoina kuten Bernsteinilla vaan vähittäisinä askeleina kohti sosialistista päämäärää. Bernsteinin perusteesejä kapitalismin elinvoimaisuudesta ja keskiluokkien säilyvyydestä Korpimaa ei huomionnut. Sitä vastoin Bernsteinin teesi romahdusteorian kestättömyydestä näyttää olleen Korpimaan oman perusteetin taustalla: sosialismi rakennettaisiin vähitellen kapitalismin sisään erityisesti osuustoiminnallisten talousmuotojen välityksellä. Korpimaa edusti jonkinlaista osuuskuntasosialistista evolutionismia.

Radikaalivallankumouksellinen anarkismi esiintyi Suomen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä lähinnä vain Peter Krapotkinin käännöstekstien muodossa. Krapotkinin oppi saattoi toimia eräänlaisena ideologisen oikeuttamisen välineenä niille suomalaisille radikaalivallankumouksellisille, jotka näkivät ainoaksi mahdollisuudeksi kommunistisen pakkoluovutuksen toimeenpanon tässä ja nyt. Varsinkin maatyöläisille oppi tarjosi loistavaa tulevaisuutta, kunniaa, jopa palvontaa, ja oikeutusta pakkoluovutuksen kautta otettuun omaan maahan. Krapotkin kuitenkin heilui determinismin ja voluntarismin välissä. Toisaalta hän korosti yksilön ehdotonta vapautta ja joukkojen vallankumouksellista tahtoa ja rohkeutta historian muutosvoimina, toisaalta hän näki taloudellisen kehityksen edeltävän ja ehdollistavan poliittista kehitystä. Tämä saattoi tehdä opin omaksumisen Suomessa helpommaksi sekä kokemuksen, jota hallitsi suurlakko ja sitä seurannut pysähtyminen, että johtavan vallankumousopillisen diskurssin, jossa korostettiin objektiivista väistämätöntä kehitystä korostava oikeaoppisuus, luomassa tilanteessa. Krapotkinin oppi lupasi nopeata ja täydellistä muutosta, joka lakkauttaisi palkkatyön, valtion ja edustuksellisen demokratian. Sisällöllisesti se oli siis jyrkässä ristiriidassa kautskylaisen oikeaoppisuuden kanssa.

Utopismia ei voi pitää varsinaisena oppisuuntana. Kuitenkin eräät utopistiset tekstit olivat laajasti luettuja ja loivat kuvaa tulevasta sosialismista. Robert Blatchford, joka taisi olla luetuin sosialismin kansanomaistaja Suomessa, ei ollut varsinainen utopisti. Sosialismia

varten ei voinut tarjota valmista järjestelmää. Sosialismi ei tulisi äkillisellä keikauksella, vaan se kasvaisi luonnollisesti esiin ympäröivistä olosuhteista askel askeleelta. Parlamentaarinen enemmistö olisi paras tie sosialistisen järjestelmän rakentamiseen. Antiutopismistaan huolimatta Blatchford kuvaili tulevan sosialismin yleispiirteitä. Tässä hän näyttää ammentaneen lähinnä kahdelta utopistilta, Bellamyilta ja Morrisilta, joiden utopiat myös suomennettiin ja ne olivat laajasti luettuja.

Edvard Bellamyn tuleva sosialistinen yhteiskunta lähestyi perusperiaatteiltaan Kautskyn kuvaa sosialismista. Perusajatuksena oli tiukasti ja keskitetysti organisoitu työkommunismi aineellisessa tuotannossa ja anarkismi henkisessä tuotannossa. Suurtuotannollinen industrialismi loi hyvinvointia. Kuvaus kehitystiestä sosialismiin oli kuitenkin epäortodoksinen; sosialismiin oli päädytty rauhallisen evoluution tietä ilman varsinaista vallankumouksellista luokkataistelua.

William Morrisin utopia taas perustui kommuuneittain toimivaan anarkistiseen goottilaista kauneutta ja sopusointua luonnon kanssa ihanteinaan pitävään käsityötuotantoon. Industrialismista oli luovuttu kokonaan. Emansipaation päämuotona oli lempeä vallattomuus. Sitä Morrisin kuva sosialismista oli oikeaoppisen näkemyksen vastainen. Kuva tiestä sosialismiin sen sijaan oli aivan oikeaoppinen; oli käyty kiivas luokkataistelu lakkojen ja kansalaissodan muodossa ennen kuin porvaristo oli luopunut vallastaan. Bellamya ja Morrisia yhdistelemällä sai siis aikaan jokseenkin oikeaoppisen yhdistelmän jos niin halusi.

Syndikalismia esiintyi Suomessa varsin vähän. Lähinnä Kaapo Murrosta voidaan pitää syndikalistisena opinvälittäjänä. Hän toi esiin avointa antiparlamentaristista kritiikkiä. Eduskunnalliseen työhön keskittyminen oli turhaa ja tuloksetonta. Tärkeintä oli kehittää voimakkaita ammattiliittoja, joilla tulisi olemaan keskeinen ja itsenäinen asema sosialistisen järjestelmän rakentamisessa, kun taas lainsäädännöllä ei siinä olisi mitään asemaa. Vain ammattiliitot voisivat ottaa tuotantokoneiston haltuunsa. Murros ei kuitenkaan ollut voluntaristi. Päinvastoin: vallankumouskehityksellä oli materialististen olosuhteiden determinoima kulkunsa.

Vallankumousta edeltävästä kehityksestä antoi oikeaoppinen suuntaus hieman ristiriitaisen kuvauksen. Omassa tekstissään Valpas ei asettanut reformeja ja kumousta vastakkain, vaan näki sosiaaliset parannukset mahdollisiksi eduskunnallisella tiellä kohti sosialismia. Kuusisen esityksessä korostuu myös eduskunnan ja edistyksen yh-

teys: Venäjän porvarillis-demokraattisen vallankumouksen jälkeen Suomeenkin saataisiin demokraattiset lainsäädäntöelimet ilman rajoituksia ja tämä avaisi tien lailliselle ja rauhalliselle edistykselle.

Opinvälittäjien takaa puhuvan auktoriteetti Kautskyn teksteissä korostettiin sitä, että vallankumousta edeltää hidas kypsyminen ja sitä, että työväenluokan etujen mukaiset reformit ovat hyödyllisiä ja voivat edistää vallankumouksellisen tietoisuuden kehittymistä. Toisaalta Kautskyn teksteistä saattoi lukea myös väistämättömän, tosin suhteellisen, työväenluokan kurjistumisen kapitalismin kehittyessä kohti sosialismiin kypsää tilaa. Tässä oikeaoppisuus sisälsi ainakin vaikutusfunktion kannalta keskenään ristiriitaisia lausumia.

Revisionistisen suunnan ja siitä vaikutteita ammentavien virtausten mukaan reformit olivat luonnollisesti koko työväenliikkeen kamppailun päämaaleja. Revisionismin ja oikeaoppisuuden välimaastossa askeltava opinvälittäjä Tainio näki sivistystason kohottamisen ja elinolojen kaikinpuolisen kehittämisen sosialistisen vallankumouksen edellytyksiksi. Puhtaammin revisionismiin kallistuva Korpimaa puolestaan piirsi kuvan reformien syyllistä hitaasti esiin kasvavasta sosialismista.

Radikaalivallankumouksellinen, krapotkinilainen anarkismi ei antanut mitään arvoa reformeille: vallankumous tuli aloittaa tässä ja nyt, vain se olisi tie hyvinvointiin.

Anarkosyndikalismista vaikutteita ammentanut opinvälittäjä Murros ei myöskään antanut mitään arvoa eduskunnallista tietä tavoiteltaville parannuksille; päätehtävä olisi valmistaa lujia ammattiliittoja tulevaan sosialistiseen tuotannon uudelleenjärjestelyyn.

Suomen konkreettisten yhteiskunnallisten olojen kannalta niin keskeisestä maatalous- ja talonpoikaiskysymyksestä eri oppisuunnat puhuivat *yleisellä* tasolla vain vähän. Oikeaoppisuuden auktoriteettitekstit korostivat sitä, että luokkaristiriidat kärjistyvät myös maaseudulla pienten ja suurten talonpoikien kesken sekä edelleen työläisten ja talonpoikien kesken, ja toisaalta sitä, että myös maataloudessa on suurtuotanto ennen pitkää lyövä pientuotannon laudalta. Kotimaiset oikeaoppisuuden opinvälittäjät eivät *vallankumousopillisissa* teksteissään puhuneet maatalouden kehityssuunnista mitään. Tässä mielessä teoria ja käytännöllinen ohjelma leikkasivat toisiaan vain ajoittain. Revisionismin yksi tunnettu teesi oli se, että maataloudessa pienet ja keskisuuret tilat eivät suinkaan katoa, vaan lisääntyvät sekä määrässä että osuudessa. Tähän teesiin nojasi myös kotimainen opinvälittäjä Korpimaa. Radikaalivallankumouksellinen anarkisti Krapot-

kin maalaili hurjia utopioitaan erityisesti maatalouden varaan: pakko-luovutuksen kautta maata hankittakoon kaikille, niin maatalouden tuotantokyky moninkertaistuu; maatyö on töistä hienoin ja jaloin, eikä se tulevaisuudessa ole enää raskasta eikä vaadi pitkiä työpäiviä. Lenin puolestaan, sikäli kuin hänen näkemyksistään Suomessa Ljadovin välittämänä voitiin lukea, otti talonpoikauskysymykseen poliittisen kannan: pientalonpoikien liikettä olisi tuettava, mutta samalla olisi kuitenkin kaikin voimin pyrittävä juurimaan pois pientalonpoikien keskuudessa sitkeästi elävää aatetta pientuotannon säilyttämisestä.

Jotain olennaista suomalaisen työväenliikkeen intellektuaalisen kentän tilanteesta suurlakon jälkeisinä vuosina kertoo myös eräiden vallankumousopillisten suuntausten täydellinen esiintymättömyys. Ensinnäkin anarkosyndikalistinen suurlakkokumouksellisuus (Sorel), joka olisi varsin luontevasti sopinut suurlakon jälkeisen ”marraskuun hengen” ja ”suurlakkoradikalismin” opilliseksi tueksi, jäi Suomessa vaille opinvälittäjää ja täysin tuntemattomaksi. Bolsevistinen leninismi tuli tutuksi Ljadovin käännöstekstin välittämänä varhaisessa muodossaan, joka ei vielä avoimesti sotinut kautskylaista oikeaoppisuutta vastaan. Vallankumous, josta Lenin Ljadovin välittämänä puhui, käsitettiin porvarillis-demokraattiseksi vallankumoukseksi. Myöhempi Leninin oppi imperialistisen järjestelmän reuna-alueilla toimeenpantavasta sosialistisen luonteen saavasta vallankumouksesta jäi suomalaisille tuntemattomaksi aina siihen saakka, kunnes tuota oppia alettiin Venäjällä toteuttaa. Tämä oli sikäli paradoksaalista, että Suomessa oli suurlakon jälkeen pitkään elänyt yleisluontoisen vapautuksen aaltoa Venäjältä odotteleva idän toivo ja myös kaikissa oikeaoppisissa tilannearvioissa Venäjän vallankumousprosessin nähtiin ehdollistavan vallankumouksellista kehitystä Suomessa. Oikeaoppisesta eurooppalaisesta näkökulmasta katsottuna Venäjä oli takapajuinen ja tämä näkemys esti Leninin Suomeen omaksumista.

6. Puhujakoulutuksen oppisuunta

6.1 Agitaatio ja agitaattorikurssit

Termi agitaatio esiintyy aiemmassa tutkimuksessa useimmiten käsitäten sekä puhutun että kirjallisen propagandan. Sosialidemokraattisen puolueen harjoittama joukkoihin suuntautunut ideologinen viestintä on ymmärretty yhdeksi kokonaisuudeksi. Lehdistö, agitaattoreiden puheet, käännöskirjallisuus ja lentokirjaset on nähty kaikki saman sosialistisen aatesisällön levittämiskanavana.¹ Toisaalta samalla on korostettu kirjoitetun ja puhutun agitaation laadullisia eroavuuksia. Jarl von Schoultzin mukaan kirjallisuus ja lehdistö keskittyivät antamaan tietoja yhteiskunnallisista epäkohdista ja sosialismin opeista niille, jotka työväenpuolue jo oli puolelleen voittanut. Suullisen agitaation tehtäväksi jäi voittaa uusia jäseniä ja kannattajia järjestäytymättömien keskuudessa mukautumalla jossakin määrin kuulijakunnan katsomuksiin, kansankäsityksiin, haaveisiin ja toiveisiin.² Myöhemmät tutkijat ovat tukeneet tätä käsitystä.³

Rajoitun tässä tutkimuksessa tarkastelemaan nimenomaan suullista agitaatiota. Tarkastelu on kaksivaiheinen. Alkaneessa luvussa erittelen agitaattorikoulutusta ja seuraavassa luvussa seuraan agitaattoreita kentälle ja puhetilaisuuksiin, niin pitkälle kuin se on mahdollista.

Puhujakoulutus palveli sosialidemokraattisen puolueen aattellisen

1. Ks. von Schoultz 1924, 150; Soikkanen 1961, 60–64; Haatanen 1968, 161–163.

2. von Schoultz 1924, 150.

3. Soikkanen 1961, 178–182; Haatanen 1968, 163–164; Kirby 1971, 22–24; Soikkanen 1975, 170–172.

suunnan ohjailua. Siten sen sisältö kuvastaa johtavaa suuntausta. Agitaattoreiden puhunnan varsinaista sisältöä on hankala tutkia välitöiden lähteiden puuttuessa. Paljon helpompi on tutkia sitä, mitä puolueen opillinen johto *halusi* agitaattoreiden kentällä puhuvan. Juuri sitä tutkimmekin tässä luvussa analysoimalla sitä, mitä agitaattoreille puhujakoulutuksessa opetettiin. Mihin muotoon tuo oppi kentällä kääntyi, siihen palaamme seuraavissa luvuissa.

Puolueen puhujakoulutuksen tarpeellisuuden otti esille Taavi Tainio Viipurin edustajakokouksessa 1901. Tainio oli matkustellut puhujana useampaan otteeseen kahden edellisvuoden aikana ja nyt hän vaati agitaattoreiden sivistystason kohottamista. Perinpohjaista perehtymistä hän katsoi agitaattorilta edellytettävän erityisesti työväenliikkeen, koti- ja ulkomaisen työväenlainsäädännön sekä yhteiskunnallisen kehitys- ja siveysopin aloilla. Tainio ehdotti erityisten luento- ja keskustelukurssien järjestämistä agitaatiovoimien kehittämiseksi puolueen tarkoitusperien mukaan.⁴ Ehdotus tuli hyväksytyksi.

Ensimmäiset puolueen agitaattorikurssit pidettiin Turussa 29.12.1902–15.1.1903. Jo keväällä oli puoluehallinto kiertokirjeellä kehoittanut kurseille aikovia perehtymään keskeiseen työväenkirjallisuuteen, joksi mainittiin Kautskyn Erfurtin ohjelma (suom. 1899) ja Sosialismin historia (suom. 1900), Blatchfordin Iloinen Englanti (suom. 1898) sekä Sombartin Sosialismi (suom. 1898–1899). Kurssin ohjelmaan kuului luentoja (n. 75–80 tuntia) ja puhe- ja keskusteluharjoituksia. Reino Drockila luennoi sosialismin historiasta, J. K. Kari luennoi työväenlainsäädännöstä, Taavi Tainio puolueen ohjelmasta ja Eetu Salin ammattiyhdistysliikkeestä. Tainio johti päivittäisiä puhe- ja keskusteluharjoituksia. Osallistujia oli 24, joiden joukossa 6 naista.⁵

Seuraavan vuoden huhtikuussa järjestettiin Helsingissä ohjelmataan edellisiä vastaavat toiset agitaattorikurssit. Näin puolue oli kouluttanut itselleen ensimmäisen puhujapolven, joiden joukossa oli muun muassa V. Lehokas, josta loppuvuodesta 1903 tuli puolueen ensimmäinen päätoiminen puhuja.⁶ Tainio, joka oli agitaattorikoulutuksen lanseerannut, oli ollut sitä mieltä, että kurssien päämääränä ei pitäisi olla ”varsinaisten ammattiagitaattoreiden kasvattaminen” sillä

4. von Schoultz 1924, 151; Eklund 1924, 277.

5. Soikkanen 1961, 179; von Schoultz 1924, 151; Eklund 1924, 278; kirjallisuuden suomentamisesta ks. Makkonen 1973, bibliografinen osa.

6. von Schoultz 1924, 151; Eklund 1924, 277–278; Soikkanen 1961, 180.

päätoimista agitaattoria uhkaa papillinen kaavoihin ja teorioihin kangistuminen.⁷ Paradoksaalisesti Tainiosta nimenomaan kurssi-idean isänä tuli myös ammattiagitaattoreiden kauden esivalmisteliija. Kurssit, niin lyhyet kuin olivatkin, tekivät ainakin osasta oppilaita heti jonkinlaista puolueen oppinutta kaaderistoa, kuten Lehokas kertoi:

”Luennot olivat luultavasti kaikille meille oppilaille uutta, sillä totta puhuen meitä eivät juuri liiat tiedot painaneet. Kirjallisuuttahan oli varsin niukasti saatavissa, ja tuskinpa meistä jokainen oli sitä vähääkään lukenut. ... Luentotunneista suoriuduttiin hyvin, sillä ei tarvinnut muuta kuin kuunnella ja tehdä muistiinpanoja. Mutta kun Taavi Tainio otti esille ohjelmat, vaati alustuksia ja keskustelua, niin siitä oli hauskuus kaukana. Kyllä siinä saimme kuulla monet kerrat, mil-laisia pölkypäitä me olemme, ja ettei meistä ainakaan agitaattoreita tule, sillä agitaattorin pitää osata ja tietää kaikki. ... Kaikessa tapauksessa tämä koulu oli meille suureksi avuksi. Kotipaikkakunnillemme tultuamme me olimme hieman kuin ’ylioppilaita’.”⁸

Kolmannet agitaattorikurssit pantiin toimeen vasta vuosi suurlakon jälkeen. Oulun puoluekokouksessa elokuussa 1906 oli puolueen sisältä pyritty siivoamaan kokonaan pois punakaartin ympärille keräytynyt radikaalivallankumouksellinen anarkismi, vaikkakin sen maan-alainen olemassaolo toistaiseksi suvaittiin joidenkin ”luokkataistelu-siiven” johtajien taholta.⁹ Tätä taustaa vasten tuntuu luontevalta olet-taa, että myös agitaation ohjailussa valtasivat alaa uudet sävyt ja uusi oikeaoppisuus utopismin sijaan vuosien 1906–1907 paikkeilla. Aiemmassa tutkimuksessa agitaation luonteen muutokset ja agitaat-toreiden koulutus on jäänyt tarkastelematta¹⁰. Kokonaan uuteen vai-heeseen puhujakoulutus siirtyi puolueopistohankkeen ja sen toteutta-misen myötä.

Tarkastelussani keskityn erityisesti vuoden 1906 agitaattorikurs-

7. Eklund 1924, 277.

8. Lehokas 1929 (1909), 72.

9. Oulun puoluekokouksen yhteydessä esim. Kuusinen oli mukana eräiden työ-läisaktivistien kanssa puuhaamassa puolueelle rinnakkaista maanalaista taiste-lujärjestöä. Viholliseksi nähtiin kuitenkin tsaarinalta eikä kotimainen porva-risto. Ks. esim. Salminen 1970a, 50 ja Soikkanen 1975, 106.

10. Esimerkiksi Soikkanen mainitsee puoluehistoriassaan puolueopiston toimin-nasta vain kuvatekstissä; vrt. Soikkanen 1975, 183.

siin ja puolueopiston kurssiin 1913.¹¹ Käyn lävitse myös muut puhujakoulutuksen kehitysvaiheet. Tarkastelu rajoittuu puolueessa käydyn keskustelun, tehtyjen päätösten ja toteutuneiden puitteiden selvittelyyn. Oppisisällöllinen tarkastelu rajoittuu puolueopiston vallankumousopilliselta kannalta keskeisten luento-osuuksien erittelyyn ja niiden opillisten taustojen selvittelyyn. Tässä suhteessa raja on pitkälti lähteiden sanelemaa, sillä aiemman puhujakoulutuksen luennoista ei ole säilynyt riittävän tarkkoja muistiinpanoja tai konsepteja.

Agitaattorikoulutuksen oppisisällöllinen tarkastelu voidaan ymmärtää myös agitaattoripuhunnan aatesisällön epäsuoraksi tarkasteluksi. Tietenkään puhuja ei kentällä toistanut kurssilla kuulemaansa tai opistosta kirjallisenakin saamaansa luentoa, mutta tiettyssä mielessä hänen kuitenkin edellytettiin siihen tapaan toimivan. Puhujan oli puhuttava sitä, mihin annettiin lupa, ts. oikeata oppia, jota puolueen johtavat ideologit kurssilla tai opistossa opettivat. Puhujalla ei periaatteessa ollut tulkintavapautta, vain puhuntavapaus. Puhujakoulutuksen oppisisällöllinen tarkastelu kertoo siitä, mikä oli puolueessa legitiimiksi päässyt oppitulkinta. Tämä oli se tulkinta, jonka puolueen ideologinen johto halusi myös kenttäväen ja laajemminkin työväestön ottavan aatteellisten rakennelmiensa perustaksi. Agitaattoripuhunnan tuli olla kansaan suuntautuva virta, jonka lähteenä on puolueessa hallitseva opillinen diskurssi, jonka lähteenä puolestaan on oikeaoppinen marxilainen diskurssi, joka hallitsi Kautskyn johdolla II internationaalin aatteellista suuntaa.

Puolueen piirissä tapahtuneen kokonaisvalistuksen voi jakaa kahden tasoon. Ensinnäkin siis agitaattorit kiersivät kentällä puolueen ääninä. He edustivat puolueen virallista, legitiimiä puhevaltaa, mutta eivät tulkinta- ja päätäntävaltaa. Puoluejohdolle ja puolueen päättävälle elimille jäi oikeus päättää siitä, mitä on oikea sosialidemokratia, kuten myös siitä, mitkä vaatimukset ja kuinka esitettyinä ovat sosialidemokraattisia, siis sellaisia, joiden takana puolue seisoo. Näin ollen valistustyön toisen tason muodosti agitaattoreiden opetus- ja ohjaus-

11. Agitaatiokoulutuksen tapahtumahistorialliset vaiheet on riittävästi kirjattu aikaisemmissa selvityksissä ja tutkimuksissa, mutta suurlakon jälkeisen puhujakoulutuksen oppisisältö ja merkitys puolueen aatteellisen kokonaishistorian kannalta on jäänyt lähemmin tutkimatta. Tutkimatta on jäänyt myös se, mistä väestön osasta ja mistä puolueen jäsenistön ryhmästä puhujakaaderisto nousi. Näiden seikkojen systemaattinen selvittely voi tarkentaa sitä kuvaa, joka aiemmassa tutkimuksessa on sosialidemokraattisen puolueen aatteellisen linjan ja eri suuntausten suhteesta kenttäväkeen ja sen eri ryhmiin luotu.

työ. Puolueen johto ohjasi agitaattoreita opettelemaan puolueen äänen sisällön ja osittain myös tyylin, jolla puolueen ääni tuli kansan korvaan puhua. Agitaattoreiden koulutus tuli keväästä 1906 alkaen yhä tärkeämmäksi puoluehallinnon tehtäväksi. Ohjaamalla suoraan puhujia puoluejohto pyrki säilyttämään välittömän kontrollin puhevallan käyttäjiin, joiden toiminta vuosina 1905–1906 tapahtuneen agitaatiotoiminnan laajentumisen ja organisatoristen muutosten myötä uhkasi riistäytyä puoluejohdon kontrollin ulkopuolelle, piirien, kunnallisjärjestöjen ja yhdistysten itsenäisiin toimintapiireihin.

Kun agitaattoreita tarvittiin yhä enemmän, alettiin vaalipiirien sos.dem. toimikuntien ja kunnalistoimikuntien järjestämiä luentokursseja pitää myös agitaattorikoulutuksena. Paikallisagitaattoriksi saattoi ryhtyä muutaman päivän opillisen koulutuksen jälkeen, jos muuten oli kunnollinen ja sopiva.¹²

6.2. Agitaattorikursseista puolueopistoon

6.2.1. Agitaattorihjauksen uudelleenjärjestelyt suurlakon jälkeen

Kevään 1906 agitaatiotulvassa agitaattoreiden puhunnan sisällöllinen hallinta muodostui ongelmaksi. Puolueen omienkin agitaattoreiden taso oli kirjava. Helmikuussa 1906 puoluehallinto käsitteli agitaattoreiden kouluttamista. Agitaattorikurssin tarve oli yleisesti tunnustettu. Kurssien järjestäminen jouduttiin kuitenkin lykkäämään opettajavoimien puutteessa ja agitaattoreiden tarpeessa. Puoluehallinto totesi, ettei ”puolueen agitaattoreita mitenkään sovi nyt vetää pois toimestaan, maa kun on täynnä muiden puolueiden agitaattoreita”. Tässä tilanteessa agitaattoreiden vetäminen pois kentältä olisi merkinnyt väliaikaista luovutusvoittoa muille puolueille. Niinpä puoluehallinto tyytyi huomauttamaan piiritoimikunnille ”agitatsionin järkevästä suunnittelusta”.¹³ Maaliskuussa puoluesihteerin Yrjö Sirola toimeen-

12. Esim. Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. piirikokouksen pöytäkirja 6.1.1908, 23; TA 329(471)5.

13. PH 25.–26.2.1906.

panevan valiokunnan päätöksellä lähetti agitaattoreille agitaatiotiedustelun yhteydessä ohjaavan kiertokirjeen, jossa mm. opastettiin oikean kirjallisuuden opiskeluun (ohjauskirje Liite 4.). Ohjeet esitettiin omantunnon kysymysten muodossa:

”2. Oletko – ei vaan lukenut – vaan myös perehtynyt seuraaviin teoksiin: Iloinen Englanti, Bebelin Nainen, Sosialismin historia, sosialismi ja uuden ajan tiede, Ursinin Työväenkysymys Suomessa, Työväenkysymyksiä ja Tulevaisuutta kohti, V. 2000, Ihannemaa, Hyökkäystä ja puolustusta ym. lentokirjaset?”¹⁴

Kiinnostavaa kirjaluetelossa on se, että joukkoon ei ole tullut yhtään teosta sosialistisen opin klassikoilta, Marxilta ja Engelsiltä, ja opin auktorisoidulta tulkitsijaltakin, Kautskyilta, listaan on mahtunut vain oppihistoriaa (Sosialismin historia).¹⁵ Agitaattoriohjauksen opillista selkiintymättömyyttä kuvastaa hyvin se, että kirjalistassa on mukana kaksikin sosialistista yhteiskuntautopiaa, Edvard Bellamyn Vuonna 2000 ja William Morrisin Ihannemaa. Toisaalta on huomattava, että näistä utopioista saattoi rakennella varsin monenlaisia yhdisteltyjä kuvauksia sosialismista ja siihen johtavasta tiestä; kuten edellä on osoitettu oli yksi mahdollinen yhdistelmä aivan oikeaoppisen kautskylainen. Mutta utopioiden avulla saatettiin myös maalailla tulevaa sosialistista onnelaa aina tilanteeseen sopivin sävyin; maaseudulla varmasti Morrisin utopia tuntui toiveita herättävältä ja turvalliselta, teollisuuskaupungeissa taas Bellamyn utopia piti toivoa yllä. Kirjallistan muista teoksista huomattava on Enrico Ferrin Sosialismi ja uuden ajan tiede, jossa Rooman yliopiston rikosoikeuden professori evoluutioteorian perusteella pyrkii osoittamaan sosialismin voiton välttämättömyyttä ja tarpeellisuutta.

Kesäkuussa 1906 toimeenpaneva valiokunta jätti agitaattorikurssien järjestämisen uuden puoluejohdon harteille ja päätti, että kurssit pannaan toimeen vasta Oulun kokouksen jälkeen.¹⁶ Puoluejohtoa en-

14. PH/tvk 28.3.1906, liitteet.

15. Lista kuvastaa kylläkin käännöstilannetta: Keväällä 1906 ei vielä ollut suomeksi ilmestynyt yhtään Marxin tai Engelsin teosta ja Kautskyllakin vasta Erfurtin ohjelma (suom. 1899) ja Sosialismin historia I (suom. 1900). Vuoden 1906 mittaan käännöstilanne kohentui: Marxin ja Engelsin Kommunistinen manifesti ilmestyi ja Kautskyn teoksia käännettiin neljä (entisten lisäksi). Ks. Makkonen 1973, bibliografinen osa.

16. PH/tvk 22.6.1906.

nen asialle ennätti ainakin Oulun piirijärjestö. Keväällä pidetyssä Oulun sos.dem. piirin piirikokouksessa olivat etenkin maaseutuedustajat esittäneet lujana vaatimuksena agitatsioonikurssien toimeenpääntemistä valittaen sitä, että sosialistisiin kysymyksiin tutustuneita henkilöitä on maaseudulla kovin niukasti. Luennoitsijoitten ja varojen puutteessa piirijärjestön oli supistettava kurssit alunperin suunnitellusta viikosta neljäksi päiväksi. Kurssit pantiin toimeen juuri ennen Oulun puoluekokousta.¹⁷

Oulun puoluekokouksessa elokuun lopulla 1906 agitaatiokysymystä käsiteltiin erityisesti vaaliagitaation näkökulmasta. Kokoukselle valittiin erityinen agitatsionivaliokunta.¹⁸ Alustuksen agitatsionista esitti Taavi Tainio, joka oli yksi johtavista Turun puolueveteraaneista. Alustajan mielestä puolueen siihen astisessa agitaatiossa oli ollut kolme peruspuutetta. Ensinnäkin vasta vuonna 1906 agitaatioon oli alettu uhrata riittävän paljon varoja. Toiseksi agitaation käytännöllisessä järjestämisessä oli ollut puutteita, jotka tosin olivat moniaalta korjaantuneet agitaatiopiiriin myötä. Tainion mielestä piirijako oli kuitenkin liian hienojakoinen; oli muodostunut piirejä, jotka eivät kyenneet järjestämään kunnollisia agitaattoreita omalla alueellaan. Hän ehdottikin, että uuden vaalilain myötä voimaantuva vaalipiirijako otettaisiin vastaisuudessa myös agitaatiopiiriin. Kolmas puute oli ollut seurausta liian pienistä agitaatiopiireistä: liikkeellä oli paljon kyvyttömiä, epäpäteviä ja väliaikaisia agitaattoreita. Tämän vuoksi ”puolueen tärkein tehtävä tulee olemaan agitaattorien kasvataminen”, Tainio totesi ja jatkoi:

”Meillä on niitä liikavähän ja nekin ovat keskimäärin, vieläpä kokonaisuudessaan toimeensa liika kehittymättömiä, mutta tätä harmillista seikkaa ei voida nopeasti poistaa eikä sitä voi poistaa agitatsiopiirien vähentämisellä. Meidän täytyy ryhtyä toisenlaisiin toimenpiteisiin, jotka vaativat enemmän aikaa, mutta tuottavat pysyväisiä tuloksia; tarkoitan *agitaatiokursseja* ja *agitaatioseminaaria*, jotka minä pidän puolueen toimintakeinoista kaikkein tärkeimpinä.”¹⁹ (Korostus lisätty.)

17. KL 12.8.1906.

18. V PK, 34–36.

19. V PK, 339–346. Tainiohan oli lanseerannut agitaattorikoulutuksen idean jo Viipurin edustajakokouksessa 1901 ja toiminut kurssiopettajana ensimmäisillä agitaattorikursseilla 1902–1903.

Tainio kaavaili agitaattoriseminaarista kolmen kuukauden mittaista tehokasta sisäoppilaitosta, jonne valittaisiin kolmekymmentä oppilasta pääsykokeilla, ja joka toimisi maaseudun rauhassa sinne varta vasten rakennetuissa tiloissa. Agitaattorit eivät yleensä tiedä mitä sosialidemokratia on; he eivät osaa kirjoittaa, eivät puhua, eivät esiintyä. Näitä puutteita seminaarin opetusohjelma karsisi pois:

”Siellä tultaisiin opettamaan meidän puolueohjelma läpi, siellä luennoitaisiin yleisestä kulttuurihistoriasta, Suomen historiasta myöskin, mutta taloudellisen kehityksen kannalta, siltä kannalta, mitä koulussa ei opeteta. Siellä opetettaisiin puhujataittoa, opetettaisiin kirjoittamaan lyhyitä ja sattuvia uutisia, kirjoitustaidon kehitys ohjattaisiin niin käytännölliselle alalle kuin mahdollista, siis suomenkielen perusteet ja ainekirjoitus oppia, oppia sanomaan asiansa lyhyesti, selvästi ja ilman pitkiä puheita, oppia supistamaan yhteen lauseeseen se, mihin nyt usein tarvitaan koko palsta. Siellä tulisi vielä olemaan oppiaineena materialistinen historiankäsitys, sosialidemokratian johtavat periaatteet, työväensuojelulainsäädäntö ja yleensä kaikki ne asiat, mitä meidän ohjelmamme niin periaatteellinen kuin käytännöllinenkin osa sisältää.”²⁰

Voimakkaasta valistusoptimismistaan huolimatta Tainio halusi korostaa myös luonnonlahjojen merkitystä. Hänen mukaansa ”agitaattoria ei opeteta, siihen täytyy syntyä jumalan armosta ... tarvitaan luontaista taipumusta, innostusta ja paljon muuta lisäksi”. Kaikista ei voi tulla agitaattoreita.²¹ Tainion sanat oli ilmeisesti tarkoitettu tyynnyttelemään agitaattorien palvonnasta virinnyttä joukkomittaista puhujan urasta haaveilua. Agitaattorin toimi veti puoleensa esiintymishaluisia ja kansansankariksi tulemisesta haaveilevia aatteen palon sytyttämiä miehiä ja naisia, sillä luonteeltaan se läheni enemmän esiintyvän taiteilijan kuin politiikon roolia.

Tainion alustuksesta virinneessä keskustelussa kaikki kannattivat periaatteessa agitaattoriseminaarin järjestämistä, mutta useimmat myös korostivat käytännöllisen vaaliagitaation ensisijaisuutta tulevia ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleja silmälläpitäen. Siro-la kannatti pidettäväksi ”puolueagitaattorikurssit, sillä ei niiden tarvitse mennä materialistiseen historiankäsitykseen kovin pitkälle, kyl-

20. V PK, 356–357.

21. V PK, 358.

lä ne saavat pysyä vaalikysymyksissä ...”²². Puoluehallinnon palkkaamana agitaattorina toiminut V. Kosonen Tampereen työväen yhdistyksestä arveli, että agitaattoriseminaari voisi muodostaa ”pohjan sosiaaliselle sivistykselle”²³. H. Heiskanen Hangon työväenyhdistyksestä kannatti agitaattorikursseja, mutta korosti samalla, että ”nälän opettamisessa agitaattoreissa on luokkahenki ja he voivat puhua työväelle asiasta, siitä mitä ovat tunteneet”.²⁴ Kalle Tuominen Tammelan torppareiden työväenyhdistyksestä tahtoi myös antaa arvoa niille, jotka ovat ”nälän, kurjuuden, puutteen ja työttömyyden opettamia luokkavihan saarnaajia” ja joilla ei ole ollut taloudellisia mahdollisuuksia itsensä sivistämiseen²⁵. A. Tynkkynen Kellomäen työväenyhdistyksestä korosti sitä, että agitaattorin on tunnettava agiteerattavan alueen kansan luonne: ”Karjalassa on ainakin niin, että siellä täytyy tuntea kansan luonne ennenkuin astuu puhumaan ... on katsottava sitä, että kuhunkin vaalipiiriin saadaan agitaattorit, jotka tuntevat kansan luonteen”²⁶. Jussi Tuominen Punasista Kaarteista piti välttämättömänä sitä, että jokaiseen Suomen viiteensataan pitäjään saataisiin oma agitaattori vaaliagitaatiota tekemään, siksi kurssit olisi järjestettävä mahdollisimman laajoina²⁷.

Agitaatiota koskevassa puoluekokouskeskustelussa esiin tuodut kannat kuvastavat lievää vastakkainasettelua oppineisuutta ja sivistystä korostavien ja omakohtaista kansanelämän kokemusta, luokkahenkeä ja alueellisen kansanluonteen tuntemusta korostavien välillä. Agitaattoriseminaari oli selvästi sivistykseen ja oppineisuuteen luottavien hanke. Pahimpana esteenä hankkeen toteuttamisen tiellä oli kuitenkin pula kykenevistä opettajista²⁸, sillä luokkahengen korostajkaan eivät hanketta vastustaneet.

Mietinnössään puoluekokouksen agitaatiovaliokunta päätyi kolmeen erilliseen esitykseen agitaatiokursseista. Ensinnä ehdotettiin, että puoluetoimikunta valitsisi vähintään kolme vaalikysymyksiin perehtynyttä henkilöä, jotka pitävät kussakin vaalipiirissä muutamia päiviä kestävät agitaatiokurssit, joilla keskitytään opettamaan vaali-

22. V PK, 348.

23. V PK, 350.

24. V PK, 352.

25. V PK, 352.

26. V PK, 353.

27. V PK, 354.

28. V PK, 356.

lain selvittämistä. Toiseksi ehdotettiin, että puolueuuvosto panee toimeen marraskuun kuluessa agitaattorikurssit, joihin osanottajilta vaaditaan sisäänpääsytutkinto työväenkysymysten tuntemisessa; kurssin lopuksi osanottajat joko läpäisevät kurssin tai tulevat hylätyiksi. Kolmanneksi ehdotettiin, että puolueuuvosto veloitetaan ryhtymään toimenpiteisiin agitaatioseminaarin perustamista varten, aluksi kolmen kuukauden mittaisena ja maaseudulle.²⁹ Nämä ehdotukset puoluekokous hyväksyi sellaisenaan. Puoluekokous teki myös eräitä muita päätöksiä agitaatiosta, mm. uudisti agitaatiopiiri-jaon vaalipiirijakoa vastaavaksi ja päätti, että kesäkuun yleinen työväenjuhla lakkautetaan ja siirrytään juhlimaan vappua kansainväliseen tyyliin.³⁰

6.2.2. Valtakunnalliset agitaattorikurssit Lahdessa 1906

6.2.2.1. Oppilasaines

Marraskuun 26. päivänä 1906 käynnistyi kaksi viikkoa kestävä valtakunnallinen agitaattorikurssi Lahdessa. Oppilaita kurssille oli valittu kaikkiaan 178³¹, pyrkineitä oli ollut 191.³² Kurssille pääsyä tavoittelevien hakemuksiin oli yleensä liitetty jonkun puolueen toimihenkilön, esimerkiksi piirisihteerin suositus hakijan aatteellisuudesta, luotettavuudesta, ahkeruudesta sekä työväenkysymysten ja sosialidemokratian tuntemuksesta.³³ Puoluekokouksen päätös sisäänpääsyvaatimuksesta kurssille oli toteutettu, joskin karsinta näyttää olleen varsin lievä. Yksinäisyritteliäät tai puolueen valtalinjaa vastustavat agitaat-

29. V PK, 454–455.

30. V PK, 457–459.

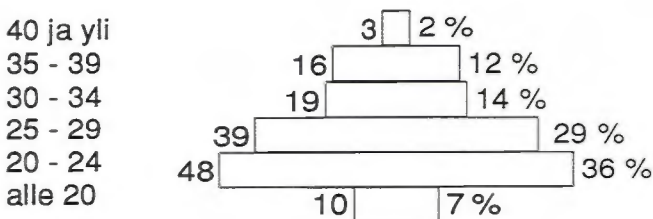
31. Puoluetoimikunnan toimintakertomus mainitsee osanottajamääräksi 148, mutta alkuperäisenä säilyneessä osanottajaluettelossa on 178 nimeä. Kyseessä on ilmeisesti painovirhe. Vrt. Ptk:n toimintakertomus 26.8.1906–15.7.1909 ja osanottajaluettelo kansiossa ”Agitaattorikurssit Lahdessa 1906”, TA 329.5 (471).

32. Ks. Aakkosellinen luettelo kurssille pyrkijöistä, TA, 329.5 (471), SDP, kansio: ”Agitaattorikurssit Lahdessa 1906”.

33. TA, 329.5 (471), SDP, kansio: ”Agitaattorikurssit Lahdessa 1906” sekä kirjenvaihtosarjan kansio F 11.

KUVIO 9. Lahden valtakunnallisille agitaattorikursseille osallistuneiden ikäpyramidi.

ikä (vuosia)

Ikäpyramidista puuttuvat ne 43, joiden syntymävuosi ei ole tiedossa. Saatu jakauma saattaa olla systemaattisen virheen vinouttama. On mahdollista, että ne, jotka jättivät syntymävuotensa ilmoittamatta, jakautuvat epätasaisesti eri ikäluokkiin, ovat esimerkiksi harvinaisen vanhoja tai nuoria. Toisaalta jos syntymävuosi puuttuu, puuttuvat lähes aina myös muut tiedot. Kokonaan vastaamatta jättäminen voi hyvinkin perustua kirjoitustaidottomuuteen tai jonkin seikan peittämishaluun (esim. työttömyys, ammatittomuus). Vastaamattomuuden syitä voidaan vain aprikoida. Jakauma, josta tuntemattomien luokka on jätetty pois, on systemaattisen virheen hypoteettisen mahdollisuuden vuoksi jonkinverran epäluotettava, se on syytä pitää mielessä. Samaa ilmaisemisperiaatetta olen käyttänyt muissakin taulukoissa. Niitä koskevat samat varaukset.

Lähde: TA 329.5 (471), SDP, kansio "Agitaattorikurssit Lahdessa 1906", aakkosellinen kokoelma hakijoiden elämäkerrallisista tiedoista sekä osanottajaluettelo. Hakijoiden aakkosellisesta luettelosta on ensin poistettu ne (13), jotka eivät esiinny osanottajaluettelossa ja sen jälkeen hakijaluetteloon on lisätty ne osanottajaluettelossa esiintyvät (7), jotka eivät esiinny hakijaluettelossa; näin saadusta osanottajaluettelosta elämäkerrallisine tietoineen on sitten laskettu jakauma. Samaa menetelmää olen käyttänyt muissakin kuvioissa ja taulukoissa.

torit eivät kurssille edes hakeutuneet.³⁴

Hakemukset kurssille sisälsivät myös joitain elämäkerrallisia tietoja hakijoista: kotipaikka, syntymävuosi, ammatti, puolueeseen liittymisvuosi, mahdollinen toiminta puhujana ja muut luottamustoimet; poikkeuksellisesti eräistä hakemuksista käy ilmi myös hakijan koulutus. Näiden tietojen perusteella voidaan hahmotella jonkinlaista kuvaa siitä, millaista kurssin oppilasaines oli.

Kaikki kursseille osallistuneet eivät olleet aivan nuoria, vailla ammattia ja tulevaisuus edessä. Yli kolmekymmenvuotiaita kurssilaisista oli sentään yli neljännes (kuvio 9). Kurssi muodostui sekä puolueen vanhasta että nuoresta polvesta, sille oli hakeutunut niin kokeneita agitaattoreita kuin vasta agitaattorin uraa suunnittelevia. Sama heterogeenisuus näkyy myös puolueeseen liittymisvuosissa (taulukko 4).

Kun tarkastellaan puolueeseen liittymisvuoden ja puhujakokemuksen suhdetta (taulukko 4), havaitaan, että agitaattoreina toimineista puolet oli liittynyt puolueeseen jo ennen vuotta 1903; osuus on huomattavasti isompi kuin kurssin keskimäärä (30,9 %). Suurlakon jälkimainingeissa puolueeseen liittyneitä oli agitaattoreista vain vajaa viidennes. Muiden ammattiryhmien kohdalla osuudet painottuvat päinvastoin suurlakon jälkeiseen liittymiseen.

34. Tosin kurssille osallistui myös silloinen (oman ilmoituksensa mukaan) kunnallisagitaattori Ali Aaltonen Jämsästä. Hän oli liittynyt puolueeseen vasta 1906, mutta kuulunut "Sosialistivallankumouksellisen puolueen Moskovan sotilajärjestykseen" jo vuodesta 1904. Kurssille osallistui myös toisen laidan kokemusta omaava levyseppä H. Sahlbom Porista, joka oli liittynyt ammattiosastoonsa jo 1898, mutta oman ilmoituksensa mukaan "ollut porvarien toimesta passiivisen vastarinnan kiihoittajana". Sahlbomin myöhemmistä vaiheista ei ole tietoa, mutta Aaltosen toiminta erityisesti vuosina 1917–18 on hyvin tunnettu. Hän toimi loppusyksystä 1917 työväen järjestyskaartin järjestäjänä ja sittemmin ensimmäisenä ylipäällikkönä, josta asemasta hänet syrjäytettiin tammi-kuun lopussa 1918, kansalaissodan alkupäivinä. Aaltosen radikaalivallankumouksellisuudesta esiintyy ristiriitaisia tietoja ja tulkintoja. Marraskuun suurlakon aikana hänen sanotaan johtaneen erästä kotkalaista 200-miehistä rangaistusretkikuntaa, mutta samoihin aikoihin hän oli vaatimassa huliganismin tukahduttamista ja hyvää järjestystä kaartiin (Paavolainen 1966, 69, 283). Aaltosta on pitkään pidetty puoluejohtoa vallanottoon painostaneena kumousmiehenä, mutta Salkola torjuu käsityksen runsaaseen aineistoon vedoten ja pitää Aaltosta puolueelle uskollisena järjestyksen miehenä, joka oli realistinen tilanteen suhteen pyrkimättä viemään kehitystä vallankumoukseen. Aaltonen oli ainoa punaisen armeijan (Venäjällä) koulutettu upseeri. Hänet ammuttiin Lahden punavankileirillä valkoisen terrorin uhriksi. (Salkola 1985b, erityisesti 233–234 ja 379–381; Paavolainen 1967, 302).

TAULUKKO 4. *Valtakunnalliselle Lahden agitaattorikurssille 1906 osallistuneet puolueeseen liittymisvuoden ja puhujakokemuksen mukaan.*

Puolueeseen liittymis- vuosi	Agitaattorit ja puhujina olleet ¹		Muut ammatit		Ammatittomat ja puuttuva tieto		Yhteensä	
	%		%		%		%	
ennen 1903	30	51,7	16	29,6	9	13,6	55	30,9
1903–1904	14	24,1	13	24,1	4	6,1	31	17,4
1905–1906	11	19,0	20	37,0	16	24,2	47	26,4
puuttuva tieto	3	5,2	5	9,3	37	56,1	45	25,3
YHTEENSÄ	58	100,0	54	100,0	66	100,0	178	100,0

Lähde: TA 329.5 (471), SDP, kansio ”Agitaattorikurssit Lahdessa 1906”, aakkosellinen kokoelma hakijoiden elämäkerrallisista tiedoista sekä osanotajaluettelo.

- ¹ Tähän ryhmään on sijoitettu kaikki ne, jotka ilmoittivat ammatikseen agitaattori (28) sekä kaikki ne, jotka ilmoittivat toimineensa vakituisina tai tilapäisinä puhujina (30).

Muihin ammattiryhmiin kuuluvista 37,0 % oli liittynyt puolueeseen vuosina 1905–1906. Tämäkin on vielä varsin alhainen luku, kun muistetaan, että puolueen jäsenmäärä kasvoi viisinkertaiseksi vuodesta 1904 (16 610) vuoteen 1906 (85 027) (ks. liite 19). Voidaan siis sanoa, että agitaattorikurssilaiset edustivat ennen muuta puolueen vanhempia, suurlakkoa edeltäviä polvia, mutta myös nuorempi suurlakon jälkeinen polvi oli jo aktivoitunut agitaattorin toimen tavoittelussa. Tiedot agitaattoreista ja puhujina toimineista osoittavat, että ainakin niiden puhujien piirissä, jotka hakeutuivat tälle kurssille oli suurlakkoa edeltävillä puoluepolvilla ehdoton valta-asema.

Agitaattorikurssilaisten ammattiryhmittäisessä jakaumassa (taulukko 5) kiinnittää huomiota ensiksi maatyöläisten lähes täydellinen puuttuminen; joukossa oli vain yksi torpanpoika ja yksi maaseudun sekatyömies, jotka voitaisiin luokitella maataloustyöläisiksi. He saivat edustaa aika isoa työväestön osaa.

Vuonna 1910 Suomen koko väestöstä reilu kaksikolmasosaa sai

TAULUKKO 5. *Valtakunnalliselle Lahden agitaattorikurssille 1906 osallistuneet ammattiryhmän, sukupuolen ja puhujana toimimisen mukaan.*

Ammattiryhmä	kurssilaisia			%	Toiminut puhujana	
	miehiä	naisia	yhteensä			%
Agitaattori ¹	20	8	28	15,7	28	100,0
Opettaja	—	1	1	0,6	—	—
Torppari ²	7	—	7	3,9	3	42,6
Palvelus- työntekijä ³	—	4	4	2,2	1	25,0
Tekstiili- tai nahkakäsityöl. ⁴	15	2	17	9,6	9	52,9
Leipuri	1	—	1	0,6	—	—
Kone- tai raken- nuskäsityöl. ⁵	26	—	26	14,6	7	26,9
Työläinen ⁶	25	3	28	15,7	10	35,7
Ammatiton tai ammatti tunte- maton ⁷	38	28	66	37,1	—	—
YHTEENSÄ	132	46	178	100,0	58	32,6

Lähde: TA 329.5 (471), SDP, kansio "Agitaattorikurssit Lahdessa 1906", aakkosellinen kokoelma hakijoiden elämäkerrallisista tiedoista sekä osanot-
tajuuttelo.

- 1 Tähän ryhmään sijoitettu nimikkeet agitaattori, piiriagitaattori, kunnallisagi-
taattori, paikallisagitaattori, vakituinen puhuja, kiertävä puhuja, tilapäinen pu-
hujana (viimemainittu vain jos ei ole ilmoittanut muuta ammattia)
- 2 Torppari, torpanpoika, vuokraviljelijä
- 3 Palveliatari, kauppa-apulainen
- 4 Suutari, räätäli, ompeliatar, verhoilija
- 5 Eri alojen sepät, maalari, muurari, kivenhakkaaja
- 6 Tehdastyöläinen, värjäri, konetyöläinen, merimies, sahatyömies, rautatien työ-
mies, työmies, sekatyömies, satamatyömies (yms.)
- 7 Kaikki, jotka eivät ole ilmoittaneet ammattia. Osa niistä, jotka ovat antaneet
muita tietoja itsestään, on ollut ammattia (usein työtä vailla), varsinkin naiset
("rouva", "kotona" tms.)

elantonsa maataloudesta³⁵. Tästä maatalousväestöstä taas maataloustyöväen (päivätyöläiset, palvelijat, muonamiehet, työnjohtajat) osuus oli luokittelutavasta ja -kriteereistä riippuen noin 40–60 prosenttia (ks. liite 3). Tämän ryhmän lähes täydellinen puuttuminen valtakunnalliselta agitaattorikurssilta osoittaa, että agitaattoreiden taustalla ja kokemuksella mitaten puolueen agitaatiotyö oli sosiaalisesti etäällä maaseudun valtavista työläisjoukoista. Puolue pyrki olemaan työväenluokan puolue. On arvioitu, että suomalaisesta työväenluokasta vuonna 1910 65 % oli maa- ja metsätalouden työväestöä (liite 8). Vuoden 1907 ensimmäisissä eduskuntavaaleissa puolue sai maaseudulta 87 % äänistään³⁶. Siten puolueen suurimmasta kannattajaryhmästä ei rekrytoitunut lainkaan kaaderistoa. Se, että agitaattorit näyttävät kokemuksellisesti olleen sosiaalisesti etäällä suurimmasta kohderyhmästään, ei kuitenkaan näkynyt vaalituloksissa. Tosin torppareiden piiristä oli agitaattorikurssille hakeutunut sentään seitsemän oppilasta (3,9 %). Mikäli maataloustyöväestöstä lainkaan kohosi aktivisteja, he saattoivat suuntautua helpommin punakaartilaisuuteen tai utopistis-anarkistiseen virtaukseen. Puolueen agitaattoreita heistä ei tullut.

Agitaattorikurssin jakautumista ammattiryhmiin voidaan verrata myös puolueen jäsenkunnasta tehtyyn ammattiryhmäluokitteluun, joka laadittiin puoluetilastoon vuodesta 1912 alkaen³⁸ (liite 11, asetelma 1). Puoluetilaston luokittelussa käytetty ammattiryhmäjako on aika karkea; se ei erottele ammattitaitoista (esim. käsityöläiskoulutus) työväkeä ammattitaidottomasta eikä maatyöläisiä torppareista, ja siinä on valtava kaatoluokka, johon on sijoitettu niin sekatyöläisiä, itsenäisiä käsityöläisiä, kauppa-apulaisia, rautatietyöläisiä kuin opettajia ja ylioppilaitakin (ks. liite 9.). Karkea kuva siitä, mistä puoluejäsentön ammattiryhmistä agitaattorit rekrytoituivat, on kuitenkin

35. Soininen 1976, 218.

36. Gylling laati laskelmia puolueen äänestäjäkunnasta vuoden 1907 vaaleissa (1908). Puolue sai maaseudulta 87 % äänistään. Suhteellisesti puolue sai maaseutuäänestäjien äänistä 37,6 % ja kaupunkiaänestäjien äänistä 33,3 %. (Gylling 1908, 72–73.) Puolueen kannatus painottui siis jossain määrin suhteellisestikin maaseudulle. Soikkasen (1975, 174–180) tarkastelun mukaan näyttäisi siltä, että puolueen kannatus oli erityisen korkeaa torpparivaltaisissa pitäjissä.

37. Tähän suuntaan viittaavat mm. eräät muistelmat tuonaikaisten virtausten sosiaalisista taustoista (ks. esim. Gylling 1976 (1918)).

38. Ks. Puoluetilasto ja Tuomisto, 1973.

TAULUKKO 6. *Valtakunnalliselle Lahden agitaattorikurssille 1906 osallistuneet ammattiryhmän ja ammattiaseman mukaan.*

Ammattiryhmä*	kurssilaisia %		vain ne, joista on tiedot %		Ammattiasema	vain ne, joista on tiedot %	
Agitaattori	28	15,7	28	25,0			
Opettaja	1	0,6	1	0,9	Toimihenkilö ¹	29	25,9
Torppari	7	3,9	7	6,3	Torppari	7	6,3
Tekstiili- tai nahkakäsityöl.	17	9,6	17	15,2			
Leipuri	1	0,6	1	0,9	Ammattitaitoinen käsityöläinen tai työläinen ²	44	39,3
Kone- tai rakennuskäsityöl.	26	14,6	26	23,2			
Palvelustyön- tekijä	4	2,2	4	3,5	Ammattitaidoton työläinen ³	32	28,5
Työläinen	28	15,7	28	25,0			
Ammatiton tai ammatti tunte- maton	66	37,1	112	100,0	Yhteensä	112	100,0
Yhteensä	178	100,0					

Lähde: TA 329.5 (471), SDP, kansio "Agitaattorikurssit Lahdessa 1906", aakkosellinen kokoelma hakijoiden elämäkerrallisista tiedoista sekä osanot-
tajaluettelo.

* Ammattiryhmien sisältämistä ammattinimikkeistä ks. taulukko 5.

1 Toimihenkilöiksi on tässä sijoitettu agitaattorit ja opettaja.

2 Sisältää ammatinryhmittäjänsä käsityöläisryhmät (tekstiili-, nahka-, kone- ja rakennuskäsityöläiset sekä leipurin).

3 Sisältää ammattiryhmittäjänsä työläiset ja palvelustyöntekijät.

muodostettavissa. Huomattavia piirteitä ammattiryhmien suhteelli-
sissa osuuksissa kurssilla, puoluejäsenistön ammattiryhmien suhteeli-
lisiin osuuksiin verrattuna, ovat ensinnäkin teollisuustyöväestön ali-
edustus (jäsenistö 33,5 %/kurssi 23,8 %), toiseksi rakennustyöväen
samanasteinen yliedustus (16,0 %/26,2 %), kolmanneksi maanvilje-
lystyöväen voimakas aliedustus (22,4 %/8,3 %) ja neljänneksi ryh-
män "muut" voimakas korostuminen (28,1 %/41,7 %).

Rakennustyöväestön ja ammattiryhmän ”muut” osuudet korostuvat varsin voimakkaasti paitsi maatyöväestön myös teollisuustyöväestön kustannuksella. Mainittujen ammattiryhmien korostuminen johtuu lähinnä tekstiili- ja nahkakäsityöläisten (räättäli, suutari, ompe-liatar) ja rakennustyöläisten (muurari, maalari) suurista osuuksista kurssilaisten joukossa (taulukko 6 ja liite 12). Nämä ryhmähän olivat ammatilliselta kannalta melko itsenäisiä ja muodostivat sosiaaliselta kannalta katsoen työväenluokan perinteikkään, hyvinvoivan ja ammattitaitoisen kerroksen. Kaikkiaan nämä ammattitaitoiset käsityöläiset muodostivat puolet kurssin osallistujajoukosta agitaattorit pois-lukien. Erityisesti suutarit ja räättälit näyttävät olleen ryhmiä, joissa agitaattoritoiminnan harjoittaminen oli varsin yleistä: heistä puolet oli jo hankkinut puhujan kokemusta kurssille tullessaan (taulukko 5). Legendaarinen puhuja, suutari Johan Edvard ’Eetu’ Salin, ei ollut ainoa lajinsa edustaja³⁹. Suutari-agitaattori kombinaation traditio eli siis vielä suurlakon jälkeenkin.

Kurssilaisista kaikkiaan puolet oli toiminut aiemmin vakituksena, tilapäisenä, kiertävänä tai paikallisena puhujana (taulukko 5 ja liite 13). Naisia kurssilla oli 25,8 %, joka on pari prosenttia enemmän kuin naisten osuus puolueen jäsenistöstä vuonna 1906 (taulukko 5 ja liite 19). Naiset hakeutuivat kurssille miehiä useammin vasta kokemusta saaneina. Naiskurssilaisista peräti 72,2 % ja mieskurssilaisista 47,9 % oli ehtinyt hankkia kokemusta puhujana. Työväenliikkeen suuri nousukausi ja naisten yleisen vapautusliikkeen suuri nousukausi osuivat yksiin.⁴⁰ Edellisen vaikutuksesta työväen naiset olivat tulleet mukaan työväenliikkeeseen ja, näin voi ehkä päätellä, jälkimmäisen vaikutuksesta he eivät jääneet työväenliikkeessä pelkästään kuulijan asemaan, vaan nousivat myös puhujalavoille. Puolueen strategisessa johdossa, joka kontrolloi myös puhevallan käyttäjiä, heidän osuutensa jäi kuitenkin mitättömäksi.⁴¹ Opilliseen johtotasemaan kohoava nuori akateeminen marxilainen älymystö oli sekin puhtaasti miehistä.⁴²

39. Vrt. Soikkanen, 1967.

40. Vrt. Jallinoja 1983, 34–111.

41. Puoluetoimikuntaan kuului Oulun kokouksesta 1906 alkaneella kaudella vain yksi nainen, Miina Sillanpää, ks. V PK, 485–488. Yhteensä puoluetoimikuntaan kuului kymmenen jäsentä varajäsenet mukaan luettuina.

42. Tosin on huomattava, että Hella Vuolijoki luennoi Helsingin iltakursseilla 1908–1909 historiallisesta materialismista, joka oli opin filosofista ydintä; Kertomus Sos.dem. puolueen luentokursseista Helsingissä 22.11.1908–13.2.1909, PN:n ja Ptk:n pöytäkirjan liitteet n:o 165 (Vrt. luku 4.2.5.)

6.2.2.2. Opetus ja sen vastaanotto

Lahden agitaattorikurssin luennoitsijoina toimivat useat puolueen silloiset johtohenkilöt. Nuorten akateemisten osuus opetuksessa oli kuitenkin keskeinen. O. V. Kuusinen luennoi eduskuntaoikeuden laajenuksesta (4 tuntia), Y. Sirola⁴³ sosialismin teoriasta (4 tuntia) ja S. Vuolijoki maatalouskysymyksestä (4 tuntia). Siten Sosialistisen Aikakauslehden toimitus, puolueen nuori älymystö, oli saanut opetettavakseen ohjelman teoreettisesti vaativimmat ja poliittisesti laajakantoisimmat kohdat, jotka määrällisestikin muodostivat kolmanneksen kurssin opetuksesta.⁴⁴

Muut opetusohjelman kohdat liittyivät käytännöllisiin poliittisiin reformikysymyksiin ja työväenliikkeen järjestäytymiseen. M. Paasi-vuori luennoi työajan lyhennyksestä (2 tuntia), Hilja Pärssinen naisten työn suojelusta (2 tuntia) ja lasten työn suojelusta (2 tuntia) sekä koulutuskysymyksestä (2 tuntia), Miina Sillanpää luennoi palkollis-säännöstä (2 tuntia) ja T. Tainio puhetaidosta (5 tuntia). M. Uotinen luennoi kunnallisesta äänoikeudesta (2 tuntia) ja suomettarelaiten (1 tunti), nuorsuomalaisen (1 tunti) ja ruotsinmielisten (1 tunti) ohjelmasta, E. Valpas luennoi verotuskysymyksestä (6 tuntia), M. Turkia tapaturmavakuutuslaista (3 tuntia), V. Lehokas ammatintarkastuksesta (1 tunti) ja vanhuuden vakuutuksesta (2 tuntia) ja A. Sivenius asutuskysymyksestä (2 tuntia).⁴⁵ Luennoitsijoiden joukossa oli kaksi työväenliikkeen naisaktivistia. Kurssilla oli siis näkyvästi naisia pait-si kuulijoina myös puhujina.

Kurssin opetusohjelma oli laadittu selvästikin tulevaa vaaliagitaa-tiota silmälläpitäen, se painottui käytännölliseksi teoreettisen opiske-lun jäädessä vain pohjustavaan asemaan. Vallankumousopillisia ky-symyksiä sivuttiin varmastikin Sirolan sosialismin teoriaa käsittele-vissä luennoissa, mutta niistä, enempää kuin muistakaan luennoista, ei ole kirjallisena säilynyt muuta kuin otsikot.⁴⁶

Kurssilla opeteltiin puhujantaitoja myös harjoituspuheita pitämäl-

43. Sirola oli tosin liittynyt työväenliikkeeseen jo hieman ennen ylioppilaiden sosialidemokratista järjestäytymistä; hän liittyi työväenyhdistykseen Viipuris-sa ja toimi Kansan Lehden toimittajana jo vuodesta 1904 (ks. esim. Stenberg, 1947, 75–81).

44. TA 329.5 (471), kansio "Agitaattorikurssi Lahdessa 1906".

45. TA 329.5 (471), kansio "Agitaattorikurssit Lahdessa 1906".

46. TA 329.5 (471), kansio "Agitaattorikurssit Lahdessa 1906".

lä. Näistä puheista on säilynyt otsikkoluettelo (liite 5.), joka osaltaan kuvastaa silloisen agitaation painopisteitä. Kaikkiaan 85 harjoituspuheen joukossa on ehkä viisi puhetta, joissa on todennäköisesti sivuttu kysymystä vallankumouksesta: ”Pakkoluovutus”, ”Luokkataistelu”, ”Luokkaviha”, ”Kurjistuminen” sekä ”Wiaporin liike ja Porvaripuolueet”.⁴⁷ Agitaation painopiste oli eduskuntauudistuksen myötä siirtynyt voimakkaasti konkreettisiin reformikysymyksiin, sellaisiin, joita saatettiin ajatella edistettäväksi yksikamarisen eduskunnan kautta. Keväällä 1906 oli vielä pidetty kansankokouksissa puheita erityisesti kysymyksestä ”menettelytapa ja suurlakko”,⁴⁸ mutta nyt suurlakon jälkeinen kumousuhو oli vaihtumassa eduskuntavimmaksi. On kuvaavaa, että yksikään agitaattorikurssin luennoista tai harjoituspuheista ei käsitellyt suurlakkoa tai yleislakkoa, vaikka vuoden 1905 marraskuun tapahtumista oli kulunut vasta vuosi.

Agitaattorikurssin opetusta on ohimennen muistellut Emil Saarinen. Suuresti kunnioitettu opinvartija Edvard Valpas ”kirjoitutti meillä nuorilla agitaattorikokelailla muistioon mitä työväestölle on etupäässä opetettava”. Saarinen oli muistiinmerkinnyt Valppaan edustaman puhtaan luokkataistelukannan peruseriaatteiksi seuraavaa. Ensinnäkin kapitalistisessa yhteiskunnassa työläinen ei voi muuttaa luokka-asemaansa, mutta työläisen on oltava tietoinen siitä voidakseen taistella luokkaetujensa puolesta niin, että teollistuminen ei merkitse työläisille kurjistumista vaan hyvinvointia. Toiseksi työväenluokan on taistelukuntoisuutensa säilyttämiseksi estettävä vieraisiin luokkiin kuuluvien pääsy työväestön luottamustehtäviin; kaikilta puolueeseen pyrkijöiltä on vaadittava luokkauskontunnustus. Kolmanneksi yhteiskunnallisten uudistusten toimeenpanovollisuus kuuluu ennen kaikkea edistysmieliselle porvaristolle eikä työväenluokalle; työväenluokan on suojauduttava yrityksiltä ohjailta liikettä, porvarillisen yhteiskunnan paikkauksilla, edesvastuullisiin tehtäviin, jotka eittämättömästi kuuluvat pääomia edustaville luokille. Nämä olivat ne ”teoreettiset lähtökohdat”, jotka Valpas terotti tulevia agitaattoreita painamaan mieleensä. Vaalitaistelussa oli aina lähdettävä siitä, että porvaristolle kuuluu velvollisuus ”ottaa työväestönkin edut huomioon”.⁴⁹

Ohjelman mukaan Valpas luennoi kurssilla vain verotuskysymyk-

47. TA 329.5 (471), kansio ”Agitaattorikurssit Lahdessa 1906”.

48. TA 329.5 (471), SDP, kirjeenvaihtoa, kansio F 11.

49. Luhtakanta (= Saarinen), 1938, 16–17.

sestä.⁵⁰ Joko Saarinen muistelee väärin, tai sitten Valpas on pitänyt esimerkiksi kurssin päätösistunnossa jonkinlaisen läksiäissaarnan tuleville agitaattoreille.

Valppaan periaateohjelma lausuttiin tulevaa eduskuntatyötä silmälläpitäen. Saarinen kutsuu luokkaparlamentarismiksi tällaista eduskuntatyötä, jossa osoitetaan epäkohtia mutta pidättäydytään niiden korjaamiseksi tehtävien uudistusten toimeenpanemisesta. Yhteiskunnan hallintavelvollisuus kuuluu niille luokille ja puolueille, joilla on taloudellinen valta ja enemmistö parlamentissa.⁵¹ Saarisen mukaan luokkaparlamentarismi oli hallitseva suuntaus sos.dem. puolueessa ennen ensimmäistä maailmansotaa.⁵² Sen vastakohtana esiintyi revisionistisista vaikutteista kokoonpantu yhteiskunnallinen parlamentarismi, jossa lähdettiin siitä, että työväestön edustajat voivat eduskunnan vähemmistönkin muodostaessaan osallistua uudistustyöhön kulkemalla kaikessa mukana ja osoittamalla, miten pitäisi asioita hoitaa, jotta niistä työväestökin hyötyisi.⁵³ Jälkimmäisen linjan pääedustajana esiintyi Yrjö Mäkelin. Agitaattorikurssi Lahdessa näyttää olleen lähinnä luokkaparlamentaristien käsissä.

Näiden kahden suunnan taustalta löytyy myös kaksi erilaista vallankumoukskäsitystä. Luokkaparlamentarismiin liittyi puhe vallankumouksellisesta sosialidemokratiasta. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut aktiivista toimintaa vallankumouksen edistämiseksi. Saarinen muistelee:

”Tuon nimeämisen takana ei kuitenkaan ollut pyrkimystä voima-
oikeuden käyttämiseen, vaan tahdottiin sillä luokkamielessä joukoille
osoittaa, että puolue pyrkii ohjelmallisesti muuttamaan yhteiskunnal-
lista elämää. Samalla kun vallankumoukskäsite tuotiin julki, selitettiin
myöskin, *ettei vallankumousta voida tekemällä tehdä*, eikä tilata,
sellainen kehittyä yhteiskunnallisena ilmiönä epäkohtien vaikutteista.
Puolueen vallankumouksellisen luonteen määrää se, että puolue
osoittaa ohjelmillaan epäkohtia olevan ja velvoittaa hallitsevia luok-
kia epäkohtia korjaamaan. *Ellei porvaristo epäkohdat ota huomioon,*
vaan päästää ne patoutumaan yhteiskunnalle vaaraksi, niin yhteis-
kunta vallankumouksella murtaa padot.”⁵⁴ (Korostukset lisätty.)

50. TA, 329.5 (471), kansio ”Agitaattorikurssit Lahdessa 1906”.

51. Luhtakanta (= Saarinen), 1938, 8.

52. Luhtakanta (= Saarinen), 1938, 8.

53. Luhtakanta (= Saarinen) 1938, 18.

54. Luhtakanta (= Saarinen) 1938, 10.

Yhteiskunnallisen parlamentarismien edustajat polemisoivat tätä käsitystä vastaan. Heidän oli vaikea ymmärtää sellaista vallankumouksellisuutta, ”ettei työväenliikkeellä olisi muuta tehtävää kuin ahdistaa porvaristoa, kunnes pääomat ovat kasautuneet ja keskiluokat rappeutuneet proletariin tasolle”. Keskiluokkien rappeutuessa rappeutuu työväenluokkakin ellei se valvo etujaan ja päästää kaikki koneistumisen edut luisumaan tuotantovälineiden omistajille.⁵⁵ Yhteiskunnallisen parlamentarismien edustajat eivät puhuneet vallankumouksellisuudesta vaan uudistuksista, joita voitiin parlamentissa ajaa läpi yhteistyössä edistyksellisen porvariston kanssa.

Saarisen muistelmiin viitaten Osmo Jussila tulkitsee valpaslaisen ”luokkakantaisuuden” ja ”luokkataistelun” luonnetta: ne ”eivät siis olleet aktiivista, ulospäin hyökkäävää laatua – väkivaltaisuudesta puhumattakaan – vaan koteloituvaa, passiivista ja odottavaa laatua”.⁵⁶ Jussila pitää Saarisen muistelmia tässä suhteessa varsin luotettavina, vaikka kirjoittamisajankohta, vuosi 1938, sanelikin niiden taustaintressiksi pyrkimyksen puhdistaa sos.dem. puolueen mainetta punamultayhteistyötä varten. Tämä intressi suuntautui sopivasti aiempaa valkoisen Suomen vääristävää intressiä vastaan ja näin tuloksena oli Jussilan arvion mukaan johtuminen oikean tulkinnan tielle.⁵⁷

Arvioksi Lahden agitaattorikurssin vallankumousopetuksesta jää se, että vallankumouspuhunta, jota agitaattoreiden mieliin haluttiin painaa, perustui edelläkuvatun kautskylaisvaikutteisen luokkaparlamentarismien konseptioihin. Agitaattoreista ei tehty vallankumouksiihottajia; lähinnä ihanneagitaattori kiihotti äänestämään. Mikäli he puhuivat vallankumouksesta, kehottivat he odottamaan, ei tekemään sitä. Tämä arvio koskee tietysti vain niitä agitaattoreita, jotka kävivät kurssin ja ottivat sen opetukset puhuntansa ohjenuoraksi. Eivätkä kurssit välttämättä olleet suurin puhujan katsomusten ja puhetaidon muokkaaja. Esimerkiksi Sandra Lehtinen, joka osallistui Turun kurseille 1902–03, Helsingin kursseille 1904 ja Lahden kursseille 1906, muistelee silti saaneensa parhaimman koulutuksensa puoluekokouksista.⁵⁸

55. Luhtakanta (= Saarinen), 1938, 23.

56. Jussila, 1979, 113.

57. Jussila 1979, 288, viite 2.

58. Sandra Lehtinen muistelee, 55–56; KA 5.

6.2.3. Alueelliset luentokurssit piireissä 1907–1913

Puoluetoimikunnan kertomuksessa kuudennelle puoluekokoukselle (1909) arvioitiin, että agitaattorikurssi oli kestoaltaan liian lyhyt. Kahdessa viikossa ei voitu opettaa kaikkea sitä monipuolista tietomäärää, jota puhujalta vaaditaan. Kurssilla voitiin antaa vain ohjeita opiskeltavista asioista ja tiedon lähteistä.⁵⁹ Vuoden 1906 agitaattorikurssin jälkeen valtakunnallisia kursseja ei enää pidetty. Niiden sijasta alettiin järjestää kerran vuodessa muutaman päivän mittaisia luentokursseja vaalipiireittäin. Lisäksi ryhdyttiin suunnittelemaan puolueopiston eli agitaattoriseminaarin järjestämistä.

Puoluejohdon järjestämällä luentokursseilla opettivat puoluetoimikunnan lähettämät luennoitsijat, joista näin tuli tavallaan piireissä kiertävien agitaattoreiden kiertäviä agitoijia. Puoluehallinnon kontrolli kentällä kiertäviin agitaattoreihin muodostui tässä suhteessa välittyneeksi – välittäjänä toimi kiertävä luennoitsijaryhmä. Nämä kiertävät luennoitsijat olivat puolueen johtohenkilöitä tai ansioituneita luottoagitaattoreita, jotka näin nousivat puhuntavallan haltijoista ja käyttäjistä puhuntavallan luovuttajiksi ja vartijoiksi. Puolueen nuorta oppineistoa haluttiin puhumaan piiritasolle, mutta heitä kiertävän luennoitsijan toimi ei kiehtonut.⁶⁰

Luentokurssit järjestettiin kerran vuodessa, tavallisesti marras-helmikuun välisenä aikana valtiopäivien ollessa lomalla tai hajotettuina. Kurssitoiminnan määrä kasvoi vuodesat 1907 ainakin vuoteen 1911 (16 luentokursista ja 177 luennosta 20 luentokurssiin ja 840 luento), 1911–12 toiminta oli suppeaa puolueopiston ensimmäisen kurssin koollaolon vuoksi, mutta kasvoi sitten huippulukemiin seuraavalla kaudella 1912–13 (41 paikkakuntaa, 984 luento) (kuvio 10). Luentokursseja ei joka vuosi järjestetty aivan kaikissa vaalipiireissä, eräinä kausina niitä keskitettiin alueellisesti.⁶¹ Mutta kaiken kaikkiaan koko aikavälillä järjestettiin kursseja melko tasaisesti ympäri

59. Ptk:an toimintakertomus 26.8.1906–15.7.1909, 6.

60. Keväällä 1908 eduskuntaryhmä valitsi ”yleisiä puhujia, jotka kiertävät eri piirien kokouksissa puolueen ja ryhmän edustajina”. Valituksi tuli 14 edustajaa, joiden joukossa koko SAL:nin toimitus ja nuoresta älymystöstä lisäksi Väinö Vuolijoki. Gylling ja Kuusinen tulivat valituiksi vaikka eivät kuuluneet eduskuntaryhmäänkään. ER 7.4.1908.

61. Ptk:n toimintakertomukset, 26.8.1906–15.7.1909, 6–7 ja 13.9.1909–15.7.1911, 6–7 sekä 10.9.1911–10.9.1913, 3–4.

Kuvio 10. Puoluetoimikunnan järjestämät sosiaalidemokraattiset luentokurssit lääneittäin (vaalipiireittäin, paikkakunnittain) 1907–1913.

(Paikkakunt. Lääni yhteensä)	1907–1908	1908–1909	1909–1910	1910–1911	1911–1912	1912–1913
(16) Oulun lääni	–	Kemi, Oulu, Kajaani	Kajaani, Rovaniemi, Ylivieska	Kemi, Kajaani, Ruukki	–	Oulun l. pohj. vaalipiiri (7 paikkakunt.)
(24) Vaasan lääni	Alavus, Lapua	Vaasa, Pietarsaari, Äänekoski	Pietarsaari, Seinäjoki, Inha	Pietarsaari, Vaasa, Seinäjoki	Vaasan l. it. vaalipiiri (5 paikkakunt.)	Vaasan l. pohj. (4 paikkakunt.) Vaasan l. et. (4 paikkakunt.)
(27) Kuopion lääni	Joensuu, Kuopio	Kuopio, Joensuu	Kuopio, Pielisjärvi	Kuopio, Joensuu, Pielisjärvi, Iisalmi	Kuopion l. it. (8 paikkakunt.) Kuopion l. länt. (4 paikkakunt.) Mikkeli (1 paikkakunt.)	Kuopion l. länt. (5 paikkakunt.)
(6) Mikkelin lääni	Mikkeli	Savonlinna	Mikkeli	Savonlinna, Heinola	–	–
(24) Viipurin lääni	Antrea, Raivola, Elisenvaara, Viipuri, Pyhtää, Lappeenranta, Hamina	Imatra	Antrea, Viipuri	Viipuri, Kotka, Sortavala, Taimonkoski	–	Viipurin l. it. (5 paikkakunt.) Viipurin l. länt. (5 paikkakunt.)
(13) Hämeen lääni	Nastola, Hämeenlinna	Hämeenlinna	Hämeenlinna, Tampere	Jämsänkoski, Lahti, Forssa	–	Hämeen l. et. (5 paikkakunt.)
(11) Turun ja Porin lääni	Rauma, Turku	–	Turku, Pori	Lauttakylä	–	Turun l. pohj. (6 paikkakunt.)
(–) Uudenmaan lääni	–	–	–	–	–	–
(121) paikkakuntia yhteensä (luentotunteja yhteensä)	16 (177)	11 (458)	15 (540)	20 (840)	18 (n. 432)	41 (n. 984)

maan, ainoastaan Uudenmaan vaalipiirissä niitä ei järjestetty lainkaan. Kukaties Helsingin työväenyhdistysten järjestämä paikallinen luentotoiminta katsottiin korvaavaksi ja riittäväksi. Luentokursseja järjestettiin paitsi puoluetoimikunnan myös piirijärjestöjen ja kunnallisjärjestöjen toimesta. Tämän toiminnan laajuutta käsitellään seuraavassa luvussa.

Kaudella 1907–08 luentokurssien kiertävänä luennoitsijana toimi ainakin puhuja Emil Viinikainen, joka raporttinsa mukaan luennoimien käytännöllisempien aiheiden ohella sellaisistakin kysymyksistä kuin ”sosialismin teoria ja sosialismin historia” sekä ”itealismista ja sosialismista”.⁶² Saattaa olla, että myös edellä mainitut eduskuntaryhmän valitsemat luotetut ”yleiset puhujat” esiintyivät näitten kurssien yhteydessä. Agitaattoreiden matkakertomuksista käy ilmi, että ainakin osa agitaattoreista kutsui kursseja sitkeästi ”agitatsioinikursseiksi”.⁶³

Kaudella 1908–1909 luennoitsijoina toimivat kaksi vanhaa luottoagitaattoria, V. Lehokas ja August ’Veli’ Vatanen, sekä SAJ:n perustaja ja kansanedustaja Matti Paasivuori. Seuraavalla kaudella puolueen puolesta luennoitsijana jatkoi V. Lehokas, SAJ:sta mukaan tulivat E. Haapalainen ja H. Saxman. 1910–1911 Lehokas jatkoi edelleen, nyt O. Tokoin ja Aura Kiiskisen kera. Seuraavalla, laimean toiminnan kaudella, Lehokas piti luennot yksin piirijärjestöjen järjestämien puhujien vahvistamana. Huippukaudella 1912–13 puoluetoimikunnan luennoitsijana toimi Lehokkaan lisäksi Kalle Hämäläinen ja SAJ:n puolesta matkaan oli laitettu S. Leppä ja A. Lindel.⁶⁴

Kiertävinä luennoitsijoina näyttävät toimineen käytännöllisesti eikä teoreettisesti suuntautuneet sosialidemokraattiset toimitsijat ja kansanedustajat sekä kokeneet ammattiagitaattorit. Luentojen aihepiireistä tiedämme sen verran, että kaudella 1908–1909 Paasivuori luennoi käytännöllis-poliittisten kysymysten lisäksi ”Suomen työväenliikkeen historiasta”.⁶⁵ Kaikesta päätellen luentokursseilla on yleensä keskitytty eduskuntatyön käytännöllisiin uudistuskysymyksiin sekä joihinkin eduskunnallisen menettelytavan periaatteellisiin kysymyksiin, kuten yhteistyöhön kontra puhtaaseen riippumattomu-

62. TA 329.5 (471), SDP, kansio: ”Matkakertomuksia 1905–1909”.

63. TA 329.5 (471), SDP, kansio: ”Matkakertomuksia 1905–1909”.

64. Ptk:n toimintakertomukset, 26.8.1906–15.7.1909, 6–7 ja 13.9.1909–15.7.1911, 6–7 sekä 10.9.1911–10.9.1913, 3–4.

65. TA 329.5 (471), SDP, kansio: ”Matkakertomuksia 1905–1909”.

teen suhteessa porvarillisiin puolueisiin.

Kaudella 1912–13 puolueoimikunnan järjestämän luentokurssi-toiminnan laajuus saavutti huippunsa ja vuoden 1913 syksyllä pitkään suunniteltu puolueopisto toimi vihdoinkin täysimittaisena. Luentokurssit piireissä oli tarkoitettu ennenmuuta puolueen alueellisille ja paikallisille toimihenkilöille ja aktivisteille. Näin puolueen toisen asteen valistustoiminta, piiri- ja paikallistason puhujien, mielipidevaikuttajien ja toimitsijoiden valistaminen oli kehittynyt laajemmaksi kuin koskaan aikaisemmin. Puolue oli nyt siirtynyt agitaatiotoiminnassaan selvästi uuteen vaiheeseen. Kenttäväen herättämisestä ja kiihottamisesta oli kuljettu kenttäväen johtajien asiapitoiseen sivistämiseen. Tämän kehityksen kulminaatiopiste oli puolueopiston toiminta 1911–12 ja 1913. Kentän johtajista valikoitiin kaaderistoa, jota koulutettiin systemaattisesti teorian, yleissivistyksen sekä yhteiskunta- ja valtiopoliittisten erityiskysymysten saralla.

6.2.4. Puolueopistohanke ja kamppailu puolueen puhuntavallasta 1908–1913

6.2.4.1. Suunnitelmista kenraaliharjoituksiin

Puolueopiston käynnistyminen oli pitkän kehityksen tulos. Puolue-neuvosto asetti puolueopistokomitean toteuttamaan Oulun puoluekouksen päätöstä, joka työskenteli eri kokoonpanoissa vuodesta 1908 vuoteen 1912 jättäen useampia mietintöjä ja päätöslauselmaehdotuksia. Helmikuun lopulla 1908 puolitoista kuukautta työskennellyt komitea, johon puolue-neuvosto oli valinnut E. Valppaan, O. V. Kuusisen, K. Satamavuoren ja E. Gyllingin, antoi ensimmäisen mietintönsä puolue-neuvoston harkittavaksi.⁶⁶

Oulun puoluekokouspäätöksessä puolueopiston tarpeellisuutta oli perusteltu nimenomaan agitaattoreiden koulutustarpeella.⁶⁷ Mietinnössään puolueopistokomitea arvioi, että opisto voisi palvella myös puoluelehtien toimittajien sekä puolueen ja ammattiyhdistysten luottamushenkilöiden ”ja muittenkin nuorten puoluetoverien sosiaali-

66. Sosialidemokratisen puolueopiston perustamisesta lausuntoa antamaan valitun komitean mietintö n:o 1, 19.2.1908; PN 22.–23.2.1908.

67. V PK, 348–356 ja 454–455.

mokratista sivistystarvetta”. Toimipaikaksi suunniteltiin Helsinkiä, oppilasmääräksi 50:tä ja vuosittaiseksi kestoksi kolmea kuukautta; ensimmäinen kurssi oli tarkoitus aloittaa jo syksyllä 1908. Luentoja pidettäisiin keskimäärin 4 tuntia ja harjoitustöitä 2 tuntia päivässä. Komitea oli jaotellut luennoitavat aineet seuraavasti (vrt. liite 7):

Sosialismin teoriaa ja taloushistoriaa (60 tuntia)
Suomen yhteiskuntataloudellisesta kehityksestä (50 tuntia)
Kansainvälisen sosialidemokratian historiasta (20 tuntia)
Ammattiyhdistysliikkeestä (30 tuntia)
Valtio-oppia (20 tuntia)
Finanssioppia (30 tuntia)
Sosiaalipolitiikan eri aloilta (60 tuntia)
Lainopillisia luentoja (20 tuntia)
Osuustoiminnan alalta (10 tuntia)
Raittiusliikkeestä (5 tuntia)
Yhteensä luentoja siis 305 tuntia.

Harjoitusaineiksi komitea ehdotti puhe- ja esiintymisopetusta, kokousten pitoa, ainekirjoitusta, laskuoppia ja kirjanpitoa sekä sanomalehden toimitustyötä.⁶⁸

Tämän jälkeen puolueopiston käynnistäminen muodostui lähinnä taloudelliseksi ja opettajaresursseja koskevaksi kysymykseksi. Varoja ei kertynyt, vaikka puoluetuomikunta ja puolueuuvosto niitä yhdistyksiltä useampaan otteeseen penäsivätkin.⁶⁹ Puolueopistokomitea antoi asiasta toisen lausuntonsa puolueuuvostolle 30.8.1908. Nyt se ehdotti, että opiston perustaminen lykätään syksyyn 1909, koska eduskunnan koolla ollessa on ”jotensakin mahdoton saada luennoitsijoita”. Opiston sijaan komitea ehdotti Helsingissä toimeenpantavaksi iltaluentokursseja loppusyksystä. Puolueuuvosto myönsikin tarkoitukseen vaadittavat varat.

Näin ollen puolueopiston sijaan toimeenpannut iltaluentokurssit

68. Komitea oli laskenut puolueopistolle myös yhden vuoden menoarvion, jonka loppusumma kohosi 4 500 markkaan; tuloarvion laskemisen komitea jätti puolueuuvostolle. Puolueuuvosto jätti asian puolestaan puoluetuomikunnalle päätettyään että varoja opistoa varten hankitaan kehittämällä puolueeseen kuuluvia yhdistyksiä toimeenpanemaan iltamia ja arpajaisia, joiden tuotto osittain annettaisiin puolueopiston hyväksi. Sosialidemokratisen puolueopiston perustamisesta lausuntoa antamaan valitun komitean mietintö n:o 1, 19.2.1908; PN 22.–23.2.1908. Kertomus Ptk:an toiminnasta 26.8.1906–15.7.1909, 9.

69. Ptk 10.3.1908; PN 30.8.1908; PN 15.2.1909.

käynnistyivät Helsingin työväenyhdistyksen (HTY) talolla 22.11. 1908 ja kestivät 13.2.1909 asti. Luennot ja luennoitsijat näyttivät seuraavilta:⁷⁰

Yrjö Sirola luennoi kansainvälisistä sosialistikongresseista (20 tuntia)

O. V. Kuusinen luennoi kapitalismin kehityksestä ja sosialidemokratian periaatteellisesta ohjelmasta (21 tuntia)

Edvard Gylling luennoi Suomen yhteiskuntataloudellisesta kehityksestä (10 tuntia)

A. B. Mäkelä luennoi kehitysupista (3 tuntia)

Julius Ailio luennoi maanpinnan muodostumisesta (2 tuntia)

M. Turkia luennoi yhteiskunnallisesta vallankumouksesta (1 tunti)

Väinö Vuolijoki luennoi maatalouden teknillisestä kehityksestä (2 tuntia)

Jorma Järvinen luennoi uskontokäsitteiden kehityksestä (3 tuntia)

Sulo Vuolijoki luennoi maatalouspolitiikan periaatteista (2 tuntia)

Hella Vuolijoki luennoi historiallisesta materialismista (6 tuntia)

Yhteensä luentoja oli siis 70 tuntia.

Luennoille ilmoittautuneita oli yhteensä 250 ja osallistujia 75–150 luennoista riippuen.⁷¹ Luennoitsijoiden valtaosa koostui SAL:een kirjoittavista marraskuun sosialisteista. Kaiken kaikkiaan nämä iltakurssit olivat ikään kuin tulevan puolueopiston kenraaliharjoitus.

Toimeenpannuilla luennoilla on selvästikin puhuttu myös vallankumouksesta (ainakin Turkia, Kuusinen, Vuolijoki), mutta muistiinpanoja tai muistelmia niistä ei ole säilynyt. Se seikka, että puolue-toimikunnan toimintakertomuksessa varsinaisen puolueopiston käynnistämisen lykkäämisen syyksi esitettiin eduskunnan koollaolo, osoittaa, että eduskuntatyö asetettiin, varsinkin vielä tuossa vaiheessa, kaiken muun edelle.

Kotkan puoluekokouksessa 1909 opistohanke joutui ristivetoon. Jotkut maaseutuyhdistysten edustajat vastustivat koko hanketta, koska se veisi varoja ja tarjoaisi oppia vain harvoille ja valituille; paikallisia luentokursseja pidettiin antoisampina. Esimerkiksi H. Sirén Lohjan kunnallisjärjestöstä pauhasi seuraavaa:

70. Ptk:an toimintakertomus 26.8.1906–15.7.1909, 10.

71. Kertomus Sos.dem. puolueen luentokursseista Helsingissä 22.11.1908–13.2. 1909; PN:n ja Ptk:n pöytäkirjan liitteet n:o 165; Ptk:n toimintakertomus 26.8.1906–15.7.1909, 10.

”Joukkoa, jota on jo kylliksi kurjistettu, ei pitäisi enää lisää kuristaa tällaisilla opistopuuhiilla, jotka tulevat nielemään varoja. ’Puoluepap-peja’, jotka osaavat vaatia vaan suuria palkkoja, emme tarvitse ... Kansa on vielä vastahakoinen uusiin uhrauksiin, kun ei ole entisistäkään saanut kylliksi korvausta. Paikalliset luentokurssit toistaiseksi tärkeämpiä.”⁷²

Oulun puoluekokouksen innokas yksimielisyys oli nyt tipo tiessään. Kentän ja johdon välinen jännite tuli esiin tässäkin kysymyksessä. A. Närhi Helsingin kunnallisjärjestöstä arveli, että vastahakoiset puheenvuorot ilmentävät ”vanhaa suomalaista valistuskammoa”⁷³. Puoluesihteri Turkia ihmetteli, ”eikö voida saada viittäkymmentä oppilasta Helsinkiin kolmen kuukauden ajaksi, vaikka puolue voi vaali-taistelun ajaksi kustantaa kolmatta sataa agitaattoria”.⁷⁴ T. Kallio Kerimäen kunnallisjärjestöstä kysyi ”mitä on hyötyä agitaattoreista, elleivät he ole kykeneviä”?⁷⁵ Menoarvion suuruudesta ja varojen hankkimisesta tehtiin monenlaisia ehdotuksia. Eero Haapalainen Hel-singistä ehdotti yhteistyötä ammattijärjestön kanssa.⁷⁶ Jotkut vaativat opiston kurssiaikaa lyhyemmäksi, jotkut pidemmäksi. Anton Aalto-nen Tammelan kunnallisjärjestöstä halusi lisätä oppiainesuunnitelmaan luonnontieteitä.⁷⁷

Puoluekokouksen agitatsionivaliokunnan mietinnössä ehdotettiin nopeita toimia opiston perustamiseksi. Puolueen kassasta esitettiin opistolle varattavaksi vähintään 2 000 markkaa; lisäksi puoluetoi-mikunnalle jätettiin täydet valtuudet käyttää puolueen varoja opis-tohankkeeseen. Oppiainesuunnitelmaan oli lisätty luonnontieteet; muilta osin mietintö noudatteli opistokomitean suunnitelmia.⁷⁸ Va-liokunnan mietinnöstä syntyi keskustelua, jonka kuluessa S. Kurki-nen Kontiolahden kunnallisjärjestöstä ehdotti hankkeen lykkäämistä taloudellisiin syihin vedoten.⁷⁹ Hankkeen vastustajien ja puolustajien voimasuhteet tulivat esiin äänestyksessä, joka käytiin Kurkisen ehdo-tuksen ja valiokunnan mietinnön välillä: jälkimmäinen voitti äänin

72. VI PK, 17.

73. VI PK, 18.

74. VI PK, 19.

75. VI PK, 15.

76. VI PK, 14–15.

77. VI PK, 13.

78. VI PK, 190–193.

79. VI PK, 194.

79–19.⁸⁰ Turkia arveli, että ”kysymyksessä ei näykään olevan yksin rahakysymys, vaan on se muutakin”.⁸¹ Ilmeisesti tuo muu oli nimenomaan ilmausta puoluejohtoon ja virkailijoihin kohdistuvasta vihamielisyydestä, jota oli kertynyt ja kasautunut sinne tänne puolueruumiin alaosiin. Puoluejohtoon ideologinen hionta, jota oppia saaneet agitaattorit edustivat, kohtasi siis jonkinasteista vastustusta. Mutta hankaus näyttää kytkeytyneen myös maaseudun ja kaupungin vastakohtaan, sillä osa opistohankkeen vastustajista ehdotti opistopaikan siirtämistä Helsingistä maaseudulle ja osa puhui katkeraan sävyyn kaupunkilaisagitaattoreiden pilkallisesta suhtautumisesta maalaisiin.⁸² Puolueen opillisen ja sivistyksellisen suunnan kannatus oli korkeimmillaan kaupungeissa ja teollisuustyöväestön edustajien piirissä; matalimmillaan se oli maaseudulla ja maatyöläisten sekä torppareiden edustajien piirissä.

Pian Kotkan puoluekokouksen jälkeen, lokakuun puolivälissä 1909, puoluetoimikunta asetti uuden puolueopistokomitean yhteistyössä ammattijärjestön kanssa ja nimesi siihen puolueen edustajiksi O. V. Kuusisen, E. Gyllingin ja M. Turkian. Ammattijärjestö valitsi komiteaan E. Haapalaisen, A. Räsäsen ja J. Pietikäisen. Syyskuussa pidetyssä Suomen ammattijärjestön edustajakokouksessa oli päätetty sijoittaa hankkeeseen saman verran varoja kuin puoluekin. Opiston käynnistämisen taloudelliset edellytykset näyttivät täyttyneen. Helmikuun 1910 lopulla kokoontuneelle puolueuustolle komitea ehdotti opiston perustamisen lykkäämistä syksyyn; puolueuusto hyväksyi ehdotuksen.⁸³ Toukokuun alussa opistokomitea esitti jälleen mietintönsä puoluetoimikunnalle. Siinä ehdotettiin opiston toimeenpanemista 50 oppilaalle kolmen kuukauden mittaisena syyskuussa alkaen. Oppiainesuunnitelmaan oli lisätty tilastotieteen perusteita (10 tuntia), mutta ei luonnontieteitä kuten puoluekokouksen päätös olisi edellyttänyt. Eräiden oppiaineiden osuuksia oli hieman muuteltu aiemmasta ja raittiusliikkeen luennot oli kokonaan jätetty pois (liite 7).⁸⁴ Luentojen kokonaismäärää oli kasvatettu 320 tuntiin ja harjoitusaineiden osuutta 115 tuntiin. Harjoitusaineiksi suunniteltiin am-

80. VI PK, 196.

81. VI PK, 19.

82. VI PK, 13–20.

83. Ptk 15.10.1909.

84. Ptk:an toimintakertomus 13.9.1909–15.7.1911.

85. PN 27.2.1910.

86. Puolueopistokomitean mietintö 12.4.1910, Ptk 6.5.1910. Ks. Liite 7.

matillista kirjeenvaihtoa, työsopimusehdotusten laatimista, ainekirjoitusta, laskentaa, kirjanpitoa, puhetaitoa ja sanomalehtityötä.⁸⁷ Suunnitelma oli kokonaisuudessaan paljolti edellisen kaltainen, mutta poikkesi Helsingissä 1908–1909 pidettyjen iltakurssien luentorakenteesta. Iltakursseilla oli luennoitu myös luonnontieteitä ja kehitysooppia sekä historiallista materialismia. On kiinnostavaa, että historiallisen materialismin, so. marxilaisuuden historianfilosofian, opetusta ei myöhemminkään sisällytetty puolueopiston oppiaineisiin (liite 7). Historiallisen kehityksen suurten linjojen ja materialistisen historiankäsitteiden selvittäminen jäi lähinnä Gyllingille, joka luennoi kotimaan yhteiskuntataloudellisesta kehityksestä.

Yksimielisenä esitettyyn mietintöön liittyi eräs kiistakysymys. Komitea ei ollut aikataulusta aivan yksimielinen. Kuusinen ei halunnut opiston käynnistämistä vielä samana syksynä perustellen kantaansa ”opettajavaimien heikkoudella”.⁸⁸ Puoluetoimikunta hyväksyi mietinnön sellaisenaan ja kannatti aikataulun suhteen komitean enemmistöä. Opiston toiminnan käynnistämisen valmistelu jätettiin komitean harteille.⁸⁹ Heinäkuun puolivälissä puolue neuvosto käsiteli asiaa. Nyt opistokomitea ehdotti, että opisto saataisiin panna toimeen vain kahden kuukauden mittaisena luennoitsijavaimien mahdollisen vajauksen vuoksi. Neuvosto hyväksyi ehdotuksen ja päätti samalla, että opiston on aloitettava toimintansa lokakuun puolivälissä, ”ellei voittamattomia esteitä ilmaannu”.⁹⁰ Niitä kuitenkin ilmaantui. Syyskuun puolivälissä puoluetoimikunta sai käsiteltäväkseen kaksi komitean eri jäsenten lausuntoa. E. Gylling ja O. V. Kuusinen vastustivat lausunnossaan opiston käynnistämistä torsossa muodossa. Omassa lausunnossaan M. Turkia kertoi komitean sisäisten kiistojen syntytaustaa. Opistokomitea ei ollut onnistunut hankkimaan luennoitsijoita neljälle alalle: maatalouspolitiikkaan, metsäpolitiikkaan, valtiopöytäalalle ja Suomen valtiolliseen asemaan sekä valtiotalouteen, verotukseen ja kauppapolitiikkaan. Näin kaksikuukautiseksikin supistetusta opetusohjelmasta jäi täyttämättä 43 luentotuntia. Komitean enemmistö, Ammattijärjestön edustajat Haapalainen, Räsänen ja Pietikäinen, sekä puolueen edustajista Turkia, halusivat käynnistää opiston ilman näitä luentoja. Tällöin O. V. Kuusinen oli ilmoittanut

87. Puolueopistokomitean mietintö 12.4.1910, Ptk 6.5.1910. Ks. liite 7.

88. Ptk 6.5.1910.

89. Ptk 6.5.1910.

90. PN 16.7.1910.

että hän peruu lupauksensa luennoida taloushistoriaa ja sosialismin teoriaa (20 tuntia). Komitea ei ollut onnistunut täyttämään luennoitsijavajausta, ja niin Turkiakin päätyi esittämään, että puolueoimikunta ilmoittaa pikaisesti puolueen jäsenille, että puolueopistoa ei voida käynnistää vielä sinä syksynä, ja kertoo siinä yhteydessä myös päätökseen johtaneet syyt. Lisäksi Turkia ehdotti, että puolueoimikunta ryhtyy toimenpiteisiin piireittäin järjestettävien luentokurssien käynnistämiseksi jo marraskuun puolivälissä. Puolueoimikunta hyväksyi Turkin lausunnon ehdotuksineen.⁹¹ Asiasta julkaistiin tiedonanto puoluelehdissä.⁹²

Seuraavan kerran opistohanke oli esillä vasta liki vuoden kuluttua, kesäkuussa 1911. Tällöin puolueoimikunta asetti uuden komitean järjestämään puolueopistoa, siihen valittiin puolueen puolesta M. Turkia ja K. H. Viik; Ammattijärjestöjen toimikuntaa pyydettiin nimeämään komiteaan kaksi jäsentä omasta puolestaan. Nimetyiksi tulivat E. Haapalainen ja J. Pietikäinen.⁹⁴ Tämän komitean toimikausi jäi varsin lyhyeksi, eikä se ehtinyt jättää yhtään mietintöä tai lausuntoa ennen seuraavaa puoluekokousta, joka kokoontui Helsinkiin syyskuun alussa 1911.

Puoluekokouksen alla opistokysymys oli esillä myös julkisessa keskustelussa. Kesäkuun lopulla A. H. (Anton Huotari)⁹⁵ kirjoitti ”puolueopistokysymyksestä” *Kansan Lehdessä*. Kirjoittaja piti varsin valitettavana sitä, että puolueelle ei vielä kukaan ollut onnistuttu järjestämään opistoa vaikka hanke oli ollut vireillä jo viisi vuotta. Kaikissa niissä maissa, joissa sosialidemokraattinen liike on vanhempaa ja kehittyneempää, on puolueella oma opisto puhujien, sanomalehtimiehien ynnä muiden toimitsijoiden kouluttamista varten. Jopa suomalaisen siirtokunnan keskuuteen Amerikkaan on onnistuttu pystyttämään työväenopisto. Opiston tarjoama koulutus on tarpeen paitsi puutteellisen pohjakoulutuksen saaneille myös niille, jotka ovat saaneet koulutusta ”tavallisissa oppilaitoksissa”, sillä näiden oppilaitosten opetusohjelmiin ei sisälly sosialidemokraattista opetusta, jota voi antaa vain puolueen oma oppilaitos. Lyhytaikaiset luentokurssit eivät

91. Ptk 15.9.1910.

92. Ptk:n toimintakertomus 13.9.1909–15.7.1911, 5.

93. Ptk 9.6.1911.

94. Ptk:n toimintakertomus 13.9.1909–15.7.1911, 6.

95. Anton Huotari (s. 1881) oli *Kansan Lehdessä* toimittaja ja kansanedustaja Hämeen läänin pohjoisesta vaalipiiristä.

voi täyttää tätä tarvetta. Kirjoittaja käy lävitse opistohankkeen vaiheita ja ehdottaa lopuksi paluuta Oulun puoluekokouksen päätökseen, jossa opistoa suunniteltiin pysyvään muotoon jonnekin maaseudulle. Jos opisto sijoitetaan Helsinkiin, sen opetuksesta saattaa muodostua helsinkiläisten iltakurssi maaseudun työläisten jäädessä asuinseudilleen Helsingin korkeitten elinkustannusten vuoksi. Tosin Helsingissä on monia laitoksia, joita opistolaiset ja opettajat voisivat käyttää hyväkseen, ja siellä on runsaasti myös luennoitsijavoimia tarjolla. Kuitenkin kirjoittaja tuntuu pitävän Helsingin haittoja sen etuja suurempina.⁹⁶ Tähän hänellä on erityisiä syitä.

6.2.4.2. Kamppailua puhuntavallasta

Kun Helsingin puoluekokouksessa syyskuussa 1911 käsiteltiin toimintakertomuksen puolueopistohanketta koskevaa kohtaa, kävi ilmi, että O. V. Kuusisella oli ollut erityisiä syitä kieltäytyä luennoimasta puolueopistossa ja Anton Huotarilla oli erityisiä syitä toivoa opiston sijoittamista maaseudulle Helsingin sijasta. Nämä syyt olivat linjakiistojen seurausta.

Puoluekokouksessa Kuusinen joutui kieltäytymisensä vuoksi ankaran arvostelun kohteeksi. Puoluetoimikunnan toimintakertomuksesta, jonka oli laatinut puoluesihteeriksi Matti Turkia, kävivät tapahtumat ilmi sellaisessa järjestyksessä, joka antoi ymmärtää, että Kuusisen kieltäytyminen oli viime kädessä pilannut koko hankkeen.⁹⁷ Niinpä J. Merivirta Turun eteläisestä vaalipiiristä avasi keskustelun paheksuamalla Kuusisen menettelyä. R. Lahti Vaasan vaalipiiristä katsoi Kuusisen suoraan vahingoittaneen puolueen etua. Aluksi Kuusinen puolustautui sillä perusteella, ettei vaillinaisen opiston pystyttämistä olisi puolueelle kuluja vastaavaa hyötyä. Kuusisen arvion mukaan ”meillä on ollut sellainen henkisten voimain puute – suurin osa käytettävistä voimistahan on ollut kiinnitetty eduskuntatyöhön – että ei ole voinut tulla kysymykseenkään sellaisen opiston aikaansaaminen, jota alkuperäisesti suunniteltiin”. M. Paasivuori puoluetoimikunnan edustajana kertoi, että juuri kaikkein tärkeimpiin aineisiin ei ole saatu luennoitsijoita, ja totesi samalla, että ”revisionisteja ehkä saisi, mutta

96. KL 28.6.1911.

97. Ptk:n toimintakertomus 13.9.1909–15.7.1911, 5.

niitä ei uskalla pyytää, sillä täällä Helsingissä pitäisi olla oikea marxilaisuus vallalla”.⁹⁸ Tämä innoitti Kuusisenkin paljastamaan todelliset korttinsa:

”Minusta pitäisi tällaisen opiston opetuksen ollakin itsenäisen luokkataistelun kannalla, sillä jos se on kovin herraskaista, niin siitä on enemmän vahinkoa kuin hyötyä. Mutta esim. täksi syksyksi suunnitellun puolueopiston opettajavoimat ovat niin kirjavaa joukkoa, että jos se niin kirjavana pysyy, niin ei siitä vaan hyvää tule.”⁹⁹

Näin keskustelu siirtyi osaksi väittelyä opillisesta puhtaudesta. Matti Turkia, puoluesihteerin, pahoitteli ensin sitä, että puolueessa on kova puute ”sivistyneestä köyhälistöstä”, ja sitä, että jo kielitaidon puute estää ”meikäläisten” kehittymisen täysin pystyviksi luennoitsijoiksi puolueopistoon. Turkia oli puhdasoppisuuden suhteen pluralistisella kannalla:

”Minun mielestäni ei olisi suurta vahinkoa, vaikkapa joku luennoitsijoista olisikin mielipiteiltään revisionisti ja toiset jyrkkiä marxilaisia, sillä voidaanhan opistossa keskustella asioista ja siten saattaa suunta-kysymyksetkin oppilaille selviksi.”¹⁰⁰

K. M. Evä Hämeen pohjoisesta vaalipiiristä oli Turkian kanssa samalla pluralistisella kannalla.¹⁰¹ Kukaan ei vaatinut puhtaan revisionistista puolueopistoa.

Vielä puoluekokouksen ollessa koolla Työmies otti kantaa kysymykseen pääkirjoituksessaan. Tiistain 5.9. Työmies puolusti ensinnäkin Kuusisen oikeutta ”päättää työvoimansa käytöstä”. Toiseksi silta-saaren oikeaoppinen ääni arvosteli Turkian halukkuutta sotkea kaikki suuntaukset keskenään keskustelemaan puolueopistossa, joka näin olisi TM:en mukaan ajautunut täyteen sekasortoon, ja korosti sitten sitä, että juuri tällaista sekasotkia vastaan Kuusinen halusi asettautua kieltäytymällä luennoimasta opistossa, ellei siellä opeteta pelkästään selvää luokkataistelusuuntaa.¹⁰² Epäilemättä tämä jyrähdys teki selväksi sen, että turkialainen pluralismi on vailla toteutumisen edelly-

98. VII PK, 34–35.

99. VII PK, 35–36.

100. VII PK, 36.

101. VII PK, 40.

102. TM 5.9.1911.

tyksiä. Puoluekokouksessa maanantaina käydyn keskustelun päätteeksi puolueopistokysymys oli lähetetty valistusvaliokuntaan pohdittavaksi. Perjantaina valiokunta toi tätä koskevan mietinnön yleisintuntoon käsiteltäväksi.

Mietinnössä lähdetään ensin siitä, että opiston tarve on puolueessa tullut yhä tärkeämmäksi kun ”nopeasti kehittyvä taloudellinen tuotanto ja yhä pitemmälle pyrkivä valtiollinen sorto ovat luoneet työtekevään väestöön itsenäisiä luokkatunteita, samalla kun jo ennen heränneissä joukoissa aina lisääntyy suurempi tiedonjano”.¹⁰³ Mietinnön mukaan puolue on jättänyt taakseen ne ajat jolloin ”lentävä agitatsioni” yksin riitti, nyt on tärkeätä jo herätetyn sos. dem. tietoisuuden lisääminen. Piireittäin järjestettävät luentokurssit ovat tähän tarkoitukseen parhaita, mutta puolueelta puuttuu niitä varten pystyviä luennoitsijoita, joiden kouluttamiseksi puolueopisto on välttämätön. Mietinnössä puoluekokoukselle ehdotettiin kolmea päätöslauselmaa. Ensinnäkin velvoitettiin puoluetoimikuntaa tekemään kaikkensa puolueopiston toimeenpanemiseksi jo tulevana talvena. Toiseksi määriteltiin opiston toimiaika kolmeksi kuukaudeksi, hätätapauksessa kahdeksi. Kolmanneksi puoluetoimikunnalle jätettiin oikeus järjestää opistoa koskevat yksityiskohdat, luento- ja oppiaineet ”pääasiassa sellaisena kuin viime syksyksi aiotun opiston työohjelma oli”.¹⁰⁴ E. Haapalaisen ehdotuksesta lisättiin kolmanteen pontteen vielä huomautus yhteistyöstä Ammattijärjestöjen toimikunnan kanssa. Muuten mietintö ja ponnet tulivat hyväksytyiksi sellaisenaan. Kuusisen ehdotus ensimmäisen ponnien ultimatumista muotoon ”niin pian kuin puoluetoimikunta suinkin voi katsoa sen (so. puolueopiston) tulevan niin kunnolliseksi, että hyöty siitä on suurempi kuin sen vaatimat kustannukset” kaatui äänin 48–23. Anton Huotari eduskuntaryhmästä ehdotti lisäpontta, jossa tulevaisuuden päämääräksi määriteltiin pitempiaikaisen ja laajempikurssisen opiston aikaansaaminen, mutta ponsi kaatui äänin 38–12.¹⁰⁵ Mietinnössä ei lausuttu moitetta millekään taholle, todettiin vain, että niin puoluetoimikunta kuin opistokomiteakin näyttävät tehneen voitavansa.¹⁰⁶ Kaiken kaikkiaan hanke jäi päätöksen jälkeen entiselle tolalle, joskin ultimatuumi ja keskustelussa avoimesti esitetty puhdasoppisuuden vaatimus joh-

103. VII PK, 124.

104. VII PK, 124–125.

105. VII PK, 125–126.

106. VII PK, 125.

tivat hankkeen ripeään etenemiseen jatkossa.

Puolueopiston opillinen puhtaus oli tärkeä kysymys juuri siksi, että siitä oli tuleva laitos, jossa puolueen legitiimi ääni istutettiin piirita-son puhujien, sanomalehtimiesten ja muiden toimitsijoiden puhunta-varantoihin. Se, joka hallitsi puolueopistoa, hallitsi samalla puo- lueen legitiimin äänen alkujuurta. Kuusisen käyttäytyminen, hänen henkilökohtaiset manööverinsä hankkeen yhteydessä, osoittavat kuinka tietoinen hän oli toisaalta ainutlaatuisesta asemastaan puolueen opinvartijana ja toisaalta siitä merkityksestä, joka puolueopistolla tulisi olemaan. Kuusinen, ja hänen mukanaan puolueen oikeaoppinen siltasaarelainen siipi, voitti taistelun puolueen puhuntavallasta.

Kun puolueopiston käynnistäminen oli syksyllä 1910 kariutunut opillisiin kiistoihin, päätti Ammattijärjestön toimikunta järjestää yksin oman kuukauden kestävä kurssinsa Helsingissä. Se oli myös ammattiyhdistysliikkeen ensimmäinen pitkä koulutuskurssi. Kurssi- laisten edellytettiin osaavan lukea ja kirjoittaa sekä laskea yhteen-, vähennys-, kerto- ja jakolaskuja kokonaisilla luvuilla. Toivottavana pidettiin myös sitä, että kurssilaiset tutustuisivat etukäteen ammatti- yhdistysliikettä käsittelevään kotimaiseen kirjallisuuteen. Kurssi pi- dettiin alkuvuodesta 1911, siis jo ennen Helsingin puoluekokousta.¹⁰⁷ Itse asiassa kurssin ohjelma oli siinä määrin teoreettinen, että sitä voi pitää puolueopiston ensimmäisenä kenraaliharjoituksena. Vaikka Kuusinen oli kieltäytynyt luennoimasta puolueopistossa, se ei estänyt häntä luennoimasta SAJ:n kurssilla, mikä edelleen viittaa siihen, että Kuusisen kieltäytymisen taustalla olivat opilliset linjakysymykset. Hän luennoi yhdessä Edvard Gyllingin kanssa taloustieteestä, V. Voionmaa luennoi talousmaantieteestä, Gylling tilastotieteestä, Y. Jahnsson työväen suojelusta, E. Haapalainen ammattiyhdistysliik- keestä, E. Torniainen Venäjän ja A. Halonen Yhdysvaltojen ammatti- yhdistysliikkeestä. M. Paasivuori ja Hilja Pärssinen käsitteivät so- siaalipolitiikkaa ja V. Hakkila rikoslakia. Lisäksi kurssilla opetettiin kirjanpitoa, äidinkieltä, laskentoa, sanomalehtityötä, kokoustaitoa ja kirjastonhoitoa.¹⁰⁸ Kaiken kaikkiaan kurssin ohjelma muistutti hyvin paljon puolueopiston ohjelmaa sen suunnittelun ja toteutuksenkin eri vaiheissa (liite 7). Kurssin suoritti 63 henkilöä, joiden taustasta tiede- tään sen verran, että 41 oli käynyt kansakoulun.¹⁰⁹

107. Alakaapee-Valkonen 1982, 258.

108. Alakaapee-Valkonen 1982, 258.

109. Alakaapee-Valkonen 1982, 259.

Heti Helsingin puoluekokouksen jälkeen puoluetoimikunta valitsi uuteen opistokomiteaan puolueen edustajiksi Kuusisen, Gyllingin ja Turkian; SAJ:n toimikunta nimesi komiteaan omiksi edustajikseen M. Paasivuoren, J. Pietikäisen ja K. Vartiaisen.¹¹⁰ Syyskuun lopulla, vain pari viikkoa puoluekokouksen jälkeen, puoluetoimikunta hyväksyi opistokomitean ehdotuksen opiston toimeenpanemisesta joulukuun alusta tammikuun loppuun, siis supistetulla kahden kuukauden ohjelmalla. Samalla hyväksyttiin komitean esittämä opiston oppiainesuunnitelma ja julkaistavaksi tarkoitettu tiedonanto opiston alkamisesta.¹¹¹ Tiedonannossa esiteltiin oppiainesuunnitelma ja annettiin ohjeet opistoon hakemista varten; oppilaita ilmoitettiin otettavan 50. Hakemuksen tuli sisältää henkilötietojen lisäksi tiedot hakijan kuulumisesta työväenjärjestöihin, luottamustoimista, koulunkäynnistä ja työväenliikkeen kurseille osallistumisesta sekä yhdistyksen, osaston, piiritoimikunnan tai liittotoimikunnan suositus ja tiedot mahdollisesta stipendistä. Tiedonanto sisälsi varauksen: mikäli valtiopäivät kutsuttaisiin koolle ennen seuraavaa helmikuuta voisi suunnitelman toimeenpano peruuntua.¹¹² Marraskuun alussa puoluetoimikunta antoi opistokomitealle yhdessä opettajiston kanssa valtuudet päättää oppilaiden hyväksymisestä.¹¹³ Parin viikon kuluttua opistokomitea ilmoitti valinneensa opistoon 76 hakijasta 57.¹¹⁴ Valintakriteereitä ei selvitetty.

Puolueopiston ensimmäinen kurssi pidettiin Helsingissä 1.12.1911–2.2.1912. Opiston luento-ohjelma noudatteli melko tarkkaan opistokomitean toista suunnitelmaa. Merkittäviä muutoksia olivat valtio-opin ja osuustoiminnan luentojen poisjääminen, edellinen ilmeisesti opettajan puutteen vuoksi. O. V. Kuusinen oli muuttanut omien luentojensa nimen ”Sosialismin teoriaa ja taloushistoriaa” tiukemmaksi nimeksi ”Talousoppi”. Harjoitusaineista sanomalehtityö oli jätetty kokonaan pois. (liite 7).¹¹⁵

Opiston teoreettisesti johtavat opettajat olivat Kuusinen ja Gylling. Aatteellinen johto oli käytännöllisesti katsoen Kuusisen käsissä, sillä hän opetti talousoppia, oikeaoppisen marxilaisuuden ydinalaa, ja piti

110. Ptk 12.9.1911.

111. Ptk 29.9.1911.

112. Esim. KL 2.10.1911.

113. Ptk 3.11.1911.

114. Ptk 14.11.1911.

115. Puolueopiston oppiainesuunnitelma 1911–12, TA 329.5 (471), SDP, kansio: ”Puolueopisto 1910–1913”.

luentoja myös kansainvälisestä valtiollisesta työväenliikkeestä, toisin sanoen opetti poliittista strategiaa. Lisäksi Kuusinen toimi vielä opiston hallinnollisena johtajana, rehtorina. Gylling puolestaan esitti marxilaisuuteen pohjautuvia talouskeskeisiä analyysejä kotimaan yhteiskuntahistoriallisesta kehityksestä.

Heinäkuun 1912 alussa puoluetoimikunta käsitteli puolueopistokysymystä tulevan syksyn osalta ja päätti esittää tulevalle puolueuuvoston kokoukselle, että puolueopistoa ei lainkaan pantaisi toimeen tulevana syksynä vaan siirrettäisiin toimeenpano syksyyn 1913 luennoitsijoiden valmistautumisen vuoksi.¹¹⁶ Saman kuun puolivälissä kokoontunut puolueuuvosto hyväksyi ehdotuksen yksimielisesti ja päätti samalla panna nyt erityistä painoa luentokurssien järjestämiseen.¹¹⁷

Seuraavan kerran asia oli esillä tammikuussa 1913. Tuolloin puolueopistokomitea ilmoitti puoluetoimikunnalle tehneensä opetus suunnitelman syksyn opistokurssia varten. Kurssi pidettäisiin 29.9.–20.12.1913, mutta jos eduskuntavaalit sattuisivat 1.9.1913–5.1.1914 väliselle ajalle, puoluetoimikunta saattaisi muuttaa opiston koollaoloajan.¹¹⁸ Helmikuun alussa puolueuuvosto hyväksyi nämä ehdotukset.¹¹⁹ Kesäkuun alussa puoluetoimikunta hyväksyi julkaistavaksi O. V. Kuusisen laatiman tiedonannon opistosta ja sinne hakemisesta.¹²⁰ Tiedonanto ja hakumenettely vastasivat vuoden 1911 kaavaa. Nyt opistokurssi vain toteutettiin kolmen kuukauden mittaisena laajempaa versiona.¹²¹ Laajennus tapahtui oppiaineiden sisällä, uusia aineita kurssin ohjelmaan ei otettu. Opetusohjelma ja opettajisto oli jokseenkin sama kuin vuonna 1911; pikakirjoitus oli lisätty vapaaehtoiseksi harjoitusaineeksi (liite 7).¹²²

Puolueopiston koolla ollessa kokoontui kahdeksas puoluekokous Tampereelle loka-marraskuun vaihteessa. Puolueopistokysymys tuli ensin esille puoluetoimikunnan kertomuksen kyseistä kohtaa käsiteltäessä. M. Ampuja Uudenmaan vaalipiiristä arvioi, että opiston toiminta ”on nykyään siinä tilassa, että ellei uusia toimintasuunnitelmia

116. Ptk 2.7.1912.

117. PN 14.7.1912.

118. Ptk 11.1.1913 ja 21.1.1913.

119. PN 2.2.1913.

120. Ptk 3.6.1913.

121. Esim. TM 10.6.1913.

122. Puolueopistovaliokunnan kertomus vuodelta 1913, TA 329.5 (471), SDP, kansio: ”Puolueopisto 1910–1913”.

tehdä, niin on pakko lopettaa pian koko opisto”. Opistoon ei enää tahdo tulla oppilaita. Ohjelma on liian kuiva ja yksipuolinen; mm. luonnontieteet puuttuvat kokonaan. Turhaan on tehty muutoksia opettajavoimissa ja otettu vähemmän päteviä entisten pätevempien sijaan.¹²³ A. Halonen Vaasan läänin itäisestä vaalipiiristä vastasi Ampujan jyrkkään tulitukseen. Puoluetoimikunta on tehnyt voitavansa, opistokysymystä on hoidettu ”suurella rakkaudella”. Oppilaitten vähenemisen syy ei suinkaan ole opetusohjelman väitetty kuivuus, vaan järjestöjen myöntämien stipendien väheneminen. Opettajavoimat eivät ole heikentyneet.¹²⁴ Julius Nurminen Viipurin läänin läntisestä vaalipiiristä ”opiston oppilaana”, Frans Rantanen Turun läänin pohjoisesta vaalipiiristä ja J. Vatanen Uudenmaan vaalipiiristä yhtyivät Halosen opistoa puolustavaan puheenvuoroon.¹²⁵ Toiseen kertaan puolueopistokysymys tuli puoluekokouksessa esille käsiteltäessä puolueuuvoston ponsiehdotusta, jonka mukaan puolueuuvostolle ja puoluetoimikunnalle tuli myöntää täydelliset valtuudet päättää puolueopistosta.¹²⁶ Tässä yhteydessä Julius Nurminen ehdotti, että puoluetoimikunta velvotettaisiin pitämään puolueopistoa ainakin joka toinen vuosi. J. Vuoristo Viipurin läänin läntisestä vaalipiiristä ja K. Nordlund Vaasan läänin eteläisestä vaalipiiristä kannattivat Nurminen ehdotusta.¹²⁷ Asia annettiin valistusvaliokunnan pohdittavaksi. Valiokunta esitti, että puolueuuvostolle ja puoluetoimikunnalle myönnettäisiin valtuudet asiassa, mutta annettaisiin evästys, että opiston toiminta joka vuosi jatkuu. J. Vuoristo ehdotti, että evästettäisiin opistoa toimimaan joka toinen vuosi. O. Tokoi eduskuntaryhmästä ja SAJ:stä, itse opiston opettajana toimiva (vrt. Liite 7.), ehdotti muotoa: ”opistoa koetettaisiin pitää yllä, jos mahdollista”. Äänestyksessä Tokoin ehdotus voitti ensin Vuoriston ehdotuksen äänin 48–20 ja tuli sitten ”suurella enemmistöllä” puoluekokouksen päätökseksi lopullisessa äänestyksessä.¹²⁸ Näin opiston jatkuminen jäi ilmaan.

Ennen kansalaissotaa puolueopisto ei enää toiminut. Esteenä saattoi olla sotatilalainsäädäntö, mutta opisto oli joutunut lievään vastuuteen puolueen sisällä jo toisen kurssinsa kuluessa.

123. VIII PK, 31.

124. VIII PK, 31.

125. Puoluetoimikunnan kertomuksen puolueopistoa käsittelevä kohta hyväksyttiin sellaisenaan. VIII PK, 31.

126. VIII PK, 68 ja 165.

127. VIII PK, 68.

128. VIII PK, 104.

6.2.5. Yhteenveto

Puolueen agitaattorikoulutuksen kehityksessä suurlakon jälkeen voidaan erottaa kolme vaihetta. Ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleja edelsi vilkas kenttäagitaatio, jota varten koulutettiin puhujia valtakunnallisella agitaattorikurssilla 1906. Toisessa vaiheessa painopiste siirtyi alueellisilla luentokursseilla tapahtuneeseen paikallisten työväenliikkeen aktiivien ja mielipidejohtajien sivistämiseen ja valistamiseen. Kolmannessa vaiheessa 1911 toimintansa aloitti jokavuotiseksi suunniteltu puolueopisto, jonka kursseilla koulutettiin pääasiassa puolueen ja ammattiliittojen ammattitoimitsijoita. Näin puolueen aktiviteetti oli siirtynyt puhujien pikakurssittamisesta toimitsijoiden laaja-alaiseen kouluttamiseen.

Sisällöllisesti agitaatiota pyrittiin koulutuksen kehittyessä ohjailemaan pois olevan kurjuuden luokkavihaa lietsovasta kuvailusta ja tulevan sosialistisen onnelan uskonnollisiin tunteisiin vetoavasta maalailusta. Agitaattoreita koulutettiin ”oikeaoppisen” marxilaisuuden ja ”valpaslaisen” luokkaparlamentarismien hengessä omaksumaan odotteleva passiivinen vallankumouskonseptio ja näkemys luokkapuhtauden vaalimisesta eduskuntatyössä kieltäytymällä yhteistyöstä porvaripuolueiden kanssa.

Puolueen agitaatiotoiminta jakautui kahteen tasoon; toimitsijakoulutukseen ja varsinaiseen kenttäagitaatioon. Pian suurlakon jälkeen luotiin maan kattava agitaatiopiiriverkosto. Kenttäagitaation paisuminen valtavaksi koneistoksi suurlakon jälkeen loi entistä suuremman tarpeen kontrolloida ja kouluttaa agitaattoreita. Syksyllä 1906 puoluejohto järjesti Lahdessa kahden viikon mittaisen valtakunnallisen agitaattorikurssin, jonne osallistuneista 178 oppilaasta puolet oli jo aiemmin toiminut puhujana. Yli kolme neljännestä oli liittynyt puolueeseen ennen suurlakkoa kun kaikista puolueen jäsenistä vastaava ”puoluesukupolvi” muodosti vain vajaan neljänneksen. Kurssin opetuksen opillisesti keskeinen osa oli annettu oikeaoppista marxilaisuutta kannattavien nuorten akateemisten hoidettavaksi. Opetuksessa esiin nostettu vallankumouskonseptio perustui suomalaisen Edvard Valppaan linjoittamaan luokkaparlamentarismiin. Kurssilla agitaattoreista ei tehty vallankumouskiihottajia, vaan äänestyskiihottajia.

Eduskunnan alettua toimintansa puoluejohdon suoraan ohjailemien valistustoimien opetuksellinen painopiste siirtyi kenttäagitaattoreiden kouluttamisesta puolueaktivistien valistavaan ja sivistävään opettamiseen piireissä toimeenpannuilla luentokursseilla. Toiminta

laajeni kauden 1907–08 177 luennoista kauden 1912–13 984 luento-
toon. Puolue oli siirtynyt agitaatiotoiminnan uuteen vaiheeseen, kent-
täväen kiihottamisesta puolueaktivistien sivistämiseen. Tämä näkyi
myös kaaderikoulutuksessa. Vuodesta 1908 lähtien puoluejohto val-
misteli kolme kuukautta kestävästä puolueopiston käynnistämistä, joka
organisatoristen ongelmien ja opillisten kiistojen vaikutuksesta lyk-
kääntyi syksyyn 1911. Opiston aatesisällöstä käydyin kamppailun
voittivat opetuksen oikeaoppisen puhtauden vaalijat. Opiston rehtori-
na toimi ”pikku-Kautsky” O. V. Kuusinen. Opistokurssi ehdittiin en-
nen ensimmäisen maailmansodan aiheuttamaa sotatilaa järjestää vain
kahdesti, 1911–12 (57 oppilasta) ja 1913 (51 oppilasta). Kurssi oli
tarkoitettu paitsi puhujien myös toimitsijoiden ja toimittajien koulu-
tusta varten.

6.3. Puolueopisto 1913 ja opetuksen vallankumousopillinen puoli

6.3.1. Yleistä

Oppiainerakenteeltaan ja oppisisällöiltään puolueopiston kurssit
1911–12 ja 1913 olivat keskenään lähes samanlaiset. Vallankumous-
opilliselta kannalta keskeisiä olivat O. V. Kuusisen luennot talous-
opista ja valtiollisesta työväenliikkeestä sekä Edvard Gyllingin luen-
not Suomen yhteiskuntataloudellisesta kehityksestä. Ensimmäisellä
kurssilla oppilaille jaettiin kirjallisena vain luentorungot, mutta toi-
sella kurssilla jokainen oppilas sai käyttöönsä kirjallisena lähes kaik-
ki luennot, yhteensä yli 200 liuskaa. Sekä luentorungot että kirjalliset
luentoesitykset ovat säilyneet täydellisinä¹²⁹, joten on mahdollista
rekonstruoida melko tarkka kuva siitä vallankumouskonseptiosta,
jota tulevien puhujien, lehtimiesten ja muiden puoluetoimitsijoiden
mieliin pyrittiin opistossa juurruttamaan. Toisaalta tältä kannalta kes-
keisistä valtiollista työväenliikettä koskevista luennoista ei ilmeisesti
lainkaan tehty kirjallisia versioita, ainakaan ne eivät ole säilyneet

129. TA, 329.5 (471), kansiot: SDP, Puolueopisto 1910–1913 ja SDP, Puolueopisto
1913 sekä sidos Puolueopisto 1913.

muilta osin täydellisissäluentomonistesidoksissa; monisteena on olemassa vain luentorunko ja kertauskuulustelun kysymykset.¹³⁰

Tässä luvussa tarkastelen puolueopiston yleistä luonnetta, oppilasaineksen rekrytoitumista työväestön eri ryhmistä ja opetuksen oppisälttöjä.

6.3.2. Opistokurssi

6.3.2.1. Oppilasaines

Puolueopistoon pyrkijöiden täytyi liittää hakemukseensa eräitä elämäнкerrallisia taustatietoja: koulutus, toiminta työväenliikkeessä, ammatti, luottamustoimet. Suositus yhdistykseltä, piirijärjestöltä tai liittotoimikunnalta vaadittiin. Ensimmäiselle puolueopiston kurssille 1911–12 otettiin 76 hakijasta 57¹³¹ ja toiselle kurssille 1913 otettiin 59 hakijasta 51.¹³² Valintakriteereitä ei esitetty missään elimessä julkisesti. Vuoden 1913 kurssille valituista peräti 10 jäi pois, osa ilmoitti syyksi varojen puutteen ja sen, että työväenjärjestöt myönsivät aiempaa huonommin stipendejä, osa jäi pois työesteiden takia. Kun osallistumisensa peruneen naisliiton stipendiaatin tilalle saatiin uusi oppilas, ja kun kaksi joutui keskeyttämään opintonsa lääkärin määräyksestä sairauden vuoksi, jäi jäljelle 40 oppilasta, jotka suorittivat opiston loppuun vuonna 1913.¹³³

Vuoden 1913 kurssille hakeneet, hylätyt, hyväksytyt, perujat ja osallistuneet jakautuivat vaalipiireittäin melko tasaisesti lukuunottamatta Kuopion läänin itäistä osaa, josta ei ollut yhtään hakijaakaan (taulukko 7). Uudenmaan läänin alue oli hieman yliedustettu, mikä selittyy sillä, että opisto pidettiin Helsingissä työväenyhdistyksen talossa. Ei näytä siltä, että oikeaoppisen kautskylaisen linjan voitto taistelussa puolueopiston opetuksesta olisi mitenkään vaikuttanut

130. TA 329.5 (471), sidos Puolueopisto 1913. Kukaties valtiollista työväenliikettä koskeviin luentoihin sisältyi jotain sellaista, jonka luennoitsija tai kurssin muu johto katsoi liian arkaluontoiseksi esimerkiksi valtiollista poliisia silmälläpitäen. Se ettei luentoja monistettu saattoi olla varotoimi.

131. Ptk 14.11.1911.

132. PN 7.9.1913, Puolueuimikunnan toimintakertomus.

133. Puolueopistovaliokunnan kertomus vuodelta 1913, TA, 329.5 (471), kansio: SDP, Puolueopisto 1910–1913.

TAULUKKO 7. *Puolueopistoon vuonna 1913 hakeneet, hyväksytyt, peruneet ja osallistuneet vaalipiireittäin.*

Vaalipiiri	hakeneita	hylättyjä	hyväksyttyjä	perujia	osallistujia
Uudenmaan	14	3	11	3	8
Turun l. et.	3	—	3	1	2
Turun l. pohj.	4	1	3	—	3
Hämeen l. et.	4	—	4	—	4
Hämeen l. pohj.	3	1	2	1	1
Viipurin l. länt.	6	1	5	1	4
Viipurin l. it.	3	—	3	2	1
Mikkelin l.	3	1	2	—	2
Kuopion l. länt.	3	1	2	—	2
Kuopion l. it.	—	—	—	—	—
Vaasan l. it.	4	2	2	—	2
Vaasan l. et.	4	1	3	—	3
Vaasan l. pohj.	4	1	3	—	3
Oulun l. et.	6	2	4	1	3
Oulun l. pohj.	3	1	2	—	2
Yhteensä	64	15	49	9	40

Lähde: Oppilasluettelo; TA, 329.5 (471), SDP, kansio: "Puolueopisto 1913", nippu: "oppilasluetteloita".

alueelliseen osallistumishalukkuuteen. Linjakiistojen synnyttämät rintama-asetelmat eivät johtaneet alueelliseen keskittymiseen enempää hylättyjen kuin perujienkaan kohdalla. Sitä paitsi emme voi tietää, millä tavoin linjakiistat kentällä ymmärrettiin.

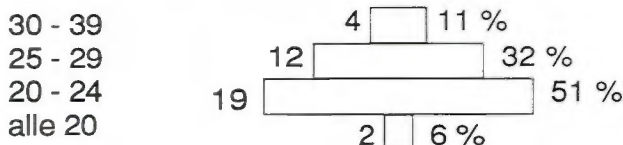
Opistoon hyväksytyt eivät erotu mitenkään selvästi hylätyistä, enempää kuin osallistuneet perujistakaan, ikäjakaumaltaan, pohjakoulutukseltaan tai ammattiasemaltaan. Hylkäämiseen vaikuttaneet tekijät ovat luultavasti liittyneet alueellisen edustuksen ajatukseen, hakijan saamiin suosituksiin tai hänen toimintaansa työväenliikkeessä. Kaiketi perumisiin vaikuttivat ennen kaikkea varojen puute ja työesteet kuten Tampereen puoluekokouksessa eräät keskustelijat esittivät.¹³⁴

Iältään opistolaiset olivat suhtellisen nuoria; liki puolet jäi ääni-

134. VIII PK, 31.

KUVIO 11. *Puolueopiston kurssille v. 1913 osallistuneiden ikäpyramidi.**

ikä (vuosia)

Lähde: oppilasluettelo; TA, 329.5 (471), SDP, kansio: "Puolueopisto 1913", nippu: "oppilasluetteloita".

* Ikäpyramidi on piirretty vain niistä, joiden ikä on tiedossa oppilasluetteloiden ja hakemusten perusteella.

oikeusrajan alapuolelle (kuvio 11).

Valtaosa kurssille osallistuneista oli siinä iässä, että suunnitelmat oman elämän uudelleenjärjestelystä työväenliikkeen piirissä olivat vielä luontevia. Puolueopisto tarjosi myös oivaa yleissivistystä jo hankitun pohjakoulutuksen jatkeeksi.

Opistokurssilaisten ikäkauman perusteella voidaan arvioida, että valtaosa heistä oli käynyt koulunsa vuosisadan vaihteen tienoilla tai sen jälkeen. On siis mielekästä vertailla kurssilaisten pohjakoulutusta noilta vuosilta saataviin kansakouluikäisten koulutustietoihin. Läheteestä riippuen saadaan hieman poikkeavia lukuja ikäluokan koulutustasosta (liite 16), mutta joka tapauksessa voidaan sanoa, että kurssilaisten pohjakoulutus oli oman ikäluokkansa keskimäärää parempi. Vielä toisen kymmenluvun alussakaan kansakouluikäyvien osuus kansakouluikäisten ryhmässä ei noussut kun noin puoleen koko maassa; puolueopistolaisista kansakoulun oli läpäissyt noin kaksi kolmasosaa (taulukko 8). Opistokurssilaiset tulivat suurimmaksi osaksi kaupungeista, joissa kouluikäyvien osuus oli selvästi suurempi kuin maaseudulla: vuonna 1901 kaupunkilaisista 7–14 vuotiaista lähes kaksi kolmasosaa mutta maaseudulla vastaavasta ikäryhmästä vain vajaa viidennes kävi kansakoulua (liite 16)¹³⁵. Joten jos täsmennämme vertailukohteeksi opistokurssilaisten asuinseututaustan mu-

135. Vrt. Heikkinen, A. 1983, 116–117.

TAULUKKO 8. *Puolueopiston kurssille v. 1913 osallistuneiden pohjakoulutus.*

Pohjakoulutus	oppilaita	%
Keskikoulu ¹	1	2,5
Kansakoulu+ ammattiopisto ²	4	10,0
Kansakoulu+ jatkokurssi	2	5,0
Kansakoulu	17	42,5
Käytännöllinen ammattikurssi ³	4	10,0
1–2 luokkaa kansakoulua	4	5,0
Kiertokoulua+ rippikoulua	3	7,5
Ei mitään	2	5,0
Tuntematon	5	12,5
YHTEENSÄ	40	100,0

Lähde: oppilasluettelot; TA, 329.5 (471), SDP, kansio: "Puolueopisto 1913", nippu: "oppilasluetteloita".

1 Tarkoittaa viittä luokkaa lyseota.

2 Käsityöläiskoulu tai maanviljelyskoulu.

3 Kauppaopisto tai -koulu, kiertokoulunopettajaseminaari tai sairaanhoitajakurssi.

kaiset pohjakoulutusluvut, voimme todeta, että kurssilaisten pohjakoulutus oli jokseenkin keskimääräinen tai hieman sitä parempi.

Pohjakoulutuksesta huolimatta kurssi tarjosi yleissivistyksen laajennusta oppilaille. Varsinkin sille noin kolmannekselle, jonka pohjakoulutus oli jäänyt alle kansakoulutason, olivat jo opistokurssin laskento-opetus (45 tuntia) ja ainekirjoitusopetus (17 tuntia) varmasti tarpeen. Kenenkään kurssilaisen koulupohja ei ollut niin laaja, etteikö opiston yhteiskuntasivistyksellinen anti finanssiopissa, kirjanpidossa, työväenlainsäädännössä, tilasto-opissa ja lainopissa olisi ollut merkittävä lisä yleissivistykseen. Joidenkin oppilaiden mielessä saattoikin kangastella hienoinen sosiaalinen nousu puolueopiston välityksellä, siirtyminen ruumiillisesta raadannasta henkiseen aherrukseen.

Puolueen toimihenkilöiksi luokiteltujen opistokurssilaisten pohjakoulutus ei ollut keskimääräistä kummempaa, joten kurssit olivat heille tarpeen jo aseman säilyttämisen vuoksi. Se, että kaikista kursseille osallistujista sentään 41 prosenttia oli aika ajoin toiminut puo-

TAULUKKO 9. *Puolueopiston kurssille v. 1913 osallistuneiden ammattiasemat sekä toiminta työväenliikkeen puhujana.*

Ammattiasema	oppilaita	%	Ollut puhujana	%
Puolueen toimihenkilö	9	22,5	8	88,8
(– toimittaja	–1	–2,5	–1)	
(– puhuja ¹	–6	–15,0	–6)	
(– piirisihteeri	–2	–5,0	–1)	
Liikealan työntekijä ²	4	10,0	–	0,0
Ammattitaitoinen työläinen tai käsityöläinen ³	9	22,5	2	22,2
Ammattitaidoton työläinen ⁴	10	27,5	4	40,0
Torppari tai torpantytär/poika	4	10,0	1	25,0
Tuntematon	3	7,5	1	33,3
YHTEENSÄ	39	100,0	16	41,0

Lähde: oppilasluettelot; TA, 329.5 (471), SDP, kansio: ”Puolueopisto 1913”, nippu: ”oppilasluetteloita”.

1 Useimmilla puhujilla oli myös toinen ammatti, muurari, torpanpoika tms.

2 Tähän ryhmään sijoitettu nimikkeet henkivakuutusasiamies, sioitsija, liikeapulainen.

3 Tähän ryhmään sijoitettu nimikkeet kirjansitoja, seppä, evyseppä, puuseppä, räätäli, kirvesmies, muurari, leipuri.

4 Tähän ryhmään sijoitettu nimikkeet sekatyöläinen, sekatyömies, satamatyömies, metallityömies, rautatien työläinen, sähkötyöntekijä, palvelijatar.

luen, ammattiliiton, piirijärjestön tai yhdistyksen palkkaamana kiertävänä, paikallisena tai kotiagitaattorina, osoittaa, että perusluonteeltaan puolueopisto oli eräänlainen toisen vaiheen agitaattorikurssi. Mutta nyt oli tarkoitus kasvattaa entisten palavasieluisten herättäjien sijaan vakuuttavia valistustyöntekijöitä. Juuri tästähän Helsingin puoluekokouksen valistusvaliokunta mietinnössään puhui.¹³⁶ Puhetaidon

136. VII PK, 124.

opetus olikin opistossa supistettu muutamiin tunteihin.

Ammattiaseman mukaan opistokurssilaiset voi ryhmitellä viiteen kerrostumaan (taulukko 9). Gyllingin laskelmien¹³⁷ mukaan suomalainen sosialidemokratia oli ”maalaissosialismia”. Kuten Lahden agitaattorikurssin myös Puolueopiston kurssilaisten ammattijakauman huomattavin piirre onkin maatyöläisten ja torppareiden mitätön osuus. Tietenkin torppareiden oli jokseenkin mahdotonta irtaantua kolmeksi kuukaudeksi töistään perheen joutumatta vararikkoon ja taloudelliseen ahdinkoon, mutta kiertävien ja satunnaistöistä elävien maatyöläisten siteet eivät ehkä kaikissa tapauksissa olleet aivan yhtä ehdottomia kuin torppareiden. Puolueoppineiston kaikilla tasoilla ”maalaissosialismi” jäi vaille edustusta¹³⁸. Tuleva puolueen toimihenkilö oli tyypillisesti joko ammattitaitoinen työläinen tai käsityöläinen. Puolueen orgaaninen ydin muodostui ainakin puoleksi kaupunkien työväestöstä. Puolueen keskijohto tavallaan yliedusti urbanisoitumistendenssiä. Tämä saattoi olla eräs tekijä kentän, keskijohdon ja johdon välisten erimielisyyksien, väärinymmärrysten ja kahnausten taustalla.

Puolueopiston kurssi oli miesvaltainen, naisia kurssilla oli vain neljä: kaksi vaalipuhujaa, yksi torpantytär ja yksi palvelijatar¹³⁹. Puolueopistossa naisia oli yksi kymmenesosa kun heitä Lahden valtakunnallisilla agitaattorikursseilla oli yksi neljäsosa. Puolueen jäsenistä naisia oli vuonna 1906 22,2 % ja vuonna 1913 23,1 % (ks. liite 19). Siten vuoden 1906 kursseilla naiset olivat jopa hieman yliedustettuina, mutta vuoden 1913 opistokurssilla he olivat erittäin vahvasti aliedustettuina. Vuoden 1913 opistokurssin aiempia agitaattorikursseja huomattavasti korkeampi opillinen ja koulutuksellinen taso saattaa olla yksi taustatekijä naisten pienelle osuudelle. Myös naisten yleisen vapautumisliikehännän lamaantuminen, jonka alun Jallinoja ajoittaa vuoteen 1909¹⁴⁰, saattoi laimentaa työväenliikkeen naisten yhteiskunnallista, poliittista ja sivistyksellistä aktiivisuutta.

Opistokurssilaisten vertailu Lahden agitaattorikurssilaisiin (1906) osoittaa eräitä muutoksia agitaattoreiden rekrytoitumispohjassa. To-

137. Gylling 1909.

138. Tosin on muistettava, että Gyllingin taustalla, äidin puolelta, oli sukutila Ikaalisissa; isänsä toimi insinöörinä. Kuusinen tuli laukaalaisen köyhtyneen räätälin, entisen torpparin, perheestä.

139. Hylätyissä ja peruneissa oli kolme naista eli 12,5 % (3/24).

140. Jallinoja 1983, 99–122.

sin on huomattava, että puolueopisto ei pyrkinyt kouluttamaan ainoastaan agitaattoreita, vaan myös toimittajia ja piirisihteereitä.

Ikäjakaumaltaan puolueopiston kurssi on selvästi alle 25-vuotiaisiin painottunut (57 %) verrattuna agitaattorikurssiin (43 %) (ks. liite 14). Tämä merkitsee myös sitä, että yli puolet opistokurssilaisista kuului suurlakon jälkeisiin puoluepolviin. Puolueen kaaderistoon oli astumassa uusi polvi, joka sai koulutuksensa puolueopistossa.

Kun taulukoidaan ristiin ammattiala ja puhujanatoimiminen (liite 13), huomataan, että puhujaksitulemisen todennäköisyys eri aloilla näyttää pysyneen samantasoisena. Tosin torppareiden kohdalla agitaattorikurssilaiset olivat toimineet puhujina selvästi useammin kuin puolueopistolaiset.

Kiinnostavia muutoksia voidaan havaita vertaillaessa kurssilaisten ammattiala-, ammattiryhmä- ja ammattiasemataustoja (liite 11, liite 12 ja liite 15). Puolueen koko jäsenistöön verrattuna teollisuustyöväki ja maanviljelystyöväki olivat aliedustettuina kummallakin kurssilla. Lahden kurssilla rakennustyöväki oli yliedustettuna, muttei puolueopistossa. Painopiste oli entisestään siirtynyt puoluetilastossa sovelletun luokituksen mukaiseen ryhmään ”muut”.

Kun näitä ryhmiä tarkastellaan ammattialoihin jaoteltuina, havaitaan, että maantalous työväen aliedustus johtuu nimenomaan maatyöläisten täydellisestä puuttumisesta ja ryhmän ”muut” yliedustus johtuu paitsi ammattiagitaattoreiden joukosta myös vuonna 1906 yksinäisten käsityöläisten ja vuonna 1913 liikennealan työläisten ja palvelualojen työntekijöiden suurista määristä. Huomattavin muutos agitaattorikurssista puolueopistoon on yksinäisten käsityöläisten osuuden supistuminen sekä torppareiden osuuden nousu; selvästi erottuu myös ammattiagitaattoreiden osuuden lasku. Ammattialojen osuuksissa tapahtuneet muutokset voidaan kääntää yhteiskunnallisten hierarkioiden kielelle vertailemalla ammattiaseman mukaisia kurssilaisten jakaumia. Tällöin huomataan, että toisaalta on tapahtunut proletarisoitumista eli siirtymistä ammattitaitoisten käsityöläisten asemasta ammattitaidottomien työläisten asemaan ja toisaalta toimihenkilöistymistä eli siirtymistä toimihenkilöasemaan. Tarkastelu perustuu kuitenkin niin pieniin absoluuttisiin lukuihin, että sen yleistäminen on vähän uskaliaista.

Muutokset kuvastavat ehkä puoluekaaderiston osittaista uudelleenmuotoutumista. Käsityöläisten osuuden pientyminen ja kaupan ja liikenteen työntekijöiden sekä toimihenkilöiden osuuden vastaava kasvu viittaa siirtymään puoluekaaderiston ydinryhmän rekrytointi-

pohjassa. Suurlakon edellä hallinnut käsityöläisstraditio oli kenties katkeamassa, tilalle ei kuitenkaan tullut teollisuusproletariaatti vaan pikemminkin tertiäärisektorin, kaupan ja liikenteen, työntekijä- ja toimihenkilöryhmät. Muutoksia ei voi suoraan selittää elinkeinorakenteen ja ammattirakenteen muutoksilla, sillä käsityöläisten osuus ammatissa toimivasta väestöstä pysyi samana vuodesta 1860 vuoteen 1910¹⁴¹, eikä tertiäärisektorin kasvu vuosisadan vaihteessa ollut mitenkään erityisen nopeaa¹⁴².

Ammattirakenteen pääluokkia hienojakoisempi tarkastelu osoittaa kuitenkin selvän taustatekijän käsityöläisstradition katkeamiselle. Puoluekaaderiston tulokkaista katosivat nimenomaan nahka- ja jalkinekäsityöläiset, erityisesti suutarit. Juuri nämä olivat niitä käsityöläisryhmiä, joiden itsenäinen asema joutui uhanalaiseksi vuosisadan vaihteen jälkeen¹⁴³. Suutareitten työ koneellistui ja heidän täytyi joko siirtyä kengän valmistuksesta jalkineiden korjaukseen tai jonkun isomman teollisen jalkinetehtaan palvelukseen¹⁴⁴. Jälkimmäinen siirto saattoi merkitä tulojen huomattavaa alentumista, sillä suutareitten tuntipalkan keskiarvo vuonna 1909 oli esimerkiksi Helsingissä työläisammattialojen keuhnoimpia: siinä missä maalari sai 71 penniä tunnilta sai suutari vain 40 penniä tunnilta. Maaseudun suutarit ansaitsivat paremmin sekä absoluuttisesti että suhteessa muihin ammattialoihin (liite 18). Vuosisadan vaihteessa maaseudun kiertävät suutarit asettuivat paikoilleen omiin työpajoihinsa¹⁴⁵, mikä merkitsi myös sitä, ettei suutari enää voinut liittää päätoimeensa kiertävän agitaattorin virkaa. Puoluekaaderistoon värväytyvissä liikenne- ja palvelualojen työntekijät siis ikään kuin korvasivat jalkinekäsityöläiset.

On kuitenkin syytä muistaa, että kyse on vain kaaderiston yhdestä neljäsosasta. Siirtymä saattaa kuitenkin paljastaa erään puoluekaaderiston taustaa yleisemminkin luonnehtivan tekijän. Vanhan polven suutarit olivat hyvin toimeentulevia ja itsenäisiä, kuuluivat kulttuurisesti keskiluokan piiriin kaupungeissa ja nousivat muun maattoman väestön yläpuolelle maaseudulla.¹⁴⁶ Liikenteen ja kaupan työntekijät

141. Hjerppe 1981, 213–215; käsityön osuus atv:stä oli 1860 2,1 % ja 1910 2,0 %.

142. Manninen 1976, 82; palvelusten osuus atv:stä oli 1870 6 %, 1890 8 % ja 1910 8 %.

143. Hjerppe 1981, 225; Manninen 1976, 22.

144. Hjerppe 1981, 220, Manninen 1976, 22.

145. Hjerppe 1981, 215–220.

146. Hjerppe 1981, 232.

eivät olleet itsenäisiä, mutta kylläkin hyvätuloisia¹⁴⁷ ja kaupan työntekijät kulttuurisesti lähellä keskiluokkaa. Jos vertaamme puoluekaaderistoon tuloammatteja ja niiden palkkoja yleisiin ammattiala- ja palkkatietoihin huomaamme, että puolueen toimihenkilöt tulivat suurelta osin joko keskiluokkaa lähellä olevista tai hyvätuloisista työläisammateista yleensäkin¹⁴⁸. Kaadereitten koulutuskursseilla olivat huonotuloiset työväestön ammattiryhmät ikäänkuin ”aliedustettuina” (liite 13 ja liite 18)¹⁴⁹.

Kaaderiston sosiaalisessa pohjassa tapahtuneen siirtymän tertiääri-sektorin suuntaan voi tulkita ilmaukseksi myös puoluekaaderiston toimenkuvassa tapahtuneista muutoksista; eihän Lahden agitaattori-kurssien ja puolueopiston välissä ollut kuin seitsemän vuotta aikaa ammattirakenteella muuttua¹⁵⁰. Eduskunnassa toimiva vaalipuolue edellytti toimitsijoiltaan toisia avuja kuin vasta muodostunut ja uudelleenjärjestäytyvä joukkopuolue. Karrikoiden sanottuna: enää ei ihanteena ollut kiertävä sananjulistaja vaan ahkera, järkiperäinen ja toimelias sihteeri-ideologi.

6.3.2.2. Opistokurssin luonteesta

Puolueopiston kurssi ei ollut mikään vallankumouskurssi. Osalle oppilaista sen antama yleissivistys antoi avaimet sosiaaliseen nousuun. Tietysti jo agitaattorin tai muun puolue-toimihenkilön asemaan pääsy merkitsi kohoamista suurimmalle osalle oppilaista. Puolueagitaattorin palkka vuonna 1908 oli 250 markkaa kuukaudessa (lisäksi vapaa-lippu rautateillä)¹⁵¹ eli 3 000 markkaa vuodessa. Samaan aikaan hel-

147. Haapala 1986, 230–231 (kuvio 25 ja taulukko 36).

148. Huomattakoon, että eri ammattialojen ammatillinen järjestäytymisaste tai ala-kohtaisten liittojen toimeliaisuus ei näytä mitenkään selittävän tertiääri-sektorin ammattien kasvua puolueen – ja SAJ:n! – kaaderiahjon oppilasjoukossa. Vrt. puolueuuevoston selvitys ammatillisesta järjestäytymisestä Suomessa Brys-selin kansainväliselle Sosialisti-Toimistolle, PN 9.7.1911, pöytäkirjan liitteet, liite n:o 139.

149. Vrt. myös Haapalan 1986, 234, arviota hyvätuloisista ammattialoista.

150. Voidaan tosin ajatella, että ammattirakenteessa tapahtuneet hienojakoiset murrokset tulivat ikäänkuin viiveellä ja käänteenomaisesti esiin puoluekaaderiston taustojen muutoksessa.

151. Kertomus Suomen sosialidemokratisen Puolue-toimikunnan toiminnasta 26.8. 1906–15.7.1909, 11.

sinkiläisen yläkansakoulun opettajan peruspalkka oli 2 000–2 400 markkaa vuodessa, puusepän jonkin verran alle 2 000 markkaa vuodessa ja koneenhoitajan 2 000 markkaa vuodessa.¹⁵² Siten agitaattorin toimi oli taloudellisesti houkutteleva useimmille opistokurssilaisille. Osa kurssilaisista tavoitteli myös porvarillisten laitosten työmarkkinoille. Esimerkiksi saatettiin hakeutua henkivakuutusasiamieheksi ja kenties suunnitella vakuutusprovisioiden yhdistämistä agitaattorin palkkaukseen¹⁵³. Tätä opiston johto ei halunnut kuitenkaan sallia. Se halusi säilyttää kurssin nimenomaan työväenliikkeen aatteellisenä luottamus- ja toimihenkilökoulutuksena.

Toverikunta näyttää toimineen eräänlaisena opistolaisina kontrolloivana elimenä. Se kokoontui aktiivisesti molempien kurssien aikana, järjesti keskustelu- ja virkistystilaisuuksia sekä käsitteli opiston toimintaa kokouksissaan. Ensimmäisen opistokurssin loppuvaiheessa Toverikunnan kokous käsitteli oppilas Rauhalan tapausta. Asian otti esille opiston rehtori O. V. Kuusinen. Oli levinnyt tieto, että Rauhala aikoo opistosta päästyään mennä asiamieheksi henkivakuutusyhtiö Suomen palvelukseen. Kuusinen piti tekoa sopimattomana. Rauhala puolestaan ilmoitti menevänsä asiamieheksi Suomeen koska hänelle oli paikkaa tarjottu eikä muutakaan tointa ollut tiedossa. Toverikunta keskusteli asiasta ja pöytäkirjan mukaan ”lukuisissa puheenvuoroissa ankarasti tuomittiin opistolaisten henkivakuutusagenteiksi meno”. Kokous hyväksyi yksimielisesti päätökseen Kuusisen ehdotuksen, että Toverikunta ”lausuu toivomuksenaan etteivät opiston käyneet, ainakaan heti Opistosta päästyään, menisi henkivakuutusyhtiöiden asiamiehiksi”.¹⁵⁴ Haluttiin korostaa sitä, ettei ollut sopivaa käyttää hyväkseen puolueopiston tarjoamaa yleissivistystä porvarillisten laitosten valkokaulustehtäviin pyrkimisen välineenä.

Vähäisten koulutusmahdollisuuksien olosuhteissa eläville puolueopisto oli ehkä ennenmuuta valistus- ja sivistysopisto, eräänlainen

152. Halila 1949, 289. Tampereen työväestöä tutkineen Haapalan mukaan vain aniharva (0,6 %) työläinen ylsi yli 2 000 markan vuosituloihin (1905) ja työläisruokakunnista vain n. 10 % pääsi yli 2 500 markan yhteisiin vuosituloihin (1908); Haapala 1986, 233–235.

153. Kaikkien agitaattoreiden ja puolueen toimihenkilöiden palkkaus ei liene ollut yhtä hyvä kuin puolueagitaattorin. Kunnallisen tai piirialueen kiertävän agitaattorin tai piirisihteerin palkkataso on helposti voinut houkutella arvioimaan toimenkuvan tarjoamia mahdollisuuksia oheisansioiden hankkimiseen.

154. Puolueopiston toverikunnan kokouspöytäkirja 2.2.1912, TA, 329.5 (471), SDP, kansio ”Puolueopisto 1910–1913”.

keskenjääneen kansakoulun jatke ja sellaisena väylä kevyisiin ja hyvinpalkattuihin töihin. Tätä opistokurssin luonnetta korosti sekin, että kaikki kurssin läpäisseet saivat todistuksen, johon merkittiin arvostamat talousopissa, valtiollisen työväenliikkeen historiassa, ammatillisen työväenliikkeen aineissa, Suomen taloushistoriassa, työväenlainsäädännössä, finanssiopissa ja kunnallispolitiikassa; lisäksi todistuksesta kävi ilmi lasku- ja kirjoitusopetus.¹⁵⁵ Todistusten ja arvostelun olemassaolo antoi opistolle asiallisen ja arvostusta nostavan leiman. Samalla se ehkä houkutteli opistoon hakijoita arvioimaan kurssia myös oman ammatillisen uran kannalta ohi puolueen sisäisten työmarkkinoiden. Saattaapa olla niinkin, että vähäinen hakemishalukkuus ja runsaat peruutukset vuoden 1913 kurssille johtuivat osaksi siitä, että opiston käyttäminen porvarillisten laitosten palvelukseen suuntautuvan sosiaalisen nousun välineenä oli tullut vuoden 1911 kurssin Toverikunnan päätöksellä ja opiston johdon toimesta tuomiksi.

Opistokurssin luonne oli kaksipuolinen. Toisaalta se johdon taholta miellettiin aatteellisten puoluetoimitsijoiden koulutuskeskukseksi ja sellaisena se oli kriittisessä suhteessa kapitalistiseen yhteiskunnallistumiseen. Toisaalta ainakin osa oppilaista mielsi sen myös sosiaalisen kohoamisen väyläksi ja sellaisena se ei ollut pelkästään kriittisessä suhteessa kapitalistiseen yhteiskunnallistumiseen, vaan toimi sitä tukevana yleissivistävänä sosiaalistamisinstituutioon. Edelliseltä kannalta tärkeää oli opiston tarjoama ideologinen opillinen valistus, jälkimmäiseltä kannalta taas ohjelmaan sisältyneet käytännölliset ja yleissivistävät aineet olivat keskeisiä. Jälkimmäinen opistokurssin funktio liitti sen osaksi yhteiskunnallista modernisaatiota. Opisto kasvatti aktiivisia ja rationaalisia kansalaisia toimijoiksi siihen kansalaisyhteiskuntaan, jonka muodostuminen avoimeksi ja moderniksi oli saanut suurlakosta vahvan sysäyksen. Ja jos viesti ja pyrkimys kantoi kurssilta sinne, minne se oli tarkoitettu, kasvatti puolueen toimitsija tai agitaattori kentällä työläisistä, torppareista ja rengeistä lisää aktiivisia, vanhoista perinteistä, uskomuksista ja alueelliseen kokemukseen rajoittuneisuudesta irtaantuvia, rationaalisia, asioiden laitaa tietopuolisesti harkitsevia kansalaisia.

155. Arvostelu oli viisiasteikollinen ja yleinen keskiarvojen jakauma näyttää lähes-tyvän normaalijakaumaa: 7 oppilaalla keskiarvo 9 tai yli, 16 oppilaalla 8–9, 12 oppilaalla 7–8 ja 7 alle 7. Puolueopistovaliokunnan kertomus vuodelta 1913, TA, 329.5 (471), SDP, kansio ”Puolueopisto 1910–1913”.

Risto Alapuro ja Henrik Stenius korostavat työväenliikkeen merkitystä juuri tältä kannalta: sosialidemokraattisesta puolueesta kehittyi vuoteen 1917 mennessä ”valtava väline työväestön ja torpparien liittämiseksi syntyvään Suomeen”¹⁵⁶. Työväenliikkeenkin joukkojärjestäytyminen kuului osaltaan siihen ”suureen murrokseen, jossa syntyivät sekä moderni valtio että sopimussuhteisiin perustuva muodollisesti samanarvoisten yksilöiden markkinayhteiskunta”¹⁵⁷. Seppo Hentilä tutkiessaan Suomen työläisurheilua kansalaissotaa edeltäneeltä ajalta tuli myös siihen tulokseen, että ”vanhan työväenliikkeen muodostama kulttuurinen kokonaisuus – ja työläisurheilu sen osana – äyttääkin paljon väitettyä läheisemmin nivoutuvan porvarillisen kansakunnan rakentamiseen”¹⁵⁸. Kansakunta- ja luokkakysymykset loimittuivat toisiinsa. Esimerkiksi vielä vuonna 1917 yli puolet työväenyhdistysten alaisista urheiluseuroista kuului SVUL:oon. Fennomaanien ja Viktor Dammin ihanteet henkisen ja fyysisen kasvun harmoniasta siirtyivät myös suomalaiseen työläisurheiluun lähes sellaisinaan.¹⁵⁹

Tästä perspektiivistä Sosialidemokraattisen puolueen harjoittaman valistustoiminnan voi nähdä kansakunnan syntyä, kansalaisyhteiskunnan kehkeytymistä, yhteiskunnallista ja kulttuurista modernisatiota sekä uudenaikaisen rationaalisen ja aktiivisen kansalaisen kasvattamista osaltaan palvelleena toimintana. Tämä valistustoiminnan rationaalinen ja modernisoiva puoli tuli ehkä kaikkein selvimmin näkyviin juuri puolueopiston luonteessa. Sosialidemokraattisen sivistystyön toinen puoli, sen kiihottava, kaipauksellinen sekä vihaa ylläpitävä ja koteloiva ulottuvuus paljastuukin vasta kenttäagitaation ja kansanomaisten dikurssimuotojen tasolla. Diskurssien alimmassa piirissä levittäytyy eteemme todellisuus, joka tekee sangen ymmärrettäväksi sen helppouden jolla kansallinen sivistyneistö saattoi projisoida työväenliikkeeseen ja punakapinaan ihanteellisesta itsestä syrjäytetyn himokkuuden ja raivokkuuden¹⁶⁰. Tuohon puolueen julkisivusta siivottuun todellisuuden osaan palaan tutkimuksen seuraavissa luvuissa.

156. Alapuro & Stenius 1987, 43.

157. Alapuro & Stenius 1987, 18–19.

158. Hentilä 1987, 216.

159. Hentilä 1987, 226–229.

160. Vrt. Siltala 1990, 116.

6.3.3. O. V. Kuusinen ja sosialismin edellytykset

6.3.3.1. Kirja-Wille ja puoluetaktikko

Jo ennen suurlakkoa akateemiset sosialistit harrastivat joukkovalistusta. Syksyllä 1905 ylioppilaat järjestivät työväen opastuskursseja saadakseen enemmän koulutettua väkeä työväenpuolueen joukkoihin. Valistustyötä johti keväällä perustettu Ylioppilaiden sos.dem. yhdistys, jonka perustajiin Otto Ville Kuusinen näyttää kuuluneen.¹⁶¹ Sos.dem. puolueeseen Kuusinen oli liittynyt jo vuonna 1904 aloitettuaan toimintansa Työmies-lehden avustajana.¹⁶² Lahden agitaattorikurssilla 1906 Kuusinen luennoi eduskuntaoikeuden laajennuksesta.¹⁶³ Helsingissä 1908–1909 puolueopiston sijaan toimeenpannuilla iltaluentokursseilla Kuusinen luennoi kapitalismin kehityksestä ja sosialidemokratian periaatteellisesta ohjelmasta.¹⁶⁴ Siten Kuusinen oli jo kokenut työväen agitaattoreiden ja organisaattoreiden valistaja kun hän asettui Puolueopiston rehtoriksi ja talousopin sekä valtiollisen työväenliikkeen luennoitsijaksi opiston kursseilla 1911–12 ja 1913.

Yliopistoon Kuusinen kirjoittautui vuonna 1900 tultuaan ylioppilaaksi Jyväskylän lyseosta samalta luokalta kuin Edvard Gylling.¹⁶⁵ Kuusinen opiskeli filosofiaa ja estetiikkaa, joista molemmista hän valmisti laudaturtyön, sekä Rooman kirjallisuutta ja taidehistoriaa. Matematiikkaa hän luki myös, sillä silloisten tutkintovaatimusten mukaan oli aineyhdistelmään pakko valita yksi luonnontiede. Filosofian laudaturtyön Kuusinen teki Haeckelin monismista ja estetiikan laudaturtyön Goethen Wilhelm Meisterista nykyajan romaanin kannalta katsottuna. Niissä akateemisessa maailmassa vaikuttavissa aatevirtauksissa, joiden piirissä Kuusinen liikkui, näyttää juuri tuolloin tapahtuneen siirtymistä Hegelin metafysiikasta ja historian filosofista Darwinin kehityso pilliseen ajatteluun. Kuusisen opiskeluaikana filosofian täyttämättä ollutta professuuria hoiti Edward Wes-

161. Salminen, 1970a, 37–38.

162. Salminen 1970a, 35.

163. TA, 329.5 (471), kansio ”Agitaattorikurssit Lahdessa 1906”.

164. Kertomus Sos.dem. puolueen luentokursseista Helsingissä 22.11.1908–13.2.1909, PN:n ja Ptk:an pöytäkirjojen liitteet, n:o 165; Ptk:n toimintakertomus 26.8.1906–15.7.1909, 10.

165. Pakkanen, 1970.

termarck, joka oli darwinilaisten ajatusmallien kannalla Herbert Spencerin tavoin. Haeckelin monismi, jota Kuusinen laudaturtyönsään käsitteli, pohjautui sekin darwinilaiseen kehitysoppiin. Estetiikan professorina toimi tuolloin Eliel Aspelin-Haapkylä, joka vuonna 1901 julkaistuissa uusissa tutkintovaatimuksissa totesi hegeliläisen Vischerin oppikirjan vanhentuneeksi. Klassisen saksalaisen estetiikan platonilaisten kauneusihanteiden tilalle tuli nyt empiirinen ja kokemus-psykologinen estetiikka. Suurena taustavaikuttajana oli Yrjö Hirn, joka vuonna 1900 julkaisi darwinilaisen estetiikan perusteoksen *The Origins of Art*. Taidetta tuli nyt tutkia yhteydessä sen ympäristöön, sen yhteiskunnalliseen viitekehykseen.¹⁶⁶ Kuusinen näyttää saaneen yliopistossa vaikutteita ennen kaikkea darwinilaisista ajatusmalleista eri sovellutuksissaan. Mutta jo kouluaikoinaan Kuusinen oli kokenut ensimmäiset suuret opilliset ja aatteelliset herätyksensä. Tuolloin suurimpia vaikuttajia olivat Raamattu, Kalevala ja kansallismielinen ihanteellinen runous, varsinkin Runeberg, johon Kuusinen viittaili omissa runoissaankin.¹⁶⁷ Väinämöinen oli pyhä sankari ja yhdistyi Raamatun suuriin heroksiin. Tämän kansallisromanttisen ajatusrakennelman taustalla vaikutti saksalainen idealismi ja erityisesti Hegel Snellmanin ja Yrjö-Koskisen suomenkielisinä ja -mielisinä sovitelmina. Suuressa oppihistoriallisessa katsannossa Kuusinen kulki Hegelistä Darwinin kautta Kautskyyn ja Marxiin.

Yliopistopiireissä Kuusiselle povattiin loistavaa uraa. Hänestä uumoiltiin jopa estetiikan professoria Aspelin-Haapkylään jälkeen.¹⁶⁸ Mutta valmistuttuaan vuonna 1905 filosofian kandidaatiksi Kuusinen jätti yliopiston lopullisesti.

Suurlakon jälkeen Kuusisesta tuli työväenliikkeeseen vaikuttajiksi siirtyneiden akateemisten sosialistien johtava teoreetikko. Hän toimi Työmies-lehden aktiivisena avustajana ja Sosialistisen aikakauslehden runsaasti kirjoittavana toimitussihteerinä (1905–08). Tultuaan vuoden 1907 alusta Työmiehen vakinaiseksi toimittajaksi hän kirjoitteli lehteen ahkerasti eri nimimerkeillä. Hänestä tuli oikeaoppisen marxilaisuuden eli kautskylaisuuden lukenut vartija. ”Kirja-Willen” nimellä hän arvioi uusia kirjoja oikeaoppisesta näkökulmasta ja valitsi joukoille Kautskyn oppia niin kiivaasti, että häntä ruvettiin nimittä-

166. Henrikson, 1970, 197–201.

167. Henrikson 1970, 178–194.

168. Henrikson 1970, 202.

mään ”pikku-Kautskyksi”.¹⁶⁹ Valtiopäiväedustajaksi Kuusinen valittiin Uudenmaan vaaliipiiristä vuoden 1908 toisille, vuoden 1909 toisille sekä vuosien 1911, 1912 ja 1913 valtiopäiville, joilla kaikilla hän oli perustuslakivaliokunnan jäsenenä.¹⁷⁰ Kuusinen oli puolueessa paitsi teoreetikko ja valistaja myös valtiollisen menettelytavan linjanvetäjä. Tämän aseman hän hankki itselleen jo Oulun puoluekokouksessa 1906. Siitä lähtien häntä pidettiin keskeisenä auktoriteettina, joka nojasi sekä teoriaan että kokemukseen. Kirjaviisaan roolin ohella hän hallitsi myös puoluetaktikon roolin; sitä osoittaa sekin kamppailu, jota Puolueopiston opillisesta puhtaudesta käytiin ja jonka Kuusinen lopulta voitti. Kuusisen yhtenä keskeisenä luonteenpiirteenä on pidetty eräänlaista mielipiteiden kahtiajakoisuutta, yritystä miellyttää kaikkia¹⁷¹. Oulun puoluekokouksessa 1906 hän toisaalta tuomitsi punakaartin vallankumouspuuhat Viaporin kapinassa ja oli toisaalta samanaikaisesti perustamassa punakaartin toimintaa jatkamaan järjestettyä salaista organisaatiota¹⁷². Mutta opillisessa katsannossa hän esiintyi aina ei-pluralistisena yhden oikean suunnan kannattajana.

6.3.3.2. Suurtuotannosta sosialismiin

Talousopin luennoissaan O. V. Kuusinen nojautui toisen internationaalin johtavan siiven tulkintaan Marxin ekonomiakritiikistä. Kun Marxin Pääomaa alettiin suomentaa Gyllingin ehdotuksesta ja Suomalaisen Kirjallisuuden Edistämisrahaston yhteiskunta-taloudellisen osaston järjestämän apurahan turvin, toimi Kuusinen yhtenä O. W. Louhivuoren käännöstyön tarkistajana.¹⁷³ Pääoman I osa ilmestyi suomeksi erillisinä vihkosina vuosina 1913–18.¹⁷⁴ Suomenos tehtiin kuudennesta saksalaisesta painoksesta, johon tehtiin muutoksia, lisäyksiä ja poistoja Kautskyn toimittamana vuonna 1914 ilmestyneen Volksausgabenin mukaan. Suomenos sai kautskylaisen silauksen nimenomaan Kuusisen ja Gyllingin vaikutuksesta.

169. Salminen, 1970a ja Tapiola, 1970.

170. Voionmaa, 1930, 318.

171. Salminen 1970a, 50.

172. Salomaa, 1965, 214.

173. Heikkinen & Mauraanen, 1981.

174. Gylling, 1933, 8.

Tätä jälkimmäinen myöhemmin katui.¹⁷⁵

Opistokurssien aikaan Kuusinen oli siis Pääoman käännöshankkeen vuoksi perehtynyt varsin hyvin Marxin ekonomiakritiikkiin. Lukutapa oli tietysti kautskylainen. Puolueopiston talousopin luennoissaan¹⁷⁶ Kuusinen lähtee liikkeelle yksinkertaisen tavaratuotannon synnystä ja peruskäsitteistä arvo, tavara, raha. Siitä siirrytään ”alkuperäiseen pääomain anastukseen ja köyhälistön synnyttämiseen”, minkä jälkeen vuorossa on pääoma-käsitteen tarkastelu ja jaottelu. Lisäarvon käsitettä ja Marxin kritiikkiä ”porvarien selityksiä” kohtaan käydään laajasti lävitse. Sitten luodaan katsaus teollisen kapitalismin kehittymiseen. Työpalkan käsitettä, työvoiman arvoa ja hintaa, palkkamuotoja ja -liikkeitä käydään läpi laajahkosti. Tuotantohintojen ja keskimääräisen voitonosuuden muodostumisen tarkastelemisen jälkeen marxilaisen talousopin loogillinen esittely päättyy maakorkokäsitteen tarkasteluun.

Marxilaisen vallankumousopin talousteoreettisen ytimen kannalta on kiintoisaa, että vuoden 1911–12 luennoissa Kuusinen näyttää esitelleen Marxin oppia voiton suhdeluvun alenevan kehityksen laista, mutta vuoden 1913 luennoissa tätä kysymystä ei ainakaan omana kohtanaan ole käsitelty. Talousopin luentojen soveltavassa ja historiallisessa osuudessa tarkastellaan ennenmuuta kapitalismin kehityssuuntia sekä joitain talouspoliittisia peruskysymyksiä. Vallankumousproblematiikan kannalta tärkeitä teemoja ovat ”finanssi-pääoma”, ”liikepulat ja konjunktuurivaihdokset”, ”kurjistuminen”, ”’luhistuminen’-vallankumous” ja ”sosialismin taloudelliset edellytykset”.¹⁷⁷ Kuusisen pääasiallisina lähdeoteoksina talousopin luennoissa olivat Marxin Pääoman eri osat (I, II ja III), Karl Kautskyn eri teokset, varsinkin Marxin taloudellisten oppien selitysteos, H. Dunckerin¹⁷⁸ kirjoitukset sekä Rudolf Hilferdin-

175. ”Joissakin kohdin on kokonaisia sivuja ollut uusittava syystä, että ensimmäisessä painoksessa oli noudatettu Kautskyn omavaltaista ’kansantajustuttamista’”, Gylling kirjoitti Pääoman I osan toisen suomenkielisen painoksen alkulauseessa (Gylling, 1933, 8).

176. Kansalaissodan jälkeen Kuusinen julkaisi luentonsa oppikirjaksi toimitettuna (”Työmiehen talousoppia” 1921). Tässä tarkastelussa olen käyttänyt puolueopiston säilyneitä alkuperäisiä luentomonisteita.

177. TA 329.5 (471), kansio: SDP, Puolueopisto 1910–1913 ja sidos ”Jäsenyyksiä puolueopistossa v. 1913”.

178. Hermann Duncker (1874–1960) oli sosialidemokraattinen toimittaja Saksassa. Hän oli koulutukseltaan tohtori ja toimi Saksan Sos.dem. puolueopiston opet-

gin¹⁷⁹ teos Finanssipääomasta. Viimemainittuun teokseen perustuvat luennot ”liikepulista ja konjunktuurivaihdoista” ja ”finanssipääomasta”.¹⁸⁰

Luento finanssipääomasta on tavallaan luento kapitalismin aktuaalista tilasta. Perusajatuksena on se, että osakeyhtiömuoto ja pääomien keskittyminen johtavat rahaylimyksen syntyyn. Tämä suhteellisen harvalukuinen ylimystö hallitsee osakepääomiensa ja niihin perustuvien hallintoneuvostomandaattien avulla suurinta osaa osakeyhtiöistä. Finanssipääomaksi Hilferding nimittää sitä rahamuodossa olevaa pääomaa, joka teollisuusyhtiöihin tehtyjen sijoitusten kautta on muuttanut teollisuuspääomaksi. Yhä suurempi osa teollisuudessa käytettävästä pääomasta on finanssipääomaa. Pääomat keskittyvät finanssikapitalisteille, jotka hallitsevat niin pankkeja kuin teollisuuslaitoksia, koko kansallispääomaa. Saman aikaisesti tapahtuu teollisuusliikkeiden rengastumista, minkä ansiosta voitto-osuudet kasvavat ylimääräisen voiton perusteella. Mutta rengastuminen myös hidastuttaa pääomien tuotantoon sijoittamista kahdella tavalla: rengastuneissa teollisuuksissa ensimmäisenä sääntönä on rajoittaa tuotantoa (voiton kasvattamiseksi) ja toisaalta rengastumattomista teollisuuksista pääomat pakenevat alenevaa voittoprosenttia. Vapautuvat pääomat sijoitetaan ulkomaille: pääomien maastavienti kiihtyy finanssikapitalismin kaudella. Mutta rengastumisen jatkuva edistyminen johtaa myös kokonaisvaltaisen monopolin syntymisen tendenssiin: ”Jos tätä kehitystä voisi riittävästi kauvan jatkua johtaisi se lopulta jättiläismäisen yleisrenkaan muodostumiseen, joka tietoisesti järjestäisi koko yhteiskunnan tuotannon, samoin kuin tuotteiden jaonkin”. Näin syntyisi finanssikapitalistien hallitsema järjestetyn yhteiskunnallisen tuotannon tila.

Pyrkimyksestä yleisrenkaan ja yleisen keskuspankin muodostumiseen johtuu finanssipääoman mahtava keskitysvoima. Finanssipääomassa eri pääomamuodot (kauppa-, teollisuus-, raha- ja pankkipääoma) yhdistyvät; kauppapääoman itsenäisyys katoaa, teollisuus- ja pankkipääoman eroavaisuus häviää. Teollisuuspääoman piirissä erityisten tuotantoalojen rajat liukenevat, yhteiskunnallinen työnjako,

tajana 1912–1914. Kuusinen käytti oppaanaan Dunckerin laatimaa talousopin oppikirjaa.

179. Rudolf Hilferding oli yksi johtavista austromarksisteista, itävaltalaisista marksismin kehittäjistä toisen internationaalin kaudella. Ks. Gronow, 1986 19–22; Kolakowski, 1978, 290–304; Salvadori, 1979, 172.

180. TA 329.5 (471), Sidos ”Jäsennyksiä Puolueopistossa v. 1913”.

toisin sanoen jakaantuminen eri tuotantoaloihin, jotka ainoastaan tavaranvaihdon välityksellä ovat osia samassa yhteiskuntaelimistössä, vähenee vähenemistään, samalla kun toisaalta teknillinen työnjako yhdistettyjen liikkeiden sisällä edistyy yhä pitemmälle. Ja tässä tullaan ristiriitaan, joka on sosialistisen vallankumouksen pakonomainen moottori: harvalukuisen finanssikapitalistiryhmän käsiin on kasautunut koko yhteiskunnallisen tuotannon omistus, joka paljaana esiintyy koko valtavan muun kansanjoukon omistamattomuuden vastakohtana. Näin kysymys omistussuhteista kärjistyy.¹⁸¹

Täydellisen yhteiskartellin tilaan ei kehitys finanssikapitalismin kaudella kuitenkaan voi edetä, sillä ”jo paljon enemmän on kapitalistinen järjestelmä osoittautuva yhteiskunnan suurelle enemmistölle niin sietämättömäksi kahleeksi että heidän on pakko vapauttaa itsensä siitä”.¹⁸²

Talouselämän luentoihin liittyvässä kysymysten ja niihin annettujen mallivastausten sarjassa on yksi kysymys ja vastaus jotka tarkemmin valaisevat kapitalismista sosialismiin siirtymisen logiikkaa sellaisena kuin sitä puolueopistossa opetettiin. Oppilailta kysyttiin, missä suhteessa kapitalistisen suurtuotannon kehittymisen ja paisumisen voi katsoa valmistavan maaperää sosialistiselle tuotantotavalle. Mallivastauksen mukaan tämä valmistaminen näkyy viidellä eri tavalla:

1. Suurtuotanto on teknisesti etevintä ja taloudellisesti edullisinta; vain suurtuotannossa työn tuottavuus kasvaa niin korkealle, että syntyy varma pohja kansan yleiselle hyvinvoinnille ja huomattavalle työstä vapauttamiselle eli työajan lyhentämiselle.
2. Suurtuotannossa tuotantovälineet edellyttävät yhteiskäyttöä, niiden irrallisen repiminen on mahdotonta ja näin niiden yhteisomistus on mahdollista kun taas niiden nykyinen yksityisomistus on tarpeetonta.
3. Suurtuotanto ja eri alojen kietoutuminen yhä läheisempään taloudellisarjastelliseen riippuvaisuuteen toisistaan tekee koko yhteiskunnan tuotannon suunnitelmallisen johdon ja säännöstelyn yhteiskunnan keskuselinten toimesta mahdolliseksi.
4. Pääoman omistuksen keskittyminen harvoin käsiin tekee helpommaksi omistusmonopolin anastamisen yhteiskunnalle kuin jos omistus olisi jakaantunut monille pikkukapitalisteille – yksityisomistuksen lakkauttaminen loukkaa pienemmän ryhmän etuja.

181. TA 329.5 (471), Sidos ”Jäsennyksiä Puolueopistossa v. 1913”, 49–52.

182. TA 329.5 (471), Sidos ”Jäsennyksiä Puolueopistossa v. 1913”, 49–52.

5. Suurtuotanto voimakkaimmin luo sitä väkeä joka sen on kukistava. Suurtuotannon kehittyminen johtaa myös suurteollisuuden työläisten lukumääräiseen kasvuun paljon muuta väestöä nopeammin. Tämä työväki on parhaiten tottunut järjestettyyn yhteistyöhön ja siksi järjestyy muita helpommin luokkataistelujärjestöihin eikä kuvittele yksityisomistuksen harhaetuja ja vakuuttuu siitä, että tuotannon välineiden yhteisomistus on ainoa pelastus riistämisen ikeestä. Suurteollisuudessa kärjistyy työväestön ja kapitalistien luokkavastakohta äärimmilleen yhä suuremman osan työn tuloksista joutuessa kapitalisteille ja tuotannon eli riistämisen välineisiin.¹⁸³

On syytä pysähtyä hetkeksi tähän Kuusisen – Marxin, Kautskyn ja vallankin Hilferdingin nojalla – esittämään luetteloon sosialismin edellytyksistä, jotka kapitalistinen suurtuotanto luo. Luettelo on avoin avainlausumien ketju. Siinä julistavat ja totena esiintyvät lausumat liittyvät yhdeksi kokonaisuudeksi, joka tarjotaan epäamättömänä tosikuvauksena historiallisesta vääjäämättömyydestä. Kolme ensimmäistä edellytystä ovat taloudellisia ja kaksi jälkimmäistä poliittisia.

Ensimmäisenä on tuotannon taso yleisen hyvinvoinnin edellytyksenä. Toisena on tuotantovälineiden yhteiskäyttö niiden yhteisomistuksen edellytyksenä. Kolmantena on tuotannon taloudellisorganisatorinen yhteenkietoutuminen sen yhteiskunnallisesti keskitetyn ja suunnitelmallisen johdon ja säännöstelyn edellytyksenä. Näin ollen siis sosialismin taloudellinen kuva koostuu yleisestä hyvinvoinnista (ja lyhenevästä työajasta), tuotantovälineiden yhteisomistuksesta ja tuotannon keskitetystä yhteiskunnallisesta johdosta. S sosialismin taloudellinen utopia, toivekuva, tiivistyy ensimmäiseen piirteeseen, jonka muodostamista varten kaksi muuta ovat tarpeen. Sosialistisen vallankumouksen ohjelma merkitsee mainitun kolmen taloudellisen edellytysuhteen kääntämistä: hyvinvointi tuotannon tason edellytykseksi, tuotantovälineiden yhteisomistus niiden yhteiskäytön edellytykseksi ja tuotannon yhteiskunnallinen johto sen taloudellisorganisatorisen yhdistymisen edellytykseksi.

Kuusisen luettelon kaksi viimeistä edellytystä ovat sosialistisen vallankumouksen ohjelman toteuttamisen poliittisia edellytyksiä. Neljäntenä on siis yksityinen omistusmonopoli yhteiskunnallisen omistusmonopolin muodostamisen edellytyksenä. Viidentenä on suurtuotannon järjestettyyn yhteistyöhön tottunut kasvava työväestö

183. TA 329.5 (471), Sidos ”Jäsennyksiä Puolueopistossa v. 1913”, 83–85.

yksityisomistuksen lakkauttavan ja yhteisomistuksen toimeenpanevan vallankumouksellisen luokkataistelujärjestön edellytyksenä. Sosialistisen vallankumouksen toimeenpano merkitsee sitä, että suur-tuotannon järjestäytyneet työläisjoukot siirtävät kehityksessä olevan yksityisen omistusmonopolin yhteiskunnalliseksi omistusmonopoliksi: hyvin pienen joukon, äärimmäisessä ideaalitapauksessa yhden finanssikapitalistin etu saa väistyä yhteiskunnan väestön valtaosan edun eli hyvinvoinnin tieltä. Itse asiassa siis sosialistisessa vallankumouksessa ei tapahdu paljoakaan, kaiken on jo kapitalistisen suurtuotannon kehitys muokannut valmiiksi, tarvitaan vain omistussuhteiden kumous.

Tämä kuva sosialismista ja siihen johtavasta vallankumouksesta on korostetun ulkopuolinen. Pohjimmiltaan finanssikapitalismin kehitys muokkaa kaiken valmiiksi, työväenliikkeen tehtäväksi jää vain työväenjoukkojen organisoiminen ja tietopuolinen valmistaminen sekä kehityksen asteen seuraaminen vallankumouksen osuvaa ajoittamista silmälläpitäen. Näin jäävät kokonaan tematisoimatta kysymykset tuotteen kapitalistisen tavaramuodon vaikutuksista tuotteen substanssiin, tuotannon valtasuhteiden uudelleen järjestämisestä, työn raskaan intensiteetin, tehokkuuskontrollin ja työpaikoista kilpailun vaikutuksista työn tuottavuuteen sekä muut kysymykset kapitalistisen talouden sisäisestä erityislaadusta. Kuva on abstrakti eikä sisällä yhteiskunnan konkreettisen taloudellisen uudistamisen ohjelmaa.

Kuusisen tarjoama visio sosialistisesta vallankumouksesta perustuu ennen kaikkea Rudolf Hilferdingin teoriaan kapitalismin kehityksestä imperialismien kaudella teoksessa *Das Finanz-kapital* (1910). Vaikka Hilferding olikin austromarxisti, ei hän joutunut paavin pannaan eli Kautskyn epäsuosioon. Hän ei lähtenyt uudistamaan marxismia Kantin universaalietiikan ja epistemologian pohjalta, kuten tekivät neo-kantilaiset austromarxistit Max Adler ja Otto Bauer, vaan keskittyi Marxin ekonomiakritiikin edelleenkehittämiseen ja soveltamiseen kapitalismin uudessa kehitysvaiheessa. Hilferding kirjoitti laajan vastapolemiikin Eugen Böhm-Bawerkin kritiikkiin, joka kohdistui Marxin ekonomiakritiikin perusteisiin, työnarvoteoriaan, arvokäsitteen käyttöön jne. Böhm-Bawerk edusti taloustieteen psykologista koulukuntaa, joka arvosteli Marxin teorian empiriistä tai psykologista soveltumattomuutta.¹⁸⁴ Hilferdingin oma teoreettinen kehite-

184. Kolakowski, 1978, 240–245 ja 290–297.

ly lähti selkeästi Marxin pohjalta; Marxin teoriaa oli vain kehitettävä edelleen ja sovellettava kapitalismin uuteen tilanteeseen. Siksi Kautsky ja muut ortodoksimarxistit hyväksyivät Hilferdingin teorian kapitalismin kehityksestä finanssipääoman aikakaudella ja pitivät sitä periaatteessa oikeana. Kun Hilferding oli julkaissut teoksensa, kirjoitti Kautsky siitä hyväksyvän arvostelun paavilliseen bulletiiniinsa, *Neue Zeitin*.¹⁸⁵ Tätä kautta Hilferdingin teoria on varmaankin tullut myös Kuusisen kiinnostuksen kohteeksi, sillä *Neue Zeitia* seurattiin tiiviisti Työmieheissä ja nuorten akateemisten sosialistien piireissä.

Vallankumousopilliselta kannalta Hilferdingin teoriasta voi eritellä neljä kiinnostavaa teesiä tai johtopäätöstä. *Ensinnäkin* finanssipääoman kaudella kapitalismin kehityksellä kohti täysin yhteiskunnallistunutta tuotantoa yleiskartellin muodossa ei ole rajoja. Näin pääoman omat liikelait, keskittyminen ja arvonlisäys, johtavat kapitalistisen tuotannon anarkian ja vapaan kilpailun katoamiseen kaiken tuotannon keskittyessä tendenssinomaisesti yhden suuren monopolin hallintaan. Tästä ei seuraa sosialistisen toivon menetystä vaan päinvastoin Hilferding uskoi, että kapitalismin kehityttyä tarpeeksi pitkälle kohti yhtä yleistä kartellia voisi sosialismi rauhanomaisesti ottaa kapitalistisen tuotannon suunnittelu- ja hallintakoneiston lähes sellaisenaan käyttöön. *Toiseksi* keskittyminen finanssipääoman kaudella uudelleenmuokkaa yhteiskunnan luokkarakennetta: keskiluokka ja pikkuporvaristo katoavat ja yhteiskunta jakaantuu yhä selvemmin kahteen antagonistiseen luokkaan, proletariaattiin ja finanssikapitalisteihin. Luokkakonfliktit keskittyvät vain näiden kahden luokan välisiksi. *Kolmanneksi* finanssipääoman keskittyminen ja sen omistuksen keskittyminen pienen finanssioligarkian käsiin johtaa kapitalismin ideologisen perustan rappeutumiseen. Riistosuhteet eivät enää esiinny vieraantuneitten sosiaalisten suhteiden muodossa, vaan lisätuote, jonka palkkatyöläiset tuottavat, tulee riistetyksi suoraan ja avoimesti, lähes feodaalisella tavalla. Pääoman kasaantumisprosessi ei enää naamioidu ekvivalentin vaihdon muotoon, eikä työläisen ja kapitalistin suhde tasavertaisen ja vapaan kauppasuhteen muotoon. *Neljänneksi* sosialismiin siirtyminen on odotettavissa siellä missä finanssikapitalistinen kehitys on edennyt pisimmälle. Tämä johtuu siitä, että on olemassa yleinen historiallinen laki, jonka mukaisesti ”luokkavastakohtaisuuksiin perustuvissa yhteiskuntamuodoissa suuret yhteiskun-

185. Salvadori, 1979, 172.

nalliset mullistukset tulevat kyseeseen vain silloin, kun hallitseva luokka on saavuttanut voimiensa keskittämisen äärimmäisen asteen”.¹⁸⁶

Hilferdingin teoriasta tuli ortodoksimarxilaisten imperialismiteoria, sillä Kautsky ei koskaan kirjoittanut omaa suurta teoriaansa kapitalismista imperialismiin aikakaudella; Kautsky adoptoi tässä suhteessa Hilferdingin, tai ainakin hänen johtavat ideansa.¹⁸⁷ Hilferdingin teoria sopi varsin hyvin kautskylaiseen logiikkaan, jossa pääomien keskittyminen ja proletariaatin laajentuminen nähtiin kapitalismin perustaviksi historiallisiksi laeiksi ja vedettiin vielä yhtäläisyysmerkit kapitalismin taloudellisen kehitystason ja vallankumouksellisen kehitystason välille.

Samaan aikaan kun Kuusinen levitti Hilferdingin teoriaa Suomeen oli Lenin alkanut kehittää omaa teoriaansa imperialismista kapitalismin korkeimpana vaiheena. Paradoksaalisesti venäläistä vallankumousliikettä, jonka käänteistä ja onnistumisesta Suomen vallankumouksellinen kehitys oikeastaan riippui, ohjattiin kokonaan Hilferdingin tulkinnoille vastakkaisten johtopäätösten perusteella. Vaikka Leninin analyysi kapitalismin taloudellisesta kehityksestä noudatteli suurinpiirtein Hilferdingin perusolettamuksia, oli hänen johtopäätöksensä vallankumouksen todennäköisestä puhkeamisalustasta kokonaan toinen. Siinä missä Hilferding ajatteli, että yhteiskunnallisen konfliktirakenteen keskittyminen yhdeksi suureksi konfliktiksi työväenluokan ja finanssikapitalistiluokan välillä johtaa lopulta jälkimmäisen syrjäyttämiseen siellä missä kapitalistinen maailmanjärjestelmä on saavuttanut kehityksensä ääripisteen, ajatteli Lenin päinvastoin, että yhteiskunnallisten konfliktien monimutkainen keskittyminen johtaa imperialismiin murtumiseen siellä missä vaatimukset ja erimielisyydet kansallisten jännitteiden ja talonpoikaisliikkeen vuoksi ovat lukuissimmat ja vahvimmat. Lenin piti vallankumousta todennäköisimpänä ja mahdollisimpana imperialismiin reuna-alueilla, Hilferding sen taloudellisissa keskuksissa. Hilferding uskoi proletariaatin vallankumoukseen marxilaisella tavalla, yhteiskunnallisen kehityksen johdonmukaisena tuloksena. Lenin uskoi poliittiseen vallankumoukseen, jota johti luja puolue tukeutuen proletariaatin etujoukkoon sekä muiden sorrettujen ryhmien ja luokkien yhteiskunnallisten

186. Kolakowski, 1978, 297–304, suora lainaus s. 303; Gronow, 1987, 19–22.

187. Gronow, 1987, 22.

vaatimusten työntövoimaan.¹⁸⁸ Kuusinen tukeutui Hilferdingiin, sillä Leniniä ei Suomessa luettu.

Kuva tulevasta sosialismista ja siihen johtavasta vallankumouksesta jäi Hilferdingin pohjalta melko abstraktiksi. Kapitalismi ikäänkuin kypsyisi valmiiksi sosialismiin, joten mitään erityisen selvää suunnitelmaa sosialismin organisoimiseksi ei tarvittu. Puolueopiston oppilaat eivät tällaisen kuvan varassa varmastikaan olleet kovin innokkaita vallankumouksen suunnittelijoita. Abstrakti ja yleinen ei herätä intohimoja ja taistelunhalua. Vallankumouksellisuus syntyy yleensä konkreettisista kuvista ja vaatimuksista.¹⁸⁹

Hieman konkreettisempi kuva sosialismista, siitä yhteiskuntamuodosta, jota tavoittelevan liikkeen palvelukseen puolueopisto oppilaitaan koulutti, hahmottuu toisesta talousopin luentojen kysymyksen mallivastauksesta. Kysymys kuului: Millaista tuotantoa on lyhyesti sanoen sosialistinen tuotanto? Vastauksessa toistuvat edellä esitetyt opilliset peruspiirteet, mutta nyt jonkin verran kouriintuntuvammin muotoiltuina:

1. Tuotannon välineet ovat yhteisomaisuutta.
2. Tuotannon välineet ovat työntekijäin ja samalla koko yhteiskunnan omistamia, joten tuotteetkin ovat yhteisomaisuutta.
3. Tuotanto ylipäänsä on suurtuotantoa.
4. Tuotteet valmistetaan yhteiskunnan jäsenille jaettavaksi tarkoituksella saada yhteiskunnan jäsenten tarpeet mahdollisimman hyvin tyydytetyiksi ja samalla saada yhteiskunnan jäsenille mahdollisimman paljon työnteosta vapaata aikaa, lepoa, virkistystä, sivistystä ja huvituksia varten.
5. Tuotannon kokonaisuus on järjestetty yhteiskunnan jäsenten kansanvaltaisesti määräämällä tavalla.¹⁹⁰

Vastauksen alakohdista neljäs ja viides ovat kiinnostavia, ne tuovat jotain lisää edellä esitettyyn sosialismi-kuvaan: vapaa-ajan hyvinvointi ja kansanvaltaisuus. Ajatus sosialismista lisääntyvän vapaa-ajan ja sen rikkaan virkistävän, sivistävän ja huvittavan käytön yhteiskuntana on peräisin Marxilta. Tunnetusti se on ainoa selvä kriteeri, jonka Marx Pääomassaan esitti tulevan kommunistisen yhteiskun-

188. Kolakowski, 1978, 303–304; Lenin, 1977 (1917).

189. Bertaux, 1982.

190. TA 329.5 (471), Sidos ”Jäsennyksiä Puolueopistossa v. 1913”.

nan uudelleenjärjestelystä: vapauden valtakunnan perusedellytyksenä on työpäivän lyhentäminen.¹⁹¹ Itse asiassa tämä lieene puolueopistossa välitetyn oikeaoppisen sosialismi-kuvan se kohta, joka toimi utooppisena innoittajana ja aatteen motivoivana valopilkuna, toiveitten ja unelmien täyttymistä lupaavana horisonttipisteenä. Sosialismi kansanvaltaisena tietoisesti järjestettynä tuotantoyhteiskuntana on myös ajatus, jonka juuret löytyvät Marxilta: vapauden valtakuntaan siirtyminen edellyttää, että ihminen ottaa tietoisesti järjestettäväkseen kapitalismissa mykkänä pakkona, toisena luontona ilmenevät taloudelliset suhteet.¹⁹² Ajatus kansanvaltaisuudesta sosialismissa on hämäryydessään kiintoisa. Sen juuret voi löytää Kautskyta, joka piti demokraattista valtiomuotoa ja nimenomaan parlamentaarista demokratiaa sosialismiin kuuluvana, kehittyneimpänä valtiomuotona.¹⁹³ Näin puolueopistossa opetettu kuva sosialismista ja sosialistisesta vallankumouksesta ei pitänyt sisällään käsitystä proletariaatin diktatuurista, joka oli olennainen osa bolsevistis-leninististä vallankumous- ja sosialismioppia.¹⁹⁴ Puolueopistossa ei ilmeisesti käsitelty lähemmin sitä, kuinka sosialistinen kansanvaltainen määrääminen voisi toteutua. Se olikin kautskylaisen sosialismiopin problemaattisimpia kohtia.

Tämän konkreettisempaa kuvaa sosialismista ja siihen johtavasta vallankumousprosessista ei puolueopistossa annettu. Luennot valtiollisesta työväenliikkeestä keskittyivät poliittiseen työväenliikkeen kansainväliseen historiaan. Käytiin läpi internationaalien vaiheet ja työväenliikkeen vaihteita eri maissa sekä työväenliikkeen ohjelmallisia keskusteluja, erityisesti Gothan ohjelma ja Erfurtin ohjelma. Edelleen, ainakin ensimmäisellä kurssilla 1911–12, luennot sisälsivät ”revisionististen menettelytapapyrintöjen arvostelua”. Luentojen valtaosuudesta vastasi O. V. Kuusinen.¹⁹⁵ Luentojen tarkemmasta sisällöstä ei ole jäänyt jälkiä.

191. Marx, 1976, 807–808.

192. Marx, 1976, 808.

193. Ks. esim. Kautsky, 1909.

194. Ks. esim. Lenin, 1977.

195. TA, 329.5 (471), kansio: SDP, Puolueopisto 1910–13 ja Sidos ”Jäsennyksiä Puolueopistossa v. 1913”.

6.3.4. Edvard Gylling ja vallankumouksen mahdollisuus kapitalisoituvassa Suomessa

6.3.4.1. Tilasto-oppia, talousmuotojen evoluutiota ja konkreettista historiallista analyysia

Edvard Gylling oli vakaan virkamiessuvun jälkeläinen; hänen isänsä toimi piiri-insinööriä Kuopiossa ja Jyväskylässä.¹⁹⁶ Hän tuli ylioppilaaksi vuonna 1900 Jyväskylän lyseosta, samalta luokalta kuin Otto Ville Kuusinen. Yliopistosta Gylling valmistui toukokuussa 1903 filosofian kandidaatiksi pääaineenaan maanviljelyksen kansantalous- ja tilastotiede. Kansantaloudellinen yhdistys julkaisi hänen laudaturtyönsä, joka käsitteli maatyöväen oloja Ikaalisten pitäjässä, jossa hänen äitinsä sukutila sijaitsi.¹⁹⁷ Tutkielman taustavaikuttajana oli Hannes Gebhard, jonka johdolla vuosisadan alussa valmistui Tilattoman väestön alakomitean laaja selvitys maaseudun oloista sekä muutamia laudaturtöitä.¹⁹⁸ Gyllingin työ on sangen tarkka tilastollinen selvitys ”Ikaalisten taloudellisesta elimistöstä”: maatyöväen rakenteesta ja elinoloista sekä maatalouden työvoimatarpeen tyydyttämisen tavoista. Tutkielman lopussa Gylling esittää ajatuksia maatyöväen olojen parantamiseksi viitaten muun muassa viljelyspakkoajatukseseen, jota sosialidemokraatit sittemmin pitivät esillä, sekä maatyöväen liikkeen edistämiseen.¹⁹⁹ Kandidaatiksi valmistuttuaan Gylling jatkoi akateemisella uralla.

Vuonna 1904 Gylling suoritti opintomatkan Saksaan. Hän kuunteli Berliinissä mm. kansantaloustieteen nuoremman historiallisen koulukunnan keskeistä edustajaa Gustav Schmolleria sekä maatalouden taloustieteen yhtä johtavaa hahmoa Max Seringiä. Matkansa aikana Gylling sai vaikutteita, jotka veivät häntä sosialismin suuntaan. Matkan tuloksista hän kirjoitti artikkelin Yhteiskuntataloudelliseen aikakauskirjaan otsikolla ”Kapitalistisen tuotannon järjestyksestä nykyaikana”. Artikkelin perustuu lähinnä Werner Sombartin näkemyksiin.²⁰⁰

196. Yläraakkola, 1976, 14.

197. Gylling, 1907.

198. Heikkinen & Mauranen, 1981.

199. Gylling, 1907 sekä Heikkinen & Mauranen, 1981.

200. Gylling, 1905 sekä Heikkinen & Mauranen, 1981.

Sombart oli kirjoittanut myös huomattavan sosialismin populääriin esityksen, ”pienen punaisen sosialismin”, jonka uusi laitos ilmestyi suomeksikin J. K. Karin kääntämänä 1908.²⁰¹

Matkan aikana Gyllingin sosialistiset virikkeet, joita hän oli saanut jo opiskeluaikanaan Savo-Karjalaisessa osakunnassa ja Hannes Gebhardilta sekä Wäinö Wuolijoenlta, vain syvenivät ja keväällä 1905 hän astui mukaan työväenliikkeeseen liittymällä Ylioppilaiden sos.dem. yhdistyksen jäseneksi.²⁰² Saman vuoden joulukuussa aloitti ilmestymisensä Sosialistinen Aikakauslehti, jonka vastaava päätoimittaja Gylling oli sen ensimmäisen ilmestymiskauden loppuun (1908). Samanaikaisesti hän kirjoitti väitöskirjaansa, joka valmistui kesäkuussa 1909 otsikolla ”Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet Ruotsin vallan aikana”. Tutkimuksen painopiste oli torpparilaitoksen ulkoisten ja institutionaalisten puitteiden, lainsäädännön ja torppien määrän kehityksen selvittämisessä.²⁰³ Vuonna 1910 Gylling nimitettiin tilastotieteen dosentiksi. Tilastotieteen piiristä hän hankki myös elantonsa toimien erilaisissa lyhytaikaisissa toimissa vuosina 1908–1911 Tilastollisessa Päätoimistossa ja Tullihallituksen tilastokonttorissa sekä vuodesta 1912 alkaen aktuaarina Helsingin kaupungin tilastokonttorissa.²⁰⁴ Sosialidemokraattisena kansanedustajana Gylling toimi valtiopäivillä 1908–1909 ja vuodesta 1911 lähtien kansalaissotaan saakka. Vuodesta 1913 hän kuului myös puolue-toimikuntaan.²⁰⁵ Täysipäiväiseksi työväenliikkeen palvelijaksi hän ei ryhtynyt ennen kansalaissotaa.

Työväenliikkeessä Gyllingin erityisalueiksi muodostuivat torpparikysymys ja työväenvakuutukseen liittyvät kysymykset. Molemmilta aloilta hän oli tehnyt laajaa perustutkimusta, edelliseltä väitöskirjan ja jälkimmäiseltä Invaliditeettivakuutuskomitean tutkimuksen ”Väestö-, invaliditeetti- ja tulosuhteista Tuusulan, Humppilan, Kymin, Räisälän ja Vihannin kunnissa vuonna 1903”.²⁰⁶ Oulun puoluekokouksessa Gylling alusti laadittavaa vaaliohjelmaa varten kysymyksen vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksesta.²⁰⁷ Torpparikysymystä

201. Sombart, 1908.

202. Heikkinen & Mauranen, 1981.

203. Heikkinen & Mauranen, 1981.

204. Heikkinen & Mauranen, 1981.

205. Heikkinen & Mauranen, 1981.

206. Heikkinen & Mauranen 1981.

207. V PK, 295–300.

Gylling käsitteli lukuisissa työväenlehdissä ja aikakauslehdissä julkaistuissa artikkeleissa. Hän osallistui myös puolueen ohjelmanuodistustyöhön ja puoluekokouspöytäkirjojen laatintaan erityisesti maatalousohjelman ja torpparikysymyksen osalta.²⁰⁸ Helsingin puoluekokouksessa 1911 Gylling osallistui myös keskusteluun, jota käytiin ohjelmakomitean mietinnöstä. Gylling oli ollut komitean jäsen ja puolusti pidättäytymistä viljelyspakkovaatimuksen esittämisestä, joka olisi hänen mielestään ollut vain katteetonta agitaatiota kun vaatimus oli jo kahdesti tullut eduskunnassa hylätyksi eikä varmaankaan menisi enää lävitse.²⁰⁹ Gylling oli aktiivinen myös torppariliikkeen organisoimisessa.²¹⁰

Marxilaisuus Gyllingin katsomuksissa näkyi ennenmuuta hänen tavassaan jaksoella historiaa yhteiskuntataloudellisten muodostumien jatkumona luontaistaloudesta feodaalisten muotojen kautta kapitalismin eri vaiheisiin. Tämä kautskylainen malli, joka hyvin sopi darwinilaisvaikutteiseen kehitysajatteluun, oli Gyllingillä lähtökohtana myös hänen luennoissa työväenliikkeen tuleville agitaattoreille, lehtimiehille ja muille toimihenkilöille.

Yleinen taloudellisten kehitysjaksojen kaava oli Gyllingille eräänlainen puhtaaksiviljelty yleistys taloudellisen kehityksen yleisistä ja välttämättömistä vaiheista. Tätä universaalista taloudellisen evoluution mallia vasten voidaan sitten tarkastella yksittäisen maan tai alueen todellista ja konkreettista yhteiskuntataloudellista kehitystä. Haastavaksi tehtäväkseen Gylling oli ottanut tarkastella tältä kannalta Suomen taloushistoriaa. Hän oli ensimmäinen marxilaiselta pohjalta suomalaisesta historiaa tutkiva tiedemies.²¹¹ Päävälineinään hän käytti tuota evoluutiomallia ja tilasto-oppia. Aineistoina toimivat väestötilastot, maataloustilastot, ammattitilastot ynnä muut tilastot. Gylling oli aikansa johtavia suomalaisia tilastotieteen kehittäjiä. Hän paneutui varsinkin yhteiskunnan ja yhteiskunnallisen muutoksen tilastollisen tarkastelun menetelmiin. Ensimmäiseen kotimaiseen ensyklopediaan, Tietosanakirja Oy:n Tietosanakirjaan, Gylling kirjoitti suurimman osan tilastoja ja tilastotiedettä koskevista hakusana-artikkeleista.²¹²

208. VII PK, Alustuksia ja ehdotuksia, 26–86.

209. VII PK, 162–164.

210. Heikkinen & Mauranen, 1981.

211. Tarkemmin ks. Alestalo 1973 ja Heikkinen & Mauranen 1981.

212. Hakusanat ”siveystilasto” (Gylling 1916a), ”tabellilaitos” (Gylling 1917a), ”tilasto” (Gylling 1917b), ”tilastollinen päätoimisto” (Gylling 1917c), ”tilas-

Tilastotieteen dosenttina hän oli aktiivinen luennoitsija.²¹³ Gylling julkaisi kymmeniä tilastollisia katsauksia yhteiskuntaelämän eri alueilta työväenliikkeen eri julkaisuissa, Sosialistisessa aikakauslehdessä, Työmieheissä, Työväen kalentereissa ja Työväen joulualpumeissa. Voidaan sanoa, että hänen näkökulmansa yhteiskuntaan oli korostuneen tilastotieteellinen.

Gylling ei ollut silloisen Suomen ainoa tilastollista tarkastelua ja yhteiskuntahistoriallista otetta soveltava tutkija; erityisesti on mainittava Gyllingin opettaja Hannes Gebhard (1864–1933), joka oli kansantaloustiedettä, historiaa ja tilastotiedettä yhdistävän tutkimussuunnan varsinainen uranuurtaja Suomessa. Muista tutkijoista mainittakoon esimerkiksi Juhan Wilhelm Ruuth (1854–1928), Tilastollisen päätoimiston aktuaari ja sittemmin valtionarkistonhoitaja, joka myös harrasti jonkin verran historiallis-tilastollista tarkastelua²¹⁴.

Tilastotieteellä oli Gyllingin mukaan kaksi tehtävää. Ensiksikin se tarkasteli tilastollisia tutkimusmenetelmiä ja niiden sovellettavuutta. Tältä kannalta se oli aputieteen asemassa sosiologiaan, kansantaloustieteeseen ynnä muihin yhteiskuntatieteisiin nähden. Mutta tilastotieteellä oli toinenkin tehtävä: tutkia yhteiskuntaelämän ilmiöitä joukkohavaintoihin perustuen. ”Tilastolukujen nojalla selvitellessään väestö-, moraali-, sivistys- y.m. yhteiskuntaelämän ilmiöitä tilastotiede toimii *eksaktisena yhteiskuntaoppina* ... ja muodostaa täten tavallaan rungon kaikille muille yhteiskuntatieteille, sosiologialle, taloustieteelle y.m.”²¹⁵

Gylling ei ollut teoreetikko. Keskittyminen konkreettiseen sosiologien analysointiin ja varovainen syntetisoivien käsitteiden käyttö korostuvat myös hänen Puolueopiston luennoissaan. Kun hän käytti marxilaisia käsitteitä, kuten tavaratalous, kapitalismi, tuotantomuoto, lisäarvo tai luokka, niin hän käytti niitä säännönmukaisesti empiirisen aineiston tilastollisen analyysin tulosten yhteenvetona, siis tavallaan yleistyksinä, eikä teoreettisesti kehiteltyinä loogisesti ja dialektisesti²¹⁶ toisiinsa nivoutuvina ekonomiakriittisinä abstraktioina jotka samalla ymmärretään reaalisiksi yhteiskunnallisiksi kategorioiksi.²¹⁷

tollien vuosikirja” (Gylling 1917d), ”tilastotiede” (Gylling & Forsman 1917) ja ”tilastotieteelliset kongressit” (Gylling 1917e).

213. Heikkinen & Mauranen 1981.

214. Kansallinen elämäkerrasto, IV, 572–574.

215. Gylling & Forsman 1917.

216. Vrt. Hautamäki, 1982.

217. Vrt. esim. Hänninen, 1981.

Se seikka, että Gylling ei käyttänyt ”eksplisiittisesti marxilaista teoriaa ja käsitteistöä” antaa Sakari Heikkiselle ja Tapani Mauraselle syyn rajata Gyllingin marxilaisen tutkijan profiili seuraavasti: hän oli ”perehtynyt marxilaisuuteen ja sen vaikutus heijastui välittyneemmin hänen työssään: kysymyksenasettelussa, tavassa jolla hän etsi selityksiä, historiallisen ja empiirisen analyysin suuntautumisessa”. Heikkinen ja Mauranen kuvaavatkin Gyllingin ”lähestymistapaa” kolmella määreellä: historiallinen, empiirinen ja tilastollinen. Marxilaisuus oli vain suuntaa-antavaa.²¹⁸

On kuitenkin syytä ajatella uudestaan ja tarkemmin Gyllingin marxilaisuuden luonnetta. Sen lisäksi, että hän käytteli marxilaisen ekonomiakritiikin muutamia käsitteitä edelläkuvattuun tapaan, hän myös selvästi ja eksplisiittisesti tukeutui yhteiskuntahistoriallisessa katsannossaan aiemmin kuvailemaani viiden ”taloudellisen kehityksen pääjakson” kaavaan: perhetalous-feodaalitalous-pikkuporvarillinen pientuotantotalous-kauppakapitalismi-teollisuuskapitalismi. Tämä kaava toimi hänen historianfilosofisen horisonttinsa tähytysvälineenä; sen läpi hän katseli myös suomalaisen yhteiskunnan vaiheita. Evolutionistinen talouskehityksen universaali malli sopi hyvin tarkastelun yleiseksi kehykseksi Gyllingille, joka oli kiinnostunut tilastollisista lainmukaisuuksista, empiirisestä yhteiskunta-analyysistä ja yhteiskuntataloudellisen historian kulusta. Hänen ekonomiakriittinen teoreettinen marxilaisuutensa oli heikkoa ja vähäistä, kauas taustalle jäävää. Mutta hänen sanokaamme historiallis-materialistinen yhteiskuntamuotojen universaaleja kehitysvaiheita koskeva marxilaisuutensa oli vahvaa ja runsasta, esille nousevaa. Tämä jälkimmäinen marxilaisuus oli juuri sitä marxilaisuutta, jonka Karl Kautsky oli perustanut.²¹⁹ Vaikka Gylling oli kansantaloustieteilijä, hänen historiallinen suuntautumisensa oli niin vahva, että tarjolla olevasta marxismin oppirakennelmasta häntä houkutti enemmän tämä marxilainen yhteiskuntamuotojen evoluutiomalli kuin ekonomiakritiikki. Tämä näkyy selvästi myös Puolueopistossa pidetyistä luennoista. Gylling oli kiinnostunut enenmuuta yhteiskuntakehityksen konkreettisesta historiallisesta erittelystä. Häntä kiinnosti tosiolojen kuvaus ja sen yleistäminen marxilaisella, pääasiassa Kautskylta omaksutulla käsitteistöllä. Yleistäen voidaan sanoa, että siinä missä O. V. Kuusista kiinnosti nimenomaan Marxin talousopin, so. Pääoma-teoksen ja

218. Heikkinen & Mauranen, 1983, 19–21.

219. Ks. esim. Salvadori, 1979 ja Gronow, 1986.

sen kautskylaisten tulkintojen, looginen kehittäely, siinä Gyllingiä kiinnosti sen historiallinen kehittäely.

Puolueopisto ei ollut ensimmäinen tilaisuus Gyllingille harjoittaa yhteiskuntataloudellista valistustoimintaa. Puolueopiston sijasta järjestetyillä iltakursseilla Helsingissä 1908–1909 Gylling piti luentoja Suomen yhteiskuntataloudellisesta kehityksestä.²²⁰ Edelleen hän oli kirjoittanut runsaasti ”kansantajuistieteellisiä” artikkeleita muihinkin aikakauslehtiin kuin toimittamaansa SAL:een, jonka laadun hän tuolla uudissanalla määritteli.²²¹

6.3.4.2. Suomalaisen kapitalismin kehitysaste

Ne luennot, joita Edvard Gylling puolueopistossa Suomen yhteiskuntataloudellisesta kehityksestä piti, ovat vallankumousproblematiikan kannalta sikäli keskeisiä, että niissä luotiin vallankumouksen konkreettinen odotushorisontti. Ne välittivät puolueopiston oppilaille kuvan suomalaisen yhteiskunnan kehitysasteesta, josta kuvasta kehkeytyi kuva kotimaisten olojen vallankumouksellisesta kypsyyssasteesta sen lomituessa päällekkäin Kuusisen sosialismin ja sosialistisen vallankumouksen edellytyksistä antaman kuvan kanssa.

Gyllingin lähtökohtana on yleinen jaottelu taloudellisen kehityksen viiteen historialliseen pääjaksoon. Ensin hallitsi perhetalouden aika jolloin tuotanto oli kotitarvetuotantoa, työnjako vähäistä ja tuotannon johto perheen päämiehen käsissä. Feodaalitalouden aika tuli, kun monet sukukunnat ja perhetaloudet yhtyivät vihollisia vastaan ja yhteistoiminnan järjestäminen joutui erikoisen feodaaliherrain luokan käsiin. Ajan mittaan tämä luokka alisti muut perhetaloudet riistettäväksi ja maaorjuuteen. Tuotanto oli edelleen pääsijassa kotitarvetuotantoa ja vaihdon merkitys vähäinen. Feodaalitalouden loistokauden Gylling sijoittaa myöhäiskeskiajalle, 1000–1300 luvuille. Myöhemmin, jos feodaalitalous säilyy tavaratuotannon laajentuessa, siitä kehittyy kartanotaloutta: feodaaliherroista tulee suurviljelijöitä ja heidän riistettävistä talonpoikaisperheistä työveroa suorittavia alustalaisia.²²²

220. Kertomus Sos.dem. puolueen luentokursseista Helsingissä 22.11.1908–13.2.1908; PN:n ja Ptk:an pöytäkirjan liitteet n:o 165; Ptk:n toimintakertomus 26.8.1906–15.7.1909, 10; ks. myös edellä s. 15.

221. Ks. Heikkinen & Mauranen, 1981.

222. TA 329.5 (471), Sidos ”Jäsennyksiä Puolueopistossa v. 1913”.

Kolmas taloudellisen kehityksen pääjakso on eräänlainen välikausi, pikkuporvarillisen pientuotannon aika, jolloin kaupungit kehittyivät käsityöläisten ja kauppiaiden alueina, jotka ovat vapaita feodaaliherain alaisuudesta. Tuotanto on tarkalleen ammattikuntalaitoksen säätelemää ja vaihdon merkitys ei vieläkään ole kovin suuri. Neljäs jakso on kauppakapitalismin kausi: tavaratuotanto kasvaa, kauppa tulee kapitalistiseksi ja rahan käyttö yleistyy, käsityöläistuottajat, joiden nyt on myytävä tavaransa kaukomarkkinoille, joutuvat riippuvaisiksi kauppiaista, joiden käsiin tuotannon johto keskittyy.²²³

Viides jakso on teollisuuskapitalismin kausi. Tällöin koneellinen suurtuotanto syrjäyttää käsityömäisen pientuotannon, kehittyä palkkatyöväestö ja ”kapitalismin talousasema tunkeutuu kaikkialle yhteiskuntatalouden eri aloille”. Teollisuuskapitalismin pääjakso sisältää kaksi eri alajaksoa, manufaktuurikauden ja koneteollisuuden kauden. Tässä jaksottelussaan Gylling nojautuu lähinnä Kautskyyn, erityisesti tämän kirjoituksiin teoksissa Sosialismin historia ja Erfurtin ohjelma.²²⁴

Luennointijärjestys ja luentomonisteiden esitysjärjestys puolueopistossa oli sellainen, että historiallinen kehittä seurasi loogista: Gyllingin luennot tulivat Kuusisen luentojen jälkeen.²²⁵

Yleisen, abstraktin, käsitteellisen-loogisen tason ensisijaisuutta puolueopiston yhteiskuntaopinnoissa korosti vielä sekin, että Gylling aloitti omat luentonsa Suomen yhteiskuntataloudellisesta kehityksestä puhumalla edellä esitellyistä kautskylaisista taloudellisen kehityksen pääjaksoista.

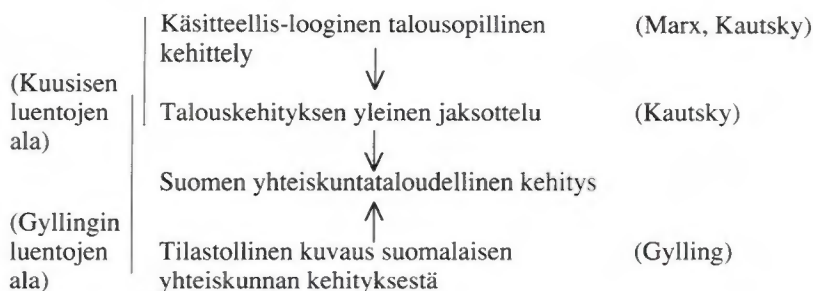
Kokonaisuutena ottaen yhteiskunnan kuvautuminen eteni seuraavan mallin mukaan. Käsitteellisen-loogisen kehittelyn tuloksia käytetään ensin talouskehityksen yleisten jaksojen käsitteelliseen kuvaukseen, sitten tilastollisia aikasarjoja käytetään suomalaisen yhteiskunnan taloudellisen kehityksen konkreettisiin-faktuaaliseen kuvailuun ja lopuksi jälkimmäinen kuvaus alistetaan talouskehityksen yleisten jaksojen käsitteelliselle kuvaukselle ja sen tarjoamalle jäsenyykselle. Näin kuva suomalaisesta yhteiskunnasta hahmottuu puolueopiston

223. TA 329.5 (471), Sidos ”Jäsenyyksiä Puolueopistossa v. 1913”.

224. TA 329.5 (471), Sidos ”Jäsenyyksiä Puolueopistossa v. 1913”.

225. TA, 329.5 (471), Sidos ”Jäsenyyksiä Puolueopistossa v. 1913”, ks. sisällysluettelo sidoksen alussa ja opiston lukujärjestykset sivuilla 224–233. Oppilaat ennättivät kuulla Kuusisen talousopin luentoja 12 tuntia ennen kuin Gyllingin luennot Suomen yhteiskuntataloudellisesta kehityksestä alkoivat.

KUVIO 12. *Suomalaisen yhteiskunnan kuvautumisstrukturi Puolueopistossa 1913 Kuusisen talousopin ja Gyllingin Suomen yhteiskuntataloudellisen kehityksen luentojen kontekstissa.*

lentojen kokonaiskontekstissa tavallaan kahdesta suunnasta. Kuvautumissuoruktuurissa (kuvio 12) yhdistyy kaksi näkökulmaa.

Suomen taloudellisessa kehityksessä esiintyivät Gyllingin mukaan eräät yleisen taloudellisen kehityksen pääjaksot varsin heikosti. Gylling viitannee ainakin feodaalitalouteen ja ehkä myös teollisuuskapitalismiin, jonka kehitys vielä tuolloin oli Suomessa vasta alussa. Gylling erotti Suomen taloudellisessa kehityksessä kaksi pääjaksoa, esikapitalistisen ajan ja kapitalistisen ajan, joka alkaa 1800-luvun puolivälistä. Esikapitalistisen ajan Gylling jakoi vielä kahteen: varhaisempi jakso 1700-luvun puoliväliin saakka ja myöhempi siitä 1800-luvun puoliväliin saakka.²²⁶ Tämä esikapitalistinen aika oli Gyllingin erityisaluetta, laatihan hän väitöskirjansa torpparilaitoksesta Ruotsin vallan aikana.²²⁷ Suomalaisen feodaalitalouden alikehittyneisyyden Gylling tiivistä Puolueopiston luennoilla kartanotalouden kehittämättömyyteen. Oppilailta kysyttiin, mitä käsitetään kartanotaloudella ja mikä ero oli Suomen kartanotaloudella ja Itämeren eteläpuolisten maiden kartanotaloudella. Mallivastauksen mukaan kartanotaloudella käsitetään sellaista tavaratuotantoa (etupäässä viljaa myytäväksi) harjoitettavaa suurviljelystä, jota hoidetaan alustalaisten päivätöillä. Suomen erityispiirre on siinä, että kun Itämeren eteläpuolisissa maissa alustalaiset vajasivat maaorjuuteen tai sidottiin turpee-

226. TA, 329.5 (471), Sidos "Jäsennyksiä Puolueopistossa v. 1913", 92–110.

227. Gylling, 1909.

seen, Suomessa alustalaiset, jotka olivat enimmäkseen torppareita, olivat henkilöllisesti kyllä vapaat mutta taloudellisesti aivan yhtä riippuvaiset kuin alustalaiset maaorjamaissa.²²⁸ Gyllingin luentojen esikapitalistista aikaa käsittelevä osuus on kiinnostava suomalaisen yhteiskunnan talous- ja sosiaalihistorian kannalta. Tätä puolta ovat hyvin tarkastelleet Heikkinen & Mauranen.²²⁹

Vallankumousopilliselta kannalta on kuitenkin yksi kysymys yli muiden: onko kapitalismi jo kypsä kumoutumaan ja kumottavaksi. Tässä on siis keskityttävä luentojen kapitalistista aikaa käsittelevään osuuteen. Ikävä kyllä kapitalistista aikaa, 1850-luvulta eteenpäin, koskevia luentoja ei ole säilynyt ainakaan luentomonisteena. Joitain viitteitä Gyllingin tuota aikaa koskevista arvioista löytyy tilastollisista tauluista joita hän esitteli esikapitalismin aikaa koskevissa luennoissa. Eiköhän esitetty arvio kapitalismin silloisesta kehityssasteesta Suomessa katsonut sen jokseenkin kehittymättömäksi. Luennoilla käytetyistä väestötilastoista kävi esimerkiksi ilmi, että vielä vuonna 1910 kaupunkiväestön osuus koko väestöstä oli Suomessa vain 14,7 %.²³⁰ Tämä on väistämättä näyttäytynyt merkinä teollisen kapitalismin suhteellisesta kehittymättömyydestä maassamme.

Lienee aiheellista olettaa, että Gyllingin esitys suomalaisen kapitalismin kehitysvaiheesta on ollut yhdenmukainen puolueopistossa ja muissa yhteyksissä noihin aikoihin, vuoden 1913 lähivuosina. On siis mahdollista rekonstruoida puolueopistossa tarjoiltu kuvaus suomalaisesta kapitalismista käyttämällä Gyllingin muita tuonaikaisia kirjallisia esityksiä.

Vuoden 1909 Työväen kalenteriin Gylling kirjoitti tilastollisen katsauksen Suomen taloudelliseen kehitykseen 1850-luvulta lähtien. Aluksi hän valittelee sitä, ettei tuota kehitystä kapitalistiseen suuntaan ole lainkaan käsitelty missään yhtenäisessä laajemmassa esityksessä. Siksi ei ole mahdollista antaa äkkiä pätevää yleiskuvaa, on tyydyttävä katsaukseen. Merkittävimpinä talouselämän muutoksina viimeisen puolivuosisadan aikana Gylling piti kapitalistisen teollisuuden kehitystä ja maatalouden pääpainon siirtymistä karjanhoidon alalle. Vaihdamatalous sai yhä enemmän sijaa ja tuotanto alkoi keskittyä muutamien markkinatarviden tuottamiseen suureksi osaksi ulkomaita varten. Viennin kasvaessa on tuontikin kasvanut: kehitys

228. TA, 329.5 (471), sidos "Jäsennyksiä Puolueopistossa v. 1913", 111–114.

229. Heikkinen & Mauranen, 1983, 13–17.

230. TA, 329.5 (471), sidos "Jäsennyksiä Puolueopistossa v. 1913", 92.

on saattanut Suomen yhä vilkkaampaan liikeyhteyteen muun maailman kanssa. Tilastollisin tauluin Gylling kuvailee sahateollisuuden, rautateiden ja paperitehtaiden kasvua. Puunjalostusteollisuuden rinnalle on kehittynyt muitakin suurteollisuuden haaroja, tärkeimpinä metalli- ja konepajateollisuus, villa- ja pumpulikutomot, sokeritehtaat ja tupakkatehtaat. Yleiskuva teollisuuden kehityksestä suurteollisuuden suuntaan piirtyy työpaikkojen keskimääräisen työntekijäluvun kehityksestä: 1886 keskimäärin 7 työntekijää ja 1906 keskimäärin 13 työntekijää työpaikkaa kohden. Edelleen teollisuudesta toimeentulonsa saavan väestön osuus koko väestöstä on kasvanut: v. 1880 se oli 6,6 % ja vuonna 1900 10,6 %. Loppuarviona Gylling esittää: ”Suomen talous elämä on yhä enemmän kehittynyt kapitalistiseksi, liittynyt muun maailman kapitalistiseen talouteen”.²³¹

Näyttää siltä, että Gyllingin tarjoilema kuva kapitalismin kehityksestä Suomessa on korostanut kapitalistisen murroksen ja kehityksen voimakkuutta. Muutos on keskeistä. Analyysi ei sisällä suoranaista arviota kapitalismin kehityksasteesta Suomessa verrattuna muihin maihin tai ideaalituoppiin. Kuitenkin Gylling oli varovainen ja korosti maan yhä pysyneen agraarisena: ”Kuten 1850 on vieläkin Suomen pääelinkeinona kuitenkin maanviljelys. Noin 70 % koko väestöstä toimi v. 1900 tämän elinkeinon alalla.”²³² Kapitalismin kehitys kasvatti palkkatyöväenluokkaa, mikä loi kasvupohjaa työväenliikkeelle. Kuitenkin maan agraarisuus leimasi myös sosialistista liikettä, joka Gyllingin mukaan suurelta osin olikin ”maalaissosialismia”.²³³ Tähän arvioon Gylling päätyi esitettyään Suomen ensimmäiseksi yhteiskuntaluokkien peruskartoitukseksi sanotun²³⁴ tilastollisen laskelman yksikamarisen eduskunnan ensimmäisten vaalien jälkeen (taulukko 10).

Köyhälistön valtaosa oli siis maalaisköyhälistöä. Edelleen maaseudulla köyhälistöä oli myös suhteellisesti enemmän kuin kaupungeissa. Näin sosialidemokraattinen liike oli väistämättä valtaosaltaan ”maalaissosialismia”. Tätä osoittivat myös ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaalit, joiden tuloksesta Gylling kirjoitti:

”Raja- ja rannikkoseuduilla sekä koko Pohjanmaalla oli sosialidemokratialla vaaleissa varsin vähän menestystä. Useissa pitäjissä sai se

231. Gylling, 1909.

232. Gylling, 1909, 119.

233. Gylling 1908, 74.

234. Heikkinen & Mauranen 1983, 18.

TAULUKKO 10. *Suomen väestön luokkajako porvaristoon ja köyhälistöön vuonna 1905 Gyllingin mukaan.*

	Maaseudulla		Kaupungeissa		Koko maa	
		%		%		%
porvareita ¹	872 314	35,6	131 316	41,0	1 003 630	36,2
köyhälistöä ²	1 549 237	63,2	179 233	56,0	1 728 470	62,4
muita	30 420	1,2	9 584	3,0	40 004	1,4
yhteensä	2 451 971	100,0	320 133	100,0	2 772 104	100,0

Lähde: Gylling 1908, 75.

- 1 Porvareihin Gylling sijoitti vuoden 1905 väkilukutauluista talolliset, kruunun-tilanhaltijat, muun elinkeinon kuin maanviljelyksen itsenäiset harjoittajat, koroillaan eläjät, konttoripalvelijat, työnjohtajat ym. käskyläiset perheineen.
- 2 Köyhälistöön Gylling sijoitti vuoden 1905 väkilukutauluista torpparit ja lampuodit, vakinaiset työmiehet teollisuuden ja maanviljelyksen alalla sekä ne, joilla mitään vakinaista työtä ei ollut.

tuskin yhtä prosenttia ainoastaan harvoissa paikoin yli 20 % annetuista äänistä. Myöskin, *mikä on varsin huomattavaa, sai sosialidemokratia yleensä kaupungeissa suhteellisesti vähemmän ääniä kuin maaseudulla. Ulkomailla on asianlaita päinvastoin, sillä tunnettuhan on, että sosialistiset aatteet etupäässä teollisuusväen piireissä ovat otollisen maaperän löytäneet. Meillä sosialidemokratia suurimaksi osaksi on 'maalaissosialismia'.* Tämä omituinen seikka johtuu osittain siitä, ettei meillä teollisuusväestöä paljon ole, osittain taas siitä, että kaupunkilaisväestöstä suuri osa on ruotsinkielistä, jonka keskuudessa sosialismi muutenkin on varsin vähän kannatusta saavuttanut.”²³⁵ (Korostukset lisätty.)

Jos oletamme, että nämä ainekset, analyysi kapitalisoidumisesta ja luokkarakenteesta, ovat olleet keskeinen osa Gyllingin puolueopiston luennoista, muodostuu hieman ristiriitainen vaikutelma siitä kuvauksesta, jonka luennot suomalaisen kapitalismin kehityksestä ja sitä kautta sosialistisen vallankumouksen mahdollisuudesta puolueopistolaisille antoivat. Toisaalta vaikuttaa siltä, että Gylling korosti 1850-luvulta alkaneen kapitalistisen kehityksen yhteiskuntaa mullistavaa

235. Gylling, 1908, 74.

merkitystä, toisaalta siltä, että hän korosti Suomen yhä olevan yhteiskuntana ennenmuuta agraarinen.

6.3.5. Opetuksen vastaanotto

Puolueopiston opetusta oppilaiden näkökulmasta on muistellut E. K. Louhikko (entinen Laiho), joka toimi myöhemmin mm. Metalliliiton sihteerinä ja kansanvaltuuskunnan työasiainosaston metalliteollisuusjaoston vastaavana. Muistelmat on kirjoitettu ja julkaistu vuonna 1943 ainakin jossain määrin tilauksesta sodan aikaista kansallista yhtenäisyyttä tukemaan. Louhikko osallistui puolueopiston ensimmäiselle kurssille 1911–12. Louhikon muistin mukaan opiston rehtori Kuusinen oli laatinut opetusohjelman, joka oli ”sangen väkevästi marksilaisen sosialismin läpätunkema”. Kurssilaiset paheksuivat usein sitä, että poliittisille kysymyksille oli annettu niin suuri osuus ohjelmassa. Yksistään Kuusisella oli kansantaloustiedettä, ”toisin sanoen Marxin ’Pääoman’ selvittelyä, lähes 200 tuntia” (oik. 35 tuntia, ks. liite 7). Tietystä värittyneisyydestä huolimatta Louhikon muistikuva tuntuu oikeansuuntaiselta kun otamme huomioon kurssilaisten vähäisen koulutuksen ja todennäköisen kiinnostuksen sivistykseen, josta olisi hyötyä myös puolueen ja työväenliikkeen ulkopuolisissa toimissa. Louhikon mukaan Kuusisen oikeaoppinen talousoppi ylitti useimpien vastaanottokyvyn:

”Kun meikäläiselle olivat vain vaistonvaraisesti joidenkin pienten kirjasten, lähinnä Erfurtin ohjelman, pohjalta selvillä Marxin taloudelliset opit, niin nuo Kuusisen kymmenet pitkät luennot menivät suurimmaksi osaksi toisesta korvasta sisään toisesta ulos.”²³⁶

Konkreettisempiin luentoihin ja käytännöllisesti hyödylliseen opetukseen suhtauduttiin suuremmalla kiinnostuksella:

”Mielenkiintoisempia meistä olivat sen sijaan vastikään työväenliikkeeseen yhtyneitten oppineiden luennot, kaikki se, mitä tohtori Gylling kertoi Suomen talouselämästä ja sen kehityksestä, mitä nuori tohtori Hakkila luennoi rikosoikeudesta ja rikollisuudesta, tai maisteri Pekkalan suomen kielen opetus.”²³⁷

236. Louhikko 1943, 83.

237. Louhikko 1943, 83–84.

Kaiken kaikkiaan kurssilta oli jäänyt oppilaalle voimakas lataus mieleen.²³⁸

6.3.6. Yhteenvedo

Puolueopiston vuoden 1913 kurssi toi puolueen kaaderistoon uuden sukupolven sillä opistokurssilaisten enemmistö oli liittynyt puolueeseen suurlakon jälkeen. Tuloammatiltaan puolueen tuleva toimihenkilö oli tyypillisesti joko ammattitaitoinen työläinen tai käsityöläinen, mutta tuskin koskaan maataloustyöläinen. Näin kaikkein vaistonvaraisin ja puolueen kentällä vahva ”maalaissosialistinen” mentaliteetti jäi puuttumaan siitä kerrostumasta, joka välitti rivijäsenten henkistä ainesta puoluejohdolle ja päinvastoin. Puolueen ideologisen johdon ja ”maalaissosialistisen” kannattajakunnan välit jäivät etäisiksi. Tämä saattoi edistää myös sitä mutkikasta kätkemisprosessia, jossa arkaainen luokkaviha koteloitui kentälle poliittisten artikulaatioiden ja virallisen valistushengen ulottumattomiin.

Asettamalla päällekkäin Gyllingin tarjoama Suomi-kuva ja Kuusisen esittämät sosialismin edellytykset voimme asettua vuoden 1913 puolueopistolaisen asemaan ja katsella, näyttääkö vallankumous Suomessa lähitulevaisuudessa todennäköiseltä tai edes mahdolliselta. Kuusisen tarjoama kuva sosialismista ja siihen johtavasta vallankumouksesta oli korostetun ulkopuolinen. Pohjimmiltaan finanssikapitalismin kehitys muokkaa kaiken valmiiksi, työväenliikkeen tehtäväksi jää vain työväenjoukkojen organisoiminen ja tietopuolinen valmistaaminen sekä kehityksen asteen seuraaminen vallankumouksen osuvaa ajoittamista silmälläpitäen. Kuva on abstrakti eikä sisällä yhteiskunnan konkreettisen taloudellisen uudistamisen ohjelmaa. Kuusisen katsannossa avain sosialismiin oli yhtä suurta monopolia kohti kartelloituva suurtuotanto järjestettyyn yhteistyöhön tottuneine teollisuustyöväestöineen. Gylling puolestaan korosti, että lähinnä puunjalostuksen suurteollisuus on ottanut johtavan aseman Suomen taloudessa, mutta toi samalla esiin myös sen, että kaikkienensakin teollisuuden osuus maan elinkeinoelämässä on edellen vähäinen. Vain joka kymmenes sai elantonsa teollisuudesta. Sosialismi oli väistämättä ”maalaissosialismia”, eikä työväenliikkeellä siis ollut pohja-

238. Louhikko 1943, 84.

naan suurteollisuuden työväkeä, joka ”on parhaiten tottunut järjestettyyn yhteistyöhön ja siksi järjestyy muita helpommin luokkataistelu-järjestöihin eikä kuvittele yksityisomistuksen harhaetuja ja vakuuttuu siitä, että tuotannon välineiden yhteisomistus on ainoa pelastus riistämisen ikeestä”²³⁹, kuten Kuusinen luennoillaan opetti. Tällaista väkeä siitä Suomen köyhälistöstä, jota Gylling laski olevan 62,4 % koko väestöstä, saattoi olla korkeintaan 8 % eli puolet teollisuustyöväestöstä.²⁴⁰ Kautskyn käsitys tiestä sosialistiseen yhteiskuntaan perustui enemmistön vallankumoukseen, ei mihinkään etujoukkoteoriaan kuten bolsevistis-leninistinen käsitys.²⁴¹ Tuo kautskylainen käsitys väikyy taustalla myös Kuusisen opeissa sosialismin edellytyksistä.

Näin ollen sosialistinen vallankumous Suomessa ei näyttänyt lähi-tulevaisuudessa edes mahdolliselta: viiden prosentin vähemmistöstä ei kovin pian kehittyisi enemmistöä ja ”maalaissosialismi” taas ei määritelmänomaisesti voisi olla vallankumouksellista muussa kuin kapitalistista teollistumista edistävässä mielessä. Pääomien keskittyminen, suurtuotannon taloudellis-organisatorinen yhteenkietoutuminen, kartelloituminen ja finanssipääoman kehittyminen olivat myös tuskin huomattavissa silloisessa Suomessa. Näistä Kuusisen esittämistä sosialismin edellytyksistä Gylling ei varmastikaan puhunut juuri mitään; ainakaan hänen analyysinsä suomalaisen kapitalismin kehityksestä ei puhunut niistä.

Kauas tulevaan sijoittui Suomen sosialistinen vallankumous puolueopiston talousopillisen ja yhteiskunta-taloudellisen opintoaineiston perusteella. Enempää Gylling kuin Kuusinenkaan ei pitänyt sosialismia Suomessa kovinkaan pian mahdollisena. Tässä heillä oli kautskylainen oppi apunaan: sosialistinen vallankumous tapahtuisi ensinnäkin siellä, missä kapitalismi on kehittyneintä, toisin sanoen imperialismin keskusmaissa Saksassa, Englannissa, USA:ssa. Helsingin puoluekokouksessa 1911 Kuusinen halusikin antaa lopullisen kuoliniskun ”sapelin kalistelulle” ja ”marraskuun hengelle” joita puolueen vallankumoukselliset olivat suurlakon jälkeen eläelleet. Kuusinen totesi, että jos Venäjällä tulee vallankumous, mikä nähtiin suomalaisen kumouksen edellytykseksi, on se luonteeltaan demokraattinen, länsieurooppalaisen parlamentarismen voimaansaattava eikä siis sosialistinen.

239. TA 329.5 (471), sidos: ”Jäsennyksiä puolueopistossa v. 1913”, 84.

240. Vrt. Gylling, 1908, 75; Alapuron, 1980, 60, mukaan noin puolet teollisuustyöväestöstä työskenteli tuolloin yli 100 työntekijän yrityksissä.

241. Ks. esim. Kautsky, 1909; vrt. Lenin, 1977 (1917).

Tällaiseenkaan vallankumouksen mahdollisuuteen Kuusinen ei tuollain uskonut ”viidentoistakaan vuoden päästä”.²⁴² Gylling puolestaan ei pitänyt vallankumousta vielä vuonna 1918 mahdollisena, ja siksi vastusti siihen ryhtymistä eikä suostunut kansanvaltuuskunnan jäseneksi ennenkuin myöhemmin keväällä katsottuaan sen poliittiseksi velvollisuudekseen työväenliikkeen luottamusmiehenä.²⁴³

Paradoksaalisesti venäläistä vallankumousliikettä, jonka käännteistä ja onnistumisesta Suomen vallankumouksellinen kehitys oikeastaan riippui, ohjattiin Kuusisen puolueopistossa tarjoamille Rudolf Hilferdingin tulkintoille täysin vastakkaisten johtopäätösten perusteella. Lenin piti sosialistista vallankumousta todennäköisimpänä ja mahdollisimpana imperialismien reuna-alueilla, Hilferding sen taloudellisissa keskuksissa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Puolueopiston vallankumousopillinen muokkaus ei pyrkinyt tekemään oppilaista vallankumouksellisia vaan maltillisia yhteiskuntakehityksen tarkkailijoita.²⁴⁴ Mutta, kuten tapahtumat vain viisi vuotta myöhemmin osoittivat, vallankumouksellinen mieliala, taisteluvalmis into ja usko voittoon eivät ole niinkään kiinni tosiolojen analyysiin perustuvasta rationaalisesta laskelmasta kuin jostakin muusta. Tuolle, sanokaamme nonrationaaliselle tekijälle puolueopiston valistajat lopulta, katsoaksemme tuloksia vuoden 1918 vallankumouksen kurkistusaukosta, hävisivät kamppailunsa puolueen vallankumousopillisesta puhuntavallasta.

242. Ks. Kuusisen alustus menettelytavasta, VII PK, 74–85, erityisesti 80–81.

243. Yläraakkola 1976, 338–339.

244. Tätä päätelmää tukee myös luettelo opiston ainekirjoitusten aiheista (liite 6.), joka osoittaa, että oppilaita ohjattiin askaroimaan konkreettisten yhteiskunnallisten ja yhteiskuntahistoriallisten kysymysten eikä vallankumousintoilun parissa.

7. Agitaattoripuhunnan aatesisältö ja vaikutus

”Hän uneksi elämästä missä kaikki epäilisivät häntä, eivät luottaisi häneen penninkään edestä, eivät uskoisi hänelle mitään, eivät tippaakaan kunnioittaisi häntä, ja silti kuuntelisivat sanoja ja uskoisivat niihin, ja toimisivat.

Sinä olet paska, Elmblad, he sanoisivat hänelle. Vaikka sinun asiasi on oikea. Sinä olet epäluotettava vastenmielinen paska, mutta sinä olet oikeassa.”¹

Per Olov Enquist: Agitaattori.

”Suomen sosialidemokraattinen puolue ei olisi koskaan voittanut joukkojen suosiota jos se olisi korostuneemmin seurannut maltillisen kasvattamisen ohjelmaa.”²

David Kirby

7.1. Tallentumaton vaikutustapahtuma

Suurlakon jälkeen Sosialidemokraattinen agitaatiotoiminta organisoiitiin hierarkisen mallin mukaan. Agitaattoripuhunta käsitettiin kansaan suuntautuvaksi kiihotuksen ja valistuksen virraksi, jonka lähteenä on puolueen määrittelemä linja ja ohjelma, joiden lähteenä puolestaan on II Internationaalin hallitseva ns. oikeaoppinen kautskylainen marxilaisuus. Tässä mallissa puoluejohto luovutti agitaattorille puhe-

1. Enquist 1979, 215.

2. Kirby 1971, 23–24.

vallan käyttöoikeuden mutta puheen sisältö oli annettu. Agitaattorilla oli lupa puhua puolueen nimissä vain jos hän pysyi puolueohjelmassa ja puoluekokousten päätöksissä.

Puhetilaisuuksissa julistettu sana ja sen vaikutukset poikkesivat pakostakin tästä ideaalista. Agitaattorit hakivat ilmaisunsa itse ja kansantajuistuttaminen muutti oppisisältöä aina tilanteen mukaan. Ajatus agitaation kautta leviävästä sosialismin opista perustui epärealistiseen valistusoptimismiin, sillä vaikuttaakseen oli agitaattorin puheen vedottava kuulijoihinsa kokonaisvaltaisesti.

Tässä luvussa hahmottelen kuvaa siitä, kuinka tuo vaikutuksen teko tapahtui. Kuvaustehtävä on sangen hankala. Harva agitaattori kirjoitti puheistaan huolellisesti talletettavia konseptjea. Jos konsepti olikin, muodostui puhe lopullisesti vasta yleisön edessä. Tarkasti ottaen agitaattoreiden puhuttu sana ja sen reseptio alkuperäisessä vaikuttaneessa muodossaan ovat kadonneet ikuisesti. Oikeastaan taivottelenkin mahdotonta: puhetilaisuuden rekonstruktiota. Sitä vaatii työn kokonaisuus.

Kentällä kiertävän agitaattorin puhetilaisuus on vallankumousoppien joukkomittaisen diskursiivisen vaikutusprosessin kriittinen taitekohta. Siinä oppi, agitaattorin puheen muotoon muuntuneena, kohtasi yleisönsä suorassa yhteydessä. Se oli diskursiivisen vaikutuksen käytännön testi. Kiertävän puhunnan oli otettava yleisö valtaansa ja siinä samassa toteutettava vaikutusfunktionsa. Sanalla sanoen: sanan oli tultava lihaksi.

Tapahtuman rekonstruointiyritys voidaan jakaa kolmeen analyytisesti itsenäiseen osioon. Lähdepohjan autenttisuus vaihtelee osioittain.

Ensimmäisenä osiona selvitetään tapahtuman puitteet ja konteksti. Siihen kuuluvat organisaation rakenne, johdon pyrkimykset ohjailla agitaatiota sekä agitaattoreiden ja yleisön antama palaute. Eri tasoisten puolue-elinten asiakirjat ja agitaattoreiden raportit ovat lähtöteiniä. Puhuntaa ohjailevan koneiston tarkoituksena oli tuottaa systemaattista ja kattavaa kontrollitietoa. Puhujien tuli laatia toimeksiantajilleen matkaraportteja, joissa arvioitiin puheiden ja yleisön laatua. Syntynyt aineisto on tältä osin sekä alueellisesti että ajallisesti sangen aukkoista. Organisaatorakenteen rekonstruktio on kattava, mutta ohjailupyrkimysten ja palautteen kuvaus jää fragmentaariseksi.

Toisessa osiossa luodan katsaus puhunnan määrälliseen kehitykseen. Aineisto, joka muodostuu puolueen toimintakertomuksista ja tilastoista, on kattava. Puhuntakoneiston pyrkimys koota kontrollitie-

toa toteutui hyvin puhunnan määrällisen kehityksen mittaamisessa vaalipiirin tasolla. Katsauksessa vertaillaan puhunnan volyymin kehitystä puolueen vaalikannatuksen ja jäsenmäärän kehitykseen³.

Kolmannessa osiossa tutkitaan agitaattoreiden vaikutusentekoa ja puheita. Tärkein tehtävä on vaikein, sillä puheet eivät juurikaan jättäneet lähdemuotoisia jälkiä.

Autenttisin primaariaineisto muodostuu puhujien puhekonsepteista, joihin he merkitsivät avainsanoja, jäsennyksiä ja joskus jopa valmiita puhekokonaisuuksia ennen puhetilaisuutta. Tätä lähemmäs varsinaista puheperformanssia eivät lähteet yllä. Äänitallenteita ei tuollain vielä tehty ja pikakirjoitusmuistiinpanojakin vain poliittisen puhunnan ylätasolla, eduskunnassa ja puoluekokouksissa.

Työväenliikkeen jäsenten ja muu kansanomaisen kirjattu muistitieto sisältää sirpalevaikutelmia puhetilaisuuksien luonteesta. Vaikka muistitiedon muodostumista ja kirjaamista johtaa vaikeasti kontrolloitava intressi, sen antamat kuvaukset sopivat hyvin agitaattoreiden soveltamien vaikutustapojen kuvitukseksi.

Puhujien raportit puhuntakoneiston yläpäähän, puoluejohdolle tai aluejohdolle, ovat jo selvästi tietyn intressin värittämiä. Niissä puhujat pyrkivät antamaan kontrolloiville elimille kuvan itsestään parhaana mahdollisena puhujana. Puhujien muistelmät ja heistä kirjoitetut nekrologit ja elämäkerrat ovat puolestaan aina sidoksissa enemmän tai vähemmän heroiseen eheyttämisprojektiin.

Agitaattoreiden puheiden herättämistä välittömistä reaktioista kertova aineisto on hataraa. Puhetilaisuuksista kirjoitettuja kuulijoiden päiväkirjamerkintöjä ei ole löytynyt. Käsinkirjoitetuissa lehdissä on joitakin artikkeleita, joissa kenttäväki arvioi ja arvostelee agitaatiota ja sen yleisluonnetta; mutta nekin ovat usein yleisluontoisia eivätkä käsittele yksittäisiä puhetilaisuuksia.

Tarkasteluaikana syntyneet kaunokirjalliset kuvaukset saattavat välittää osuvasti sen, millaisella retoriikalla agitaattorit pyrkivät vaikuttamaan. Kirjalliset kuvaukset ovat yllättävän hyvä lähde myös puhetilaisuuksien ja niiden herättämän välittömän vaikutuksen luonteesta.⁴

3. Pekka Aaltonen on tarkastellut sosialidemokraattien agitaatiotoimintaa ja sen vaikutusta puolueen vaalikannatukseen ensimmäisisissä eduskuntavaaleissa 1907 Satakunnassa; Aaltonen 1987.

4. Kaarina Saarinen on tarkastellut sosialistiagitaattoreiden muotokuvia vuosisadan alun kotimaisessa kirjallisuudessa; Saarinen 1970.

Aikalaiskirjallisuudessa kuvauksien intressi oli usein realistinen, ainakin kahdesta syystä. Ensinnäkin kysymys on kaikkea aikalaiskirjallisuutta koskevasta kriittisen palautteen kontrollista: oman ajan kuvaamisessa liioittelu tai aliarvioiminen ei ole niin luontevaa kuin historiallisessa tai utooppisessa kuvauksessa. Toiseksi tarkasteluajan kirjallisuus oli sisällöltään joskaan ei ehkä ilmaisukieleltään pääosin sitoutunut naturalistisen realismin perspektiiviin. Aikalaiskirjallisuutta elähdytti kansanpsykologisiin kuvauksiin pyrkivä tutkijanhenki, joka on sopusoinnussa tämän työn tutkimusintressin kanssa.

Sitä vastoin myöhemmin kirjoitetuissa kaunokirjallisissa kuvauksissa vaikuttavien menneisyysprojektoiden analyyttinen kontrollointi on vaikeaa. Historiallinen kaunokirjallisuus on aikalaiskirjallisuutta olennaisesti vahvemmassa mielessä osa jatkuvasti muuntuvaa menneen maailman rekonstruktiota.

Siten tässä tutkimuksen osassa keskeisiä lähteitä ovat ensinnäkin puhuntakoneistoa, puhunnan ohjailua ja puhunnan volyymia kuvattaessa hallinnolliset pöytäkirjat, raportit ja tilastot, toiseksi puhunnan faktista laatua kuvattaessa agitaattoreiden puhekonseptit ja kansanomaisen muistitieto, ja kolmanneksi puhunnan herättämiä välittömiä vaikutuksia kuvattaessa aikalaiskirjallisuuden kuvaukset.

En voi olla korostamatta luvun paradoksaalista luonnetta. Luku käsittelee diskursiivisen vaikutuksen varsinaista avaintapahtumaa, sen olennaisinta toimitusta. Mutta siksipä se väistämättä onkin läpeensä hataralla pohjalla. Emme voi saapua diskursiivisen vaikutuksen elävään ytimeen joutumatta samalla sanan kirjoittautumisen autiomaahan, jonka raunioilla kulkijaa tervehtii menneisyyden huuleton hymy. Tuuli viheltää ja käsillä on pelkkiä fragmentteja.

Alkavassa jaksossa olemme lähinnä etsittyä ydintä. Tässä on tutkimuksen raja, matkan uloin piste. Mutta toiveemme vastaisesti rajan takaa siintää vain ääretön tyhjiys, rajaton autius. Sanan lihallistumisen sisimmässä piirissä tutkijanhenki kokee suurimman tappionsa, suurimman voittonsa. Entropian ja kuoleman valtakunnassa varjot katoavat yltämme ja meidät ympäröi olemattomuus. Jäämme yksin ja meidän on vaikea myöntää, että olennaisin mennyt on aina olennaisesti kadonnut. Täällä me historioitsijat harmaannumme kunnioittaen satunnaisia palasia ja hataria viitteitä, takerrumme fragmentteihin kunnes ne muuttuvat meidän kaltaisiksemme niin kuin mekin muutumme niiden kaltaisiksi. Vasta sitten palaamme kun menneisyyskin palaa.

7.2. Organisaatio

7.2.1. Puhuntakoneiston kehitysvaiheet

Vaikka suurlakko nosti myös puhunnan systemaattisen organisoinnin uudelle tasolle, ei kysymystä valistustyöstä tai agitaatiotoiminnasta otettu lainkaan esille kohta suurlakon jälkeen kokoontuneessa Tampereen ylimääräisessä puoluekokouksessa. Se jäi eduskuntauudistuksen, ylimääräisten valtiopäivien ja vaalilakon sekä puoluehallinnon uudistamisen ja Helsinkiin muuton varjoon. On merkillepantavaa, ettei kukaan edes sivunnut kysymystä agitaatiosta.⁵ Uuden puoluehallinnon toimeenpaneva valiokunta otti kuitenkin agitaatiokysymyksen esille heti ensimmäisissä kokouksissaan.

Marraskuun 1905 lopulla todettiin, että puolueella on neljä täysipäiväistä palkattua kiertävää agitaattoria kentällä.⁶ Heidän lisäksi puhumassa kiersivät eri puolille maata jokseenkin epäsystemaattisesti syntyneiden alueellisten agitaatiovaliokuntien välittämät pysyvät ja tilapäiset sanan julistajat. Tammikuussa 1906 puoluehallinto joutui toteamaan tämän kapasiteetin riittämättömäksi ja järjestelmän vanhentuneeksi. Puhujapyyntöjä tulvi puoluehallinnolle ja paikallisille agitaatiovaliokunnille. Organisaation kehittymättömyys jo sinänsä muodostui ongelmaksi.

Jo aikaisemmin puolueessa oli keskusteltu piirijaon organisoimisesta agitaatiotoimintaa varten, ja nyt hankkeen toteuttaminen nähtiin ratkaisuksi ”kiihotustyön” uudelle asteelle saattamiseksi. Puoluehallinnon toimesta maa jaettiin kahdeksaantoista (18) agitaatiopiiriin (Helsinki, Hanko, Turku, Pori, Tampere, Hämeenlinna, Lahti, Woi-kaa, Kotka, Viipuri, Sortavala, Joensuu, Kuopio, Mikkeli, Jyväskylä, Vaasa, Oulu, Kemi), joissa jokaisessa oli oma keskustoimikunta ja useampia välitettäviä agitaattoreita.⁷ Piirijako tuli tarkistaa seuraavassa puoluekokouksessa.⁸ Maan kattava piirijärjestelmä mahdollisti periaatteessa myös agitaatiotoiminnan systemaattisen tarkkailun.

Suurlakon jälkeen puolueessa toteutettua agitaation uudelleenjärjestelyä on aiemmin käsitelty kovin niukasti. Hj. Eklundin laatima

5. IV PK.

6. PH/tvk 27.11.1905.

7. PH:n toimintakertomus 23.11.1905–13.8.1906, 8; TM 7.2.1906.

8. TM 7.2.1906.

selvitys on kattavin. Häneltä jää kuitenkin käsittelemättä agitaatiopiirien syntymisen myötä tapahtunut alueellisesti kiinteän agitaatiotoiminnan synty ja laajentuminen.⁹ Hannu Soikkanen on jonkun verran tarkastellut tätä käännettä. Hän kiinnittää huomiota kahteen tärkeään seikkaan. Keväällä 1906 agitaatiopiiriin astuttua voimaan aloittivat toimintansa entisten puolueen vakinaisten agitaattoreiden lisäksi pysyvät piiriagitaattorit (16 piirissä) ja näiden ohella toimivat vielä useat ”kunnallisagitaattorit” ja ”paikallisagitaattorit”, joita yksittäiset työväenyhdistykset palkkasivat, usein vaaleja edeltäviksi kuukausiksi. Toinen tärkeä seikka oli valtava puhujapyyntöjen ja puhujaksipääsypyyntöjen tulva, joka puoluehallintoon kohdistui. Tämän vuoksi agitaattoreiden kouluttaminen tuli yhä ajankohtaisemmaksi kysymykseksi.¹⁰

Suurlakon jälkeisessä puhetoiminnan kehityksessä voi erottaa ensimmäiseen maailmansotaan asti kaksi vaihetta:

1) kenttäagitaation vyöry suurlakon jälkeen ensimmäisiin vaaleihin asti 1905–1907, osittain jatkuen sen jälkeenkin;

2) kaksoisagitaation vaihe, jolloin (a) piireissä järjestettiin työväenliikkeen järjestöaktiiveille suunnattuja valistavia luentokursseja ja (b) kentällä harjoitettiin suurelle yleisölle suunnattua äänestämään patistavaa vaaliagitaatiota; vaiheeseen siirryttiin vähitellen 1907–1913.

Eduskuntauudistuksen merkitys ja vaikutus on siis tässäkin aivan keskeinen. Toinen vaihe tuli kuitenkin hallitsevaksi vasta vuoden 1909 aikoihin.

Kaksoisagitaation työnjako vakiintui hiljalleen. Turun ja Porin läänin pohjoisessa vaalipiirissä tapahtunut kehitys on hyvä esimerkki. Keväällä 1910 vaalipiirin sosialidemokraatit totesivat piirikokouksessaan, ettei pelkkä kenttäagitaatio enää riitä.

”(...) lentävä agitatsioni, kertapuheet, ovat tehneet tehtävänsä. Nyt vaaditaan voimaperäisempää toimintaa. (...) Tosin kyllä ei näille luentokursseille, jotka kestävät useita iltoja, voida koota sellaista kuulijajoukkoa kuin agitatsionipuheisiin, mutta ne, jotka niihin ottavat osaa, saavat paljon perinpohjaisemmat käsitykset sosialidemokratiasta kuin mitä kertapuheitten kautta olisi mahdollista.(...) On kyllä huomioonotettava, että varallisuus ei salli tällaisia kursseja järjestää

9. Eklund 1924, 277–284.

10. Soikkanen 1961, 335–337.

joka kylään ja yhdistykseen, mutta ne 40-50 henkilöä, jotka joka pitäjässä joutuvat kursseja seuraamaan, voivat puolestaan toiminnal-
laan täyttää sen aukon, mikä tämän puutteellisuuden kautta valistus-
työhön jää.”¹¹

Seuraavana vuonna päätelmä oli entisestään selkiintynyt:

”(...)piirin valistustyön tulee kohdistua enemmän perinpohjaisem-
maksi, laajempia tietoja antavaksi ja toivotaan sen kautta saatavan
paikallisiin järjestöihin voimia ja yleensä valistustaso puolueen jäse-
nissä kohoamaan, niin että ne ottavat innokkaasti herättääkseen vielä
sosialidemokratialle kylmäkiskoisia työläisiä.”¹²

Herätysagitaatiota ei hylätyt kokonaan. Vuonna 1912 työnjako luen-
tokurssien ja kiertävän agitaation kesken selkiytyi:

”a) etupäässä luentokurssien muodossa niissä kunnissa missä tällai-
nen valistustyö katsotaan olevan mahdollista; b) kiertävän agitationin
muodossa piirimme pimeimmissä kunnissa.”¹³

Kehityksen yleinen mieli on siinä, että ensimmäisten vaalien alla
puhunnan järjestäjät uskoivat kiertävän kenttäpuhunnan määrällisen
kasvattamisen heijastuvan suoraan vaalikannatuksen kasvuna, mutta
muutaman vaalivuoden jälkeen alkoi tuon uskomuksen kriittinen ar-
viointi. Kasvanut agitaatio ei ollutkaan kasvattanut äänimääriä.

Tultiin ehkä siihen ajatukseen, että vaikka sosialidemokratialle
otollisimmat sielut saadaankin puolueen kannattajiksi ammattipuhu-
jien kiertävällä herätysagitaatiolla, niin tie jo vallattujen alueitten
vähemmän otollisen työväen sieluun kulkee toveriherätyksen kautta.
Näin päädyttiin kaksivaihehypoteesin kannalle, valistamaan puolue-
aktiiveista oman alueensa herättäjiä. Tämän rinnalla kiertävä kent-
täagitaatio sai elää, etenkin sosialidemokratialle valtaamattomilla
alueilla, mutta enää se ei ollut pääsijalla.

-
11. Turun ja Porin läänin pohjoisen vaalipiirin sosialidemokraattisen vaalipiiriko-
kouksen pöytäkirja 6–7.5.1910; TA 329(471)5.
 12. Turun ja Porin läänin pohjoisen vaalipiirin sos.dem. vaalipiirijärjestön kokous
21–23.4.1911, 46 ja liite n:o 3; TA 329(471)5.
 13. Turun ja Porin läänin pohjoisen vaalipiirin sosialidemokraattinen vaalipiiriko-
kous 6–8.4.1912; TA 329(471)5.

7.2.2. Johtajat, puhujat, joukot

Sosialidemokraattisen puolueen mittava kasvukehitys suurlakon jälkeen ei johtunut enempää suullisesta kuin kirjallisestakaan valistustyöstä. Puolueella oli ennen suurlakkoa vain kaksi, joskus kolme kiertävää puhujaa kentällä.¹⁴ Marraskuun henki ei ollut agitaattoreiden kiihoitustyön seurausta, mutta sai aineksia siitä: puheet sosialistisesta onnelasta konkretisoituivat toivekuvaksi historialliseen horisonttiin. Kansanmielialojen muututtua puoluejohdon oli ryhdyttävä mittaviin uudelleenjärjestelyihin valistustoiminnan saralla. Puhujien määrä moninkertaistettiin, heitä koulutettiin ja kontrolloitiin entistä tehokkaammin. Maata kiertävien satunnaisten sosialistisaarnaajien tilalle *yritettiin* nyt luoda rationaalisesti ohjailtu ja oikeaoppista sosialidemokratiaa levittävä puhuntakoneisto.

Puoluehallinto ohjasi ja kontrolloi agitaattoreitaan jossain määrin jo ennen suurlakkoa; se antoi ideologisia ohjeita ja vaati matkaraportteja. Esimerkiksi vajaa kuukausi ennen suurlakkoa puoluehallinto vastasi juuri palkatulle agitaattorilleen, ”herra Stenforssille”, että ”agitaattorin on aina selitettävä vain puolueohjelmaa kajoamatta mihinkään muihin asioihin”.¹⁵ Agitaattoreiden velvollisuutena oli laatia matkoistaan raportti puoluehallinolle määrätyin väliajoin. Nämä agitaattoreiden matkakertomukset toimivat paitsi kontrollivälineinä myös tiedonantoina kansan mielialoista puolueen johdolle. Agitaattorit olivat kentällä sekä puolueen suu että korva.

Agitaattorin toimi on kiintoisa ideologisen muokkauksen kannalta sikäli, että se perustuu puhuntavallan erottamiseen päättäjä- ja toimeenpanovallasta. Agitaattorilla oli lupa puhua, mutta ei lupaa vetää linjaa tai tulkita puoluekokouksen päätöksiä. Oli pysyttävä puolueohjelmassa ja puoluekokouspäätöksissä.¹⁶ Kaikki puheen sisältö oli jo olemassa, agitaattori vain ilmaisi sen innostavalla, painokkaalla, vakuuttavalla tai muulla tilanteeseen sopivalla tyyllillä – tämä oli ihanne. Tällä tavoin agitaattori oli lähempänä esiintyvää taiteilijaa kuin puhujamatkoilla kiertävää poliitikkoa. Tosin agitaattorilla oli tulkin-tamateriaaliin nähden enemmän vapauksia kuin lausujalla tai näyttelijällä, joille annetaan teksti valmiina käsikirjoituksena. Agitaattori

14. Vrt. PH:on ja PH/tvk:an pöytäkirjat.

15. PH/tvk 1.10.1905.

16. Vrt. esim. PH/tvk 1.10.1905.

sai itse hakea sanat, joita käytteli, kunhan ne vain viittasivat annettuun sisältöön. On toki semioottiselta kannalta selvää, että tällaisessa muodonannossa tapahtuu myös sisällönantoa: kansantajuistuttaminen epäilemättä muutti virallisesti annettua puhuntas sisältöä muuttaessaan ilmaisujen keskinäisiä suhteita siinä ilmaisujen sarjassa, jota tietyn oikeaoppisen sisällön ilmaisemiseksi ja välittämiseksi käytettiin.¹⁷ Tässä mielessä agitaattorin puhe oli aina vääräoppista. Myöhemmin osa agitaattoreista hakeutui poliittiselle uralle, valtiopäivämieheksi ja puolueen päättäviin ja toimeenpaneviin toimiin. Tällöin he joutuivat vaihtamaan roolia eikä se aina ollut kovin helppoa. Esimerkiksi eduskunnan kateederilla agitaattoreiden oli vaikea löytää oikeaa, riittävän argumentoivaa puhetyyliä.¹⁸ Nämä siirtymisten aiheuttamat ongelmatilanteet paljastavat juuri sen, että agitaattoreiden puhunta on väistämättä ollut tiettyssä määrin vääräoppista puolueen puhuntavallan vartijoiden kannalta.

Ihanteellinen käsitys puhunnan autonomiasta tuli näkyviin siinä, miten vaalipiirien sos.dem. toimikunnissa ratkaistiin akuutti puhujaja rahapula. Vaalien alla järjestettäviä valistusiltamia varten ei kirjoitettu ainoastaan erityisiä ohjeita ja ohjelmaehdotuksia vaan myös valmis puhe ja sen esittämisohjeet.

”Kun sitäpaitsi puhujan lähettäminen piiriin etäisemmille syrjäseuduille tulee kalliiksi, niin on päätetty korvata puhuja, ainakin osaksi, siten että valmistetaan näitä valistus-iltamia varten lyhyt, sattuvasanainen puhe, joka voidaan lukea siellä, mihin ei puhujaa saada. Puheen mukaan liitetään ohjeet, miten sen esittämistä olisi harjoiteltava ja miten se sitten olisi esitettävä, ettei esitys kuullostaisi yksitoikkoselta lukemiselta, vaan puheen pitämiseltä.”¹⁹

Agitaation järjestäjien mielessä elänyt käsitys puhunnan kautta leviävästä ja sisäistettävästä sosialismin opista on perustunut voimakka-

17. Ks. esim. Silverman & Torode 1980, 258–262 sekä Barthes, 1982, 53–55.

18. Esimerkiksi Eetu Salinin puheet eduskunnassa olivat niin maalailevia, että ne ”tulkittiin usein myös kiihottamiseksi” (Soikkanen 1967, 13). Toinen esimerkki: Eduskuntaryhmässä keskusteltiin 4.10.1908 puheenvuorojen käyttämisestä eduskunnassa, ryhmä jakautui kahtia toisten vaatiessa, että olisi puhuttava mahdollisimman vähän ja toisten vaatiessa, että ”olisi agiteerattava” (ER 4.10.1908).

19. Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan ohjeet piiriin valistusiltamien toimeenpanossa 1909; TA 329(471)5.

seen valistusoptimismiin. Esimerkki Turun ja Porin läänin pohjoisen vaalipiirin sos.dem. vaalipiirijärjestöstä vuodelta 1913:

”Sitä myöten, kun tapahtuu vallankumous työväestön aivoissa kun sieltä valistus ja tieto kutistaa tietämättömyyden ja samalla myös hävittää orjuuden poltinmerkin työväestön olemuksesta, tapahtuu taloudellinen vallankumous yhteiskunnassa, omistavien ja omistamattomien luokkien, rikasten ja köyhien häviäminen ihmiskunnan suurlta näyttämöltä, jolle sen jälkeen seuraa yhteiskunta, joka takaa kaikille ihmisille taloudellisen ja henkisen hyvinvoinnin.”²⁰

Näin valistusoptimismin ihanne kääntyi jyrkimmillään jo voluntaris-
miksi ja vastaan sitä oikeaoppista historiallista materialismia, jota se
viitesisältönään piti.

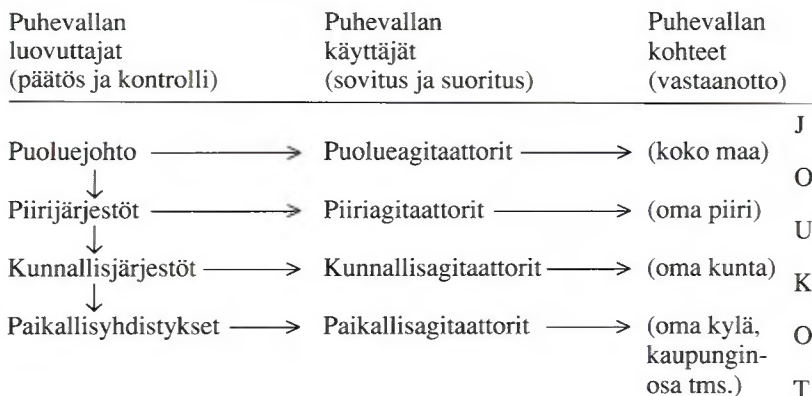
Sosialidemokraattisen puolueen suurlakon jälkeisessä agitaatiotoi-
minnassa voi erottaa kolme tasoa, jotka vastaavat toiminnan keskeisiä
osapuolia (vrt. Kuvio 13.). Kansalaisoikeudet – yleinen äänioikeus,
puhe- ja kokoontumisvapaus ym. – kohottivat agitaation kohteen,
joukot, suoraan keskeiseksi ymmärretyksi voimatekijäksi paitsi puo-
lueen sisäisen lujittamisen myös puolueen poliittisen vaikutuksen
kasvattamisen kannalta. Toisen tason muodostivat eritasoiset ja eri
muotoista agitaatiota harjoittavat *puhujat*, joiden määrä kasvoi nope-
asti. Puolueen johto luovutti agitaattoreille oikeudet käyttää legitii-
miä puhevaltaa puolueen nimissä. Keväällä 1906 tapahtuneiden uu-
delleenjärjestelyjen eli agitaatiopiirien muodostamisen jälkeen myös
piiritason johdolla, kunnallisjärjestöjen johdolla ja pian jopa yksit-
täisten yhdistysten johdolla oli valtuudet palkata puhujia puolueen
nimissä omalle alueelleen. Tämä mutkisti asetelmaa puoluejohdon
kannalta. Kolmas osapuoli oli siis *puoluejohto*, joka oli puhunnan
sisällöllisen määrittelyn ja kontrolloinnin keskus.

Laajentuva agitaatiotoiminta toi muassaan uusien kuulijoitten ja
jäsenien lisäksi myös uusia puhujia ja puhujiksi pyrkijöitä. Puolue-
hallinnolle virtasi sekä puhujapyyntöjä että agitaattorivaltakirjapyyntö-
jä.²¹ Oli muodostunut valtava puhuntakoneisto: joka ilta eri puolilla
maata kokoontui kymmeniin tilaisuuksiin tuhansia puolueen sanan
kuulijoita. Puoluejohto ei enää piiri-, kunnallis- ja paikallisagitaation

20. Turun ja Porin läänin pohjoisen vaalipiirin sos.dem. vaalipiirijärjestön piiriko-
kus 24–26.5.1913; TA 329(471)5.

21. Kirjeitä PH:lle; TA 329.5 (471) F 8.

KUVIO 13. *Suurlakon jälkeen muotoutuneen sosialidemokraattisen puhuntakoneiston rakenne.*

Huom! Sama koneisto toimitti myös joukkojen mielialojen ja agitaattoreiden toiminnan tarkkailun tehtäviä. Raportointivirrat kulkivat luonnollisesti samoja reittejä kuin puhunta, mutta päinvastaiseen suuntaan.

käynnistettyä voinut tietää tarkalleen kuka puhui missä ja mitä puolueen nimissä. Yksittäiset työväenyhdistyksetkin palkkasivat agitaattoreita.²² Tilanne avasi mahdollisuuksia kaikenlaatuaiselle yritteliäisyydelle.

Aika ajoin ja paikoitellen agitaattoreiden toiminta uhkasi riistäytyä täysin järjestäytyneen työväenliikkeen käsistä. Kevään 1906 aikana maaseutu vilisi monenlaisia puhujia, joista osa oli suoranaisia aatteellisia ja mahdollisesti myös taloudellisia yksinäisyrittäjiä. Syntyi ongelma nimeltä ”valeagitaattorit”. Jotkut ”valeagitaattoreista” saattoivat myös olla puolueen kannalta vääräoppisia anarkismin tms. suuntauksen edustajia. Ongelmasta tuli julkinen, kun paikalliset työväenyhdistykset julkaisivat alueensa työväenlehdessä yleisölle suunnattuja ilmoituksia, joissa varoitettiin tämän näköisestä ja tuolla nimellä esiintyvistä kiertävistä puhujasta, joka esittelee itsensä tuon tai tämän yhdistyksen tai piirin agitaattoriksi vaikka todellisuudessa onkin

22. Esimerkiksi kesäkuussa 1906 Ruoveden kunnassa toimiva työväenyhdistys ”Tulevaisuus” julkisti agitaattorin paikan haettavaksi Kansan Lehdessä; ks. KL 16.6.1906.

”valeagitaattori”. Esimerkiksi maaliskuun alussa Forssan työväenyhdistys varoitti Kansan Lehdessä julkaistulla ilmoituksella Loimaalla esiintyneestä valeagitaattorista.²³ Puhujilta kehoitettiin aina vaatimaan valtakirjaa ennen puheluvan myöntämistä.

7.3. Ohjailu ja palaute

7.3.1. Aatesisältö

Ennen uuden vaalilain lopullista voimaansaattamista puoluehallinto ohjasi keväällä 1906 nopeasti kasvanutta agitaattorikuntaa puhumaan erityisesti kysymyksestä ”menettelytapa ja suurlakko”. Puhunnan piti olla temaattisesti Tampereen ylimääräisen puoluekokouksen määrittelemän linjan mukaista ja keskeisenä, puoluejohdon jatkuvasti säätelämänä periaatteena oli lakkovaikkuuden ylläpito pelotetarkoituksessa lakkoon kuitenkin ilman erityisen painavia – ts. yleisen äänioikeuden täydellisen romuttamiseen liittyviä – syitä ryhtymättä.²⁴ Vaalilain voimaansaattamisen jälkeen syksyllä 1906 puhunta keskitettiin temaattisesti uutta vaalilakia ja vaaliohjelmaa koskevaksi.²⁵

Ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaalien jälkeen kenttäagitaatio alkoi jaksottua vaalitaistelujen mukaan. Aiemman tutkimuksen mukaan vaaliagitaatio ei juurikaan ollut opillista agitaatiota vaan keskittyi käytännöllisiin uudistuskysymyksiin lukuunottamatta ensimmäisiä vaaleja, jolloin vaalitaistelu käytiin vielä yleisten periaatteiden tasolla.²⁶

Puoluejohdon ohjailu- ja kontrollipyrkimyksiä kuvaavien dokumenttien perusteella muodostuu käsitys, että sisällöllisesti yhä tärkeämmäksi tuli vaaliohjelman selostaminen ja porvaripuolueiden arvostelu. Puoluejohdon toimesta agitaattoripuhunta suunnattiin aluksi laajoihin järjestäytymättömiin joukkoihin, mutta varsinkin suurlakon ja Viaporin kapinan jälkeen, sosialidemokraattisen liikkeen joukko-

23. KL 2.3.1906.

24. Lehokas 1929 (1909), 73–74.

25. TA 329.5 (471), SDP, kansio ”Matkakertomuksia 1905–1909”.

26. Vrt. Soikkanen 1975, 170–185.

kannatuksen paisuessa jo yli puolueen kaaderiston hallinnan, alettiin tietoisesti kehittää nimenomaan valistavaa agitaatiota, joka suuntautui jäseniin ja kannattajiin herätysagitaation jäädessä toissijaiseksi ainakin virallisissa päätöksissä.²⁷ Herätysagitaation kansankäsityksiin mukautuva traditio kuitenkin jatkui puolueen vaaliagitaatiossa²⁸, vaikka se sisällöllisesti perustuikin pääasiassa puolueen vaaliohjelman selittämiseen ja vaalilupauksiin siinä missä vanha agitaatio oli perustunut ennenmuuta sosialististen ihannekuvien kansankäsityksiä hyödyntävään maalailuun, porvaristoon suuntautuvan luokkavihan lietsomiseen ja sosialismiin kohdistuvien ennakkoluulojen kumoamiseen.²⁹

Tämä yleiskuva johtaa väistämättä harhaan, sillä reaalin kehitys ei noudattanut puoluejohdon ohjailupyrkimyksiä. Sitä, missä määrin puhujat konkreettisissa puhetilanteissa loppujen lopuksi saamaansa opilliseen koulutukseen nojautuivat, me emme voi tietää. Osa saattoi saarnata pitkästyttävänkin uskollisesti oikeata oppia ja teoriaa³⁰ osan yhä vain mukautuessa kuulijakunnan kansanomaiseen maailmankuvaan.³¹

Esivallan kontrollitoimia tarkastellut Y.K. Laine antaa sen kuvan, että sensuurin tiukentuva ote vaikutti puhevaltaa rajoittavasti vuosista 1908–09 alkaen.³² Puolueen puhujat olivat joutuneet esivallan kynsiin myös ns. routavuosien aikana, varsinkin Forssan kokouksen jälkeen.³³ Tällaiset uhkatekijät saattoivat tietenkin painaa agitaattoreiden puhuntaa maltilliseen suuntaan. Kautskylaisessa vallankumouso-
pissa ei tosin ollut mitään esivaltaa välittömästi uhkaavaa³⁴, mutta siinä käytettiin kuitenkin siinä määrin radikaaleja ilmaisuja, että esivallan oli vaikea erottaa tätä sanaradikalismia suoran toiminnan radikalismista. Esivalta ei helposti huomannut eroa venäläisen ja suomalaisen sosialidemokratian välillä.

Von Schoultz näkee puolueen ennen suurlakkoa harjoittaman agitaation painopisteeksi erityisesti luokkavihan lietsomisen sosialistis-

27. Vrt. V PK, 355–356, 454–455, 459–460.

28. Vrt. Haatanen 1968, 161–164; Soikkanen 1975, 185.

29. Vrt. Schoultz 1924, 150; Lehokas 1929 (1909), 75; Soikkanen 1961, 181–182.

30. Vrt. Alakapee 1982, 259.

31. Vrt. Louhikko 1943, 91.

32. Laine 1946, 212 ja edelleen. Vrt. myös Jussila 1979, 229.

33. Ks. esim. Soikkanen 1961, 134–135 ja 180.

34. Vrt. Jussila 1979, 113–115.

ten oppien ja tulevaisuudentoiveiden jäädessä sivuun. Samassa yhteydessä hän viittaa herätetyn luokkavihan aiheuttamiin kohtalokkai-
siin seuraamuksiin.³⁵

Agitaation vaikutusta koskevien päätelmien tekoa on vaikeuttanut se, että agitaation sisältöä suurlakon ja kansalaissodan välisenä aikana on aiemmassa tutkimuksessa selvitetty kovin puutteellisesti. Ja kuitenkin juuri tuo puhunta oli puolueen harjoittaman ideologisen muokkauksen välineistä se, joka suuntautui suorimmin laajoihin kansanjoukkoihin.

Laajimmin on setvitty agitaatiota, joka edelsi ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleja.

Maalaisköyhälistöön, loisiin, mäkitupalaisiin ja muihin tilattomiin kohdistunutta sosialidemokraattista agitaatiota on käsitellyt Pekka Haatanen.³⁶ Hänen arvionsa mukaan sosialidemokraatit pyrkivät vaaliagitaatiossaan herättämään maalaisköyhälistön piirissä epäilyksen vallitsevan järjestelmän oikeudenmukaisuutta vastaan ja horjuttamaan heidän uskoaan ”sallimukseen” ja ”jumalalliseen johtoon”, joihin heitä jo lapsesta saakka oli opetettu tyytymään. Agitaatiossa korostettiin sitä, ettei kohtalo ja luonto ollut määrännyt maalaisköyhiä huonoon asemaan, vaan ”sydämettömät ihmispedot”.³⁷ Lietsoittiin siis luokkavihaa, jota koetettiin sitten suunnata punaisen viivan vedoksi ensimmäisissä yksikamarisen eduskunnan vaaleissa. Agitaatiossa kiinnitettiin huomiota konkreettisiin sääty-yhteiskunnan ilmaisuihin kuten istumajärjestykseen kirkossa. Erityisesti Haatanen kiinnittää huomiota SAL:ssä vain hiukan ennen vaaleja julkaistuun vaalipropagandistiseen artikkeliin, jossa tilattomille luvataan maata viljelyspakon ja pakkoluovutuksen voimalla: pakkoluovutusmaista ”ei missään tapauksessa sosialistien mukaan tulla maksamaan täyden arvon mukaan. Ne riistetään, ... otetaan parempiin käsiin – ja tämä kaikki tapahtuu sekä ’laillisessa järjestyksessä’ että ... kansan enemmistön oikeudentuntoa vastaavalla tavalla ...”³⁸ Näin vaaliagitaatiossa lyhyesti sanottuna lupailtiin liikoja. Haatanen ei käsittele muuta kuin sanomalehtien agitaatiokirjoituksia, mutta viittaa siihen, että puhuttu agitaatio oli kirjoitettua paljon maalailevampaa ja kuu-

35. von Schoultz 1924, 150–151.

36. Haatanen 1968, 161–164. Haatanen ei lue torppareita varsinaiseen maalaisköyhälistöön.

37. TM 30.11.1906, vrt. myös Haatanen 1968, 162.

38. SAL 26/07, vrt. myös Haatanen 1968, 163.

lijoiden tarpeen mukaan asetettua.³⁹

Soikkasen mukaan työväen agitaation luonteeseen vaikutti paitsi kuulijoiden alhainen sivistystaso myös puhujien vähäinen koulutus. Kun kiertävien agitaattoreiden koulutus perustui vain parin viikon kurssiin ja muutaman sosialismia käsittelevän kirjan lukemiseen, niin sosialismi heidän esittämäänsä yksinkertaistui ja konkretisoitui. Soikkanen arvioi, että puhujien esityksissä keskeisenä teemana oli kapitalistisen yhteiskunnan ”kurjuuden” ja sosialistisen ”ihanuuden” vastakkain asettaminen. Julistus mukautettiin kentän tarpeisiin, se lähestyi kristillistä julistusta. Sosialismista käytettiin monin paikoin ”työväen evankeliumin” nimitystä. Luokattoman yhteiskunnan kuva lomittui kuvaan taivaasta. Voimakkain värein kuvattiin tulevaisuudessa tapahtuvaa osien vaihtumista ja kaikkien mittapuiden uudelleen arvioimista. Tällöin tulisi toinen tila, jossa ”köyhät” ja ”kurjat” olivat ensimmäisiä, ”mahtavat” ja ”rikkaat” viimeisiä. Siellä missä sosialismi ei alkanut merkitä utopistista ihannekuvaa se käsitettiin varsin konkreettisten vaatimusten, kuten lyhyemmän työpäivän, paremman palkan ja pienempien torpparirasitusten toteutumiseksi. Agraariympäristössä sosialismille annettiin Soikkasen mukaan miltei poikkeuksetta maaomaisuuden uudelleenjakoon liittyvä sisältö. Sosialismista puhuttiin ”tavarantasaussoppina”. Toinen maalaisympäristössä hallitseva sosialismin tunnus oli, että se ”kieltää Jumalan ja tulevaisen elämän”.⁴⁰

Soikkanen pohtii jonkin verran puhujien roolia ja tehtävää puolueen ideologisen kokonaistyön kannalta. Hän toteaa suurlakon jälkeen tapahtuneen organisatorisen muutoksen – siis agitaatiopiiriin – ja valtavan innostuksen päästä agitaattoriksi sekä puhujatoiminnan yleisen laajentumisen. Hän korostaa puhujien tehtävien organisatorista puolta: monet työväenyhdistykset syntyivät puhujien matkojen tuloksena. Nämä ”ylhäältä” perustetut yhdistykset sammuihin kuitenkin nopeasti ensimmäisen innostuksen mentyä ohi.⁴¹ Soikkasen kirjoittamassa SDP:n puoluehistoriassa agitaatiota käsitellään aika vähän. Ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleissa käytetystä agitaatiosta todetaan, että se perustui voimakkaisiin vastakohtapareihin: herrat-työläiset, köyhät-rikkaat, taivas-helvetti, totuus-valhe, musta-valkea, sosialistinen yhteiskunta-kapitalistinen yhteiskunta. Samaa

39. Haatanen 1968, 163–164.

40. Soikkanen 1961, 181–182.

41. Soikkanen 1961, 336–337.

kaksijakoisuutta korostettiin suhteessa muihin puolueisiin: toisella puolen olivat sosialidemokraatit ja toisella puolen porvarilliset. Soikkasen mukaan sosialidemokraattien vaalilupaukset olivat korkealle mitoitettuja. Vähän koulutetuilla puhujilla ei ollut edellytyksiä keskustella konkreettisesti lupausten toteuttamismahdollisuuksista, joten heidän voimansa oli uuden ja paremman yhteiskunnan yleisessä esittelyssä.⁴² Vaikka Soikkanen ei käsittele agitaation ohjailua oikeaoppisen koulutuksen ja kirjallisuuden avulla, hän toteaa, että 1910-luvun taitteessa vaaliagitaatio ei enää perustunut yhtäkkisiin odotuksiin.⁴³ Tässä työssä aiemmin esiteyn valossa näyttää kuitenkin siltä, että *yrietykset* reivata agitaatiota oikeaoppiseen suuntaan pois utopistisesta maalailusta käynnistyivät jo Lahden agitaattorikursseilla 1906.

David Kirbyn mukaan agitaatio oli työvenliikkeen vaikuttavin menetelmä kansan tavoittamisessa. Etenkin maaseudun ihmiset olivat tottuneet kiertävien evankelistojen ja paikallisten pastoreiden saarnoihin paremmin kuin lukemaan lehtiä. Agitaattoreiden puheet muistuttivat evankeliumin julistamista tulevan sosialistisen onnelan kuvauksineen. Näin sosialismi voitti monia seuraajia kvasiuskonnollisen vetovoimansa vuoksi. Vaikka agitaattoreita kurssitettiin, tosiasiaksi jää, arvioi Kirby, että useimpien puheiden laatu vetosi enemmän tunteeseen kuin järkeen. Marxilaisuuden tuntemus ei ollut kovin korkealla edes puolueen toimihenkilöitten piirissä. Niille, jotka ovat arvostelleet silloisen kehityksen tätä piirrettä, Kirby haluaa muistuttaa emotionaalisen energian valtavasta merkityksestä ja voimasta. Suomen sosialidemokraattinen puolue ei olisi koskaan voittanut joukkojen suosiota jos se olisi korostuneemmin seurannut maltillisen kasvattamisen ohjelmaa.⁴⁴ Agitaation kehitystä oikeaoppisen valistuksen suuntaan Kirby ei käsittele lainkaan.

Ammattiyhdistysliikkeen keskusjärjestön historiassa Pirjo Alakapee viittaa siihen, että Ammattijärjestön puhuja August Lindell oli vuonna 1912 järjestön luottamusmiehille moittinut silloisia puolueen puhujia liian teoreettisiksi. Lindellin mielestä puolueen puhujat tarjosivat ”sielunruokaa, josta ei ollut pienintäkään tulosta järjestäytymiselle, sillä mitäpä maalaistyöväki ensimmäisenä ymmärtää historiallisesta materialismista, jota puolueen agitaattori pari tuntia konemai-

42. Soikkanen 1975, 170–171.

43. Soikkanen 1975, 185.

44. Kirby 1971, 23–24.

sesti saamaa”.⁴⁵ Alakapee päätelee, että Lindellin moitteessa on ilmeisesti perää: työväenliikkeen aatteellisia periaatteita oli vaikea pukea kansantajuiseen muotoon.⁴⁶ Näin tämä kuvaus, joka sijoittuu suurlakon jälkeisiin vuosiin, on lähes päinvastainen kuin esimerkiksi Kirbyn hahmottama kuva agitaatioin välttämättä tunteenomaisena pysyneestä tyylistä.

Puoluejohdon lisäksi agitaation aatesisältöä käsiteltiin jonkin verran myös vaalipiirien piiritoimikunnissa ja piirikokouksissa. Niissä puhuntaa pyrittiin ohjailemaan puolueohjelman mukaiseksi. Esitelmien aiheina olivat etupäässä puolueen ohjelma ja sosialidemokratian teorian ja periaatteiden selvitys.⁴⁷ Joskus pidettiin myös aivan välttämättömänä, että agitaattorit oikeutettaisiin puhumaan ”ainoastaan aineista jotka kuuluvat puolueohjelmaan ja nykyjään vaaliagitatsiooiin”.⁴⁸

Kovin usein nousi esiin se, että uskontokysymyksen selostaminen oli koettu erityisen hankalaksi. Kentältä tulevissa arvioissa etenkin maalaisväestöä pidettiin sangen uskonnollisena, ja sen uskottiin vähentävän puolueen kannatusta. Turun ja Porin läänin pohjoisessa vaalipiirissä sijainneesta Lavian työväenyhdistyksestä raportoitiin piiritoimikunnalle näin:

”Maalaisväestö on siksi kristillismielisellä kannalla, että jos ne huomaa jotain uskontoa ja kirkkoa vastaan, niin ne ne vähemmän työväenaatteeseen syventyneet ihmiset erkanevat meidän riveistämme vastapuolueen listoille äänestämään, joka olisi kauheata.”⁴⁹

Piiritoimikunnassakin puolueen vastustajien koettiin käyttäneen tilannetta hyväkseen. Aina kuitenkin todettiin, että puolueohjelman uskonnonvapautta korostava 5. kohta oli tärkeä ja selostettavaksi sopiva.

Siitä millaista aatesisältöä sosialidemokraattisissa agitaatiopiireissä kansalle haluttiin suunnata kertovat myös vaalipiirien edustajakokouksissa hyväksytyt vaalijulistukset. Ne ovat jo paljon verevämpää

45. Alakapee–Valkonen 1982, 259.

46. Alakapee–Valkonen 1982, 259, vrt. Louhikko 1943, 83–84.

47. Esim. Hämeen läänin pohjoisen vaalipiirin sosialidemokraattisen piiritoimikunnan toimintakertomus 1907; TA 329(471)5.

48. Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos. dem. edustajakokouksen pöytäkirja 1906, 10; TA 329(471)5.

49. Aaltonen 1987, 64.

ja vähemmän opillista kieltä kuin puolueen ohjelma. Julistuksissa korostetaan yhteiskunnallisia kontrasteja ja luvataan paljon.

Tässä tarkastellaan esimerkiksi Hämeen eteläisen vaalipiirin sosiaalidemokraattien vaalijulistusta vuodelta 1907.

”Hämeen köyhä kansa!

- Olet jo kauvan kärsinyt rahavallan sorron alla. Olet nähnyt mitenkä sukupolvi toisensa jälkeen on saanu uhrata elämänsä
- (1) voimat rikkaitten ja mahtavain rikastuttamiseen. Itse et ole saanut muuta palkkaa työstäsi kuin köyhyyttä, nälkää ja vilua työsi aikana ja vaivastalon kurjuuden sitte kun voimasi on loppuneet. Olet pyytänyt parempaa – et ole saanut, ja sinulla ei ole ollut valtaa sen ottamiseen. Mahtavat ova lakia laatineet ja
 - (2) rikkaat ovat siitä hyötäneet. Kärsimykset on jätetty sinun kannettavaksesi.
 - (3) Nyt on aika toinen, nyt sinun käsissäsi on valta, jos vaan osaat käyttää sitä hyväksesi. Pian kokoontuu Suomen uusi köyhälis-tön valloittama eduskunta. Se voi tehdä parannuksia sinun elämääsi jos siellä vaan löytyy tarpeeksi monta siskoa ja veljeä, jotka puoltavat näitä parannuksia köyhän kansan eduksi.

Osaatko sinä käyttää valtaasi? Osaatko tukea omia veljiä ja siskoja?

- (4) Wallassaolijat tulevat sinun luoksesi antaen sinulle kauniita lupauksia, jos sinä suostut auttamaan heitä. He koettavat peittää sinun silmäsi ja vakuuttavat että juuri he – kansan entiset ja nykyiset sortajat ovat sinun ystäviäsi. He koettavat valheilla ja vääristelyillä vieroittaa sinut omasta luokastasi, omasta toiminnastasi. Heillekkö sinä annat kannatuksesi? Muista, jos niin teet, niin taistelet itseäsi vastaan, olet omien lapsiesi onnen syöjänä.

Hämeen köyhä kansa! Köyhäin kotien äidit, te tulevan sukupolven kasvattajat!

Me, yhteiseen neuvotteluun lähettämäsi edustajat, olemme monien tuhansien toverien valtuuttamina koettaneet joukostas-menne etsiä miehiä ja naisia, joille me annamme täyden luottamuksemme ja joita me tahdomme lähettää Suomen uuteen eduskuntaan ajamaan Suomen sorretun kansan asiaa. Sinä näet heidän nimensä julkaistuna tässä alempana. Ne eivät ole ulko-kullattuja aatelisnimiä, eikä mahtavain puumerkkejä. Mutta kun sinä yksimielisesti annat niille tukea, tulevat nekin mahta-viksi ja voivat luoda sinulle ja lapsillesi sitä päivän valoa, jota et vielä koskaan ole saanut nauttia.

Muista mihin elämäsi ja lastesi onni velvoittaa sinua! Meillä

- (5) ei ole mahtia, ei ole voimia, muuta kun silloin, kun me järkähtämättä pysymme yksimielisinä. Yksimielisesti siis toimikaamme! Älköön kukaan antako eripuraisuuden myrkyn hajottaa meidän voimiamme. Älkäämme kallistako korviamme porvaripuolueitten viettelemisiin ja lupauksiin! Olkaamme oman onnemme seppoja!

- Ja kun vaalipäivä tulee, silloin joka mies ja nainen vaaliuuran ääreen, silloin yksimielisyyden voimalla Hämeen eteläisen vaalipiirin köyhän kansan edustajaksi, sorretun kansan oikeuksien puoltajiksi, totuuden perille viejiksi äänestämään seuraavat toverit!⁵⁰
- (6)

Puhunnan aatesisällön kannalta huomio kiinnittyy kuuteen avainlausumaan.

Ensimmäiset kaksi esittävät päällekkäin limittyvät peruskontrastit rikas vs. köyhä, mahtava vs. vallaton. Köyhä kansa on nähnyt ja kokenut kuinka se saa uhrata elämänsä voimat rikkaitten ja mahtavain rikastuttamiseen (1). Mahtavat ovat laatineet rikkaita hyödyttävät lait ja köyhällä kansalla ei ole ollut valtaa (2).

Kolmas lausuma vahvistaa muutoksen. Nyt on aika toinen, nyt valta on köyhän kansan käsissä, mikäli se osaa sitä käyttää (3).

Neljäs lausumaa toteaa vaaran. Vallasolijat, mahtavat ja rikkaat, koettavat kauniilla lupauksilla, valheilla ja vääristelyillä, vierottaa köyhän kansan omasta luokastaan antamaan tukensa heille (4).

Viides lausuma osoittaa heikkojen voiman, jolla vaara on torjuttavissa ja voitto saavutettavissa. Köyhillä on mahti ja voima vain silloin, kun he pysyvät järkähtämättä yksimielisinä (5).

Kuudes lausuma antaa äänestämislle korkeamman päämäärän. Yksimielisyyden voimalla köyhä kansa voi äänestää edustajansa puolustamaan oikeuksiaan ja viemään perille totuuden (6). Näin maallinen etukamppailu pyhittyy lopulta kamppailuksi totuuden puolesta.

Kokoava voima on tässä yksimielisyys. Se ratkaisee uudessa historiallisessa tilanteessa köyhälistön oikeuden ja totuuden kohtalon. Vaali on köyhille historiallinen mahdollisuus muuttua alistetuista ja riistetyistä oman onnensa sepiksi. Työväestö muuttuu historian objektista sen subjektiksi asenaan yksimielisyys vaaleissa.

50. Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. piiriedustajakokouksen pöytäkirja 1907, vaalijulistus; TA 329(471)5.

7.3.2. Puhujien raportit

Puhuntakoneisto pyrki ohjailemaan paitsi puhuntaa myös puhujia. Vaalipiirijärjestöissä todettiin usein, että puolueen nimissä puhuvalla agitaattorilla tulee olla vaalipiiritoimikunnan, kunnallistoimikunnan tai paikallisen agitatsioonikomitean antama valtakirja.⁵¹ Valtakirjaa annettaessa harkittiin, onko henkilö toimeen sopiva.

Puhujan käytöksen tuli olla hyvä. Agitaattoria kiinnitettäessä arvioitiin puhujakandidaatin ”kunnollisuutta”.⁵² Hänen tuli olla rehellinen ja ehdottoman raitis, ja hänen tuli tuntea työväenliikkeen aakko-
set.⁵³ Siten puhujalta vaadittiin jopa suurempaa raittiutta kuin aatteen tuntemusta. Erään ponnien mukaan:

”Agitaattorin tulee olla täysin kykenevä henkilö toimeensa, tietoon ja käytökseen nähden siivo ja raitis.”⁵⁴

Puhuntakoneistolla ei kuitenkaan ollut muuta virallista keinoa kontrolloida puhujan käytöstä kuin puhujain itsensä kirjoittamat matkara-
portit. Tämän lisäksi organisaatiossa liikkui tietenkin paljon epävirallisia tiedonantoja, juoruja ja huhuja.

Puhujat kirjasiivat raportteihinsa puhetilaisuuksien ja kuulijoiden määrät. Tämän lisäksi he saattoivat arvioida agitaation vastaanottoa ja kansan mentaliteettia. Ne olivat eräänlaisia mielialaraportteja.

Suurlakkoa ennen vallinneita mielialoja kuvaili puolueen agitaattori P. J. Mömmö matkakertomuksessa tammikuusta syyskuulle 1905.⁵⁵ Hänen matkansa oli ulottunut Turun-Porin seuduilta Tampereen seudun kautta Savoon. Puhuja oli pysähtynyt kahdeksan kuukauden aikana kaikkiaan 113 eri paikkakunnalla ja pitänyt niissä kaikkiaan 124 puhetta ”melkein yksinomaan puolueohjelmasta ja luokkataistelun välttämättömyydestä”. Kaikkiaan kymmenessä paikassa puhe oli jäänyt pitämättä kuulijoiden puutteessa – tilanne, joka suur-

51. Esim. Turun ja Porin pohjoisen vaalipiirin Sosialidemokratisen Vaalipiiritomikunnan kokouksen pöytäkirja 23–25.1.1909, 14; TA 329(471)5.

52. Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. edustajakokouksen pöytäkirja 1906, 15; TA 329(471)5.

53. Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. edustajakokouksen pöytäkirja 1906, 10; TA 329(471)5.

54. Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. edustajakokouksen pöytäkirja 1906, 14; TA 329(471)5.

55. Ks. TA, 329.5 (471), SDP, kansio: ”Matkakertomuksia 1905– 1909”.

lakon jälkeen oli muutamien vuosien ajan hyvin epätodennäköinen.⁵⁶ Kertomuksensa loppuksi agitaattori Mömmö loi yleissilmäyksen kiertämänsä maan osan henkiseen tilaan:

”Yhdellä kertaa katsellen koko sitä aluetta jolla kerkesin liikkua, voi sanoa, että työväki oli vielä kaikkein pimeintä Pohjois-Savossa, vaan yhtä pimeätä pienemmillä aloilla siellä täällä. Kuitenkin voi luottamuksella katsella sosiaalisen liikkeen tulevaisuuteen Suomessa, sillä kaikkialla on jo huomattavissa ainakin pieniä kipinöitä, joka voi pian sytyttää ilmiliekkin siellä, missä ei vielä ole toivoakaan sellaisesta. Kaikissa tapauksissa kuitenkin vielä kiihoitustyötä tarvittaisiin niin paljon että pienimmätkin voimat olisivat tarpeen.”⁵⁷

Jonkinlaista mielialojen viriämistä jo ennen suurlakkoa on siis ollut havaittavissa, ja jossakin määrin myös puoluejohto on niistä tullut tietoiseksi agitaattoreiden matkakertomusten kautta.

Yleensä agitaattorit kuvailivat joukkojen mielialoja laatusanoilla ”korkea” ja ”innostunut”. Vaikuttaa siltä, että kaikki vastoinkäymiset on kertomuksissa jätetty tiedottamatta. Tällainen kertomustyyli nousee etusijalle suurlakon jälkeen. Luonnollisesti tällainen innostuksen ja menestyksen korostaminen palveli agitaattorien omaa pyrkimystä säilyttää valtakirja, vapaalippu ja palkkaus eli pysyä hyvän puhujan maineessa. Joskus kertomustyyli oli suorastaan rehentelevää: agitaattorit kehuivat omaa karismaattisuuttaan ja kykyään peitota vastaanvääittäjät milloin milläkin ovelalla tempulla. Esimerkiksi saatettiin kerskailla sillä, kuinka oli puhtailla jutunkertojan taidoilla saatu väenkokouksen nauru sosialismin puolelle ja paikalla tulleita porvarillisia yleisen äänioikeuden vastustajia vastaan.⁵⁸ Demagogisten keinojen käyttöä ei tahdottu puoluejohdolta salata.

Toinen tyypillinen rehvastelun aihe oli yhteenotto papin tai poliisin kanssa. Pappi oli kokouksessa paikalla yrittäen puhua lähimmäisenrakkaudesta kaikkien ihmisten kesken, mutta puhuja paljasti papin yleisinhimillisen julistuksen vain tökeröksi yritykseksi huiputtaa työläiset luopumaan omien etujensa ajamisesta.⁵⁹ Poliisi yritti estää lu-

56. Ks. TA, 329.5 (471), SDP, kansio: ”Matkakertomuksia 1905–1909”.

57. Ks. TA, 329.5 (471), SDP, kansio: ”Matkakertomuksia 1905–1909”. (”Agitaattori P.J. Mömmön kertomus agitatsiooni matkoilta tammikuusta syyskuulle 1905”).

58. TA, 329.5 (471), SDP, kansio ”Matkakertomuksia 1905–1909”.

59. Aalle-Teljo Ida, TA 92; Kianto 1909, 102–105.

vattoman kokouksen, mutta puhuja keksi jonkun keinon, jolla virkavallan yritys rajoittaa puhevaltaa valui tyhjiin. Tilaisuus järjestettiin marssin muodossa tai siirryttiin pitämään sitä toisen pitäjän alueelle.⁶⁰ Agitaattorit saattoivat ylpeillä myös saamillaan sakko- ja linnatuomioilla.⁶¹

Suurlakkovuoden jälkeenkin agitaattoreiden tuntuman mukaan työväen keskuudessa arveltiin, että sosialistit valtaan päästyään ensin tappavat papit ja polttavat kirkot. Näitä pidettiin pahimpina sosialismia koskevinä kansanomaisina ennakkoluuloina. Varsinkin suurlakon jälkeen tehostuvan oikeaoppisen agitaation tehtäväksi miellettiin entisen herätysagitaation jättämien uskomuksien poisjuuriminen.⁶² Pappien tappamisen ja kirkkojen polttamisen lisäksi agitaattoreiden raporteissa mainitaan kansanomaisena harhaluulona se, että sosialismi haluaa lakkauttaa kaiken omistusoikeuden ja riistää pois kaikilta heidän yksityisen omaisuutensa ja jakaa sen kaikille tasan.⁶³ Agitaattoreiden ja agitaattoreiksi pyrkivien kuvauksissa harhaluulojen vallallaolon korostaminen palveli toki heidän omaa intressiään pitää yllä ja laajentaa puolueen agitaatiotoimintaa.

Harhaanjohtavinakin agitaattoreiden kuvaukset olivat olennainen ainesosa siinä kuvassa, jonka puoluejohto kentän tilanteesta itselleen loi. Suurlakon jälkeen, erityisesti keväällä 1906, kirjeenvaihto agitaattoreilta ja sellaisiksi pyrkiviltä puoluejohton suuntaan näyttää olleen erityisen vilkasta.⁶⁴ Kirjeissä korostettiin sitä, että puhtaan sosialidemokratian oppi oli jäänyt suurille joukoille aivan tuntemattomaksi, ja sitä, että puhtaan sosialidemokratian sijasta rehottivat hämmäret uskomukset ja toivekuvat. Maaliskuun lopulla räätälinkisälli Karl Kylmälahti, joka pyrki saamaan agitaattorin oikeuksia, lähestyi puoluetoimikuntaa Sääksmäen Armilassa päivätyllä kirjeellä, jossa kuvaili kansan sosiaalista hengenelämää seuraavasti:

”Liikkuessani maaseuduilla olen tullut havaitsemaan sen uskomattoman käsittämättömyyden ja velttouden mikä ns. syvissä riveissä valitsee puhtaan sosialidemokratisen liikkeen ja aatesuunnan suhteen,

60. Kiiskinen 1960, 134–135.

61. Piisinen Otto, P 34; TA 92.

62. TA 329.5 (471), SDP, kansio: ”Matkakertomuksia 1905–1909”.

63. TA 329.5 (471), SDP, kirjeenvaihtoa, kansio F11 sekä kansio ”Matkakertomuksia 1905–1909”.

64. Ks. SDP/kirjeenvaihto, TA 329.5 (471), F-sarja.

varsinkin kun vielä on sekä paikallisia että kiertäviä porvarillisia evankelistoja, jotka senkin hiukan harrastusta mitä paikoittain tapaa työväenaahteen perään koettavat kaikenlaatuisilla utopioillaan tukahtua ja ylös kitkeä.”⁶⁵

Vastaavanalaisia viestejä lähettivät myös paikallisten työväenyhdistysten toimihenkilöt piiritoimikunnille ensimmäisten vaalien alla. Esimerkiksi Turun ja Porin läänin pohjoisessa vaalipiirissä sijainneen Punkalaitumen työväenyhdistyksen edustajan tilannearvio:

”Ajatelkaapa toki, minkälaisissa oloissa me täällä maansydämessä elostelemme, tietämättömyys on täällä meidän suurin vihollisemme, olemme muka sosialidemokraatteja tietämättä siitä kuitenkaan sen enempää mikä tuo aate oikeastaan on, tuntematta lainkaan ylevää tarkoituspäämäärää, mutta toivon, että joskus tulemme mekin jotain tietämään ja toivon, ettei tuo aika ole kaukana.”⁶⁶

Arviot olivat usein kaksijakoisia. Toisaalta agitaattorit kuvasivat 1905–06 kansanjoukkojen käsityksiä sosialismista hämäräksi ja kehittymättömiksi, toisaalta he vakuuttivat, että kaikki kansa on innolla lähdössä mukaan sosiaalisen joukkoliikkeen kehittämiseen, erityisesti uuteen suurlakkoon. Matkakertomuksessaan 19.11.–17.12.1905 väliseltä ajalta agitaattori Pietikäinen kertoo lakkovalmiuden korkeasta tilasta:

”Joka paikassa ovat olleet sitä mieltä, että lakko on tehtävä jos ei herrat muuten suostu antamaan meille oikeuksia joita me vaatimme sekä se on luvannut toimia niin paljon kuin voivat lakon tullessa että saataan suuret kartanon palvelijat lakkoon, kansalliskaartia perustavat myös joka paikkaan.”⁶⁷

Suureen lakkovalmiuteen liitettiin eräissä kuvauksissa myös vaaratekijöitä, joiksi nähtiin väärien utopististen aatteiden vallallepääsy ja veriset yhteenotot keisarivallan edustajien ja työväenjoukkojen välillä. Arvioissa tulee esiin myös kaupungin ja maaseudun ero:

”Paikallisiin (so. kaupungin) oloihin katsoen tuskin olisi suurtakaan pelkoa suurlakon rauhallisen luonteen häiriintymisestä. Maaseudulla

65. TA 329.5 (471), F 11.

66. Aaltonen 1987, 58.

67. Ta 329.5 (471), SDP, kansio: ”Matkakertomuksia 1905–1909”.

kenties taas mahdollisesti vallalle pääsevät kommunistiset käsitteet tavarantasaamisineen jne. voisivat aikaan saattaa ikävyvyyksiä, joista seuraukset mahdollisesti olisi edellä viitatuslaiset (so. ”verihäät” virkavallan kanssa) jos virkaryssät osille pääsisivät.”⁶⁸

Puhujien raportit kertovat myös siitä, millaisen valistuksen piiriin he puhuntansa lukivat. Aika usein agitaattorit nimittivät toimintaansa nimenomaan kiihottamiseksi.

”... pidettiin välttämättömänä ... vaalikiihotusta.”⁶⁹

”Paikallinen vaalikiihotus järjestettiin.”⁷⁰

”Tämä oli ensimmäinen varsinainen kiihotusretkeni. Kehoitin yksimielisyyteen.”⁷¹

”Olin Kuljun torppareita kiihoittamassa tänään suurlakkoon valtiollisen aseman parantamiseksi.”⁷²

”Kiihoitettiin torppareita. Wäkeä laskettiin olleen 340 henkeä.”⁷³

Agitaattori Wilhelm Leskinen kiersi kiiho(i)ttamassa torppareita Siuran ympäristössä suurlakon kahta puolta. Hänenkin päiväkirjassaan⁷⁴ (11.2.1904–27.1.1906) on rehvasteleva sävy. Erityisesti hän koki hyväksi kehuskella sillä, kuinka hurjasti oli nostattanut työväen herravihaa.

”31. p. (1905). Vuosi muuttuu taas pijaan, tämän vuoden lopun olen ollut oikein herrojen kauhu, heille peljättävämpi kuin he mahtavuutensa aikana työväelle. Olen paljastanut herrain kieroutta ja kehoittanut työväkeä veljeyteen ja yksimielisyyteen.”⁷⁵

Palopuhunnan tarkoituksena oli siis nostaa luokkaviha ja kiihottaa yleisöä yksimieliseksi työväen aatteessa. Se tarkoitti solidaarisuutta ja yksilöllisten intressien alistamista suurelle kollektiiviselle tavoit-

68. TA 329.5 (471), kirjeenvaihtoa, kansio F 11.

69. Aleksander Kauppinen kertomus agitaatiomatkasta Huittisissa vuosien 1910 ja 1911 vaihteessa, teoksessa Alapuro 1990, 26–29.

70. Aleksander Kauppinen kertomus agitaatiomatkasta Huittisissa vuosien 1910 ja 1911 vaihteessa; teoksessa Alapuro 1990, 26–29.

71. Leskinen Wilhelm, KA 5.

72. Leskinen Wilhelm, KA 5.

73. Leskinen Wilhelm, KA 5.

74. Leskinen Wilhelm, KA 5.

75. Leskinen Wilhelm, KA 5.

teelle. Leskisen vaikutelman mukaan kansa oli kuitenkin turhan ailahtelevaista.

”Yksimielisyyks on ollut mallikelpoinen mutta kyllä sen ylläpitäminen on kovasti jännityksessä pitänyt. Mutta tuo yksimielisyyks todellisuudessa on kuin vesikupla, sen saavuttamiseen on auttanut epävarma toimeentulo, mutta rahvas on täällä vielä sillä asteella että kun vatsansa täyteen saavat niin yksimielisyydestä ei ole kuin ihana muisto jällellä.”⁷⁶

Näytti siltä, että työväki ei ollut hengessä kovin vahva. Keskeinen jännite kulki yksilöintressin ja ryhmäintressin välillä. Ne jotka näkivät palkkatyössä ja työmarkkinoissa mahdollisuuden moderniin yksilöitymiseen olivat yksimielistymiseen ajavan liikkeen horisontissa pettureita.

”Uhkaava kurjuus on yhteen vetänyt ja yhteistoiminnalla olemme ehkä voittavat sen, mutta miksi muuttuu olosuhteet sitte? Eräs jo sanoi, kun tuli tieto että sahan miehet saa työtä koko talven, että minä en välitä yksimielisyydestä, kyllä minä yksin tulen yhtähyvin toimeen. Siis jo esimakua onnellisempain aikain koitettua.”⁷⁷

Näin saattoivat oikeaoppinen edistysusko ja käytännöllinen yksimielisyyden tavoite joutua ristiriitaan. Toisaalta ei kautskylainen liike katsonut tukeutuvansa absoluuttiseen vaan suhteelliseen kurjistumiseen, toisaalta parantuneet työ- ja ansaitsemismahdollisuudet johtivat työväen yksilöitä pois kollektiivisen yksimielisyyden herravihaista ilmapiiristä. Kehitys jonka piti kuljettaa kohti työväenliikkeen voittoa näytti joskus kuljettavan työväkeä pois liikkeen kollektiivisen tunnedyndamiikan taikapiiristä. Teoria ja käytäntö eivät vastanneet toisiaan.

7.3.3. Kansanomainen palaute

Sosialidemokraattinen puhuntakoneisto ei tuottanut järjestelmällistä kontrollitietoa joukkojen suhtautumisesta agitaattoreihin ja puoluejohtoon. Agitaatiotoiminnan yhteydessä ei syntynyt edes hallintamie-

76. Leskinen Wilhelm, KA 5.

77. Leskinen Wilhwlm, KA 5.

lessä koottua aineistoa puolueen alamaisten suhtautumisesta puoleen valtaa pitäviin. Puoluejohdon tarkkailukoneisto oli tässä mielessä aivan kehittymätön. Puolueella ei ollut omaa salaista poliisiaan. Joitakin vihjeitä voi löytää puoluejohdolle lähetetyistä kirjeistä, sanomalehtien yleisöpalstoilta, puoluekokousten ja piiri-, kunnallis- ja paikallisjärjestöjen keskustelupöytäkirjoista sekä henkilöarkistoista ja muistelmista.⁷⁸ Tässä rajoitun vain muutamaiin esimerkkeihin, jotka valaisevat erilaisia tapoja suhtautua agitaattoreihin, johdon valtaan ja sen legitimiisyyteen.

Puoluejohdolle keväällä 1906 agitaatiovyöryn aikoihin lähetetyissä kirjeissä esiintyy ainakin kolmen tyyppistä suhtautumistapaa johdon auktoriteettiin. Suhtautumistapojen yleisyydestä tai keskinäisistä suhteista ei aineisto anna mahdollisuutta päätellä mitään.

Ensimmäistä asennetta nimitettäköön kunnioittavaksi ja nöyryyttä ilmaisevaksi. Suhtautumistavan taustalla näyttäisi olevan kristillisen maailmankuvan alistuvaisuus, mutta myös lähetyuskäsitys, taistelu pimeyden valtoja vastaan. ”Halpa toveri”, kuten itseään nimitti, P. Hätinen Tuusniemeltä lähestyi maaliskuun lopulla 1906 Puoluehallintoa pyytäen neuvoa toimiinsa puolueen jäsenenä. Hän aloittaa kirjeensä muotoilulla, joka antaa täyden legitimitietin puoluejohdolle: ”Kunnijan Arvoisat Etustajamme”. Lyhyt kirje kuuluu kokonaisuudessaan seuraavasti:

”Nyt herkejän taas niin rohkeaksi ja tulen teitä tervehtämään vähäisillä riveillä – van pyytän rohkeuteni anteksi ja nyt saane vähän kertova että jokohan ne kapitaalit aikoi meitä ruveta hävittämänn aivan sukupuutton kuin tänne niin Paljon tule venäjältä tykkejä ja sotaväkeä taijetan jähä Porvarijen riemuvaauunujen rattaiten alle ja nyt saan kertoja Yhtistyksemme säännöt ovat Kuopijon työväin sääntöjen malliset vaan ei ole missään vahvistettu olemme otottanet puolueemme sääntöjen vahvistusta van tällä ollan vielä horjuvalla kannalla tällä on yksi vanha valtjopäivämies sen Poprikopvin käyty P Kakkinen se on oikeja köyhälistön sortaja niin kuin viholline sillä on vielä paljon apulaisi Pimeyten engelijä noita köyhälistöraukkoja jotka

78. Kaikki nämä aineistot ovat jollain tavoin välittyneitä tai suodattuneita; niitä eivät ole tuottaneet ”joukkojen” jäsenet itse. Poikkeuksen muodostavat johdolle lähetetyt kirjeet, joiden sävyä tietysti määrää tarkoituspäätäjä, johon kirjeellä on pyritty. Sanomalehtien paikalliskertojen ja yleisön osastot eivät juuri tarjoa asenteista kertovaa aineistoa: itse- ja ennakkosensuuri on näiltä osin ilmeisesti nähty luokkataisteluvollisuudeksi.

koitta saata varkain hajoman riivijämme ja nyt pyytän nöyrimmästi Puolueulta saata neuvoa ja opetusta että mitä minä osan tällä sillä jäsenijämme alka täällä eppäilyttä että miten käyne ja Nyt ei muuta kuin jätämme Herran haltun toivon sytämestäni korkeimman kun-
nijan kuningann varjelusta siunausta ja rauha sekä te etustajamme että koko puolueemme.”⁷⁹

Toinen asenne on edellisen vastakohta, oikeutensa tunteva ja vaativa asenne. ”Toveri veljeytellä” Orimattilan työväenyhdistyksen torppa-
riosaston puolesta, Petter Johan Salmi, kirjoitti helmikuun lopulla 1906 Puoluehallinnolle pyytäen puolueen agitaattoria paikalliseen torpparikokoukseen parin viikon kuluttua. Kirjoittaja pitää selvästi puolueen velvollisuutena järjestää puhuja paikkakunnalle:

”... tosin kuulumme kotkan piirin vaan sieltä ei saata puhuja minä olen täällä vähä selviteltyt päivän kysymyksiä ja aatten merkitystä toivon että lähetätten meilen puhujan kyllä maksetaan vaivat ja mat-
kakustannukset ja puhujan tule ennakolta kirjoitta tulostaan allekir-
joittanelle ainakin tämän viikon kulujesa ... meillä on tässä pitäjässä 7
työväenyhdistystä jotenka vilkas toiminta sama puhuja voisi käytä
kaikissa antaa selkova valova täällä tarvitan porvariakitattorit juokse-
vat täällä piitämässä vaikka minkälaisia esitelmijä ja saavat aikaan
hajannusta teilen on tosin tästä puuha vähän vaan onhan helsinkissä
kyllä meidän miehijä jotka voi tulla.”⁸⁰

Kolmas asenne on tavallaan kahden edellisen välissä. Siinä kunnioi-
tus ja tasavertaisuuden korostus esiintyvät rinta rinnan. Helmikuun
puolivälissä 1906 ”Yhdistyksen Esimies” Johan Tervonen Kemijär-
ven Ylikylästä osoitti kirjeen Puoluehallinnolle pyytäen neuvoja ja
opastusta erinäisissä luokkataistelun ja järjestötoiminnan kysymyk-
sissä. Edellisten asenteiden tapaan tähänkin asenteeseen kuuluu luok-
kavihan esittäminen:

”Me täällä Kemijärven ylikyssä perustetussa työväen yhdistyksess
Olemme tullee ymmärtämättömyyden tämän jalostavan työn Edistä-
misessä niin Ollen kunnioituksella käännyimme Weljeys ja Tasa-
arvoisina Suomi Sosiali Demokraadisen Hallinnon puoleen pyynnöllä
saahaksemme Tarpeellisia apukeinoja Lain voiman saavuttamiseksi

79. Kirje Puoluehallinnolle 29.3.1906; Ta 329.5 (471), Kirjeitä Puoluehallinnolle, kansio F 8.

80. Kirje Puoluehallinnolle 27.2.1906; Ibid.

ja suojelemiseksi kailta niiltä paikkakunnalta Löytyivistä niin sanotuista möhömahoista jotka tahtovat meidän Edistystämme Himmentää ...”⁸¹

Puoluejohdolle tulvi keväällä 1906 valtavasti kirjeitä, joissa nämä asenteet ovat enemmän tai vähemmän selvästi esillä. Johdolta anottiin, vaadittiin ja pyydettiin paitsi agitaattoreita, neuvoja luokkataistelussa, perusjärjestön mallisääntöjä, myös lainopillista apua ja rahallista avustusta lakkolaisille tai yhdistyksen hankkeisiin, usein talonrakennukseen.

Kirjeet puoluejohdolle enempää kuin agitaattorien raportitkaan eivät kerro siitä, kuinka puhevallan kohteet suhtautuivat puhevallan käyttäjiin. Omissa matkakertomuksissaan agitaattorit tyytyivät enimmäkseen mahtailemaan menestyksellään ja urotoillään mainiten työväenjoukkojen suuren innostuksen ja tyytyväisyyden. Oulun puoluekokouksessa virinnyt keskustelu agitaattoreista ja heidän tasostaan kuitenkin osoitti, etteivät kaikki tahot varsinkaan puolueen johdossa pitäneet luokkavihan lietsomista ja innostuksen herättämistä agitaatiotyön päätarkoituksena.⁸²

Agitaattoreita arvioitiin ja arvosteltiin paljon. He olivat esiintyviä puhujia, aatteen, liikkeen ja puolueen näkyviä edustajia, joihin kohdistettiin paljon tunteita ja tunteuksia. Arvostelu puoluejohdon ja puhuntakoneiston piirissä rajoittui agitaattoreiden sivistystason ja käytöksen arviointiin, mutta työväenyhdistysten piirissä saatettiin purkaa kirjattuun diskurssiin myös puhujien aseman herättämää katkeruutta. Esimerkiksi sopii kirjoitus Tampereen Kone- ja metallityöläisten käsinkirjoitetusta lehdestä vuodelta 1911:

”On kyllä totta, että meidän työväenliikkeessä on joitakuita sellaisia jotka eivät ole saaneet suurtakaan sivistystä tarkotan saanneet istua koulun penkillä ja kumminkin ovat jotakuinkin hyviä puhujia, se myönnettäköön mutta näitä on niin kovin vähän että ne pian ovat luetut, mutta useimmat puhujistamme ovat sellaisia jotka eivät viitsi työtä tehdä, tai muuten huonoja työmiehiä, pyrkimys herrasmiehen elämään keinotelleet itsensä tähän ammattiin, parempain puutteessa ja kun tässäkin sentään varsinaisen työmiehen palkassa voittoa.”⁸³

81. Kirje Puoluehallinnolle 19.2.1906; TA 329.5 (471), Kirjeitä Puoluehallinnolle, kansio F 8.

82. V PK 348–358.

83. Tampereen Kone- ja metallityöntekijöiden ammattiosasto n:o 6:en käsinkirjoitettu lehti Nokinenä, kesäkuu 1911; TA 331.88.671, Kansio H1.

Tällainen arvostelu, jossa agitaattorit nähtiin laiskoina pyrkyreinä, ei ehkä julkisesti ollut kovin yleistä, mutta se kyllä saattoi saada lisää pontta siitä kollektiivisen yksimielisyyden ja tasa-arvon ihanteesta, jonka sosialidemokraattinen diskurssi pyrki kansanomaiseen mentaliteettiin juurruttamaan.

7.4. Volyymi ja vaikutus

7.4.1. Määrän ja kattavuuden ajallisaikallinen vaihtelu

Systemaattista kokonaisselvitystä Sos. dem. puolueen agitaatiotoiminnan määrällisestä kehityksestä ei ole tehty. Varsinaisessa tutkimuskirjallisuudessa on Forssan kokousta pidetty taitekohtana, josta vakinainen agitaatio alkoi. Tästä eteenpäin puolue piti palkkalistoillaan yhtä tai useampaa päätoimista kiertävää agitaattoria.⁸⁴ Myös Ville Lehokas, joka toimi puolueen ensimmäisenä päätoimisena agitaattorina, mainitsee Forssan kokouksen keskeytymättömän agitaation alkutaitteeksi, jonka jälkeen ”alkoivat asiat kulkea varmaa suuntaa eteenpäin, kunnes suurlakko toi mukanaan uusia suuria muutoksia”.⁸⁵ Ennen Forssan kokoustakin agitaattorit olivat tilapäisesti kiertäneet eri puolille maata suuntautuneilla lähetysmatkoillaan.⁸⁶

Itsenäisen työväenliikkeen harjoittaman agitaation kehityksessä ennen suurlakkoa voi siten nähdä karkeasti ottaen kaksi vaihetta: tilapäisten puhekiertueiden tai ”hyökkäysmatkojen” vaihe vuoteen 1903 asti ja jatkuvan kiertävän puhunnan tai ammattiagitaattoreiden vaihe Forssan kokouksesta eteenpäin. Vuonna 1905 ennen suurlakkoa puolueella oli kolme vakinaista suomenkielistä puhujaa, yksi ruotsinkielinen agitaattori sekä muutamia tilapäisiä puhujia.⁸⁷ Määrällisesti agitaatiotoiminta oli vielä melko vaatimatonta.

Suurlakon jälkeen tavoitteet vasta muodostetuissa agitaatio- ja myöhemmin vaalipiireissä asetettiin korkealle (vaalipiirijaosta ks.

84. von Schoultz 1924, 152–153.

85. Lehokas 1929 (1909), 73.

86. Esim. Soikkanen 1961, 63–64.

87. Eklund 1924, 277; PH:n toimintakertomus 23.11.1905–13.8.1906, 8–10.

liite 22). Puhuja oli saatava joka kylään. Esitettiin käsityksiä, että puolueella tulisi olla puhujia yhtä paljon kuin kirkolla on ”kauhtanaveljiä”⁸⁸.

Maaliskuussa 1906 puoluehallinto kyseli kiertokirjeessä piiriagitaation tilaa valtakunnallista tilastointia varten. Kyselyyn saatujen vastausten mukaan esimerkiksi Turun piirissä kiersi maalis-huhtikuussa 1906 yksi päätoiminen ja useampi sivutoiminen piiriagitaattori. Puheita pidettiin yhteenliittymisen tärkeydestä, yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden sekä eduskuntaudistuksen tarpeellisuudesta, luokkarajain selvydestä, naiskysymyksestä ja sosialidemokratiasta sekä muista puolueohjelmaa selvittävistä kysymyksistä. Tiedoista käy ilmi myös, että uusia yhdistyksiä perustettiin kahdeksan ja kirjallisuutta myytiin 565 markan arvosta.⁸⁹ Kattava yhteenvedo kyselyn tuloksista näyttää kuitenkin jääneen toimittamatta, ilmeisesti osittain vajavaisen vastausten ja osittain puoluevirkailijoiden suuren työtaakan vuoksi.⁹⁰

Alkavassa luvussa on tarkoitus määrällisen tarkastelun avulla selvittää puolueen ohjaileman agitaatiopuhunnan ja puolueen saaman kannatuksen välisiä vaikutusyhteyksiä. Ensin luodaan kuvaus puhuntavolyymin ajallisesta ja alueellisesta kehityksestä ja sitten tutkitaan puolueen puhunnan, jäsenkannatuksen ja vaalikannatuksen keskinäisiä yhteyksistä tarkastelukauden kuluessa. Systemaattinen tarkastelu päättyy vuoteen 1912, sillä koko maan kattavat puhunnan määrästä kertovat lähteet eivät ulotu vuoden 1913 alkupuoliskoa pidemmälle.

Agitaatiopuhunnan määrällistä kuvailua varten on luotava käyvät indikaattorit⁹¹. Puhunnan volyymin mitaksi käy puhetilaisuuksien

88. Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. piirin edustajakokouksen pöytäkirja 1906, liite II; TA 329.5(471).

89. Kertomus Turun piirin agitatsioonista maaliskuussa ja huhtikuussa 1906; TA 329.5 (471) F 11.

90. Osa vastauksista on säilynyt puolueen arkistossa tilasto- ja kirjeenvaihtosarjojen joukossa.

91. Puhetilaisuuksien ja niiden kuulijoiden määrät koottiin puolueen toimintakertomuksiin vaalipiireittäin. Ks. Kertomus Suomen sosialidemokratisen Puolue-toimikunnan toiminnasta 26 p. elok. 1906–15 p. heinäk. 1909, ynnä tietoja muiden sos.dem. puoluejärjestöjen toiminnasta; Kertomukset Suomen sosialidemokratisen puolue-toimikunnan toiminnasta ja rahastonhoidosta sekä sos.dem. eduskuntaryhmän toiminnasta, selostus puoluelehdistä ynnä tietoja muiden sos.dem. puoluejärjestöjen toiminnasta 1909–11; Kertomukset Suomen sos.dem. puolue-toimikunnan toiminnasta ja rahastonhoidosta sekä sos.dem. eduskuntaryhmän toiminnasta, selostus puoluelehdistä ynnä tietoja muiden sos.dem. puoluejärjestöjen toiminnasta 1911–13.

määrä ja puhunnan kattavuuden mitaksi käy saavutettujen kuulijoiden määrä. Volyymi mittaa puhunnan virtaamaa, sitä kuinka paljon puhetta tuotettiin. Kattavuus taas mittaa puhunnan levikkiä, sitä kuinka paljon kuulijoita puhunta tavoitti. Puhunnan kokonaisvolyymiin voi laskea sekä kiertävät kenttäpuheet että valistavat luentokurssit, mutta varsinaisena agitaatiopuhuntana eritellään tässä kiertävää kenttäpuhuntaa, jonka yksittäistä tilaisuutta kutsutaan puhetilaisuudeksi. Puolueen joukkokannatus, jonka laajentamiseen puhunta tähtäsi, ilmeni toisaalta jäsenmääränä toisaalta puoluetta äänestäneiden määränä. Puhunnan määrällistä kehitystä voi mielekkäästi verrata puolueen saaman kannatuksen kehitykseen.

Puhuntakoneistossa vallinneen käsityksen mukaan herättävä agitaatio ja sivistävä valistustyö vaikuttivat eri tavoin puolueen kannatukseen. Herättävä sanan julistus suunnattiin suoraan järjestäytymätömille ja sivistävä opetus pyrki kasvattamaan puolueen kenttäaktiiveista oman alueensa herättäjiä. Siten näiden kahden puhunnan lajin volyymilukuja ei voi pitää keskenään yhteismitallisina suhteessa kannatuslukuihin. Yhteismitallisuus edellyttäisi sivistävien luentojen määrien kertomista jollain joukkovaikutuskertoimella, jonka arvioimisessa olisi turvauduttava pelkään spekulatioon ja siksi siitä on luovuttu. Sivistävien luentojen määrällistä kehitystä voisi erikseen verrata kannatuksen kehitykseen, mutta asetelma ei ole kovin järkevä vallankaan kun luentomäärät saavuttivat merkittävän tason vasta vuonna 1911.⁹² Sitä vastoin herättävän puhunnan määrällisen kehityksen erillinen vertailu puolueen saaman kannatuksen kehitykseen on mielekäästä, sillä julistavan agitaation laajamittainen organisointi liittyi alun alkaen eduskuntavaaleihin ja suurlakon jälkeiseen jäsenkannatuksen kasvuun.

Puolueen ohjaileman agitaatiopuhunnan volyymi saavutti huippunsa vuonna 1908, jolloin maassa pidettiin yhteensä 10 668 puhetilaisuutta (taulukko 11). Jos puhetilaisuuksien määrä jaetaan tasaisesti kaikille vuoden päiville, saadaan tiheydeksi vajaat 30 tilaisuutta päivässä. Tosiasiassa taajuus vaihteli vuodenaikojen ja vaalien mukaan. Agitaatio oli tiheintä yleensä loppusyksyn ja kevään aikana, kesällä

92. Itse asiassa vuonna 1911 saavutettiin piirien järjestämän luentotoiminnan määrällinen huippu. Tämä kehityspiirre liittyy samaan linjaan sen aiemmin todetun seikan kanssa, että kaudella 1912–13 puolue-toimikunnan järjestämän luentokurssitoiminnan laajuus saavutti huippunsa ja vuoden 1913 syksyllä pitkään suunniteltu puolueopisto toimi vihdoinkin täysimittaisena.

TAULUKKO 11. *Sosialidemokraattisten puhetilaisuuksien ja luentokurssiesitelmien¹ määrä vaalipiirin mukaan 1906–1913.*

	syksy 1906		1907		1908		1909	
	puh.	luent.	puh.	luent.	puh.	luent.	puh.	luent.
Uudenmaan	490 ²	–	979 ²	–	980 ²	–	731	–
Turun etel.	54 ²	–	868 ²	30	1140 ²	–	300 ³	–
Turun pohj.	254	–	1295	–	779	–	525	24
Hämeen etel.	325	–	315	–	572	–	731	–
Hämeen pohj.	252	–	600	–	549	72	575	–
Viipurin länt.	225	–	1380	–	2172	–	1061	360
Viipurin it.	231	–	413 ³	96	1513 ³	196	1205	101
Mikkelin	–	–	287	–	620	–	–	–
Kuopion länt.	29	–	86	–	714	405	721	48
Kuopion it.	138	–	119 ³	–	453	–	686	–
Vaasan it.	158	–	334	–	541 ^{2,3}	–	1052	168
Vaasan etel.	166	–	296 ³	–	134 ²	56	199 ^{2,3}	–
Vaasan pohj.	–	–	214 ^{2,3}	–	120 ^{2,3}	112	661 ^{2,3}	56
Oulun etel.	–	–	534	–	–	–	484	–
Oulun pohj.	94	–	484	–	381	112	749	56
Yhteensä	2416	–	8204	126	10668	953	9680	813
YHTEENSÄ	2416		8330		11621		10493	

- 1 Järjestöväelle suunnattujen syventävien luentojen ja järjestäytymättömälle työväestölle suunnattujen puheiden välinen ero vaalipiirijärjestöjen toimintakertomuksissa ei aina ole täysin selvä. Tässä luentoihin on sijoitettu vain nimenomaisten luentokurssien luennot, mutta kirjanpito-opetus on luettu pois.
- 2 Tietoon sisältyy muunnoskertoimen avulla puhemääräksi muunnettuja tietoja puhujien toimikausista. Vaalipiirien toisistaan poikkeavat olosuhteet saattoivat vaikuttaa ratkaisevasti siihen, kuinka monta puhetta yksittäinen ammattipuhuja kykeni kuukauden mittaan pitämään. Tällöin tulisi käyttää piirikohtaisia kertomia muunnettaessa puhujien toimikausia puhemääräksi. Saatavilla olevat tiedot eri vaalipiirien puhujien kuukausituloksista ovat kuitenkin kovin auk-

TAULUKKO 11. *jatkuu*

1910		1911		1912		alkuvuosi 1913		Yhteensä		
puh.	luent.	puh.	luent.	puh.	luent.	puh.	luent.	puh.	luent.	YHT.
921	–	550 ³	408	711	407	94 ²	20	5456	835	6291
524 ³	–	30 ³	400	91	584	16 ³	332	3023	1346	4369
473	–	64	543	125	48	951 ²	98	4466	713	5179
521	–	310 ³	200	390	280	384 ²	–	3548	480	4028
537	–	478	122	381	111	204	49	3576	354	3930
1150	490	795 ²	631	1015	737	490 ²	–	8288	2218	10506
637	413	834	610	1296	847	409	81	6538	2344	8882
187	72	167	224	–	185	–	–	1261	481	1742
1443	95	152	48	149	–	–	–	3294	596	3890
314	–	216	426	352	84	227	–	2505	510	3015
220	48	151	401	391	130	–	–	2847	747	3594
122 ^{2,3}	–	144 ^{2,3}	–	186 ³	–	93 ²	–	1340	56	1396
299 ²	168	127	–	–	56	–	–	1421	392	1813
332 ³	58	219 ^{2,3}	–	372	56	–	–	1941	114	2055
350	34	193	190	212	–	133 ²	–	2596	392	2988
8030	1378	4430	4203	5671	3525	3001	580	52100	11578	
9408		8633		9196		3581		63678		

– = puuttuva tieto.

koisia; on piirejä joista tieto puuttuu kokonaan. Siksi tässä on käytetty kaikkien piirien kaikkien puhujien tiedossa olevien kuukausitulosten keskiarvoa: 26,77 tilaisuutta kuukaudessa.

- 3 Tieto on puutteellinen; joko ruotsinkielisen, nuorisoliiton tai tilapäispuhujien toimittaman agitaation määrä uupuu. Näiden määrät muodostivat yleensä sangen vaatimattoman osan kokonaispuhunnasta joten tietojen puuttuminen ei vinouttane tarkastelua olennaisesti.

Lähteet: Puolueen keskushallinnon ja vaalipiirijärjestöjen toimintakertomukset 1905–1913.

tilaisuuksia oli vähemmän. Kaikkiaan sosialidemokraattisia puhetilaisuuksia oli jonkun verran enemmän kuin taulukko 11 näyttää, sillä kaikkia kunnallisjärjestöjen ja työväenyhdistysten järjestämiä tilaisuuksia ei kirjattu vaalipiirijärjestöjen tilastoihin. Tarkastelu tässä koskee nimenomaan piirien organisoimaa ja kontrolloimaa agitaatiopuhuntaa, joka kyllä muodosti sosialidemokraattisen agitaation valtaosan.

Puhetilaisuuksien määrä ei saavuttanut huippuaan samanaikaisesti kaikissa vaalipiireissä, mutta yhtä lukuunottamatta huippu löytyy vuosilta 1907, 1908 tai 1909. Noina vuosina puhetilaisuudet muodostivat vielä yli 90 % kaikesta puhunnasta. Kaksivaiheisuuteen johtaneen käänteen jälkeen sivistävä valistus nousi pian merkittäväksi. Vuonna 1911luentotilaisuuksia järjestettiin jo yhtä monta kuin puhetilaisuuksiakin. Käänteen jälkeen puhetilaisuuksien määrä putosi puoleen entisestä, mutta puhe- jaluentotilaisuuksien kokonaismäärä ei mitenkään dramaattisesti laskenut kauden loppua kohden; esimerkiksi vuonna 1912 koko maassa puhuttiin enemmän kuin ensimmäisenä vaalivuonna 1907.

Jotta agitaatiopuhunnan määrällisen vaihtelun tarkastelu asettuisi väestötiheyden kontekstiin on mitaksi otettava suhteellinen puhuntavolyymi. Sillä tarkoitetaan tässä suhdelukua, jonka arvo saadaan jakamalla alueella järjestettyjen puhetilaisuuksien määrä alueen äänioikeutettujen määrällä. Suhteellisen volyymin alueellisen vaihtelun tarkastelu (taulukko 12) osoittaa, että jatkuvasti vahvoja alueita olivat Viipurin läntinen ja itäinen vaalipiiri, Hämeen pohjoinen ja Oulun pohjoinen vaalipiiri. Alkuvuosina 1907–08 vahvoilla oli myös Turun seutu.

Suhteellinen puhuntavolyymi mittaa kuitenkin vain puhunnan volyyymia, ei sen kattavuutta, sitä kuinka paljon yleisöä se todella saavutti. Kattavuuden mittaamiseksi on tarkasteltava reaalisia kuulijamääriä suhteessa äänioikeutettujen määrään. Aina ei reaalisia kuulijamääriä tunneta, mutta ne voidaan melko luotettavasti arvioida puhetilaisuuksien määrien ja tunnettujen kuulijamäärien perusteella.

Vaalipiirien mukaan kootut agitaatiotilastot osoittavat, että koko tarkastelukauden 1906–1913 aikana agitaattoreilla oli keskimäärin 88,1 kuulijaa tilaisuutta kohti (taulukko 13). Ajallinen huippu, keskimäärin 120,1 kuulijaa, saavutettiin vuonna 1906 ja alueellinen huippu, keskimäärin 138 kuulijaa, Vaasan itäisessä vaalipiirissä. Vaalipiirin ja tarkasteluvuoden mukaan keskiarvo vaihtelee 48,5:en ja 138:en välissä. Milloin tieto kuulijamääristä puuttuu, saadaan keskiarvoista

TAULUKKO 12. *Sosialidemokraattisen agitaatiopuhunnan suhteellinen volyymi¹ vaalipiirin mukaan 1907–1912.*

	1907	1908	1909	1910	1911	1912	ka
Uudenmaan	0,61	0,62	0,45	0,55	0,32	0,40	0,49
Turun et.	0,82	1,01	0,26	0,45	0,03	0,08	0,44
Turun pohj.	1,33	0,78	0,51	0,46	0,06	0,12	0,54
Hämeen et.	0,43	0,78	0,97	0,68	0,39	0,48	0,62
Hämeen pohj.	0,85	0,77	0,79	0,72	0,62	0,49	0,71
Viipurin länt.	1,34	2,14	0,99	1,05	0,71	0,90	1,19
Viipurin it.	0,37	1,39	1,07	0,56	0,73	1,11	0,87
Mikkelin	0,32	0,70	–	0,21	0,18	0	0,28
Kuopion länt.	0,11	0,93	0,94	1,86	0,14	0,18	0,69
Kuopion it.	0,19	0,76	1,11	0,51	0,35	0,54	0,58
Vaasan it.	0,50	0,82	1,55	0,32	0,21	0,53	0,66
Vaasan et.	0,39	0,18	0,25	0,15	0,17	0,22	0,23
Vaasan pohj.	0,35	0,20	1,04	0,47	0,19	0	0,38
Oulun et.	0,72	–	0,64	0,43	0,28	0,46	0,51
Oulun pohj. ²	1,18	0,92	1,76	0,80	0,43	0,45	0,92
Koko maa	0,64	0,84	0,74	0,61	0,33	0,41	0,60

1 Suhteellinen volyymi viittaa tässä siihen, kuinka paljon puheita pidettiin suhteessa alueen väestöön. Mittana on suhdeluku (puhetilaisuuksia per äänioikeutettuja) x 100. Äänioikeutettujen määrät on poimittu virallisesta vaalitulostosta (SVT. XXIX. Vaalitulasto 6.)

2 Oulun läänin pohjoisen sos.dem. vaalipiirijärjestön agitaatiopuhunnan kohdeyleisöksi on tässä laskettu myös Lapin vaalipiirin äänioikeutetut, sillä Lapissa ei toiminut omaa sos.dem.vaalipiirijärjestöä.

sopiva kerroin jonka avulla puhetilaisuuksien määrä on muunnettavissa kuulijoiden määrää riittäväällä tarkkuudella mittaavaksi luvuksi.

Agitaatiopuhunnan kattavuus (taulukko 12) vaihtelee paljolti samoin kuin puhuntavolyymi, mutta eroavuuttakin on. Koko tarkastelu-kauden keskiarvoilla mitaten ohittavat agitaatiopuhunnan kattavuudessa Hämeen eteläinen ja Turun pohjoisen vaalipiiri suhteellisessa volyymissa edellään olevat Hämeen pohjoisen ja Kuopion läntisen vaalipiirin.

Agitaatiopuhunnan oli määrä vaikuttaa vaalikannatukseen. Niinpä puhunnan volyymin ja kattavuuden alueellista ja ajallista vaihtelua

TAULUKKO 13. *Sosiaalidemokraattisten puhetilaisuuksien keskimääräinen kuulijamäärä tilaisuutta kohti vaalipiirin mukaan 1906–1912.*

	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	ka
Uusimaa	100	100	100	101	85	—	—	97,2
Turun et.	—	—	—	—	—	—	—	—
Turun pohj.	112	120	111	144	—	39	—	105,2
Hämeen et.	—	117	111	93	104	—	—	106,3
Hämeen pohj.	—	—	—	—	—	—	—	—
Viipurin länt.	—	—	—	—	—	—	—	—
Viipurin it.	78	100	98	73	78	58	—	80,8
Mikkeli	—	52	—	—	—	—	—	52
Kuopion länt.	—	57	—	—	—	—	—	57
Kuopion it.	60	60	49	47	48	—	—	52,8
Vaasan it.	243	—	—	71	100	—	—	138
Vaasan et.	131	50	—	60	60	—	—	75,3
Vaasan pohj.	—	—	—	70	80	—	—	75
Oulun et.	—	76	—	130	70	—	—	92
Oulun pohj.	117	99	85	77	62	—	—	88
ka	120,1	83,1	92,3	86,6	76,3	48,5	—	

Kaikkien ka 88,1.

onkin hyvä verrata etenkin reaalisen vaalikannatuksen alueelliseen ja ajalliseen vaihteluun. Reaalisella vaalikannatuksella tarkoitetaan tässä arvoa, joka saadaan jakamalla puoluetta äänestäneiden määrä äänioikeutettujen määrällä (taulukko 15). Tällainen mittari on tarpeen siksi ettei tarkastelu kohdistu vaalitulokseen suhteessa muiden puolueiden kannatukseen vaan suhteessa puhunnan kohdeyleisöön eli kaikkiin äänioikeutettuihin. Tosiasiassahan Sosialidemokraattien suhteellinen kannatus nousi koko tarkastelukauden ajan puolueen saadessa äänestäjensä liikkeelle keskimääräistä paremmin yleisen äänestysvilkkauden laskiessa.

Reaalisessa vaalikannatuksessa oli Hämeen eteläinen vaalipiiri jatkuvasti vahvin kannatusalue, Hämeen pohjoinen oli yleensä toiseksi ja joskus kolmanneksi vahvin. Turun pohjoisessa vaalipiirissä kannatus oli yleensä kolmanneksi ja joskus toiseksi suurin. Vaasan itäinen on aluksi neljäntenä ja lopuksi viidentenä, Kuopion läntinen aluksi viidentenä ja lopuksi neljäntenä.

TAULUKKO 14. *Sosialidemokraattisen agitaatiopuhunnan kattavuus¹ vaalipiirin mukaan 1907–1912.*

	1907	1908	1909	1910	1911	1912 ²	ka
Uudenmaan	0,61	0,62	0,45	0,47	0,31 ³	0,39 ³	0,48
Turun et. ⁴	0,72	0,89	0,23	0,40	0,02	0,07	0,39
Turun pohj.	1,59	0,87	0,74	0,48 ³	0,02	0,12 ³	0,64
Hämeen et.	0,50	0,86	0,90	0,70	0,42 ³	0,52 ³	0,65
Hämeen pohj. ⁴	0,74	0,68	0,69	0,64	0,55	0,43	0,62
Viipurin länt. ⁴	1,18	1,88	0,87	0,93	0,62	0,79	1,05
Viipurin it.	0,37	1,36	0,78	0,41	0,43	0,89 ³	0,71
Mikkelin	0,17	0,36 ³	–	0,11 ³	0,10 ³	–	0,19
Kuopion länt.	0,06	0,53 ³	0,54 ³	1,06 ³	0,11	0,10	0,40
Kuopion it.	0,11	0,37	0,52	0,24	0,18 ³	0,28 ³	0,28
Vaasan it.	0,69 ³	1,13 ³	1,10	0,32	0,29 ³	0,73 ³	0,71
Vaasan et.	0,19	0,13 ³	0,15	0,09	0,13 ³	0,16 ³	0,14
Vaasan pohj.	0,26 ³	0,15 ³	0,73	0,37	0,15 ³	–	0,33
Oulun et.	0,54	–	0,83	0,30	0,26 ³	0,42 ³	0,47
Oulun ⁵ pohj.	1,14	0,78	1,36	0,50	0,38 ³	0,40 ³	0,76
Koko maa	0,61	0,69	0,62	0,47	0,27	0,41	0,51
– arvioidut poislukien	0,53	0,67	0,70	0,39	0,20	0,10	0,43

1 Kattavuus viittaa tässä siihen, kuinka suuren osan väestöstä kiertävä agitaatiopuhunta tavoitti. Sivistäviä luentokursseja ei ole laskettu mukaan. Teknisenä mittarina on suhdeluku kuulijoita per äänioikeutettuja. Koska kuulijamääriin sisältynee samojen henkilöiden toistuvaikäntejä puhetilaisuuksissa, on mitta vain tekninen.

2 Vuonna 1912 ei järjestetty eduskuntavaaleja; tässä äänioikeutettujen määrät on saatu laskemalla vuosien 1911 ja 1913 lukumäärien keskiarvot.

3 Koko vuoden kuulijamäärä laskettu kertomalla puhetilaisuuksien määrä kaikkien muilta vuosilta tiedossa olevien tämän vaalipiirin puhetilaisuuksien kuulijamäärien keskiarvolla (ks. taulukko 13).

4 Kaikkien vuosien kuulijamäärät laskettu kertomalla puhetilaisuuksien määrä kaikkien muista vaalipiireistä tiedossa olevien puhetilaisuuksien kuulijamäärän keskiarvolla (ks. taulukko 13).

5 Oulun läänin pohjoisen sos.dem. vaalipiirijärjestön agitaatiopuhunnan kohdeyleisöksi on tässä laskettu myös Lapin vaalipiirin äänioikeutetut, sillä Lapissa ei toiminut omaa sos.dem. vaalipiirijärjestöä.

TAULUKKO 15. *Sosialidemokraattien reaalin vaalikannatus¹ prosentteina 1907–1913 vaalipiirin mukaan.*

Vaalipiiri	1907	1908	1909	1910	1911	1913	ka.
Uusimaa	25,7	25,3	24,4	24,1	22,9	23,2	24,3
Turun et.	19,4	19,4	19,0	19,7	19,9	19,0	19,4
Turun pohj.	42,7	38,2	37,9	36,4	36,4	33,1	37,5
Hämeen et.	44,4	41,4	40,1	38,5	38,1	35,5	39,7
Hämeen pohj.	42,2	39,1	39,4	37,0	36,1	34,8	38,1
Viipurin länt.	28,5	26,5	26,6	26,7	25,5	23,8	26,3
Viipurin it.	15,8	16,0	18,7	16,9	16,9	13,7	16,3
Mikkeli	28,5	27,7	31,0	25,8	26,1	21,4	26,8
Kuopion länt.	30,7	27,6	35,8	31,1	30,5	29,7	30,9
Kuopion it.	29,3	27,3	31,3	25,3	25,7	21,3	26,7
Vaasan it.	32,8	29,2	33,8	28,7	29,3	25,6	29,9
Vaasan et.	8,3	8,9	9,5	8,9	9,1	9,3	9,0
Vaasan pohj.	7,4	8,1	9,0	8,2	8,3	7,8	8,1
Oulun et.	15,5	14,0	15,6	13,9	15,2	13,1	14,6
Oulun pohj.	13,8	13,0	16,1	12,2	13,2	11,1	13,2
Lappi	1,8	4,0	4,2	2,1	5,8	4,3	3,7
Koko maa	25,9	24,5	25,9	23,9	23,8	21,8	24,3

1 Reaalisin vaalikannatuksen mittana on tässä sosiaalidemokraatteja äänestäneiden määrä jaettuna äänioikeutettujen määrällä.

Vaikutelman varaisessa vertailussa näyttää siltä, että agitaatioponnistelujen painopisteen alueellinen siirtyminen ei kokonaisuudessaan seuraa reaalisin vaalikannatuksen kehitystä. Ponnistelujen kohdentumisesta ei voi löytää johdonmukaista pyrkimystä saada lisää ääniä sieltä, mistä niitä oli helposti saatu, tai sieltä, mistä niitä ei vielä ollut saatu. Tässä mielessä sekä puhuntavolyymien että kattavuuden painopisteen alueellinen siirtyminen vaikuttivat ennen muuta autonomisilta prosesseilta.

Vaalipiirin mukaisessa tarkastelussa reaalisin vaalikannatuksen ja puhuntavolyymien kehityslinjojen kesken löytyy yksi yhtymäkohta. Vajaan kolmanneksen eli viiden vaalipiirin kohdalla puhuntavolyymien huippu ja reaalikannatuksen huippu sattuvat samalle vuodelle. Nämä ovat Turun pohjoinen ja Hämeen pohjoinen vuonna 1907 sekä Kuopion itäinen, Vaasan itäinen, Vaasan pohjoinen ja Oulun pohjoinen.

nen vuonna 1909. Tämän yhdenmukaisuuspiirteen perusteella ei voi katsoa puhunnan määrän vaikuttaneen vaalikannatuksen määrään, mutta vaikutusyhteyden mahdollisuutta ei voi kiistäkään.

7.4.2. Vaikutus

Vaikuttiko agitaation keskittyminen tosiasiassa millään tavoin vaalikannatukseen? Sosialidemokraattien agitaatiota Satakunnassa tutkinut Pekka Aaltonen on päätenyt siihen, ettei agitaatiotoiminnalla ensimmäisissä eduskuntavaaleissa näytä olleen keskeistä vaikutusta puolueen vaalimenestykseen⁹³. Koska on lähdeteknisesti mahdotonta tarkastella agitaation volyymia vaaleista vaaleihin, on tässä tyydytty vertaamaan agitaativolyymien kalenterivuositaita kehitystä vaalikannatuksen kehitykseen valtakunnallisesti ja vaalipiirien mukaan.

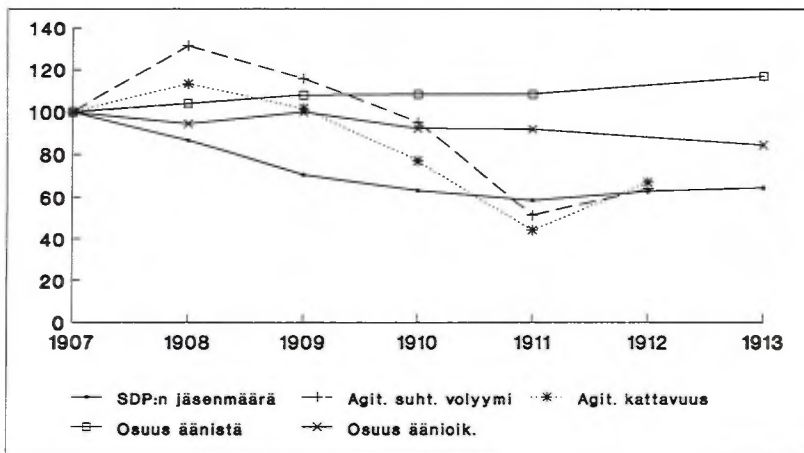
Puhunnan määrän ja vaalikannatuksen suhdetta tarkasteltaessa vertailun pohjana on jälleen vaalikelpoinen yleisö. Kokonaiskuvan hahmottamiseksi agitaatiopuhunnan suhteellista volyymia ja kattavuutta tarkastellaan myös suhteessa jäsenkannatuksen kehitykseen. Jäsenmäärä mittaa puolueen reaalista organisoivaa voimaa siinä missä vaalikannatus on parlamentaarisen voiman mitta. (Kuvio 14).

Eri suhdelukujen kehityskäyrien (kuvio 14) vaikutelman varainen vertailu johtaa ajatukseen, että 1909 puhunnan määrän kehitys liittyi jo edellisenä vuonna laskunsa aloittaneen jäsenmäärän kehitykseen kunnes ne kumpikin lähtivät loivaan nousuun 1912/13. Sitä vastoin suhteellinen vaalikannatus nousi koko ajan. Reaalisen vaalikannatuksen kehitys taas kulki jonkin aikaa, vuosina 1909–1911, samaan suuntaan kuin jäsenmäärän ja puhuntavolyymien kehitys. Siten puolueen ohjaaman puhuntavolyymien kehitys olisi jokseenkin omalakisista suhteissa puolueen vaalikannatuksen kehitykseen, mutta kulkisi yhtä jalkaa puolueen saaman jäsenkannatuksen kehityksen kanssa. Tilanne ei muutu olennaisesti vaikka jäsenmäärän kehitys suhteutetaan äänioikeutettujen määrään. Puhuntavolyymien kehitys näyttäisi seurailevan pikemminkin puolueen reaalisen organisatorisen voiman kuin sen parlamentaarisen voiman kehitystä.

Tarkemman kuvan saamiseksi tarkastelin puhunnan määrän ja kannatuksen määrän keskinäistä riippuvuutta myös korrelaatio-

93. Aaltonen 1987, 89, 96.

KUVIO 14. Sosialidemokraattien agitaatiopuhunnan ja kannatuksen indeksit 1907–1913. 1907 = 100.

analyysin avulla (liite 25). Valtakunnallisella tasolla vuosivaihteluiden kesken vallitsee positiivinen korrelaatio (0,6), joka syntyy kuitenkin siitä, että niin agitaatio kuin reaalikannatuskin saavat pääosin laskevan trendin. Nyt haen vastausta nimenomaan siihen, vaikuttiko agitaatiopuhunta yleensä reaaliiseen vaalikannatukseen. Tutkin siis puhunnan yleistä kykyä vaikuttaa.

Laskevan vaihtelun yhdenmukaisuus voi hyvin liittyä siihen, että vaalikannatuksen vaihtelu ohjaili puhunnan määrän säätelyä. Näin olikin useiden vaalipiirien itseymmärryksessä. Agitaatioponnistelujen määrästä tehtäviä päätöksiä ohjaili edellisissä vaaleissa saavutettu tulos. Tilastollisen analyysin tuloksia on tulkittava muun aineiston avulla.

Ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaalien alla agitaatiota järjestävissä ja ohjailevissa vaalipiirien sos.dem. toimikunnissa uskottiin agitaation vaikutuksiin. Myöhemmin käsitykset muuttuivat. Esimerkiksi sopii Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. piiri-toimikunnassa tapahtunut kehitys. Vuonna 1907 oltiin vielä agitaatio-optimismin vallassa:

”Meidän on muistettava, että se puolue joka parhaiden agiteeraa saa myöskin parhaimmat tulokset.”⁹⁴

Vuonna 1909 arviot olivat muuttuneet:

”On tultu siihen kokemukseen, että perusteellinen valistustyö on ainoa joka lopullisesti vie perille. (...) Pikaisia ennätyksiä ei saada paljoilla puhujilla. Todisti tämän viime vaalien numeroilla.(...) Vain vakavalla perusteellisella työllä saadaan pysyviä tuloksia.”⁹⁵

Seuraavana vuonna oltiin jo sitä mieltä, ettei vaalipuhujia kannata palkata lainkaan. Painettu agitaatio asetettiin etusijalle.⁹⁶

Hämeen läänin eteläisessä vaalipiirissä sosialidemokraatit näyttivät siis vähitellen luopuneen puhunnan määrällisestä kasvattamisesta. Tosiasiassa puhunta kyllä kasvoi tasaisesti vuoteen 1909, mutta ei senkään jälkeen romahtanut, vaan laski tasaisesti ja aloitti uuden nousun vuonna 1912 (taulukko 12 ja taulukko 13).

Voi olla että vaikutelma suhdelukujen kehityskäyristä on sellaiseen osuva. Kuva (kuvio 14) paljastaa kukaties historiallisen synteesin kannalta olennaisen: aluksi puolueen orgaanit uskoivat agitaatiopuhunnan määrällisen kasvattamisen tuottavan vaalikannatuksen kasvua, mutta sitten usko sen vaikutuksiin meni ja määrä vähitellen laski. Vaikka vaalikannatus ei romahtanut, pidettiin sitä riittämättömänä osoituksena agitaatiopuhunnan vaikutuksista. Siis sellainen yhteisvaihtelu, mikä riittää osoittamaan tilastollista riippuvuutta ei riittänyt puolueen orgaaneille. Vuonna 1912 alkanut uusi nousu puhuntavoilyymissa ei selity tällä, mutta jatkolukujen puuttuessa on mahdotonta sanoa, oliko se uuden nousun alku vai satunnaisempi hyppäys.

Riippuvuuden alueellisessa analyysissä reaalisen vaalikannatuksen ja puhunnan alueellisen vaihtelun kuuden vuoden keskiarvojen korrelaatiot (liite 25) ovat sängen pieniä. Jos jokin alue ei tiettynä vuonna ollut otollinen ei puhunnan suurikaan määrä sitä otolliseksi muuttanut. Päätelmä pätee myös vastakkaiseen suuntaan. Vaalikannatuksen määrän alueellinen vaihtelu ei ohjaillut puhunnan määrän alueellista vaihtelua.

94. Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. piiriedustajakokouksen pöytäkirja 1907, evästys 1; TA 329(471)5.

95. Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. piirikokouksen pöytäkirja 19.12. 1909, 9. pykälä; TA 329(471)5.

96. Hämeenlinnan sos.dem. valitsijayhdistyksen piirikokouksen pöytäkirja 23.10. 1910; TA 329(471)5.

Aluepoliittinen näkökulma ei noussut esiin puolueen itseymmärryksessäkään. Enempää vaalipiireissä kuin puoluekokouksissakaan ei puhuttu siitä, että puhunnan alueellisia määriä olisi säädeltävä vaalikannatuksen alueellisten määrien mukaan.

Oletus puhunnan ja vaalikannatuksen riippuvuudesta ei siten kestä alueellista testiä. Kun puolueen orgaaneissa vähitellen luovuttiin uskosta puhunnan vaikutuksiin, perustui se vaikutelmaan, joka vastaa hyvin alueellisten vaihteluiden korrelaatioanalyysin tuloksia. Puhunta ei kyennyt nostamaan vaalikannatusta ellei se noussut muista syistä. Puhunta aktivoi vain ne jotka olivat jollain tapaa otollisia jo entuudestaan. Parlamentaarista voimaa ei voitu puhumalla maksimoida yli tietyn alueellisesti annetun tason.

Entä sitten puolueen organisatorisen voiman ja puhunnan määrän vuosivaihtelun keskinäinen riippuvuus. Vaikutelman (kuvio 14) mukaanhan puhunnan määrän kehitys seuraili ennenmuuta jäsenmäärän kehitystä. Jäsenmäärän ja agitaatiopuhunnan kattavuuden vaihteluiden välinen korrelaatio 1907–1913 on vahva (0,761). Kehityskäyrien kuvasta (kuvio 14) saatu vaikutelma osoittautui oikeansuuntaiseksi. Puhunnan määrällinen vaihtelu kytkeytyi vahvemmin nimenomaan puolueen organisatorisen voiman kuin sen parlamentaarisen voiman vaihteluun.

Toisaalta se, että puhunnan määrällinen vuosittainen vaihtelu koko maassa korreloi vahvasti sekä reaalisen vaalikannatuksen että jäsenmäärän vaihtelun kanssa, johtaa aprikomaan, josko näiden kaikkien vaihtelua selittää jokin neljäs taustamuuttuja. Mikä se voisi olla? Mikään erillinen tunnettu ja mitattavissa oleva tekijä se ei ilmeisestikään ole. Asiaa monelta kannalta katseltuani päädyn lopulta siihen, että puhunta- ja kannatuslukujen yhdenmukaista kehitystä voi selittää vain historiallisen kokonaistilanteen liikahtelu. Historiallista totaliteettia ei voi mitata. Jos haluaa kuvata totaliteettia yhteisvaihtelun kontekstina on siirryttävä maailmanhistorian synteiesien tasolla. Sellainen ekskurssi ei kuulu tämän työn puitteisiin. Niinpä palataan puhunnan lähianalyysiin.

Agitaation aikaansaaman vaikutustapahtuman tutkimiseksi on välttämätöntä siirtyä kvalitatiiviseen tarkasteluun.

7.5. Vaikutuksenteko

7.5.1. Puhuntamuotojen tyypittely

Agitaattorit puhuivat joukkokokouksissa, väittelivät ja toimittivat kotiagitaatiota. Agitaattoreiden matkakertomuksista käy ilmi, että ensimmäisten yksikamarisen eduskunnan vaalien lähestyessä arviolta joka kolmas tai neljäs esiintymistilaisuus oli väittely, jossa sos.dem. agitaattori kohtasi perustuslaillisten tai suomettarelaiten puhujan.⁹⁷ Kotiagitaatio taas oli ovelta ovelle ja tuvasta tupaan kiertävien puhujien toimintamuoto⁹⁸. Sitä harjoittivat pikemminkin paikalliset puolueaktivistit kuin ammattipuhujat.

Puoluejärjestöjen kielenkäytössä agitaatiota tyypiteltiin välineen, toteutustavan, järjestäytymisasteen ja vaikutustavan mukaan. Näin liikkeen omia piirteitään kuvaavaan sanastoon muodostui ja vakiintui luokitteluja, joista voi konstruoida puolueen agitaatiomuotoja kuvailevan typologian. Vaikka osissaan kuvaakin agitaatiota järjestävän liikkeen sisäisiä käsitystapoja, antaa se kokonaisuudessaan puhuntamuotojen luokittelun joka soveltuu ulkopuolisen historiallisen rekonstruktion lähtökohdaksi.

Välineen mukaan agitaatiopuhunta jaettiin puhuttuun ja painettuun. Puhuttua oli kaikki suullisesti välitettävä ja painettua kaikki kirjallisesti välitettävä sana.

Toteutustavan mukaan puhuttu agitaatio jaettiin lentävään agitaatioon eli kiertäviin kertapuheisiin ja luentokursseihin eli muutamasta päivästä pariin viikkoon kestäviin luentosarjoihin. Painettu agitaatio taas jaettiin kirjallisuuteen ja lehtiin, jotka puolestaan jakautuivat kirjoihin ja lentokirjasiin sekä aikakauslehtiin ja sanomalehtiin. Kuten edellä on todettu, viitataan tässä tutkimuksessa agitaatiolla vain puhuttuun sanaan. Kirjallisuutta on käsitelty kirjoitettuna diskurssina joka sijaitsee omalla tasollaan.

Järjestäytymisasteen mukaan agitaatiotilaisuudet jaettiin kotiagitaatioon, yleisiin puhetilaisuuksiin ja luentokursseihin. Kotiagitaatiossa puolueen aktiivinen rivijäsen puhui järjestäytymättömiä naapu-

97. Ks. TA, 329.5 (471), SDP, kansio: ”Matkakertomuksia 1905–1906”.

98. Vrt. Puolueopiston 1913 oppilasluettelot, TA, 329.5 (471), SDP, kansio: ”Puolueopisto 1913”, nippu ”oppilasluetteloita”.

reitaan sosialidemokraattien kannalle, yleisissä puhetilaisuuksissa ammattipuhuja agitoi puolueen ohjelmasta kiinnostunutta yleisöä ja luentokursseilla puolueen valistustyöntekijä luennoi paikallis- ja piiritason aktiiveille. Sama puhuja saattoi kyllä toimia sekä kiihottavana vaaliagitaattorina että luentokurssien valistavana luennoitsijana⁹⁹. Järjestely kätkee ennakkokäsityksen, että puhunnan retorinen laatu voi olla suhteellisen riippumaton puhujan persoonallisista piirteistä; ehkä uskottiin, että tilaisuuden luoma tilaus määrää puhunnan luonteen.

Kotiagitaation piiriin voidaan laskea myös ”hiljainen agitatsioni eli henkilökohtainen vaaliyllytys”¹⁰⁰ vaikka se ei aina tapahtunutkaan kotona.

Puhetilaisuuksien erikoinen alalaji oli väittelytilaisuus, jossa sosialidemokraatti ja jonkun toisen puolueen edustaja väittelivät yleisön edessä. Väittelyitä järjestettiin etenkin vaalien alla, ja ne saattoivat kestää kauan ja olla erityisen kiihkeitä. Väinö Tanner kertoo muistelmissaan ensimmäisten eduskuntavaalien alla Raumalla järjestetystä väittelytilaisuudesta, joka kesti 9 tuntia.¹⁰¹

Kentällä kiertävät agitaattorit eivät puhuneet pelkästään järjestetyissä tilaisuuksissa. Puhujat löysivät hyvää yleisöä rukiinleikkuutal-koissa pelloilta, vallitustyökomennuksilla parakeista ja yleensä tilaisuuksista, joihin työväestöä kokoontui.¹⁰²

Vaikutustavan mukaan agitaatio jaettiin kiihottavaan eli yllyttävään ja valistavaan eli sivistävään agitaatioon.

Luontoperäinen erottelu loi kahdeksan tyyppiä, jotka lomittuivat sillä tavoin, että on sovellettava kaikkia erotteluperusteita yhdessä, jos mieli luoda yhtenäisen ja reaalisesti erottelevan luokittelun jossa kukin tapaus sijoittuu vain yhteen luokkaan (kuvio 15). Lisäksi toteutustavan ja järjestäytymisasteen kesken vallitsee sellainen päällekkäisyys, että järjestäytymisasteen mukaan syntyvä ryhmittely erottelee tilaisuudet myös toteutustavan mukaan.

Vaikutustavan mukaan tapahtuva erottelu liittää liikkeessä luontoperäisesti kehkeytyneen agitaatiomuotojen ryhmittelyn tässä tutki-

99. Ks. esim. Hämeen läänin pohjoisen vaalipiirin Sos. dem. piiritoimikunnan toimintakertomus 1907; TA 329.5 (471).

100. Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. piirikokouksen pöytäkirja 19.12. 1909, 12. pykälä; TA 329(471)5.

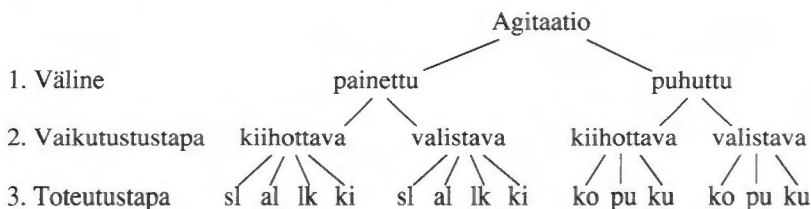
101. Tanner 1951, 279–286.

102. Muistitieto 1918/22 (Sulho Ojala), 48–49, 50–51; SKS.

KUVIO 15. Agitaatiomuotojen tyypittely.

erottelun
ulottuvuudet

tyypit

ko=kotiagitaatio, pu=puhetilaisuus, ku=luentokurssi; sl=sanomalehti, al=aikakauslehti, lk=lentokirjanen, ki=kirja

muksessa kehiteltyyn jäsennykseen kahdesta diskursiivisen vaikuttamisen päätyypistä, ulkoisesta ja sisäisestä. Puhetilaisuuksien kiihottava agitaatio toteuttaisi ulkoista vaikutusta ja luentokurssien sivistävä valistus sisäistä. Erottelu tuo mukanaan saate-erotteluja: tunteet vs. järki, intensiteetti vs. kontemplaatio, julistava vs. argumentoiva. Jos erottelu viedään puhtaana empiirisiin muotoihin, on kontrasti liian vahva, sillä todellisuudessa diskursiivisen vaikuttamisen tavat sekoituivat toisiinsa. Puhunnan yksittäiset muodot eivät olleet mustia eivätkä valkoisia vaan harmaita.

Tässä tarkastelussa huomio kohdistuu puhetilaisuuksissa puhuttuun agitaatioon, joka vaikutustavaltaan miellettiin ennen muuta kiihottavaksi. Sen päätarkoituksena oli yllyttää järjestäytymään ja äänestämään sosialidemokraatteja, mutta siihen saattoi liittyä myös valistava puoli. Sen yksittäisestä ilmentymästä voi käyttää nimitystä palopuhe. Tutkimme nyt, millaisia palopuheen muunnelmia kentällä esiintyi.

7.5.2. Vaikutustavan kenttämuunnelmat

Agitaatiotoimintaansa erittelevässä työväenliikkeessä jako sisäiseen ja ulkoiseen toimi jäsentävänä oppositiona myös liikkeen ja muun maailman välistä eroa ilmennettäessä. Sisäinen agitaatio oli työväen-

liikkeen ”sisällä” tapahtuvaa, ulkoinen ”ulkona” eli joukkojen parissa tapahtuvaa¹⁰³. Sisällä olevia sivistettiin, ulkona olevia kiihotettiin. Puhuttiin myös puhunnan ”kasvattavasta ja agiteeraavasta” puolesta¹⁰⁴.

Pääsisällön ulkopuolisten joukkojen kiihottamisessa käytetylle intensiteetille antoi viha. Tähän suuntaan viittaavat kaikki lähteet: aikalaiskirjallisuus, muistelmät, kansanomaiset muistitiedot ja tarkasteltavana aikana syntyneet työväenyhdistysten käsinkirjoitetut lehdet.

Kuva agitaation emotionaalisesta ja opillisesta sisällöstä muodostuu vähitellen, pala palalta. Suoran resipointiaineiston puuttuessa kuvauksessa on vaikea erottaa vaikutusentekoa vaikutuksesta, puhetta vastakäiusta.

Ilmari Kianto on teoksissaan *Pyhä viha* (1908) ja *Punainen viiva* (1909) kuvannut sosialidemokraattisia agitaattoreita, heidän agitaatiotaan ja sen kuulijoissa herättämiä vaikutuksia.

Pyhässä vihassaan Kianto tyylittelee ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaalien alla puhuneen sosialistiagitaattorin puheen vihaa ja kostotuomiota lietsovaksi karjunnaksi:

”Perkeleen herrat! Herrat perkeleet! Kansan sortajat: ruohtalaiset, suometarlaiset, nuorisuomalaiset ja muut valtapuolueet. Tullut on koston päivä. Työväki – köyhälistö – me olemme maan hiiva, pippuri ja pikanelli. Alas virkamiehet – palkat – pamput. Luokkarajat selviksi. Veräjät umpeen! Saamari! Me olemme kärsineet! Tahtomme ammatinmuutosta! Pyrimme – herroiksi – sitä ei saa herroille sanoa. Eespäin sä joukko voimakas, älä orjajoukko halpa ... Lauletaan punasat kirjasta internatsionaali: ’Rahat, kansan keräämät, on menneet kaikki konnain kukkaroon!’ Tämä se on meidän uusi virsikirjamme. Hih! Hiljaa siellä ovensuussa, akat. ’Alas pappeus ja raha!’ Toverit, vannokaa vala: enää ei herroille hyvääpäivää. Emme ole ruoskannuolijoita. Tulkoon vaikka herrojen herra–jumala. Eläköön vapaus! Tämä juuri se on sitä totellista vapautta, kun saa puhua suunsa puhtaaksi. Punakaarti, naiskaarti, kaikki roletaarit – järjestykää! Kieltolaki tulla pitää! Pois totilasit herroilta! Uusi suurlakko – helvetti. Ja nyt toverit ja aatesisaret, ulso joka sorkka temonsreeraamaan ...”¹⁰⁵

103. esim. Muistitieto XCVI(96) (K. A. Suvanto 1962), 14; TA.

104. Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. piirikokouksen pöytäkirja 6.1. 1908, 17; TA 329(471)5.

105. Kianto 1923 (1908), 389–390.

Samojen vaalien sosialistisen agitaation herättämiä vaikutuksia Kianto kuvaa Punaissä viivassa. Maalaisköyhälistön edustaja Topi Romppanen kokee mullistavana aatteellisen heräämisen sosialidemokraattisen agitaation vaikutuksesta:

”Topi ... katseli ilmiötä vähän eri valossa kuin ennen, hänen järkeensä oli iskenyt nujertava totuus että ihmisen ulkonainen hädänalaisuus ei ollutkaan mikään elinkautistuomio, vaan että köyhyydestään kärsineen oli pakko päästä parempaan asemaan ja varmempaan leipään. Tämä muutos oli tapahtuva sellaisella ihmerymyyksellä, semmoisella tulimmaisella tempauksella, ettei maailma mokomata ennen ollut aavistanutkaan, ja sen tempauksen oli toimittava hän, Topi Romppanen, ja lisäksi tuhannen muuta miestä, samanlaista metsämyyrää, ja akkaväki apurina, koskapa uusi laki kuului sallivan oikeuden kaikille esiin rynnistämään ja ihan keisarin korvain kuultaviin selittämään, miten mökkilöissä oikein elettiin. Ja niitä kuulesti olevan kamalasti paljon matalia majoja tässä matoisessa maassa ja puutteentuttuja kaupuntipaikatkin kukkuroillaan, jätkämiestä ja työnorjaa jos jonkinlaista. Tottahan semmoisen joukon yhteinen mölähdyks oli paneva päämiehet, ne raharuhtinaat korvallisiaan kynsimään. Tottahan semmoisilta herroilta, jotka eivät tehneet oikeata työtä, täytyi kiristää suolivyötä tiukemmalle nääntyvän kansan hyväksi.”¹⁰⁶

Kiannon kuvauksen osuvuutta ei juuri voi arvioida vertaamalla sitä maalaisköyhälistön itsensä antamiin kuvauksiin, sillä niitä ei ole eikä erityisemmin tainnut edes olla. Agitaation välittömän vaikutuksen arvioinnissa voidaan nojautua vain tutkijoiden arvioihin, kaunokirjallisuuteen ja muistitietoon. Sitä vastoin agitaattorin palopuheesta annettua kuvausta voi sekundäärilähteiden lisäksi verrata myös puhujien kirjoittamiin puhekonsepteihin.

Agitaattoreiden yleisönä olleiden työväenliikkeen rivijäsenten muistelmat antavat sellaisen kuvan, että varhaisvaiheessa vallitsevana oli uskonnollishenkinen utopismi. Korpilahtelainen muistelijakin kertoo:

”Sillä (so. työväenliikkeellä) oli eräänlainen uskonnollisten liikkeiden luonne, sosialistinen yhteiskunta oli eräänlainen tuhatvuotisen valtakunnan korvike. Ja niin kuin jokainen kristitty hyväksyy tuhatvuotisen valtakunnan, niin samoin olisi jokaisen kansalaisen säätyyn

106. Kianto 1975, 76–77; vrt. Haatanen 1968, 161.

ja varallisuuteen katsomatta hyväksyttävä sosialismi parhaimmaksi yhteiskuntamuodoksi. Erikoista luokkaluonnetta ei sillä aluksi ollut.”¹⁰⁷

Samoihin aikoihin, vuosisadan vaihteen tienoilla ennen Forssan kokousta, niiden keskuudessa, jotka eivät olleet kuulleet sosialidemokraattisia agitaattoreita, vallitsi käsitys sosialismista tavarantasaussuhteiden ja pappien tappamisateena.¹⁰⁸

Suurlakon jälkeisten vuosien ajoilta muistikuvat ovat jo toisenlaisia. Opillinen aine astuu emotionaalisen ja uskonnollisen rinnalle ja ohikin. Kiertävät puhujat selittivät Forssan ohjelmaa ja liikkeen paikalliskaaderit opastivat lukemaan oikeaoppista kirjallisuutta:

”Luettiin Erfurtin ohjelmaa, joka oli myös Suomen Sos.-dem. puolueen periaateohjelma. Luettiin Kautskyn Yhteiskunnallinen vallankumous sekä saman kirjoittama Marxin taloudelliset opit.”¹⁰⁹

Nämä yleisön muistikuvat tukevat sitä näkemystä, että suurlakon jälkeen laajentuneessa agitaatiossa alkoivat korostua entisen uskonnollisen utopistisen julistuksen sijaan oikeaoppiset kautskylaisen ohjelman selitykset ja näkemys sosialismista paratiisina alkoi korvautua näkemyksellä sosialismista järjestelmällisesti rakennettuna yhteiskuntamuodostelmana. Haavekuvat eivät kuitenkaan täysin hävinneet vaikka utopistinen julistus laimenikin. Ehkä ne pikemminkin sulautuivat osaksi oikeaoppista kokonaiskuva:

”Tämän ohjelman (so. Forssan ohjelman) hyväksyin täydellisesti. Siinä ei sorrettu ketään, siinä vaadittiin kaikille kansalaisille samantyyppiset oikeudet. Ei mitään väkivaltaisia keinoja käyttäen, vaan kansanvaltaista lainlaadinnallista tietä rakentaen sosialistista yhteiskuntaa. Sosialistinen yhteiskuntahaaveeni oli, että kaikki ihmiset tekevät työtä omalla peltosarallaan. Kaikki eripuraisuus ja riita on vallan tuntematon, ei ole köyhiä eikä rikkaita, vaan kaikki ovat hyvin toimeentulevia yhteiskunnan jäseniä. Ei ole varkaita, sillä kaikilla on mitä tarvitsevat.”¹¹⁰

107. Aatteet ja vaatteen, 74.

108. Aatteet ja vaatteen, 81.

109. Aatteet ja vaatteen, 91.

110. Aatteet ja vaatteen, 82.

Muistelmiin on toki suhtauduttava erityisen varovaisesti. Muistitietoa aineistonaan käyttäneet ns. radikaalin kansanhistorian tutkijat ovat havainneet, että vallankin kaikki epämieluisat, onnettomat ja kurjat vaiheet siilautuvat ensimmäisen asteen muisteluissa pois. Vasta syvähaastattelujen kautta päästään kiinni arempiin asioihin.¹¹¹ Saattaa olla, että suurlakon ja kiihottavan agitaation vaikutukset ovat muistelmassa jääneet torjutun piiriin. Torjunta voi suuntautua kahtaalle. Toisaalta on torjuttu vihankylvö ja toisaalta julistuksen synnyttämät haavekuvat pikaisesti tapahtuvasta vallankumouksesta. Työväenliikkeen jäseniltä kootussa muistitiedossa on leimaa-antavaa etenkin intensiivisen negatiivisen emotionaalisen sisällön, vihan, kateuden ja kostonhalun, unohtaminen.

Päinvastainen kuva piirtyy työväenliikkeen ulkopuolisten muistelmista, joissa torjunta kohdistuu pikemminkin positiivisiin lupauksiin kuin negatiivisiin tunnekuohuihin. Luokkavihan syntyminen ja agitaattoreiden puhunta liitetään toisiinsa säännönmukaisesti niissä agitaatiomaininnoissa, jotka 1960-luvulla kootussa kansanomaisen muistitiedon kokoelmassa viittaavat suurlakon jälkeiseen tilanteeseen.

”Se oli vihan kylvöä.”¹¹²

”Ilmestyi kierteleviä akitaattoreita, jotka sitten lietsoivat vihaa köyhimpien keskuuteen.”¹¹³

”... en havainnut että köyhä työmies olisi kovinkaan paljon kadehtinut talon isäntää enempi kuin emäntääkään(...) Vuonna 1906 akitaattorien ilmaannuttua alkoi heidän lietsomisensa ansiosta ilmaantua sanontaa: Porvarit verenimijät, ja kehoitus: ’Työn orjat sorron yöstä nouskaa’.”¹¹⁴

”(...) työväen iltamissa oli ohjelma erittäin räikeää, joiden kiihkopuheita, että porvareilta ja veren imijöiltä on otettava valta pois ja omaisuus jaettava kaikkien kesken.”¹¹⁵

111. Ks. esim. Bertaux 1982, 98.

112. Muistitieto 1918/4 (Erik Kustaa Hemmi), 73; SKS.

113. Muistitieto 1918/22 (Sulho Ojala), 47; SKS.

114. Muistitieto 1918/22 (J. Evert Palsa), 166; SKS.

115. Muistitieto 1918/36 (Onni Virkki), 90; SKS.

”(…) pitivät kiihotuspuheita porvareita vastaan, joiksi katsottiin n.s. omistava luokka ja virkamiehet, sanoivat ja paasasivat vaahto suussa haukkuen verenimijöiksi ja kaikilla haukkumanimillä talollisia ja suurempia torppareita, koittivat vihaa lietsomalla ja suurilla lupauksilla herättää tyväestöä ja kaikkia herkemmin ajattelevia puolelleen, ja paljonhan he saivatkin aikaan, että n.s. herraviha alkoi kyteä ja kasvaa.”¹¹⁶

Erilaiset muistitiedot voivat myös täydentää toisiaan. Muodostunut kuva viittaa siihen, että agitaattoreita oli monenlaisia, ja siihen, että yksittäisellä agitaattorilla saattoi olla monta tyyllilajia repertoarissaan.

Viha porvareita kohtaan oli varmaankin kiihottumisen avaintunne, mutta siihen liittyi usein myös yhtymisen ja sulautumisen halu, joka kohdistui puhujaan ja tovereihin. Edellinen palveli luokkatietoisuuden ja jälkimmäinen yhteenliittymisen psykodynaamisena pohjana. Yhtymisen haluun liittyvä kiihottuminen oli usein molemminpuolista. Puhuja oli kiihottunut siinä missä yleisökin. Paikalle kukaties saapunut kontrolloiva osapuoli, poliisi, ei voinut yhtymistä estää.

”Vallesmanni (...) tuli koko poliisikomennuskuntansa kanssa juhlaan ja istuutui miehineen eturiviin aivan nenäni eteen. Tietysti minä häkellyin enkä tahtonut mitenkään päästä alkuun. Mutta sitten sain vihdoin langan päästä kiinni, kun näin, että salissa oli paljon minulle tuntemattomia Muolaan sahan työläisiä, jotka olivat tulleet suurella joukolla juhliin ja odottivat nyt puhujalavalta jotain ennenkuulumatonta, etenkin kun ensimmäisen kerran elämässään näkivät naispuhujan. Puhuin sydämeni pohjasta. Tunsin miten veri nousi päähäni ja lopulta unohdin vallesmanninkin poliiseineen.”¹¹⁷

Puhuja saattoi vedota myös kristillisiin tunteisiin, ihmisveljeyteen ja lähimmäisen rakkauteen. E. K. Louhikko (silloin Laiho) muistelee sosialidemokraattien kansanedustajana toimineen Jaakko Mäen erästä puhetta joskus vuoden 1912 jälkeisten eduskuntavaalien aikaan:

”Ja puhuja selvitti monien valtiollisten kysymysten ohella myös kirkon erottamista valtiosta, arvosteli ankarasti kirkon monia otteita, mutta antoi tunnustuksen yksityisten ihmisten uskonnolliselle mieli-

116. muistitieto 1918/67 (Paavo Ruotsalainen), 171–174; SKS.

117. Kiiskinen 1960, 92.

alalle, vieläpä käytti useita lainauksia vuorisaarnasta ja osoitti, miten kauniisti nasaretilainen oli käsittänyt vähäväkisen kansanosan elämän ja mitenkä hän useissa saarnansa kohdissa tahtoi korostaa rikkaiden velvollisuutta auttaa ja tukea köyhiä ja avuttomia.”¹¹⁸

Näillä uskonnollisiin tunteisiin ja Jeesus-kulttiin vetoavilla sanoillaan Mäki oli saanut Louhikon äidin lupaamaan vaaleissa äänensä sosialidemokratialle.¹¹⁹

Puolueen pitkäaikainen agitaattori ja myöhemmin luentokurssien luennoitsija ja puolueopiston opettaja Ville Lehokas muisteli vuonna 1909 vuosisadan alun agitaatiopuheitaan seuraavasti:

”Entäpä sitten puhe? Sen piti olla alkeellista kuin lapsille. Puhujahan seisoi ennakkoluuloisen joukon keskellä, joka joukko ei ollut sosialidemokratiasta kuullut mitään – ellei pahaa. Kaikki harhakuvat ja ennakkoluulot oli ensiksi kumottava. Aniharva kuulija pysyi edes vakavana. Isäntämiehiä ja pikkuporvareita oli kerääntynyt huoneen nurkkaan irvistelemään. Tietämättömät työläiset seurasivat esimerkiksi jo pelkämästä matkimishalusta. Puhujalle lennäteltiin kokkapuheita vähänväliä. Se tuntui puhujasta musertavalta, kun työväki ei tuntenut omaa asiaansa ...”¹²⁰

Tällainen tilanne oli tietenkin omiaan ohjaamaan puhujaa puhumaan kuulijoitten tarpeitten ja toiveitten mukaan, ts. korostamaan utopistista maalailua ja uskonnollisiin tunteisiin vetoamista. Lehokas antaa ymmärtää, että Oulun puoluekokouksesta 1906 alkoi tässä suhteessa uusi vaihe kun puolue ryhtyi tietoisesti kouluttamaan valistuneempia agitaattoreita.¹²¹ Mutta tokko opillinen koulutus vaikutuksenteon tekniikkaa paljoakaan muutti.

Yleisön kokemuksen vaikutuksen kannalta hyvän puhujan tunnusmerkkinä pidettiin ennen muuta kykyä esiintyä luontevasti ja vedota tunteisiin.

”Hän oli suulas puhuja ja tunsii kansan mielialoja ja osasi vedota tunteisiin hyvin.”¹²²

118. Louhikko 1943, 91.

119. Louhikko 1943, 91.

120. Lehokas 1929 (1909), 74–75.

121. Lehokas 1929 (1909), 73–74.

122. Muistitieto 1918/52 (Artturi Vuorimaa), 292; SKS.

”Hän oli erinomainen ns. luonnonpuhuja, joka laukoi voimallista tekstiä noin vain ilman papereita.”¹²³

Kentällä kiertäneiden agitaattoreiden palopuheissa voi erottaa neljä erilaista diskursiivisen vaikuttamisen kenttämuunnelmaa. Tarkasti ottaen ne kaikki ovat sekamuotoja, intensiivis-kontemplatiivista res-ponssia hakevia vaikuttamistaktiikoita, mutta päätyyppien tasolla ne sijoittuvat kaikki ulkoisen vaikuttamisen ryhmään. Käytännössäkin kiihottamisen ja valistamisen muodot kulkivat yhtä jalkaa esimerkiksi silloin kun puhuja ryhtyi puheensa jälkeen kauppaamaan aatteellista kirjallisuutta.

Ensimmäisenä vaikutuksenteon kenttämuunnelmana erottuu fyysisen teatterimaisuuden intensiteettiin perustuva vaikutustapa. Puhuja tekee vaikutuksen innostuksellaan, eleillään ja kiivaalla tunteiden ilmaisemisellaan. Hän kävelee lavan laidasta laitaan, kohottaa nyrkinsä nousukohdissa ja iskee sen sitten pöytään ”pontevinta sanaa lausuessaan”. Porvareiden viekkautta ja väärämielisyyttä kuvatees-
saan hän tulee huippukohtaan, huudahtaa ”nuo lurjukset” ja paiskaa nyrkkinsä pöytään. Tärkeintä ei ollut sisältö, vaan esiintyminen:

”Kuulijat aplodeerasivat ja nauraa hohottivat, sillä he nauttivat Vata-
sen voimallisesta esiintymisestä enemmän kuin hänen puheensa si-
sällöstä.”¹²⁴

Puhuja saattoi myös potkia tuoleja ja ilmaa puhuessaan vihollisesta. Fyysinen teatteri loi intensiteetin ja kanavoi vihaa.

”Korostaen puheessaan alemman kansanosan asemaa jossakin maail-
mankolkassa, Salin, oikean kätensä ylös kohottaen lausui: ’Kansa
pyysi työtä ja leipää – saiko se sitä’ – ja käden laskeutuessa vaaka-
suoraksi vasemmalle seurasi sanat: ’Vitut – kuulaa kalloon’ – jota
tehosti käden voimaks veto vaakasuoraksi oikealle.”¹²⁵

Toinen intensitettiin ja vihan kanavoimiseen perustuva vaikuttamisen
tapa perustui puheteatterimaisuuteen. Puhuja nimesi kohteet vihan-
tunteelle ja kostonhalulle. Ensimmäiseksi oli tärkeintä herättää luok-
kaviha:

123. Muistitieto 1918/16 (K. A. Myntti), 68; SKS.

124. Muistitieto XCVI(96) (K. A. Suvanto 1962, b7); TA.

125. Muistitieto 1918/16 (Myntti, K. A.), 68; SKS.

”Kokous muuttui melko ’vilkkaaksi’, kun rengit alkoivat keksiä isännistä näille vähemmän miellyttäviä sukkeluuksia ja isännät vuorostaan haukkuivat renkejä ja meitä puhujia. Joka tapauksessa tarkoitus oli saavutettu. Ihmiset oli ravistettu ajattelemaan itsenäisesti.”¹²⁶

Luokkavihan herättämisen perusmenetelmä oli yksinkertainen: puhuja haukkui porvareita ja virkavaltaa monisanaisesti ja kauan. Tarkoituksena oli saada kuulijat kiihottumaan ja siinä tilassa hyväksymään sosialidemokratia tuota hirveää vihollista vastaan käytävän taistelun johtajaksi.

”Tainio piti huolen siitä, että virkavalta ja porvarit tulivat hyvin haukutuksi ja hyväksytyt ponnet olivat samanmukaiset.”¹²⁷

Toiseksi hän pyrki nostattamaan yleisön voimantunteen puhumalla kostotuomion täytäntöönpanosta ja yhtyneen työväestön historiallisesta ylivoimasta.

”akitaattori (...) torpan poika Frans Lehtimäki innostuksesta leimuten huusi työväentalolla – nyt pannaan porvarit ja isot rikkaat riisuen alastomiksi ja auran eteen kun kynnetään noita kivisiä töllin maita.”¹²⁸

Kolmas vaikuttamisen tapa oli positiivinen innostaminen, joka tapahtui pääasiassa puheteatterimaisin keinoin. Se perustui suuriin tämänpuoleisiin autuudenlupauksiin, joissa kaipauksentunteelle annettiin kohde.

”... punaisen evangeliumin lähetyssaarnaajia jotka olivatkin paljoa reippaampia poikia kuin nuo kirkon lähetysmiehet jotka lupasivat taivaan vasta kuoleman jälkeen, nämä uudet lupasivat sen heti kun vaan heitä tottelee ja seuraa.”¹²⁹

Neljäntenä erottuu metaforinen vaikutustapa. Siinä jokin asiaan liittymätön tarina, sattumus tai luonnontapahtuma saa toimia vertauskuvana puheen sisällölliselle viestille. Puhuja saattoi kertoa jonkun suur-

126. Kiiskinen 1960, 133.

127. Muistitieto LXVIII (68) (Mooses E. Lehtinen 1961, 41); TA.

128. Muistitieto 1918/22 (Sulho Ojala), 47; SKS.

129. Muistitieto 1918/2 (Lauri Arra), 318; SKS.

miehen tai muun sankarin rohkeasta toiminnasta ja esittää sen sitten vertauksena sille taistelulle jota työväenliike käy¹³⁰. Pääasia oli saada kuulijat eläytymään sankarin urhoolliseen ja peräänantamattomaan kamppailuun ja voittoon. Kuulijoiden eläytymisen oli määrä jatkua toimintaansa ohjaavana vaikutuksena puhujan siirrettyä kehoituksiin äänestää uuden aikakauden sankareita, sosialidemokraatteja, ja neuvoihin liittyä heidän puolueeseensa. Puhuja saattoi käyttää myös luonnon ja maiseman tarjoamia metaforia:

”Puhuja otti vertauksen kevätvirroista valtavassa Kalajoessa. Niinkuin kosket keväisellä voimallaan vievät alas mereen kaiken roskan ja jää, samalla tavalla murtaa työväen ihanat aatteet porvarillisen orjuuden ja pakkovallan, ja tilalle luodaan uusi onnellisempi tulevaisuus Suomeen, ja kansalle.”¹³¹

Etenkin maaseudulla sosialismin aatteet tulivat kristillisten oppien ja agitaattoreiden puhetilaisuudet hengellisten seurojen tilalle. Ensimmäisellä kerralla monet tulivat puhetilaisuuksiin virsikirjat mukanaan.

”Muutamilla oli virsikirja saapuessa kokoukseen. Siitä alkaen hengellinen elämä alkoi vähitellen laimeta.”¹³²

Jotkut antoivat puhujalle ja puolueelle kolehtirahoja kuten papille ja kirkolle¹³³. Tämäkin viittaa siihen, että sosialistien puhetilaisuus miellettiin kristillisen jumalanpalveluksen kilpailijaksi tai ainakin sitä vastaavaksi muodoksi. Ehkä puhetilaisuus miellettiin myös sakraaliksi, mutta ainakin se miellettiin vaihtotapahtuman näkökulmasta. Puhuja julisti sanaa tämänpuoleisesta pelastuksesta, jonka tuntuva vaikutus, kiihottuminen, herätti yleisössä saman maksuvalmiuden kuin kirkossa kuultu ihmestanoma tuonpuoleisessa toteutuvasta pelastuksesta, jonka lihaksi muuttunut Sana oli tämänpuoleisessa lunastanut. Puhetilaisuuksissa virinnyt vaihdon ajatus ei ollut kovin moderni.

130. Ks. esim. muistitieto XCVI (96) (K. A. Suvanto 123/1 vol. 1962, 15–16); TA.

131. Muistitieto 1918/32 (Kaarlo Simonen), 161; SKS.

132. Muistitieto 1918/3 (Paavo Arvela), 15; SKS.

133. Ks. Sandra Lehtinen kertoo, 9; KA 5; Hijoppi Rotilainen = Moses Hahl 1913, 58.

7.5.3. Tapausesimerkkejä

7.5.3.1. Rekonstruktion luonne

Palopuheiden varsinaisesta oppisisällöstä tiedetään vain vähän. Vaikka vaaliagitaatiossa ja järjestäytymistä edistävässä agitaatiossa annettuna tehtävänä oli puolueen ohjelman selostaminen, ei voi olettaa, että lukemalla Forssan ohjelman pääsisi perille palopuhunnan sisällöstä. Kun puhujat käänsivät ohjelmaa kansanomaisesti tarttuvaan muotoon loivat he samalla uutta sisältöä. Hannu Soikkasen tiivistää osuvasti: maa painoi parrelleen¹³⁴.

Yleisö ihaili luonnonpuhujia, mutta kouluttajat harjoittivat puhujia puhumaan aina jäsennyksestä¹³⁵. Todellisessa tilanteessa jäsennys helposti unohtui¹³⁶. Saattoipa puhuja poiketa valmiiksi kirjoitetusta puhekonseptistakin. Tämä oli usein välttämätöntä jo siksin, että papereista puhumisen uskottiin antavan puhujasta tyhmän, aran ja kirjanoppineen vaikutuksen.

Puolueen ihanteena oli jäsennellysti puhuva vakuuttaja ja kansanomaisena ihanteena oli elävästi julistava kiihottaja. Käytännön tilanteissa nämä ihanteet sekoittuivat toisiinsa.

Aura Kiiskinen muistelee Pieksämäellä vuoden 1908 vaalien alla pidettyä vaalikokousta, jossa hän puhui perustuslaillisen agitaattorin jälkeen. Perustuslaillinen puhuja oli nuori ja arka ylioppilas, joka luki täsmällisellä ja kuivahkolla kielellä kirjoitettua puhetta papereistaan. Äkkiä hän sotki liuskansa, hermostui eikä tahtonut päästä puheessaan eteenpäin. Yleisön joukosta kuului ääni: ”Määpäs sinä, Ierikka, ja lukkee rommauta nuo herran paperit”. Yleisö puhkesi nauruun ja vaikutuksenteon vaaka kallistui ratkaisevasti sosialidemokraattien puolelle.¹³⁷ Kansanomainen todistelu – ad hominem – kävi päinsä parhaiten puhumalla ikään kuin valmistautumatta – ex tempore.

Puheiden oppisisällön rekonstruoiminen on hankalaa, sillä parhaat käytettävissä olevat dokumentit, puhejäsennykset ja -konseptit, ker-

134. Soikkanen 1961.

135. Esim. Aura Kiiskinen muistelee, että kohta suurlakon jälkeen Viipurissa naispuhujia kouluttanut Hilja Pärssinen ”varoitti, ettei saa missään tapauksessa esiintyä ilman jäsennystä, muuten käy niin, että esitelmöitsijä puhuu kaiken sekaisin ja unohtaa kuitenkin tärkeimmän.” (Kiiskinen 1960, 104.)

136. Esim. Muistitieto XCV(95)/115 (Santeri Saarikivi), 13; TA.

137. Kiiskinen 1960, 135–136.

toivat enemmänkin siitä, millaisen puheen puhuja kirjoituspöytänsä ääressä suunnitteli kuin siitä, millaisen puheen hän puhetilaisuudessa piti.

Valmistellussa ja puhutussa puheessa oli varmasti jotain yhteistä. On luultavaa, että nimenomaan puheen valmisteltu rakenne, sen teemaattinen ja lausumallinen jäsenitys realisoitui usein myös pidetyssä puheessa. Tästä lähtien voidaan puheiden sisältöä kuvata erittelemällä puhekonseptien jäsennyksiin ja puhekokonaisuuksiin kirjoitettuja pääteemoja ja avainlausumia.

Vuosina 1905–1914 puolueen eri organisaatiotasojen raportointivelvollisina puhujina kiersi eri vaiheissa yhteensä ehkä 500–700 henkilöä. Tässä tutkimuksessa eri lähteistä koottuun puhujaluetteloon kertyi 586 nimeä (liite 21)¹³⁸. Näistä 41:n puhujan henkilöarkisto löytyi ja käytiin läpi. Puhekonsepteja tai -jäsennyksiä vuosilta 1905–14 oli vain kymmenen puhujan arkistossa. Nämä olivat Aino Forsten, Werner Forsten, Oskari Jalava, Matti Paasivuori, Esaias Paavonkallio ja Hilja Pärssinen¹³⁹; Kössi Ahmala ja Eetu Salin¹⁴⁰; O. W. Kuusinen ja K. H. Wiik¹⁴¹. Suurin osa jäsennellyistä tai kirjoitetuista puheista on työväenjärjestöissä pidettyjä luentoja tai juhlapuheita. Vaalipuheita ja muita suurelle yleisölle suunnattuja puheita on vain muutamia.

Aineisto on määrällisesti sängen pieni eikä sen laadullisen kattavuuden arvioiminen ole kovin helppoa. Jäsennyksiä ja konsepteja näyttää säilyneen enemmänkin niiltä puhujilta, jotka sijaitsivat organisaation yläpäässä, kuin niiltä, jotka kiersivät kentällä. Johtajien jäämistöjä on ehkä vaalittu paremmin kuin rivipuhujien. Voi myös olla, että organisaation yläpään puhujilla oli useammin taipumus valmistella puheitaan kirjallisesti kuin esimerkiksi paikallistason kiertävillä puhujilla.

138. Luetteloon koottiin vuoden 1906 agitaattorikurssi, vuoden 1913 puolueopiston kurssi, puolueen kansanedustajat 1907–14, puolueen keskushallinnon palkkaamat puhujat, piirien ja kunnallisjärjestöjen arkistoissa nimeltä mainitut puhujatoimessa toimineet sekä joitakin työväenyhdistysten palkkaamia nimeltä mainittuja puhujia. Luettelo on epätäydellinen sikäli, ettei kaikkia säilyneitä työväenyhdistysten arkistoja ollut mahdollista käydä läpi tähän tarkoitukseen. Toisaalta on mahdollista, että kaikki kansanedustajiksi valitut eivät pitäneet puhetilaisuuksia edes vaalien alla. Listan henkilömäärää on pidettävä viitteellisenä.

139. TA.

140. KA.

141. VA.

Seuraavaan fragmentaariseen kuvaukseen on suhtauduttava niin kuin se olisi satunnainen kokoelma esimerkkitapauksia, ei edustava eikä kattava. Siitä voi hahmottaa kokonaisuus vain samassa mielessä kuin alkuvaiheeseen jääneestä palapelistä, jonka kadonneita palasia ei enää ole.

7.5.3.2. Hilja Pärssinen

Hilja Pärssinen (1876–1935) oli yksi vanhan työväenliikkeen tunnetuimmista naispuhujista. Hän toimi myös luentokurssien luennoitsijana ja puhujien kouluttajana¹⁴². Kansakoulunopettaja Pärssinen toimi Sosialidemokratisen Naisliiton puheenjohtajana 1902–09 ja SDP:n kansanedustajana 1907–18. Nimellä Hilja Liinamaa hän julkaisi useita kaunokirjallisia teoksia, pääasiassa runoutta.¹⁴³ Työväen joukoille hän kiersi puhumassa naisliiton johtajana, kansanedustajana ja kansanedustajaehdokkaana.

Pärssisen puhe ”torjuttavia ja omaksuttavia käsitteitä” perustui seuraavaan jäsenyykseen:

- (1) ”Mikä on kansalaisarvon mittapuu.
Työ.
- (2) Mikä on yksilökehityksen päämäärä.
Ylevä mielen laatu ja tieto.
- (3) Mikä pyrkimyksen viisas kannustin.
Yhteisetu.
- (4) Mikä julistemme pohjana.
Emme voi sitä sivuuttaa,
yhtä vähän kuin voimme olla
ratk. suhdettamme totuuteen (uskontoon).
- (5) Onko sosialismi pelättävä?
Ei! Se merkitsee rauhallista edistystä.”¹⁴⁴

Puheen jäsenitys koostuu viidestä positiivisesta avainlausumasta, joista viimeinen sitoo ne kaikki yhteen. Jäsenyyksessä ei ole arkaaista vihan lietsomisen tasoa.

Kolme ensimmäistä avainlausumaa muodostavat tiedostamisen

142. Ks. Aura Kiiskisen muistelmat, 1960, 104.

143. Kilpi 1967.

144. Hilja Pärssisen henkilöarkisto, kansio P 86; TA.

hierarkian perusihmisyydestä poliittiseen toimintaan. Ihmisarvoon liittyvän etiikan piirissä kansalaisilla on arvoa sikäli kuin he tekevät työtä (1), hyveiden (areten) piiriin kuuluvien ihanteiden alueella heistä tulee yksilöitä sikäli kuin he saavuttavat ylevän mielen laadun ja tietoa (2), toimintaa ohjaavan poliittisen tiedon (episteme) piirissä he ovat viisaita sikäli kuin heidän kannustimenaan on yhteisetu (3).

Neljäs lausuma korostaa oppijulistuksen metafyyssisen peruslähtökohdan pohtimisen arvoa (4).

Viides lausuma on sitova ja kokoava: työtätekevä, ylevämielinen, tiedostava ja yhteisetua kannustimenaan pitävä kansalainen ei pelkää sosialismia, joka merkitsee rauhallista edistystä (5).

Lausumat koontuvat yhteen ehyeksi kokonaisuudeksi. Järkevä, johdonmukainen, työtätekevä – ja ilmeisesti totuutta rakastava – kansalainen on väistämättä sosialisti.

Avainlausumat on kirjattu jäsennykseen ehdottomina totuuksina. Jäsennyys ei rakennu argumenttien vaan julistusten varaan. Itse puhe sai toimia argumenttina. Kuitenkaan jäsennykseen ei ole kirjattu arkaaista kiihottavaa tasoa. Ehkä se ei ollut tapana. Eihän tervehdyssanojakaan kirjattu jäsennyksiin. Ehkä kiihottaminen kuului rutiiniin, oli osa tavanomaista retoriikkaa ja tyyliä.

Ei siis ole sanottua, etteikö Hilja Pärssinen pitäessään puhetta, jonka jäsennyksestä puuttuu intensitettiä luova arkaainen voima, kuitenkin kiihottanut yleisöään vastaanottavaan tilaan ennen tiedostukseen tähtäävien lausumien esittämistä. Sehän saattoi käydä myös lausumiin liittyen. Esimerkiksi hän olisi voinut aloittaa kysymällä, mikä on kansalaisarvon mittapuu, ja jatkaa selittämällä tähän tapaan: ”nykyisessä järjestelmässä työläisiä riistävät finanssiherrat, manttaalipösöt ja kansaa sumuttavat papit ovat muka arvokkaampia vaikka eivät tee mitään arvokasta” jne. Hän olisi siis ensin lietsonut luokkavihaa herättämällä väärin kohdelluksi tulemisen tunteen. Kiihottunut ilmapiiri olisi luotu siksi, että siinä yleisö olisi tuntunut otolliselta uuden opin avainlausumille. Arkaainen viha olisi kanavoitu sosialismin piiriin.

Tämä kaikki on vain arvailua. Pärssisen puheen jäsennyys vastaa kuitenkin hyvin tässä tutkimuksessa myöhemmin eriteltävää diskurssimuotoa, joka eri variaatioina esiintyi kansanomaisen mentaliteetin kirjoituksen alaistuneissa muodostumissa. Vain arkaainen kiihottava voima puuttuu. Joko Pärssinen loi intensiteetin puhuessaan, tai sitten hänen puheensa oli valistavaa laatua.

7.5.3.3. Matti Paasivuori

Matti Paasivuori (1866–1937) kuului puolueen keskusjohtoon. Jo ennen suurlakkoa hän kuului SDP:n puoluehallintoon ja kansanedustajana hän toimi vuodesta 1907 alkaen. Hänen laajan toimintansa varsinainen keskiö sijaitsi vuonna 1909 perustetussa Suomen Ammattijärjestössä, jonka hallinnon jäsen ja puheenjohtaja hän oli eri aikoina. Poliittiselta linjaltaan häntä on luonnehdittu maltilliseksi uudistuspoliitikoksi.¹⁴⁵ Suurelle yleisölle hän puhui kansanedustajan, kansanedustajaehdokkaan ja SAJ:n johtajan roolissa.

Kaikille työläisille suunnattua vappupuhettaan varten Paasivuori valmisti seuraavan jäsennyksen:

- ”1) Työnjuhla
- 2) Kuka luo rikkauden ja kuka sen saa?
- 3) Mistä riidellään?
Työntuloksista.
- 4) Mitä ammattiyhdistysliike tarkoittaa?
Oikeudenmukaisempaa työntuloksien jakoa.
- 5) a – Palkkakysymykset
b – Työpäivän lyhennys.
c – Työehtokysymykset.
- 6) Yhteen liittyminen ja luokkataistelu.
Miksi ette liity yhteen?
- 7) Kun minulla on syytä luulla, että joukossanne on sellaisia jotka kuuluvat työväenluokkaan, niin kohdistan kysymykseni teille, miksi ette ole liittyneet?
- 8) Joukossanne ehkä on niitäkin, jotka ovat ennen kuuluneet, mutta sitten eronneet ja arvelleet, ettei siitä mitään hyötyä ole.
- 9) Yhteenliittyminen ja yksimielisyys on voimaa, järjestykää luokkataiste[luun].
- 10) Se on ainoastaan tämä tie joka vie onneen ja hyvinvointiin.”¹⁴⁶

Jäsennykseen on kirjattu eri tasoille viittaavia puheen aineksia. Osa on periaatteellisia lausumia, osa on poliittisia reformikysymyksiä ja osa retorista taktiikkaa.

Periaatteelliset lausumat koontuvat ketjuksi: työväenluokka luo rikkauden, työntulokset, joita työnantajat riistävät (1) ja joiden jaka-

145. Viljanen 1967.

146. Matti Paasivuoren henkilöarkisto P 11; TA.

misesta riidellään (2); työväenluokan yhteenliittyminen ja yksimieli-
syys on voima joka luokkataisteluun järjestyneenä (6,9) on ainoa tie
joka vie onneen ja hyvinvointiin (10). Puheen kaava on yksinkertai-
nen. Ensin kuvataan rakenteellinen epäkohta, joka on myös moraali-
nen vääryys, sitten osoitetaan, miten epäkohta voidaan poistaa. Rik-
kautta luovan työväenluokan yhteenliittyminen ja yksimielisyy-
s luokkataisteluun järjestyneenä on se historiaa luova positiivinen voi-
ma, joka koontaa puheen ja jonka varassa se pyrkii tekemään vaiku-
tuksen.

Jäsennys ei sisällä suoraa intensiteettiä luovaa retoriikkaa, mutta
siinä on viitteitä sekä negatiiviseen että positiiviseen intensitetiin.
Mitä ilmeisimmin työväki esitetään rikkauten luoja (”kuka luo
rikkauten”) ja porvarit sen saajana (”ja kuka sen saa”). Lausumaan
liittyen on puhuja voinut kanavoida riistetyksitulemisen kokemukses-
ta kumpuavaa vihaa kohti työnantajia. Toisaalta työväenluokan yh-
teenliittyminen ja yksimielisyy-
s luokkataistelussa esitetään ainoana
tienä joka vie onneen ja hyvinvointiin. Tähän liittyen puhuja on ehkä
herätellyt maanpäällisen paratiisin toiveita. Negatiivinen ja positiivi-
nen intensiteetti yhdessä saattoivat luoda sopivan tunnelman diskur-
siivisen vaikutuksen teolle. Ehkä puhuja arveli yleisöä otolliseksi
tilassa, jossa se saattoi kanavoida niin vihaa kuin onnen kaipuutakin.
Siinä tunnelmassa järjestäytymisen ajatus oli muuttuva tunnevarmuu-
den läpäisemäksi aikeeksi.

Retorisen taivuttelun tekniikka ei ole puheessa painostava vaan
houkutteleva. Yhteenliittyminen ei ole moraalinen velvollisuus vaan
tietoinen hyve.

Puhuja saattoi vaihtaa retorista sävyään kuulijoiden mukaan. Tästä
on esimerkkinä Paasivuoren puhe ”Nuorisolle”, jota varten hän kir-
joitti seuraavan jäsennyksen:

- ”1) Nuorison on tulevaisuus.
- 2) Pitääköhän tämä paikkansa?
- 3) Usein kuulee valitettavan, ettei nuoriso harrasta vakavia asioi-
ta. Että nuorison harrastukset ovat tanssia, kurtisia ja kevyt-
mieliset huvitukset. Korkeintaan urheilu, juoksu, paini ja muut
sellaiset.
- 4) Voiko tällainen nuoriso ottaa valloittaa yhteiskunnallisen ja
valtiollisen vallan käsiinsä ja käyttää sitä kansakunnan onnek-
si ja menestykseksi?
- 5) Nuorisolla pitää olla ihanteita.
- 6) Nuorison tulee harrastaa yhteiskunnallista kysymystä. Sen pi-

tää olla selvillä työväenluokan tarpeista, tuntea epäkohdat ja keinot niiden poistamiseksi.

- 7) Ei riitä että on liittynyt nuorisosoastoon.
- 8) Nuorisolla on oikeus iloita ja tanssia. Mutta se ei saa olla pääasia. Nuoriso ei saa unhoittaa työväenliikkeen tarkoituspieriä.
- 9) Nuorison, jolle kuuluu tulevaisuus, on hartaasti ja vakavasti tutkittava olevia oloja. Sen on oltava selvillä siitakin, miten valta on valloitettava ja miten sitten sitä uutta yhteiskuntaa on hallittava.
- 10) Luokkataistelun onnistumisen edellytyksenä on tehokas yhteen liittyminen.
- 11) Luokkataistelun onnistumisen edellytyksenä on työväenluokan jäsenten kesken mahdollisimman suuri yksimielisyys.
- 12) Se on tämä yhteenliittymisen ja luokkataistelun tie joka lopulta vie työväenluokan valtaan, onneen ja hyvinvointiin. Eläköön luokkataistelu.¹⁴⁷

Tässä puheessa retorinen taivuttelu on suoraviivaista ja vetoaa velvollisuudentunteeseen. Velvoittavat lausumat esiintyvät avoimissa kehoitusmuodoissa: Nuorisolla *pitää olla ihanteita* (5); nuorison *tulee harrastaa* yhteiskunnallista kysymystä, sen *pitää olla selvillä* työväenluokan tarpeista, tuntea epäkohdat ja keinot niiden poistamiseksi (6); nuorison, jolle kuuluu tulevaisuus, *on* hartaasti ja vakavasti *tutkittava* olevia oloja; sen *on oltava selvillä* siitakin, miten valta on valloitettava ja miten sitten sitä uutta yhteiskuntaa on hallittava (9). Velvoittavat lausumat voi koota yhteen: nuorisolla tulee olla vallankumoukselliset ihanteet, tiedot ja taidot.

Puheen loppuhuipennuksessa koontuu vääjäämätön avainlausuma, jossa toistuu vappupuheen viesti: yhteen liittyminen ja yksimielisyys ovat edellytyksenä onnistuneelle luokkataistelulle joka vie työväenluokan valtaan, onneen ja hyvinvointiin (10–12). Tämä poliittinen vääjäämättömyys kytkeytyy alkulauseen luonnon vääjäämättömyyteen: yhtä vääjäämättömästi kuin tulevaisuus kuuluu nuorisolle kuuluu tulevaisuuden onni ja hyvinvointi yhteenliittyneelle ja yksimielisesti taistelevalle työväenluokalle. Vääjäämättömät lausumat tukevat toisiaan ja luovat horjumattoman jalustan velvoittaville lausumille. Se mitä nuorison on tehtävä muuttuu siksi mitä se on tekävä, se mitä nuorison tulee muuttuu siksi mitä se on oleva.

147. Matti Paasivuoren henkilöarkisto, P 11; TA.

7.5.3.4. Kössi Ahmala

Kössi Ahmala (1889–1918) oli ennen muuta runoilija. Työväenliikkeessä hän toimi työläisnuorisoliikkeen aktiivina, puhujana, luennoitsijana ja kirjoittajana. Postiljooni Ahmala vaikutti Oulussa vuoteen 1911, sitten Seinäjoella ja vuodesta 1913 Helsingissä. Kansalais sodan aikana Ahmala kuului Kansanvaltuuskunnan postineuvostoon. Hänet teloitettiin sodan jälkiselvittelyissä.

Puhujanakin Ahmala säilytti runoilijan otteen. Hänen kevätpuheensa (todennäk. 1910) vaikutus rakentuu poeettisen hahmotuksen alueella.

”Taasen on astuttu ajassa askel eteenpäin. Talviset tantereet ovat muuttuneet vehreiksi nurmikentiksi. Jäätyneet hyrskyt ovat vapautuneet vallattomiksi vaahtopäisiksi aalloiksi. Syksyn karistamat lehdet ovat uudelleen puihimme puhkeamassa. Leppeät, pehmoiset suvituulet tienojamme hyväillen tervehtävät.

Kaikkiällä minne katseemme entäneekään, näemme kevään valtavana, voitonriemuista laulua. Näemme kaikkiällä puhdas ta, häiritsemätöntä, luovaa elämisen intoa joka pyrkii voimakkaana kohoamaan kohti vapaita korkeuksia, kohti uusia, ennen saavuttamattomia täydellisyyksiä.

- (1) Kaikkea tuota nähdessänsä on kuin ihmisenkin elämisen mahlat hersyneimpinä suonissa virtaisivat. On kuin talvinen, ankea mieli elpyisi uuteen keveyteensä.

Ja eihän kummakaan – onhan nyt jälleen kevät. Kevät suuri – ainakin luonnossa. Ihmekö jos ihminenkin tuntee ilostuvansa kuullessansa taasen pitkistä kotvista tuon monen monta kertaa ennen kuulemansa kevään valtavan laulun, uudelleen yhtä nuortena, yhtä kirkkaana, yhtä rintaa laajentavana kuin koskaan ennen.

- (2) Luonnon emosyylstä kiskastu ihminen tuntee taasen itsensä tuon jumalallisen luonnon äärettömän ja suuren kutsumuksen, voimakkaamman kuin minkään muun vaikuttimen joka milloinkaan on hänen sisimpiä vaistojaan kosketellut.

Mikä taika, mikä ihmeellinen loitsuvoima sitten lieneekään tuossa kehkeytyneen kevään luomislaulussa koska se aina löytää uusia ja uusia, entistä kauniimpia, aina tenhoavampia muotoja, säveliä joita ei edes pitkä aikakaan ole voinut ehdyttää ja jotka eivät voikaan koskaan ehtyä niin kauan kun pieninkään elonkipinä maanpinnalla jaksanee pysytellä toivossa kerran versomisestansa.

- (3) – Niin. Siihen on yhdistetty totuus. Elämisen arvoituksen tärkeä avain. Uupuvan voiman lohdullinen tietoisuus joka virvoittavana tulvehtiipi esiin jokaisesta heräneen kevään eri ilmauksesta, jonka totuuden me paraiten voimmme pukea sanoihin: 'Elämä on loputon. – Elämä on uusiintuva. – Elämällä on aina voimaa nousta itsestensä.'

Noiden totuuksien mittaamattomista syvyyksistä kohoavat keväisten voimien elvyttävät säveleet. Noiden totuuksien täytymistä ne luonnossa joka vuosi järkyttämättöminä julistavat. Ja luonnonlakien valtakirjalla kovimmankin talven, korkeimpienkin kinosten alla uinuvalla elämälle jatkuvan kehityksen, uusiintuvan elämisen mahdollisuuden aukaisevat.

Meillä Suomessa, tuhansien järvien ja lukemattomien virtojen maassa, jossa talvella luminietoksiset seudut pitkien pimeiden sylissä kuin kuolleina lepäävät, jota taasa kesällä kuukautiset päivät kirkastavat ja käy pärske ja kohina kun voimakkaiden koskien kuohuttamat hyrskyt rajattomalla kiihkolla hyppelhtien syöksyvät vapaan, vaahtoharjanteilla ruunatun ja itse-tietoisuuttansa uhkuvan meren voitonriemuiseen syleilyyn.

- (4) Meillä, suurien vastakohtien maassa puhuu kevät, tuon luovan ja murtuvan voiman puhkeaminen ihmiselle kehoittavata kieltänsä. Se saarnaa tunnuksin ja esikuvien pienien tekijöiden arvaamatonta vaikutusta silloin kun ne ajallaan ja yhtenä tokeitaan vastaan ponnistavat.

- (5) Se viittaa tien ja edelläastujana esimerkkillänsä kehoittaa luomaan suurta ihmissielujen onnen kevättä ...

Keväät, joita me paraikaa voimme viettää, kevät itsessämme ikäkaudemme perusteella ja kevät luonnossa ympärillämme molemmat ne yhtä hyvin koettavat saada meitä ymmärtämään suurta puhettansa kaiken hyvän rinnakkaisesta sopusointuisuudesta, vapaudesta, veljeydestä ja samanarvoisuudesat jotka kaikki voivat versoa vasta siellä missä yhteisin suurin ponnistuksin on poistettu ne valtasyyt jotka tekevät niiden nousemisen päivinämme mahdottomaksi.

- (6) Kehitys tuo kevään luomakuntaan. Kehitys yksin saattaa kevään puhkeamisajan ihmiskunnallekin.

Vitkalleen mutta varmasti lähestyvät jo toisiansa pimeän taantumustalven ja heräävän kevään vastakkaiset voimat. Vitkalleen mutta varmasti sulattelee hengen kaartuva päivänketrä talvisia hankia muodostellen kevätvirtoja jotka tuhansin ja tuhansin eri haaroin liristen poraavat uomiansa noiden korkeiden kinosten alitse yhtyäkensä jossain alangossa yhdeksi suureksi vesipaljoudeksi, kasvaaksensa voimaksi joka sitten yhdellä pyyhkäisyllä työntää tieltään talviset padot ja jatkaapi voitto-

kulkuansa kohti suuren suven ehoista aikaa, jossa jokaisen sen pienen osasen yksilöllisyys vapauden punaisilla terälehdeillä kaunistettuna kasvaisi yhteisen hyvän maaperästä.

- (7) Voimme sanoa, jatkaaksemme edelleenkin kuvaannollista puhetapaa, että nousevan ihmisyyden väräjävä sielu valvoopi nyt kevätyössänsä. Huolehtien, iloiten jokaisen tuollaisen uurastavan, eteenpäin pyrkivän purosien menestymisestä.

Sataiset säikeet, sataiset pienet lirinät tuo odottava, suuri, yhteiseen voimakeskukseen kutsuu ja kokoaaapi.

- (8) Jokainen niistä, oman erikoisen kutsumuksensa täytettyään, pienenpienen velvollisuutensa tehtyään, ennemmin tai myöhemmin oman vauhtinsa vedättämänä, laskettaa kutsumuksensa kuulleen riemulta tuon suuren lopullisesti kuljetettavaksi, tuon ihmisyyden jumalan johdettavaksi joka ennen kaikkea tuollaista, koetaisteluitansa taistellutta valiojoukkoa tarvitsee.

- (9) Tällaista tarkoitusta on työläisnuorison itsensä perustama yhtymäkin täyttämässä. Se tahtoo useista, sille juuri erikoisista tehtävistä, valtakirjansa hankkia. Se tahtoo niistä suosituksensa saada joka oikeuttaa sen kokeensa kestäneen ylpeydellä, perinpohjin harjoittautuneen kaksinkertaisella varmuudella kohottamaan aseensa tuon velvoittavan voiman viittomaa viimeistä varustusta vastaan jonka sortumisen ylitse tien onneen on käytävä.

- (10) Tuo sen taisteluase on *valistus*. Se voima joka sen kykenee nostamaan on *itsekasvatus*. Se suuri jonka palvelukseen se vapain mielin tahtoo antautua on *Sosialidemokratia*.

- (11) Itsestämme riippuu miten me kutsumuksessamme onnistumme. Harrastuksestamme johtuu tulemmeko heikoiksi vai kykeneviksi taistelijoiksi työväen asian eteen.”¹⁴⁸

Puheessa heräävä luonto on heräävän vapautumis-, kasvu- ja kehitysliikkeen metafyyssinen metafora. Luonnon vertauskuvalle tarjoama käyttövoima on tässä venytetty äärimmilleen, ikuisen ja loputtoman voiman jatkuvaan äärettömyyteen asti. Askel askeleelta (yllä numeroitu 1–11) puhe johdattaa kuulijaansa tuntemaan itsessään tuon voiman jonka osa itse on.

Puheen kokoava päätöslausuma (10) koontuu luonnon vääjäämättömyyden voimalla.

Kolme ensimmäistä avainlausumaa liikkuvat luonnon ja ihmisen yhteyden metafyyssisen hahmottamisen tasolla. Nähdessään luovaa

148. Kossi Ahmala, KA 5, 1.

elämisen intoa keväisessä luonnossa ihmisessä virtaava elinvoima kohoa huippuunsa (1). Voimat palaavat: luonnosta vieraantunut ihminen tuntee itsessään jumalallisen luonnon äärettömän ja suuren kutsumuksen, joka on voimakkain mahdollinen sisäinen vaikutin (2). Samalla se avaa elämän arvoitusta valaisevan totuuden: loputon, uusiintuva ja itsestään liikkuva on elämä; tämä on luonnonlaki (3).

Seuraa kansalliselle tasolle välittäviä lausumia: meillä suurten vastakohtaisuuksien maassa kevään voima puhuu ihmiselle kehoittavaa kieltänsä, se saarnaa pienten tekijöiden yhtäaikaisen yhteisvaikutuksen suuruudesta (4) ja esimerkillään kehoittaa luomaan ihmissielujen onnen kevättä (5).

Palataan yleisinhimilliselle tasolle. Se on kehitys joka tuo kevään niin luomakuntaan kuin ihmiskuntaankin (6). Nousevan ihmisyyden sielu kokoaa sadat säikeet yhteiseen voimakeskukseen (7).

Seuraa työläisnuorisoliikkeeseen välittävä lausuma. Pienissä koetelemuksissaan koetaisteluita taistellut valiojoukko rientää ihmisyyden jumalan johdettavaksi; tällaista tarkoitusta täyttää myös työläisnuorisoliike (8).

Seuraa työläisnuorisoliikkeen tarkoituksen ja voiman lopulliseen päämäärään liittävä lausuma. Ihmisyyden jumalasta johtuvan tarkoituksen toteuttaminen erikoistehtävien muodossa oikeuttaa työläisnuorison kohottamaan aseensa velvoittavan voiman osoittamaa viimeistä varustusta vastaan jonka sortumisen jälkeen koittaa onnen tila (9).

Lopuksi tullaan tulkitsevaan koontolausumaan. Työläisnuorisoliikkeen taisteluase on valistus, sen voima on itsekasvatus ja sen palvelema suuri ihmisyyden jumala on Sosialidemokratia (10). Tätä seuraa vielä vastuuta korostava loppulausuma: työläisnuorison onnistuminen kutsumuksensa toteuttamisessa riippuu siitä itsestä (11). Siten lopullinen velvoittava ohjauslausuma vaatii työläisnuorisoa harjoittamaan itsekasvatusta.

Koko puhe on kuvaannollinen eikä sisällä mitään opillista. Se on annettun ja vääjäämättömän poeettinen tunnuskuva.

Puhe tekee vaikutuksen positiivisen intensiteetin avulla. Se ei herätä niinkään vihaa kuin kaipuun. Tosin puheessa vilautetaan taantumuksen muuri, jota murskaamatta lopullinen tavoite ei toteudu.

Tavoiteltu päämäärä saa puheessa vain metafysiisiä määreitä. Siinä ei viitata edes yleisiin ihmisoikeuksiin, ei anneta ihmisyyden aatteelle edes Ranskan suuren vallankumouksen tunnuksia vapaus, veljeys ja tasa-arvoisuus. Ainoa suuren tavoitteen sisältö on ihmisyyys ja

onni. Historiallisen subjektin osalta viitataan vain ehdottomaan voimaan, kehitykseen, joka vaikuttaa niin luonnossa, ihmisessä kuin työläisnuorisoliikkeessäkin. Taistelutavan osalta viitataan vain valistukseen ja itsekasvatukseen. Suuri koontaava voima, joka antaa sisälön päämäärälle ja taistelutavalle on samalla uudistava historiallinen subjekti: sosialidemokratia. Sen taakse puhe kasaa luomakunnassa ja ihmiskunnassa vaikuttavan ehdottoman voiman. Näin sosialidemokratia on luonnonvoima. Kuitenkin liikkeen jäsenten harteilla on vastuu tuon luonnonvoiman voitosta.

Tämä paradoksi ja eräät puheen yksittäiset osat saattaavat palautua Jumalan armoa koskevaan kristilliseen retoriikkaan. Yhtäältä puhe edustaa sitä kantaa, että armo toteutuu ihmisen omasta vaikutuksesta. Toisaalta puheen se osa, jossa puhutaan ihmisen itsessään kokemasta jumalallisen luonnon kutsumuksesta, viittaa vastakkaiseen kantaan, että armo on ihmisessä vaikuttava jumalallinen voima, sydämiin kirjoitettu laki. Näin armo – ihmiskunnan onni – toteutuu ihmisen oman toiminnan – itsekasvatuksen – varassa, mutta silti se toteutuu samalla vääjäämättömyydellä kuin luonto herää kevääseen. Suureen päämäärään johtava historiallinen teko on luonnonlaki.

Puheen retorinen taivuttelu rakentuu viittaukseen, että tuo paradoksi ratkeaa vain käytännössä. Kun työläisnuoriso antautuu puheen kuvaamien voimien vietäväksi ja täyttää tehtävänsä suuressa taistelussa, on historiallinen voitto yhtä väistämätön kuin kevään voitto talvesta. Kuulijan valinta on annettu yhtä vääjäämättömästi kuin ihmisten sieluun kirjoitettu tarkoitus.

7.6. Yhteenvedo

Suurlakon jälkeen SDP loi maahan herätys-, vaali- ja valistusagitaatiota järjestävän puhuntakoneiston, jossa puhuntavallan luovuttajan, käyttäjän ja kohteen hierarkia toistui puoluejohdon, vaalipiirien, kunnallisjärjestöjen ja paikallisyhdistysten tasoilla. Puhuja sai puhua vain saamansa valtakirjan nojalla. Hänen tuli raportoida toiminnastaan kuten alemman tason ylemmälle. Puoluejohto kokosi kuitenkin lähinnä puhunnan määrällistä kehitystä kuvaavia tietoja. Puhunnan laadullinen tarkkailu oli kaikilla tasoilla enemmän ennakko- kuin kontrolliohjailun varassa.

Puhunta kehittyi vähitellen kaksivaiheiseksi ja kaksihaaraiseksi. Aluksi hallitsevaa oli järjestäytymättömiin tai vasta järjestäytyneisiin joukkoihin suuntautuva herätys- ja vaaliagitaatio, mutta ensimmäisten vaalien jälkeen kiertävään kenttäagitaatioon asetetuissa suurissa toiveissa petyttiin ja kehitys kulki vähitellen kaksoisagitaatioon, joka vakiintui 1910-luvulle tultaessa. Siinä ulkoinen kiihotuspuhunta erotettiin sisäisestä valistuspuhunnasta. Ulkoinen kiihotus oli kiertävää herätys- ja vaaliagitaatiota, joka suunnattiin järjestäytymättömään työväestöön. Sisäinen valistus oli luentokurssien muodossa tapahtuvaa kasvatus- ja sivistystyötä, joka suunnattiin aktiiviseen järjestöväkeen. Kaksoisagitaatioon liittyi myös luottamus kaksivaiheiseen vaikutukseen: luentokurssien valistamista järjestöaktiiveista tuli oman ympäristönsä herätys- ja vaaliagitaattoreita joko paikkakuntaa kiertävinä puhujina tai ainakin naapurustoa kiertävinä kotiagitaattoreina.

Puhunnan määrällinen huippu saavutettiin vuonna 1908, jolloin koko maassa järjestettiin yhteensä 10 668 puhetilaisuutta eli vajaat 30 päivässä. Tähän on laskettu mukaan vain kiihottava puhunta. Puhunnan absoluuttinen määrä ei mitenkään dramaattisesti laskenut kauden loppua kohden; esimerkiksi vuonna 1912 koko maassa agitoitiin hie- man enemmän kuin ensimmäisenä vaalivuonna 1907. Puhunnan volyymin ja kattavuuden vuosittaisen vaihtelun ja reaalisen vaalikannatuksen vuosittaisen vaihtelun väliset korrelaatiot ovat sangen vahvoja, mikä johtuu siitä, että niin agitaatio kuin reaalikannatuskin saavat pääosin *laskevan* trendin. Sitä vastoin vaalikannatuksen alueellinen vaihtelu ei juurikaan selity puhunnan volyymin tai sen kattavuuden vaihtelulla. Oletus puhunnan ja vaalikannatuksen keskinäisestä riippuvuudesta ei kestä alueellisen yhteisvaihtelun testiä. Kun puolueen orgaaneissa vähitellen luovuttiin uskosta puhunnan vaikutuksiin, perustui se vaikutelmaan, joka vastaa hyvin alueellisten vaihteluiden korrelaatioanalyysin tuloksia. Puhunta ei kyennyt nostamaan vaalikannatusta ellei se noussut muista syistä.

Puhunnan volyymin ja kattavuuden kehitys koko maan tasolla noudattelevat puolueen jäsenmäärän kehitystä. Vuonna 1908 laskuun lähtenyt jäsenmäärä saa seuraavana vuonna puhunnan volyymin ja kattavuuden seurakseen ja uusi loiva nousu koittaa kaikille 1912/1913. Vaikuttaa siltä, että puhunnan määrällinen vaihtelu kytkeytyi aika tavalla vahvemmin nimenomaan puolueen organisatorisen voiman kuin sen parlamentaarisen voiman vaihteluun.

Agitaatiomuodot voi tyypitellä välineen, vaikutustavan, toteutustavan ja organisoitumisasteen mukaan. Syntyy kaikkiaan 14 reaalista

tyyppiä, joista lähemmin tarkastellaan vain yhtä, suurelle yleisölle suunnatussa puhetilaisuudessa pidettyä palopuhetta. Kiinnostus kohdistuu siihen, millä tavoin diskursiivinen vaikutus tehtiin siellä, missä sanan oli saatava kuulijat uudelle kannalle.

Kiertävän kenttäpuhunnan oppisisällöistä on vain vähän tietoa. Toimeksiantona oli puhua puolueen ohjelman ja vaaliohjelmien perusteella. Suurlakon jälkeen puhuntaa ohjaileva liikkeen johto pyrki ohjailemaan agitaatiota pois uskonnollishenkisestä utopistisesta maalailusta oikeaoppisen kautskylaisuuden suuntaan. Säilyneiden puhekonseptien, piirijärjestöjen vaalijulistusten, muistelmien, kansanomaisen muistitiedon ja aikalaiskirjallisuuden perusteella näyttää kuitenkin siltä, että oikeaoppisuus sulautui osaksi herättävää julistusta ja jäi usein tehokkaampien sisältöjen jalkoihin. Kiertävien puhujien palopuheiden sisällön esiin nousevin osuus perustui riiston kokemuksen, jyrkkien sosiaalisten ja eettisten kontrastien sekä tämänpuoleisten autuudenlupausten esittämiseen.

Vaikutuksenteon kenttämuunnelmista voi erottaa neljä tyyppiä. Fyysisen teatterimaisuuden ja puheteatterimaisuuden avulla intensiteettiä luovat tyypit perustuivat luokkavihan ja kostotuomiomielialan herättämiseen. Pääasiassa puheteatterimaisin keinoin toimi positiivinen innostaminen, joka perustui tämänpuoleisen paratiisinkaipuun herättämiseen. Metaforinen vaikutuksenteon tapa antoi sosialidemokraattiselle liikkeelle väijäämättömän myyttisen saatemerkityksen kytkemällä liikkeen suuriin sankaritekoihin tai luonnonvoimiin.

Olenneista on se, että kiihottava vaikutuksenteo ei perustunut sosialidemokraattiseen oppisisältöön vaan tunnedynaamisen intensiteetin luomiseen. Negatiivinen intensiteetti luotiin herättämällä luokkavihaa ja positiivinen intensiteti herättämällä tämänpuoleinen paratiisinkaipuu. Luokkavihan herättäminen perustui kateuden ja vihan kanavoimiseen, paratiisinkaipuun herättäminen perustui rakkauden ja kaipauksen kanavoimiseen. Näyttää siltä, että vaikutuksenteossa vihan kanavoiminen oli johtava periaate.

Kansanomainen ihanne oli lennokas luonnonpuhujia, mutta puolueen kouluttajat neuvoivat agitaattoreita käyttämään aina jäsenystä. On luultavaa, että puheen valmisteltu temaattinen ja lausumallinen jäsenyys realisoitui usein myös pidetyssä puheessa. Joskus harvoin puhujat puhuivat kirjoitetun puheen.

Eri lähteistä koottuun puhujaluetteloon kertyi 586 puhujaa. Henkilöarkistoja löytyi 41, ja puhekonsepteja löytyi kymmenestä arkistosta. Jäämistömäisen näytteen laadullista kattavuutta on mahdotonta

arvioida. Esimerkinomaisesti eritelty kolmen puhujan puhekonseptit viittaavat kukin erilaiseen vaikutuksenteon tapaan. Hilja Pärssisen puhe perustui mahdollisesti luokkavihan varovaiseen herättämiseen. Matti Paasivuoren puheista toinen perustui sekä luokkavihan että onnenkaipuun herättämiseen ja toinen, nuorisolle suunnattu, julistavaan velvoittavuuteen. Kössi Ahmalan kirjoitettu puhe perustuu suuren onnenkaipuun ja sen oikeuttaman aggressiivisuuden herättämiseen. Esimerkit tukevat oletusta oppisisällön toissijaisuudesta siinä vaikutuksenteossa, johon kiihottavan puhunnan oli määrä pyrkiä.

8. Vastakaiku ja työväestön eri ryhmät

”Me valmistamme miljoonissa rotkoissa, luolissa elämän varjopuolella eläviä ihmisorjia vastaanottamaan sitä suurta vallankumousta joka on omaava tien valoon vapauteen ja runsaaseen ravintoon.”¹

– Palosaaren sos.dem. nuoriso-osaston
lehti Sarastus 1913

Työväestön koostumus, sen eri osien välinen yhteys ja sosiaalinen kierto löivät leimansa Suomen työväenliikkeeseen. Yhteiskuntarakenteelliset murrosvirrat muokkasit pohjaa myös liikkeessä esiintyville erilaisille virtauksille. Tässä luvussa esitän opillisten virtausten sosiaalisia taustoja koskevan vastakaikuhypoteesin, jota koettelen seuraavassa luvussa paikalliyhteisöllisen aineiston avulla. Hypoteesin muodostamisessa lähtökohtana on se ajatus, että abstrahoitumalla sosiaalisten elinkeino- ja luokkakerrostumien tasolle voidaan esittää perusteltu tulkinta siitä, kuinka revisionistinen reformismi, ortodoksinen marxilaisuus, anarkistis-utopistinen radikaalivallankumouksellisuus sekä syndikalsimi löysivät kukin otollista maaperää työväestön eri osaryhmistä.

Vaikka Suomessa tapahtui teollinen murros ja teollisen kapitalismin nousu 1800-luvun jälkipuoliskolla, oli väestön elinkeinorakenne varsin maatalousvaltainen vielä tämän vuosisadan alkuvuosikymmeninä. Vuonna 1910 vain 14 % sai elantonsa teollisuudesta; maa- ja metsätalous elätti 73 % ja palvelukset 9 % (ks. liite 1). Eurooppalaيسessa mittakaavassa Suomi oli maatalousvaltainen alikehittynyt maa

1. Ne putoavat; Palosaaren sos.dem. nuoriso-osaston lehti Sarastus 7.10.1913.

(vrt. liite 2). Kapitalistisille maailmanmarkkinoille Suomi niveltyi ennenmuuta puun tuottajaksi. Suomen toistaiseksi vähäpätöinen teollistuminen perustui puuhun.

Johtavaksi teollisuudenhaaraksi kohonneen metsäteollisuuden tuotantolaitokset sijoittuivat tyypillisesti maaseudulle ja niiden ympärille rakentui yleensä oma yhdyskunta.² Tuotantoyksiköt sijaitsivat hajallaan pitkin maaseutua. Teollisuustyöväestöstä liki puolet olikin maaseutuväestöä. Kausiluontoiset metsänhaku- ja uittotyöt olivat tärkeä osa sahateollisuutta ja tilattoman väestön sivuelinkeino. Näiden tekijöiden vuoksi Suomessa maataloustyöväestön ja teollisuustyöväestön yhteys oli tavallista kiinteämpi ja läheisempi.³

Työväenliikkeen laaja kannatus myös Suomen maaseudulla oli ns. metsäsektoriselityksen mukaan seurausta teollisuudessa ja maataloudessa samanaikaisesti tapahtuneesta luokkaristiriitojen kärjistymisestä. Rahatalous ja siihen liittyvät ristiriidat olisivat selityksen mukaan tulleet maaseudulle ensi sijassa sitä tietä, että teollistuminen perustui metsiin ja niitä omistaneet talonpojat saivat metsätuloja. Tätä selitysmallia on kuitenkin kritikoitu kahtaalta. Ensinnäkin on todettu, että maaseudun agraarista murrosta syvensi kenties sittenkin ennenmuuta maailmanmarkkinoiden ehdoista aiheutunut siirtyminen viljanviljelystä karjatalouteen. Toiseksi on Pauli Kettunen todennut, että alustalaisten ja palkollisten kokemus luokkaristiriidasta isäntänsä suhteen oli vaikeasti yleistettävissä yhteiskunnalliseksi eikä siten voinut johtaa kollektiiviseen toimintaan.⁴ Maaseutuköyhälistön kausittainen kytkentä teollisiin työmarkkinoihin kyllä laajensi sen kokemusta niin sosiaalisen nousun mahdollisuuksista kuin sosiaalisista ristiriidoista ja yhdisti sitä teollisuusproletariaattiin. Mutta suhteessa työnantajiin tilanne vahvisti työläisten keskinäistä kilpailua sekä tilapäisen ja väkijoukon työväen rajaa.⁵

On esitetty myös, että maatalouden ja teollisuuden yhtäaikaisen murroksen vaikutuksesta maatalousproletariaatti ja teollisuusproletariaatti kehittyivät samanaikaisesti.⁶ Metsäteollisuuslaitosten kautta työväestön eri osien välille syntyi sitten voimakas yhteys, johon työväenliikkeen laaja kannatus pohjautui. Sosiaalishistoriallinen tutki-

2. Kettunen 1987, 240.

3. Alapuro 1980, 64.

4. Kettunen 1987, 240.

5. Kettunen 1987, 238.

6. Alapuro 1980, 64.

mus on kuitenkin osoittanut, että maaseutuproletariaatin muodostuminen oli pitkään jatkunut prosessi. Haapala korostaakin, että pääosa kaupunkiin (Tampereelle) tulleesta työväestöstä rekrytoitui omistamattomasta maalaisväestöstä, joka oli jo 'valmiiksi proletarisoitunut'.⁷

Siten on ilmeistä, että Suomen työväenliikkeen sosiaalinen pohja, työväestö, muodostui yhteiskunnallisen kehityksen sekä loogisen että historiallisen jatkumon eri aikavyöhykkeissä sijaitsevista sosiaalisista kerrostumista. Toisin sanoen työväestön eri ryhmät muodostuivat yhteiskuntahistoriallisen prosessin eri vaiheissa ja niillä oli erilainen asema teollisen kapitalismin murroksessa.

Maaseutuväestön eri ryhmien määräsuhteista vuosisadan alussa on esitetty toisistaan poikkeavia arvioita (ks. liite 3). Alapuro nojautuu laskelmiin, joista saa sen kuvan, että vuosina 1870–1910 olisi tapahtunut torppariluokan rajua supistumista, talollisten osuuden heikentymistä ja maataloustyöväen osuuden voimakasta kasvua. Laskelmien mukaan maataloustyöväkeä oli maatalousväestön ruokakunnista vuonna 1870 29 %, vuonna 1901 osuus oli kasvanut 48 %:iin ja vuonna 1910 maatalousväestön päähenkilöistä maataloustyöväkeä oli peräti 68 % (liite 3).⁸ Arvo Soininen on päättänyt vuoden 1910 virallisen väestötilaston kokoamisessa tapahtuneiden virheitten korjaamisen perusteella kokolailla toisenlaiseen laskelmaan; sen mukaan maataloustyöväestön osuus vuonna 1910 oli niin koko maatalousväestöstä kuin ammatissa toimivasta maatalousväestöstäkin noin 40 % eikä torpparien ja talollisten ryhmissä näyttänyt tapahtuneen mitään dramaattista supistumista (liite 3).⁹ Seurakuntien rippikirjoista otannalla koottu muuttoliikkeiden ja sosiaalisen kehityksen välisiä yhteyksiä Suomen teollistumisen alusta maan itsenäistymiseen selvittelleen tutkimusprojektin aineisto, joka koostuu pienoiselämänerroista, taas osoittaa, että joka toinen perheellinen ruokakunta oli vuonna 1910 itsellisiä tai palkollisia¹⁰. Matti Peltonen jakaa maatalousväestön työväkeen, vuokraviljelijöihin ja talollisiin. Arviossaan hän lisää tilottoman väestön alakomitean ja Hannes Gebhardin laskemiin 115 000 varsinaisen maatyöväen ruokakuntaan 70 000 palkollista jotka Geb-

7. Haapala 1986, 242.

8. Alapuro 1980, 48 ja 81.

9. Soininen 1976, 218–223.

10. Ks. Haapala 1986, 240; muuttoliiketutkimuksen aineistosta ja sen alueellisen edustavuuden rajoituksista ks. Muuttoliikkeiden ja sosiaalisen kehityksen väliset yhteydet ... 1982 ja Rasila 1983.

hard sijoitti talollisväkeen. Peltonen katsoo voivansa huoletta sanoa, että vuosisadan alussa työväki muodosti suurimman maatalousväestön ryhmän.¹¹ Eri aineistot ja laskutavat antavat eri tuloksia. Tämä johtunee siitä, että ruokakuntia, päähenkilöitä ja väestöä koskevat tilastot kohdistuvat eri väestöryhmiin ja luokittelevat niitä eri tavoin. Näin ollen vaikka teoreettisten kategorioiden tasolla päästäisiinkin yksimielisyyteen, on maatalousväestön luokka-analyysi yhä empiirisesti kiistanalainen.

Opillisten suuntausten sosiaalisen kiinnittymisen ja niiden saaman vastakäynnin tarkastelussa tarkat määräsuhteet ovat kuitenkin vähemmän olennaista kuin työväestön sosiaaliryhmien yhteiskuntahistoriallinen muotoutuminen ja keskinäinen sosiaalinen kierto.

Kaikkien työläisryhmien juuret olivat vielä 1900-luvun alkuvuosisikymmeninä maalla. Mitään teollisuusproletariaatin traditiota ei vielä ollut kehittynyt. Maaseudulla oli tapahtunut jatkuvasti hidasta epäitsenäisen väestönosan kasvua. Epäitsenäistyminen ei ollut 1800-luvun uusi ilmiö, vaan tilattomia oli esimerkiksi Hämeen maaseudulla jo 1600-luvulla kolmasosa maatalousväestöstä¹². 1800-luvun jälkipuoliskolla torpparilaitoksen kehitys pysähtyi ja sen taloudelliset perusteet alkoivat horjua, kun maatalouden murroksen myötä yhä laajemmin kaupallisuuteen suuntautuvien talollisten taloudellisissa laskelmissa tuli tärkeäksi nimenomaan omassa käytössä olevan peltoalan lisääminen ja käyttö karjatalouden tarpeisiin. Tämä yhdessä väestön kasvun kanssa aiheutti maataloustyöväestön kasvua (vrt. liite 3).¹³ Torppareiden lapsista saattoi yhä vähemmässä määrin tulla torppareita. Aiemmin arveltiin, että myös talonpoikien lapsista melkoinen osa vajosi sosiaalisesti tuona aikana¹⁴. Tämä arvio nojasi Ruotsin tilanteen yleistämiseen ja maataloustyöväestön kasvua 1800-luvun jälkipuoliskolla mitä luultavimmin liioitteleviin lukuihin (vrt. liite 3), ja siitä on sittemmin luovuttu¹⁵. On jokseenkin selvää, että maataloustyöväestö muodostui vähittäisen sosiaalisen vajoamisen tuloksena, mutta vuosisadan vaihteen tilanteen arvioimisen kannalta on tärkeää tarkastella sitä, millainen sosiaalinen kierto vallitsi kaupunkilaisen ja kaupunkimaisen teollisuustyöväestön, torppareiden, käsityöläisten ja

11. Peltonen 1992, 266–267.

12. Haapala 1986, 242.

13. Alapuro 1980, 49.

14. Alapuro 1980, 49.

15. Alapuro 1985, 49.

maatyöläisten kesken. Seuraavassa hahmottelen kuvaa tilanteesta eri ryhmien kannalta.

Torppariväestö oli lukumääräisesti aika pieni ryhmä. Vuosisadan alussa heitä oli vajaat 60 000 perhettä, joista tuli 150 000 ammatissa toimivaa henkilöä. Heitä oli maassa jokseenkin sama määrä kuin teollisuustyöväestöä.¹⁶ Torpparit olivat Haapalan mukaan melko sulkeutunut ryhmä: kaksi kolmasosaa torppareista oli torppareiden lapsia. 1800-luvun jälkipuoliskolla 30–40 % torppareiden lapsista pääsi joko torppariksi tai itsenäiseksi talolliseksi. Noin joka toinen torpparin lapsi päätyi sosiaaliseen laskuun: maatyöväkeen tai kaupunkityöväkeen. Kaupunkityöläisiksi päätyneiden osuus kasvoi tasaisesti 1800-luvun jälkipuoliskolla kohoten 13 prosentista (1850) 29 prosenttiin (1910). Nälkävuodet ajoivat tavallista enemmän torppareiden lapsia kaupunkiin; 1900-luvun alussa heidän osuutensa esimerkiksi Tampereen nuoressa työväestössä laski jo alle 10 prosentin.¹⁷ Torpparilaitoksen kehitys pysähtyi 1800-luvun jälkipuoliskolla, mutta torppien määrä ei kuitenkaan näytä laskeneen vaan täyden elannon antavien torppien luku pysyi jokseenkin samana¹⁸. Sosiaaliselta kannalta kaupunkityöväkeen päätyminen ei merkinnyt niin suurta laskua kuin maatyöväkeen päätyminen. Kaupunkiin lähtö merkitsi siirtymistä uuteen yhteiskunnalliseen ympäristöön; sosiaalinen lasku ei tapahtunut kotiseutuyhteisön sisällä. Maaseututyöväkeen päätyneistä torppareiden lapsista muodostunut kerrostuma edusti tavallaan kaksinkertaista sosiaalista tappiota: he eivät päässet torppareiksi, eivätkä he päässeet teollisuustyöläisiksi. Maatyöläisiksi päätyneiden lapset saattoivat kohota sosiaalisesti lähinnä kaupunkiin siirtymällä. Haapalan mukaan maatyöläisistä jäi epäitsenäiseen väestöön 1850-luvulla 70 % ja 1900-luvun alussa 82 %¹⁹. Maatyöläisten määrä ja suhteellinen osuus maaseutuväestöstä kasvoi säännöllisesti 1800-luvun puolivälistä 1900-luvun alkuun ennenmuuta sisäisen kasvun myötä, ei niinkään muista ryhmistä tapahtuneen sosiaalisen laskun myötä²⁰.

Yhteiskunnallisen tilanteen ristiriitojen ilmentymisen kannalta on pidetty tärkeänä sitä, että maatyöläisten ryhmään ikäänkuin kasaantui

16. Peltonen 1992, 269.

17. Haapala 1986, 239–240.

18. Vrt. Vattula 1983, taulukko 1.2., s. 16. Torppien lukumäärän kehityksen arvioimista hankaloittaa torppien tilastoinnissa tapahtunut luokitteluperusteiden vaihtelu.

19. Haapala 1986, 240.

20. Haapala 1986, 242.

maaseudun irtaimen liikatyövoiman epävarmuus ja sosiaalinen ahdinkotila. Pauli Kettusen mukaan samalla kun torpparilaitoksen perustukset maatalouden työvoimainstituutiona horjuivat, teollisuus puolestaan pystyi vain hitaasti imemään nopeasti kasvanutta väestöä. Näin ”torpparikysymyksen” rinnalle syntyi varsinainen ”tilattoman väestön kysymys”. Kausitöistä maataloilla, metsätyömailla, radanrakennuksessa ja myös teollisuuslaitoksissa tuli tämän väestönsan elinehto.²¹ Vanha turvallisuus ja uusi edistys tavallaan liukenivat pois tämän irtaimen väestönsan elämästä. Tilattomaan asemaan vajonneella tai syntyneellä maaseutuväestöllä oli kolmaskin selviytymisreitti: siirtolaisuus. Se ei kuitenkaan ollut kyllin laajaa vetääkseen maaseudun koko liikaväestöä²². Jos jonkinlaisesta maaseudun kriisistä tuolloin voidaan puhua, niin se esittäytyi kärkevimmin juuri maatyöläisten elämässä. Asia erikseen on se, miten irtainta ja kuinka huonosti toimeentulevaa tämä väestö lopulta oli. Arvo Soininen on laskelmissaan päätenyt siihen, että maataloustyöväen palkkataso ajanjaksolla 1895–1913 nousi voimakkaasti, reaali-palkat nousivat peräti kahdella kolmasosalla²³. Siten maataloustyö saattoi palkkatasoltaan olla sangen kilpailukykyistä esimerkiksi teollisuustyöhön nähden. Vain alle puolet maatyöläisistä oli täysin vapaata maanviljelys- ja karjanhoitositeistä. Ei siis ihme, että Matti Peltonen mielestä ”irtaimen väestön” käsite ja siihen liittyvä ”tilapäistöistä eläminen” kaipasivat selvitystä. Noin puolta maatyöväenperheistä kutsuttiin mäkitupalaisiksi siksi, että heidän palkkansa osana oli asuntotontti ja hiukan viljelysmaata.²⁴ Noin puolella työväenperheistä oli hevonen ja/tai lehmä. Suurin osa niistäkin maaseudun perheistä, jotka eivät vuokranneet maata niin kuin torpparit ja mäkitupalaiset, vuokrasivat asuinhuoneensa. Nämä selvityksensä Peltonen päättää toteamukseen, että maatyöväen irtaimuuden toinen puoli oli suuri riippuvuus työtantavasta talollisväestöstä.²⁵

Käsityöläiset muodostivat pienen mutta poliittisesti aktiivisen ryhmän. Heidän joukostaan rekrytoitui huomattava määrä Sos.dem. puolueen toimihenkilöitä. Teollistumisen prosessi mullisti käsityöläisenä toimimisen ehtoja; käsityön sopeutuvuudesta muuttuneeseen tilantee-

21. Kettunen 1987, 241; ks. myös Rasila 1982, 144.

22. Alapuro 1980, 76.

23. Soininen 1981.

24. Peltonen 1987, 36–41.

25. Peltonen 1992, 268–269.

seen kertoo kuitenkin se, että käsityöläisten osuus ammatissatoimivasta väestöstä pysyi jokseenkin samana vuodesta 1860 (2,1 %) vuoteen 1910 (2,0 %)²⁶. Teollistumisen vaikutus eri käsityöaloilla oli erilainen. Nahka- ja kenkäteollisuudessa teollistuminen horjutti käsityön asemaa; 1900-luvun alussa syntyneet ensimmäiset kenkätehtaat ajoivat suutarit joko tehdastyöläisiksi tai kengänkorjaajiksi. Sitävastoin esimerkiksi leipureiden ja vaatetusalan käsityöläisten määrä ja heidän tuotteidensa kysyntä vain kasvoi samaan aikaan; myös metalliteollisuudessa käsityön osuus pysyi samana ja sepillä riitti töitä.²⁷ Toisaalta vaikka käsityöläisten osuus koko ammatissatoimivasta väestöstä pysyi jokseenkin samana, se pieneni suhteessa teollisuustyöläisten osuuteen; vuonna 1850 teollisuuden työllisyys oli noin puolet käsityön työllisyydestä ja vuonna 1910 käsityön työllisyys oli alle kolmanneksen teollisuuden työllisyydestä (ks. liite 17). Samanaikaisesti käsityöläiset palkkatyöläistyivät, vuonna 1913 jo lähes kaksikolmasosaa työtäsuorittavista käsityöläisistä oli palkkatyöläisiä (liite 17). Palkkatyöläisten osuus eri käsityöammateissa vaihteli suuresti; esimerkiksi suutareista palkkatyöläisiä oli edelleen vain 49 %, mutta maalareista jo 88 % ja nahkureistakin 64 % (liite 17).

Teollistumiskauden aikana käsityöammateissa tapahtui yhä hienojakoisempaa erikoistumista, joka oli yksi sopeutumisen tapa. Vuosisadan vaihteessa käsityöläiset, erityisesti maaseudun kiertävät suutarit, räätälit, sepät, nahkurit ja puusepät, vakiinnuttivat asemansa, saivat oman työhuoneen ja enimmäkseen lopettivat kiertämisen. Käsityöläisiä oli erituloisia, kaupunkikäsityöläiset ansaitsivat (v. 1900) keskimäärin 3–4 kertaa paremmin kuin maalaiskäsityöläiset. Eräät teollisuuden ammattityöläiset pääsivät kaupungeissa lähelle käsityöläisten keskimääräisiä tuloja, mutta kulttuurisesti kaupunkien käsityöläiset kuuluivat – ainoana ruumiillisen työn tekijöinä – keskiluokkaan; näin oli laita selvimmin itsenäisten käsityöläisten osalta, he omistivat työvälineensä ja asuntonsa, ja heillä oli usein alaisia. Myös maaseudun käsityöläiset olivat ilmeisesti muun maattoman ja työtätekevän maaseutuväestön yläpuolella, ainakin jos omistivat oman työpajan; kiertäviä käsityöläisiä arvostettiin ennenmuuta korvaamattomien taitojensa vuoksi.²⁸

26. Hjerppe 1981, 213–215.

27. Heikkinen–Hoffman 1982, 87.

28. Hjerppe 1981, 217–218, 228, 232; käsityöläisten tuloryhmiin sijoittumisesta ks. myös Haapala 1986, 234.

Sosiaalinen kierto käsityöläisiin ja käsityöläisistä näyttää olleen yllättävän vilkasta. Riitta Hjerppen esittämä näkemys, että sosiaalinen liikkuvuus käsityöläisammateissa olisi ollut vähäistä²⁹, perustuu ilmeisesti lähinnä siihen taustaolettamukseen, että käsityön taidot periytyivät isältä pojalle, mikä oli myös käsityöläisyhdistysten pyrkimys. Kuitenkin ns. muuttoliiketutkimuksen aineisto paljastaa, että sosiaalinen liikkuvuus käsityöläisissä oli varsin vilkasta. Haapalan laskelmien mukaan itsenäisten käsityöläisten lapsista joka toinen päätyi 1800-luvulla työväestöön; virkamiesasemaan nousukaan ei ollut aivan harvinaista³⁰. Samaan aineistoon pohjautuva Tyystjärven tutkimus osoittaa, että Turun suutarit tulivat 1800-luvun jälkipuoliskolta 1900-luvun ensi vuosikymmenelle siirryttäessä yhä suuremmalta osin työväestöstä (torpparit, maatyöläiset, tehdastyöläiset) niin, että vuonna 1910 peräti 96 % tuli työväestöstä. Maatyöläisten osuus oli erityisen keskeinen suutarien taustoissa, se nousi vuoden 1869 22 prosentista vuoden 1910 52 prosenttiin.³¹ Näistä tuloksista kaikkiaan voitaneen päätellä, että käsityöläisammatit olivat hyvin voimakkaan sosiaalisen kierron kohteina jo 1800-luvun jälkipuoliskolla mutta erityisesti 1900-luvun alussa. On myös korostettava, että suinkaan kaikki käsityöläiset eivät olleet hyvätuloisia; esimerkiksi vuonna 1909 Helsingissä suutareitten keskipalkka oli varsin keho, vain puolet kirjapainotyöntekijöiden ja kaksi kolmannesta räätäleiden keskipalkasta (ks. liite 18). Samaan aikaan suutareista kuitenkin reilusti pienempi osuus kuin muista käsityöläisistä oli palkkatyöläisiä (vrt. liite 17). Varsinaiset hyvätuloiset käsityöläiset olivat yksinäisyrittäjiä tai pienyrittäjiä.

Kaupunkityöväestön osuus kasvoi teollistumisen myötä, mutta pysyi vielä 1900-luvun alussa varsin pienenä. Puuhun perustuvan teollisuuden tuotantolaitokset sijoituivat suurelta osin maaseudulle. Maaseudulla oli yhtä paljon teollisuustyöväestöä kuin kaupungeissa aina 1920-luvulle asti.³² Haapala on analysoinut yksityiskohtaisesti Tampereen työväestön muodostumista. Suurteollisuuden alussa, ennen nälkävuosia, Tampereen työväestöä rekrytoitui melko tasaisesti kaupunkien työntekijöiden ja käsityöläisten, maaseudun talollisten, torppareiden ja maatyöläisten lapsista. Torppareiden ja maatyöläisten

29. Hjerppe 1981, 228.

30. Haapala 1986, 239.

31. Tyystjärvi 1982, 69–70.

32. Alapuro 1980, 64.

lasten osuus oli 1870-luvulle asti yli puolet, sen jälkeen noin kolmasosa 1910-luvulle asti. 1890-luvun vilkkaan muuttoliikkeen jälkeen ja työvoiman kysynnän vähentyessä, uuden työväestön enemmistöllä oli jo kaupunkikäsityöläis- tai työläistausta. Ratkaisevaa oli se, että 1850-luvulta 1910-luvulle toisen polven kaupunkilaistyöväestön osuus lisääntyi viidesosasta yli puoleen.³³ Toimeentulorakenteeltaan työväestö oli hyvin yhtenäinen. Erot tulivat esiin vain pieninä ääriryhminä. Vuosisadan vaihteen työväestöstä noin 5 % oli köyhiä, joilla oli toimeentulovaikeuksia sairauden, kuoleman tai työttömyyden vuoksi. Saman verran oli työläismittapuun mukaan hyvin toimeentulevia. Haapalan mukaan he eivät koostuneet yhdestä ammattiryhmästä, vaan onnistuneista yksilöistä; he eivät siten muodostaneet sulkeutunutta omaa etuaan ajavaa ns. työläisaristokratiaa. Työväestön toimeentulorakenteen yhtenäisyys johtui siitä, että perhekoko tasasi eri ammattiryhmien palkkaeroja. Suuret perheet aiheuttivat sen, että vain harva hyvin toimeentulevien, käsityöläisten ja työnjohtajien tuloluokkaan yltävistä työläisistä erottui elintasossaan työläistasosta.³⁴ Tämän Tampereen työväestöstä muodostetun kuvan yleistettävyys koko Suomen kaupunkityöväestöön on kysymys, jonka pohtimiseen tehty tutkimus ei tarjoa aineistoa. Kuvaa on pidettävä suuntaa-antavana.

Aiemmassa tutkimuksessa on jokin verran tarkasteltu kysymystä eri työläisryhmien piirissä työväenliikkeen kehittymisen myötä esiinnousseen poliittisuuden luonteesta. On pohdittu myös sitä, mitkä ja mitä ryhmiä radikaalisti politisoineet tekijät olivat vuosien 1917–18 vallankumouksellisen radikalismien takana.

Jarl von Schoultz antaa implisiittisesti ymmärtää, että nimenomaan luokkavihaa lietsova sosialistinen agitaatio olisi johtanut väkivaltaiseen vallankumouksellisuuteen, ”kohtalokkaampiin seuraamuksiin kuin agitaattorit kenties toivoivatkaan”.³⁵

Kesäkuussa 1918 Turun hovioikeudelle kirjoittamassaan selvityksessä Edvard Gylling korosti maaseudun tilattoman väestön, erityisesti torppareiden vallankumouksellisuutta. Kun torpparireformia ei eduskunnassa saatu aikaiseksi ja kun sotatilan aikana eduskuntaa ei saatu edes koolle, ”puolueen muutenkin kumouksellisen maalaisväestön kumouksellisuus nähtävästi kasvoi”. Puolueen johto yritti suunnata eduskuntapolitiikan huonoista tuloksista aiheutuneen tyyty-

33. Haapala 1986, 236–237.

34. Haapala 1986, 229–235.

35. von Schoultz 1924, 151.

mättömyyden kärjen Venäjän sortopolitiikka vastaan. Mutta vuoden 1917 tapahtumien kuluessa puolueeseen ”varastoitunut kumouksellinen aines” sai lopulta ylivallan. Syndikalismi, suoran toiminnan aate, ei puolueessa eikä sanomalehdissä ollut saanut sanottavaa jalansijaa.³⁶ Siten Gylling näkee vallankumouksellisuuden taustalla erityisesti maalaistyöväestön ja ratkaisemattoman torpparikysymyksen.

Hyvin samansuuntaisen kuvauksen tarjosi muistelmissaan Emil Saarinen. Suomen sos.dem. puolueessa esiintyneet kaksi päävirtausta, luokkaparlamentarismi ja yhteiskunnallinen parlamentarismi, nojautuivat kumpikin eduskunnalliseen menettelytapaan. Ulkoparlamentaarista vallankumouksellisuutta ei puolueessa koskaan hyväksytty. Sotavuosina käsityskannat muuttuivat puolueen ulkopuolella olevien joukkojen keskuudessa. Aikaisemmin oli luotettu sos.dem. puolueen politiikkaan ja äänestetty puoluetta kaikissa vaaleissa. Mutta maaliskuun vallankumouksen 1917 jälkeen ”joukot ryhtyivät oma-kohtaisesti politikoimaan syrjäyttämällä sos.dem. puolueen”. Puolueen oli joko vetäydyttävä sivuun tai kuljettava joukkojen mukana.³⁷ Muodostuivatko nämä joukot erityisesti jostain työväestön ryhmästä, siitä Saarisella ei ole näkemystä.

Myös Jaakko Paavolainen arvioi, että väkivaltainen radikaalivallankumouksellisuus kehittyi ennenmuuta sos.dem. puolueen ulkopuolella. Työväenliikkeen ulkopuolelle jäänyt massa käsitti sosialismin ”ennen kaikkea omien toiveittensa ja hetkellisten impulssien valossa”. Poliittisiin väkivaltaisuuksiin punaisella puolella syöllistyivät pääasiassa vasta vuonna 1917 tai maailmansodan aikana puolueeseen liittyneet. Vain alle 10 % valtiorikosylioikeudessa murhasta kuolemaan tuomituista oli liittynyt työväenliikkeeseen ennen vuotta 1914. Yli puolet tuomituista ilmoitti ammatikseen työmiehen ilman erittelyä. Paavolainen arvioi ryhmän koostuvan rakennus-, metsä-, satama-, tienrakennus-, varasto- ym. töissä olevista miehistä, jotka ”verrattain usein elämänsä varrella joutuvat muuttamaan asuinpaikkaansa, ainakin nuorina, ja jotka ovat kaikkein altteimpia kärsimään työttömyydestä”. Keskeinen poliittisia väkivaltaisuuksia luonnehtinut seikka oli niiden esiintyminen maaseutumiljöössä. Tämä kuvastaa Paavolaisen mukaan maaseudun voimakkaita sosiaalisia jännityksitä, ”talollisten ja heidän työväkensä välisiä katkeroitumisilmiöitä”. Väkivaltaisuuksien suorittajat olivat vasta äsken työväenliikkeen-

36. Gylling 1976 (1918), 328–329, 336.

37. Luhtakanta (Saarinen) 1938, 8–9, 17–23.

seen liittyneitä, mutta niistä vastuussa olevat olivat aktiivisia punakaartilaisia, joiden sivistyskanta oli vieläpä hieman punakaartilaisten yleistä tasoa korkeampi. Tämä saa Paavolaisen arvelemaan, että väkivaltaisuuksien takana olisi ollut ”luokkataisteluopin ideologiasta” ravintonsa imenyttä vallankumouksellista radikalismia.³⁸ Mistä opillisesta lähteestä radikaalivallankumouksellinen ideologia olisi voinut olla peräisin, sitä Paavolainen ei osaa sanoa.

Kansalaissodan sosiaalista taustaa tutkinut Viljo Rasila sai keskeiseksi punakaartilaisia koskevaksi tulokseksi sen, että kaatuneista punaisista 78 % oli palkkatyöväestöä (teollisuustyöläisiä, maatyöläisiä, ammattityöläisiä, työläisiä ilman erittelyä, itsellisiä, loisia, sekatyöläisiä ja käsityöläisiä). Tästä työväestön kokonaismäärästä oli kaupungeista kotoisin 21 %, maaseudun teollisuus-, ammatti- ja käsityöläisiä oli 6 % ja varsinaista maaseututyöväestöä oli 51 %. Torpparikysymys ei Rasilan mukaan voinut olla vallankumousyritykseen johtanut ratkaiseva tai edes merkittävä tekijä, sillä maanvuokraajien (torpparit, lampuodit ja mäkitupalaiset) yhteinen osuus kaatuneista punaisista oli vain 13 %, ja valkoisella puolen torppareiden osuus oli lähes samaa luokkaa, 11 %.³⁹ Pekka Haatanen esitti, että torpanpoikien osuus voisi tarjota uudenlaisen kuvan torpparikysymyksen merkityksestä vallankumouksellisuuden taustatekijänä.⁴⁰ Kuitenkin Rasilan suorittama analyysi paljasti, ettei punaisten kaatuneiden isien ammattijakaumassa torppareiden ryhmä näyttänyt mitenkään erityisesti korostuvan. Pikemminkin näytti siltä, että pääosa punaisista kaatuneista olisi lähtöisin maatyöläisten (itsellisten) kodeista, ”kaikkein vähävikisimpien joukosta”⁴¹

Jo ennen Rasilaa Eino Jutikkala oli Rasilan tutkimukseen⁴² vedoten korostanut, etteivät torppareiden olot Suomessa vuosisadan alussa olleet mitenkään erityisen surkeat; siten torpparilaitos ei voinut olla ”sisällissodan tärkeä ... syy”. Keskeisiä tekijöitä ”punakapinan” taustalla olivat Jutikkalan mukaan venäläisen valtiomahdin lakkaaminen ja maailmansodan kaupunki- ja maaseututyöväestössä aiheuttama työttömyys ja kurjuus.⁴³ Rasilan oman näkemyksen mukaan

38. Paavolainen 1966, 27, 218–219, 221–223, 225, 314–315.

39. Rasila 1968, 34–35, 40–42.

40. Haatanen 1968, 184.

41. Rasila 1968, 45–48.

42. Rasilan väitöskirja ”Suomen torpparikysymys vuoteen 1909” (1961).

43. Jutikkala 1961, 331–334.

Suomen kansalaissodan syitä ei voida etsiä pelkästään eikä edes ensisijaisesti Suomen omista sisäisistä oloista. Kansainvälinen poliittinen tilanne ja Suomen asema Pietarin läheisyydessä oli sellainen, että sisäinen sota Suomessa oli aivan erityisen todennäköinen. Rasilan mielestä ei voida puhua kansalaissodan sosiaalisista syistä, mutta kylläkin sen sosiaalisesta taustasta. Sodan sytytti laajempi poliittinen tilanne⁴⁴, mutta kahtiajakautumiseen sodan puhjetessa veivät yhteiskunnalliset taustatekijät.

Maaseutualueisiin kohdistuneen faktorianalyysin perusteella Rasila päätyy siihen tulokseen, että vallankumouksellisuus liittyi erityisen selvästi korkean elintason ja hyvinvoinnin alueisiin. Edelleen vallankumouksellisuutta tuottivat dynaamiset urbaanit asutustihentymät, joita oli syntynyt Etelä-Suomen rautateiden varsille. Vallankumouksellisiin alueisiin liittyi myös voimakas muuttoliike, nimenomaan sisäänmuutto, jonka Rasila näkee kuvastavan sosiaalista irrallisuutta, turvattomuutta ja epävarmuutta. Edelleen taustaa vallankumouksellisuudelle loivat tiheä asutus ja yhteiskunnallinen aktiivisuus korkeaan sosialidemokraattien vaalikannatukseen yhtyneenä. Vallankumouksellisten alueitten vaurauteen kytkeytyi sen epätasainen jakautuminen. Tämä epätasaisuus oli ”vielä ilmeisesti omiaan lisäämään yhteiskunnallista kaunaa juuri teollistumisensa alkuvaiheessa olevassa yhteiskunnassa, joka jo oli irronnut patriarkaalisuuden sidonnaisuudesta, mutta jossa tasa-arvoisuus ja sosiaalisen nousun mahdollisuus kuitenkin olivat edelleen lähes pelkkää teoriaa”. Punaisella puolella taistelevat pyrkivät yhteiskuntajärjestelmän muuttamiseen tavoitteenaan taistelijoiden henkilökohtaisen itsemääräämisoikeuden lisääntyminen.⁴⁵

44. Tämän suuntainen on näkemys monella historioitsijalla. Esimerkiksi Heikki Ylikangas pohtiessaan kansalaissodan edellytyksiä ottaa kapinapotentiaalin olemassaolon ikäänkuin itsestäänselvytenä ja lähtee siitä otaksumasta, että vastarinta paisuu kapinaksi siellä, missä puuttuu ”välittömästi vaikuttava vahva järjestysvalta eli valtiollinen pakkokoneisto”. Hän luettelee viisi kansalaissodan edellytystä: rauhanomaisen vaikutuskanavan puuttuminen, valtiollisen pakkokoneiston romahtaminen maaliskuun vallankumouksen myötä, porvarien irtisanoutuminen eduskunnasta ja eduskunnan hajotus, elintarvikepula syksyllä 1917, bolševikkien valtauspääsy marraskuussa 1917. Kolme viime mainittua olivat kuitenkin ”vain sytykettä, joka oli tulenarkaa, mutta joka ei paloa virittänyt. Taistelu järjestysvallasta katkaisi kamelin selän.” (Ylikangas 1986, 165–167.)

45. Rasila 1968, 147–153.

Matti Peltosen käytössä maatalousväestön radikaalisuutta punta-roiva vaaka kallistelee torppariväestön suuntaan. Hän korostaa kyllä, että vaikka torppareiden tulo- ja elintaso oli selvästi maataloustyöläisiä korkeampi, olivat työläiset siinä mielessä vapaampia ja riippumattomampia, että he, palkollisia ja muonamiehiä lukuunottamatta, saivat suurimman osan palkastaan käteisenä rahana.⁴⁶ Toiseksi hän viittaa siihen Soikkasen saamaan tulokseen, että ensimmäisissä eduskuntavaaleissa maalaisväestö äänesti sosialidemokraatteja hanakammin siellä missä maanvuokraajat muodostivat suhteellisesti suuremman osan maatalousväestöstä.⁴⁷ Kolmanneksi hän toteaa sen Rasilan tuloksen, että kansalaissodassa torppareiden osuus kaatuneista oli rintamalinjan molemmin puolin jokseenkin yhtä suuri.⁴⁸ Tästä ei Peltosen mukaan kuitenkaan voi päätellä siihen, että torpparikysymys ei ollut kovin oleellinen yhteiskunnallinen ristiriita. Selitys Rasilan tulokselle on siinä, että maanvuokraajien taloudellinen asema oli alueellisesti eriytynyt. Vaikka alustalaisasema rajoitti pohjoissuomalaistakin torpparia, oli suhde maanomistajaan paljon lempeämpi kuin etelämmässä.⁴⁹ Oikeastaan saa sen kuvan, että Peltonen jättää voimaan torpparikeskeisen radikalisoitumistulkinnan. Suomessa torpparit muodostivat sen maalaiväestön ryhmän, joka toisaalta oli vaarassa torpparihäätöjen vaikutuksesta menettää paljon enemmän kuin muut ja toisaalta näki maanomistusolojen uudistamisen kautta mahdollisuuden voittaa paljon enemmän kuin muut.⁵⁰ Siten torpparikysymys olisi vastaus siihen mikä synnytti vuonna 1918 esiin puhjenneen vallankumouksellisen potentiaalin Suomen maaseudulle. Tämänkään tulkinnan pohjana oleva evidenssi ei perustu niinkään vallankumouksellisuuden subjektiivisten edellytysten kuin sen objektiivisten reunaehto- jen empiirisen erittelyyn. Siksipä sekin jää itse vallankumouksellisen subjektin osalta ulkokohtaiseksi ja arvauksenvaraiseksi. Jos mieli eritellä jonkun väestönosan vallankumouksellista valmiutta on käsittääkseni analysoitava suoraan sen kokemuksia ja käsityksiä eikä yksinomaan sen olosuhteita.

Eritellessään syitä suomalaisen sosialidemokratian kansainvälisesti ottaen ainutkertaiseen leviämiseen maaseudulle suurlakon 1905

46. Peltonen 1992, 277.

47. Peltonen 1992, 311.

48. Peltonen 1992, 311.

49. Peltonen 1992, 311–312.

50. Peltonen 1992, 312.

jälkeen Risto Alapuro päätyy talonpoikaissotien ja -vallankumousten tutkijan Eric R. Wolfin näkemykseen, jonka mukaan talonpoikaiston vallankumouksellista toimintaa ei aiheuta niinkään teollisuusproletariaatin kasvu sinänsä kuin ”sellaisen teollisuustyövoiman kehittyminen, joka on edelleen kiinteässä yhteydessä elämään maaseudulla”.⁵¹ Tärkeintä oli se, että Suomessa kapitalistinen rakennemuutos tapahtui yhtäaikaaisesti teollisuudessa ja maataloudessa, minkä vuoksi teollisuusproletariaatti ja maaseutuköyhälistö kasvoivat yhtä jalkaa. Maaseututyöväen radikalisoituminen ja luokkatietoisuuden kehitys perustuivat laajaan epävarmoissa oloissa elävään liikaväestöön ja maatalous- ja teollisuusproletariaatin vahvaan keskinäiseen siteeseen.⁵² Tätä taustaa vasten Alapuro mainitsee tarkemmin ottaen viisi tekijää, joihin Sosiaalidemokraattien suuri maaseutukannatus Suomessa perustui. Ensinnäkin tilaton väestö kasvoi 1800-luvun lopussa. Toiseksi torpparikysymys nousi samaan aikaan polttavaksi torppareiden puolustautuessa maanomistajien markkinatuotannollisten pyrkimysten vaikutuksia vastaan. Kolmanneksi maaseututyöväen ja teollisuustyöväen läheinen yhteys antoi maalaisproletariatille mahdollisuuden tukeutua tarvitsemaansa ulkoiseen voimaan, teollisen työväestön sosiaalidemokraattiseen puolueeseen, oman kapinapotentiaalinsa aktualisoimiseksi. Neljänneksi raittiusliikkeen ja vapaapalokuntaliikkeen organisaatiot olivat jo luoneet maaseutu- ja kaupunkityöväelle kulttuurista kontekstia missä kohdata, ja työväenliikkeen paikallisyhdistysten laaja seura- ja kulttuuritoiminta tuli ikään kuin tämän verkoston jatkeeksi. Tämä kulttuurinen yhteys helpotti työväenliikkeen kaupunki- ja maaseutulohkojen yhteenlivoutumista. Viidenneksi itse suurlakko 1905 kattaessaan koko maan, johtaessaan koko kansan mobilisaatioon ja päätyessään eduskuntauudistukseen loi perustan maaseututyöväen radikalisoitumiselle ja sosialidemokratisoitumiselle.⁵³

Tämä arvio mielessä voisi olettaa, että työväestön vallankumouksellisesti radikaaleimmat ja herkkätuntoisimmat osat muodostuivat muhien jossain tukki- ja uittotyöläisten, sahatyöläisten, maaseututehtaiden työläisten ynnä muiden maaseudun teollisuuteen kiinnittyneiden työläisryhmien sekä näitä lähellä olevien maataloustyöläisten hybrideissä piireissä. Puoluejäsenistön enemmistö oli maalta, ja, ku-

51. Alapuro 1988, 122.

52. Alapuro 1980, 76.

53. Alapuro 1988., 117–122.

ten Alapuro korostaa⁵⁴, puolueessa vallinneen vallankumouuskäsitteen epämääräisyys oli maataloustyöläisten keskuudessa varmasti vieläkin epämääräisempi. Tämän epämääräisyyden jättämän tilan merkityksen voi käsittää monella tavalla.

Vallankumouuskäsitteen hämäryyteen viitaten Alapuro onkin yhdessä Henrik Steniuksen kanssa korostanut vuosien 1917–18 suomalaisen vallankumouksellisuuden ei-vallankumouksellisuutta. Suomen sos.dem. puolueessa ei varsinaista määrätietoista vallankumoukseen valmistautumista esiintynyt lainkaan; kyse oli vain vallankumouksellisesta retoriikasta, jonka sisältö oli epämääräinen. Puolueen kansainvälisesti katsoen harvinaislaatuinen maatalousvaltaisuus oli omiaan laimentamaan työväenliikkeen vallankumouksellista leimaa. Myös tyypillinen puolueen kannattaja oli maatyöläinen tai torppari, jonka suhteet työnantajaan, isäntään, lepäsivät vielä paljolti perinteisellä henkilökohtaisella pohjalla. Niinpä Suomen vallankumouksyrityskin oli hapuileva ja epäroivä. Suomessa ei ollut vallankumoukselliselle mobilisaatiolle otollista maatalousväestöä sen enempää kuin todella vallankumouksellista puoluetakaan. Toisin kuin monessa muussa vallankumouksyrityksessä laajojen joukkojen keskuudessa ei ollut syvää patoutunutta katkeruutta, jolle vuoden 1917 kriisi olisi avannut portit ja joka olisi mahdollistanut vanhan järjestyksen täydellisen ja voimaperäisen tuhoamisen.⁵⁵ Siten vallankumouksellisuudelle ei tarvitsisi etsiä taustaa, syytä tai kannattajaryhmää – sitä ei koskaan ollutkaan.

Vaikkemme kiistelisikään siitä, voidaanko sitä radikaalia suoran toiminnan tendenssiä, joka vuoden 1917 syksyllä ja alkuvuodesta 1918 lähinnä puolueen uusien jäsenryhmien keskuudessa vallankumouuskäsitteen hämäryydestä nousi esiin, kutsua todelliseksi vallankumouksellisuudeksi, on kuitenkin voitava pohtia sitä, mitkä työväestön ja puolueen jäsenistön ryhmät ja mistä syystä olisivat olleet minkäkin puolueen piirissä vaikuttaneen opillisen ja poliittistoiminnallisen virtauksen tyypillisiä kannattajia. Lisäksi voi kysyä, mikä oli hitaasti liikahtelevan kansanomaisen mentaliteetin osuus tapahtumien kulkuun. Oman tutkimukseni empiirinen rajausta päättyy näiltä osin ensimmäisen maailmansodan alkuun. On mahdollista, että suurlakon jälkeen joukkojen keskuudessa esiintynyt suurlakkoradikalismi

54. Alapuro 1988, 126.

55. Alapuro–Stenius 1987, 42, 48–49; vrt. myös Alapuro 1988, 114–127.

ja idän toivo sekä vähäinen kirjallinen radikaalivallankumouksellinen diskurssi löysivät otollista maaperää aivan muista ryhmistä kuin vuosien 1917–18 radikaalivallankumouksellisuus. Kovin todennäköistä se ei ole. Vallankumousyritykseen ja kansalaissotaan kohdistunut runsas tutkimus tarjoaa edellä esiteltyjä pohdintoja Suomen työväestöä kenties radikaalisti vallankumouksellistaneista yhteiskuntarakenteellisista tekijöistä, joita maailmansota ja vuoden 1917 elintarvikepula tai Venäjän maaliskuun vallankumous eivät voineet muuttaa tai poistaa. Samaa voi sanoa kansanomaisen mentaliteetin syvistä luutu-
mista.

Pauli Kettunen on tarkastellut koko kansalaissotaa edeltäneen työväenliikkeen piirissä esiintyneitä aatteellispoliittisia tendenssejä laajasta poliittisen yhteiskuntahistorian ja -teorian perspektiivistä tutkiessaan poliittisuuden ja kollektiivisuuden suhdetta Suomen työväenliikkeessä. Hän erittelee kolme tendenssiä ja niitä todennäköisesti kantaneet työväestön ryhmät. Ammattiyhdistysreformismi oli suuntaus, jonka tavoitteena oli vahvistaa poliittisesta työväenliikkeestä erillistä ammattiyhdistysliikettä, joka voisi painostamalla puristaa työnantajilta mahdollisimman suuria palkkoja. Tärkeätä oli rakentaa voimakas keskitetty ammattiyhdistysorganisaatio. Tämän tendenssin kantajia olivat Kettusen arvion mukaan lähinnä suurten kaupunkien käsityötä tai käsityömäistä teollisuus- ja rakennustyötä tekevät ammattimiehet, jotka pysyivät tietyn ammattitaitonsa rajaamalla työmarkkinoilla ja kykenivät muita paremmin vaikuttamaan työvoimansa myynnin ehtoihin. Toinen tendenssi, jota vastaan edellinen nousi, korosti työväenpuoluetta eduskuntapuolueena. Keskeistä oli kehittää yhä laajemman kannatuksen saavaa poliittista puoluetta. Tämän tendenssin kannattajia olivat ennen muita maaseutuköyhälistön ryhmät (torpparit ja maatyöläiset). Kolmanneksi tendenssiksi Kettunen mainitsee ”radikaalin aktionismin”, joka oli vaikeasti mukautettavissa yhtä lailla keskitettyyn ammattiyhdistysorganisaatioon kuin valtiolliseen politiikkaan. Tämä tendenssi ilmeni spontaanina paikallisena liikehdintänä, rajuina ja sääntelemättöminä lakkotaisteluina pikemmin kuin salaisena aseellisena toimintana, joka vaikutti lähinnä vuonna 1906. Risto Reunan puutyöläisten ammattiyhdistystoiminnan historiaan viitaten Kettunen liittää tämän tendenssin ensi sijassa liikkuviin kausityöläisiin.⁵⁶ Kettunen ei pohdi näiden tendenssien suhdetta

56. Kettunen 1986, 68–69.

työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä esiintyneisiin opillisiin suuntauksiin tai puolueessa esiintyneisiin menettelytapavirtauksiin.

Yhteenvetona aiemmista vallankumouksellisen suuntauksen ja muiden työväenliikkeen suuntausten taustoja pohtineista tutkimuksista voidaan todeta, että ne perustuvat toisistaan poikkeaviin otaksumiin ensinnäkin siitä, mitä on vallankumouksellisuus, toiseksi siitä, minkälaisesta taustasta ja sosiaalisesta dynamiikasta vallankumouksellisuus nousee ja kolmanneksi siitä, mikä osuus ideologisella muokkauksella on vallankumouksellisuuden esiinnousulle. Kaikille yhteistä on kuitenkin jonkinmoinen rationaalisuuden korostus. Kollektiivisen tunnedyndamiikan erittely on jäänyt vähiin varmasti jo senkin vuoksi, ettei kansanomaisten mentalitettien artikulaatioita sellaisenaan ole systemaattisesti tutkittu; tutkimusaineistoina ovat korostuneet toisaalta aatteelliset poliittiset asiakirjat ja toisaalta sosiaalista asemaa kuvastavat dokumentit. Jäljempänä osoitan, että juuri tämä puute on ratkaisevasti vaikeuttanut sosialidemokratian saavuttaman maaseutukannatuksen ja työväenliikkeen kenttävään vallankumouksellisen potentiaalin ymmärtämistä. Samalla se on toki helpottanut vanhaa työväenliikettä karakterisoineen luokkavihan unohtamista.

Tutkimukseni alkupuolella hahmotin neljä opillista suuntausta, jotka eri vahvuusina vallankumousta koskevinä diskursseina esiintyivät Suomen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä 1905–1913. Olen myös tulkinnut puolueen kaaderikoulutukseen hakeutuneet puolueessa johtavaksi päässeet opillisen suuntauksen tyypillisiksi kannattajiksi. Tarkastelemalla kaaderikoulutukseen hakeutuneiden sosiaalista taustaa ja vertailemalla sitä puolueen koko jäsenistön ja yleensä väestön ammattirakenteeseen voin esittää hypoteesin siitä, mikä työväestön ryhmä oli johtavan, ns. oikeaoppisen kautskylaisen vallankumousdiskurssin kantajana. Edelleen, osittain aiemman tutkimuksen tuloksia ja pohdintoja tiivistäen, osittain tämän tutkimuksen tuloksia yhteenvetäen, voin esittää oletuksen myös muiden opillisten suuntausten, ns. radikaalivallankumouksellisen anarkismin, revisiionismin ja syndikalismin todennäköisimmästä yhteiskunnallisesta kannatustaustasta. Olen tiivistänyt vastakaikuhypoteesin kuvion muotoon (kuvio 16).

Oikeaoppisuus, puolueen johtava linja, löysi otollisimman maaperän vähitellen muodostuvan teollisuusproletariaatin keskuudesta. Tuo ryhmä saattoi panna toivonsa kapitalistisen kehityksen edistymiseen, järjestäytyneeseen toimintaan, eduskunnalliseen toimintaan, uudistuksiin ja kehityksen aikanaan kypsentävään socialistiseen vallanku-

KUVIO 16. *Opilliset virtaukset ja työväestön sosiaaliset ryhmät: vastakaikuhypoteesin kuvaus.*

suuntaus	lupaukset	kannattajaryhmä
Oikeaoppisuus	Historiallisesti välttämätön edistys, sosialismi (pienviljelyn tuho)	Teollisuustyöväki (maatyöläiset, torpparit, ammattityöläiset) ¹
Revisionismi	Reformit, hyvinvointi (pienviljelyn elinvoimaisuus)	Ammattitaitoiset (käsi)-työläiset (torpparit)
Radikaalivallankumouksellisuus	Vallankumous, totaalisesti uusi yhteiskunta (maata kaikille, maatalouden kukoistus)	Kiertävät työläiset (maatyöläiset)
Syndikalismi	Hyvinvointi	Ammattityöläiset

1 Suluissa toissijaisiksi kannattajaryhmiksi arvioidut sosiaaliryhmät.

moukseen. Heille ortodoksimarxilaisuus oli järkeenkäypä oppi, ja sen uskottavuutta osoitti tosiolojen tarkastelu ja etenkin oma kokemus yhteiskunnallisesta kehityksestä. Teollisuusproletariaatin kollektiiviseen kokemukseen liittyi toivo järjestelmällisen kamppailun kautta toteutuvasta paremmasta huomisesta.

Radikaalivallankumouksellisuus merkitsi tälle työväestölle riskiä menettää asema edistyksen valtavirrassa. Oikeaoppinen puhdas luokkakantaisuus ja porvareista irtipysyttely puhutteli muodostuvaa teollisuustyöväestöä, jonka kollektiivisessa kokemuksessa työväenluokka alkoi vähitellen muodostua sosiokulttuurisesti todelliseksi kategoriaksi. Käsitys kasvavasta luokkavoimasta oli tämän dynaamisesti kasvavan, työläisyhdyskunnissa elävän ja yhä sulkeutuvammin omasta keskuudestaan sukupolvittaisesti uusiutuvan ja laajentuvan⁵⁷

57. Haapalan 1986, 282–283, mukaan Tampereen työväestön sosiaalinen liikkuvuus vähentyi ja stabiliteetti lisääntyi koko ajan 1800-luvun puolivälistä 1900-luvulle tultaessa (ja jatkui aina II maailmansodan jälkeiseen aikaan asti).

teollisuustyöväen elämäkokemuksessa varmasti yhteiskunnallista ja poliittista kehitystä luontevasti jäsentävä ideologinen tunnus.

Oikeaoppisuuteen liittyi juonne, joka korosti eduskunnallista menettelytapaa ja työväenpuoluetta vaalikannatuksen myötä kasvavana poliittisena voimana. Tältä kannalta katsoen maaseutuköyhälistö (torpparit ja maatyöläiset) saattoi muodostua linjan toiseksi keskeiseksi kannatuspohjaksi. Näille ryhmille ei voinut muodostua kollektiivista luokkakokemusta suhteessa työnantajaan. Keskeistä oli ajaa maareformia eduskunnallista tietä.⁵⁸

Oikeaoppisuus ei myöskään sulkenut pois ammattiyhdistysliikkeen merkitystä. Se kuitenkin asetettiin toissijaiseksi, poliittisen työväenpuolueen toimintaa tukevaksi. Tältä kannalta katsoen teollisuustyöväen ammatillisesti erikoistunut osa saattoi hyljeksi puolueen johtavaa linjaa.

Revisionismin kannatuspohja olisi siten voinut löytyä juuri ammatillisesti erikoistuneitten, työnantajien kipeästi tarvitsemien ja siksi turvatussa asemassa olevien käsityötä tai käsityömäistä teollisuus- ja rakennustyötä tekevien taitotyöläisten piiristä. Revisionismi jätti syrjään vallankumouspuheet, korosti ammattiyhdistysliikettä ja yhteistyötä edistyksellisen porvariston kanssa.

Myös syndikalismi olisi voinut saada kaikupohjaa näistä ammattityöläisten ryhmistä korostaessaan itsenäisen ammattiyhdistysliikkeen merkitystä. On kuitenkin muistettava, että syndikalismi jäi ainakin työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä varsin vähäiseksi diskurssiksi. Suurlakon jälkeinen suurlakkoradikalismi ei kummunnut syndikalistisen diskurssin saattelemana. Tuolloin Suomessa ei vielä edes ollut keskitettyä ammattiyhdistysliikettä.

Radikaalivallankumouksellisuutta voidaan nähdä toisaalta suurlakon jälkeen eläneessä suurlakkoradikalismissa ja idän toivossa sekä toisaalta niissä spontaaneissa lakkoliikkeissä, joita Kettunen kutsuu ”radikaaliksi aktionismiksi”⁵⁹. Radikaalivallankumouksellinen dis-

Työväestön ”kontaktit muiden luokkien kanssa vähentyivät ja työväestö ’sulkeutui’” (Haapala 1986, 283). Samaan aikaan työväestön lasten keskiluokkaan kohoamisen mahdollisuudet hieman paranivat: 1800-luvulla siirryttiin muista luokista työväestöön, 1900-luvun alussa päinvastoin. Kaupungissa tapahtuva proletarisoituminen, työväenluokkaan vajoaminen, ja maatyöväestöstä kaupunkiin muutto pienenivät kaupunkityöväestön kasvun myötä (!). Työväestö siitti ja synnytti itse omat lisäjäsenensä.

58. Vrt. Kettunen 1986, 68–69.

59. Kettunen 1986, 68.

kurssi oli paljon vähäisempi kuin sen toiminnallinen pohja. Oppisuunnalle otollista maaperää olivat ennenmuuta epävarmoissa oloissa elävät kiertävät kausityöläiset sekä osa maatyöläisistä. Anarkistis-utopistinen radikaalivallankumouksellisuus ei ollut passiivista tulevan vallankumouksen odottelua kuten oikeaoppisuus, vaan edellytti osallisiltaan vallankumouksellista aktiivisuutta nyt tai lähitulevaisuudessa. Tällainen suoraan joukkotoimintaan, suurlakkoon, pikaiseen vallankumouksen voittoon ja sen jälkeiseen sosialistiseen onnelaan sekä osittain yksilöterroriinkin uskominen sopi niille, joilla ei ollut paljon menetettävää. Kaiken toivon paneminen voluntaristiseen, työväenliikkeen päätöksellä toimeenpantavaan yhteiskunnan täydelliseen uudelleenjärjestelyyn, oli luontevaa niille, jotka eivät millään muotoa voineet panna toivoaan tosilojen kehityskulkuihin. Radikaalivallankumouksellisuus istui niille, jotka olivat kokeneet jonkinlaisen turvallisen aseman menetyksen yhteiskunnan maataloudellisessa ja teollisessa murroksessa saamatta mitään varmaa ja turvallista tilalle.

Näin ajatellen anarkismin ja utopismin parhaita oppilapsia Suomessa olisivat olleet ne maaseudulla torpparin tai talollisen aseman menettäneet, tilattomiksi maatyöläisiksi tai kiertäviksi kausityöläisiksi vajonneet ensimmäisen tai toisen polven työläiset, jotka eivät päässeet teollisuuden imuun eivätkä kenneet hakeutumaan siirtolaisvirtojen matkaan. Jos katsomme, että radikaalivallankumouksellisuuden rakenteellinen tausta pysyi samana suurlakosta kansalaissotaan, on mainitun olettamuksen kanssa yhteensopivaa se Rasilan saama tulos, että kaatuneista punakaartilaisista varsinaista maaseututyöväestöä oli 51 %, mutta hieman ristiriitaista se Rasilan tulos, että kaatuneista punaisista vain 6 % oli maaseudun teollisuus-, ammatti- ja käsityöläisiä. On kuitenkin huomattava, että maaseututyöväestöksi on tässä luokiteltu kaikki maaseudulta kotoisin olleet sekatyömiehet (työmies ilman erittelyä), joiden joukossa on ilmeisesti paljon myös metsäteollisuuden kausityöläisiä. Myös punaisten poliittisten väkivaltaisuuksien suorittajista reilu puolet tuli tästä ryhmästä, jonka Paavolainen nimenomaan uskoo koostuneen kausityöläisistä. On perusteltua olettaa, että radikaalivallankumouksellisuuden tyypillinen sosiaalinen pohja oli juuri noissa ryhmissä.

Kysymys oppisuuntien sosiaalisista kiinnittymisistä voidaan asettaa myös puolueen kannattajakunnan enemmistön näkökulmasta. Tällöin on kysyttävä, mitä suuntauksia lupasivat maalaisköyhälistölle ja pienimuotoiselle maataloudelle. Toisin sanoen: miten puolueessa

vaikuttavat opilliset suuntaukset hahmottuivat ”maalaisosialistisesta” kulmasta. Kysymykseen voi vastata ainakin kolmella tavalla.

Ensinnäkin suoranaisten lupausten tasolla radikaalivallankumouksellinen anarkismi tarjosi eniten. Pakkoluovutuksen kautta saataisiin maata kaikille, tällöin maatalouden tuotantokyky moninkertaistuisi; maatalous on tulevan yhteiskunnan selkäranka, töistä hienoin ja jaloin. Revisionismi lupasi tavallaan toiseksi eniten luvattaessaan pienimuotoisen maatalouden, pientalonpoikaisuuden elinvoimaisuutta. Oikeaoppisuus lupasi kaikkein vähiten, se ennusti pientalonpoikaisuuden katoamista. Puolue esiintyi kuitenkin oikeaoppisella ohjelmalla ja hankki maalaisköyhälistön kannatuksen siihen nojaten.

Toinen tapa vastata kysymykseen onkin nivoa opilliset suuntaukset poliittiseen käytäntöön – linja, jota tässä tutkimuksessa en ole kulkenut. Puolueen oikeaoppinen johto oli kernaasti viljelyspakko-vaatimuksen takana siihen asti kunnes se katsottiin parlamentaarisesti mahdottomaksi. Tässä mielessä opilliset lupaukset ja käytännöllis-poliittisen ohjelman lupaukset löivät toisiaan korville; ja maalaisosialistista kannattajakuntaa puhuttelivat luonnollisesti käytännölliset vaatimukset.

Kolmanneksi on huomautettava, että oikeaoppisuus tarjosi kyllä suuren lupauksen historian pitkässä horisontissa: sosialistinen vallankumous olisi toteutuva aikanaan, kenties ihmisiän kuluessa. Sitä ennen teollistuminen ja teollisuustyöväen kasvu vetäisivät yhä useamman torpparin ja maatyöläisen tehtäisiin ja kaupunkeihin. Tämä ei välttämättä ollut kovinkaan huono lupaus aikana, jolloin modernisaation suuri virta oli juuri murtautunut padon ja temmannut mukaansa myös maaseudun tilatonta väestöä. Ehkäpä ”maaseutusosialisti” äänestikin itselleen vapautusta siteistään maahan, karjaan, tilanomistajaan ja maaseudun pienyhteisöön.

Opillisten suuntausten tyypillisiä sosiaalisia taustoja koskeva hypoteesi on luonnollisesti karkea yleistys, jota aiemmin eritelty dokumenttiaineisto vain jossain määrin pystyy tukemaan. Oppisuuntien tyypillisten tekstien analyysi tukee jokseenkin osuvasti tulkintaa: suuntausten tarjoamat lupaukset ja toimintamalli tuntuvat yhteensopivilta hypoteettisten tyypillisten kannattajaryhmiensä yhteiskunnallisesta asemasta ja kokemuksesta saadun tutkimustiedon kanssa. Tässä tutkimuksessa oikeaoppisuuden kehdoiksi tulkitun puolueopiston oppilasaineksen sosiaalisen taustan tarkastelu sekä tukee että ongelmallistaa esitettyä tulkintaa. Maatyöläisten täydellinen puuttuminen ja kausityöläisten vähäisyys puolueopistossa tukee tulkintaa näistä

ryhmistä tyypillisinä radikaalivallankumouksellisuuden kantajina. Toisaalta palvelutyöntekijöiden, liikennealan työläisten ja teollisuuden käsi- ja ammattityöläisten suuri yhteinen osuus (46 %) sekä ammattitaidottomien tehdastyöläisten vähäinen osuus (5 %) puolueopiston oppilasaineksessa tukee huonosti sitä esittämäni tulkintaa, että oikeaoppisuuden tyypillisin kantajaryhmä olisi muodostunut teollisuustyöväestä. Näyttäisikin siltä, että nimenoman ammattitaitoinen teollisuustyöväki oli se teollisen proletariaatin osa, joka kannatteli oikeaoppista suuntaa. Näin saattoi toki ollakin. Tässä yhteydessä on kuitenkin muistettava, että kyse oli kaaderikoulutuksesta: teollisuustyöväen piiristä puolueen ideologiseen keskijohtoon rekrytoituivat koulutetut ja ammatillisesti erikoistuneet työläiset ikään kuin muodostumassa olevan luokan luonnollisina johtajina. Samoista ryhmistä saattoi löytyä myös revisionismin kannatus, sillä kyseessä ei ilmeisesti ollut mikään selvästi erottuva yhtenäinen ryhmittymä, vaan pikemminkin erillisten ryhmien muodostama hajanainen kerrostuma.

Ennen kuin oletus alistetaan testiin, on syytä esittää varauksia sen perusteita kohtaan. Ensinnäkin se perustuu vähäiseen havaintoaineistoon. Ehkä jonkin opillisen suuntauksen kannatuspohjaa ei voida päätellä suuntauksen piirissä kaaderiasemaan hakeutuvista saatuja tietoja yleistämällä. Kaaderit kaikkiin eri suuntauksiin saattoivat rekrytoitua samoista työväestön ryhmistä⁶⁰. Toisaalta jonkun suuren työläisryhmän täydellinen tai melkein täydellinen puuttuminen kaaderiksi koulutettavien joukosta voi kertoa jotain tuon ryhmän suhtautumisesta kyseiseen opilliseen suuntaukseen. Näin voidaan jopa melkein varmasti olettaa silloin, kun muu aiemmissa tutkimuksissa esitetty aineisto tukee otaksumaa. Edelleen päättelyn varmuus lisääntyy, jos voidaan osoittaa, että oletus sopii hyvin yhteen kyseisen työväen ryhmän yhteiskunnallisesta asemasta, mahdollisuuksista ja suhteesta

60. Tämä rekrytointiprosessi johti jo tuolloin – yksikamarisen eduskunnan ensimmäisellä kaudella ennen kansalaissotaa – jonkinlaisen ammattipoliittikkojen kerrostuman muodostumiseen myös työväenliikkeessä. Erityisen selvästi tämä näkyi sos.dem. eduskuntaryhmässä, joka koostui sosiaalisista nousukaista. Syntyperältään sos.dem. edustajista 71 % kuului työväestöön ja 7 % keskiluokkaan, sosiaaliselta asemaltaan kuitenkin enää 29 % kuului työväestöön ja jo 60 % keskiluokkaan. Tämä keskiluokkaistuminen tapahtui nimenomaan puolueen välityksellä: työväestön lapsista tuli sanomalehtimiehiä sekä puolueen tai ammattiliittojen ammattitoimitsijoita (Noponen 1964, 56, 60). Puolueopiston institutionaalisenä tehtävänä oli toimia tämän sosiaalisen siirron koulutuksellisenä välittäjänä.

muihin ryhmiin saatujen tietojen kanssa. Toinen varaus liittyy kuitenkin juuri siihen, millä perusteella tällaisten tietojen voidaan katsoa sopivan yhteen oppilisen suuntauksen sisällöstä ja sosiaalisista lupauksista saatujen tietojen kanssa. Olen nojautunut siihen taustaolettamukseen, että oppisuunta löytää otollisimman sosiaalisen maaperän sellaisesta sosiaaliryhmästä, jonka asema yhteiskunnallisten kehitystendenssien kokonaisyhteydessä on sellainen, että juuri tuo tietty oppisuunta parhaiten vastaa ryhmän kokemusta oman sosiaalisen edistymisen mahdollisuuksista. Tällainen lähtökohta edellyttää sitä, että käytössä oleva tutkimustieto antaa oikeaan osuvan kuvan noiden sosiaaliryhmien yhteiskunnallisesta asemasta ja tilanteesta, sekä lisäksi sitä, että sosiaaliryhmän asema löi leimansa ryhmän kokemukseen, joka sitten joidenkin kollektiivisten välitysten kautta muuttui osaksi ryhmän kollektiivista tietoisuutta.

Lopuksi on muistettava, että vastakaikuhypoteesi perustuu tutkimuksiin, joissa ei ole eritelty kansanomaista mentaliteettia ja sen pitkäkestoisia aineksia joita vasten uudet diskurssit peilautuivat. Tässäkin mielessä kuva muuttuu ja rikastuu kun hypoteesi seuraavassa luvussa asetetaan paikalliyhteisölliseen testiin.

9. Työväen käsinkirjoitettu itsetietoisuus ja viha

”Säätikö Luoja maailmaa luodessaan, että köyhälistön pitää aivan työllään elättää rikkaita? Ei tietystikään hän niin säätänyt. Vaan hän sanoi: että kaikki mitä maassa ja vedessä on, se kuuluu kaikille.”¹

– Alavuden työväenyhdistyksen
lehti Walon kipinä 1910

”Vaan kerran on koittava päivä, jolloin koston henki liikkuu heidän päänsä päällä ja he armoa rukoilevat niiltä joita ovat sortaneet.”²

– Tampereen kone- ja metallityöntekijäin
lehti Nokinenä 1906

”Oikeudentunnon, tiedon, rehellisyyden, raittiuden, siveyden ja kaikkien hyveiden kaunistamana vaatimaan langennutta ihmisyyttä uudelleen voimaansa.”³

– Niinivedenpään työväenyhdistyksen
lehti Kuritus 1910

-
1. Nyt tervehdin teitä; Alavuden työväenyhdistyksen lehti Walon kipinä 1910.
 2. Silmäys yhteiskuntaan; Tampereen kone- ja metallityöntekijäin ammattiosasto nro 6:den lehti Nokinenä nro 2, 2.2.1906.
 3. Sorrummeko vaikka meitä sorretaan; Niinivedenpään työväenyhdistyksen lehti Kuritus nro 8, 1910.

”Me vaan revimme vanhaa ja ajattelemme sitä uutta yhteiskuntaa, sillä ellei meillä uuden piirrustuksia olisi tiedossamme, niin ei repimistyömme olisi itse-tietoista, emme olisi itsetietoisia sosialisteja.”⁴

– Söörnäisten työväenyhdistyksen
lehti Väittäjä 1912

”luokka-tieto on tieto tai taito, (...) jonka johdolla vähäoppineen työväen luokan mies ja nainen erehtymättä osaa mitata ja arvostella elämän suhteita ja tapauksia.”⁵

– Palosaaren työväenyhdistys Taiston
lehti Kitupiikki 1910

9.1. Esityksen lähtökohdat

Joukkovaikutukseen pyrkivä sosialidemokraattinen aate joutui varsinaiseen testiin vasta kansanomaisen mentaliteetin alueella. Opin historiallisen tarkoituksen loppuun saattaminen vaati pitävää otetta masojen henkisten käyttövoimien ohjaimista. Tästä oli tietoinen myös opin luoja Karl Marx, joka totesi: teoria kykenee valtaaman joukot niin pian kuin se todistelee *ad hominem*⁶.

Vaan eipä yleistajuisinkaan diskurssi muutu vaikutusvaltaiseksi ellei suuri yleisö todella ota sitä omakseen. Alkavassa luvussa tutkitaan tuota omaksi ottamista – vastaanottoa, tulkintaa ja muokkamista – neljällä tasolla joilla kansanomainen diskurssi kerääntyy piireiksi. *Arkaaisten* voimavarojen piiri viittaa kollektiiviseen tunnedynamiikkaan. *Eetoksen* piiri viittaa käsityksiin yleisinhimillisestä siveydestä ja oikeudenmukaisuudesta. *Areten* piiri viittaa itselle velvoituksiksi asetettuihin tietoihin hyveisiin. *Epistemen* piiri viittaa poliittista toimintaa käynnistäviin ja ohjaaviin tietoihin velvotteisiin. Tasoja ja

4. Valtio, kirkko ja uskonto; Söörnäisten työväenyhdistyksen puhuja- ja keskusteluseuran lehti Väittäjä nro 3, 29.2.1912.

5. Tieto ja luokkatietoisuus; Palosaaren työväenyhdistys Taiston kehitysklupin harjoituslehti Kitupiikki nro 3, 1910.

6. Marx 1978/1844, 29.

piirejä ei ole johdettu systemaattisesta teoriasta eivätkä ne pyri teorian muodostukseen. Ne ovat historiallisen kuvauksen apuvälineitä, joiden avulla tarkasteltavista kansanomaisista diskursseista saadaan esiin vallankumouksellisuuden kannalta olennainen rakenne ja sisältö.

Kansanomainen yhteisöllinen mentaliteetti viittaa tässä paikallisyhteisöissä yhteisesti jaettuihin ja vahvistettuihin käsityksiin kaikilla mainituilla tasoilla. Vanhan työväenliikkeen sosialidemokraattinen diskurssi sai vastaansa paikallisyhteisöllisesti jäsentyneet moniaineksiset mentaliteetit. Niiden kohdatessa syntyi työväenliikkeen kentälle joukko erilaisia kansanomaisia katsomuksia, jotka omilla tahoillaan ohjasivat liikkeen toimintaa.

Tutkimuksessa erotetaan mentaliteetti ja sen artikuloitumat. Tarastelu kohdistuu artikuloitumiin, joita kutsutaan kansanomaisiksi diskursseiksi. Itse mentaliteetin käsite ja siihen liittyvät teoreettiset kysymykset jäävät taustalle sillä esitys on suhteessa vain erinäisten paikallisyhteisöllisten mentaliteettien teksteinä artikuloituneisiin, kirjoituksen alaiseksi saatettuihin muotoihin⁷. Näitä muotoja voidaan kuvailla kuten esineitä joilla on oma suhteellinen autonomiansa. Otaksumana on, että puolueen ohjaileman diskurssin vaikutusvalta tuli tavalla tai toisella näkyviin kansanomaisten diskurssien piirissä.

Artikulaation konkreettisena muotona saattoi olla jonkun paikallisyhdistyksen tai löysemmän yhteenliittymän tuottama keskustelutilaisuus, kokous tai lehti. Kansanomaiset käsitykset ilmenevät kukaties väärentymättömämmin näissä sisäpiirin yhteisöllisissä diskursseissa kuin paikallisyhteisöstä ulkopuolelle annetuissa ilmauksissa.

Aiemman tutkimuksen antama kuva paikallisissa työväenyhdistyksissä toimineista puhujaseuroista on osittain virheellinen. On arveltu, että seurat toimivat aktiivisesti vuoteen 1907 asti. Seurojen toimintaan kuului ennenmuuta puheiden, lausunnon, kerronnan, kuplettilaulannon ja näytteleminen taitojen kehittäminen ja arvostelu vuorottaisten esitysten yhteydessä. Jotkut puheet saattoivat olla aatteelli-

7. Klaus Mäkelä (1989 ja 1992) käyttää termiä ”puheen alaiseksi saattaminen” kuvaamaan puhumattomasti yksityisen siirtämistä puhutun piiriin AA:ssa. Tässä käytän termejä puheen alaiseksi saattaminen, kirjoituksen alaiseksi saattaminen, puheenalaistuminen ja kirjoituksenalaistuminen väljemmässä merkityksessä. Ne kuvaavat kollektiivisen mentaliteetin ja kokemusperäisen intensiteetin tuloa diskurssin piiriin, prosessia jossa kollektiivisesti tunnettuja, sekä tiedostettuja että tiedostamattomia, elementtejä nimetään ja kuvaillaan verbaalisen kielen välineillä, puheessa ja kirjoituksessa.

sia aiheiltaan, mutta perusluonteeltaan kerhot kuuluivat kuitenkin suurlakkoa edeltävään harrastustoiminnan aikaan.⁸ Esimerkiksi kun Tampereen työväen yhdistyksen puhujaseura lakkautti toimintansa alkuvuodesta 1906, todettiin syyksi ennen muuta ”kiihkeät ajat”.⁹ Toisaalta on näyttänyt siltä, että joissain yhdistyksissä puhujaseurat ovat virinneet uudestaan kulttuuritoiminnan keskuksiksi vuoden 1908 jälkeen; näin esimerkiksi Suolahden työväenyhdistyksessä.¹⁰

Aiemman tutkimuksen arvioista poiketen tässä tutkimuksessa on tultu siihen tulokseen, että puhujaseurat toimivat suurlakon jälkeen usein hyvinkin aktiivisesti. Oikeastaan näyttää siltä, että ne olivat aatteellisen keskustelun ja itsekasvatuksen pääasiallinen paikallisfoorumi.

Tässä analyysi kohdistuu eritoten työväenyhdistysten puhujaseurojen käsinkirjoitettuihin lehtiin. Analyysin kohteeksi on valittu kuusi tapausta. Nämä yhdistykset edustavat työväestön tyypillisimpiä sosiaaliryhmiä: maatalouden tilatonta väkeä, maaseudun sekatyöläisiä, tekstiili-, saha- ja metalliteollisuuden proletaareja sekä rakennusalan käsityöläisiä.

Tilastollisen sosiaalishistorian ja poliittisen tapahtumahistorian tulkintojen perusteella on edellä tehty oletuksia siitä, mikä työväestön ryhmä oli hedelmällisintä maaperää millekin opilliselle virtaukselle. Tähän valittu aineisto kattaa opillisen vastakaiun testaamisen kannalta kaikki relevantit sosiaaliset ryhmät (ks. kuvio 16, s. 357).

Tapausten valinnassa olennainen kriteeri on ollut aineiston rikkaus ja runsaus. Valintaa suoritettiin monessa vaiheessa. Ensin käytiin läpi kaikki ne löydetyt työväenyhdistysten arkistot, joissa on säilynyt käsinkirjoitettuja lehtiä tai puhujaseuran kokouspöytäkirjoja. Kriteerit täyttäviä työväenyhdistyksiä löytyi 22. Näiden arkistot käytiin lävitse aineiston diskursiivisen rikkauden toteamiseksi. Mittana käytettiin vallankumouksiasityksiin viittaavien mainintojen runsautta. Samalla todettiin, onko aineistossa tietoja yhdistyksen jäsenkunnan ammattirakenteen riittävää kuvaamista varten. Tästä eteenpäin tavoitteena oli diskursiivisesti rikas sekä sosiaalisesti ja alueellisesti kattava aineisto. Lopullisen valinnan jälkeen aineistoa täydennettiin vielä kahdella ammattiosastolla sosiaalisen kattavuuden parantamiseksi.

Kirjoituksia poimittaessa on käytetty sisällöllistä kriteeriä. Kaikki

8. Ks. esim. Tapiola 1966, 75 ja Kanerva 1986, 127–131.

9. Kanerva 1986, 131.

10. Päänilä 1982, 64–65.

ne kirjoitukset, joista kursorisesti lukemalla löytyi vallankumoukseen, vapautusliikkeeseen, historialliseen kehitykseen, yhteiskuntakuvaukseen, sosialismin päämäärään, työväenliikkeen tavoitteisiin ja menetelmiin, valistukseen ja agitaatioon sekä itsekasvatukseen viittaavia kiihottavia, julistavia, velvoittavia ja totena esiintyviä lausumia, otettiin mukaan erittelevään lähilukuun. Pyrkimyksenä oli poimia kustakin tapausyhdistyksestä niin runsaasti kirjoituksia, että toistuvat, kollektiivisesti merkitsevät lausumat ja lausumaliitot voitiin havaita tapauskohtaisesti (ks. liite 23).

Yhteensä erittelevän lähiluvun piiriin poimittiin 174 kirjoitusta, joiden pituus vaihtelee vajaasta puolesta liki kymmeneen käsinkirjoitettuun sivuun (á 1 700 merkkiä). Kirjoitukset on numeroitu (liite 23) ja viitteet on tehty näihin numeroihin. Kirjoituksissa käytettiin joskus suoria lainauksia auktoriteeteilta, ja silloin tällöin otteita suurten ajattelijoiden teksteistä julkaistiin myös itsenäisinä kirjoituksina. Viitattessani tällaiseen kirjoitukseen mainitsen auktoriteetilähteen numeroviitteen perässä.

Alueelliselta kannalta (ks. liite 22) aineistoon jäi historian sanelemia aukkoja. Etenkin itäisimmän Suomen ja Karjalan seutu jäi tavoittamatta. Voi huomata, että jos Helsinki ja Tampere lasketaan pois, niin aineistollisesti rikkaimmat yhdistykset sijoittuivat vuoden 1918 sisällissodan rintamalinjan valkoiselle puolelle¹¹. Tämä ei liene sattuma. Saa sen vaikutelman, että aineistoa on tuhottu tai piilotettu sieltä, missä se on ollut vallankumouksellisinta. Kukaties kansalaissodan jälkeinen juridisten ja muiden sanktioiden uhka on vaikuttanut asiaan.

Aineistotuhosta saattaa kärsiä paitsi kansakunnan muisti myös tämän tutkimuksen kuvaus kansanomaisen mentaliteetin ja opillisten diskurssien kohtaamisesta. Voihan olla, että jo vuosina 1905–1914 vallankumouksellisesti kaikkein verevimmat yhdistykset sijaitsivat tulevan kansalaissodan punaisella alueella.

Toisaalta paikkakunnan punaisuutta voi aika hyvin mitata SDP:n ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleissa saamalla kannatuksella. Kaikki tässä analysoitavien tapausyhdistysten kotipaikat sijoittuvat eri ryhmiin: Tampere 60–65 %, Alavus 45–50 %, Vesanto 35–40 %, Helsinki 30–35 %, Himanka 25–30 %, Vaasa 20–25 %¹². Koko maan keskimääräinen kannatus oli 37 %. Näin katsottuna aineisto kattaa mukavasti eri punaisuusryhmät.

11. Vrt. Lappalainen 1981a, liitekartat.

12. Soikkanen 1961, liitekartta; Soikkanen 1975, 173–180.

KUVIO 17. *Tapausten sijoittuminen elinkeinojen ja tuotantomuotojen loogiseen ja historialliseen jatkumoon.*

MAATALOUS			→		TEOLLISUUS
maan- viljely	metsä- ja uitto	puu- ja sahateoll.	puuvilla- teollisuus		metalli- teollisuus
Niiniveden- pää (Vesanto)	Himanka	Alavus	Palosaari (Nikolain- kaupunki/ Vaasa)		Tampere

Sosiaaliselta kannalta aineisto on kattava. Kukin aiemman tutkimuksen perusteella erottuva ryhmä on edustettuna. Se kattaa myös teollistuvan yhteiskunnan elinkeinorakenteen maatalouden alkutuotannosta teollisuuden konetuotantoon asti. Näin aineisto muodostaa loogisen jatkumon, joka on myös historiallinen jatkumo (kuvio 17). Maataloudesta teollisuuteen kuljettaessa siirrytään historiallisesti varhaisemmista tuotantomuodoista myöhemmin syntyneisiin. Jatkumoon ei ole sijoitettu erikoistapauksia, Helsingin kirvesmiesosastoa, joka edustaa auki revennyttä diskurssimuotoa, ja Söörnäisten työväenyhdistystä, joka edustaa kansanomaista oikeaoppisuutta.

Vastakaikuhypoteesin sovelluksen mukaan Niinivedenpään maatyöläiset eivät olisi olleet ensisijaisen otollista maaperää millekään opilliselle diskurssille, mutta toissijaisesti sekä radikaalivallankumouksellisuus että oikeaoppisuus olisi saattanut heitä puhutella. Himangan sekatyöläiset olisivat olleet radikaalivallankumouksellisuuden ensisijaista ja oikeaoppisuuden toissijaista kannattajakuntaa. Alavuden puu- ja sahateollisuuden työläiset olisivat voineet olla sekä radikaalivallankumouksellisuuden että oikeaoppisuuden ensisijaista kannattajakuntaa. Palosaaren puuvillateollisuuden työläiset olisivat olleet oikeaoppisuuden ensisijaista ja radikaalivallankumouksellisuuden toissijaista kannattajakuntaa. Tampereen ammatitaitoiset metalliteollisuuden työläiset olisivat olleet oikeaoppisuuden ensisijaista ja syndikalismien toissijaista kannattajakuntaa.

Jatkumon (kuvio 17) perusteella voi rikastaa vastakaikuhypoteesin sovellusta lisäämällä sen oheen muutamia yksinkertaisia homologia-oletuksia kansanomaisten käsitysten luonteesta. Alkukantaisimmat tuotantomuodot kannattelivat varmaankin arkaaisimpia ja kehittyneimmät tietoisimpia mentaaliisia muodostelmia. Tämän tulisi näkyä

myös niiden kirjoituksen alaiseksi saatetuissa muodoissa, paikallisyhteisöillisissä diskursseissa. Toiseksi voidaan olettaa, että nimenomaan maatalouden ja teollisuuden väliin sijoittuvat diskurssit ovat vallankumouksellisesti radikaaleimpia; onhan niiden sosiaalinen pohja alueella, jossa historiallisen liikkeen vaikutus tuntuu kotipaikan ja työpaikan epävakautena. Kolmanneksi voidaan olettaa, että puolueen tietoisien diskursiivisen muokkauksen vastaanotto on teollisessa päässä lähimpänä ja maataloudellisessa päässä kauimpana oikeaoppisista tarkoituseristä.

Paikkakuntien sijoittumista tuohon jatkumoon voi verrata niiden punaisuusasteeseen. Käytössä on hyvin punaisen ympäristön metalliteollisuustapaus Tampereelta, jokseenkin valkoisen ympäristön puuvillateollisuustapaus Nikolainkaupunki/Vaasan Palosaareltä, puna-valkoisen ympäristön puu- ja sahateollisuustapaus Alavudelta, heikosti valkoisen ympäristön maanviljelytapaus Vesannon Niinivedenpäästä ja jokseenkin valkoisen ympäristön metsä- ja uittoteollisuustapaus Himangalta. Tämän perusteella voi edelleen rikastaa vastakaikuhypoteesin sovellusta. Tampereen punaisuus voi kallistaa sen oikeaoppisuutta aika radikaaliin ja voitontuntoiseen suuntaan. Palosaaren jonkinasteinen valkoisuus voi entisestään laskea sen toissijaisista radikalismia. Alavuden hienoinen punaisuus voi kallistaa sitä hiukan radikaalisuuden suuntaan. Himangan hienoinen valkoisuus voi laskea sen radikaalisuutta. Niinivedenpään sijoittuminen keskimääräisen kannatuksen alueelle voi tukea oppimattoman arkaaisuuden voitonvarmuutta ja pitää sekä oikeaoppisuuden että radikaalisuuden alakynnessä.

Näin rikastunut vastakaikuhypoteesin sovellus voidaan tiivistää kuvioon (kuvio 18). Kaikki sovelluksen yksinkertaiset oletukset ovat todellakin vain otaksumia. Jotkut saavat ja toiset eivät saa tukea kuvauksesta.

Kuvatessaan tarkoitustaan paikallisten työväenyhdistysten puhujaseurat, puhuja- ja keskusteluseurat tai kehitysklubit korostivat tavattoman usein yksimielisyyttä. Tarkoitus oli ”oppia toinen toisiltaan”¹³ ja ”sivistyä”, mutta tämä kaikki oli alistettu yksimielisyyden tavoitteelle. Mikäli jokin hyväksytty auktoriteetti, kuten kristinuskoko tai marxismi, tai yhteinen uskomus, kuten luottamus porvariston pahuuteen, ei turvannut ehdotonta yksimielisyyttä, otettiin käyttöön äänestys.

13. 8, ks. liite 23.

KUVIO 18. *Vastakaikuhypoteesin rikastettu sovellus analysoitaviin tapauksiin.*

Tapaus	Työväestön ryhmä	Oletetut oppisuunnat	Vaalikannatus 1907	Oletettu taipumus
Tampere	ammattit. teollisuus- työläiset	1. Oikeaop. 2. Syndikal.	60–65 %	+ radikal.
Palosaari	teollisuus- työläiset	1. Oikeaop. 2. Radik.	20–25 %	– radikal.
Alavus	sahatyö- läiset	1. Radik. 2. Oikeaop.	45–50 %	+ radikal.
Himanka	sekatyö- läiset	1. Radik. 2. Oikeaop.	25–30 %	– radikal.
Niinive- denpää	maatyo- läiset	2. Oikeaop. 2. Radik.	35–40 %	– oikeaop. – radikal.

Syyskuussa 1909 Palosaaren kehitysklubissa keskusteltiin siitä, sopiiko naisille ja miehille samanlainen puku. Keskustelu oli niin eripuraista, että päätettiin äänestää. Äänet menivät tasan. Keskusteltiin lisää ja äänestettiin uudestaan: jälleen tasatulos. Äänestystavan muutosten ja useamman kierroksen jälkeen tilanne oli yhä ratkaisematon. Lopulta annettiin arvan ratkaista, ja kaikki tyytyivät tulokseen: naisten tulee käyttää samanlaista pukua kuin miesten.¹⁴ Vastavalla tavalla haettiin yksimielistä ratkaisua siihenkin, ”kummanko rakkaus riittää pitemmälle, miehen vaiko naisen”¹⁵. Yksimielisyyden suoja haluttiin ulottaa myös yksityisasioihin, niin ulkoisiin kuin sisäisiin.

Yhteiskunnallisen ja poliittisen murroskauden hajoittaessa vanhaa tasapainoa kansanomaisen työväenliikkeen hankkeena ei ehkä ollutkaan yksilöityminen vaan yksimielistyminen. Projekti ei ollut moderni vaan kvasimoderni. Kasvatuksen ihannehahmona ei ollut yksilöitynyt moderni kansalainen vaan kollektiiviinsa tiukasti kuuluva työläinen. Itsetietoisuus ei saanut merkitystään yksilöllisyydestä vaan yhteisöllisyydestä.

Yhdistysten keskinäisestä piiristä kaikki eripuraisuus ja viha pyrittiin kanavoimaan pois. Yksissä tuumin korostettiin malttia ja hillin-

14. Palosaaren työväenyhdistyksen kehitysklupin pöytäkirja 23.9.1909; TA 363.2.

15. Palosaaren työväenyhdistyksen kehitysklupin kokous 17.2.1909; TA 363.2.

tää: ”milloin meillä päästänee niin pitkälle, että puheenvuorojen käyttäjät kokouksissa voisivat puheenvuoroissaan sanoa mielipiteensä asiallisesti, ilman vihaa ja kiukkua”¹⁶. Suuri sisäisen maltin paine saattoi antaa lisäravintoa ulospäin suuntautuvalla katkeruudella, vihalle ja hyökkäyshalulle, joka esiintyy vihollista koskevissa artikulaatioissa.

Peruslähdekohdan mukaan kaikki tarkasteltavien kirjoitusten lausumat luetaan kollektiivisen ja persoonattoman mentaliteetin, tapauskohtaisen ryhmähengen ilmauksina. Kirjoittajien henkilöön liittyviä ominaisuuksia ei oteta huomioon. Sikäli kuin taustatekijöitä tutkitaan, ne koskevat aina koko ryhmää. Lähtökohta on sopusoinnussa kohteen kanssa, joka itse julistautui hyvin suuressa määrin persoonattomaksi, yliyksilöllistä yksimielisyyttä korostavaksi. Käsinkirjoitetuille lehdille saatettiin valita paitsi toimitus myös tarkastaja, joka hyväksyi tai hylkäsi lehden. Hyväksymisen jälkeen lehti julkistettiin seuran kokouksessa ääneen lukemalla. Rituaali ankkuroi lehden kirjoitukset yhteisen yksimielisyyden piiriin.

Kirjoitusten lähiluvun peruslähdekohdana on otaksuma, että kukin paikallisyhteisöllinen diskurssi on koherentti, eheä kokonaisuus. Tämä ei edellytä kaikkien lausumien keskinäistä tai edes sisäistä loogista koherenssia. Päinvastoin diskurssi on usein täynnä eri tasoisia sisäisiä ristiriitoja¹⁷. Lausumien vakuuttavuus ei perustu muodollisen logiikan sääntöihin vaan siihen, että ne esiintyvät ehdottomasti tosina.

Kunkin yhteisöllisen tapausdiskurssin eheys pohjautuu loogiselta kannalta paradoksaaliseen, mentaaliselta kannalta kollektiiviseen, psykodynaamiselta kannalta tiedostamattomaan ja diskursiiviselta kannalta vääjämättömään tasapainoon. Yhdenmukaisuus tai yksimielisyys, jota kaikissa työväenyhdistyksissä pidettiin taistelevan köyhälistön ylimpänä arvona, toteutuu jäsenille uskottavana lausumien koontumisena. Lausumat saavat erilaisia moraalisesti, poliittisesti, emotionaalisesti ja eettisesti latautuneita arvoja ja kasaantuvat rykelmiksi, jotka muodostavat yhteisöllisesti uskottavan ja sikäli tasapainoisen kokonaisuuden.

Erikseen tarkastellaan tapautta, jossa yksimielisyys kyseenalaistuu

16. Niinivedenpään työväenyhdistyksen toimintakertomus 1913; TA 363.2.

17. Tämä sisäinen ristiriitaisuus on tyypillistä vaikutukseen pyrkiville diskursseille, jotka koostuvat julistavan funktion toteuttavista lausumista. Ks. Foucault 1985/1969; Ehrnrooth 1989.

julkilausutusti ja diskurssia eheyttävät saumat repeävät auki. Tällaisena revenneenä tapauksena tarkastellaan Helsingin kirvesmiesten diskurssia.

Lähiluvussa olen yrittänyt asettua yhteisön sisäiseksi tulkiksi samalla kun olen väistämättä ollut kolmella tapaa ulkopuolinen: historiallisesti kaukainen, tietoaineksellisesti etäinen ja yhteisöllisesti ulkopuolinen.

Keskimmäisen ulkopuolisuuden suhteellisuudesta löytyy sisäpuolisuuden johtava portti, jota olen koittanut avata tutkimuksen alkupuoliskolla. Vaikka en ole erittelevästi lukenut sitä kaikkea opillista kirjallisuutta, joka oli tapausyhdistysten kirjastoissa ja jota väki luki, enkä kaikkia niitä lehtiä joita yhdistysten jäsenet seurasivat, olen silti voinut tuntea sen diskursiivisen paineen, jonka emopuolue suuntasi kansanomaisen mentaliteetin muokkaamiseksi oikeaoppiseen suuntaan.

* * *

Michel Foucault'n diskurssi-käsitteen sangen löyhäkin sovellus työväenyhdistysten käsinkirjoitettuihin lehtiin voi tuntua pulmalliselta. Tutkihan Foucault tiedon arkeologiassaan ennen muuta tieteellisten auktoriteettien tuottamia diskursseja. Pulma johtuu kuitenkin näköharhasta, sillä Foucaultin perspektiivi oli epäspesifi. Hän oli kernaasti valmis laventamaan sen sovellusalaan mitä moninaisimpien diskurskien alueelle¹⁸ vaikkei sitä itse tehnytään. Toiseksi on todettava, että käsillä olevassa tutkimuksessa vain esityksen mielekkyys voi todentaa perspektiivin mielekkyyden.

Nyt otetaan käyttöön ne kaksi Foucaultin käsitteen énoncé operationalisointia, jotka tutkimuksen alussa kehiteltiin: koontolausuma ja ohjauslausuma.

Koontolausumat eivät voi saada yksiselitteistä muodollista tunnistamiskriteeriä. Olen etsinyt niitä kahtaalta. Sieltä, missä lausumat liittyvät toisiinsa ehdottomasti ja säännönmukaisesti, olen etsinyt liitostekijää, vääjämättömyyden lähes näkyvää perusyksikköä. Sieltä, missä lausumat ryvästyvät kasaksi tai ketjuuntuvat sarjaksi jonkun taustalle jäävän kollektiivisen uskomuksen tai opillisen idean varassa, olen etsinyt vääjämättömyyden selkäydintä, yhdistävää tekijää, joka sitoo ristiriitaiseltakin näyttävät lausumat saumattomaksi koko-

18. Foucault 1985/1969, 195.

naisuudeksi. Tämä sidostekijä on varsinainen positiivinen tiedostamaton tai positiviteetti, joka mahdollistaa *énoncé*n á la Foucault¹⁹.

Ohjauslausuman muodollinen tunnistamiskriteeri on siihen liittyvän verbin nimenomaisesti velvoittava taivutusmuoto. Kyseessä on siis illokutionaarista voimaa kantava lausuma.²⁰ Sieltä, missä lausumat saavat ilmiselvästi velvoittavan muodon, olen etsinyt vaikuttavia edellyttävyyksiä, niiden sarjoja ja hierarkioita – diskurssin historiallisesti vaikuttavaa nondiskursiivista funktiota á la Foucault²¹.

Tästä lähtien voisi luulla, että siinä missä vääjämättömistä koontolausumista muodostuu diskurssin yhdenmukaisuus- ja uskottavuusperustan riisuttu kuvaus, esittävät velvoittavat ohjauslausumat diskurssin historiallisen vaikutuksen. Tosiasiassa lausumatyypit kuitenkin limittyvät analysoitavissa kirjoituksissa niin, että kuvauksessa historialliseen vaikutukseen viittaavat lausumat jäsenyivät koontaan yksimielisyyden suojassa.

Vaikka tutkimmekin kirjoituksia diskursiivisten koontolausumien ja retoristen mallien kansanomaisina versioina, ei mikään estä meitä lukemasta niitä myös toimintaa todellakin ohjaavan hengen tai tajuntamuodon ilmauksina.

Diskurssien ja tapahtumahistorian rinnastaminen johtaa välttämättä spekulatioihin. Niitä emme voi kokonaan välttää. Meillä voi helposti olla tarve torjua tällaisen aineiston jyrkkyys mikäli tahdomme unohtaa mainitun hengen ja sen vastinparin väkivaltaisen yhteenoton seuraukset vuoden 1918 sodassa²². Mutta jos neutralisoimme puna-vaikotraumaa ja otamme työväen käsinkirjoitetut lausumat vakavan toiminnallisen asenteen artikuloitumina, saatamme päästä aika lähelle juuri sitä kollektiivista tajuntaa, joka kerääntyi suurlakon jälkeisinä vuosina mutta pääsi purkautumaan vasta vuonna 1918. Aivan olennaista on se, ettei tuo tajunta koostunut vain nöyrästä pyrkimyksestä ymmärtää rationaalisesti muotoiltua kautskylaisuutta. Yhtä vahvana sen ohella kulki kiihkeä, kiihotettu ja kiihottuva tunnevaikutus, jonka tukahduttaminen ei pidemmän päälle voinut onnistua. Tilaisuuden tultua koteloitu viha otti vallan.

19. Foucault 1982, 11; Foucault 1985, 126–127, 181; Foucault 1986, xxii.

20. Vrt. Austin 1990/1962, 100–108.

21. Foucault 1985, 162–164.

22. Vrt. Paavolainen 1966 ja 1967.

9.2. Maatyöläiset: Niinivedenpää

9.2.1. Jäsenistö ja aktiivisuus

Niinivedenpään työväenyhdistys toimi Vesannon pitäjässä (Liite 22.). Se on esimerkki sellaisesta maaseudun työläisten yhteenliittymästä, jossa aatteellinen elämä oli sangen vilkasta ja artikuloituvaa. Ainakin vuosina 1909–10 yhdistyksen puhujaseura piti kokouksia kahden viikon välein ja yhtä usein ilmestyi seuran käsinkirjoitettu lehti ”Kuritus”. Puhujaseuran merkitystä kuvaa se, että aktiivisen toiminnan vuosina seurassa oli jäseniä kaksi kertaa enemmän kuin emoyhdistyksessä. Puheiden, runojen, esitelmien, kertomuksien ja satujen esittämistiheys harveni ajan mittaan lehden pitäessä pintansa niitä paremmin. Myös esitysten peruuttaminen yleistyi. Seuran toiminta tyrehtyi keväällä 1911²³.

Yhdistyksen jäsenistön valtaosa sai elantonsa tekemällä maatöitä vuokramaalla tai toisen palveluksessa. Torppareiden ja maatyöläisten yhteinen osuus jäsenistöstä tosin laski tasaisesti; vuonna 1909 se oli peräti neljä viidesosaa mutta vuonna 1914 enää runsas puolet (Taulukko 16). Maatyöläisiä oli noin kolme kertaa enemmän kuin torppareita. Etenkin niinä vuosina jolloin tässä analysoituva aineisto muodostui oli ryhmän osuus niin hallitseva, että tapausta voi hyvällä syyllä lukea nimenomaan maatyöväestön mentaliteetin yhtenä ilmentymänä.

Muissa ammattiryhmissä ammattitaitoisten käsityöläisten ja ammattitaidottomien työmiesten osuus kasvoi kymmenesosasta kolmannekseen ja talollisten osuus nolasta kymmenesosaan. Siirtymä voi ilmentää sekä jäsenistön sosiaalisen painopisteen että väestön poliittisen aktiivisuuden painopisteen siirtymistä. Joka tapauksessa se kertoo, mihin kuppiin historia kasasi painoa yhdistyksen jäsenkunnan sosiaalisessa vaa’assa. Maatyöväestön osuus pieneni, muiden elinkeinohaarojen ja talollisten osuus kasvoi.

Tapautui myös eriasteista sosiaalista kiertoa. Moni loinen siirtyi työmieheksi ja taas takaisin loiseksi. Joku loinen kohosi torppariksi ja joku mäkitupalainen hankkiutui suutarin ammattiin. Tarkasteluvälillä 1909–1914 muuttui likimäärin joka kuudennen jäsenen ammatti.

23. Niinivedenpään työväenyhdistyksen toimintakertomus 1911; TA 363.2.

TAULUKKO 16. *Niinivedenpään työväenyhdistyksen jäsenistö ammattiryhmän mukaan 1909–1914*

	1909		1910		1911		1912		1913		1914	
		%		%		%		%		%		%
Talolliset ¹	—	—	—	—	1	2,8	—	—	2	3,3	9	12,2
Torpparit ²	11	22,4	7	19,4	8	22,9	6	16,2	11	18,0	11	14,9
Maatyöläiset ³	32	65,3	24	66,7	20	57,1	17	46,0	26	42,6	31	41,9
Maatalouden tilaton väestö yhteensä	43	87,7	31	86,1	28	80,0	23	62,2	37	60,6	42	56,8
Käsityöläiset ⁴	2	4,1	1	2,8	3	8,6	4	10,8	8	13,1	7	9,4
Työläiset ⁵	4	8,2	4	11,1	3	8,6	10	27,0	14	23,0	14	18,9
Muut ⁶	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2,7
Yhteensä	49	100,0	36	100,0	35	100,0	37	100,0	61	100,0	74	100,0
Puuttuva tieto	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1,6	1	1,3
Jäseniä yhteensä	49		36		35		37		62		75	

1 Talollinen, Talollisen poika, Isäntä, Emäntä.

2 Torppari, Torpparin emäntä.

3 Mäkitupalainen, Mäkitupalaisen poika, Palvelija, Renki, Loinen, Loisen tytär, Torpparin poika, Torpparin tytär.

4 Suutari, Muurari, Räättäli.

5 Työmies, Työmiehen vaimo. Työmiehet saattoivat olla myös maataloustyöntekijöitä.

6 Vahtimestari, Leskivaimo.

Tarkastelussa suhtaudumme ammattirakenteen muutoksiin välinpitämättömästi. Oletamme, että yhdistyksen suunnan vuosina 1909–11 määräsi sen suuri enemmistö, maatyöläiset. Silti voi arvella, että puhujaseuran tukahtumisen ja muiden ryhmien aktivoitumisen osuminen yhteen tuo esiin jonkin merkitsevän muutoksen. Ehkä kiintein kollektiivinen yksimielisyys, jota tiheästi kokoontuva puhujaseura ja käsinkirjoitetun lehden innokas toimittaminen ilmentävät, murentui jäsenkunnan heterogeenisuuteen. Yhtä hyvin tyrehtyminen saattoi olla myös viipynyt seuraus keisarikunnan keskusvallan 1908–09 alkaen lisäämästä Suomen autonomisen ruhtinaskunnan kontrollista, joka oli omiaan tukahduttamaan poliittisen kansalaisaktii-

visuuden muotoja myös epäsuorasti²⁴.

Yhdistyksen sukupuolijakauma oli miesvoittoinen ja sellaisena pysyi, vaikka naisten osuus vuosina 1909–1913 kasvoikin vajaasta viidenneksestä neljännekseen. Voimasuhde on jokseenkin sama kuin koko puolueessa (vrt. liite 19), mutta kehityksen suunta päinvastainen.

9.2.2. ”Kurituksen” ja ”Murtajan” ääni

9.2.2.1. Yleistä

Heinäkuussa 1909 Niinivedenpään työväenyhdistyksen puhujaseurassa päätettiin aloittaa käsinkirjoitetun lehden toimittaminen. Lehti sai nimekseen ”Kuritus” ja sille valittiin sekä toimitus että tarkastaja, joka hyväksyi tai hylkäsi lehden ennen kuin se julkistettiin seuran kokouksessa ääneen lukemalla.²⁵ Käytäntö palveli kansanomaisen puhdasoppisuuden ylläpitoa, jossa oikeamielisyys ja yksimielisyys olivat erottamattomat. Näyttää siltä, että käsinkirjoitetun lehden tekeminen tyrehtyi muun toiminnan mukana keväällä 1911.

Niinivedenpään sosialidemokraattinen nuoriso-osasto julkaisi omaa lehteään nimeltä ”Murtaja”. Se ilmestyi ainakin vuonna 1912.²⁶

Kuvaus perustuu yhteensä 65:en kirjoituksen lähilukuun (ks. liite 23). ”Kurituksen” 35:stä ilmestyneestä numerosta poimittiin 57:än ja ”Murtajan” kahdesta numerosta kahdeksan kirjoitusta²⁷.

9.2.2.2. Vihollinen

Yleensä sekava, loogisesti paradoksaalinen ja sävyiltään dissonantti kansanomaisen diskurssi on johdonmukaisimmillaan puhuessaan

24. Jussila 1979, 229.

25. Niinivedenpään työväenyhdistyksen Puhujaseuran pöytäkirja 18.7.1909 ja Niinivedenpään työväenyhdistyksen käsinkirjoitettu lehti ”Kuritus” 1909–11; TA 363.2.

26. Säilyneet kaksi numeroa TA 362.84(471).

27. Viitaukset kirjoituksiin on tehty numeroilla, jotka viittaavat aineistosta laadittuun kirjoitusluetteloon (liite 23).

vastustajista. Viholliskuva muodostuu neljästä hahmosta: porvari, virkamies, pappi ja ryssä.

Porvari voi olla suurtalollinen, "manttaalipösö", tai teollisuudenharjoittaja, "teollisuusporho". Yleisilmaisu tälle hahmolle on "kapitaaliherra". Myös persoonaton muoto, "kapitaali", "pääoma", esiintyy toimivan ja riistävän vihollisen roolissa.

Virkamies on "virkaherra", joka laiskottelee, ajelee vossikalla, syö ylellisesti ja nauttii hyvää palkkaa, "kymmeniin tuhansiin nousevaa virkapalkkaa"²⁸. Häinkin on riistäjä, joka aineellisen rikkauden lisäksi kahmii sivistyksen hedelmiä kansan verorahoilla.

Pappi on tekohurskas "sielunpaimen", joka suojelee muita riistäjiä saarnaamalla kansalle vääristeltyä, nöyryyteen ja taivaan valtakunnan odotteluun kehottavaa kristinoppia. Itse hän kokoaa veroina vilja-aittansa täyteen, mutta köyhille pitää vain "nukutussaarnoja"²⁹, "että kärsi kurja kärsi vaan, kuoltuas kirkkaan kruunun saat taivaaseen pääset varmaan"³⁰.

Ryssä ei ole veli venäläinen vaan nimenomaan keisarivallan edustaja, venäläinen "virkaherra", joka sortaa Suomen köyhälistöä kaventamalla sen saavuttamia demokraattisia oikeuksia, verottamalla sitä ja tukemalla kotimaisia vihollishahmoja. Venäjän kansa, vaikka onkin tietämätöntä³¹, ei ole vihollinen, vaan pikemminkin uinuva mutta heräämässä oleva vapauttaja, jonka liikkeellelähdon vaikutuksista suurlakko oli antanut mieleenpainuvan näytön.

Yleinen ja persoonaton historiallinen vihollinen on "taantumus", joka juonii ja vaikuttaa kaiken takana. Sitä vastaan taistelee "sosialismi, edistyksen varsinainen kannattaja".³²

Poliittinen vihollinen on "herrat isänmaan sankarit", "suomettarelaiset" sekä harvemmin "perustuslailliset", kaikki "porvarilliset pimityspuolueet", jotka pyrkivät sumuttamaan kansaa porvareiden kelkkaan³³.

Vihollisen luonteenpiirteisiin kuuluu paitsi ahneus myös "anastajiemme pirullisuus"³⁴ ja petollisuus:

28. 35.

29. 53.

30. 39.

31. 9.

32. 31.

33. 53.

34. 30.

”Älkää antautuko heidän pauloihinsa vaikka he kauniilla sanoilla ja lupauksilla koittavat saada teitit petetyksi mutta älkää uskoko heidän lupauksiaan he pettävät teitit vaikka he lähestyvät teitä lampaan haahmossa mutta sisällä asuu raaka suten naama. He ovat valmiit vaikka millä hetkellä vetämään teitit vaikka hirsipuuhun palvellesaan ryssän mustasotniaa.”³⁵

Toinen esimerkki:

”Meille tosin puhutaan yläluokan taholta, että ne ja ne ovat luopuneet etuoikeuksistaan kansan hyväksi. Mutta tämä on tuhkan heittämistä kansan silmille, että kansa ei huomaisi miten asia totellisuudessa on. Tällä lailla on kansaa petetty ja yhä petetään. Ja kansa yhä uskoo porvarillisista niin paljon hyvää, että se kannattaa porvarillisia pimityspooleita. ja uskoo, että kyllä porvarit heidän asemansa parantaa, kunhan joutuu. Kansa tekee työtä ja hikoilee, että kaikenlaiset onnen onkijat voisivat elää ylellisyydessä ja loistossa. Kansan kärsiessä kurjuutta ja puutetta. Kansalle saarnataan kärsi ja tee työtä ja rukoile, sitä kirkkaamman ’kruunun’ saat haudan toisella puolella. Mutta ne, jotka näin meille saarnaavat eivät toimi itseään, että tekisivät työtä ja odottaisivat siitä palkkaansa haudan tuolla puolla. Ei. Niille pitää palkka täällä ajassa, jokaiselta lehmältäkin pitää niille viedä voita tavallisesti 600 grm. lehmältä.”³⁶

Vihollinen elää köyhälistön työstä. Vihollinen mässäilee ja lepää ylellisyydessä. Vihollinen kieroilee ja punoo juonia.

Näin porvarin luonnehtiminen saa pahan poiskuromisen piirteitä: kaikki vastenmieliset piirteet on siirretty viholliseen. Anastaja on laiska, ahne, epärehellinen, petollinen, itsekäs ja määräilevä. Nämä vihollisen ominaisuudet ovat samalla luokkatietoisien työväestön hyveiden negatiivisia määreitä, paheita, joista puhutaan itsekasvatuksen yhteydessä.

9.2.2.3. Köyhälistön kurjuus ja riistäjien yltäkylläisyys

Niinivedenpääläisten maalaamaa yhteiskuntakuvaa hallitsi jyrkkä jako rikkauden ja köyhyyden maailmoihin. ”Kurituksen” ja ”Murta-

35. 49.

36. 54.

37. 31.

jan” kansa eli jälkimmäisessä. Se oli tuomittu kärsimään nälkää, kylmyyttä ja työttömyyttä. Tuomio oli väärämielinen, sillä kärsimään eivät joutuneet vain juopot ja laiskat vaan kaikki ahkeratkin työläiset.³⁷ Se joka näkee vaivaa ihmiskunnan kohtalosta ja tulevaisuudesta, ei voi vaatia, että kansanjoukkojen aina täytyy elää ”tuntematta rinnassaan tunnetta kärsitystä vääryydestä”³⁸. Nyt elämän nautinto

”kuuluu ainoastaan harvoille, joille me olemme kaiken rikkauden ja hyvinvoinnin luoneet. Samalla kun me itse saamme nääntyä väsymykseen ja nälkään.”³⁹

Vapaan kilpailun yhteiskunnassa heikot sortuvat pääoman omistajiksi päässeitten vahvojen jalkoihin⁴⁰. Työläisnuoriso on ”jo varhaisimmasta lapsuudestaan” pakotettu ”taisteluun olemassaolonsa puolesta”⁴¹.

Kuvaus on läpikotaisin äärimmäisten polariteettien jäsentämää, tyyli ja kielikuvat sen mukaisia.

Yhteiskunnan päävastakohtien kuvailussa saattoi järjen vakuuttamiseksi rakennettu selitys äkkiä vaihtua tunneuskoa kiihottavaksi purkaukseksi:

”Samalla katosi hänen mielestään entinen vaitiolo ja hän alkoi minulle puhua oikein innostuneena joka saattoi minunkin vereni kuohumaan. Hän jatkoi: Mitä isänmaata meillä työmiehillä on? Kaikki on herrain omaa, vieläpä tahtoisivat meitäkin omistaa jos vaan saisivat sellaisen lain laatituksi. Kaikki työmme he riistävät, ettei meille jää kuin pikkuinen osa työstämme, jolla suurden puutteiden kanssa toimeen tulemme. Se hyöty mikä työstä tulee niin sen pitää toinen, ne jotka kaikessa yllellisyydessään elävät, jota vastoin me työläiset kärsimme puutetta kaikkialla.”⁴²

Tietopuolinen ja historiallinen yhteiskuntakuvaus on osa uuteen maailmaan viittaavaa sivistysihannetta⁴³, mutta uuden maailman oikeudenmukaisuus vaatii toimintaa, johon ei yllytä tieto eivätkä korulau-

38. 57, auktoriteettilähteenä John Stuart Mill.

39. 63.

40. 31.

41. 11.

42. 35.

43. 42.

seet vaan tunteita herättävä näky elämän riipaisevista vastakohtista:

”Tuo miehen puhe vaikutti minuun enemmän kuin se valkolakkisen [isänmaallinen] puhe. Siinä oli kaikki totta ja se tuli sydäimestä. Se ei ollut höystetty jonnin joutavilla korulauseilla kun ajattelin niitä elämän vastakohtia tulin huomaamaan, että minkälainen raja on ylellisyyden ja kurjuuden välillä. Surkeaa on kuin toisilla on niin kovin ääretön [kurjuus] ja toisilla taas sanomaton ylellisyys. Tottahan toki nyt jo köyhälistö nousee etujaan valvomaan.”⁴⁴

Elämän vastakohtien näkeminen ja toimintaan herääminen liittyvät yhteen. Polariteeteista, kilpailusta ja olemassaolon kamppailusta muodostuu metafyyssinen horisontti, oivallus koko olevaisessa ilmenevästä taistelusta. Myös työväenliike ja vapautustaistelu saavat olemuksensa ja tarkoituksensa tässä horisontissa.

Luonnossa ”kasvien kesken syntyy kilpailua siitä mikä kasveista voi saada itselleen isoimman alan” ja ”samallinen kilpailu vallitsee ihmistenkin kesken, jossa jokainen, niin paljon kuin suinkin mahdollista, pyrkii kohoamaan pinnalle, sillä se on itsensä säilyttämisvaisto, joka panee ihmiset toimintaan”⁴⁵. Tuonsisältöinen kaikenkattava visio ei välttämättä todista yksinomaan darwinismin vaikutuksesta, vaan jostain alkukantaisemasta ajatusmuodosta, jossa luonto ja kulttuuri vielä ovat saumattomasti toistensa kuvia. Luonnosta voimme lukea yhteiskunnan ja yhteiskunnasta luonnon. Tähän liittyy myös luonnonoikeudellinen siveellisyys.

”... itse raamatussakin kielletään tekemästä köyhälle ja tarvitsevalle vääryyttä ja käsketään maksamaan työntekijälle ennen auringonlaskua.”⁴⁶

Raamatun lauseet toimivat yleensä auktoritatiivisina lausumina, joissa ilmenee ikuinen, kyseenalaistamaton oikeus ja viisaus. Tämä ei tarkoita niiden yksitulkintaisuutta. Lauseita voidaan kuitenkin tulkita oikein tai väärin. On harvinainen poikkeus, että Raamatun lause asettuu diskursiiviseksi vastustajaksi. Tällainen poikkeus on väistämättä merkitsevä. Se tuo esiin perustavimman lähtökohdan, kansanomaisten diskurssin muotoutumista ohjaavan peräsinvoiman.

44. 35.

45. 39.

46. 19.

”Sillä asiat ovat järjestetty niin, että toisilla on yltäkyllin ja toisilla ei paljo mitään. Siis jolla vähän on, siltä pitää sekin vähä, mikä hänellä on, otettaman pois ja annettaman sille, jolla paljon on. Näin sanotaan eräässä kirjassa, jonka nimen jokainen tietää.”⁴⁷

Raamatun lauseiden arvo kiistetään vain silloin kun ne asettuvat häiritsevään ristiriitaan metafyyssisen horisontin ja siihen liittyvän luonnollisen oikeudentunnon kanssa. Diskurssin piilevä ohjain pulpahtaa esiin repeytymiseen viittaavan uhkan edessä. Vaikka Raamattu yleensä kuuluu saumattomaan kokonaisuuteen, suljetaan se pois silloin, kun se uhkaa tasa-arvoa lupaavaa sosialismia tai oikeutta lupaavaa luonnonoikeudellista oikeudentuntoa. Tässä pois sulkemisessä käsitys papeista pahimpina ja petollisimpina riistäjinä johtaa ohi vahvan kansanomaisen kristillisen tradition niin pitkälle, että Raamattukin saattaa asettua kyseenalaiseksi.

9.2.2.4. Suuri päämäärä ja autuudenlupaukset

Korkein tunnettu päämäärä on onni tai onnellisuus. Onneen voi kytkeytyä myös arkipäiväisempi visio kylläisyydestä sekä ajatus onnen koittamisesta koko ihmiskunnalle:

”Sosialismia on se, että kaikille ihmisille taataan täysin riittävä aineellinen toimeentulo ja että työn tekijälle työnsä tulokset. Että ei kenenkään tarvitsisi kärsiä nälkää ja puutetta, vaan, että kaikki ihmiset voisivat tuntea itsensä onnellisiksi ..., että ihmiskunnalle voisi koittaa onnellisempi aika ...”⁴⁸

Aineellis-henkisenä täydellisyyden tilana sosialismi on tavoittamaton, etäinen toivon maali, jolle voi antaa vain yhden määreen: onnellisuus. Toistuvasti korkein päämäärä on köyhälistön onni:

”Se kansani onnehen kohottaa”⁴⁹.

”Kussa hyvä voittaa,
siel’ on rauhanmaa
siellä toivo koittaa,
Onni kukoistaa.”⁵⁰

47. 39.

48. 41.

49. 29.

50. 47.

Siten suuren päämäärän sosialismin ehjä kokonaisuus on läsnä vain tavoittamattomana kaipuun kohteena ja historiallisen vääjämättömyyden lupauksena, eräänlaisena autuudenlupauksena. Vääjämättömyys liittyy kehityksen välttämättömyyteen ja edistysuskoon, joka on vahvin linkki emopuolueen vaalimaan kautskylaiseen oikeaoppisuuteen. Jossain kaukana siintää suuri päämäärä, joka nyt on aistimellisesti yhtä tavoittamaton kuin se kerran on oleva historiallisesti tosi.

Tämän näkymättömän päämäärän kuvailussa kukkii runollisuus ja epäsuora kuvaannollisuus. Suuren kaipauksen kohdetta nimettäessä käyttöön astuvat metaforat, kuten ”kevät”⁵¹, metonymiat, kuten ”onnellinen huomen”⁵², ja synekdokeet, kuten ”vapaa-aika”⁵³. Metafyysinen ulottuvuus ja raamatullisuus sen palveluksessa täydentävät ja jopa täysin korvaavat kokemusperäisen ulottuvuuden ja yhteiskuntaopit.

Siirtymä ei ole ainutkertainen eikä moderni. Retorisen mallin rakenne muistuttaa tämän tutkimuksen alussa tarkasteltua kristillisen jumalankaipuun mallia. Tämänpuoleisessa Jumalan tuntemuksemme on aina epätäydellistä, hetkittäistä ja häilyvää. Noita hetkiä tavoiteltaessa puhdas rationaalinen päättely ei riitä. Kaikkialla läsnäolevaa näkymätöntä Jumala voidaan lähestyä vain mietiskelyllä jossa kaipauksellisen intohimon elementti saumattomasti täydentää rationaalista elementtiä. Mallissa looginen järki saa rinnalleen kiihkeän rakkauden.⁵⁴

Tämän retorisen kattomallin piirissä vaikuttaa kaksi kristillisen taivuttelun mallia, inkarnationaalinen sanan lihallistuminen, jonka kasvupohjana on Marian ilmestys, ja salaman valaiseva leimahdus, jonka pohjana on Jumalan luomistyöstä ihmisen sieluun jäänyt pyhä kipinä.⁵⁵

Rakkauden ja järjen yhdistelmä sekä salaman ja valaistumisen retoriikka nousevat esiin myös Niinivedenpään työläisten tavoittellessa suurta maaliaan:

”Totuuden leikki moinen on:
Yks alkaa yksinään!

51. 63.

52. 32.

53. 38.

54. Augustinus 1984/413–427, 873, 1083; Augustinus 1982/412, 86; Augustinus 1981/397–400, erit. 270–457; vrt. Spence 1988, 6–7, 77, 104.

55. Augustinus 1984/413–427, 1071; Spence 1988, 80,86.

Ja Rohkeus ja Rakkaus
vain on kilpenään.

On suurta nousta taisteluun
kun tiedon torvet soi,
kun ihmisjärjen jumaluus
sielussa salamo!

...

On suurta olla marttyyri
jos sitä vaaditaan
Näin siltaa Valoon, Wapauteen
alati laaditaan.”

Tässä kiihkeässä kehotusrunoilussa suuri päämäärä on vapaus, jonka määreenä on valo jonka sytyttäjänä on sielussa salamoiva ihmisjärjen jumaluus. Näin tieto, josta runo puhuu, ei ole kouluvuosisautta tai opillista puhtautta, vaan nimenomaan tuonpuoleiseen, näkymättömään, transsendentaaliseen tavoitteeseen kurottavaa tietoa – totuutta. Vain tuollaisen tavoitteen vuoksi on suurta olla marttyyri.

Diskurssin proosallisessa piirissä totuudenmukaisuuteen yhtyy oikeudenmukaisuus:

”Totuus ja oikeus on vihdoinkin voittanut.”⁵⁶

Tuota korkeaa tavoitetta vasten asettuu kokemusperäinen eletyn elämän kurjuus. Niinivedenpään raatajilla ei ole tilaisuutta nauttia kevään suloudesta. Heidät sitoo ”ainainen taistelu olemassaolon puolesta, taistelu leivästä”. Työtaakan alle luhistuva huudahtaa:

”Raatajan kevät, milloin saavut? Milloin saapuu aika jolloin työnorjakin voi hetkeksi unhoittaa arkipäivän huolet ja levähtää työn uuvuttamia jäseniänsä kevään leppoisassa ilmassa? Orjain kevät, ikuinen kevät saapuu vasta sitten kun eivät taloudelliset huolet enää ole painamassa raskaana taakkana hartiallamme ...”⁵⁷

Tällaisen kevään koittoa ennakoi kahdeksan tunnin työpäivä. Näin metaforinen kaivattu välittyy läsnäolevaksi taistelutavoitteeksi leppoisan kevään ja rasittavan työtaakan muodostaman kontrastikuvion

56. 28.

57. 63.

avulla. Välytystapa on yleinen, mutta sen sisältö vaihtelee. ”Epäkohdat voidaan poistaa ainoastaan perinpohjaisen yhteiskunnallisen uudistuksen kautta”⁵⁸, mutta uudistuksella on monta sisältöä, monta puolta ja monta nimeä.

Kattotavoite saa usein ajattomuuteen ja paikattomuuteen viittaavia määreitä. Se on ”äärettömän suuri”, ”ikuinen kevät”, ”lakkaamaton onni”. Ne ovat jumalallisen olevaisen määreitä. Niiden tausta voi olla yhtä hyvin kristillisessä traditiossa kuin esikristillisessä luontomystiikassa. Edelliseen viittaa pyhän tekstin ahkera lainailu ja jälkimmäiseen luontoaineuksen keskeisyys pyhän tavoitteen metaforisessa kuvailussa.

Kristillisyyden sisällöllisestä puolesta ei muodostu ongelmaa, kun tulkinta on oikein säädetty:

”Kristillinen ilmestys oli oppi ihmisten tasa-arvoisuudesta, siitä että Jumala on isä ja ihmiset veljiä. Se iski aina sen orjuuden juuriin saakka, joka painoi ihmisiä, se särki orjuuden kahleet ja kukisti sen suuren vääryyden, että pieni joukko ihmisiä sai elää ylellisyydessä työntekijäin kustannuksella ja sortaa heitä. Juuri sen vuoksi vainottiin alkuperäistä kristillisyyttä, ja kun selveni, että sitä on mahdoton hävittää, niin rikkaat yhteiskuntaluokat sen väärensivät.”⁵⁹

Keisari ei kuulu ”Kristuksen yhteiskuntaan”⁶⁰, mutta sosialismi on sopusoinnussa tosi kristillisyyden kanssa.

Kaivattu vapaus voi kontrastoida orjuuden, toivottu tasa-arvo sorron ja haaveiltu veljeys epäinhimillisen kohtelun kanssa. Vastoin emopuolueen oikeaoppista marxilaisuutta sosialismi onkin usein nimitys Ranskan Suuren vallankumouksen tavoitteille:

”Työläiset! Toimikaa, niin että kerran voisi ihmiskunnassa koittaa Weljeys, Wapaus ja Tasa-arvoisuus!”⁶¹

Tätä tunnuskuvien sarjaa voimme pitää kolmen toisinsa kiinnittyneen semanttisen kehän muodostamana kehikkona. Kukin kehä vetää alueelleen eri tasoisia suuren päämäärään lähemmin tai etäisemmin viittaavia tavoitteita.

58. 30.

59. 65, auktoriteetilähteenä Henry George.

60. 65.

61. 40, vrt. myös 28.

Vapauden kehä täyttyy ekonomisista ja sivistyksellisistä seikoista. Tällä alueella, jossa metaforana on keväinen luonto, konkreettiseksi tavoitteeksi määrittyy vapaa-aika, työstä vapautuminen, taloudellisten huolten väistyminen, vapaus olla vaan, sekä toisaalta vapaus toimia, vapaus sivistyä, vapaus ilmaista itseä.

Tasa-arvo on politiikan kehä. Tässä piirissä poliittiseksi tavoitteeksi tulee "kansanvalta"⁶². Kehien lomittaisuutta kuvastaa se, että tasa-arvo voi olla myös "uudemman maailmakatsomuksen" johtoaate, "täydellinen tasa-arvoisuus", joka kontrastoituu koko "riistämisjärjestelmän" kanssa⁶³. Edelleen tavoitteena voi olla "käydännössä toteuttaa taloudellista ja henkistä tasa-arvoisuutta"⁶⁴. Mutta useimmiten tasa-arvo ottaa piiriinsä vain demokratian ja kansalaisoikeudet.

Veljeyden kehä on oikeuden, etiikan ja moraalien aluetta. Täällä taistelu kansalaisoikeuksien ja ihmisarvon⁶⁵ saavuttamiseksi kytkeytyy syvimpään eettiseen kamppailuun hyvän ja pahan välillä:

"Sinä olet määrätty taistelemaan ihmisyyden puolesta ja vääryyttä vastaan maailmassa vallitsevan hyvän ja pahan kesken."⁶⁶

Tavoitteeksi asettuu ihmisyyden puolesta taistelemisen välityksellä oikeudenmukaisuus. Tehtävä on "... taistella itsellemme oikeuksia"⁶⁷, joiden toteutuessa voisi poistua tunne kärsitystä vääryydestä.

Suuren päämäärän, sosialismin, yltäkylläisyyden, ikuisen kevään, mielenrauhan ja onnellisuuden toteutuminen "voi olla etäälläkin"⁶⁸, mutta siihen vääjäämättä vievä kehityskulku on jo alkanut, sillä

"meidän aikamme on edistyksen, kehityksen, vieläpä yllätysten aika."⁶⁹

Suuren tavoitteen tavoittamattomuuteen liittyvä häilyvyyden uhka poistetaan paitsi välityksillä jokapäiväiseen taisteluun myös haaveilun ja edistyksen historiallisella liitolla:

62. 18.

63. 36.

64. 11.

65. 14.

66. 61.

67. 30.

68. 32.

69. 5.

”Meitä sosialisteja syytetään uneksijoiksi. Mutta jokaista suurta maailmaa mullistavaa keksintöä on ensin joku uneksinut, ennenkuin se on toteutunut. (...) Ennakkoluuloiset ihmiset pudistelevat päätään ja lausuvat: sosialismi ei tule koskaan toteutumaan, kunnes he huomavat, että se on jo toteutumassa.”⁷⁰

Siksi:

”Katsokaamme luottavuudella tulevaisuuteen ja uskokaamme että kerran on se päivä tuleva, jolloin me tulemme voittamaan. Ja jolloin sosialistinen uudistus voidaan kaikkialla käytäntöön soveltua. Se päivä on varmasti kerran tuleva.”⁷¹

Kommunistisen manifestin sanomasta, ettei köyhälistöllä ole muuta menettettävää kuin kahleensa, mutta voitettavanaan koko maailma, jälkimmäinen osa on noussut kuvaamaan ”pyhän taistelun” valtavuutta:

”Tämä työala on äärettömän suuri, sillä meillä on koko maailma voitettavana.”⁷²

9.2.2.5. Kosto ja sivistys

Kollektiivisen tunnedyneamiikan kannalta tasa-arvopyrkimykset ja sosiaalinen tasaaminen voivat olla ilmaisia yleiselle toiveelle hävittää kateus ja ahneus. Haaveellisen odotuksen mukaan pahuus ja viha katoavat kun kateuden kohde eliminoidaan.⁷³ Koittaa autuas onnen ja rauhan tila. Tätä ilmentää sisäisen maailman maisemaan sijoitettu levollisuus:

”Pois raa’asta mielivallasta, tuonne ihanteellisuuden ja todellisen mielirauhan tyyssijaan.”⁷⁴

Näin pyrkimys riiston lakkauttamiseen ja vaurauden tasaamiseen voi olla yhteydessä siihen tunnevaikutukseen, jonka porvariston yltäky-

70. 9. Auktoriteetilähteenä E. W. Debs.

71. 34.

72. 64.

73. Berke 1991, 14.

74. 61.

läisyyden ja oman kurjuuden välisen kuilun herättävä havaitseminen aiheuttaa. Kansanomainen sosialismi on unelma sekä aineellisesta hyvinvoinnista että psyykkisestä rauhasta. Köyhät ovat päässeet eroon paitsi köyhyydestään myös kateudesta, ahneudesta ja mustasukkaisuudesta – kaikista niistä paheista, jotka siirrettiin mustaksi pohjamaaliksi vihollisen muotokuvaan.

Yrityksestä huolimatta yksi suurista paheista pääsi omankuvan jalustaksi.

Ensimmäinen piiri: *arkeaainen uppiniskaisuus*.

Pohjimmainen taistelevan köyhälistön ominaisuus on vailla kulttuurin tukea. Kun vuonna 1902 alettiin vaatia suomalaisia nuoria miehiä Venäjälle suorittamaan sotapalvelusta, näyttivät ”Suomen pojat silloin uppiniskaisuutta ensi kerran ryssälle”⁷⁵. Korven raataja elää alistettuna ja riistettynä kurjissa oloissa, mutta hän ei anna periksi työssä eikä taistelussa. ”Nälkäkuolemankaan uhka” ei voi taistelevan köyhälistön edustajaa luhistaa, sillä ”parempihan on kuolla hirsipuussa kuin on orjana elää”⁷⁶. Hän menee, hieman paradoksaalisesti, mieluummin kuolemaan kuin antaa periksi olemassolon taistelussa.

Tämä ylpeydellä vaalittu perimmäinen taisteluvietti, sisu, perusvastarinta, eräänlainen alkuraivo tai periviha sortajaa kohtaan ei ole agitaation tai valistuksen hedelmä. Se on jotain perimmäistä ja omaa, josta luopuminen on samaa kuin elämästä luopuminen. Tämä uppiniskaisuus, kaiken vallankumouksellisuuden äiti⁷⁷, voi esiintyä määrätietoisena kostonhaluna tai puhtaana vihana. Ideaalityyppinen esi-merkki on runo ”Wiha”:

”Viha villi mun asuu sielussain,
viha suuri ja levoton,
joka tahtoo lyödä ja murskata vain,
joka tahtoo repiä, raadella ain,
mitä vanhaa ja väärää on.

Se tahtoo maahan jaottaa
lahot uskon temppelit,
joiss’ ilkkuen valhe asustaa,

75. 24.

76. 30.

77. Michel Foucault pitää juuri silkkaa uppiniskaisuutta, agonismia, vastarinnan ikuisena ja perimmäisenä voimavarana (vrt. Philp 1987, 79).

joist' elämä mustaa myrkkyä saa
monet täydet pikarit.

Se tahtoo kaataa vääryyden
tukipylväät korkeimmat
ja poistaa kahleet ihmisten
ja tuskat kurjain tuhanten,
jotk' orjina raatavat.

Wiha suuri sä ällös sammu vain,
pala liekein leimuv
ja lämmitä, lämmitä sieluain,
mua johdata kohti voittojain,
ajan uuden voittoihin!”

Niinivedenpään köyhälistön taistelevan sielun pohjalla asuu suuri viha joka saa hirmuisen kostotuomion äänen. Tässä diskurssin piiriin on kirjoituksenalaistunut tunnetila, jonka kollektiivinen kattavuus on merkitsevää ja tulee esiin monissa viholliseen suunnattujen kateuden, katkeruuden, kostonhalun ja raivokkaan uhman ilmaisuissa.

Myös veljeyden kontrastointi oikeudettomuuteen voi johtaa paitsi yleisinhimilliseen oikeudenmukaisuuden tavoitteeseen myös suora-viivaiseen koston:

”Polkekaa te meidät jalkojenne alle, lyökää murskaksi meidät, mutta muistakaa myöskin tätä tehdessänne: ’että kerran se poljettu kahleistaan ylös uhmaten päänsä nostaa!’ ... voi silloi teitä! Voi teitä, joitenka ylitse kansan hirmuisen kostotuomion ääni pauhaa!”⁷⁸

Toinen esimerkki koston motiivista ja sen taustalla olevasta tunnedy-namiikasta:

”Elon myrskyt raivois ruskaa Päättä polttaa, sydän tuskaa Täynnänsä on kokonaan Maailma muuttuu helvetiksi Totuus kahleissa on – Miksi?

Verta vuotaa, kyyneliä – Ne on sorron hedelmiä.

Mutta syvyydestä kuuluu ääni, Veri viattoman huutaa sieltä. ’Päänne pystyy veljet! Kostakaa.’ ”⁷⁹

78. 32.

79. 3.

Kristuksen viaton veri on tässä muuttunut siksi samaksi punaiseksi vereksi, jota on ”aina vuotanut virtana työläisten rinnoista”, minkä merkinä ”on lippumme punainen”⁸⁰, siksi sorretun vereksi joka ”kuohuu” ja huutaa kosto⁸², joka sanoo: ”on suurta olla marttyyri”⁸³. Siten kristillinen laupeudenihanne on käännetty vastakohtakseen.

Tämä diskurssin aineososa ei ole reaktio puolueen opilliseen diskurssiin, mutta se on sen resipioinnin olennainen ehto. Se edeltää kaikkea itsekasvatusta, valistusta ja sivistystä. Se edeltää kaikkia ihanteita, haaveita ja päämääriä. Se on ennen jaloa sivellisyttä, ennen eetosta, jonka jalostamiseen opillisen diskurssin kehittävä vastaanotto perustuu. Sivistävän oppidiskurssin vaikutus ei voi ulottua kostonhimoiseen luokkavihaan, joka johtaa myös haaveilun kieltämiseen:

”Jo turhat haaveilut jäädä saa. Ne haihtukoot unhoon yöhön. Ei elämä vain ole unelmaa. Vaan se vaativi taistohon, työhön.”⁸⁴

Kun viha ja uppiniskaisuus saavat perusosan suuressa taistelussa, joutuu muu perimmäinen negatiivinen tunnedyndamiikka moraalikasvatuksen kohteeksi. Kaikki muut yleispätevässä moraalissa paheisiin luettavat ominaisuudet, ahneus, kateus, itsekkyyys, velttous ja ylpeys, siirrettiin viholliskuvaan. Vain viha sai jäädä. Se on taistelutahdon negatiivinen pohjatunne siinä missä positiivinen pohjatunne on suureen päämäärään kohdistettu rakkaus ja kaipuu.

Toinen piiri: *eetos*.

Köyhälistön joukossa on vielä niitä, jotka ovat ”liian itserakkaita” eivätkä ”suvaitse panna kortta ristiin proletaarisen liikkeen edes auttamiseksi”⁸⁵. Liikkeen asia vaatii luopumaan itsekeskeisyydestä ja egoismista. Sosialisti voi egoismia vastaan

”asettaa epäitsekään altruisminsa koko ylevämielisyyden, kun hän ottaa onnettomien ja sorrettujen asian omakseen.”⁸⁶

80. 15.

81. 20.

82. 3, 15.

83. 48.

84. 35.

85. 54.

86. 56, auktoriteettilähteenä Enrico Ferri.

Epäily toisia kohtaan ja ylpeys ovat meitä kaikkia lähellä, mutta ”aivan varmaan koetamme niistä päästä”⁸⁷. Niiden sijalle tulkoot ”nöyryys ja ystävällisyys”⁸⁸ jotka ovat parhaita avujamme. ”Vanhempiensa kunnioitus ja lähimmäisenrakkaus” on istutettu työläislasten sydämiin⁸⁹.

Työväenliikkeen tehtävänä on parantaa perisynnin vaikutukset:

”Oikeudentunnon, tiedon, rehellisyyden, raittiuden, siveyden ja kaikkien hyveiden kaunistamana vaatimaan langennutta ihmisyyttä uudelleen voimaansa.”⁹⁰

Siveellisen katsomuksen perustana on luomiskertomuksen, syntiinlankeemuksen ja perisynnistä parantumisen tulkinta. Luomakunnan alkuperäinen hyvyys on perusta tulevalle hyvyydelle niin ihmisessä kuin yhteiskunnassa. ”Luonto on alkujaan ollut puhdas”⁹¹, ja tämä tarkoittaa myös ihmisluontoa. Että ihmisestä on tullut ”ajan intohimoisesta virrasta riippuvainen”, että hän ”kulkee pahuuden ja raakuuten poluilla”, saattaa johtua siitä, että on ”menneisyytemme täynnä pahan syitä, jotka ihmistä rikoksiin johtaa”⁹². Mutta koska alkuluonto on puhdas, voi ihminen kehittyä uudelleen puhtaaksi kasvattamalla itseään⁹³. Vaikka tuntuu siltä, että intohimot vetävät ihmistä alas, riepottelevat häntä kuin lastua laineilla, vaikka ihminen ei ole tarpeeksi itsenäinen hallitakseen itseään järjellään, tulee hänen nousta ja asettaa itselleen ihmisyyden vaatimus:

”Mitä sinulta ihminen vaaditaan? Vaatitaanko sinulta kultaa ja kunniaa? Sinulta vaaditaan puhdasta sydäntä, jaloa mieltä, intoa ja rakkautta. Sielusi tulisi olla täydetty hyveillä, joista voisit jakaa valoa myös vähempi osaisille, ihmisille, jotka kulkevat pimeyten teillä toimetonna, viettävät tyhjää tarkoituksetonta, renttuilevaa elämää.”⁹⁴

87. 44.

88. 44.

89. 24.

90. 28.

91. 61.

92. 61.

93. Tässä ollaan varsin lähellä Pelagiuksen kantaa, jonka mukaan langennut ihminen voi nousta ja pelastua armoon omin voimin, ja jota vastaan kirkkoisä Augustinus kehitti oman tulkintansa armosta; ks. Augustinus 1982/412.

94. 61.

Sisäisiä vihollisia ovat ”intohimot”⁹⁵, ”himojen hirmut häijytkin”, jotka ”petot” on pyrittävä ”hävittämään loppuun asti”⁹⁶. Nämä himot vetävät meitä paheisiin, joita ovat ”velttous”, ”joutenolo”⁹⁷, ”laiskuus”⁹⁸, ”hyödyttömyydet”, ”tanssi”, ”huvit”⁹⁹, ”renttuilu”, ”toimettomuus”¹⁰⁰, ”itserakkaus”¹⁰¹ ja ”ylpeys”¹⁰². Peruspaheita on siten kaksi: huvittelunhalu ja itsekeskeisyys. Ne ovat nautinnonhaluisen ja egoistisen yksilön määreitä. On tukahdutettava itsekäs yksilö ja kasvatettava itsestä siveellisesti puhdas kansainvälisen työväenliikkeen taistelija.

Tämä eettisten kasvuihanteiden taso, diskurssin sisin velvoittavuuden piiri ei ole moderni vaan antimoderni. Sen sisältö ja vaikutusperusta lepäävät kollektiivisen yhteenkuuluvuuden varassa.

Vastaavasti sisimmän sielun suunnan hyveinä mainitaan ”ahkeruus”, ”työnteko”¹⁰³, ”toimeliaisuus”¹⁰⁴, ”oikeudentunto”, ”rehellisyys”, ”raittius”, ”siveys”¹⁰⁵, ”nöyryys”, ”ystävällisyys”¹⁰⁶, ”epäitsekkyys”, ”altruismi”¹⁰⁷, ”vanhempien kunnioitus” ja ”lähimmäisenrakkaus”¹⁰⁸. Perushyveet tiivistyvät kahteen: ahkeruus ja altruismi. Ne ovat osaansa tyytyvän nöyrän työntekijän määreitä. On tehtävä parhaansa työssä ja taistelussa sekä oltava hyvä lähimmäinen.

Siten eetoksen kerrostuma on jokseenkin kontrastisessa suhteessa Niinivedenpääläisen köyhälistösielun perimmäisestä piiristä diskurssiin kummunneitten katkeruuden, vihan ja kostonhalun kanssa. Että kyseessä on eri taso käy ilmeiseksi siitä, ettei kontrasti koskaan kirjoituksen alaistu. Kirjoituksista ei löydy yhtään mainintaa, jossa viha ja kostonhalu joutuisivat eettisen tarkastelun piiriin. Vihollinen ei ole lähimmäinen.

95. 44.

96. 27.

97. 61.

98. 47.

99. 50.

100. 61.

101. 54.

102. 44.

103. 61.

104. 47.

105. 28.

106. 44.

107. 56.

108. 26.

Kolmas piiri: *arete*.

Kun siirrytään eettisen luonteenkasvatuksen piiristä tietopuolisten hyveiden, areten, piiriin, astuu esiin myös yksilöllisyys, joskin yksimielisyydelle alistettuna. Kuten antiikin kreikkalaisille on arete Niinivedenpään köyhälistöllekin ”oikeaa tietoa ja totuutta”¹⁰⁹, ja se saa eetoksen taakse, sillä valistusihanne on samalla siveysihanne, jonka toteutuessa me tulemme ”tietoisiksi ja valistuneiksi, todellisiksi ihmisiksi”¹¹⁰. On vapauduttava ”ennakkoluuloista” ja omaksuttava ”uudenaikainen maailmankatsomus”. Tavoitteena on ”korkea sivistys”¹¹¹ ja tehtävänä ”hengen viljavainioiden viljely”¹¹², jonka vaikutuksesta poistuu ”tietämättömyyden harmaa halla”¹¹³. Tämä tarkoittaa monipuolista itsensä sivistämistä, ei ainoastaan yhteiskuntaopin ja talousopin opiskelua, vaan perehtymistä myös tieteisiin ja taiteisiin¹¹⁴. Itseään sivistävän Niinivedenpään köyhälistön identiteettityössä iskusana on itsetietoisuus:

”Nykyinen aika vaatii paljon yhteiskunnan jäseniltä. Eli toisin sanoen jokaisen kansalaisen tulisi omata itsetietoisuutta ja harkintakykyä. (...), että hän pystyisi omaperäisesti harkitsemaan ja arvostelemaan asioita. Ja tietojen perusteella pystyisi (...) muodostamaan itselleen varman mielipiteen.”¹¹⁵

Itsetietoisuus on siten moderniin viittaava ominaisuus, joka on saavutettavissa kehittämällä ja kasvattamalla itseään¹¹⁶. Välineinä ovat luentokurssit, lehdistö ja kirjallisuus. ”Kirjallisuus on se taikavoima joka avaa ovet tietojen ja taitojen aarresaitoihin”¹¹⁷.

Mutta itsetietoisuus on myös ase taantumusta vastaan. Sortokauden uhatessa ”vaaditaan itsetietoisuutta”¹¹⁸, sillä ”kansa joka omaksuu korkean sivistyksen (...) voi pysyä sorron aikanaikin vahvoilla”¹¹⁹. Tämä ominaisuus on ase nimenomaan tsaarinvallan sortoko-

109. 61.

110. 55.

111. 11.

112. 46.

113. 46.

114. 1.

115. 8.

116. 5.

117. 5.

118. 26.

119. 11.

neistoa vastaan ja se kontrastoituu venäläisen kansan ”tietämättömyyteen”¹²⁰. Itsetietoisuus on suuren edistyksen palveluksessa.

Siten voiton kannalta välttämättömäksi ymmärretyn yksimielisyyden¹²¹, piiriin sopii itsensä kehittäminen ja päämäärän jalous:

”Siis hankkikaamme tietoa ja kehittäkäämme itseämme, että me voimme toimia itsetietoisina ja varmoina siitä, että päämäärä, jonka puolesta me taistelemme on oikea ja jalo!”¹²²

On herättävä ”täydelliseen itsetietoisuuteen”¹²³ ja hankittava ”perinpohjaisia tietoja”¹²⁴. Enää ei himo eikä sortaja heittele meitä kuin lastua laineilla, kun toimintaamme ohjaa ”luja tahto”¹²⁵, jonka pohjana on ”totuus ja terve järki ja tyyni harkinta”¹²⁶. Näin areten piirissä jalostuva köyhälistön taistelija astuu intensiteetin vaikutuksesta järjen vaikutuksen alueelle. Itsetietoisuus on kontraintensiteetti, vastavoima sille vihalle, joka leimuaa sielun pohjalla. Kontrasti on kuitenkin näennäinen, sillä areten piiri ei ole dominantti. Hallitsevaa on se, joka kytkee piirit yhteen. Se tulee diskurssiin toistamiseen Niinivedenpään köyhälistön oman kuvan neljännessä piirissä.

Neljäs piiri: *episteme*.

Itsetietoisuus ei ole vain itseään varten: se on luokkatietoisuuden alamainen. Tässä viimeisessä, korkeimmassa ja poliittisimmassa, toimintaan suoraan ohjaavassa piirissä diskurssi paljastaa koontolauseman:

”Siis hankkikaamme mekin oppia ja tietoisuutta, että voisimme tarmokkaasti taistella sortajiamme vastaan. *Sillä tieto on valtaa ja yksimielisyys on voimaa.*”¹²⁷(Korostus lisätty.)

Luokkatietoisuus, itsetietoisuus ja yksimielisyys kuuluvat epistemen tasolla yhteen. Näistä yksimielisyys on diskurssin vääjämättömin

120. 9.

121. 34, 63.

122. 23.

123. 30.

124. 30.

125. 25.

126. 30.

127. 34.

tekijä, se toimii kaikilla tasoilla ja sitoo kaikki piirit yhteen. Uppiniskaisuuden piirissä yksimielisyyys toteutuu arkaaisena vihana ja kostonhaluna yhteistä vihollista kohtaan. Eetoksen piirissä ”me tarvitsemme yksimielisyyttä ja rakkautta lähimmäisiimme”¹²⁸. Areten piirissä yksimielisyyttä rikkova ”puoluekiihko” on pahasta¹²⁹. Epistemen piirissä koontotekijästä tulee lopulta menestyksellisen poliittisen taistelun ehto:

”turhat räihinät jätettäisiin syrjään ja toimitettaisi yhteistä, koko köyhälistön asemaa parantavaa luokkataistelua yksimielisesti.”¹³⁰

Yksimielisyyys on kokoava voima myös horisontaalisessa suunnassa. Se kytkee taistelevan köyhälistön kvaliteetin ja kvantiteetin, sillä yhteenliittynyt köyhälistö on vahva vain yksimielisenä. Näin luokkatietoisuuden ja itsetietoisuuden liittoon yhtyy joukkovoima. Työväenliikkeen suurin voima on sen määrässä, mutta se edellyttää laadun: yksimielisyyden, jonka alaisuudessa luokkatietoisuus ohjaa itsetietoisuutta.

Lopulliseen voittoon kulkee vain yksi tie:

”Työväenliike tulee täällä lopullisesti viemään voittoon, vapauuden ja kansanvaltaan. Se on yksi ainoa, joka sinne johtaa. Suureksi ja voimakkaaksi työväenliikkeeksi yhtymällä voimme me nälkäiset saada leipää ja ne vähät sorretut oikeutemme.”¹³¹

Liikkeen kvantiteetti, se ”että meidän joukkomme on suuri”¹³² ”ja voimakas luokkataistelun armeija”¹³³ on kaikkein olennaisin ja useimmin toistuva rationaalinen syy uskoa suuren tavoitteen saavutettavuuteen: ”sillä mitä suuremmaksi luokkatietoisien köyhälistön taisteluarmeija kasvaa, sitä helpompi on taistella”¹³⁴. Kyseessä on yksinkertainen laskutoimenpide: väestön enemmistö on köyhälistöä, siksi se on voitava. Kun kaikki työläiset liittyvät yhteen, niin voitto on taattu. Enemmistö saa vallan. Poliittisena edellytyksenä on edus-

128. 26.

129. 44.

130. 40.

131. 18.

132. 57.

133. 34.

134. 40.

tuksellinen parlamentaarinen demokratia ja menetelmänä äänestäminen.

Hyötylaskelman tulokselta näyttävä kvantiteetti on kuitenkin myös kvaliteetti. Tässä rakennelmassa määrä ei muutu laaduksi, vaan se on sitä jo valmiiksi, sillä siinä yhteenliittymisen edellyttää yksimielisyyden ja äänestäminen luokkatietoisuuden. Pelkkä hyödyn tavoittelu ja siihen liittyvä rationaalinen äänestyskäyttäytyminen ei kirjoituksenalaistu edes kysymyksenä. Kvantiteettiin perustuva poliittisen voiton tavoittelu on perusteltua siksi, että liikkeen ”päämäärä on oikea ja jalo”¹³⁵.

Luokkataisteluun luontevasti kytkettävissä oleva rationaalinen ajatus poliittisen toiminnan intressisidonnaisesta kannattavuudesta ei tule esiin. Luokkatietoisuus ei olekaan luokkaitsekkyyttä, vaan yleisinhimillistä altruismia. Luokkataistelua käydään koko ihmiskunnan parhaaksi. Ristiriita oppiniskaisuuden piirissä diskurssiin puskeneen kostotuomio-periaatteen kanssa on huutava. Näin myös kvantiteetin elementti on etäännytetty diskurssin dynaamisesta alkuytimeistä. Kostonhalu muuttuu lähimmäisenrakkaudeksi (eetos), oikeudenmukaisuudeksi (arete) ja yleisinhimilliseksi jaloudeksi (episteme).

Tällainen itsekkyyden naamiointi on yksimielisyyden toinen puoli. Yhteenliittymisen periaate sallii yksilöitymisen, itsetietoisuuden ja luokkatietoisuuden vain yhteishyvän nimissä. Yksilön on oltava itsetietoinen luokan eikä oman etunsa vuoksi, luokan on oltava luokkatietoinen ihmisyyden eikä luokan etujen vuoksi. Päämäärän tavoittamattomuus, sen metafyyssisyys, sulkee puhtaan rationaalisuuden pois. Tavoitteet ja keinot ovat diskurssissa aina toisiinsa sulautuneina.

Suhtautuminen työhön ja rikkauteen on kaksijakoista. Toisaalta työ on kaiken vaurauden tuoja ja sen tekeminen saa korkean ihanteellisuuden sävyn: ”joka ei tahdo tehdä työtä ei hänen syömänkään pidä, opetetaan Raamatussa”¹³⁶. Perisyntiä seurannut rangaistus on tässä muutettu moraaliseksi opetukseksi ja jopa hyveeksi. Toisaalta työ on ihmistä tuhoava kauhea vaiva, taakka jonka alle köyhälistö luhistuu, ”raskasta ja vaivalloista ahertamista varhaisesta aamusta myöhäiseen iltaan saakka”¹³⁷ Tässä työ on perisyntiä seurannut rangaistus. Paratiisiin viittaavana unelmana on sittenkin työstä vapautuminen, vapaa-aika, joutenolo ja elämästä nauttiminen.

135. 57.

136. 38.

137. 38.

Korven raatajan elämä on vaivalloista:

”Korven pimennöissä elävä raataja, turpeenpuskija, ei tiedä mitä hänen olisi tehtävä. Hän saa kärsiä vaikeita vastoinkäymisiä, elämä on sillä ahdasta, ahdasta, synkkää, kolkkoa, toiveetonta, toimeentulo kaikinpuolin vaikeaa. Tällaisia on meidänkin maassa suurin osa.”¹³⁸

Tähän kärsimykseen liittyy sitkeys, uppiniskaisuus ja raatajan ylpeys, sillä hänen työnsä on luonut kaiken vaurauden. Näin diskurssin piiriin tuleva kostotuomio saa oikeutuksensa suoraan kärsimyksestä ja ylpeydestä: koska työ on kaiken vaurauden lähde, on sen luomat rikaudet otettava pois yltäkylläisyydessä kylpeviltä riistäjiltä. Näin tapahtuu diskurssin hieno siirtymä vihasta moraaliin. Koska työ on velvollisuus ja hyve, työkansan tuntema vaistomainen kostotuomion nälkä muuttuu yleväksi tehtäväksi: ”Sinä olet määrätty taistelemaan ihmisyyden puolesta ja vääryyttä vastaan – maailmassa vallitsevan hyvän ja pahan kesken”¹³⁹. Köyhälistöstä on tullut valittu kansa. Sen kärsimystie on pyhä. Sen pelastus on ihmiskunnan pelastuksen ehto.

9.2.2.6. Kokoavat metaforat

Vertauskuvallinen aines esiintyy diskurssissa paitsi poissaolevan tavoitteen lähestymistapana myös keinona jolla läsnäoleva kokemus kohotetaan tavoittamattoman päämäärän metafyyksiselle tasolle. Jos yksimielisyys on diskurssia sisäisesti sitova koontaja, kiinnittävät kokoavat metaforat sitä maailmankaikkeuden kokoaviin voimiin.

Eheyttävät ja vahvistavat metaforat löytyvät suurista luonnonvoimista. Valoon vievä edistys on ”kevät”¹⁴⁰ ja ”heräävä luonto”¹⁴¹, pimeyteen johtava taantumus on ”routa”¹⁴², ”takatalvi”¹⁴³ ja ”raekuuro”¹⁴⁴. Historian kulkua johtavat mahtitekijät rinnastuvat suurimpiin mutta myös syklistimpiin luonnon voimiin. Ikään kuin edistyksen ja

138. 61.

139. 61.

140. 63.

141. 1.

142. 54.

143. 57.

144. 46.

taantumuksen vuorottelu olisi väistämätön osa yhteiskunnallista luonnonhistoriaa.

Inhimillisen subjektin alueella diskurssin kuvasto saa sävyn aina tason ja piirin mukaan.

Köyhälistö kokonaisuudessaan on ”työn jättiläinen”, joka ”herää vaatimaan itsellensä elämänoikeuksia ihmisenä ja korkeimpana luonnon oliona”¹⁴⁵. Vapautuminen on kuin ”vapaaksi päässyt luonto”, joka ”kahleet jäiset jo murtui”¹⁴⁶.

Uppiniskaisuuden piirissä villi viha palaa ”liekein leimuavin”¹⁴⁷ ja kostonhaluinen työväenliike on punainen kuin veri, joka sen rinnasta vuotaa¹⁴⁸; se on viattoman veri, jonka riiston huomaaminen saattaa ”kuohumaan”¹⁴⁹ ja huutamaan kostoa.

Eetoksen piirissä sisäinen vihollinen on ”intohimojen virta”¹⁵⁰, sen ”hirmut” ja ”petot”.¹⁵¹ Ulkoinen vihollinen, ”pirullinen” ja väärämielinen porvari, on ”susi lammasten vaatteessa”¹⁵² – siis peto myös. Diskurssin denotatiivinen taso pitää sisäisen vihollisen kaukana ulkoisesta, mutta metaforinen taso saattaa ne yhteen. ”Mätäpaiseen kansan sydämen kohdalta” voi leikata vain ”oikea lääkäri”¹⁵³, hänen nimensä on ”itsetietoisuus”¹⁵⁴, joka saavutetaan sivistyksen avulla.

Areten piirissä diskurssiin leviää agraarinen kuvasto. Tietämättömyys on ”harmaa halla”¹⁵⁵, jonka sivistys kitkee ”hengen viljavainioilta”¹⁵⁶. Itsensä sivistäminen on kuin luonnon muokkaamista. Pois juuritaan tietämättömyys, luodaan ”edistysjuuret”¹⁵⁷. Sivistynyt ja itsetietoinen on ennakkoluuloton ja katsoo maailmaa ”kirkkain silmin”¹⁵⁸.

Epistemen piirissä köyhälistön taisteluarmeija on ”matkalla”¹⁵⁹,

145. 63.

146. 29.

147. 42.

148. 15.

149. 20.

150. 61.

151. 27.

152. 22.

153. 30.

154. 30.

155. 46.

156. 46.

157. 33.

158. 1.

159. 18.

jossa ”kulkumme”¹⁶⁰ voi johtaa myös ”vihollisen ansaan”¹⁶¹. Tie voi olla oikea tai väärä.

Kokoavassa kuvastossa köyhälistön liike ei ole vain raatajien yhteenliittynyt massa eikä rationaalisesti hallittu armeija, vaan se on ”yhä paisuva väkevä virta”¹⁶², jonka kulku käy kohti ”onnellisuuden huomenen ihanaa koittoa, jonka edessä yön verihurtat peljäten vapisivat”¹⁶³. Kun työtaakan ja synkän tulevaisuudenkuvan masentama työläinen herää, hän huomaa suuren työväen kulkueen, liittyy siihen ja kuulee äänen ”sydämessään” sanovan ”eespäin, käy eespäin kohti veljeyttä, vapautta ja tasa-arvoisuutta”¹⁶⁴.

”Myrsky” on historiallisten voimien arvaamattomuuden kuva. Se voi viitata etenkin idästä tulevaan vapauttavaan kansanliikkeeseen ja vallankumoukseen, mutta yhtä hyvin myös sieltä tuleviin taantumuksen voimiin, ”suuriin myrskyaaltoihin”¹⁶⁵.

Venäläinen taantumus on myös ”itäinen musta korppi”¹⁶⁶.

Paljon diskurssin vakuuttavasta voimasta on metaforien varassa. Ne pukeutuvat luonnon kuvastoon. Yö, pedot ja talvi ovat pahuuden puvustoa, huomen ja kevät hyvyyden. Historian mullistavat voimat ovat meren myrskyaaltoja, köyhälisten liike on virta. Eettinen kasvu on mätäpäiseen leikkaamista, sivistyminen hengen viljelemistä. Tietämättömyys on halla ja raekuuro. Taistelevan työväestön punainen on uhriveren väri.

Hyvän ja pahan erottelu tapahtuu samoilla vertauskuvilla sekä ulkoisessa että sisäisessä maailmassa. Paha sijoittuu eläinluontoon ja hyvä ihmisruumiiseen (kuvio 19). Ulkoinen ja sisäinen ovat identtiset. Tämä identtisyys täydentää jo aiemmin todettua vastaavuutta ominaisuuksissa: ulkoisen pahan porvarin joutenolo, ylenkatse ja mässäily vastaa köyhälistösielun sisäisen pahan laiskuutta, ylpeyttä ja intohimoja.

Ihmisruumiista voi löytyä myös paha, mutta silloin se on siihen kuuluva luonnoton kasvannainen. Sisäinen paha on mätäpäise sydämen kohdalla ja ulkoinen paha on yltäkyläisyydessä rypevän manttaalipösön möhömaha.

160. 59.

161. 11.

162. 32.

163. 32.

164. 2.

165. 26.

166. 11.

KUVIO 19. *Ulkoisen ja sisäisen identtisyys hyvän ja pahan erotte-
lussa metaforisella tasolla.*

Sisäinen			
		Paha	Hyvä
Eläinluonto		pedot	—
Ihmisruumis	(mätäpaise)		
	— (möhömaha)		sydän
Ulkoinen			

Vastaavasti kärsimys ulkoisesta pahasta on rinnasta sydämen kohdal-
ta virtaava viattoman veri, ja kärsimys sisäisestä pahasta on raadeltu
sydän. Ulkoiselta pahalta pelastunut on korkein luonnon olio, ja sisäi-
seltä pahalta pelastunut on sydämen rauha. Ulkoiseen hyvään vie
virta ja sisäiseen hyvään vie leikkaus. Ulkoinen kaipauksen kohde on
ihmisen hallitsema luonto vailla petoja, sisäinen kaipauksen kohde on
rauhallinen sydän vailla petoja. Riistäjät on lyöty, intohimot karkoi-
tettu. Vihan leimuava liekki sammuu. Ihmiset ovat veljiä. Harmonia
palaa.

Metaforisella tasolla päämääränä on syntiinlankeemusta edeltänyt
tila. Kaipaus kohdistuu puhtaaseen luontoon ja ihmisluontoon: kado-
tettuun paratiisiin.

9.2.2.7. Pieni punainen viiva

Poliittisen menettelytavan piirissä kvantiteetin periaate johtaa äänes-
tysuskoon: ”vaaliurnan kautta käy tie valtaan”¹⁶⁷. Kollektiivisen tu-
kahduttamisen paradoksaalinen logiikka johtaa siihen, että kiihkeim-
mätkin kostotuomion julistukset päättyvät kehotukseen näyttää yksi-
mielisen köyhälistön voima vaaliurnilla. Tavoitteena on saada
”koko köyhälistö helmikuun ensi päivinä sillä pienellä punasella vii-

167. 36.

valla kostamaan porvareillemme sen vääryyden jota he ovat meille tehneet”¹⁶⁸.

Myös tietoinen diskurssilinja eetoksesta epistemeen päättyy uurnille. Kaikki valtava työ itsetietoisuuden, luokkatietoisuuden ja yksimielisyyden hyväksi saa lopulta palvella äänestämisen suurtekoa:

”Ei mikään saa tulla esteeksi silloin, kuin on lähdeävä äänestämään, sillä jokaisen köyhälistön joukkoon kuuluvan velvollisuus on itseään, lähimmäisiään ja jälkeentulevia kohtaan, että käy äänestämässä ja äänestää sosialidemokratisen puolueen hyväksi!”¹⁶⁹

Kyseessä on jopa maailmanhistoriallinen sankariteko:

”Koko maailman työläisten silmät on tähdätyt Suomen köyhälistöön. Koko maailman porvaristo odottaa pamppailevin sydämin vaaliemme tuloksia.”¹⁷⁰

Tämä vaalimystiikka saa voimansa paitsi kvantiteetin periaatteelta myös liitolta jonka se on solminut kahden muun lausuman kanssa. Se liittyy ensinnäkin lainvoimaan uskovaan ja toiseksi sosiaalireformistiseen lausumaan. Ne esiintyvät usein yhdessä lausumana, että on mahdollista saada ”... lainsäädännön kautta heikoille sorretuille luokille sopusuhtaiset elämisen mahdollisuudet ...”¹⁷¹.

Menettelytapakysymys jää diskurssissa ikään kuin annetusti ratkaistuksi ja ratkaisu on defensiivinen. Suurlakon suursaavutusta, vaalilakia on puolustettava. Jos se menetetään, astuu voimaan itsetietoisuus itsepuolustuksena:

”... olisi hankittava itsetietoisuutta, että meidän toimintamme ei lamaantuisi, ja karille ajaisi, vaikka mikä sorto- ja mielivalta meitä painaisi.”¹⁷²

Vallankumouksellinen taistelu ei tule diskurssin poliittiseen piiriin. Kostonhaluinen uhma ja viha pysyy uppiniskaisuuden alueella. Aivan kuten epistemen tason päämäärissä myös menettelytavoissa dis-

168. 15.

169. 41.

170. 15.

171. 65.

172. 45.

kurssi on demokraattinen eikä kumouksellinen. Diskurssi kantaa suurlakon paradoksia: hallitsematon kumouksellinen joukkoliike toi toisaalta tuloksena hallitun uudistustyön mahdollistavan demokratian ja jätti toisaalta tunteen yhteenliittyneen köyhälistön pidättelemättömyydestä ja kaikki sortajan kahleet murtavasta voimasta. Diskurssi on sidottu edelliseen, mutta se tihkuu jälkimmäistä. Se eheytyy demokraattisesti, mutta saa voimansa kumouksellisuudesta. Luokkaviha muuttuu tietoisuuden kautta vaalimystiikaksi.

9.3. Metsä- ja uittotyöläiset: Himanka

9.3.1. Jäsenistö ja toiminta

Himangan työväenyhdistyksen puhuja- ja keskusteluseura, ”puhujalupi”, perustettiin maaliskuussa 1906. Se näyttää toimineen aktiivisesti ainakin kahteen otteeseen tarkastelukaudella. Seuran julkaiseman käsintehdyn lehden ”Raatajan” numeroita on säilynyt vuosilta 1907–1908, jolloin se ilmestyi kerran kuussa. Pöytäkirjoja on säilynyt kaudelta 1911–12, jolloin seura kokoontui kerran viikossa.

Kausien välillä toiminta lienee tyrehtynyt, sillä joulupäivänä 1911 pidettiin seuran alkava kokous, jonka lopuksi ”hyväksyttiin yksimielisesti ponnet tietämättömyyden syistä”. Pääsyynä oli uskonto, muita olivat luokkarajat hämärtävä hyvä toimeentulo, papin olemassaolo ja kurtiseeraaminen.¹⁷³ Nämä tekijät estivät porvaristosta erottavan luokkatietoisuuden syntyä. Tietämättömyys on luokkatietoisuuden puutetta.

Seuran keskusteluaiheet kertovat jälleen yhteisöllisen määrittelyn totaalisesta luonteesta. Työväen järjestäytymisen lisäksi pohdittiin yleistä käytöstä, nuorison tanssinhaluisuutta sekä sitä, voiko olla rakkautta ilman intohimoa. Näistäkin asioista oli tarve löytää yhtenäinen käsitys.

Työväenyhdistyksen kirjastosta lainattiin ahkerimmin yhteiskunnallisesti väritynyttä kirjallisuutta¹⁷⁴. Tärkeimmät käännettyt Karl

173. Himangan työväenyhdistyksen puhuja- ja keskusteluseuran pöytäkirja 25.12. 1911; TA 363.2.

174. Kosonen 1983, 65.

Kautskyn vallankumousopilliset teokset löytyvät vuosina 1911–14 lainattujen kirjojen joukosta, mutta lainamäärät ovat sangen alhaisia. Muista Kautskyn teoksista Siveysoppi ja materialistinen historian käsitys oli lainatuin. Tässä tutkimuksessa käsitellyistä opillista teoksista lainatuin oli Bellamyn Vuonna 2000; toiseksi lainatuin Blatchfordin Iloinen Englanti. Krapotkinin Taistelu leivästä oli tuskin koskaan lainassa, Bernsteinin teoksia ei kirjastossa ollut lainkaan.¹⁷⁵ Tällä perusteella ylhäältä tarjotuista diskursiivisista reiteistä puolensavetävin sosialismin lähestymistie Himangalla oli utopismi, sitä seurasi oikeaoppisuus, radikaalivallankumouksellinen anarkismi oli pelkkä kuriositeetti eikä revisionismia esiintynyt lainkaan.

Himangan taajaman sivuitse virtasi Lestijoki, jonka uitto oli alueen huomattava työllistäjä. Yhdistyksen jäsenistön ammattirakenteessa 1914–15 (taulukko 17) painopiste asettuu sekatyöläisten kohdalle. He olivat luultavasti metsä- ja uittotyöläisiä, sillä 1906 perustettu Lastaus ja Lossaus Yhdistys liittyi työväenyhdistykseen vuonna 1911¹⁷⁶. Helmikuussa 1912 työväenyhdistyksen puhuja- ja keskusteluseurassa käsiteltiin ”jätkäin” suhtautumista järjestyneeseen työväkeen. Himangan Sosialidemokratisen kunnallisjärjestön toimintakertomus vuosilta 1914–15 kertoo, että järjestetyillä luennoilla on puhuttu ammattillisesta liikkeestä ”kosketellen etupäässä metsä ja uittotyöläisten asemaa ja niiden järjestäytymisen merkitystä”.¹⁷⁷ Luentokurssin aiheenvalinnassa saattaa kuvastua mainitun ammattiryhmän suhteellinen suuruus.

On kuitenkin huomattava, että tässä käsiteltävä käsin tehdyin lehden aineisto on vuosilta 1907–08. Tuolta ajalta ei ole säilynyt tietoja jäsenten ammasteista. Tiedetään vain, että jäsenmäärä vuonna 1907 oli 294 ja putosi seuraavan vuonna 132:een. Edelleen vuonna 1908 naisten osuus oli kaksinkertainen puolueen keskimäärään verrattuna, mutta ero häviää tarkastelukauden loppuun tultaessa. Tämä seikka jo sinänsä viittaa siihen, että vuoden 1914 ammattijakauma ei vastaa vuoden 1908 jakaumaa.

Minkä ammatin edustajia yhdistykseen saattoi kuulua 1907–08?

175. Himangan työväenyhdistyksen Lainakirjaston päiväkirja 1911–1914; TA 363.2.

176. Anttiroiko 1984, 75; Himangan työväenyhdistyksen 30-v. historiikki TA 363.2, kansio 4.

177. Himangan sos.dem. kunnallisjärjestön toimintakertomus 1914–15; TA 329 (471)5.

TAULUKKO 17. *Himangan työväenyhdistyksen jäsenistö ammattiryhmän mukaan vuosina 1914 ja 1915¹.*

	1914	%	1915	%
Maanviljelijä ³	8	6,5	10	6,5
Käsityöläinen ²	11	8,9	10	6,5
Sekatyöläinen	95	76,6	120	78,0
Työläinen ⁴	6	4,8	7	4,5
Muut ⁵	4	3,2	7	4,5
Yhteensä	124	100,0	154	100,0
Perheenjäsen	5		17	
Puuttuva tieto	66		2	
YHTEENSÄ	195		173	

1 Tutkimusajanjakson ulkopuolelle jäävä 1915 on otettu tässä mukaan luettelon kattavuuden takia.

2 Suutari, räätäli, leipuri, kelloseppä, puuseppä, maalari, muurari, laivuri, kalastaja.

3 Talollinen, maanviljelijä, pienviljelijä, maamies.

4 Sahatyöläinen, merimies, lastausmies.

5 Kauppias, kauppa-apulainen, palvelija.

Lähde: Himangan työväenyhdistyksen jäsenmaksujen kantoluettelot 1907–1977.

Yhdistyksen väki on voinut tulla kaikkien niiden elinkeinohaarojen piiristä, jotka seudulla olivat elinvoimaisia. Osa metsä- ja uittotyöläisistä saattoi kuulua sekä työväenyhdistykseen että Lastaus ja Lossaus Yhdistykseen. Näin voi ounastella, että työväenyhdistyksessä nimenomaan maataloustyöväki¹⁷⁸, vakinaiset rengit, piiat ja muonamiehet, irtaimet mäkitupalaiset, itselliset ja loiset, sekä metsä- ja uittotyöläiset olisi kirjattu sekatyöläisiksi.

Varaustenkin jälkeen Himangan yhdistystä pidetään tässä maaseutuun löyhästi kiinnittyneen tai siitä irtoamassa olevan työväestön, ennen muuta metsä- ja uittotyöläisten yhdistyksenä. Se edustaa sitä työväestön maaseudulla liikkuvaa osaa, joka vastakaikuhypoteesin (vrt. kuvio 18, s. 372) mukaan oli otollisinta radikaalivallankumouk-

178. Maataloustyöväen ryhmistä ja ammattinimikkeistä vrt. Soininen 1974, 40–42.

selliselle ja toiseksi otollisinta oikeoppiselle suuntaukselle. Alueen suhteellisen valkoisuuden oletettiin vähentävän yhdistyksen radikaalisuutta.

9.3.2. "Raatajan" totuus

9.3.2.1. Yleistä

Esitys perustuu 6:sta "Raatajasta" vuosilta 1907–08 poimitun 16:sta kirjoituksen lähilukuun (ks. liite 23). Lehden alkuperästä ja myöhemmistä vaiheista ei tiedetä.

9.3.2.2. Turmeltu luonto ja ihmisluonnon tuomiovalta

Himangalla uskottiin luonnonolliseen oikeuteen kaiken yli. Raamatun ja kristinopin vaikutus on diskurssin positiivisessa lähteessä kadonnut lähes kokonaan näkyvistä. Näkyvissä on vain negatiivinen juonne. Papit ja heidän saarnaamansa kristinoppi ovat oikeuden ja totuuden vihollisia. He ovat olleet tähän asti kansan ainoita opettajia, joita on täytynyt ehdottomasti uskoa. He ovat opettaneet, että kaikki pahat teot saa anteeksi kunhan "joskus muistaa käydä kirkossa ja rukoilla"¹⁷⁹. Näillä opeilla on ihmisistä revitty pois "luontoperäinen omantunnon vastuunalaisuus"¹⁸⁰. He eivät ole heränneet huomamaan tämän yhteiskunnan nurinkurisuutta, vaan "luulevat, että se on Jumalan tahto, joka pitää ihmiset sortajina ja sorrettiina"¹⁸¹. Siksi porvarit voivat käyttää kansan nöyrää uskonnollisuutta hyväkseen¹⁸².

Jumala on silti elossa. Järki on "korkein jumalallinen olemus ihmisessä"¹⁸³ ja "armorikas Luoja" siunaa yhteenliittyneen yksimielisen työväenliikkeen toimintaa¹⁸⁴. Tämä Jumala on luonnon ja oikeudenmukaisuuden jumala, jonka olemuksesta on jotain myös ihmisen

179. 78.

180. 78.

181. 75.

182. 79.

183. 78.

184. 68.

luonnossa. Siksi ”luontos on tuomari kunnollisin”¹⁸⁵.

Syntiinlankeemusta seuranneen tilan positiivinen nurinkäännös, rangaistuksen muuttaminen ihanteeksi liittyy tähän luonnonoikeudelliseen mystiikkaan. Luonnossa kaikki on sopusuhtaista ja viehättävää lukuunottamatta koko luomakunnan kruunua ihmiskuntaa, joka jakautuu köyhiin ja rikkaisiin:

”Luonto on kaiken äiti, on antanut kaikille oikeutta elää. Mutta toiset ovat ensin väkivallalla sitten viekkaudella anastaneet maan rikkaudet haltuunsa ja pakottavat toiset edestänsä työtä tekemään ja toiset heiltä almuja anomaan.”¹⁸⁶

Näin luontoperäisesti otetaan tukea raamatullisesta työvelvollisuudesta mutta ei lähimmäisenrakkaudesta. Ihminen tietää luonnostaan, että työvelvollisuus on oikein.

Tämä kollektiivinen representaatio vahvistetaan moneen kertaan ja monessa yhteydessä. Siitä tehdään jopa päätös. Maaliskuussa 1907 työväenyhdistyksen kuukausikokouksessa pohdittiin, mitkä ovat luokkarajat ja mistä ne huomataan. Päätökseksi tuli, että luokkarajat ”ilmenee siitä että kuka elää omansa ja kuka taas toisen työn tuloksista”¹⁸⁷.

Ihmislunnon eli Himangan köyhien vaisto saa tuomiovallan. Vaikka luoja on armorikas, on ihmislunnon riistäjille langettama tuomio armoton:

”He itse eivät tee mitään hyödyllistä työtä, ja niin ollen ei heillä olis oikeus syödäkään. Sosialidemokratia tahtoo nämät laiskurit poistettavaksi työntekijöitä nylkemästä.

Joka ei tee työtä ei hänen syömänkään pitä.”¹⁸⁸

Työntekijöiden vapaus porvarillisessa yhteiskunnassa on ”vapaus kuolla nälkään”¹⁸⁹. Sosialistit eivät vaadi armoa, vaan oikeutta, joka ei vaadi keltään ”nöyryyttä eikä matelevaisuutta”¹⁹⁰.

185. 67.

186. 72.

187. Himangan työväenyhdistyksen pöytäkirja 3.3.1907; TA 363.2.

188. 72.

189. 72.

190. 72.

9.3.2.3. Luokkaviha

Vaikka Himangan köyhäin tuomio laiskoille rikkaille onkin armoton, on saman tuomioistuimen mielestä väärin sen vuoksi syyttää työväenliikettä luokkavihan lietsomisesta. Porvarit ja nuorisoseuraliike heidän edustajanaan kylvävät luokkavihaa. He halveksuvat työläisnuorisoa tietämättömyyden ja köyhyyden tähden.¹⁹¹ Tämä herättää vihan:

”Tiedämmehän kuinka yleensä nuorisoseuroissa halveksitaan ja osotellaan köyhiä, jotka eivät ole voineet itseänsä hyvästi puettaa tai jos he ovat jalempänä kehityksessä kun he johtavat, 'joka muuten on luonnollista' ulkokuoreen katsoen, vaikka sisältä usein on toista. Usein nuorisoseuran johtavat osottavat köyhälistön nuorisolle että eivät he ole täydellisiä ihmisiä vaan tuollaisia raakalaisia, jotka eivät hyvää pahasta erota. Eikö tämä ole luokkavihan kylvöä.”¹⁹²

Katkeruutta ei herätä ainoastaan suora halveksunta vaan myös pyrki-mykset tukahduttaa työväen toimintaa. Kuten yksilössä, jonka parhaille pyrkimyksille pannaan esteitä, herää katkeruus estäjiä kohtaan samoin nousee työläisissä viha sen toimintaa tukahduttamaan pyrkivää nuorisoseuraväkeä ja porvaristoa kohtaan. Se, että paikallinen nuorisoseuraliike järjestää tanssi-iltamia päällekkäin työväeniltamien kanssa, ja se, että nuorisoseuraväki ei tule työväeniltamiin, on tukahduttamista.¹⁹³

Näin kilpailu väensuosiosta on tulkittu tukahduttamiseksi ja eriseuraisuus halveksunnan osoitukseksi.

Työväki ei kuitenkaan lankea samanlaisiin halveksittaviin menetelmiin. Työläiset ovat sosialidemokratian vaikutuksesta jo

”siksi itsetietoisia että he voivat harkita asioita tyynesti ja vakavasti. He jättävät nuo vastustajain likaiset taistelutavat omaan arvoonsa. He toimivat sitä ahkerammin oman asiansa hyväksi, sillä he tietävät voittavansa siveellisillä ja puhtailla aseilla ihmisyyden taistelussa.”¹⁹⁴

Näin on vihan syntyy oikeutettu ja sen vaikutus kielletty. Luokkaviha on tosiasia, mutta se on kierosti toimivan vihollisen syytä. Halvek-

191. 76.

192. 76.

193. 76.

194. 76.

sunta ja tukahduttaminen herättävät katkeruuden. Työläiset eivät anna katkeruuden johtaa heitä likaisiin taistelutapoihin. Katkeranakin työläinen nojaa sosialidemokraattiseen itsetietoisuuteen ja siveelliseen ihmisyyteen. Armoton kostotuomio porvareille ei perustukaan luokkavihaan, vaan moraaliseen oikeutukseen, joka perustuu universaaliin työvelvollisuuteen.

9.3.2.4. Yksimieliset ja itsetietoiset veljet vapauden maassa ja työn valtakunnassa

Tunnekiikhon vaikutuksia rajoittava konstraintensiteetti on jälleen itsetietoisuus. Se on sosialidemokraattisen sivistyksen antia, sitä että ”voitte itsetietoisina hyväksyä itsellenne periaatteet ilman kenenkään kiihoituksia”¹⁹⁵. Itsetietoisuus on sisäinen voima.

Ulkoinen voima on yksimielisyys. Itsetietoisien veljien yksimielisyydessä sisäinen ja ulkoinen voima yhtyvät joukkovoimaksi.¹⁹⁶

Työväen nousu on ”tahto taivaan herran”¹⁹⁷. On toimittava kunnes koko maailmassa voittavat ”oikeus”, ”vapaus” ja ”ihmisuus”¹⁹⁸. Taistelevat työläisveljet eivät ”kiiltävän kullan jälkeen juokse, vaan tieteen ja taiteen temppelin luokse”¹⁹⁹. Miekat hylätään ja ojennetaan veljen kättä yli maailman. Lopullisessa päämäärässä ”sankari on vaan suurin ken enin uhraa yhteiskunnallen”²⁰⁰.

Toivon maa on vapauden ja moraalisten velvollisuuksien maa. Ihanteina ovat henkinen rikkaus ja sosiaalinen altruismi. Taistelevan köyhälistöveljen hyveitä ovat itsetietoisuus ja sosiaalinen altruismi.

Mutta ”aatteen mies” taistelee myös metafyyssisiä pimeyden valtoja vastaan²⁰¹. Tuli on alkuvoima, pimeys on vastustaja ja valkeus on sekä menetelmä että toivottu tavoite:

”Olet aatteen mies jos rintasi lies
tulen hehkussa innosta hohtaa

195. 73.

196. 68, 69.

197. 69.

198. 69.

199. 69.

200. 69.

201. 66.

jos pimeyttä lyöt sekä hämmennät yöt
valon vallat jos töitäs johtaa.”²⁰²

Sillä:

”Valoa taistelu tarkoittaa.”²⁰³

Tämä on ”pyhä taistelu”, jota käyvät ”veikot siskot” eivät ole ”heikkoja epäilijöitä” vaan ”lujia eestä totuuden”. Niin kallis on heille vapaus, että ”hengensäkin sen eestä antaa vois.”²⁰⁴

9.3.2.5. Avara valkeus ja ahdas yö

Himankalaisessa diskurssissa metaforinen aines kerääntyy valkeuden ja pimeyden ympärille. Vääryys ja sorto ovat mustan vallan ansoja tummassa ja ahtaassa yössä, oikeus ja vapaus ovat valkean valoisassa aamussa kauniina vilkuttava vapauden maan kaukainen vapausranta.²⁰⁵

Sopusuhtaisuuden vertauskuvana on luonto, joka keväisin herää kauniina ja huumaavana ja jossa lintunen huoletonna laulelee kevät-säveltään²⁰⁶. Tämän vastakohtaksi asettuu ”nurja yhteiskuntajärjestys”²⁰⁷:

”Luonto kyllä avaa sylinsä yhtähyvin köyhille kuin rikkaillekin, mutta nykyinen yhteiskunta on määrännyt ja jakanut yhteisomaisuuden niin että jolla on rahaa, sillä on myös omistusoikeus maan sekä kansan yli.”²⁰⁸

Siten luonto kuvastaa myös alkuperäistä yhteisomaisuutta, oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa, jotka väärämielinen sortovalta on lyönyt alas edistääkseen ahnaita pyyteitään.

Silti eivät sosialistit pyri vain tuhoamaan vanhaa valtaa. He eivät

202. 66.

203. 67.

204. 74.

205. 66, 67, 69, 70, 71, 74.

206. 73.

207. 72.

208. 73.

ole anarkisteja, joiden tavoitteena on ”ei jumalaa eikä herroja”. Sosialistien tunnussana on ”kansanvalta kaikille ja valtiomahti kansan käsiin”.²⁰⁹ Nyt kun maassa on valtiollinen äänioikeus ”niin köyhillä kuin rikkailakin”, niin jos vaan kansan pohjakerrokset antavat äänensä omille miehilleen ja naisilleen, saadaan maahan lait jotka säätävät ”asiat niinkuin niiden tulee olla”.²¹⁰

9.4. Saha- ja puutyöläiset: Alavus

9.4.1. Yhdistys ja sen ympäristö

Alavuden alueella työväestön enemmistö oli maatalouden palveluksessa. Vuonna 1910 koko väestöstä 76 % viljeli maata; heistä puolet oli tilatonta väestöä. Alueen tärkein teollisuudenala oli sahateollisuus, ja sen palveluksessa toimiva työväestö antoi jäsenpohjan tässä tarkasteltavalle työväenyhdistyksille.²¹¹

Työväenliikkeeseen liittyneet torpparit ja maataloustyöntekijät kuuluivat osittain Alavuden Kirkonkylän ja Sydänmaan työväenyhdistykseen (liite 24), joihin kuului myös käsityöläisiä, rautatieläisiä, liiketyöntekijöitä ja muuta työväkeä. Teollisuustyöläisiä niihin ei kuulunut.

Sitä vastoin osa torppareista näyttää luontuneen löyhään järjestäytymisyhteyteen alueen teollisuustyöväestön kanssa. Vuonna 1906 perustettiin tässä tarkasteltavan Alavuden aseman työväenyhdistyksen yhteyteen itsenäinen torppariosasto, jossa vuonna 1909 oli 160 jäsentä. Se lakkautettiin marraskuussa 1911.²¹² Osasto toimi itsenäisenä yksikkönä.

Tarkasteltavana on siis yhdistys, jonka kollektiivisen mentaliteetin muodostumisessa hallitsevana on maatalousvaltaisen alueen puu- ja sahateollisuustyöväki, joka organisaationsa kautta on säilyttänyt yhteyden maatalouden tilattomaan väestöön, nimenomaan sen ylem-

209. 80.

210. 75.

211. Kojonen 1963, 580, 616–619, 767–768.

212. Alavuden aseman työväenyhdistyksen pöytäkirjat ja historiikit; TA 363.2.

pään kerrostumaan. Tapaus edustaa maaseudussa yhä löysästi kiinni olevaa teollisuustyöväestöä, jonka liikkuva, kiertävä osa vastakaikuhypoteesin (vrt. kuvio 16, s. 357) mukaan on hedelmällisintä maaperää ensisijaisesti radikaalivallankumouksellisuudelle ja toissijaisesti oikeaoppisuudelle. Alavuden tapauksessa ei kuitenkaan ole kysymys samalla tavoin kiertävistä työläisistä kuin Himangan tapauksessa. Pikemminkin Alavuden työläiset ovat jo siirtyneet kiinteään tehdasyhdyskuntaan, mutta alueen luonteen vuoksi säilyttävät kokemusperäisen yhteyden maaseutuun. Himangan ja Alavuden tapausten suhde kuvastuu siinäkin, että Alavuden elinkeinohaara, puu- ja sahateollisuus, edustaa Himangan elinkeinohaaraa, metsä- ja uittotyötä, seuraavaa puun muokkausvaihetta. Vastakaikuhypoteesin rikastetun soveluksen (kuvio 18, s. 372) mukaan paikkakunnan punaisuus lisäsi Alavuden tapauksen radikaalisuutta.

Alavuden aseman työväenyhdistys oli ensisijassa Alavuden Puutavara Oy:n työläisten yhteenliittymä. Tarkasteluaikana yhtiön toimivia tuotantolaitoksia olivat höyrysaha, sirkkeli ja huonekaluja valmistava höyläämö sekä lasitehdas, joka käytti polttoaineenaan sahalta tulevaa jättepuutta ja valmisti pulloja ja koristelasia.²¹³

Aloitteen yhdistyksen perustamisesta teki yhtiön toimitusjohtaja ja aluksi siinä olivat mukana tehdasyhdyskunnan kaikki sosiaaliset kerrostumat työnantajia myöten. Kun yhdistys suurlakon jälkeen liittyi sosialidemokraattiseen puolueeseen, jättäytyivät työnantajat sekä ylemmät sosiaalikerrostumat sivuun toiminnasta, jonka mentaalisen pohjan kirjoituksenalaistumisessa alkoivat korostua luokkarajojen selkeys ja köyhälistön luokkatietoisuus.²¹⁴

Vielä vuonna 1906 yhdistykseen kuuluneista työnjohtajista ja mestareista vain lasitehtaan mestari kuului yhdistykseen koko tarkastelukauden ajan. Vastaavasti tehtaan työläisten osuus kasvoi vajaasta puolesta lähes kolmeen neljännekseen (taulukko 18). Työnjohtajista puhdistuttuaan yhdistys oli sängen selkeästi tehtaan työväestön yhteenliittymä.

Yhdistyksen sukupuolijakauma oli suurlakon jälkeen keskimääräistä miesvaltaisempi, mutta heilahti sitten vuonna 1912 jo keskimääräistä naisvaltaisemmaksi palatakseen seuraavana vuonna emo-

213. Kojonen 1963, 619–623; Alavuden aseman työväenyhdistyksen pöytäkirjat 1905–14, TA 363.2.

214. Kojonen 1963, 767–768; Alavuden aseman työväenyhdistyksen pöytäkirjat 1905–14 ja historiikki, TA 363.2.

TAULUKKO 18. *Alavuden aseman työväenyhdistyksen jäsenistö ammattiryhmän mukaan 1906, 1912 ja 1913.¹*

	1906	%	1912	%	1913	%
Puutavara Oy:n väki						
– työnjohtajat ja mestarit ¹	–3	–22	–1	–2	–1	–2
– työläiset ²	–6	–43	–41	–68	–42	–69
yhteensä	9	65	42	70	43	71
Käsityöläiset ³	1	7	10	17	8	13
Liiketyöntekijät ⁴	2	14	3	5	5	8
Muut ⁵	2	14	5	8	5	8
yhteensä	14	100	60	100	61	100
Tuntematon ⁶	–		24		11	
Puuttuva tieto	16		–		3	
YHTEENSÄ	30		84		105	

1 Työnjohtaja, lasimestari

2 Puuseppä, koristemaalari, kirvesmies, maalari, pumppumies, konemies, lämmittäjä, sahanasettaja, monttööri, kirjuri, työmies.

3 Suutari, räätäli, leipuri, ompelijatar, vaskiseppä, kelloseppä, muurari.

4 Kaupan hoitaja, osuukaupan hoitaja, kauppapalvelija, kaupanvälittäjä, vekselimies, harjoittelija.

5 Palvelijatar, silittäjä, talonpoika, talokas.

6 Ammattisarakkeeseen merkitty viiva. Vuoden 1913 11:sta tuntemattomasta 9 on naisia.

Lähde: Alavuden työväenyhdistyksen Jäsenkirja 1904–1913.

puolueen tasolle. Työläisnaiset liittyivät yhdistykseen työnantajien ja – johtajien lähdettyä.

Yhdistyksessä toimi puhuja- ja keskusteluseura kahteen otteeseen. Ensimmäinen puhujaseura ja sen lehti ”Walon kipinä” toimi marraskuulle 1911. Vuoden tauon jälkeen keskusteluseura perustettiin uudelleen marraskuussa 1912 ja seuraavana syksynä alkoi ilmestyä käsinkirjoitettu lehti ”Huvittaja”. Seuran toiminnasta on säilynyt tietoja vuodelta 1910. Tuolloin se kokoontui neljä kertaa kuukaudessa. Puhujaseura miellettiin itsensä kehittämisen keinoksi²¹⁵. Tässäkin ta-

215. Alavuden aseman työväenyhdistyksen Puhuja- ja keskusteluseuran pöytäkirja 9.1.1910; TA 363.2.

pauksessa keskustelunaiheet osoittavat, että kollektiivisen yksimielyyden piirissä haluttiin paitsi kehittää yhdenmukaista luokkatietoisuutta myös yhtenäistää käsityksiä tapakulttuurin säännöistä.

9.4.2. ”Walon kipinä” ja ”Huvittaja”

9.4.2.1. Yleistä

Alavuden teollisuutyöväestön äänenkannattajana toimineista käsin kirjoitetuista lehdistä on säilynyt numeroita vuosilta 1910 ja 1913–14. Lehdet luettiin ääneen yhdistyksen kuukausikokouksissa, ja kaikki kirjoitukset myös arvosteltiin asteikolla välttävä-tydyttävä-hyvä-kiitettävä.

Tarkasteltavaksi on poimittu kuusi kirjoitusta neljästä ”Walon Kipinän” numerosta ja kolme kirjoitusta kolmesta ”Huvittajan” numerosta (ks liite 23).

9.4.2.2. Päämäärä

Alavudella suuri päämäärä on harmoninen ulkoisesta ja sisäisestä onnesta muodostuva kokonaisuus. Sosialidemokratian suuri ja historiallinen taistelu ”kerran on tuova meillekin valoisamman päivän”²¹⁶. Tuo päivä on solidaarisuuden ja rakkauden täyttämä suruton tila:

”Siellä miehet ja naiset on veljiä
Siellä rakkaus kaikissa piilee.
Siellä surut ja kärsimyksetkin
Poistuva kerran on poissa.”²¹⁷

Kun tuon päivän ”onnenaamu” koittaa, silloin ”saadaan vapaus, veljeys ja tasa-arvoisuus”²¹⁸. Silloin toteutuu ”totuuden ja oikeuden lopullinen voitto”²¹⁹.

216. 124.

217. 125.

218. 128.

219. 131.

Sosialidemokratian tavoitteena on ”luoda uusi maailma”²²⁰, nostaa ”totuus oikeusistuimelle” ja tehdä ”kurjasta Suomestamme onnellisuuden maa”, jossa periaatteena on: ”ken ei työtä tee hänen ei syömänkään pidä”²²¹.

Tämä päämäärä on vääjämättömyysperustansa kautta yhteydessä ajatukseen ihmiselle kuuluvista luonnollisista oikeuksista, joiden palauttamisesta nyt on kysymys.

9.4.2.3. Sydämen vaisto ja luokkatietoisuus

Arkaainen linja ja tiedostava linja kulkevat lähekkäin myös Alavuden kansanomaisessa diskurssissa.

Arkaaisen voiman viesti voi ilmetä ”sydämen vaistona”, joka ”kuiskaa ja neuvoo”²²². Mutta yhtä hyvin se voi saada ”sydämemme sykkimään raivosta sortajia vastaan”²²³, jolloin se vaatii ikuista peräänantamattomuutta:

”Waikka se maksaisi meille henkemmeikin ennen me emme saa lakata kuin meillä on voitto käsissä ja sortajat kaadettu.”²²⁴

Silloin sen kehottava voima voi johtaa vain yhteen tehokkaaseen sanaan:”kostakaa”²²⁵.

Tiedostava linja ja arkaainen linja voivat elää sulassa sovussa jopa yhdessä lauseessa:

”... kuinka kunniakasta tehtävämme on. Riippuuhan kansojen onni meistä itsestämme. Siis hyvät toverit! Tietoa päähän, rohkeutta sydämeen!”²²⁶

Näin diskurssi vahvistaa vaistonvaraisuuden ja tietoisuuden liiton. Köyhälistösydämeltä ei viedä sen tunneoikeuksia.

220. 126.

221. 124.

222. 124.

223. 126.

224. 126.

225. 129.

226. 130.

Vastaavasti vihollinen on tunnekylmä: ”Rikkailla ei ole tuntoa”²²⁷. Heillä ei ole pienintäkään ”säälin tunnetta meitä työläisiä kohtaan”, sen ”saamme joka päivä katkerasti kokea”²²⁸.

Tiedostavan linjan *eetos* pohjautuu luonnollisiin ihmisoikeuksiin. Jos ne on riistetty, sydämen raivo ja kostonhalukin ovat oikeuden ja totuuden palveluksessa. Kyseessä on kunnioitetun agitaattorin, Alex Halosen, retorisesti vahvistama koettu historiallinen välttämättömyys:

”Köyhälistön kohottaminen luonnollisiin oikeuksiinsa sosialidemokratian kautta ei voi olla onnistumatta. Päinvastoin se on välttämättömästi onnistuva.”²²⁹

Areten piirissä tiedostava linja erkaantuu arkaaisesta. Köyhälistön sisäisiä hyveitä ovat ”rauhallisuus, harkitsevaisuus ja peloton tyyneys”²³⁰. Paheista kammottavin on laiskuus:

”Siis, nouse ylös köyhälistö, onnes edestä taistohon. Ei koita sullen onnenaamu, jos olet velto ja toimeton.”²³¹

Siten arete välittyy epistemen piiriin toimintavoimana, jota taistelu edellyttää. Toinen välittävä tekijä on tieto. On hankittava ”kirjallisuutta ja ammennettava niistä tietoa”, sillä

”vielä on äärettömän hämärää tuo luokkatietoisuus meikäläisissä”²³²

Epistemen piirin luokkatietoisuus on arvo, joka ansaitaan paitsi sivistyksellä myös luokkapuhtaudella:

”Wasta silloin kuin työväestö kaikissa toimissaan panee käytäntöön tunnussanan ’irti porvareista’: ansaitsee se luokkatietoisien köyhälistön nimen, ja silloin se on myöskin se mahti joka panee porvarillisen luokan vapisemaan aina peruskiviä myöten.”²³³

227. 128.

228. 128.

229. Alex Halosen onnittelukirje 10-vuotiaalle Alavuden työväenyhdistykselle; TA 363.2. Alavuden työväenyhdistys, pöytäkirjasidos, kansio 1.

230. 131.

231. 128.

232. 127.

233. 127.

Näin vaistonvarainen arkaainen raivo on epistemen piirissä jalostunut taistelua rohkaisevaksi tunteeksi omasta voimasta, joka pelottaa vihollista. Se luokkatietoisien köyhälistön voima oli saavutettavissa vain tiedostamisen ja luokkapuhtauden tieteä.

Diskurssi luettelee myös työväestön toimintavoiman vääriä kanavia, jotka sotivat luokkatietoisuutta ja sen kehitystä vastaan. Näitä ovat pelastusarmeija, elävienkuvien teatteri, sirkusseurat, kapakat, porvarilliset lehdet ja porvariain iltamat²³⁴.

Poliittisena toimintaohjeena Alavudellakin on äänestämisen. Näin on jopa silloin, kun diskurssi muuten uhkuu suoraa kostonhalua:

”Näette ja tiedätte, mitenkä kapitalismin painava ruoska heiluu joka päivä meidän päällämme. (...) Kohta tulee teille tilaisuus, näyttää mitä te asiasta arvelette. Ja kostakaa nämä kaikki siten, että käytte äänestämään.”²³⁵

Äänestämisen oli paitsi luokkatietoinen myös kostonhaluinen teko. Siinä teossa muuttui koetuksi historiaksi sekä arkaaisen linjan tunnedynamikka että tiedostavan linjan diskursiivisen vaikutus.

9.4.2.4. Iskevät metaforat

Metaforinen aines alavutelaisessa diskurssissa ei ole vain luontopestäistä. Toinen huomattava antajataho on lyömä- ja tuliaseet.

Tavalliseen tapaan sosialismin metafora on ”valoisampi päivä”²³⁶ tai luonnon ”kesäinen loisto”²³⁷. Vastaavasti nykyinen sorron alainen tila on ”murheen yö”²³⁸.

Puolue ja luokkatietoinen köyhälistöliike kuvastuvat järeissä aseissa:

”... jäsenkirja on vaan valtakirja, joka antaa oikeuden ottaa hengen moukari käteensä. Sillä taotaan sitten hengen aseita, vapauden tykkiä. (...) Meidän tykkimme runko on oikeus ja kuulana on yksimielsyys.”²³⁹

234. 127.

235. 129.

236. 124.

237. 125.

238. 132.

239. 130.

Siten varsinainen vapauden voiton iskevä ammus on yksimieliisyys. Se on kuula joka murskaa taantumuksen linnakkeet.

9.4.2.5. Kristillisyyden tulkinta ja vaikutus

Alavuden diskurssi sisältää paljon kristillisyyteen viittaavia lausumia.

Katkeruuden ja koston ilmauksiin liittyy usein vihainen epäluulo kristillistä viestiä kohtaan: ”kärsi, kirkkaamman kruunun saat”, meil le sanotaan jotta pysyisimme nöyrinä tässä elämässä ja odottaisimme taivaan valtakuntaan pääsyä, vaikka ”nyt nauttii työmme tuloksia nuo isomahaiset isännät”²⁴⁰.

Kristillisyyden nimissä työläisiä kehoitetaan odottamaan, mutta luokkatietoinen köyhälistöliike ei odota, vaan pyrkii ottamaan onnensa tässä elämässä. Tämä on diskurssin pääviesti suhteessa kristillisyyteen.

Mutta oikeastaan diskurssi ei suoraan asetu kristillisyyttä sinänsä vastaan. Kyseenalaiseksi asetetaan vain sellainen kristillisyyden tulkinta, joka oikeuttaa koetun sorron ja riiston:

”Säätikö Luoja maailmaa luodessaan, että köyhälistön pitää aivan työllään elättää rikkaita? Ei tietystikään hän niin säätänyt. Vaan hän sanoi: että kaikki mitä maassa ja vedessä on, se kuuluu kaikille.”²⁴¹

Toiset ihmiset ovat vain ”vääryydellä itselleen anastaneet maat ja mantereet”²⁴². Näin siis Raamatun sana ja Luoja ovat köyhälistöliikkeen puolella. Sosialidemokratia pyrkii vain palauttamaan alkupe-
räisten luonnollisten oikeuksien tilan, jonka jo Luoja saattoi voimaan. Väärämieliset ihmiset ovat sen tuhonneet, ja nyt heidät on syöstävä vallasta, jotta alkuperäinen kadotettu onnen tila voisi palata.

Diskurssi on myös retorisesti lähellä kristillistä mallia, jossa sanan-
käyttäjät, puhujat, kirjoittajat, reettori, on samassa nöyrässä suhteessa suureen tavoittamattomaan päämäärään kuin yleisö. Antiikin traditiosta poiketen alkukristillinen reettori ei enää ollut pelkkää järkeä edustava korkein auktoriteetti eikä yleisö enää ollut tunteiden hallit-

240. 126.

241. 128.

242. 128.

sema kohde. Suuren päämäärän edessä puhuja ja yleisö olivat samaassa asemassa. Päämäärän tavoittaminen edellytti yhtä paljon järkeä kuin intohimojakin, ja yleisöstä tuli meille sanassa ilmestyneen totuuden ja tarkoituksen varsinainen locus ²⁴³.

Niin myös Alavuden köyhälistön joukoista esiin nousseet kirjoittajat tervehtivät usein lukijoita ilmaisten olevansa osa yleisöä:

”... niin minä neuvon teitä, vaikkakin yhtä tietämättömänä.”²⁴⁴

9.5. Puuvillatehtaan väki: Palosaari

9.5.1. Yhdyskunta, yhdistys ja rituaalisesti vahvistettu yksimielisyys

Palosaaren työväenyhdistys kehittyi Vaasan puuvillatehtaan työläisyhdyskunnan aatteelliseksi ja poliittiseksi yhteenliittymäksi. Puuvillatehdas perustettiin 1856 ja se oli jatkuvasti alansa teknisen kehityksen edelläkävijöitä Suomen suurruhtinaskunnassa. Toiminnan alkaessa tehtaan yhteyteen rakennettiin myös työväenkasarit naisille ja miehille.²⁴⁵

Vielä vuoden 1905 suurlakossa koko tehtaan väki omistajia myöten oli yhteisessä rintamassa, ja työläiset saivat korvauksen menetetyistä työpäivistä. Pian suurlakon jälkeen alkoi työväenliikkeen itenäistymiskehitys, ja tehtaan piirissä se sai vauhtia myös tekstiilityöntekijöiden ammatillisesta järjestäytymisestä. Alkoi työväestön ja työnantajien välisten luokkakonfliktien kausi. Vuonna 1909 tehdas vähensi työntekijöitään menekkiongelmien vuoksi ja alensi työhönjääneiden palkkoja. Työväki protestoi, jonka jälkeen palkkoja nostettiin 5 prosenttia. Myös työajoista syntyi kiistaa, ja ne uudistettiin vuonna 1912. Siitä eteenpäin tehtiin 58 tunnin työviikkoa, päivä alkoi puoli seitsemältä, puolen päivän aikaan oli puolentoista tunnin mittainen ruokatauko, ja päivä päättyi iltakuudelta.²⁴⁶

243. Spence 1988, 103–106.

244. 124.

245. Putkonen 1989, 35.

246. Nikula 1957, 136–137.

Työväenyhdistyksen puhujaseura toimi aktiivisesti suurlakon jälkeen. Näyttää siltä, että sen toiminta tyrehtyi keväällä 1906 ja alkoi uudestaan ”kehitysklubin” nimellä loppusyksystä 1908 mutta kuihtui sitten kokonaan keväällä 1910.²⁴⁷

Puhujaseuran keskustelunaiheet eivät rajoittuneet ammatillisiin etukysymyksiin ja politiikkaan. Muut kuin päivän kysymykset, joiden käsittely kuului pakolliseen ohjelmaan, kertovat spontaanista kollektiivisesta kiinnostuksesta. Etenkin sukupuolten olemusta ja käyttäytymistä koskevista kysymyksistä puhuttaessa keskustelu saattoi kosketella ja siten politisoida myös intiimiä tunteiden piiriä. Esimerkiksi helmikuussa 1909 haettiin vastausta siihen, kummanko rakkaus riittää pitemmälle, miehen vaiko naisen. Kuten edellisissä tapauksissa niin myös tässä haluttiin iso osa elämänongelmista ratkaista kollektiivisen yksimielisyyden alueella. Päädyttiinpä lauluseuraakin perustettaessa yksiiäniseen kuoroon. Ajan mittaan käsittelyn poliittinen luonne vain korostui, ja loppuvuodesta 1909 runo, kertomus ja puheiden arvostelut päätettiin jättää kokonaan pois laajemman osanoton varmistamiseksi.²⁴⁸

Keskustelukäytäntöön kuului, että pohdittuun probleemiin haettiin lopuksi yksimielinen vastaus, jollei muuten niin äänestämällä. Eri-mielisyyksien ilmetessä kysymykset jätettiin pöydälle. Siten vastaukset kuvastavat yksimielisyyden rituaalisesti vahvistettua osaa. Usein päätöksissä muotoiltiin jokin kaikkia järjestön jäseniä koskeva velvollisuus. Jäsenvelvollisuuksia vahvistettaessa päätettiin myös, että ”velvollisuudentunne pakottaa meitä uhraamaan voimamme yhteiskunnan hyväksi”. Sen piirissä työväestön keskinäinen halveksunta on pahe, jonka syntyyn on syynä ”tiedon puute”. Ei ole tarpeen osallistua eversti Pruunin hautajaisiin, sillä hän ei ole ollut ”köyhälistön kuorman keventäjä”; yleensäkin on voimassa: ”joka ei ole meidän kanssamme hän on meitä vastaan”. Itsensä sivistämisessä tulee yleisivistyksen hankkimisen lisäksi ”seurata aikaansa”. Järjestöön saadaan lisää jäseniä ”kirjallisuudella, akiteerauksella ja lentolehtisillä ja muilla semmoisilla keinoilla”. Hieman arvoituksellisesti kurjuuden syyksi todettiin ”työnjako”, jonka vaikutuksesta ”työn tekijä jää aina

247. Palosaaren työväenyhdistyksen puhujaseuran pöytäkirjoja 1906; Palosaaren työväenyhdistyksen Kehitysklubin pöytäkirjoja 1908–10. TA 363.2, kansio C 3.

248. Palosaaren työväenyhdistyksen Kehitysklubin pöytäkirjoja 1908–10. TA 363.2, kansio C 3.

vähempään prosenttiin työnsä tuloksista”. Lasten on toteltava vanhempiansa paitsi silloin jos lapsi tietää olevansa oikeassa. Nykyisen ”palkkaorjan asema on parempi kuin entisajan kahleorjan”. Naisten tulee ”käyttää samanlaista pukua kuin miestenkin”. Koska naisilla ei ole ollut tilaisuutta kehittää itseään, ”päätettiin että miehet ovat järkevämpiä kuin naiset”. Sosialidemokraattien on luettava oman puolueen lehtiä, muita lehtiä saa lukea jos aikaa riittää, mutta niitä ei saa tilata. Sosialisteja sanotaan jumalankieltäjiksi siksi, että he ”paljastavat sitä vääryyttä jota nykyaikana harjoitetaan kristillisyyden varjossa”.²⁴⁹

Vallankumousopillisen vaikutuksen kannalta yksimielisyyden ydinosaan kuului kaksi huomattavaa päätöstä.

Vaistonvaraiseen luokkataisteluun suhtauduttiin kasvattavasti. Sitä haluttiin rajoittaa ja jalostaa oikeaoppisesti:

”... luokkataistelu nykyisessä muodossaan ei vastaa todellista sos. dem. luokkaluonnetta vaan täytyy teoria tunkeutua perinpohjin syviin riveihin ja sosialismin aatteen täytyy syöpyä koko köyhälistön sydämeen ennenkuin luokkataistelu vastaa tarkoitusta.”²⁵⁰

Sosiaalireformismiin suhtauduttiin ennakkoluuloisesti ja vastahan-
kaisesti. Turvattomien äitien ja lasten suojeluakin tarkasteltaessa kysyttiin, ”onko se hyödyllistä voittoon vievällä tiellä”. Vastaus on kielteinen:

”Että valtion ja kuntien kannattamat turvattomien kotien perustamiset nykyisessä porvarillisessa muodossa hidastuttaa sos.dem. kehityksen kulkua sekä hämmentää sitä juopaa mikä on köyhän ja rikkaan välillä.”²⁵¹

Antireformismin pohjana on siis käsitys, että luokkarajojen hämärtyminen vaarantaa lopullisen päämäärän toteutumista. Tähän liittyy myös moraalinen asenne: luokkatietoinen työväestö ei halua armon-
paloja vaan täydellistä yhteiskunnallista tasa-arvoa.

249. Palosaaren työväenyhdistyksen Kehitysklubin pöytäkirjoja 1908–10. TA 363.2, kansio C 3.

250. Palosaaren työväenyhdistyksen Kehitysklubin pöytäkirja 16.1.1910. TA 363.2, kansio C 3.

251. Palosaaren työväenyhdistyksen Kehitysklubin pöytäkirja 6.4.1910. TA 363.2, kansio C 3.

TAULUKKO 19. *Palosaaren työväenyhdistys Taiston jäsenistö 1907–1914.*

	1907		% 1909		% 1911		% 1913		% 1914	
Yleis- osasto ¹	70	42,4	29	29,9	18	26,5	14	23,0	16	15,4
Kutoja-a.o	39	23,6	34	35,1	32	47,0	29	47,5	52	50,0
Kehruu-a.o	—	—	16	16,5	—	—	—	—	—	—
Värjäri, valkaisu ja valmistus-a.o	56	34,0	18	18,5	18	26,5	18	29,5	36	34,6
Yhteensä	165		97		68		61		104	
%		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0
Edelliset %										
kaikista		100,0		62,2		39,8		53,5		34,8
Nuoriso- osasto ²	59	37,8	61	20,4
Satama-a.o. ³	—	—	—	—	103	60,2	53	46,5	134	44,8
YHTEENSÄ	165		156		171		114		299	
%		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0

1 Jäsenistä mainittu vain nimet, vuoden 1909 toimintakertomuksessa nimitetty yleisosastoksi.

2 Nuoriso-osaston jäsenistö mainittu vuosina 1908, 1909 ja 1914.

3 Erillinen jäsenluettelo ”Vuokrasopimuksella satama-ammattiosasto”.

Lähde: Palosaaren työväenyhdistys Taisto, Kirja jäsenmaksun suorittaneista ja Viisivuotiskertomus 1910.

Palosaaren työväenyhdistys Taiston jäsenistön valtaosa tuli puuvil-
latehtaalta (taulukko 19). Yhdistys oli eräänlainen kattojärjestö eri
ammattiryhmien ammattiosastoille. Yleisosasto, johon saattoi kuulua
tehtaan ulkopuolistakin väkeä, menetti suhteellista painoarvoaan
koko tarkasteluvälin ajan laskien vuoden 1907 reilusta 40 prosentista
vuoden 1914 15 prosenttiin. Vastaavasti kutojien ammattiosaston
osuus kasvoi viidenneksestä puoleen. Vuonna 1911 mukaan tuli sata-
maosasto, jonka suhteellinen osuus muodostui lähes yhtä suureksi
kuin kaikkien tehdasosastojen yhteensä. Yhdistyksessä toimi myös
nuoriso-osasto. Sukupuolijakauma vastasi emopuolueen miesvaltai-
suutta.

Yhdistys on leimallisesti tehdasyhdyskunnan työväestön yhteenliittymä, ja tarkastelemmekin sitä tässä puuvillateollisuustyöväen yhdistyksenä. Se edustaa tyypillistä modernin tehdasproletariaatin ryhmää alalla, jossa ei tarvittu vaativaa erikoistunutta ammattitaitoa. Vastakaikuhypoteesin (vrt. kuvio 16, s. 357) mukaan tällainen teollisuustyöväki olisi hedelmällisintä maaperää oikeaoppisuudelle, kautskylaiselle marxismille, jossa välttämätön teollinen kehitys johti välttämättömään edistykseen, pienviljelyn tuhoon ja sosialismin syntyyn. Rikastetun hypoteesin (kuvio 18, s. 372) mukaan sosialidemokratian vähäinen kannatus alueella lisäisi Palosaaren tapauksen maltillisuutta.

9.5.2. ”Kitupiikki” ja ”Sarastus”

9.5.2.1. Yleistä

Puhujaseuran keskustelukäytäntö rituaalisena yksimielisyyden vahvistajana laajentui puheesta kirjoitukseen syyskuussa 1909 kun puhujaseura päätti perustaa ”Kitupiikki” nimisen käsinkirjoitetun lehden. Se ilmestyi kahden viikon välein aina seuran toiminnan tyrehtymiseen saakka. Yhdistys ei kuitenkaan jäänyt lehdettä, sillä nuoriso-osasto julkaisi käsinkirjoitettua lehteä nimeltä ”Sarastus” vuoteen 1916 asti.

Käsiteltävistä 26 kirjoituksesta 13 on poimittu emoyhdistyksen ”Kitupiikin” kahdeksasta numerosta vuosilta 1909–10 ja toiset 13 nuoriso-osaston ”Sarastuksen” yhdeksästä numerosta vuosilta 1912–14 (ks. liite 23).

9.5.2.2. Tuhoava voima

Palosaarella vihollinen on eriytynyt talouden, politiikan ja moraalin kehiin. Taloudellinen vihollinen on persoonaton ”kapitali”²⁵², ”mamonna”²⁵³ tai ”rahavalta”²⁵⁴. Personoituna se on ”työnantaja”²⁵⁵, ”ri-

252. 96.

253. 107.

254. 82.

255. 96.

kas”²⁵⁶ tai ”porvari”²⁵⁷. Poliittinen edistysmielisten vastustaja on ”vanhoilliset”²⁵⁸. Valtiollisen tason vastustaja on Venäjältä hyökkäävä ”taantumus”²⁵⁹. Moraalisen epäoikeudenmukaisuuden personoitu-
ma on ”sortaja”²⁶⁰.

Personoitu rahavalta saa usein inhottavia piirteitä. Sitä riivaa ”ryöstönhalu”²⁶¹. Ne ovat kaikki ”kavaltajia”²⁶² ja harrastavat moraalisesti ”sopimatonta menettelyä”²⁶³.

Kun diskursiivisen voimatalouden koko kaari on näkyvillä, esiin-
tyy vihollisen kauheuden kuvailu välittömästi ennen tuhoavan voi-
man valloilleen päästämistä. Tekstuaalinen rakentaminen on kaksi-
vaiheista ja toistuvaa. Ensin kohde kuvataan läsnäolevaksi uhkaksi ja
sitä seuraa kiivas kehoitus sen tuhoamiseen. Pari riviä anastajan hir-
viömäisyyttä, pari riviä sen tukirakenteiden tuhoamista. Tämä toistuu
syklisesti.

Tuhoavan voiman hyökkäyksen kohteena ei ole hirviö itse, vaan
hänen rikkautensa ja mahtavuutensa. Alas lyödään porvaripedon
omaisuus ja valta, joskus siitakin huolimatta, että niitä on ensin ku-
vailtu kohottavin jopa palvovin sanakääntein.

Joulupäivänä 1914 Palosaaren työläisnuoriso kohotti tunnelmaan-
sa runoilemalla vihollisesta joka on ”raaka ja julma”²⁶⁴. Kehotus
itselle on kukistava ”Woita se nuoriso allesi lyö”²⁶⁵ Toisessa säkeis-
tössä tietovoiman tuki, vihollisen hirviömäistäminen ja sen kukista-
minen liittyvät yhteen:

”Tieto on valtaa sitä etsi hanki sortajan sillä voi lyödä vahvimman-
kin suurta on sorretulle yhteistyö Nuoriso nouse, herää jo pian muuten
jäämme alle taantumuksen lian Mi ruumiin ja hengenkin ahmien
syö.”²⁶⁶

256. 82.

257. 90.

258. 87.

259. 88.

260. 102.

261. 96.

262. 96.

263. 96.

264. 107.

265. 107.

266. 107.

Tiedostava linja ei ole täysin eronnut tuhoavasta voimasta, joka välis-
tä tulee esiin täydessä vimmassa:

”Kukistakaa linnat ylväät jumaloituin mammonat repikää pois tuki-
pylväät niin ne sortuu sorahan ihminen ei alistua toisen sortoon enää
saa: pitää nousta, valistua lyödä maahan mammonaa.”²⁶⁷

Näin diskurssi sitoo yhteen *epistemen* piirin yhteistyön, *areten* piirin
valistuksen, *eetoksen* piirin luonnonoikeudet ja *arkaaisen tuhovoi-
man* piirin raivon. Tuhovoima on alkuperäinen eikä sitä kokonaan
hylätä taistelukehoituksissa myöhemmilläkään tasoilla liikuttaessa.
Ihmisoikeudet, tietoisuus ja järjestäytyminen voidaan sitoa tuhovoi-
man arkaaisen alkunousun ja loppunousun väliin. Tiedostava linja on
tässä muuttunut näennäiseksi; tosiasiallisesti julistus kiiruhtaa sorros-
ta suoraan kostotuomion täytäntöön panoon.

Kyseessä on diskurssin voimatalouden oma vääjämättömyys.
Energian kanavoinnissa ulospäin diskurssi tarvitsee tuekseen alku-
voiman, joka haluaa tuhota rikkauksia, ylväitä linnoja ja jumaloitua
mammonaa. Taantumuksen lika, joka on levinnyt kaikkialle, syönyt
ahmien työläisten ruumiin ja hengen, pestään pois tuhoamalla taantu-
muksen edustajien aineelliset saavutukset. Lähtökohtana on oma sur-
kea ja likainen tila, lopputuloksena ylvään ja jumaloidun toisen tu-
hoaminen.

Jos Niinivedenpään diskurssissa vihan arkaainen linja kulki suo-
raan ihannoituun onnen päämäärään ohi tiedostavan linjan, niin Palo-
saaren diskurssissa *tuhovoiman arkaainen linja* onnistuu kulkemaan
oikeudenmukaisuuden puhtaaseen päämäärään *tiedostavan linjan si-
sällä*. Tämä perustuu yhteisen vihollisen tunnistamiseen: eetoksen
ihmisoikeuksien polkija on ylväs sortaja, areten valistuksen tukahdut-
taja on likaava taantumusmammona, epistemen järjestäytymisen es-
täjä on sortajan mahdin ja mammonan palvonta. Näin sinänsä negatiiv-
inen tuhovoima säilyy jatkuvasti diskurssin peruspolariteetin posi-
tiivisessa päässä.

Tällaista diskurssia voisi pitää pintapuolisesti valistuksellisenä ja
maltillisena mutta tosiasiallisesti räjähdysalttiina toiminnan ohjaus-
voimana. Sisäänleivottu tuhovoima oli kutsuttavissa esiin aina kun
väki haluttiin puhua liikkeelle.

Tällaisessa diskurssissa herääminen ja liikkeen synty eivät ole seurausta kiihotuksesta vaan itsenäisestä havainnoinnista:

”... onko se luonnon lakien vaatima, että yhteiskunnassa on kahta lajia oliota rikkaita ja köyhiä, joista edellisten varsinaisena tehtävänä on ahdistaa jälkimmäisiä vaikkakin näitä jälkimmäisiä on monta vertaa lukuisampi joukko. Tämän huomattuamme olemme pakostakin tempautuneet taisteluun olevien poistamiseksi eikä siinä suinkaan tarvita minkäänlaisia kiihottajia ja omain aivojemme työskentelyn syyksi on ehdottomasti asetettava edellä mainittu käännös.”²⁶⁸

Näin jo heräämisessä implisiittinen kostotuomio, ”olevien olojen poistaminen”, ja itsenäinen valistushaluinen järki, ”omainsaivojen työskentely”, esiintyvät yhdessä.

Olevia oloja havainnoivat ihmiset jakaantuvat kahteen luokkaan. Vanhoilliset ovat tyytyväisiä ja edistysmieliset ovat tyytymättömiä. Luokat ovat toisilleen vastenmielisiä, jopa vihamielisiä.²⁶⁹

Tyytymättömyys on kaiken edistyksen alkuvoima:

”Tyytymättömyys täytyy tulla hyvin valtaavaksi ennen kuin olosuhteet korjaantuu. Tästä johtuu, että mitä enempi tyytymättömyys kasvaa, sen enempi edistys kulkee eteenpäin.”²⁷⁰

Siksipä juuri sosiaalireformismi on pahasta.²⁷¹

9.5.2.3. Tavoite

Palosaaren tehdastyöväen kollektiivisten representaatioiden kirjoituksen alaiustumisessa tavoite esiintyy kolmena versiona: kaukaisena kaipuun kohteena, luokkatietoisien taistelun maalina ja sivistyksellisen ja poliittisen uudistustyön tavoitteena.

Suuri ja kaukainen kaipauksen kohde on ”köyhälistön suuri kevät”, jonka kukkeuden ja rikkauden ”köyhälistö itse on luonut” työllään, jonka tulokset siltä on nyt riistetty.²⁷² Pyrkimys on ”pimeydestä val-

268. 82.

269. 86.

270. 87.

271. Vrt. Palosaaren työväenyhdistyksen kehitysklupin pöytäkirja 6.4.1910; TA 363.2.

272. 104.

keuteen”²⁷³. Tavoitteena on nousta ”kuilun ikiyöstä kevät päivän koitohon”.²⁷⁴ Tämä tavoite on jäsentymätön autuudenlupaus; se on lahja, joka historiallisesti välttämättömältä edistykseltä kerran saadaan.

Juhlallisissa taistelukehoituksissa luokkatietoisien kamppailun määränpäänä on ”veljeys, vapaus ja tasa-arvo”²⁷⁵. Näistä etenkin vapaus mutta myös tasa-arvo voi esiintyä yksinkin taistelutyön tulevaisuuden lupauksena. Tämä tavoite on jäsentynyt autuudenlupaus, johon suuren kansainvälisen työväenliikkeen olemassaolo vääjäämättä viittaa.

Autuudenlupaus voi esiintyä myös jäsentymättömän ja jäsentyneen välimuotona. Silloin se on ”valo, vapaus ja runsas ravinto”²⁷⁶.

Määrätietoisien ja toimeliaan sosialidemokraattisen uudistustyön tavoitteena on sorrosta vapaa ”uusi yhteiskunta”²⁷⁷. Se on myös totuudellisen sivistyksen läpäisemä, ”uusi ja vapaampi” yhteiskunta, josta auktoriteetti usko, vanhat uskonnolliset tarinat ja muut ennakkoluulot on karkoitettu ”itse todellisuuden tieltä”²⁷⁸. Tämä on se päämäärä, johon vie valistus jokapäiväisessä määrätietoisessa itsetietoisuuden kasvattamisessa ja poliittisessa järjestötyössä; se on se tavoite, jonka lujaksi historialliseksi voimaksi kasvanut köyhälistöliike itse luomallaan voimalla tavoittaa.

9.5.2.4. Altruismi ja egoismi

Palosaaren raatajille työväenliikkeen kansainvälinen taistelu on kamppailua nimenomaan ihmisoikeuksien puolesta.²⁷⁹ *Eetoksen* perustana on luonnollinen oikeus, ihmisten luonnollinen tasa-arvoisuus. Samalle perustalle voitiin kuitenkin rakentaa sekä altruistinen että egoistinen variantti.

Valistustyön ”harrastajien tulee olla jalomielisiä, uhrautumaan ja uhraamaan valmiita”²⁸⁰. ”Yksimielisiä” ollaan siitä, että he eivät saa

273. 106.

274. 106.

275. 91.

276. 100.

277. 102.

278. 90.

279. 82.

280. 82.

ryhtyä työhön vain itseään hyödyttääkseen.²⁸¹

Altruistinen versio nojaa vahvasti lähimmäisenrakkauden ajatukseen. Niin riistäjien kuin riistettyjenkin on lakattava tekemästä pahaa. Työläiset,

”jos he todellakin tahtovat parantaa oman sekä veljiensä aseman, eikä ainoastaan etsiä omaa etuaan heidän on ennen kaikkea itse lakattava tekemästä sitä, mikä on pahaa.”²⁸²

Sillä

”on mahdotonta parantaa toisten asemaa, jos etsii omaa etuaan, että ei voi palvella toisia ilman uhrausta, ja että ihmisten sentähden, jos he todellakin tahtovat parantaa veljiensä asemaa ja eikä ainoastaan omaansa, täytyy varustautua ei ainoastaan koko elämäntapansa, johon ovat itseään totuttaneet ja luopumaan kaikista niistä esineistä joista nauttivat, vaan myöskin alkamaan itsepintaista taistelua ei hallituksia vastaan, vaan itseään ja perheitään vastaan, ja kärsimään vainoa sentähden, etteivät täytä hallituksen määräyksiä.”²⁸³

Altruistisen eetoksen täyttämä työväenliikkeen taistelija on suuri marttyyri, jota eivät sido mitkään aineelliset pyyteet ja intohimot. Hänen tavoitteenaan on kuitenkin se, että ”otetaan pääoman omistajilta heidän etuisuutensa ja järjestetään niin että jokaisella on tilaisuus nauttia elämän viehätyksistä jotka nyt yksinomaan on kapitalistien hallussa”²⁸⁴. Hän on edistyksen puolesta uhrautuvan etujoukon jäsen.

Egoistinen versio ei välttämättä syö altruismia, sillä se ei koske sankareita vaan koko liikkeen perustaa. Kristillistä lähimmäisenrakkauden viestiä on läpi vuosisatojen ”väkipakolla pakotettu ihmispolojen aivokoppaan”²⁸⁵. Kuitenkin sitä saarnavat papit ovat itse sen polkijoita:

”Eikö he aina kautta aikojen ole koittaneet kaiken mahdollisin keinoin ryöstää lähimmäisiltään niiltä, jonka he huomaavat heikommaksi oma voimakkuuttaan itselleen laiskurin päivät ja mitä hekumallimmat nautinnot sekä herkuilla täytetyn vatsan.”²⁸⁶

281. 82.

282. 99.

283. 99.

284. 99.

285. 101.

286. 101.

Myös hallitukset ja hallitsevat luokat ovat mitä pahimpia lähimmäisen rakkauden häpäisijöitä, jotka ryöstävät köyhimmiltä voidakseen elää loisteliasta elämää.²⁸⁷

Työväenliike ei voikaan hurskaasti huokailla porvareiden lähimmäisen rakkauden perään, sillä silloin

”kadottaa se historiallisen tosiperusteensa ja sen on pakko kukistua, aivan samalla tavalla kuin ovat kukistuneet haaveilain kommunistiset yhteiskuntaunelmat. Siis jos me haluaame saada kaikki onnelliseksi tässä maailmassa ei meidän tule tavoitella riistäjäluokan oman tunnon vaivoissa syntyneitä ihmisrakkaus ja armeliaisuus käsitteitä vaan seisottava sillä vahvalla pohjalla joka on koko maailman kehityksen ponnistuslautana ja jota sanotaan itsekkäisyydeksi.”²⁸⁸

Näin altruismissa on kyse etujoukon sankarin henkisestä puhtaudesta mutta egoismissa on kysymys koko liikkeen perustana olevasta luokkaitsekkyydestä.

9.5.2.5. Paheet, hyveet ja tietopuolinen itsekasvatus

Työväenaate on ”jalompi, puhtaampi ja ihanampi aate”²⁸⁹ kuin pappien saarnaama kristillisyyys, sillä köyhälistön oma aate saarnaa totuutta.²⁹⁰ Tämä totuus kasvaa Palosaaren työläisissä itsesivistyksen avulla. Se on jokaisen velvollisuus: meidän on ”tarmokkaasti ryhdyttävä tietopuolisuuttamme kasvattamaan”²⁹¹. Työväenliikkeen kirjojen ja sanomalehtien lukeminen sekä kehitysklubin käsinkirjoitetun lehden valmistaminen ja lukeminen ovat ”omiaan kasvattamaan meissä itsetietoisuuden hedelmiä”. Sivistystyössä on oltava täsmällinen ja väsymätön.²⁹²

Tietopuolinen itsekasvatus on vastavoima paheille, joita ovat tietämättömyys, velttous, juopottelu ja tappelu²⁹³. Ne ovat Palosaarella vielä sängen yleisiä, ja ne vetävät ihmistä alas, pois edistyspyrinnöis-

287. 101.

288. 101.

289. 91.

290. 91.

291. 82.

292. 82.

293. 86.

tä ja työväenliikkeen kokouksista²⁹⁴.

Toinen tietoisuuden kasvun vastavoima on perhe. Ensinnäkin

”mitä isompi on perheemme, sitä suuremmassa määrässä olemme vastoin tietoaamme ja tahtoaamme sidotut kapitalistien kahleisiin, sillä silloin on meillä ei ainoastaan oman itsemme, mutta myös vaimoimme ja lastemme hengissä pysyttämiseksi raataminen.”²⁹⁵

Toiseksi estää perhe sekä miestä että vaimoa ryhtymästä täysipainoiseen itsensä kehittämiseen ja luokkataisteluun:

”Jos tuskaantuneena alituisen kapitalistin hyväksi raatamiseen tahdoisimme häntä kurittaa lakolla, pakoittaa meitä nälkäisten lastemme itku, vaikkakin katkerin mielin, nöyrytymään entistäkin niukempiin tarjouksiin ja vieläkin eläimellisempään kohteluun.”²⁹⁶

Suuren perheen kanssa mies ei voi vapaasti siirtyillä paikkakunnalta toiselle. Lastenhoito sitoo vaimon kodin ahtaaseen piiriin. Velvollisuudet perhettä kohtaan estävät täysipainoisen luokkataistelun.²⁹⁷

Kolmas itsetietoisuutta tukahduttava voima on papisto ja sen saarnaama valhe ja pimitys. Papistolla ei ole ”sen korkeampia ihanteita kuin oman vatsansa palveleminen”²⁹⁸. He saarnaavat aina niiden hyväksi, jotka täyttävät heidän vatsansa. He huutavat rauhaa, mutta siunaavat sotajoukkoja ja ajattelevat ”petollisia juonia köyhälistöä kohtaan”²⁹⁹. Köyhälistön oma aate sosialismi on kuitenkin niin jalo, että me ”rakastamme heitäkin, vaikka näemmekin että he ovat vääryyden palvelukseen vajonneet”³⁰⁰. Me vaadimme vain, että he alkaisivat ”saarnata totuttua”³⁰¹ ja sanoisivat riistäjäluokalle, että niin kauan kuin te ”valmistatte sota-aseita ja pidätte yllä murhajoukkoja” ja niin kauan kuin ”te riistätte köyhältä työmieheltä ja naiselta hänen työnsä tuloksen”, teille kuuluu ”ajallinen ja ijankaikkinen kirous”

294. 86. Juopottelu ja tappelu, ”vanhanaikaisen tehdasyhdyskunnan lika ja saasta näkyi räikeänä Palosaaren esikaupungissa kesällä 1909”, muistelee myös E. K. Louhikko (Louhikko 1943, 77).

295. 85.

296. 85.

297. 85.

298. 91.

299. 91.

300. 91.

301. 91.

sillä te olette ”rosvoja joille kuuluisi hirsipuu”³⁰². Siksi työläisjoukot huutavat jouluna:

”Alas murha! Alas sorto! Alas rosvious, vääritys ja köyhän myyskentely. Alas valhe saarnastuolista! ja astukoon tilalle veljeys, vapaus ja tasa-arvo.”³⁰³

Sosialidemokraattinen liike on sivistysliike ja siksi sen korkein arvo on totuus.³⁰⁴

”Se tahtoo, että olot muuttuisivat sellaisiksi, jotta jokaisella olisi aikaa ja tilaisuutta henkiseen kehitykseen ja sen kautta viemään eteenpäin aineellistakin hyvinvointia. Sen vuoksi on se antanut sivistyksen ja valistuksen edistämiseksi niin suuren merkityksen. (...) Ja sosialidemokratian leviämisllekin on valistus välttämätöntä.”³⁰⁵

Valistumattomilla seuduilla köyhälistön liike ei kehity, vaikka siellä saattavat tyytymättömyyden aiheet olla suuremmat kuin valistuneilla seuduilla. Nuo seudut ovat hyvää maaperää kaikenlaisille ”yhteiskuntapuoskareille”, jotka kiinnittävät huomionsa vain seurauksiin eivätkä syihin.³⁰⁶

Mutta sivistyksenkin piirissä on vielä muotoja, ”jotka mätäpaiseina turmelevat yhteiskuntaa ja kahlehtivat sekä henkistä että aineellista kehitystä”³⁰⁷. Sivistyselämä seuraa ”tarkasti tuotantomuotojen määrämiä rajoja” ja siksi se on ”luonnollisestikin säilyttänyt itsestään paljon sellaista, mikä on kokonaan sosialidemokratialle vastakohta”. Tällainen muoto on ennenmuuta uskonto, vanhat ”juutalaisten uskontotarinat”, joilla koetetaan tukahduttaa ”luonnon tieteitten voittokulkua”, ja joiden avulla ”on saatu säilymään auktoriteetti usko, usko välttämättömään orjuuteen”. Sosialidemokratia on todellinen valistusliike, joka pyyhkii pois nuo vanhat mätäpaiseet ja ”tahtoo vanhan yhteiskunnan tilalle luoda uuden ja vapaamman”.³⁰⁸

Siten Palosaaren köyhälistön yksimielisyyden piiriin kuuluva to-

302. 91.

303. 91.

304. 90 ja 91.

305. 90.

306. 90.

307. 90.

308. 90.

tuus on tieteellistä eikä hae tukea Raamatun tekstistä. *Areten* piirissä tietoisuus ei ole vain tietoa, vaan nimenomaan tieteellistä totuutta. Jo se, että tietopuolinen sivistys on hyveistä ylin, on tieteellinen totuus:

”Tiedemiehet ovat todistaneet, että ihmisaivot voidaan kehittää äärettömän älykkäiksi, jos ne vaan saavat järkipäistä harjoitusta. Ja tämmöistä aivojen kiihotinta meidän olisi ehdottomasti saatava keskuudessamme toimeen.”³⁰⁹

Valistus on aivojen kiihotinta, joka kasvattaa itsetietoisuutta, jonka varaan kehittyy luokkatietoisuus.

9.5.2.6. Luokkatietoisuus ja äänestäminen

Sivistys sinänsä ei vielä auta työväestöä itsetietoisuuteen. Tarvitaan kompassi, joka ohjaa köyhälistöä tiedon maastossa. Se on luokkatietoisuus:

”Sana:luokkatietoisuus sisältää erinomaisen opin, joka muutoin vähäoppineelle työväenluokkaiselle on tärkein, se on se vala, jota ilman työväenluokan miehen tai naisen on vaikea ymmärtää ja ymmärryksellä liikkua opillisen tiedon arvoja mittaamassa tai eri elämäntapoja arvostelemassa.”³¹⁰

Luokkatietoisuus ei ole vain ”veriin asti painunut tieto ja vakaumus luokkien olemassolosta ja niiden suhteesta ja vaikutuksesta toisiinsa”³¹¹. Se ei ole vain syvään juurtunut tieto siitä, että

”suurkapitalistien tai sen ja työväenluokan välillä olevain kapitalistien yhteiskunnalliset puuhut, vaikka ne näyttävätkin ainakin osittais- ta yhteishyvää silmällä pitäen suunnitelluilta, (...) ne ovat työväenluokan etuja vastaan sotivia.”³¹²

Tämän tiedon ja politiikan luokkapuhtauden lisäksi luokkatietoisuus

309. 82.

310. 94.

311. 94.

312. 94.

on myös tietoa siitä, *miten* tulee toimia elämässä. Se auttaa arvostelemaan eri elämäntapoja, sillä

”luokka-tieto on tieto tai taito, (...) jonka johdolla vähäoppineen työväen luokan mies ja nainen erehtymättä osaa mitata ja arvostella elämän suhteita ja tapauksia.”³¹³

Tiedon ja taidon yhdistelmän luokkatietoisuus lähestyy *epistemen* alkuperäistä antiikin kreikkalaista ideaa, jossa tieto päämääristä ja tieto keinoista ovat toisistaan erottamattomat³¹⁴. Se on siten nonrationaalinen tiedon muoto. Sellaisena se ohjaa työväenluokan koko elämää ja muodostuu kattokäsitteeksi koko työväenliikkeelle.

Epistemen piirissä luokkatietoisuus ottaakin areten piirin itsetietoisuuden ja eetoksen piirin siveellisuuden alaisikseen. Luokkataistelu on

”lujan itsetietoisesti järjestetyn joukon siveellinen taistelu kurjuuden syitä, Porvariston harjoittamaa riistojärjestelmää vastaan.”³¹⁵

Jälleen taistelu, jonka eettistä ja tiedollista pohjaa diskurssi on virittynyt rakentamaan, saa poliittisella tasolla ensin lujan eheyden ja yhtenäisyyden piirteen nousten ylväänä koko järjestelmää vastaan, mutta typistyy sitten käytännön ohjeina pelkäksi äänestämiseksi. Luokkatietoisuutta lujittavassa diskurssissa kaivataan taistelua. Vaaleissa ”saamme mitellä voimiamme porvariston kanssa ja meidän pitää vaikkakin huomaamme sen niukkatuloksiseksi kuitenkin ottaa osaa vaaliin ja niinmuodoin kannattaa parlamentaarista toimintaa”³¹⁶. Suurlakon pitkä varjo heittyy historiallisena paradoksina luokkatietoisuuden taistelun ylle:

”Mitä useammin eduskunta mahtikäskyllä hajotetaan sitä kiukkuisemmasti meidän tulee ottaa osaa vaaliin.”³¹⁷

Vaikka parlamentaarisen tien pettymykset herättävät vihaa, se kanavoidaan oikeaoppisesti demokratian puolustukseksi. Epistemen pii-

313. 94.

314. Vrt. Hintikka 1969, 66–74.

315. 92.

316. 92.

317. 92.

rissä poliittisen toiminnan tasolla arkaaisen tason tuhovoima ei lopulta enää saakaan mahdollisuutta käydä suoraan vastustajan kimppuun. Varsinainen kamppailu on käytävä parlamentaarisen demokratian hilityillä pelisäännöillä. Valistuneen sosialidemokratian kannalta on johdonmukaista, että ”luokkataistelu on kansanvaltaista”³¹⁸.

Ennen Kotkan puoluekokousta Kaapo Murroksen esiin tuoma ajatustapa, jossa ”ei anneta mitään merkitystä parlamentaariselle luokkataistelulle”³¹⁹ saa tuomion. Vuonna 1847 kirjoitetussa Kommunistisessa manifestissa Marx ja Engels kannattivat aseellista vallankumousta koska arvelivat sen olevan mahdollista. Myöhemmin Euroopan vuoden 1848 kumoustahtumien jälkiarviointi osoitti, kuten Engels itse sanoi, että he olivat erehtyneet. Niinpä Engelsinkin mukaan ”suurin paino luokkataistelussa täytyy ehdottomasti antaa parlamentaariselle toiminnalle”.³²⁰ Näin torjutaan se ajatus, ”että luokkataistelu ei vastaisi tarkoitustaan nykyisessä muodossa”.³²¹

Parlamentaarinen toiminta on ainoa mahdollisuus. Tässä Palosäreläinen diskurssi ottaa vastustajakseen väkivaltaisen tien kannattajat:

”Muiden muassa tunnettu puoluetoveri A Mäkelä lausui siitä seuraavaa: 'Olen kyllä edelleenkin sitä mieltä että vallankumous monessakin maassa voimakeinoilla suoritettava, jonka tähde pidän välttämättömänä työväelle aseiden hankkimisen ja niiden käytäntöön harjaantumisen.’”³²²

Mutta aseellinen vallankumous on paitsi siveellinen myös käytännöllinen mahdottomuus. Ensiksikin ”niin sanottu kansanaseistus ei olenkaan voi käydä päinsä kapitalistiluokan vallassaollessa”. Toisekseen ”työväenluokka ei mitenkään voi saada varoja niin paljon että se kykenisi riittävästi aseita hankkimaan” armeijan tukeman valtiomahdin kukistamiseen.³²³

Toinen harhaoppinen tie on anarkismi. Porvarillisen yhteiskunnan ihailijat koettavat leimata sosialidemokraattista liikettä

318. 93.

319. 93.

320. 92.

321. 92.

322. 103.

323. 103.

”anarkistisen liikkeen kasvattajaksi, vaikka ne hyvin tietävät, että ei sosialidemokratisella työväenliikkeellä ole mitään tekemistä rosvo liikkeen kanssa, ja että ne ovat porvarillisen liikkeen kasvattamia kukkia.”³²⁴

Anarkismi on siis köyhälistölle vieras porvarillinen ja luokkatietoisuuden vastainen ratkaisu.

Luokkatietoisuus liittyy saumattomasti yhteenliittymiseen ja parlamentaarisen tien puolustamiseen. Lausuman koontuminen on kolmi-vaiheinen mutta saumaton kokonaisuus.

Ensiksi kyseenalaistamaton lähtökohta:

”Yhteen liittyneinä, luokkatietoisina, olemme mahtava joukko, jota maailman mahdit vapisevat”³²⁵

Toiseksi tilannearvio:

”olot Suomessakin ovat jo sentään siihen määrään kehittyneet, että köyhälistö voi luokkatietoisena kohottaa asemaansa siedettäväksi.”³²⁶

Kolmanneksi toimintaohje:

”Meidän tulee liittyä yhteen sentähden, että osaamme käyttää meille annettua äänioikeuttamme omaksi hyväksemme. Sillä varmaa on jos emme ole luokkatietoisia, käytämme äänioikeuttamme oman asemamme vahingoksi ja yläluokan hyödyksi.”³²⁷

Yhteenliittymisen ja luokkatietoisuus luonnehtivat köyhälistön liihettä, demokratia luonnehtii Suomen poliittista tilannetta ja ääni-oikeuden käyttäminen luonnehtii köyhälistöliikkeen poliittista toimintaa Suomessa. Yhdessä nämä luonnehdinnat koontuvat oikeaoppiseksi lausumaksi epistemen piirissä. Annettakoon koontolausumalle nimeksi *oikeaoppinen menettelytapalausuma*.

Tämä lausuma sitoo ensin yhteen liikkeen kvantiteetin (yhteenliittyminen) ja kvaliteetin(luokkatietoisuus) ja kytkee sitten näin muodostuneen sidoslausuman sen kvaliteettiosan(luokkatietoisuus) avulla

324. 83.

325. 83.

326. 83.

327. 83.

demokratian puolustukseen(kehittyneet olot) ja parlamentaariseen tiehen(äänioikeuden käyttäminen) ja lopulta sitoo myös kvantiteetin(yhteenliittyminen) ja parlamentaarisen tien(äänioikeuden käyttäminen). Sidostuminen johtaa *avaintermien saumattomaan liitokseen*. Tällöin yhdenkin osan lausuminen tuo kaikki muut lausuman osat mukaan lausumattomana mutta kiertämättömänä saatamerkityksenä.

Suurlakkoparadoksi esiintyy tässä puhtaimmillaan: tarvitaan yhteenliittyneen luokkatietoisien köyhälistön ulkoparlamentaarinen joukkoliike jotta osattaisiin parlamentaaristen oikeuksien avulla tehdä ulkoparlamentaarinen joukkoliike tarpeettomaksi. Suurlakon positiivinen kokemus, radikaalin joukkoliikkeen voima, ja sen positiivinen ohjelma ja saavutus, parlamentaarinen demokratia, on luutunut yhdeksi positiiviseksi kokonaisuudeksi, jossa kokemuksen ja saavutuksen välinen kontrastinen jännite on häivytetty näkyvistä. Silti sen runkona on akseli, jonka toisessa päässä on radikaali joukkotoiminta ja toisessa maltillinen parlamentaarinen uudistustyö. Nyt tuo erottelu-akseli, jonka kumpikin pää on positiivisesti ladattu, on käännetty ympyräksi.

Kukaties tämä ympyrä avautui uudestaan vuonna 1917. Silloin diskursiivisen positiivisuuden painopiste siirtyi vähitellen maltillisesta radikaaliin päähän. Mutta tämän tutkimuksen tarkasteluvälin ajan ympyrä pysyi ummassa.

Erotteluakselin päihin saattoi diskurssissa kasaantua erilaisia voimatekijöitä, jotka akselin ympyröiminen kuitenkin sulatti saumattomaksi kokonaisuudeksi.

Oikeaoppinen menettelytapalausuma viittoittaa suhtautumista myös Venäjän keskusvallan toimenpiteisiin. Kun taantumuskausi uhkaa viedä äänioikeuden, kokoontumis- ja painovapauden, siihen ei reagoida hyökkäävällä radikaalilla joukkoliikkeellä, vaan luokkatietoisien köyhälistön yhteenliittymiä vahvistamalla:

”Ja nyt jos koskaan oli järjestöjämme taidolla hoidettava. (...) Toimettomuuteen ei saa antautua. Taantumusta vastaan eivät ole mitään sen voimakkaimpia aseita kuin työväestön perustamat lujat, itsetietoiset ja sankat köyhälistöjärjestöt.”³²⁸

Siten parlamentaarinen korostus johtaa diskurssin valtakunnan politiikassa puolustukselliseen positioon.

9.5.2.7. Metaforiset polariteetit

Palosaaren diskurssissa sekä liikettä kokoavien metaforien että metaforisten polariteettien kuvasto on luontoperäistä.

Eetoksen piirissä oikeudenmukaisuuden edistyminen on suuri ja mahtava historiallinen voima. Kansainvälinen, ihmisoikeuksien puolesta taisteleva köyhälistöliike on ”mahtava pyörre”, jonka imulta Suomenkaan kansa ei ole säästynyt.³²⁹

Areten piirissä sivistys on orgaaninen kasvava voima. Totuuden levittäjistä on tullut marttyyreita sen vuoksi, että he ovat uskaltaneet ”lausua ja kirjoittaa oikeuden sanoja”. Näin totuudellisuuden ja oikeudenmukaisuuden jaloa tarkoitusta ajava sivistysliike on ”puu, joka tulevaisuudessa kantaa hyviä hedelmiä, päättäviä itsetietoisia kansalaisia”.³³⁰ Sivistysliike on puu ja itsetietoisuus tai itsetietoinen kansalainen on hyvä hedelmä.³³¹

Epistemen piirissä yhteenliittynyt luokkatietoinen köyhälistöliike on peräänantamaton epäorgaaninen massa. Veljeskinailun jättänyt, vahvaksi varttunut luja työkansa, joka seisoo sortajia vastassa, on ”vuori”.³³²

Näin Palosaaren kansanomaisessa diskurssissa veden mahtava pyörre, hyviä hedelmiä tuottava puu ja liikkumaton vuori kuvastavat diskursiivisten piirien aistimellista luonnetta kollektiivisten representaatioiden kirjoituksenalaistumisessa. Kuvat antavat diskurssin piireille kyvyn viitata ulkoiseen todellisuuteen alueella, joka on kiistämätön.

Mutta luonto antaa metaforan myös edistyksen vastavoimille ja sorrolle. Pimeys, syvyys, yö ja syksy tai talvi ovat negatiivisen pään kuvastoa. Yleinen taantumus on ”yö”³³³, mutta myös ”lika”³³⁴. Heräämättömän köyhälistön tiedottomuus on ”yö”³³⁵.

329. 82.

330. 82.

331. 82.

332. 102.

333. 107.

334. 107.

335. 107.

Puuvillatehtaan työläisten epäinhimillisten olojen kirjoituksen-
alaistuessa diskurssiin astuvat myrkkyjä ja törkyjä hengittävät ”kars-
taajat ja kehrääjät, jotka päiväkauden rypevät puuvillan joukossa kuin
lumituiskussa”³³⁶.

Köyhälistön synkkä ja sorrettu asema, ”orjaelämän lyijyn raskas
ies”, on kuin ”syksy, joka murtaa pohjolan luonnon”³³⁷. Mutta sosia-
lidemokraattinen köyhälistö ei murru syksyn alle, vaan taistelee
nyky-yhteiskunnan ”veristä vääryyttä” vastaan³³⁸:

”Me valmistamme miljoonissa rotkoissa, luolissa elämän varjopuo-
lalla eläviä ihmis-orjia vastaanottamaan sitä suurta vallankumousta
joka on omaava tien valoon vapauteen ja runsaaseen ravintoon.”³³⁹

Köyhälistön elämä kuvastuu varjoissa, pimeydessä ja syvyyksissä. Se
on pimeä luola, synkkä rotko tai ikiyön pimentämä kuilu³⁴⁰. Sieltä
noustaan kohti valkeutta, päivän valoa ja ikuisen kevään koittoa³⁴¹.
Kuva saa voimansa paitsi aistimellisesta luonnosta myös yhdenmu-
kaisuudesta kristillisen helvetti-kuvaston kanssa; esimerkiksi Danten
helvetti oli suppilon muotoinen piireittäin syvenevä kuilu³⁴².

Metafora voi olla tie sisäisestä diskursiivisesta vaikutuksesta ul-
koiseen. Sen avulla voidaan poissaoleva tehdä läsnäolevaksi. Se pu-
huu kaukaisesta näkymättömästä tavoitteesta aistivoimaisesti. Se ais-
timellistaa paitsi sosialismin, vapauden, veljeyden, tasa-arvon, myös
epäoikeudenmukaisuuden, sorron, riiston, kapitalismin ja palkkaor-
juuden. Se mikä on vain käsitteellistä muuttuu ulkoisesti tunnistetta-
vaksi ja tunnetuksi ja voi kytkeytyä tekoja suuntaaviin yllykkeisiin.

336. 98.

337. 100.

338. 100.

339. 100.

340. 100, 106.

341. 104, 105, 106.

342. Dante 1921/1472 (kirj. todennäk. 1308–1321), 28, 244.

9.6. Metalliteollisuustyöläiset: Tampere

9.6.1. Tehtaat ja ammattiosasto

Tampereen kone- ja metallityöläisten ammattiosasto numero 6 edustaa teollisuustyöväestön ydintä, joka vastakaikuhypoteesin (kuvio 16, s. 357) mukaan oli otollisinta maaperää nimenomaan oikeaoppiselle kautskylaiselle marxilaisuudelle. Ammattitaitoisuutensa ja keskimääräistä paremman taloudellisen asemansa vuoksi se saattoi saman hypoteesin perusteella olla hyvää maaperää myös syndikalismille ja jopa revisionismille. Revisionismin vaikutus Suomessa alkaa kuitenkin niin myöhään, vasta vuodesta 1910, ettei vuoteen 1911 päättyvä aineisto mahdollista vaikutuspyrkimyksen saaman vastakaian tarkastelua. Sosialisemokraattien vahva kannatus alueella saattoi lisätä tapauksen syndikalistisuutta tai radikaalisuutta (ks. kuvio 18, s. 372).

Tampereen metalli- ja konepajateollisuuden 54 työpaikassa työskenteli vuonna 1905 vajaat 1 300 työntekijää. Alueella toimi 15 alan ammattiosastoa, joihin oli järjestäytynyt vajaa puolet alan työntekijöistä.

Osasto 6:en jäsenet ovat kaikki miehiä. Osaston jäsenistö on pääasiassa erikoistunutta ammattitaitoista metalliteollisuuden työväkeä (taulukko 20). Yksittäisistä ammatiryhmistä viilajien ja viilajan oppilaiden osuus (55,9 %) on huomattava.

Jäsenistön profiilia voi tarkastella myös retrospektiivisesti liittymisvuoden mukaan. Suurlakon jälkeen osastoon liittyi paljon vartuneempaa väkeä, mutta myöhemmin liittymisikä laskee. Vuonna 1906 liittyneistä 43,8 % on yli 30 vuotiaita, vuonna 1910 enää 21,5 % (taulukko 21). Jäsenistön rekrytointipohjan muutos näkyy myös liittyneiden syntymäpaikkojen alueittaisessa jakaumassa (taulukko 22). Suurlakon jälkeen Tampereen osuus pysyttelee kauan yli puolessa, mutta laskee sitten vuoteen 1910 tultaessa kolmannekseen.

Kokonaisuutena tarkastellen jäsenistö on melko nuorta, kaksi kolmesta on alle 30 vuotiaita. Joka toinen on syntynyt Tampereella, joka kolmas muualla Hämeen läänin pohjoisessa vaalipiirissä ja joka kuudes muualla.

Jäsenistön ammatti-, syntymäpaikka- ja ikärakenne eivät millään tavoin vaikuta käsintehdyn osastolehden kirjoitusten analyysiin. Se että kyseessä on teollistuvan Suomen nuorehko elinvoimainen prole-

TAULUKKO 20. *Tampereen kone- ja metallityöläisten ammattiosasto nro 6:en jäsenistö liittymisvuosittain ammatin mukaan 1909–11.*

liittym. vuosi	1906	1907	1908	1909	1910	1911	Yht
viilaaja	32	16	20	22	2	3	95
sorvaaja	2	2	1	4	—	—	9
valaja	—	1	—	7*	4	1	13
porari	3	3	2	1	—	—	9
levyseppä	1	—	—	—	—	—	1
levytyöntekijä	1	—	—	—	—	—	1
konetyömies	2	2	4	1	—	—	9
metallityöntekijä	—	—	1	—	—	—	1
santamylläri	—	1	—	—	—	—	1
höylääjä	2	2	1	1	1	—	7
uunimies	—	3	2	—	1	—	6
lämmittäjä	—	—	—	—	—	1	1
päällelyöjä	—	—	2	—	—	—	2
puhdistaja	—	7	1	1	—	—	9
freesaaja	—	1	—	—	—	—	1
kursooja	—	—	—	1	—	—	1
sähkötyömies	—	—	—	2	1	—	3
apumies	1	1	3	3	—	1	9
varastomies	—	—	—	1	—	—	1
viilaajan oppilas	1	1	5	3	4	—	14
valajan oppilas	—	—	—	—	1	—	1
levyseppän apulainen	—	—	—	1	—	—	1
Yhteensä	45	40	42	48	14	6	195

* Lähes kaikki valajat aikaisemmin kuuluneet valajien liittoon.

Lähde: Tampereen Kone ja metallityöntekijäin ammattiosasto nro 6, Suomen metallityöntekijäin liiton osasto no 6. Jäsenluettelo vuosilta 1909–1910–1911; TA 331.88.671, kansio B2.

TAULUKKO 21. Tampereen kone- ja metallityöläisten ammattiosasto nro 6:en jäsenistö liittymisvuoden ja -iän mukaan 1909–11.

liittym. vuosi	1906	%	1907	%	1908	%	1909	%	1910	%	1911	%	Yht.	%
alle 20	3	6,8	4	11,4	9	21,4	5	10,9	3	21,4	1	16,7	25	13,4
20–24	11	25,0	10	28,5	9	21,4	13	28,3	5	35,7	3	50,0	51	27,3
25–29	11	25,0	8	22,9	10	23,8	16	34,8	3	21,4	1	16,7	49	26,2
30–34	8	18,1	6	17,1	7	16,7	7	15,2	1	7,2	1	16,6	30	16,0
35–39	5	11,4	3	8,6	6	14,3	3	6,5	2	14,3	–	–	19	10,2
40–44	1	2,3	2	5,7	1	2,4	2	4,3	–	–	–	–	6	3,2
45–49	1	2,3	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	0,5
50–54	3	6,8	1	2,9	–	–	–	–	–	–	–	–	4	2,1
55–59	1	2,3	1	2,9	–	–	–	–	–	–	–	–	2	1,1
Yhteensä	44	100,0	35	100,0	42	100,0	46	100,0	14	100,0	6	100,0	187	100,0
Puuttuva tieto	1		5		–		2		–		–		8	
Jäseniä yhteensä	45		40		42		48		14		6		195	

TAULUKKO 22. Tampereen kone- ja metallityöläisten ammattiosasto nro 6:en jäsenistö liittymisvuoden ja syntymäpaikan mukaan 1909–11.

liittym. vuosi	1906	%	1907	%	1908	%	1909	%	1910	%	1911	%	Yht.	%
Tampere	23	51,1	20	52,6	27	65,8	25	52,1	4	28,6	1	16,7	100	52,1
Hämeen l. pohjoinen														
vaalipiiri	6	13,3	6	15,8	4	9,8	10	20,8	2	14,3	2	33,3	30	15,6
Muu	16	35,6	12	31,6	10	24,4	13	27,1	8	57,1	3	50,0	62	32,3
Yhteensä	45	100,0	38	100,0	41	100,0	48	100,0	14	100,0	6	100,0	192	100
Puuttuva tieto	–		2		1		–		–		–		3	
Jäseniä yhteensä	45		40		42		48		14		6		195	

Lähde: Tampereen Kone ja metallityöntekijäin ammattiosasto nro 6, Suomen metallityöntekijäin liiton osasto no 6. Jäsenluettelo vuosilta 1909–1910–1911; TA 331.88.671, kansio B2.

taarinen ydin saattaa tietenkin tehdä ymmärrettäväksi sen, miksi juuri tämän osaston kollektiivisen kokemuksen kirjoituksenalaistumisessa esiintyy tuntemus kuulumisesta työväestön etujoukkoon.

9.6.2. ”Nokinenä”

9.6.2.1. Yleistä

Ammattiosaston käsinkirjoitettu lehti ilmestyi pitkään yhtäjaksoisesti mutta epäsäännöllisesti. Jonain vuonna tuli yhdeksän numeroa, jonnain kolme. Parhaimmillaan se ilmestyi jokseenkin kerran kuussa. Yhtäjaksoisen ilmestymisen vuoksi tässä tarkasteltava aineisto alkaa poikkeuksellisesti jo suurlakkoa edeltävältä ajalta, syksyltä 1905, ja ulottuu toisen sortokauden alkuun, kesään 1910. Tarkastelu perustuu 14:sta Nokinenän numerosta poimittuihin 18:aan kirjoitukseen (ks. liite 23).

9.6.2.2. Vallankumouksen torvet

Suurlakon alla, aikana ja jälkeen Tampereen metallityöläisten kollektiivinen tunne työväenliikkeen arkaaisesta voimasta esiintyy katkerassa ja vihollista uhkaavassa hahmossa.

Aivan suurlakon alla diskurssi uhkuu kostonhaluista raivoa. Raatajat on alistettu orjien asemaan. Heidän vartalonsa ovat ”raskaan, musertavan työn koukistamat”, heidän poskensa on ”puutteen kalventama”, silmänsä ”sammunut, väsähtänyt”, heidän suunsa on tukittu ”kapuloilla” jotka estävät sitä vaatimasta ihmisoikeuksiaan, ”heidän kasvonsa saavat kalpean ilmeen, samalla kuin laiskurien kasvot loistavat kuin täysi kuu iltataivaalla”. Kansan ”vaivat ja hikihelmet ovat luoneet aikamme koreudet, se on antanut pohjan tieteele ja taiteelle”. Nykyisessä ”verijärjestelmässä” se on kuitenkin ”lapsipuoli, jolle työnsä palkinnoksi annetaan vaan kaalille haiskahtavaa jumalan sanaa”.³⁴³

Sitä vastoin sortajille,

343. 110.

”laiskureille, kansan riistäjille, polkijoille, on annettu tämän maan ohjaus. Mässätä, irستاilla tämän maan kärsivän nälkään nääntyvän kansan hartioilla ja hallita maata, siinä heidän tehtävänsä”³⁴⁴.

Mutta nyt kansa astuu ”ulos orjain komeroista”. Kun ilmassa on ”tuiketta, tulta”, kun ”toivo kukkii sorrettujen povissa” ja ”otsilla olevä kajastus kuumoittaa”, on kansasta tullut ”herännyt jalopeura”. Nyt ”murrettujen, murhattujen veri huutaa”.³⁴⁵ Kansanjoukot vyöryvät ”jättiläismerenä” ja vaativat paitsi ”yleistä ja yhtäläistä ääni-oikeutta” ja ”8 tuntista työpäivää” myös sekä ”yleistä kieltolakia” että ”vapautta, oikeutta, ihmisarvoa”. Jo ”jähmettyy sortajan sydän, kylmenee riistäjän käsi”.³⁴⁶ Se tietää, että ellei kansa pian saa oikeuksiansa, toteutuvat runoilijan sanat: ”Jumaliste, me tullaan väkisten!”³⁴⁷.

Suurlakon jälkeen tammikuussa 1906 huomio on kiinnittynyt Venäjälle, jossa ”wiime aikain tapahtumat näyttävät maailmallen vallankumouksellista liikettä”. Käynnissä on ”kamala taistelu”, josta ei vielä tiedetä, onko se ”viimeinen ratkaiseva sorron ja vapauden välillä; joko onnistutaan täydellisesti nykyinen hallitusjärjestelmä kukistamaan ja täysin kansanvaltainen tasavalta sijalle asettamaan”. Taisteluun on kuitenkin asennoiduttava kuin se olisi viimeinen. Parasta on, että Venäjän kansa

”yrittää viimeiseen veripisaraan asti, jos ei voittoa ennen tule. Parempi on kerralla uhrata enempi ja saavuttaa lopullinen voitto, kun että säästää uhreja ja siten menettää kumminkin kaikki, pääsemättä yhtään lähemmäksi päämäärään.”³⁴⁸

Joka tapauksessa on siis varmaa, ”ettei rauha tule vallitsemaan Wenäjällä, ennenkuin sortojärjestelmä on täydellisesti kukistettu”. Sillä

”Itsetietoisuuteen herännyt kansa ei voi sietää harvainkaan valtaa puhumattakaan yksinvallasta. Saman itsetietoisuuden herättämänä on Suomenkin köyhälistö noussut taisteluun, kapitalistien harvain valtaa vastaan, oikeuksien saavuttamiseksi. Ollen varma voitostaan”.³⁴⁹

344. 110.

345. 110.

346. 110.

347. 110.

348. 112.

349. 112.

Edessä oli siis taistelukausi, jonka tuloksena harvainvalta Venäjällä oli kukistuva. Mutta sen kukistumista seuraava täysin kansanvaltaisen tasavalta merkitsi kotioiloissa myös epäamääräistä kapitalistien vallan luhistumista. Tuleva vallankumous sai paitsi äänioikeuden myös omaisuuden tasaamisen piirteitä. Keisarin kukistuminen Venäjällä säteilisi Suomeen ihmeellisenä yleisenä vapautumisena. Idän toivo eli vahvana:

”Waan toivokaamme että vielä koittaisi vapauden aamurusko laajaan Wenäjän valtakuntaa, kuin myös meidän kotimaahamme ja kaikkien maiden köyhälistö tulisi saamaan lopullisen voiton ja voisi ravistaa ne tuhansia vuosia painaneet orjan kahleet pois harteiltaan.”³⁵⁰

Vielä helmikuun alussa 1906 vallankumouksellinen uhma purkautui täydellä voimalla metallityöläisten diskurssiin. Sen varsinainen kohde on edelleen Venäjän hirmuhallitus ja sitä palvelevat voimat:

”Ja nämä hallituksen asettamat pedot ihmishaamussa istuvat ja pitävät juhlia ja harkitsevat uusia verilöylyjä lihapatainsa ääressä. Vaan kerran on koittava päivä, jolloin koston henki liikkuu heidän päänsä päällä ja he armoa rukoilevat niiltä joita ovat sortaneet. Kerran on kukistuva harvainvalta, ja sijaan tuleaa kansan vaatimuksia vastaava hallituskoneisto.”³⁵¹

Mutta vastaavanlainen tuomio uhkaa myös kotimaista sortajaa. Kun kansat yhtyvät, kun maailman ”köyhät ja kurjat ja pelkurit” rohkaisevat toisiaan, niin he onnistuvat kaatamaan ”sortajain valtaistuimet, pappein ja rikkaitten herruuden”.

”Jokainen keino, joka siihen auttaa, kelpaa ja on oikea. Keinoista ei ole väliä, pää asia on, sanoo Ranskalainen sosialismin tienraivaaja Meslier 17:ta vuosisatalla. Että kerran tulee se aika, jolloin ’viimeinen paavi on hirtetty viimeisen aatelismiehen suolilla’.”³⁵²

Helmikuun lopussa 1906 suurlakkoa katsellaan jo lähimenneisyyden tapahtumana, historiallisena taitekohtana. Silloin avautui aikojen aamu, jona Suomen kansa pääsee ”muun euroopan maiden sivilis-

350. 112.

351. 114.

352. 114.

tyspiiriin”. ”Sivistyksen mahtavat aallot” hyökyvät rannoillemme ”uuden ajan yhteiskunnallisen liikkeen muodossa”. Mutta kysymys ei ole vain sivistysliikkeestä, ”sillä kansamme syvissä riveissä on alkanut järjestäytyminen vankaksi yhteenliittymäksi”. Suomen

”itsetietoisuuteen herännyttä työväkeä lämmittää samat ihanteet joiden ympäri suuren maailman työväestö on hehkuvalla innolla koontunut. Uuttaa yhteiskuntaa se vaatii, joka on perustettu oikeuden ja tasaarvoisuuden periaatteille, vanhan sijaan jossa rahavalta ja väärä hallitsee.”³⁵³

Uusi yhteiskunta ei kuitenkaan synny kertaheitolla, ”maailma ei ole yhdellä iskulla muutettavissa”. Hetken innostukset ja ”vähimmän harkitut mielenpurkaukset” herättävät vain vastustusta ja antavat aihetta leimata koko työväenliike ”pelkäksi yllyttäjän kiihoitustyöksi”.³⁵⁴

Mitä kauemmaksi suurlakosta tultiin sitä tärkeämmäksi nousi liikkeen sivistystyö ja sitä taaemmaksi jäi vallankumouksellinen uhma. Ei se kuitenkaan täysin kadonnut. Se jäi elämään mystisenä kokemuksen ja voimanlähteenä, jonka kuvailu saattoi saada transsendentaalisen sävyn:

”Sillä nyt jos koskaan ovat kaikki pimeyden henket ahkerassa työssä, sillä heillä on viimeiset ajat käsissä, eivätkä he nyt myöskään säästä voimia eikä varoja saadakseen aikaan hajaannusta meidän riveihimme. (...) Mutta kavahtakoot silloin kuin totuus tulee valkeuteen, silloin he tulevat saamaan tuomion, joka ei ole suinkaan vähäsi arvattava.”³⁵⁵

Tässä työväen vallankumouksellisen joukkoliikkeen vaikutus samastuu kristillisen viimeisen tuomion ja kadotuksen/ylösnousemuksen kanssa. Tällä diskurssin transsendentaalisella silmulla näyttää olevan kokemusperäinen yhteys punasen kaartin voimapiiriin. Se jätti kollektiivisen voiman kirjoituksenalaistumiseen syvän jäljen:

”Vielä päässämme hehkuu punaisen valan soihtu, onnen ihmeellinen kaartin soihtu – niin sanottu vapauden tunne. Seisoimme lähettilään

353. 115.

354. 115.

355. 117.

edessä, hän hymyili kirkkaus kavoillansa loi, mut' mitä sydän saattoi tehdä? Kai sykki ilosta. (...) pian on meidänkin vuoro astua taisteluun Pirua vastaan."³⁵⁶

Tähän mystisen kokemuksen kehään liittyy myös voluntarismin korostaminen ja avoin sortajien rikkauksien kadehtiminen sekä esikristillisen pakanauskonnon puolustus.

Ihmiselle ei mikään ole historiaallisesti annettua. Historiat todistavat,

"että ihmiset itse ovat luoneet itsellensä ympäristön, se tahtoo sanoa, he ovat itse muodostaneet olevat olot, lait ja järjestelmät, vaikuttamatta siihen minkään näkymättömän. Yksin uskontojenkin sanotaan olevan riippuvaisia näistä taloudellisista järjestelmistä."³⁵⁷

Ajatus on oikeaoppinen korostaessaan yhteiskunnan taloudellisen rakenteen ensisijaisuutta henkiseen nähden. Toisaalta se myös poikkeaa oikeaoppisesta marxismista, jossa korostettiin sitä, että ihmiset luovat kyllä itse historiansa, mutta se tapahtuu historiallisesti annetuissa oloissa. Tampereen metallityöläisten korostus on voluntaristisempi kuin emopuoluetta johtaneessa virallisessa kautskylaisuudessa.

Mystiseen joukkovoiman palvontaan voi liittyä myös sympatia esikristillistä uskonnollisuutta kohtaan. Suomalaisten alkuperäinen uskonnollisuus on ollut kansan omaa ja siihen on kuulunut luonnollinen oikeuden taju, jonka kristillisyyks on pyrkinyt tuhoamaan. Piispa Henrik on ensimmäinen suuri alistaja. Hän

"tulen ja miekan kanssa kumosi suomalaisten uskonnon ja teki esistämme kuninkas Erikin alamaiset."³⁵⁸

Vastaavasti kristillisyyks ja kristilliset työväenyhdistykset pyrkivät tukahduttamaan köyhälistön itsetietoisien liikkeen,

"että sosialidemokratinen puolue saataisiin pysymään niin heikkona, ettei se voisi hävittää tällaista yhteiskuntajärjestelmää, jossa toiset voivat elää kuin paratiisissa tekemättä juuri mitään, mutta ne jotka tekevät saavat kitua ja nähdä nälkää."³⁵⁹

356. 116.

357. 119.

358. 119.

359. 119.

Mutta minkäänlainen sopusointu kapitalistien kanssa ei ole mahdollinen, sillä ”musta ei missään tapauksessa ole valkeaa, eikä vääryys ole oikeutta”³⁶⁰. Oikeuden, totuuden ja lempeyden ei pidä polvistua vääryyden, valheen ja verta janoavan sydämettömyyden edessä, vaan sen on vaadittava puhdasta ja johdonmukaista uutta vanhan tilalle:

”Miksi huokauksia kyynelten tilalle kun kuitenkin voitaisiin ja voidaan saata ainoastaan hymyileviä huulia ja onnesta säihkyviä silmiä?”³⁶¹

Arkaainen voima hakee tukea myös idästä, ja sen nousut ja laskut kytkeytyvät idän toivon nousuihin ja laskuihin. Meitä ei sorra Venäjän kansa, vaan ”taantumukselliset byrokraattiset suomisyöjät”³⁶². Tässä diskurssin teemassa voima saa toivon hahmon:

”... ja toivokaamme, että koko Venäjän kansa vielä kerran on nouseva siitä kurjuudesta missä se nyt on pimitettynä, ja että silloin on Suomenkin vapauden hetki lyönyt.”³⁶³

Näin idän tapahtumat säätelevät arkaaisen voiman voitonvarmuutta. Kukaties maaliskuun 1917 ja etenkin lokakuun 1917 jälkeen arkaaisen voiman voitonvarmuus nousi lopullisen voiton aktuaaliseen kokemukseen ja vei työväenliikkeen – tavallaan vääjäämättömästi – aseelliseen vallankumousyritykseen vuoden 1918 alussa.

9.6.2.3. Sosialistinen yhteiskunta

Kuva kaukaisesta tavoittamattomasta päämäärästä on positiivisessa suhteessa ulkoisen ja negatiivisessa suhteessa sisäisen viholliskuvan kanssa.

Vihollinen elää laiskana kuin paratiisissa. Sosialismi toivekuvana on samanlainen paratiisi, jossa ei tarvitse raataa. Suuren aatteen kevättulva ”luo ikuisen kesän meidän kaikkein elämään”³⁶⁴. Tämä ikuisen onnen aika oli suurlakon jälkitilassa jo hyvin lähellä, mutta etään-

360. 120.

361. 120.

362. 123.

363. 123.

364. 117.

tyi sitten yhä kauemmaksi. Jo kesäkuussa 1906 se oli etääntynyt tavoittamattomaksi tulevien sukupolvien aikaan:

”inhimillisen järjen kaukoputkella katsottuna näemme me jo kaukana tulevaisuudessa uuden päivän nousevan joka ’kaikki vielä muuttaa voi’ joskin emme itse tule nauttimaan sitä onnea, niin tulevat nousevat sukupolvet niittämään jo oraalla olevan uutistustyömme.”³⁶⁵

Kauaksi etääntynyt suuri päämäärä saa rauhassa varttua ja jäsentyä täydellisen vapauden ja onnen ilmentymäksi. Sosialistinen yhteiskunta on maanpäällinen paratiisi:

”Sosialismista paisuu puhdistava tuli. Se tahtoo luoda paratiisin maan päälle, joka nyt on helvetti enimmille ihmisille. Tämä toteutuu, jos se, mitä luonto on lahjoittanut kaikille, myös saa kuulua kaikille. Jos ei kukaan yksityinen enää saa anastaa yhteistä perintöä yksin, ja jos kaikki tuotannon välikappaleita ja luonnon aarteita kaikki käyttävät kaikkien hyväksi.”³⁶⁶

Sisäinen vastustaja on laiskuus ja nautiskelu. Toivekuvana on sivistys ja tyyneys. Meidän ”työjuhtain on annettava tiedon aurinkon valaista järkemme”³⁶⁷. Myös sisäinen tavoite oli suurlakossa lähellä, mutta etääntyi sitten yhä kauemmaksi. Sortokauden alkamisen kynnyksellä ”tuo innokas suurlakon aika” on jo ”melkein sammumaisillaan” ja niinpä itsetietoisuuden täydellistyminenkin etääntyy tavoittamattomiin:

”Tulkoonpa sitten mitkä vaikeudet tahansa eteemme, on meillä paljon helpompi päästä niistä läpi, jos olemme itsetietoisia.-Täysin kehittyneiksi henkisesti emme tule tosin tässä elämässä, vaan ainoastaan kehittyneimmiksi.”³⁶⁸

Suuren tavoitteen tavoittamattomuus muistuttaa niin suuresti kristillistä retorista mallia Jumalan ja onnen tavoittamattomuudesta tässä elämässä, että on syytä olettaa Raamatun tulkinnan välittämä aatehistoriallinen vaikutus.

365. 118.

366. 121.

367. 117.

368. 122.

Tampereen metallityöläisten sisäinen ja ulkoinen toivekuva voivat myös yhtyä. Keväällä 1906 yhtyminen on vielä läsnäolevaa ja välitöntä, ja se tapahtuu aatteen, sydämen ja totuuden nimissä:

”sanat vapaus, veljeys ja yhdenvertaisuus täyttävät rintamme ja se aate tempaa mukaansa ikäänkuin kevättulva ja pitää myöskin eheänä sen, jonka sydän rakastaa totuutta ja tahtoo seurata mukana.”³⁶⁹

Sortokauden alla loppuvuodesta 1909 sisäisen ja ulkoisen päämäärän yhtyminen on jo muuttunut etäiseksi tavoitteeksi, johon vievä tie on itsetietoisuus:

”Siis toverit, kehittäkäämme itseämme henkisesti, sillä siitä johtuu taloudellinenkin hyvinvointi – ja sosialismin kevätaamu nousee vielä kerran kirkkaana ja valokkaana.”³⁷⁰

9.6.2.4. Oikeus, henkinen kehitys ja puoluerajat

Eetoksen, areten ja epistemen piirit esiintyvät Tampereen tapauksessa sangen hyvin yhteennivoutuneina. Usein ne ovat päällekkäin ja lomittain, ovat kuin samaa lausumaa. Eetos on lähempänä itsetietoisuutta kuin vaistonvaraisia luonnonoikeuksia, ja arete on lähempänä taistelun toimintaohjeita kuin sivistystä sinänsä. Diskurssi on tavallista poliittisemmin koontunut.

Perimmäinen kyky erottaa hyvä pahasta ei ole annettu, vaan tulee diskurssiin tietoisuuden saatelemana:

”Niinpä vihtoin on aate hyökylaineen tavalla raivannut tien tänne meitäkin kylmään Pohjolaan repimään pois, niitä mätäpaiseita jotka vuosisatojen kulujessa ovat kasvaneet alimpia kerroksia saastuttaneet ja pitäneet kaiken valistuksen haisevissa kahleissaan. Nyt jo suuri osa maamme työläisistä osaakin eroittaa hyvän pahasta ja ymmärtää itsetietoisena vaatia: ’oikeutta kaikille’ joka onkin tunnussana työväestömme keskuudessa.”³⁷¹

Näin valistus ja itsetietoisuus tuovat mukanaan hyvän ja pahan erottamisen sekä yleisinhimillisen oikeuden tunteen. Kun papillisen pimi-

369. 117.

370. 122.

371. 118.

tyksen vaikutus lakkaa, ei heräävä oikeudentunto nouse luonnollisten vaistojen täyttämästä sydäimestä vaan valistuksen kehittämästä tietoisuudesta. Tampereen *eetos* ei ole luonnonoikeudellinen.

Areten piirissä lähtökohtana voi sitä vastoin olla ”totuutta rakastava sydän”³⁷². Tämän vaistonvaraisen totuudenjanon varaan rakentuu henkinen kehitys, jota edistetään etupäässä työväen kirjallisuuden lukemisen ja tutkimisen avulla³⁷³.

Tässä diskurssiin tulee myös ajatus etujoukosta. Työväestö jakaantuu kahteen osaan. Toinen on nälän näännyttämä, liiallisen työn rasittama ja työttömyysaikojen tylsistyttämä työläisjoukko. Toinen osa työväkeä on ”vähän paremmassa asemassa olevaa, henkisesti kehittyneempää ja taloudellisesti paremmin voipaa”³⁷⁴. Tämän osan velvollisuus on auttaa toista osaa kehittymään. Tampereen metallityöläiset kuuluvat parempiosaisiin, jotka sanovat itselleen:

”Woidaksemme kehittää toisia, täytyy meidän ehdottomasti ensin kehittää itseämme.”³⁷⁵

Etujoukon tehtävänä on kehittää itseään henkisesti ja viedä sivistystä myös huonompiosaisten keskuuteen.³⁷⁶

Tampereen arete on totuutta rakastavan jalosydämisen etujoukon asia. Henkinen kehitys on tehtävä, johon kuuluu lähetysvelvollisuus.

Epistemen piirissä hallitsevana voimana on historiallinen välttämättömyys. Sivistynyt ja itsetietoinen työväki on maltillinen koska se on tietoinen historiallisesta välttämättömyydestä, joka kerran on toteuttava sosialismin:

”Mutta meidän on nyt aika tajuta, että se liike joka Suomessa nyt on pohjakerrosten joukossa herännyt, on vaan ilmaus sen suuren kehityksen välttämättömyydestä, joka kaikkialla mailmasa paraikaa tapahtuu.”³⁷⁷

”Vankaksi yhteenliittymäksi”³⁷⁸ järjestäytynyt työväki ei silti jää diskurssissa tahdottomaksi välikappaleeksi. Äkinäinen vallankumous

372. 117.

373. 122.

374. 122.

375. 122.

376. 122.

377. 115.

378. 115.

ei johda tulokseen, mutta edistys ei myöskään edisty ellei sitä edistettä:

”Maaailma ei ole yhdellä iskulla muutettavissa: jos tästä murheen laaksosta niin vähällä voisi syntyä autuaitten asunto, jossa oikeus tasa-arvoisuus ja veljellisyys vallitsevat, niin kyllä varmaan se isku jo olisi lyöty. Syvemmällä ovat yhteiskunnallisten ristiriitain juuret. Mutta me tiedämme myöskin, että niitä voidaan ihmistahdolla ja ihmistyöllä vähitellen ja kappale kappaleelta korjata ja parantaa. Was-ta siellä ne muuttuvat korjaamattomiksi, missä ei tätä tahtoa ole eikä tätä työtä suoriteta.”³⁷⁹

Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus sekä lainsäädännöllinen uudistustyö ovat ne välineet, joilla tuo vähittäinen kehitys kohti sosialismia voi tapahtua³⁸⁰.

Jälleen diskurssissa vallitsee piirien hämmentävän sisäkkäinen si-dostuminen: arete on epistemen sisässä. Harvainvalta on paitsi talou-dellisen ja poliittisen myös henkisen kehityksen este:

”Wallassaolijat tietävät sivistyksen tuottaman hyödyn ja siksi he tah-tovat pitää sen yksinoikeutenaan.”³⁸¹

Samaa sidostumista ilmentää se, että työväenliike joka haluaa raken-taa uuden yhteiskunnan, ei ole luokkatietoinen vaan ”itsetietoinen”³⁸². Sen poliittiset tavoitteet ovat:

”Se vaatii yleistä, yhtäläistä ja välitöntä äänioikeutta jokaiselle täysi-ikäiselle kansalalaiselle, sukupuoleen katsomatta; se vaatii vanhan säätyeduskuntamme muuttamista; se tahtoo uskonnon kunkin yksi-tyisasiaksi; se tahtoo laajakantoisia muutoksia omistusoioihin, pitkäl-le meneviä lainmääräyksiä pisimmästä sallitusta työpäivästä ja alim-masta tuntipalkasta, se vaatii, että väkijuomain tulva kieltolaillla estet-täisiin ja paljon muuta.”³⁸³

Näin selvästi tavoitteet listattiin helmikuussa 1906. Myöhemmin vas-taavanlainen poliittisten tavoitteiden erittely jää diskurssista pois. Sen

379. 115.

380. 108, 109.

381. 109.

382. 115.

383. 115.

tilalle tulee puoluerajojen selvinä pitämisen vaatimus³⁸⁴.

Tampereen episteme on maltillinen, rakentava ja luokkapuhtautta vaaliva.

9.6.2.5. Korpit ja varpuset

Metaforinen aines Tampereen metallityöläisillä on yhtä luontoperäistä kuin maaseudun maataloustyöntekijöillä.

Ulkoinen vihollinen, porvari tai ryssä, on ilkeästi raakkuva ja turman tuova ”korppi”, joka ahdistelee aamusta iltaan pesää rakentavaa, poikasiaan hoitavaa ja laulavaa ”varpusta”³⁸⁵.

Venäjäillä olot mullistava verinen kamppailu on ihmismyrsky, ”kauheampi nähdä ja kokea kuin luonnon järjestämä hirmu myrsky”³⁸⁶. Ilman myrskyä vapaustaistelu ei kuitenkaan voisi onnistua. Ihmismyrsky on sekä tuhoava että vapauttava. Se on historiallinen välttämättömyys.

Toinen suuri historiallinen voima on pelkästään rakentava eurooppalainen sivistys. Sen kuvana on ”sivistyksen mahtavat aallot”³⁸⁷.

Aalto antaa kuvan myös työväenliikkeen suurelle sosialismin aatteelle. Se on ”aatteen hyökylaine”, joka raivaa tiensä myös pohjolan perukoille³⁸⁸.

Tampereella sosialismin suuri päämäärä ei ole kevät vaan ”kesä”. Kevät on kuva heräämiselle ja kevättulva herättävälle ja mukaansa tempaavalle aatteelle³⁹⁰.

9.6.2.6. Kristillinen traditio ja marxismi

Tampereen diskurssin suhde Raamattuun ja kristilliseen traditioon on ristiriitainen. Toisaalta diskurssi hakee retorisiin efeketeihinsä tukea Raamatun kaanoniin viittaavista retorisista luutumista. Toisaalta Raa-

384. 120.

385. 113.

386. 114.

387. 115.

388. 118.

389. 117.

390. 117.

matun käyttäminen herättää avointa vastustusta.

Kirjoituksissa esiintyy kahdentasoisia viitteitä Raamatun retoriikkaan. Ensimmäisen tason luutumat ovat sellaisia, että viittaussuhteen tunnistaminen on sekä helppoa että välttämätöntä lauseen ymmärtämiseksi. Ensimmäisessä esimerkissä viittaus on heikko, sillä kysessä on vain sanonta: Se lamaanus, josta työkanza suurlakossa heräsi, on "Aatamin ajoista asti kestänyt horrostila"³⁹¹. Toisen ja kolmannen esimerkin viittaukset ovat vahvempia. Köyhälistön taistelu on taistelua "Pirua vastaan"³⁹² ja sosialismi tahtoo "luoda paratiisin maan päälle"³⁹³.

Toisen tason luutumisissa epäsuorien viittausten tunnistaminen edellyttää retoristen mallien tunnistamista.

Ensimmäisessä esimerkissä tavoitteen lopullinen saavuttaminen jätetään tuonpuoleiseen: Itsetietoisuuden kehittäminen on tärkeää, mutta "täysin kehittyneiksi henkisesti emme tule tässä elämässä"³⁹⁴. Mallin pohjana lienee kristillinen ajatus maallisen vaelluksen epätäydellisyydestä ja siihen liittyvästä jatkuvasta kaipuusta Jumalan luo. Malli esiintyy ainakin Paavalin ensimmäisen korinttolaiskirjeen kuu-luisassa kohdassa: "Sillä nyt me näemme kuin kuvastimessa, arvoituksien tavoin, mutta silloin kasvoista kasvoin; nyt minä tunnen vajavaisesti, mutta silloin minä olen tunteva täydellisesti, niinkuin minut itsenikin täydellisesti tunnetaan"[1 Kor 13:12]³⁹⁵.

Toisessa esimerkissä viittaus on apokalyptinen ja samastaa tulevan vallankumouksen ja raamatullisen viimeisen tuomion: kun "totuus tulee valkeuteen" saavat sortajat "tuomion, joka ei ole suinkaan vähäksi arvattava"³⁹⁶.

Taipumus hakea tukea kristillisen retoriikan luutumisista saa vastaansa raamatullisten ilmaisujen käyttöön kohdistuvan kritiikin, joka perustuu haluun tehdä ero uskonnolliseen diskurssiin. "Nokinenän" toimitukselta kysytään suoraan, miksi "jotkut toimittajat käyttävät aina Raamatun lauseita kaikkien kirjoitustensa perusteena". Vastauksessa toimitus puolustautuu lukeneisuuden puutteella: koska "toimitus ei ole jaksanut ostaa eikä tilata aikakirjoja joista olisi voinut

391. 111.

392. 116.

393. 121.

394. 122.

395. Vrt. Augustinus 412/1982, 86.

396. 117.

kopioida niin täytyy sinne sovittaa nuorena päähän hakattuja lauseita³⁹⁷.

Siten Raamatun teksti on selvästi se auktoritatiivinen vääjäämättömyyden eli annetun totuuden ilmentäjä, jonka sijalle sosialismin oppi pyrki asettumaan. Raamatullisten mallien tulo diskurssiin niinkin ratkaisevissa kohdissa kuin päämäärän tavoittamista ja vallankumouksen luonnehdintaa koskevissa kohdissa osoittaa, että tuo sijalleasettuminen ei vielä ollut likimainkaan kattavaa.

9.7. Revennyt diskurssi: Helsingin kirvesmiehet

9.7.1. Tapauksen erikoisluonne

Tämä erikoistapaus on esimerkki suurlakon ja Viaporin kapinan jälkeen koontumattomasta ja erimielisyyksiä kirjoituksen alaistavasta diskurssista.

Eripuraisuuden taustalla saattaa olla Helsingissä vallasta taistelevien suuntausten, maltillisen parlamentaarisen tien kannattajien ja radikaalivallankumouksellisten kaartilaisten läheisyys. Voidaan ajatella myös niin, että kirvesmiesten ammattiryhmä sijoittui teollisen murroksen ja työväestön kehityksen kannalta sellaiseen asemaan, että sen jääminen oppisuuntausten välimaastoon on luontevaa. Kirvesmiehet eivät vastakaikuhypoteesin (vrt. kuvio 16, s. 357) mukaan edusta minkään oppisuunnan tyypillisintä kannattajaryhmää. Puuseppiä lähestyessään kirvesmiehet ovat ehkä lähellä käsityöläisryhmää, mutta eivät kuulu sen vakaaseen ytimeen, seppien, suutareiden ja räätäleiden joukkoon, joka hypoteesin mukaan oli hedelmällisintä maaperää revisionismille. Kirvesmiehet eivät myöskään olleet maata kierteleviä kulkutyöläisiä, jotka otaksuttavasti tukeutuivat radikaalivallankumouksellisuuteen. Parhaiten he edustavat ammattityöläisten ryhmää, joka hypoteesin mukaan antoi kannatuksensa syndikalismille. Sitä suuntausta ei juurikaan tuotu maahan, ja kukaties ryhmä siksi jäikin tasapainoilemaan radikaalivallankumouk-

397. 123b.

sellisuuden ja oikeaoppisuuden väliin.

Kirvesmiesten ammattiosasto toimi Helsingin työväenyhdistyksen alaosastona. Vuonna 1909 emoyhdistys oli 3228:an jäsenen yhteenliittymä. Kirvesmiesten oastossa oli tuolloin 236 jäsentä (vrt. liite 24). Kaikki olivat miehiä. Vuonna 1914, jolloin jäseniä oli 371, kolme neljästä kuului ikäryhmään 25–45 vuotiaat. Liitymisiän vastaava painopiste oli viisi vuotta nuoremmassa ryhmässä. Ikärakenteen ja liittymisiän painopisteet viittaavat siihen, että tapaus edustaa hyvin parhaassa työiässä olleita Helsingin kirvesmiehiä.

9.7.2. Erimielinen ”Kehittäjä”

9.7.2.1. Yleistä

Ammattiosastossa toimi erityinen Keinopiiri, joka julkaisi käsinkirjoitettua lehteä nimeltä ”Kehittäjä”. Tarkasteltavat seitsemän kirjoitusta on poimittu kuudesta ”kehittäjästä” vuosilta 1906–07 (ks. liite 23).

Muista tapauksista poiketen kuvailu ei perustu oletukseen diskursia tukevasta kollektiivisen yksimielisyyden paineesta. Kun erimielisyys on astunut diskurssiin, tuo se mukanaan myös arkaaisen voiman eettisen tarkastelun ja yksimielisyyden arvostelun. Vääjämättömyyden perusta murenee.

9.7.2.2. Vihan lauhduttaminen ja erimielisyys

Helsingin kirvesmiehet olivat suurlakon ja kukistuneen Viaporin kapinan jälkeen erimielisiä siitä, miten alkanutta vapaustaistelua tulisi jatkaa.

Ensimmäisessä ja alkukantaisimmassa katsannossa sortovalta on saatanaallista valtaa. Sen lakeja ei tarvitse kunnioittaa. Tähän on metafyysinen eettinen syy:

”sarvipäinen esivalta ei ole jumalasta kaikkivaltiaasta, sillä se on yksin omaan kansa joka on maan päällä joka on jumala kaikkivaltias.”³⁹⁸

398. 138.

Siten alkuperäinen raivo yhdistyy vihollisen saatanallistamiseen ja kansan jumalallistamiseen. Tästä eteenpäin taistelu on Jumalan ja Perkeleen.

Toiseksi diskurssissa esiintyy arkaaiseen vihaan nojautuva salaisen terroritoiminnan ja parlamentaarisen tien toisiaan täydentävä ratkaisumalli. Punakaartin lakkauttamisen jälkeen toisten on jatkettava salaista aseellista tuholaistoimintaa, sillä puolue ei voi siihen ryhtyä. Puolue tehköön, mitä parlamentaarinen laillisuus sallii, radikaalit voivat noudattavat omaa ohjelmaansa. He raivaavat ”pois sosialismin tieltä kapitaalın peruskiviä”³⁹⁹. He kostavat sortajille:

”Siis alkakaamme jakamaan oikeutta heille sillä mitalla jolla hekin ovat meille mitanneet. Nimittäin leivän asemesta annetaan lyijymotti sisälle sulamaan.”⁴⁰⁰

Näin erimielisyyttä esiintuova ja sietävä diskurssi suosittaa kaksois-taktiikkaa sortajia vastaan. Tämä kaksinaisuuden linja nojaa arkaaiseen vihaan.

Toisin on diskurssin esittämän kolmannen ratkaisumallin laita. Siinä korostetaan vihan ja kateuden itseinkin kääntyvää tuhoavuutta:

”Viha vie viljan maasta,
kateus kalan merestä.”⁴⁰¹

Punakaartin ja salaisen terroritoiminnan kehittelyn vastavoimana diskurssissa esiintyy vihan lauhduttamisen ihanne. Tehtävänä on edistää ”tovereiden sopusointua ja toistensa ymmärtämistä eli entisajan kielellä kristillistä veljeyttä”⁴⁰². Tämä lähimmäisenrakkaus ei ole alisteista luokkatietoisuudelle, vaan kattaa kaiken. ”Viha, vaino ynnä suuri kateus ja katkeruus” johtuvat ahneudesta: ”on työmiesläisiä jotka toivovat sinatöörin palkkaa tahi jotain muita lihavia paloja ja tämä on suurin syy vihaan ollut mailman alusta”⁴⁰³. Näin diskurssi paljastaa arkaaisen vihan lähtökohdan ja asettaa sen eettisen arvostelun kohteeksi. Lähimmäisenrakkaus on ahneuden, kateuden ja vihan lauhduttava vastavoima.

399. 133.

400. 133.

401. 139.

402. 139.

403. 139.

Alkuvihaa arvostelevala lausuma liittyy yksimielisyyden paineen arvosteluun. Vallan on saanut ”päristyslaillisuus”:

”toisinajattelijaa pitää vainota ja kohdella miten raaimmin taitaa. Ja mikä olisikaan uljaampi urotyö kuin se että kantaa erimielinen toveri ulos työpaikalta”.⁴⁰⁴

Lähimmäisenrakkaus on vaihtoehto myös tälle painostavalle ja vainoavalle yksimielisyydelle.

Noiden kahden välissä esiintyy myös yksimielisyyttä epäilevä variaatio. Ei pidä pyrkiä väkisin yksimielisyyteen, joka ei kuitenkaan toteudu. Se johtaa vain epärehellisyyteen ja sanojen syömiseen. Olisi aina otettava ”huomioon se, miten paljon on yksimielisyyttä todella päätöksen takana” ja laitettava ”rehellisyyden öljyä lamppumme täyteen” tulevaisuuden varalle ettemme ”lankeaisi”.⁴⁰⁵

Tästä koontui arkaaisen linjan ja vääjäämättömän yksimielisyyden vastalausuma: Itsensä eettinen kehittäminen, lähimmäisenrakkaus ja erimielisten kunnioittaminen on tuotava vihan ja ehdottoman yksimielisyyden sijaan. Vastalausuma kohdistaa arvioivan katseensa noihin koontuvien diskurssien kahteen vääjäämättömään sidosvoimaan. Se ottaa eetoksen piiriin ne asiat, jotka saumattomissa diskursseissa eivät sinne kuulu.

9.7.2.3. Sosiaalinen altruismi ja henkinen kehitys

Revennyt diskurssi tuo esiin sen, mitkä lausumaliitot ovat saumattomasti yhdessä senkin jälkeen kun kokonaisuuden saumat on ratkottu. *Eetoksen* piirin sosiaalinen altruismi ja *areten* piirin puhdas henkinen kehitysihanne näyttävät kuuluvan yhteen.

Vapaus, vapaa-aika, jota ihminen tavoittelee, on ”omistettava henkiseen ajatukselliseen kehitykseen”. Näiden ajatusten ”tulee olla puhdaita ja hyveen puolesta rehellisiä mietelmiä, ihmishengen puhtaan elämän kuvastimia”.⁴⁰⁶

Tällainen jalo henkinen hyve yhdistyy yhteiskunnalliseen eettisyyteen. ”Yhteiskuntamme suurella työvainiolla” riittää tekemistä kaikil-

404. 139.

405. 137.

406. 137.

le henkeään jalostaneille. Tässä työssä ”ei saa olla oman voiton pyynti kysymyksessä”. Eetokseen liittyy vieläkin syvempi altruismi: ”ei saa myöskään olla itserakkautta”⁴⁰⁷.

Juuri eetoksen piirin sosiaalisen altruismin avulla areten piirin henkinen vapaus liittyy veljeyteen ja tasa-arvoon: ”on aina ajateltava, ettei yksi ihminen voi olla mitenkään ylempi kuin toinen”⁴⁰⁸.

Tällaiselta näyttää tiedostava linja, kun se on riisuttu *epistemen* piirin poliittisesta luokkatietoisuudesta, johon koontaava yksimieliisyys sen yleensä sitoo. Siinä kaksi yhteen sidostunutta lausumaryhmää sidostuvat yhteen. Yhteenliittyneet lähimmäisenrakkaudellinen eetos ja puhtaan henkisen kasvun arete liittyvät yhteenliittyneisiin vapauden, veljeyden ja tasa-arvon ihanteisiin. Vaikka kristinopin ja valistusfilosofian vaikutus on ilmeinen, itse yhteensidostuminen on esikuvistaan huolimatta pienyhteisön kollektiivisen mentaliteetin repeilevässä kirjoituksenalaistumisessa esiinpuhjennut omaperäinen diskursiivinen muodostelma.

9.7.2.4. Metaforien mytologisaatio

Erimielisyyden esiintulo voidaan mieltää kollektiivisen diskurssin repeämäksi. Yksimielisyyden saumat on tuotu esiin ja revitty auki. Kun diskurssi on revennyt, voi metaforinen kuvastokin muuttua vähemmän kokemusperäiseksi ja enemmän näkymättömiin tapahtumiin viittaavaksi. Erimieliseksi revennyt Helsingin kirvesmiesten diskurssi ammentaa metaforista kuvastoa muita tapauksia syvempää: ihmisruumiin sisätilasta ja myyteistä.

Viaporin kapinassa kukistamatta jäänyt hallitus on ”nielemättä jäänyt pala”, joka ”mätänee nyt ja levittää myrkyllistä nestettä ympärillensä”. Näin asetelma on kääntynyt vastakohtakseen:

”Niin meidän piti niellä tuo mätä hallitus, ja oksentaa se sitten ulos, ja haudata suohon ikiajaoiksi. (...) Niin hallitus nieli meidän aatteemme, ja nyt puolestaan hautaa sen suohon.”⁴⁰⁹

407. 137.

408. 137.

409. 133.

Kuvasto on peräisin ruuansulatuksen näkymättömistä prosesseista. Lopullinen tappio on ”hautaminen suohon”. Se on syvälle jäljettömiin uppoamisen kuva.

Mytologisoivassa kuvastossa vihollisen ja sosialismin taistelu on kammottavan ”Pietarin hirviön” ja jalon ”Neiti enkelin” kamppailu:

”Pietarissa on Sellainen Hirviö jolla on sata Sarvia on enemmän jos oikeen tarkkaan lasketaan niin nitä on tuhansia ja ne on sellaisia kuin Elefantin kärsä. Mut ne on vieläkin erilaisempia ne on venyviä ne venyy äärettömän pitkiksi Ne venyy moskovaa ja kaikkiin Itä Meren maakuntiin Wieläpä Suomeen ja Ruotsiinkin ja se tavoittelee niillä Ihmisiä kiinni ja saakin tuhansittain ja sitten se imee niistä veren. (...) Se on saanu Suomestakin Kansalaisiamme Sarveensa ja nyt se imee niistä verta parast aikaa.”⁴¹⁰

Mutta ”ihana kullalta hohtava Neiti ehkä enkeli Kaksi teräinen välkkyvä Miekka kädessä” ”katkoo tämän Hirviön Sarvet ja pistää miekansa sen ammottavaan kitaan”. Näin pelastaa ihmiset se ”nimittäin sosialismi”⁴¹¹.

Lohikäärmeen kukistaja ei ole prinssi eikä Pyhä Yrjö vaan ihana enkeli, joka on nainen.

Toinen myyttinen kuva viholliselle on saatana. Laukon torpparihädät toimeenpannut ”parooni” on ”kylmiä kylpyjä” antava ”saatana”, joka elää ”mitä inhoittavimmassa ylellisyydessä” ja häättää työn ”helvetillisessä kuumuudessa kidutetut ja piinatut torpparit” pakkaseen paleltumaan.⁴¹² Tällainen paholainen on paitsi tunnoton myös rietas:

”vielä kiusaa ihmisiä ulkona oviensa edustalla vilussa värjöttämässä sillä aikaa kuin itse istuu silkkipatjalla, sekä edessä tanssii tanssijatar, joka tyydyttää hänen intohimonsa. Tällainen siis on rahamaailman elämän tarkoitus!”⁴¹³

410. 136.

411. 133.

412. 138.

413. 138.

9.8. Kansanomainen oikeaoppisuus: Söörnäinen

9.8.1. Tapauksen erityisluonne

Söörnäisten työväenyhdistys on erikoistapaus. Ensinnäkin se edustaa kansanomaista oikeaoppisuutta, joka julkilausutusti asettuu revisionismia vastaan. Vuonna 1910 revisionismin kannattajat valtasivat Söörnäisten työväenyhdistyksen. Seuraavana vuonna oikeaoppisuuden kannattajat palasivat yhdistyksen johtoon.⁴¹⁴ Oikeaoppisuuden tunnustaminen tulee esiin myös yhdistyksen kollektiivista mentaliteettia ilmaisevissa kirjoituksissa.

Söörnäisen yhdistys on asiallisesti sangen lähellä puoluejohtoa vaikka muodollisesti onkin vain yhdistys yhdistysten joukossa. Helsingin alueella toimivana yhdistyksenä se oli johdon välittömässä vaikutuspiirissä⁴¹⁵. Siten emopuolueen ohjaava oikeaoppisuus saattoi heijastua suorimmin juuri tällaiseen yhdistykseen. Jos missä, niin tässä kansanomainen diskurssi voi olla lähinnä oikeaoppisuutta.

Siten tämä erikoistapaus toimii eräänlaisena testinä puolueen ohjaavan diskurssin parhaasta mahdollisesta vaikutuksesta.

Yhdistyksen jäsenkunta muodostui Helsingin Söörnäisten alueen työväestöstä. Sukupuolijakauma oli hieman emopuolueen keskimäärää naisvaltaisempi. Jäsenistön ammattijakauma (taulukko 23), joka perustuu rekonstruoituun otokseen, kertoo, että jäsenistön kaksi kolmasosaa oli joko ammattitaitoisia työläisiä (42,6 %) tai käsityöläisiä (19,7 %). Kukaties ammatti kirjattiin jäsenrekisteriin sitä todennäköisemmin mitä ammattitaitoisempi jäsen oli. Yhdistyksen toimialue viittaa kuitenkin siihen, että jakauman osoittama painopiste saattaa olla todellinen.

Vastakaikuhypoteesiin (kuvio 16, s. 357) sopii hyvin se, että nimenomaan käsityöläisten ja ammattitaitoisten työläisten yhdistyksessä revisionistinen suunta saattoi nousta johtavaksi diskurssiksi. Paluu kontrolloituun ja puolustukselliseen oikeaoppisuuteen selittyisi silloin

414. 158.

415. On tosin huomattava, että Oulun puoluekokouksessa 1906 Matti Kurikka yritti kokousedustajaksi nimenomaan Söörnäisten työväenyhdistyksen edustajana (ks. V PK, 17). Tässä käsiteltävänä aikana 1909–14 ”kurikkalaisuuden” vaikutuksia ei enää näy ainakaan yhdistyksen käsinkirjoitetuissa lehdissä.

TAULUKKO 23. Söörnäisten työväenyhdistyksen jäsenistö ammatin mukaan.¹

		%
Käsityöläinen ²	12	19,7
Ammattitaitoinen rakennustyöläinen ³	12	19,7
Ammattityöläinen ⁴	14	22,9
Työläinen ⁵	13	21,3
Liiketoimittaja ⁶	3	4,9
Muu ⁷	7	11,5
Yhteensä	61	100,0

1 Tiedot on koottu useamman vuoden ajalta jäsenrekisteristä päälekkäisyydet poistaen; näin saatu 61:n otos muodostaa vajaan viidenneksen vuoden 1911 330 jäsenestä.

2 Leipuri, räätäli, suutari, käsityömies, nahkuri, takoseppä, seppä, puuseppä.

3 Maalari, kirvesmies, muurari, rappari, waluri.

4 Kivenhakkaaja, kaakelinpolttaja, lämmittäjä, koneenkäyttäjä, konepuuseppä, wiilari, viilarioppilas, sorvarioppilas, kivipainaja, kemigrafi, mekaanikko.

5 Pakkaaja, tehtaantyömies, konepajatyömies, lautatarhatyömies, ulkotyömies, sekatyömies, aputyömies, työmies, ajomies.

6 Liikeapulainen, kauppalpalvelija.

7 Posteljooni, soittaja, waimo, seppätär.

Lähde: Söörnäisten työväenyhdistyksen jäsenmaksujen kantoluettelot 1910, 1911, 1913–1915.

paitsi puoluejohdon läheisyydellä myös sillä, että suurissa työpaikoissa työskenteleviä ammattitaitoisia työläisiä on selvästi enemmän kuin itsenäisiä käsityöläisiä ja liiketoimittajia.

Yhdistyksen puhujaseura toimi aktiivisesti koko tarkastelukauden ajan. Se kokoontui lähes viikottain ja toiminta oli vilkasta kaikilta osin, mutta erityisesti runojen, kertomusten ja satujen osuus on tavanomaista suurempi. Kaikesta päätellen seura on ollut tärkeä orgaani alueellaan. Seurassa ja alueen nuorten puhuja- ja keskusteluorgaanina toimineessa sosialidemokraattisessa nuoriso-osastossa käsitellyt puheenaiheet, joihin siis haettiin yksimielisyyttä, koskettelivat paitsi filosofisia, moraalisia, poliittisia ja uskonnollisia periaatteita, myös avioliitto- ja rakkauskysymyksiä sekä jossain määrin tapakulttuuria.

Yksityiseen viittaavan aineksen osuus oli Söörnäisissä kuitenkin vähäisempää kuin maaseutuyhdistyksissä.

9.8.2. Oikeaoppiset ”Väittäjä” ja ”Nuorten toivo”

9.8.2.1. Yleistä

Söörnäisten tapauksessa yksimielisyyden paine korostuu. Revisionismin uhkaa torjuva kansanomainen diskurssi pyrkii johdonmukaisesti seuraamaan oikeaoppista kautskylaisuutta tukeutumalla determinismiin. Näin tässä erikoistapauksessa saatetaan kirjoituksen alaiseksi eräs versio kaikille tapauksille yhteisestä mutta yleensä lausumattomasta yksimielisyyden vääjäämättömästä perustasta. Kansanomainen yksimielisuus on emopuolueen diskursiivisen vaikutuksen funktio. Lyhyt tarkastelu kohdistuu toisaalta tämän koontaavan ohjausvaikutuksen ja toisaalta diskurssin oikeaoppisuuden erittelyyn.

Puhuja- ja keskusteluseuran lehden ”Väittäjän” numeroita on säilynyt syksystä 1909 alkaen aina tarkastelukauden loppuun saakka. Se ilmestyi kaksi kertaa kuussa ja luettiin ääneen seuran viikkokokouksissa. Sosialidemokratisen nuorisoliiton Söörnäisten osasto, jonka viikkokokousten ohjelma puheineen, alustuksineen, esitelmineen, kertomuksineen ja runoineen muistutti suuresti tyyppillisen puhuja- ja keskusteluseuran ohjelmaa⁴¹⁶, julkaisi omaa lehteään ”Nuorten toivo”, jonka numeroita on säilynyt vain vuosilta 1909–1910. Tässä esitys perustuu ”Väittäjän” 12:sta numerosta poimittuihin 12:sta ja ”Nuorten toivon” kuudesta numerosta poimittuihin kuuteen kirjoitukseen (ks liite 23).

9.8.2.2. Yksimielisuus ja autuudenlupaus

Söörnäisissä yksimielisuus on sekä sorron seuraus että autuudenlupauten toteutumisehto.

Kirkko ja kapitalistit ovat vuosisatoja riistäneet Suomen köyhälistöä. Tarpeen tullen ne ovat liittoutuneet itäisen taantumuksen kanssa.

416. Ks. Sosialidemokratisen Nuorisoliiton Söörnäisten osaston pöytäkirjat 1908–1910, 1913–14; TA 362.84(471).

Sorron seuraukset ovat kahtaalla. Ensinnäkin katkeruus ja viha työ-kansassa on kasvanut: ”monasti on harras kirous huulilta päässyt ja käsi nyrkkiin puristunut”⁴¹⁷. Toiseksi se on

”Suomen työtätekevän luokan pakottamalla pakottanut käymään yksimieliisyyden voimalla taisteluun sortoa ja vääryyttä vastaan.”⁴¹⁸

Siten yksimieliisyys on vihan joukkovoimaksi välittynyt muoto ja sitä käyttävä taistelu on sorron esiin pakottama seuraus kuten viha itsekin. Taisteleva köyhälistöliike on historiallisesti välttämätön seuraus sortavasta yhteiskuntajärjestelmästä.

Tuossa lausumassa kautskylainen oikeaoppisuus on muuttunut historiallisen prosessin kuvauksesta kostonhaluisen luokkavihan oikeutamisopiksi: se mikä on välttämätöntä ei ole vapaan tahdon vaikutusta eikä siis kuulu moraalisen arvostelun piiriin.

Liikkeen päämääränä on ”ihmisarvon ja yhdenvertaisuuden” saavuttaminen, ”uusi solidaarinen yhteiskuntamuoto”⁴¹⁹. Koska köyhälistö muodostaa yhteiskunnan kasvavan valtaosan, on historiallisesti välttämätöntä, että tämä lupaus toteutuu yksimielisen liikkeen voimalla: ”kun saamme kaikki mukaan ei meidän voittokulkuamme voi pitää mikään mainen mahti”⁴²⁰. Siten yksimieliisyys on autuuden lupauksen toteutumisen ehto.

Näin sorto synnyttää sen kukistavan historiallisen vastavoiman, jonka mahti perustuu sen muodostaneen köyhälistön yksimieliisyyteen, joka puolestaan on välttämätön seuraus sorrosta ja sen synnyttämästä vihasta. Lausuma on itseensä sulkeutuva välttämättömyys, joka ei edellytä itseään tietoisesti ohjaavaa toimijaa. Välttämättömyydellä oikeuttaminen korvaa eettisen arvostelun.

Oikeaoppisuus jättää luokkavihan tarjoaman käyttövoiman tietoisuuden ulkopuolelle. Se on historiallinen vääjäämätön. *Eetoksen* kyseenalaistamaton perusta on annettu. Sivistyksen ja valistuksen tehtäväksi jää yksimielisen köyhälistön tietopuolinen kehittäminen, joka on yhdistyksen puhujaseuran tarkoitus. Tämän *areten* piiriin katkeavuuden ja vihan arvioiminen ei kuulu. Niin on mahdollista ohjausdiskurssin vastaan sanomatta yhdistyksen nuoriso-osastossa päättää, että

417. 157.

418. 157.

419. 157.

420. 157.

”Pitäisi lietsoa vihaa työhön, pitäisi lietsoa luokkavihaa.”⁴²¹

Etenkin diskurssin runollisessa muodossa viha ja kostotuomio nousevat pintaan avoimena kiihotuksena:

”... miks’ ette liity,
Taistoon kiihdy
Kosta sille, jolle kosto tarpeen.”⁴²²

Tämä lyyrinen kerrostuma on myös ilmilausevasti tietoinen sanansa mahdollista: ”mi mahti, voima säihkyi sanassamme”, sillä sen takana on suuri joukkovoima, yksimielinen köyhälistö⁴²³. Itse historiallinen välttämättömyys antaa mahtivoiman tälle kehottavalle sanalle:

”Siis iske säilä, iske vielä kerta,
lyö maahan mahti mustain mahtajain.
Niin paljon syytöntä on juotu verta
Kahlattu kärsiin syvää mieron merta
Siis kerran loppu tulkoon sortajain!!”⁴²⁴

Kutsu kostavaan taisteluun on kutsu rauhattomuuteen, kiihkeään helittämättömään kamppailuun:

”Pois lepo ja rauha on tuonen se työ
Pois kaiho ja kalvava tuskan yö
Vaan silloin mun rintani onnea lyö
 kun mylvii myrsky
 ja kutsuu työ
Kun kutsuvi työ, mi onnea tuo
Ja kansojen keskelle huomenen suo.”⁴²⁵

Tässä kaukaisen päämäärän kaipuu liittyy nöyrään odotteluun, lepoon ja rauhaan sekä kärsimykseen, kalvavaan tuskan yöhön. Onnen tuo taistelu eikä odottelu. Kiihkeä taistelu alkaa historiallisen myrs-

421. Sosialidemokratisen nuorisoliiton Söörnäisten osaston pöytäkirja 27.12.1909; TA 362.84(471).

422. 163.

423. 162.

424. 162.

425. 164.

kyn noustua. Se johtaa suureen päämäärään historiallisen välttämättömyyden vaikutuksesta, joka vertaantuu luonnon välttämättömyyteen:

”Uskokaamme, että niin totta kuin yötä seuraa päivä ja talvea kevät, samoin on koittava kerran kansojen kevät.”⁴²⁶

Näin luonnon syklinen kiertokulku on, paradoksaalista kyllä, metaforinen todiste historian lineaariselle edistyskululle.

9.8.2.3. Kehitys ja tietopuoliset ihanteet

Söörnäisten tapauksessa ”puhtaasti sosialidemokratinen” linja sitoo materialistisen historiankäsityksen nojalla henkiset ja aineelliset tavoitteet saumattomasti suuren päämäärän piiriin. Revisionistisen hyökkäyksen jälkeen oikeaoppiseksi julistautunut ”Wäittäjä”

”tulee taistelemaan voimakkaasti korkeiden ihanteiden sekä köyhälistön aineellisten etujen puolesta. Sanalla sanoen kaiken puolesta mikä on jaloa ja puhdasta ja kaikkea vanhoillista mädännäisyyttä vastaan.”⁴²⁷

Tässä ohjelmanjulistuksessa *arkaainen* voimavara, luokkaviha, on muuttunut voimakkuudeksi, jolla taistelua jalojen ja puhtaiden aineellisten ja henkisten päämäärien toteuttamiseksi käydään.

Puhuja- ja keskusteluseuran säännöissä määritellään diskurssissa toistuvasti kirjoituksen alaistuva *arete*, sivistysihanne:

”Seuran tarkoitus on kehittää jäsenissään tietopuolisuutta etupäässä sosiaalidemokraattisissa periaatteissa sekä puhumaan selvästi ja ymmärrettävästi lausumaan mielipiteensä (...) ja jos mahdollista kirjoittamaan ajatuksensa paperille.”⁴²⁸

Näin tietopuolisesta sivistyksestä tulee rituaalisestikin vahvistettu hyve kun se on kollektiivisesti hyväksytty seuran tarkoitukseksi.

426. 161.

427. 152.

428. Söörnäisten työväenyhdistyksen Puhuja- ja keskusteluseuran pöytäkirja 6.1. 1910; TA 363.2.

Sivistysihanne liittyy ensinnäkin korkeisiin ja jaloihin päämääriin. Kehittäessään itseään työväenluokka ei ole itsekäs. Sen suurenmoisena päämääränä on muuttaa sivistys yhden luokan erikoisoikeudesta kaikkien kansojen henkiseksi omaisuudeksi.⁴²⁹

Aivan oikeaoppisesti korkeat ja jalot tavoitteet saavutetaan suuressa päämäärässä, joka toteutuu historiallisella välttämättömyydellä. Kehitys ”kulkee aina joko eteen tai taaksepäin”, mutta ”itse maailmallinen kehitys” kokonaisuudessaan kulkee aina eteenpäin⁴³⁰. Edistysuskon vääjäämättömänä pohjana on materialistinen historiankäsitys, jonka mukaan

”se mikä historian henkisellä asteella on vielä näkymättömänä on jo aineelliselta kannalta katsottuna näkyvissä, joten hekilö, joka katselee aineelliselta kannalta on selkeänäköisempi. Historialliselle materialismille sosialismikin nojaa.”⁴³¹

Se joka näkee historian väistämättömän kulun osaa ratkaista myös menettelytapakysymyksen: jos päämäärä on oikea, niin ”itsekunakin aikakautena osaamme kyllä keinot valita”. Meidän aikamme näyttää ”vaativan alas repimistä ja joukkojen herättelemistä”, sillä uuden yhteiskunnan luomiseksi on ensin vanha revittävä alas. Tämä repiminen on ”nykyisen polven tehtävä”.⁴³² Se on ”suuri työ, kauas moniin polviin kantava työ”, joka edellyttää itsetietoisuutta:

”Me vaan revimme vanhaa ja ajattelemme sitä uutta yhteiskuntaa, sillä ellei meillä uuden piirrustuksia olisi tiedossamme, niin ei repimistyömme olisi itse-tietoista, emme olisi itsetietoisia sosialisteja.”⁴³³

Vasta ”meidän jälkeemme tulee se polvi, joka uuden rakentaa”⁴³⁴.

Toiseksi tietopuolinen sivistysihanne liittyykin käsitykseen kehityksen välttämättömästä kulusta, joka määrää tehtävät kullekin työväenliikkeen sukupolvelle. Tämän sukupolven tehtävänä on vanhan yhteiskunnan alas repiminen. Siinä työssä on kuitenkin oltava tietoinen uudesta, ja siksi tietopuolinen sivistys on tarpeen.

429. 155.

430. 156.

431. Sosialidemokratisen nuorisoliiton Söörnäisten osaston pöytäkirja 22.2.1909; TA 362.84(471).

432. 153.

433. 153.

434. 153.

9.8.2.4. Toimintavapauksien luokkatietoinen puolustaminen

Kansanomaisen oikeaoppisuuden *episteme* on luokkatietoinen ja puolustuksellinen. Se liittyy saumattomasti eetoksen ja etenkin areten piiriin.

Sillä kolmanneksi sivistysihanne liittyy poliittiseen puolustustais-teluun. Taantumuskauden uhatessa työväenluokan turva on sivistyksessä. Luokkatietoisilla sosialidemokrateilla on ”henkistä pääomaa koottuna vaikeiden aikojen varaksi”.⁴³⁵ Usko tietopuolisen valistuksen voimaan muuttuu uskosta sivistyksen jalostavaan vaikutukseen uskoksi sivistykseen poliittisena voimavarana. Kun ”Itäinen taantumus on iskenyt saalinhimoiset kyntensä taas meihin” uhaten suurlakon saavutuksia, poliittisia toimintavapauksia, niin silloin ”meidän tulee tehdä valistustyötä keskuudessamme lakkaamatta ja väsymättä”.⁴³⁷ Näin työteliäisyyden *eettinen* hyve kytketty *areten* piiriin sivistysihanteeseen, joka on saumattomasti osa *epistemen* piirissä ta voiteltavaa luokkatietoisuutta.

Epistemen piirin ulkoisena vaikutuksena luokkatietoinen oikeaoppinen sosialidemokratia ennen kaikkea puolustaa suurlakon saavutuksia: sisäistä itsenäisyyttä, oikeutta julkiseen toimintaan ja kansalaisvapauksia⁴³⁸. Niihin perustuu myös työväenliikkeen toiminta:

”Yhdistymisvapaus on meille erittäin tärkeä joukkojemme järjesty-miseen, sillä ilman sitä emme voi minkäänlaista *yhteistoimintaa* saada aikaan. Kokoontumisvapaus on yhtä tärkeä, mitä voimme silloin jos meiltä kielletään kokoontuminen sillä sen kautta me voimme saavuttaa *yksimielisyyden* ja kehittää toinen toistamme. Lausuntovapauden kautta me voimme *lausua vapaasti mielipiteemme* ja ajatuksemme joten toverimme voi oikaista mitä ymmärrämme väärin ja toinen toisiltamme saamme oppia ja uusia näkökohtia ilmi. Painovapauden kautta saamme esteettömästi kehittävää kirjallisuutta, jota jokainen on tilaisuudessa käyttämään itsensä kehitykseksi, tullakseen *itsetietoiseksi* siitä mitä milloinkin on tehtävä uhkaavaa taantumusta vastustaakseen ...”⁴³⁹ (Korostukset lisäetty.)

435. 155.

436. 151.

437. 151.

438. 151.

439. Sosialidemokratisen nuorisoliiton Söörnäisten osaston pöytäkirja 29.11.1909; TA 362.84(471).

Tässä kansalaisvapauksien tulkinnassa kansanomaisen oikeaoppisen diskurssin koontaavat voimat esiintyvät yhteenlivottuna epistemen piirissä. Oikeaoppinen työväenliike on yhteenliittynyt yksimielinen joukko, jonka sisällä voi olla mielipiteen ilmaisemisen vapaus ja jota ohjaa kirjasivistuksen jatkuvasti jalostama itsetietoisuus siitä, mitä kussakin poliittisessa tilanteessa tulee tehdä.

9.9. Yhteenlveto

9.9.1. Vastakaikuhypoteesin arviointia

Vastakaikuhypoteesi (kuvio 18, s. 372) osoittautui kokonaisuudessaan oikeansuuntaiseksi.

Niinivedenpään maatyöläisten tapausdiskurssissa arkaaisen kostavan linjan ja tiedostavan linjan rinnakaiselo yksimielisyyden suojassa ilmentää radikaalivallankumouksellisuuden ja kautskylaisuuden soveltamista. Kollektiivisen tunnedyneamiikan kirjoittautumisen vahvuus puolestaan viittaa siihen, että oppien diskursiivinen vaikutus oli toissijaista. Kollektiivisen yksimielisyyden ensisijaisena tekijänä säilyi sittenkin eletyn elämän ravitsema tunnedyneamikka.

Himangan metsä- ja uittotyöläisten tapauksessa luonnonoikeudellisesti motivoitu työvelvollisuus on ihmisarvon mitta: laiskoilla porvareilla ei olisi oikeutta syödäkään. Vastakaikuhypoteesi saa sikäli tukea, että radikaalivallankumouksellinen kostotuomio julistetaan avoimesti. Toisaalta oikeaoppisuus esiintyy vain ohuehkona luottamuksena parlamentaarisiiin uudistuskeinoin. Oikeastaan sosialidemokraattista diskursiivista vaikutusta varhaisempi luonnonoikeudelliseen ja kristilliseen ajatteluun sekä luontomystiseen hahmottamiseen pohjautuva omaperäinen näky on tämän tapauksen vaikutusvaltaisn tekijä.

Alavuden saha- ja puutyöläisten kohdalla oikeaoppisuus on alisteista radikaalivallankumoukselliselle uhmalla. Jopa äänestäminen on julkilausutusti paitsi luokkatietoinen myös porvariviholliseen kohdistuva kostonhaluinen teko. Siinä teossa muuttui koetuksi historiaksi sekä arkaaisen linjan tunnedyneamikka että tiedostavan linjan diskursiivisen vaikutus.

Palosaaren teollisuustyöläisten diskurssi on vähemmän oikeaoppi-

nen kuin vastakaikuhypoteesi olettaa. Siinä arkaainen radikaalival-lankumouksellisuus on oikeaoppisuuden sisäänleivottuna niin, että valistuksellisuus ja maltillisuus ovat vain pintapuolisia tekijöitä. Toi-saalta juuri Palosaaren diskurssi tuottaa oikeoppisen menettelytapa-lausuman, joka valjastaa yhteenliittymisen, kehittyneet olot ja yksi-mielisyyden äänioikeuden käyttämisen eteen.

Tampereen ammattitaitoisten teollisuustyöläisten oikeaoppinen tiedostavuus on vahvaa, mutta sekään ei voi estää radikaalivallanku-mouksellisen kostotuomion julistamista. Oikeaoppisuus ei työväen-luokan etujoukkona itseään pitävän ryhmän joukossakaan kajoa ar-kaaiseen vihaan.

Vaikka vastakaikuhypoteesi sai tukea, on se kuitenkin tarpeetto-man mekaaninen kuvaus oppisuuntien saamasta kannatuksesta työ-väestön eri ryhmissä. Todellisuudessa kansanomaiset diskurssit oli-vat eläviä ja monikerroksisia rakennelemia, joissa sosialidemokratiaa edeltäneiden diskursiivisten vaikutusten jäljet näkyivät ja vaikuttivat omaperäisinä kehitelminä. Tämän vuoksi myös vallankumousopillis-ten suuntausten keskinäiset suhteet muodostuivat paljon mutkik-kaammiksi kuin hypoteesi sosiaalisen aseman tuottaman tietoisuuden ja opillisten diskurssien kohtaamisesta antaa olettaa.

Tapausdiskursseista esitettyjä kuvauksia ei voi vertailla systemaat-tisesti tämän pidemmälle. Mielekäs vertailu kaatuu jo siihen, että historiallisten prosessien jälkeen tutkittavaksi jääneen dokumentti-aineiston laajuus ja temaattinen kattavuus vaihtelee kontrolloimatto-masti. Aukkoja on liikaa ja liian vaihtelevissa paikoissa. Tarvitaan yleistyksiä ja jäsennyksiä, jotka kurottavat tapausten sisäisiin raken-teisiin ja voivat antaa hahmoa niiden historiallisesti spesifeille kvali-teeteille, jotka näytteenomaisesti kertovat työväenliikkeen kentällä varioineen kansanomaisen mentaliteetin perusluonteesta.

9.9.2. Kokonaiskuvan luonne

Paikallisten työväenyhdistysten kansanomaiset diskurssit kuvastavat opillisten diskurssien ja niiden vaikutuspiiriin valituksi tulleiden työ-väenryhmien mentaliteettien kohtaamista. Toisaalta ne ovat johtavien oppien resection kirjoituksenalaistumista, toisaalta niissä kirjoittau-tuu eletyn elämän kokemusten kollektiivinen representaatio. Loogi-selta kannalta ne ovat paradoksaalisia kokonaisuuksia joissa on kohe-

rentteja osakokonaisuuksia, piirejä ja tasoja.

Tässä luomme rikkaista ja monitasoisista kansanomaisista diskursseista kokonaiskuvia, jotka hahmottuvat useampien eri näkökulmista luotujen eheytysten avulla. Eheytyspyrimykset on rajoitettu aineistollisesti rikkaimpiin tapauksiin.

Yhteenvedon perspektiivi on kerroksellistava. Ensinnäkin arkaaisen voiman, eetoksen, areten ja epistemen piirit nähdään diskurssin suhteellisen itsenäisinä transformaatiotasoina, joiden läpi diskurssiivinen vaikutus toimii. Toiseksi perspektiivissä erottuu kaksi tuon diskurssiivisen vaikutuksen funktion toteuttavaa lausumatyyppiä: vääjämätön koontolausuma ja velvoittava ohjauslausuma. Kolmanneksi diskurssin arkkitehtuuria ja sisäisiä energiakanavia kuvaavia synteesejä luodaan katsomalla kohdetta ensin transformaatiotasojen, sitten päämäärään kulkulinjojen ja lopuksi kokoontaittumisen näkökulmasta. Lisäksi esitetään spekulatiivisia tulkintoja kollektiivisesta tundedynamiikasta.

Historiallisen tulkinnan kannalta yhteenvedon moniulotteisuus johtuu siitä, ettei mikään poissaolevan menneisyyden läsnäoleva kuvaus tai sitä eheyttävä tulkinta voi yksin olla riittävä.⁴⁴⁰ Tässä tapauksessa tätä relativointia vahvistaa vielä se, että tutkijantulkinta viittaa autenttisesti syntyneisiin diskursseihin, joista jäänyttä aukkoista lähteistöä ei voi enää täydentää. Jos rekonstruoimme kunkin tapausdiskurssin aukottomaksi yhdeksi tulkinnaksi, on meillä käsillä fiktio: eheä kokonaisuus, jonka olemassaolosta ei ole todisteita. Fiktiivisesti vääjäämätön eheytyks ei kuulu tämän tutkimuksen piiriin. Toki kaikki relatiivisetkin eheytykset perustuvat eräänlaiseen fiktion. Jokainen jäsentävä periaate luo konstruktion.

Ovatko tapaukset tyypillisiä? Sitä emme voi tietää. Tapaukset ovat ammattirakenteellisesti tyypillisiä, mutta diskurssin tasoisen tyypillisyyden testaaminen on mahdotonta. Voimme vain olettaa, että käsillä on joukko puhdaspiirteisiä työväestön eri ryhmien vallankumouksellisten aatteiden representaatioita. Sosiologis-historiallinen mielikuvi-tus toki kernaasti työstäisi niistä yleistyksen.

440. Ricoeur 1984a ja 1984b, ks. myös Ehrnrooth 1989.

9.9.3. Huomioita diskurssien rakenteista ja voimataloudesta

9.9.3.1. Niinivedenpää

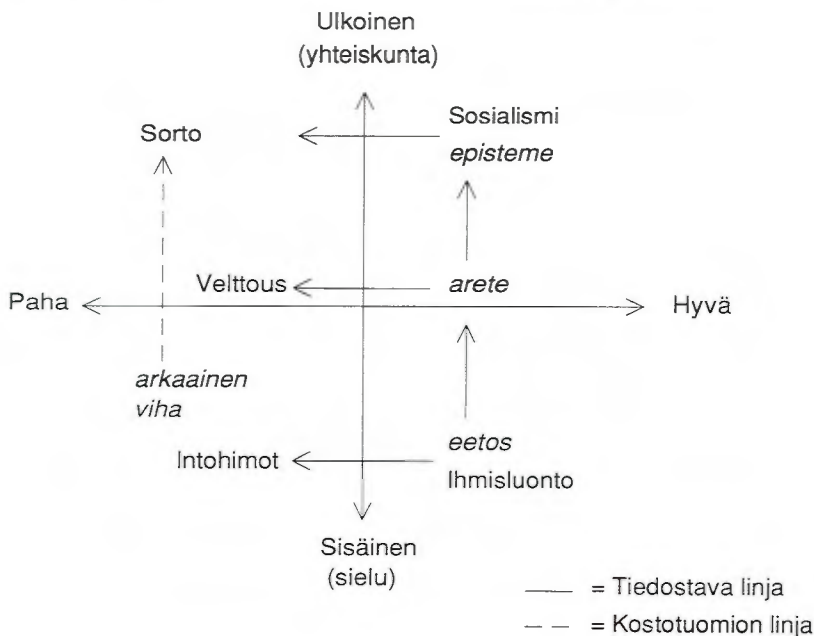
Kansanomaisten diskurssien rikkain versio, niinivedenpääläinen variaatio, ei ole oikeaoppisen marxilainen. Sen suuret opilliset referenssit ovat kehitysoppi, kristinoppi, valistusaate ja marxilaisuus. Niistä se ammentaa historialliset aprioriteettinsa, kyseenalaistamattomuutensa, suuret vääjämättömyytensä. Niihin perustuu myös sen lausumia koontaava ja sen piirejä koossapitävä yksimielisyys.

Yhteisöllisen mentaliteetin kirjoituksen alaistunut muoto on kerkosellinen (kuvio 20). Arkaaisen voiman, eetoksen, areten ja epistemen piirit ovat ikään kuin itsenäisiä johdonmukaisuuden kehittelyn tasoja. Kussakin piirissä kollektiivinen energia kanavoidaan tiettyyn voiman muotoon. Kussakin piirissä diskursiivisen vaikutuspyrkimyksen perustana on tietty suuri vääjämättömyys. Kussakin piirissä koontaavalla yksimielisyydellä on tietty luonne.

KUVIO 20. *Voima, vääjämättömyys ja koontaava yksimielisyys Niinivedenpään diskurssissa arkaaisen voiman, eetoksen, areten ja epistemen piirissä.*

Diskurssin piiri	Voima	Vääjämättömyys	Koontaava yksimielisyys
Arkaainen	Uppiniskaisuus	Olemassaolon taistelu/ Kehitysoppi	Kateus, viha ja kostonhalu
Eetos	Lähimmäisen rakkaus	Luonnonoikeus/ Kristinoppi	Yhteinen hyvä ihmisluonto
Arete	Itsetietoisuus	Hyve on tietoa/ Valistusaate/ Moderni	Yhteinen mielipiteen vapaus
Episteme	Luokkatietoisuus	Sosialismin voitto/ Marxilaisuus	Yhtenäinen liike

KUVIO 21. *Luokkataistelun kaksi tietä: tiedostava ja kostava.*

Piirien yhteenvedo osoittaa paitsi eroavuutta myös yhtenevyyttä. Vaikka koossapitävän yksimielisyyden luonne vaihtelee, sen kollektiivinen perusta on aina sama: sorretut raatajat, koeteltu ihmiskunta, heräävä köyhälistö, yhteenliittynyt köyhälistö. Kyseessä on aina nouseva, oikeuksiaan penäävä yhteisö, joka diskurssissa täyttyy niinivienpäälaisten eletyn elämän kokemuksilla. Se on yhteisö, johon diskursusin kantajat kuuluvat. Paikallisyhteisö on aina etusijalla. Kansainvälinen työväneliikekin katsoo Suomeen ja Niinivedenpäähän.

Yhtenevyudessa on kuitenkin sisäistä eroavuutta. Arkaainen piiri eroaa muista (kuvio 21).

Eetoksen, areten ja epistemen piirit muodostavat tiedostamaan pyrkivän kehityslinjan. Siinä langennut ihminen nousee alunperin puhtaasti ihmisluontonsa voimin kohti sosialismia, jossa vallitsevat vapaus, veljeys ja tasa-arvo. Linja tukeutuu täysin hyvään ja hyökkää sisäistä pahaa (intohimot), välittävää pahaa (velttous) ja ulkoista pahaa (sortaja) vastaan.

Läpi piirien kulkevan tiedostavan linjan paradoksaalinen johdon-

mukaisuus on siinä, että arkaaisen piirin ulkoisen vihollisen ominaisuudet (mässäily, ylenkatse, joutenolo) ja metaforat (petoeläimet) ovat identtisiä eetoksen piirin sisäisen vihollisen ominaisuuksien (intohimot, ylpeys, laiskuus) ja metaforien (pedot) kanssa (vrt. kuvio 19, s. 401). Piirien itsenäisyyttä osoittaa se, että kysymys sisäisen ja ulkoisen pahan vastaavuudesta ei koskaan asetu.

Arkaainen linja kulkee suoraan leimuavasta vihasta sorron kimppuun. Linjaan ei liity kerrostumista eikä paradoksaalisuutta. Se on johdonmukainen koston linja. Sen perustana voi olla psykodynaaminen kerrostuminen ja projektio, jossa hoivaa vaille jäänyt lapsi muuttuu mässäileviä porvareita rankaisevaksi työn jättiläiseksi, mutta tämä kerrostuminen kirjoituksenalaistuu vain metaforisesti ja peitetysti.

Diskurssin arkaainen piiri eroaa tiedostavasta linjasta myös siinä, että se nousee intohimoista vapauteen niitä tukahduttamatta. Yhtenäisen hahmotuksen kannalta se liikkuu kokonaan pahan alueella, nousee sisäisestä pahasta suoraan ulkoisen pahan kimppuun. Tämä kostonuomio ei tarvitse perustekseen kristinoppia, valistusaatetta eikä marxilaisuutta. Se kaartaa kokonaan näiden diskursiivisen vaikutuksen ohi. Puolueen opillisen diskurssin päälinja ei kosketa sitä. Kehitysoppi on sen vääjäämättömyyden ainoa opillinen pohja. Siitä se ottaa tuekseen sen, mikä sille sopii: olemassaolo on taistelua. Muuten se seisoo ylpeästi omilla jaloillaan kuin teloitussyörisen raivoa teoiksi tulkitseva pyöveli.

Kostotuomion perusta on esikristillinen, esimoderni ja esimarxilainen. Kuitenkin diskurssin koontaava voima, yksimielisyyys, antaa sen sille anteeksi, ja niin eetos, joka muuten vainoaa kaikkia sisäisiä ja lähimmäistä loukkaavia intohimoja, jättää sielun sisimmässä leimuvan vihan rauhaan. Kostotuomiota ei vaadita tuomiolle. Eetoksen ja arkaaisen vihan tai kateuden suhde ei tule diskurssin piiriin. Mikään ei katkaise arkaaisen linjan suoraviivaista vaikutusta. Kukaties tässä on eräs vuoden 1918 vallankumouksellisuuden opillisesti selittymätön tausta.

Miksi koontaava yksimielisyyys ei vaadi kostotuomiota tuomiolle? Miksi arkaainen viha ei joudu yhtenäisyyden vaatimusten piiriin? Miksi tiedostava linja ei pureudu kostotuomion arkaaiseen linjaan? Mikä piirsi rajat emopuolueen ohjaavan opillisen diskurssin vaikutuksille?

Saattaa olla, että sosialismin onnellisen päämäärän kokemusperäinen tavoittamattomuus johti diskurssin kokemusperäisen alkuperän

tavoittamattomuuteen. Kun ikuista onnea lähestyvän retoriikan malli on väistämättä sekä rationaalinen että intohimoinen, jää myös sisäisen maailman alkuperäisin voima pyhäksi ja rationaalisesti tavoittamattomaksi. *Vihan leimuava liekki on kokemukselle pyhä niin kuin ikuisen kevään koitto on silmälle tavoittamaton.* Tässä diskurssi on kuin peilikuva Augustinuksen kristilliselle retoriikalle, jonka mukaan ihmisessä säilyneen jumallallisen kipinän syttyessä leimahtaa rakkaus ikuiseen elämään.

Kirjoituksenalaistuessaankaan rakkaus lakkaamattomaan onneen ei ole voinut korvata vihaa koettua onnettomuutta kohtaan inhimillisen voimatalouden arkaaisimmassa piirissä. Heräämiskokemuksen kuvauksessa sielun sisin kipinä ei leimahda rakkauden vaan vihan liekkiin.

Näin on mahdollista, että luottamus enemmistönä olevan köyhälis-tön voittoon, joka on koko kansanomaista työväenliikkeen diskurssia koossapitävän historiallisen vääjämättömyyden kyseenalaistamaton ydin, luo diskursiivisen vaikutuksen mobilisoivaan tasoon porvariviholliselle langetetun kostotuomion peruuttamattoman toimeenpanokäskyn, josta vaikutusfunktion täysin onnistuessa muodostuu liikkeen toimintaa ohjaava historiallinen käsikirjoitus.

* * *

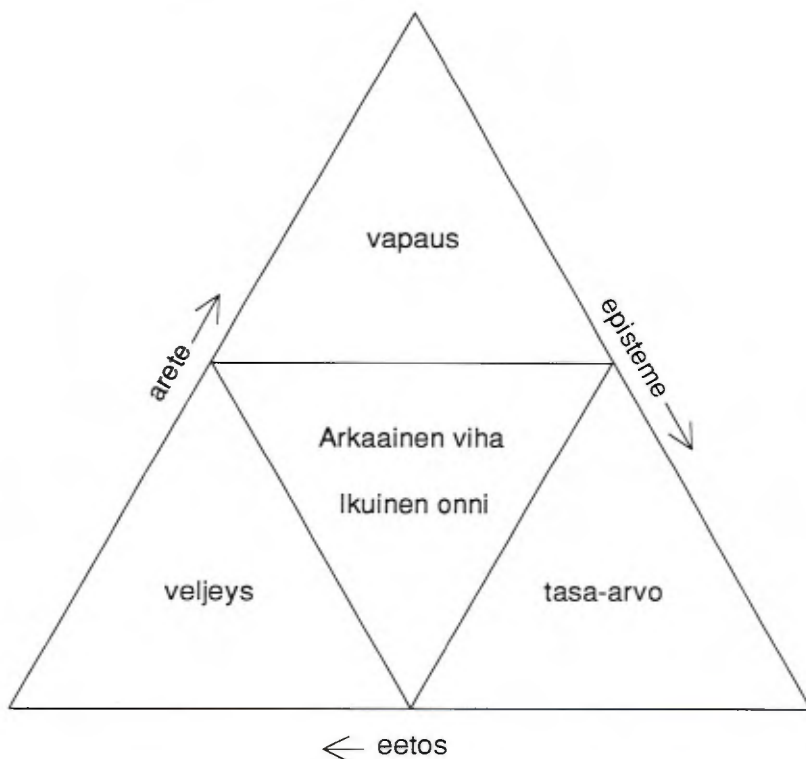
Kattavan kokonaiskuvan luominen edellyttää, että kansanomaista diskurssia jäsentävät kategoriat saatetaan yhteiselle kentälle. Diskurssin piirit, arkaainen, eetoksen, areten ja epistemen, sekä ensimmäisen muodostama kostotuomion linja ja kolmen jälkimmäisen muodostama tiedostava linja on asetettava samaan käsitteelliseen kehikkoon suurta päämäärää jäsentävien vapauden, veljeyden ja tasa-arvon kehien kanssa. Diskurssin kokonaisarkkitehtuuria tarkastelemalla (kuvio 22) voi löytyä rakenteen takainen vääjämättömyys ja siihen perustuva kokonaisuutta koossapitävä koontaava lausuma.

Diskurssin suuren päämäärän tarkoituksia ryvästävillä kehillä on kullakin omat merkitysalueensa. Veljeys on moraalin, vapaus talouden ja tasa-arvo politiikan aluetta.

Ihanaan tavoitteeseen pyrkiviä linjoja on kaksi: tiedostava ja arkaainen. Tiedostava linja on kerrostunut monitasoiseksi, mutta arkaainen linja on yksinkertainen.

Tiedostavassa linjassa eetoksen piiri viittaa sekä moraalin että politiikan alueelle, areten piiri viittaa sekä moraalin että talouden

KUVIO 22. Diskurssin piirit, suuren päämäärän kehät sekä tiedostava ja arkaainen linja.

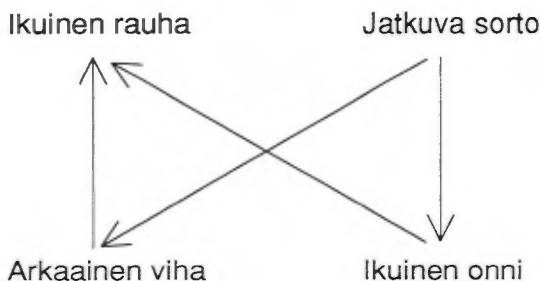

alueelle ja epistemen piiri viittaa sekä talouden että politiikan alueelle. Piirit ovat suhteellisen itsenäisiä, mutta yksimielisyyden koontava voima sitoo ne yhteen.

Arkaaisessa linjassa kostotuomio viittaa kaikille alueille. Suuri päämäärä taittuu esiin kädenkäänteessä, peilin takaa. Arkaainen taistelija kulkee suuren päämäärän ovelta toiselle. Viha leimuaa sielussa ja hän kurkistelee suoraan veljeyteen, vapauteen ja tasa-arvoon. Hän kääntyy vain kohdatessaan tiedostavan linjan paineen. Hän pysyy sen tavoittamattomissa mutta kuitenkin suuren kaipuun kohteen välittömässä läheisyydessä.

Suuressa päämäärässä veljeyden kehä kuuluu sekä eetoksen että areten piiriin, vapauden kehä sekä areten että epistemen piiriin ja

KUVIO 23. Arkaainen viha ja ikuinen onni toisiinsa kytkeytyvänä vastakohtaparina

tasa-arvon kehä sekä epistemen että eetoksen piiriin. Kehät muodostavat suuren kokonaisuuden ja ovat kiinni toisissaan. Päämäärän ytimessä on tavoittamaton kaipuun kohde, onni, ikuinen kevät.

On tietysti hankalaa, että ihanimman kaipuun kohde ja arkaainen viha sijaitsevat samassa tavoittamattomuuden kolmiossa. Näin on siksi, että ne kumpikin ovat tiedostavan linjan tavoittamattomissa. Ne muodostavat vastakohtaparin, joka on ykseys: viha kaipaa ikuista rauhaa ja ikuinen onni on jatkuvan sorron kääntöpuoli (kuvio 23). Tämä selittää myös arkaaiseen linjaan liittyvän kuoleman kaipuun.

Mikä on arkkitehtuurisen rakenteen sidosvoima? Se on edelleen yksimielisyys, mutta nyt kuvio paljastaa sen, että kaikki koontaavan yksimielisyyden lajit ovat toistensa olemassaolon edellytyksiä. Tiedostavan linjan yksimielisyydet eivät voisi toimia yhteisöllisesti velvoittavina jos ne tukahduttaisivat arkaaisen yksimielisyyden ytimen. Yksimielinen suuren päämäärän rationaalinen tavoittelu ei voisi koskettaa joukkoliikkeen tunteenomaista perustaa jos se tukahduttaisi ihanan tavoitteen kaipauksellisen hakemisen. Arkaainen ja tiedostava eivät kosketa toisiaan, mutta ne ovat toistensa edellytykset koko diskurssin kattavassa eheydessä. Yhteinen vääjämättömyys on köyhälistön voitto, tavalla tai toisella. Yhteinen koontaava yksimielisyys on yksi yhteinen tavoittamattoman onnen kaipuu. Suurin koontaaja on kauimpana.

Viimeinen eheytyys pohjautuu piilevän kollektiivisen tunnedyneamiikan spekulatiivisen tulkintaan.

Niinivedenpään köyhälistölle työ on kaiken rikkauden lähde. Työ antaa vaurauden koko ihmisyhteisölle. Työn hedelmät jakaantuvat kuitenkin epätasaisesti, sillä vähälukuinen sortaja on riistänyt itsel-

leen niin paljon, että enemmistö kärsii puutetta, vilua ja nälkää. Riistäjä ei tee työtä vaan laiskottelee. Tämä on väärin. Köyhälistö tekee kaiken työn ja antaa ihmisyyhteisölle kaiken rikkauden mutta kärsii puutetta. Porvaristo vain määräälee eikä anna yhteisölle mitään vaikka kuluttaa ylellisesti. Siksi porvaristolle on langetettu kostotuo-
mio. Heidän köyhälistöltä riistämänsä rikkaudet tulee jakaa tasan ja heidänkin tulee tehdä työtä. Joka ei tee työtä, sitä ei ruokitakaan. Porvaristo on ahnetta, itsekästä ja laiskaa, köyhälistö vaatimatonta, altruistista ja ahkeraa. Köyhälistö on työn jättiläinen, joka kosta-
massäileville riistäjilleen.

Siten työ on kuin kaiken vaurauden tuova rinta. Köyhälistö on rintaa kantava suuri äiti ja porvaristo sitä ahmiva itsekäs vauva. Jotain on mennyt pieleen kun mässäilevä lapsi on kaapannut vallan ja riistää anteliasta jättiläistä. Joutilas lapsi ryhtyköön työhön jos mieli nauttia ravintoa.

Köyhälistön kostonuhma porvaristoa kohtaan nousee samastumisesta kurittavaan vanhempaan. Kyseessä voi olla eletyn kokemuksen projektio: eiköhän Niinivedenpään korven raatajien mökkiperheissä lapset mahdollisimman varhain vieroitettu hoivasta ja otettu hyötykäyttöön avustavana työvoimana. Kostonhaluisen köyhälistön sisällä taisi asua hoivaa kaipaava lapsi.

Tähän viittaa sekin että kaipausten kohteessa, suuressa tavoittees-
sa, köyhälistö saa vihdoinkin nauttia lämmöstä, kylläisyydestä, levosta ja mielenrauhasta. Myös liike ja sen muodostama sosiaalinen yhteisö sinänsä voidaan nähdä kompensaationa hoivan puutteelle, eräänlaisena omahoiva-liikkeenä.

Jos autuudenkaipuu on hoivaa toivovan lapsen, niin yksimielisyyden vaatimus on tässä hahmossa vaikuttavan ankaran vanhemman ääni. Vain yksimielisestä yhteenliittyneestä köyhälistöstä tulee työn jättiläinen, joka antaa äänensä kuulua. Vaalimystiikka on uskoa isomman vanhemman ääneen.

Entä sitten itsetietoisuus, johon itsensä kehittäminen ja sivistäminen tähtää. Se on modernisoitumiseen viittaavan identitettityön tavoiteominaisuus, joka on saavutettavissa kehittämällä ja kasvattamalla itseään. Välineinä ovat luentokurssit, lehdistö ja kirjallisuus. Itsetietoisuuteen liittyy sekä itsenäinen tyyni harkinta että luokkatietoisuus. Se on välittävä tekijä hoivaa kaipaavan lapsen ja vaativan vanhemman välillä. Se on ulospäinkääntynyt yritys eheytyä.

Halu kurittaa ahmivaa lasta eli porvaria voi kääntyä myös köyhälistöön itseensä. Itsestä on juurittava kaikki laiskuuden, nautinnonha-

lun ja itsekkyyden paheet. Diskurssi pyrkii tukahduttamaan sisäisen hoivankaipuun. Vastaavasti rankaisuretkeen liittyy itsetuhoisen piirteenä puoleensavetävä mielikuva kuolemaan menevästä köyhälistöstä, joka roikkuu hirsipuussa ja jonka rinnasta virtaa veri.

9.9.3.2. Palosaari

Palosaaren tehdastyöväen kansanomainen diskurssi on kerrostunut ja runsas samaan tapaan kuin Niinivedenpään maatyöväen. Siinä esiintyvät hyvin kehittyneinä alkuvoiman, eetoksen, areten ja epistemen piirit. Suuren tavoitteen kuvaus on niukempaa ja vähemmän ihanteellista kuin Niinivedellä.

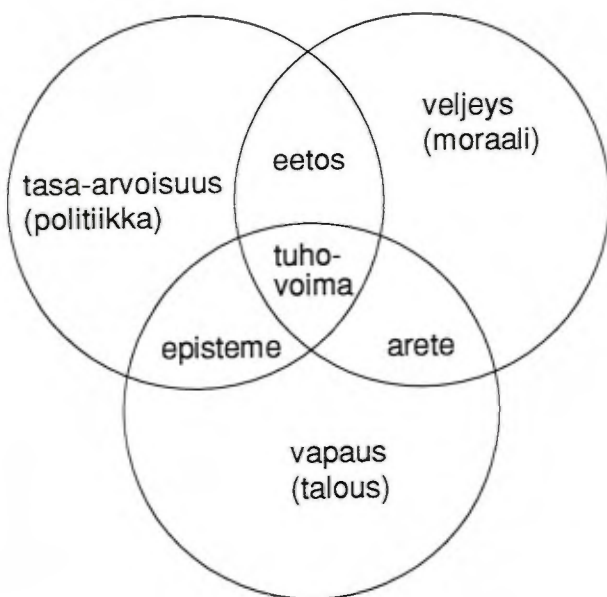
Palosaarelaisessa diskurssissa totena esiintyvät lausumat tuodaan usein näyttämölle vastustajan väitteet kumoten. Porvarit tai papit väittävät sos. dem. liikkeen sanovan sitä tai pyrkivän tähän, mutta he ovat väärässä ja vääristelevät köyhälistön aatetta, joka on tosi ja jonka voitto on historiallisesti välttämätön. Tällainen rakenne liittyy usein kattavimpien ja tärkeimpien totuuslausumien julistamiseen. Diskurssi ei siten elä tyhjiössä vaan jatkuvassa taistelusuhteessa vihollisen diskurssin kanssa.

Jos Niinivedenpään diskurssissa vihan arkaainen linja kulki suoraan ihannoituun onnen päämäärään ohi tiedostavan linjan, niin Palosaaren diskurssissa tuhovoiman arkaainen linja onnistuu kulkemaan oikeudenmukaisuuden puhtaaseen päämäärään tiedostavan linjan *sisällä* (kuvio 24). Tämä perustuu yhteisen vihollisen tunnistamiseen: eetoksen ihmisoikeuksien polkija on ylväs sortaja, areten valistuksen tukahduttaja on likaava taantumusmammona, epistemen järjestäytymisen estäjä on sortajan mahdin ja mammonan palvonta. Näin sinänsä negatiivinen tuhovoima säilyy jatkuvasti diskurssin peruspolariteetin positiivisessa päässä.

Tällaista diskurssia voisi pitää pintapuolisesti valistuksellisenä ja maltillisena mutta tosiasiallisesti räjähdysaltiina toiminnan ohjausvoimana. Sisäänleivottu tuhovoima oli kutsuttavissa esiin aina kun väki haluttiin puhua liikkeelle.

Palosaaren epistemen piirissä artikuloituu toimintaa ohjaavan tiedon ihanne. Luokkatietoisuus on tietoa siitä, miten tulee toimia elämässä. Tiedon ja taidon yhdistelmänä se lähestyy epistemen alkupeleistä antiikin kreikkalaista ideaa päämäärätiedon ja keinotiedon erottamattomana ykseytenä. Siten luokkatietoisuus on nonrationaalinen

KUVIO 24. *Tuhovoima, diskurssin piirit ja päämäärän kehät Palo-
saaren järjestäytyneen tehdastyöväen kansanomaisessa
diskurssissa*

tiedon muoto, joka ohjaa työväenluokan koko elämää ja muodostuu kattokäsitteeksi koko työväenliikkeelle.

Luokkatietoisuus liittyy saumattomasti myös yhteenliittymiseen ja parlamentaarisen tien puolustamiseen. Tästä koontuu kolmivaiheinen mutta saumaton oikeaoppinen menettelytapalausuma. Yhteenliittymisen ja luokkatietoisuus luonnehtivat köyhälistön liikettä, demokratia luonnehtii Suomen poliittista tilannetta ja äänioikeuden käyttäminen luonnehtii köyhälistöliikkeen poliittista toimintaa Suomessa. Tämä lausuma sitoo ensin yhteen liikkeen kvantiteetin (yhteenliittymisen) ja kvaliteetin (luokkatietoisuus) ja kytkee sitten näin muodostuneen sidoslausuman sen kvaliteettiosan (luokkatietoisuus) avulla demokratian puolustukseen (kehittyneet olot) ja parlamentaariseen tiehen (äänioikeuden käyttäminen) ja lopulta sitoo myös kvantiteetin (yhteenliittymisen) ja parlamentaarisen tien (äänioikeuden käyttäminen). Sidostuminen johtaa avaintermien saumattomaan liitokseen. Tällöin yhdenkin osan lausuminen tuo kaikki muut lausuman osat

mukaan lausumattomana mutta kiertämättömänä saatemerkityksenä.

Palosaari tarjoaa paljaan esimerkin siitä, että vaikka parlamentaarisen tien pettymykset herättävät vihaa, se kanavoidaan oikeaoppisesti demokration puolustukseksi. Näin epistemen piirissä poliittisen toiminnan tasolla arkaaisen piirin tuhovoiama ei lopulta enää saakaan mahdollisuutta käydä suoraan vastustajan kimppuun. Varsinainen kamppailu on käytävä parlamentaarisen demokration hillityillä pelisäännöillä. Valistuneen sosialidemokratian kannalta on johdonmukaista, että luokkataistelu on kansanvaltaista.

Tässä esiintyy puhtaimmillaan myös suurlakon jättämä paradoksi: tarvitaan yhteenliittyneen luokkatietoisien köyhälistön ulkoparlamentaarinen joukkoliike jotta osattaisiin parlamentaaristen oikeuksien avulla tehdä ulkoparlamentaarinen joukkoliike tarpeettomaksi. Suurlakon positiivinen kokemus, radikaalin joukkoliikkeen voima, ja sen positiivinen ohjelma ja saavutus, parlamentaarinen demokratio, on luutunut yhdeksi positiiviseksi kokonaisuudeksi, jossa kokemuksen ja saavutuksen välinen kontrastinen jännite on häivytetty näkyvistä. Silti sen runkona on akseli, jonka toisessa päässä on radikaali joukkotoiminta ja toisessa maltillinen parlamentaarinen uudistustyö. Nyt tuo erotteluakseli, jonka kumpikin pää on positiivisesti ladattu, on käännetty ympyräksi.

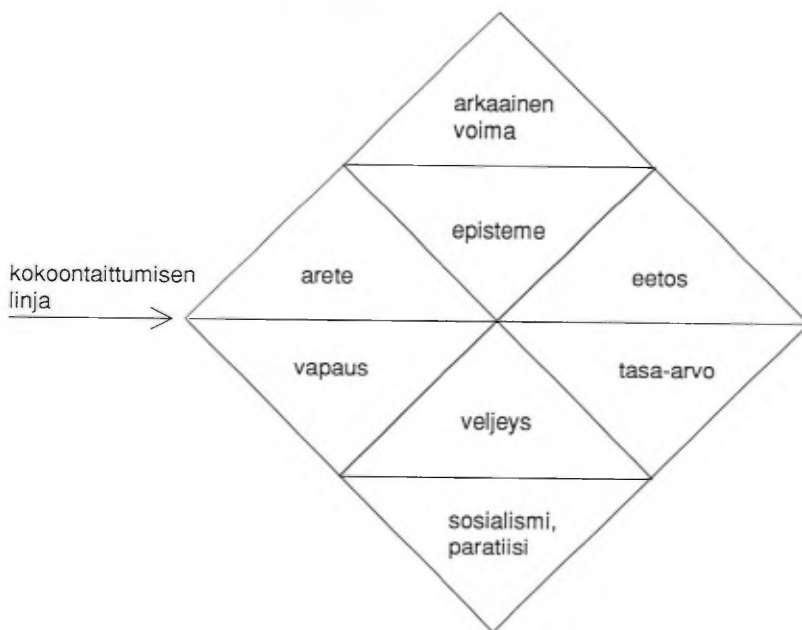
Kukaties tämä ympyrä avautui uudestaan vuonna 1917. Silloin diskursiivisen positiivisuuden painopiste siirtyi vähitellen maltillisesta radikaaliin päähän. Mutta tässä tutkittuna aikana ympyrä pysyi ummessa.

9.9.3.3. Tampere

Tampereen diskurssin koontuminen poikkeaa muista yksimielisyyden vähäisen esilläolon sekä tiedostavan ja arkaaisen linjan nivelty-misen osalta (kuvio 25). Eetoksen, areten ja epistemen piirit koontuvat yhteen limittymällä, sidostumalla syvälle toistensa sisään. Niitä ei sido jatkuva yhtenäisyyden ja yksimielisyyden korostus. Sitä vastoin yhteenliittyminen ja itsetietoisuus esiintyvät diskurssin kaikissa piireissä, edellinen suurlakon vaikutuksena ja jälkimmäinen siitä alkan- van liikkeen sisäisen kehityksen osoittimena.

On huomattavaa, että kaikkein vahvimmin itsetietoisuutta ja sivistysihannetta korostavien Tampereen teollisuustyöläistenkin piirissä kostotuomion oikeutus jäi elämään. Diskurssin luontevin, saumatto-

KUVIO 25. *Kokoontaittuminen Tampereen järjestäytyneiden metallityöläisten kansanomaisessa diskurssissa.*

min kokoontaitos vie arkaaisen voiman suoraan maaliin. Siinä arkaainen voima jää itsetietoisien linjan eettisen arvostelun ulkopuolelle, mutta se säilyttää siihen yhteyden siellä, missä diskurssi hakee voimavaransa suoraan annetusta kollektiivisesta tunnekokemuksesta. Yhteyden välittäjänä toimii areten piirin totuutta rakastava sydän. Se sytyttää järjen valon ja janoaa henkistä kehitystä. Mutta se sytyttää myös mystisen valkeuden roihun ja janoaa kosta. Arkaainen voima naamioituu hyveeksi ja antaa tuen tiedostavalle ja maltilliselle linjalle tai sitten se kulkee avoimesti uhoten vallankumouksen kautta suoraan sosialismiin.

Muista poiketen Tampereen eetos ei ole luonnonoikeudellinen. Siinä valistus ja itsetietoisuus tuovat mukanaan hyvän ja pahan erottamisen sekä yleisinhimillisen oikeuden tunteen. Kun papillisen pimityksen vaikutus lakkaa, ei heräävä oikeudentunto nouse luonnollisten vaistojen täyttämästä sydäimestä vaan valistuksen kehittämästä tietoisuudesta.

Tampereella diskurssiin tulee myös ajatus etujoukosta. Työväestö jakaantuu kahteen osaan. Toinen on nälän näännyttämä, liiallisen työn rasittama ja työttömyysaikojen tylsistyttämä työläisjoukko. Toinen osa työväkeä on vähän paremmassa asemassa olevaa, henkisesti kehittyneempää ja taloudellisesti paremmin voipaa. Tampereen metallityöläiset kuuluvat tähän etujoukkoon, jonka tehtävänä on kehittää itseään henkisesti ja viedä sivistystä huonompiosaisten keskuuteen.

9.9.3.4. Erikoistapaukset: Söörnäinen ja Helsingin kirvesmiehet

Söörnäisen tapaus ilmentää kansanomaista oikeaoppisuutta, jossa yksimielisyyks on emopuolueen diskursiivisen vaikutuksen funktio. Siinä kautskylainen oikeaoppisuus on muuttunut historiallisen prosessin kuvauksesta kostonhaluisen luokkavihan oikeuttamisopiksi: se mikä on välttämätöntä ei ole vapaan tahdon vaikutusta eikä siis kuulu moraalisen arvostelun piiriin.

Tässä tapauksessa tulee paljaana esiin kansanomaisen oikeaoppisuuden koontolausuma. Siinä sorto synnyttää sen kukistavan historiallisen vastavoiman, jonka mahti perustuu sen muodostaneen köyhälistön yksimielisyyteen, joka puolestaan on välttämätön seuraus sorrosta ja sen synnyttämästä vihasta. Näin yksimielisyyks onkin vihan joukkovoimaksi välittynyt muoto ja sitä käyttävä taistelu on sorron esiin pakottama seuraus kuten viha itsekin. Taisteleva köyhälistöliike on historiallisesti välttämätön seuraus sortavasta yhteiskuntajärjestelmästä. (Kuvio 26.) Lausuma on itseensä sulkeutuva välttämättömyys, joka ei edellytä itseään tietoisesti ohjaavaa toimijaa.

Jälleen on diskurssin mobilisoivuuden kannalta olennaista, että tällainen välttämättömyydellä oikeuttaminen korvaa eettisen arvostelun. Oikeaoppisuus jättää luokkavihan tarjoaman käyttövoiman tietoisuuden ulkopuolelle. Se on historiallinen vääjäämätön. Eetoksen kyseenalaistamaton perusta on annettu. Sivistyksen ja valistuksen tehtäväksi jää yksimielisen köyhälistön tietopuolinen kehittäminen. Tämänkään areten piiriin katkeruuden ja vihan arvioiminen ei kuulu.

Ainoa tapaus, jossa arkaaisten voimavarain tuntu ja eettinen arviointi kohtaavat on Helsingin kirvesmiesten erimielisyyksiin reven-

KUVIO 26. *Voima, vääjäämättömyys ja koontaava tekijä Söörnäisten järjestäytyneen työväestön kansanomaisessa oikeaoppisessa diskurssissa arkaaisen, eetoksen, areten ja epistemen piirissä.*

Diskurssin piiri	Voima	Vääjäämättömyys	Koontaava tekijä
Arkaainen	Luokkaviha	Vuosisatainen sorto	Kateus, viha ja kostonhalu
Eetos	Solidaarisuus	Historiallinen pakko	Yhteinen kokemus
Arete	Sivistys	Kehitys/ Historiallinen materialismi	Jalo päämäärä
Episteme	Itsetietoisuus	Edistys	Yhteistoiminta

nyt diskurssi. Se on erikoistapaus, jossa kollektiivisen yksimielisyyden vääjämätön paine on lakannut vaikuttamasta. Yksimielisyyden tunnedynaaminen pohja voitiin tiedostaa vasta kun erimielisyys astui esiin.

10. Sanan valta ja vallankumous

Suomen kansalaissotaa edeltävän työväenliikkeen piirissä sosialismin suuri ja ihmeellinen päämäärä hahmottui monin kuvin ja sitä tavoiteltiin lukuisin tavoin. Aatesuunnan vaikutusvaltaisimman version sisältö ja vallankumouksellinen luonne muuttuivat olennaisesti siirryttäessä työväenliikkeen opinvälittäjien tasolta kiertävien puhujien ja kenttäaktiivien tasoille. Oppimestareiden teksteissä esiintyvä kautskylainen historiallisen kehityksen vaiheita seuraileva ja odottelva determinismi muuntuu kenttäväen käsin tehdyissä kirjoituksissa luonnonoikeudellista tasanjakoa vaativan malttamattoman luokkavihan oikeutukseksi. Eri tasojen eroavuus ei ollut toisensa poissulkevaa sillä sosialidemokraattista puoluetta koossapitävä voima, työväen joukkoliikkeen yksimielisyys, sai ravintonsa yhtä hyvin puoluejohdon oikeaoppisesta kurista kuin kenttäväen arkaaisesta vihastakin. Tarvittaessa ne voitiin sovittaa paitsi edellisen myös jälkimmäisen ehdoilla kuten vuosi 1918 sitten osoitti. Voitiin pysyä liturgiassa mutta voitiin myös siirtyä sanoista tekoihin.

Tässä tutkimuksessa on jäljitetty sitä prosessia, jossa teksteinä ja puheina aineellistuvat aatteet muuttuvat historiallisiksi voimiksi. Tuota prosessia nimitettiin diskursiiviseksi vaikutukseksi ja sitä tutkivaa perspektiiviä vaikutuksenhistorialliseksi. Jäsenyyksen apuvälineitä haettiin Michel Foucault'n diskurssi-käsitteen löyhästä soveluksesta. Vaikka Foucault tutki tiedon arkeologiassaan ennen muuta tieteellisten auktoriteettien tuottamia diskursseja, oli hän itsekkin kernaasti valmis laventamaan perspektiivinsä sovellusalaan mitä moninaisimpien diskurssien alueelle.¹

Varsinaisena kohteena ollutta työväenliikettä tarkasteltiin ensin

1. Foucault 1985/1969, 195.

poliittisena puolueena ja sitten eritasoisten suhteellisen autonomisten diskursiivisten kenttien muodostamana kokonaisuutena. Opillisten auktoriteettien ja opinvälittäjien tasolta kuljettiin puhujakoulutuksen kautta kentällä kiertävän agitaattoripuhunnan tasolle ja lopulta kenttävään paikallisyhteisöllisten diskurssien tasolle. Kysymys siitä, miten aatteet muuttuvat teoiksi, rikastui ja muuttui lopulta muotoon: miten eriaikaiset historialliset aatekerrostumat ja arkaainen tunnedenamiikka lomittuivat työväenyhdistysten paikallisdiskursseihin kirjoittautuvissa kollektiivisissa ohjaimissa. Sosialismin vaikutus tuli joukkoliikkeen kentällä näkyviin suunnanantajana, johon alkuperäiset ja kristilliset uskomukset kääriytyivät. Puhdasoppiselta kannalta ristiriitaiset ainekset sovitettiin eriyttämällä arkaaiset, eettiset, hyveitä koskevat ja poliittista toimintaa ohjailevat lausumat omiksi piireikseen, jotka leikkasivat toisiaan vain koontaavan yksimielisyyden suojassa. Vääjäämättömänä esiintyvä sosialismin aate muuttui historialliksi teoiksi työväenliikkeen vääjäämättömän yksimielisyyden suojassa.

Vuoden 1905 suurlakkokokemus jätti sos.dem. puolueen jäsenistön ja kannattajakunnan keskuudessa elämään kaksi voimakasta oman kokemuksen vahvistamaa vallankumouskäsitystä. Ensinnäkin sen, että suurlakon avulla tehdään vallankumouksia – tätä kutsuin suurlakkoradikalismiksi. Toiseksi sen, että vallankumous, jopa sosialistinen tai kaikinainen vapautus, on tuleva Venäjältä ja pian – tätä nimitin idän toivoksi. Nämä näkemykset elivät pitkään puolueen menettelytapamääritelmän sisällä, vaikka olivatkin ristiriidassa eduskuntakeskeisen poliittisen strategian kanssa. Tilanteen mutkikkuus sisältyi siihen, että myös yksikamarinen eduskunta, josta tuli puolueen poliittisen toiminnan keskeinen areena, koettiin suurlakon saavutukseksi, josta luopuminen ei ollut mahdollista.

Kehitys puolueessa kulki kohti yhä tarkemmin määriteltyä ja selkeämmin perusteltua menettelytapaa. Helsingin puoluekokouksessa 1911 suurlakkoradikalismi ja idän toivo kuopattiin lopullisesti. Tsaarihallinnon lujittuessa kävivät eduskunnan toiminnan rajat yhä ahtaammiksi ja puolueen linjaksi muodostui luokkataisteluvapauden puolustaminen eli ennen muuta pyrkimys säilyttää eduskunnalliset toimintaoikeudet. Menettelytavan linjanvetoa johti kautskylainen oikeaoppinen suuntaus. Luokkataisteluvapauden ohella korostettiin luokkapuhtautta eli pidättäytymistä yhteistoiminnasta porvarillisten puolueitten kanssa. Oikeaoppisen vallankumouskonseption perusteella tulkittiin eduskunta historiallisesti välttämättömäksi edistys-

askeleeksi ja aikanaan, kymmenien vuosien kuluessa, tuleva Venäjän vallankumous porvarillis-demokraattiseksi, joka yksin voisi taata rajoituksista vapaan kansanvaltaisen hallitsemisjärjestelmän myös Suomeen.

Vallankumouskonseptioita tarkasteltiin Suomen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä, puhujakoulutuksessa, agitaattoripuhunnassa ja paikallisissa työväenyhdistyksissä esiintyteinä diskursseina. Diskursiivisen välittymisen tasot muodostuivat suhteellisen itsenäisiksi. Opin kanonisoitujen tekstien kansainvälisten selittäjien käännetyt tulkintatekstit ja selitysten kansallisten välittäjien tuottamat tekstit muodostivat vallankumouskäsitysten kirjallisen kentän. Painetun sanan kentällä käytiin kamppailua diskursiivisesta vaikutusvallasta. Sekä painosmäärien, luettavuuden että puolueen poliittisen menettelytavan perusteella voiton vei niin sanottu oikeaoppinen marxilaisuus. Painettu vallankumous oli kautskylainen. Seuraavaksi alemmalla tasolla puhujakoulutuksen opetuksessa agitaattoreille luennoitiin oikeaoppista marxilaisuutta. Opetettu vallankumous oli kautskylainen. Tästä alemmas mentäessä oikeaoppisuuden vaikutusvalta mureni yleisön paineesta.

Suomessa oikeaoppisuuden olennaisia aspekteja olivat näkemys objektiivisen kehityksen myötä toteutuvan sosialistisen vallankumouksen maailmanhistoriallisesta välttämättömyydestä sekä siihen liitetty käsitys eduskunnasta yhteiskunnan myös vallankumouksellisen uudistamisen välineenä. Tämä konseptio torjui vallankumouksellisen voluntarismin ja ulkoparlamentaarisen aktivismin; niihin sisältyi väärän menettelytaparatkaisun ohella virheellinen arvio yhteiskuntakehityksen vaiheesta. Sosialistista vallankumousta voitiin odottaa kapitalistisen ja imperialistisen kehityksen keskusmaissa. Puolueopistossa rehtori Otto Ville Kuusinen luennoi puolueen tulevalle ideologiselle keskitason kaaderille Rudolf Hilferdingin mainitunmukaista teoriaa finanssikapitalismista. Edvard Gylling puolestaan osoitti Suomen yhteiskuntataloudellista kehitystä koskeissa luennoissaan, että Suomi oli tuolloin vielä maatalousvaltainen maa, jossa proletariaatinkin valtava enemmistö, johon puolueen kannatus perustui, oli maalaisköyhälistöä. Hilferdingin ja Kautskyn teorioiden mukaan taas teollisuustyöväestön yhteiskunnassa saavuttama enemmistöasema oli yksi sosialistisen vallankumouksen perusedellytys. Kaiken kaikkiaan johtavan aseman puoluejohdon sisäisessä sekä alas- ja ulospäinsuuntautuvassa ideologisessa muokkaustyössä otti vallankumouskonseptio, jonka mukaan kaikkea välitöntä vallankumoukseen valmistautumista oli

vältettävä ja sellaisen ilmetessä pyrittävä sitä tukahduttamaan.

Revisionismia ei Suomessa puhtaassa bernsteinilaisessa muodossa esiintynyt lainkaan. Suomalaiset revisionistisen opin välittäjät eivät arvostelleet oikeaoppisuutta vetoamalla Bernsteinin perusteeseihin kapitalismin elinvoimaisuudesta ja keskiluokkien säilyvyydestä. Teesi ns. romahdusteorian kestävämmyydestä sitä vastoin sai eräät opinvälittäjät korostamaan sosialismin hitaan rakentamisen tietä. Suomessa revisionisteiksi nimitettiin usein niitä, jotka kannattivat yhteistyötä edistyksellisten porvarillisten poliittisten voimien kanssa. Kuitenkin tämän 'yhteiskunnallisen parlamentarismen' johtohahmoksi usein nimitetty Yrjö Mäkelin toimi pikemmin oikeaoppisuutta kansanomaistavana opinvälittäjänä kuin revisionismin julistajana. Hänen lentokirjasessaan sosialismi kuvattiin varsin kautskylaisesti taloudelliseksi välttämättömyydeksi ja luvattiin sen mahdollistavan mm. 3-tuntisen työpäivän; viimeainittua näkemystä kunnon revisionisti olisi pitänyt lapsellisena utopismina. Eikä revisionismia yhteistyöparlamentarismiin tarvittukaan, sillä myös Kautskyn opit sallivat yhteistyön edistyksellisen porvariston kanssa.

Radikaalivallankumouksellinen anarkismi esiintyi Suomen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä vain Krapotkinin käännösteksteinä, jotka kuitenkin levisivät melko laajalle. On mahdollista, että ne saavuttivat vastakaikua suurlakkoradikalismin elähdyttämässä joukoissa ja kenties maatyöläisissä, joille Krapotkinin oppi lupasi loistavaa tulevaisuutta pikaisesti toimeenpantavan kommunistisen pakkoluovutuksen jälkeen.

Utopistinen kirjallisuus oli hyvin levinnyttä ja sitä suositeltiin myös agitaattoreille. Tunnetuimpia olivat Edvard Bellamyn utopia industrialistisesta sosialismista, johon oli päädytty porvariston vapaaehtoisen vallastaluopumisen tuloksena ja William Morrisin utopia anti-industrialistisesta käsityöläiskommuunien sosialismista, johon oli päädytty väkivaltaisen luokkataistelun ja kansalaissodan tietä. Edellisessä oli oikeaoppisuuden mukaista tulos, jälkimmäisessä taas siihen johtanut tie.

Syndikalismia Suomessa esiintyi vain eräiden Amerikan kävijöiden kirjoituksissa. Lähinnä Kaapo Murros esitti eduskuntakeskeisen menettelytavan kritiikkiä ja vaati kehittämään voimakkaita ammattiliittoja, jotka voisivat ottaa tuotantokoneiston haltuun luodakseen sosialistisen tuotantojärjestelmän. Puolueen piirissä Murroksen esitykset eivät saaneet lainkaan kannatusta.

Intellektuaalisella kentällä vaikuttaneiden diskurssien tyypillisiä

piirteitä jäsennettiin tarkastelemalla niiden eroja ja yhtäläisyyksiä päämäärien ja keinojen ulottuvuuksilla.

Oikeaoppisen suuntauksen päämääränä oli sosialismi vallankumouksen kautta. Keskeiseksi keinoksi miellettiin julkinen toiminta ja ennen muuta eduskuntatyö; ihanteellinen vallankumousvipusin olisi parlamenttienemmistö. Reformismissa hylättiin etäinen sosialistinen utopia ja asetettiin päämäärät lähelle, lyhyen tähtäimen sosiaalireformeihin ja sitä kautta lisääntyvään työväenluokan hyvinvointiin. Oikeaoppisuuteen reformismia yhdisti eduskuntatyön mieltäminen keskeiseksi keinoksi; kuitenkin siinä, missä oikeaoppiset vaativat ehdotonta pidättäytymistä yhteistyöstä porvarillisten puolueiden kanssa, katsoivat reformistit yhteistyön ja kompromissit välttämättömiksi ja tarpeellisiksi. Anarkistinen radikaalivallankumouksellisuus piti päämääränä vallankumousta ja sosialismia sekä keinona suoraa toimintaa ja joukkotoimintaa väkivaltaa kaihtamatta. Syndikalismissa pyrittiin ammattiyhdistysliikkeen joukkotoiminnan (anarkosyndikalismissa yleislakon) avulla sosiaalireformeihin ja työväestön hyvinvoinnin lisäämiseen (anarkosyndikalismissa sosialismiin vallankumouksen tietä).

Siten oikeaoppisuus ja reformismi erosivat päämäärissä, mutta yhtyivät keinoissa. Syndikalismi (maltillisempi suunta) liittyi reformismiin päämäärissä, mutta erosi siitä keinoissa liittyäkseen radikaalivallankumoukselliseen anarkismiin, joka puolestaan yhtyi päämäärissä oikeaoppisuuteen. Suuntauksista ainoa selvästi nonrationaalinen, antiporvarillinen ja sikäli vallankumouksellinen oli anarkistinen radikaalivallankumouksellisuus, jossa keinot ja päämäärät yhdistettiin: väkivaltainen pakkoluovutustoiminta tässä ja nyt oli jo sosialismin toimeenpanoa.

Suuntausten poliittiset implikaatiot ilmenivät siitä, missä määrin ne olivat valmiita osallistumaan valtiolliseen vallankäyttöön.

Anarkistiselle radikaalivallankumouksellisuudelle keskeistä ja riittävää oli radikaali, mahdollisesti joukkomittainen operointi valtion julkisuusmuodon piirissä (luokkaliikkeet, lakot), mutta myös sen ulkopuolella oikeusvaltion normeja loukaten (suora väkivaltainen toiminta). Syndikalistit tahtoivat myös rajoittaa toimintansa nimenomaan valtion julkisuusmuodon ja osittain kansalaisyhteiskunnan muodostaman organisoitumismuodon (ammattiyhdistykset) piireihin. Oikeaoppisessa luokkataistelusuuntauksessa erottui kaksi poliittista korostusta; toisessa pidettiin keskeisenä puolueen voimakasta ja itsenäistä toimintaa organisoitumismuodon piirissä (puolueen oman or-

ganisaation voimistaminen ja vaaliminen), jota toiminta institutionaalisen muodon (eduskunta, senaatti, komiteat) piirissä ei saanut häiritä (luokkapuhtauden idea); toisessa, maltillisemmassa oikeaoppisuudessa asetettiin eduskunnallisen toiminnan mahdollisuuksien säilyttäminen (luokkataisteluvapauden idea) keskeisimmäksi tavoitteeksi. Poliittisena linjana esiintynyt yhteistoimintahaluinen reformismi oli valmis sitoutumaan astetta pidemmälle valtionhoitoon, toimimaan ennen muuta eduskunnallisessa lainlaadinnassa hakien liittolaisia porvarillisten puolueiden edustajista. Pisimmälle meni ministerisocialistinen suuntaus, jossa ei asetettu mitään varauksia porvarilliseen valtiokoneistoon osallistumiselle.

Kaikki työväenliikkeessä esiintyneet poliittiset suuntaukset argumentoivat kantansa valtiossa toimimiseen samantyyppisellä perustelukaavalla: toiminta valtion muodon x piirissä on riittävää ja aitoa työväenluokan poliittista toimintaa, sen yli meneminen on luopumista työväenluokan periaatteista ja sitoutumista porvarien periaatteisiin ja toimintaan, ja sen alle jääminen on äärimmäisyysliikkeen vahingollista liioittelua ja vaikutusmahdollisuuksien vapaaehtoista luovuttamista porvarillisille voimille. Tässä mielessä kysymys oli vain asteroista. Niihin näytti pätevän sääntö: mitä syvemmälle hahmottumassa olevan porvarillisen valtiokoneiston uumeniin oltiin valmiita menemään, sitä kauemmaksi erkaannuttiin organisoidusta toiminnasta vallankumouksen edistämiseksi. Sääntö esti kehittämästä yhtäaikaaisesti erilaisia poliittisen toiminnan muotoja valtion eri tasoilla yhden ja saman suuntauksen sisällä. Työväenliikkeen kokonaisuudessa suuntaukset lomittuivat.

Oppisuunnat antoivat kuvauksen myös vallankumousta edeltävästä tai muusta lähitulevaisuuden kehityksestä.

Oikeaoppisuuden esittämä kuvaus oli ambivalentti. Toisaalta vallankumousta edeltäisi hidas kypsyminen ja työväenluokan etujen mukaiset reformit edistäisivät vallankumouksellisen tietoisuuden kypsymistä, toisaalta kapitalismin taloudellinen kehitys merkitsi vääjäämättä työväenluokan suhteellista kurjistumista. Revisionistinen suuntaus näki lähitulevaisuuden työväestön taloudellista ja sosiaalista asemaa parantavien reformien täyttämänä mikäli liike vain tajuaisi keskittää voimansa kamppailuun niiden puolesta. Radikaalivallankumouksellinen anarkismi ei sisältänyt lainkaan käsitystä vallankumousta edeltävästä vaiheesta: vallankumous olisi aloitettava pakkoluovutus-toiminnalla välittömästi, tässä ja nyt. Reformeilla ei olisi mitään arvoa. Myöskään anarkosyndikalismi ei antanut reformeille mitään

erityisempää arvoa; tärkeintä olisi lujittaa ammattiliittoja tulevaa tuotannon sosialistista uudelleenjärjestelyä silmälläpitäen.

Puolueen maalaissosialistisen kannattajakunnan kannalta olennaisista saattoi olla myös se, mitä eri oppisuunnat sanoivat maataloudesta ja sen tulevaisuudesta. Oikeaoppisuus korosti maaseudun luokkaristiriitaa pientalonpoikien ja suurtilallisten välillä sekä esitti arvion pientalonpoikaisen tuotantomuodon väijäämättömästä tuhosta. Samalla oppisuunta kuitenkin lupasi teollisuuden kehitystä ja teollisuustyöväestön laajentumista, mikä maalaissosialistille saattoi merkitä kuvaa kaupungista, vapaudesta ja uudenaikaisuudesta. Yksi revisionismin tunnetuin teesi oli se, että maataloudessa pienet ja keski suuret tilat eivät suinkaan katoa vaan lisääntyvät sekä absoluuttisessa määrässä että osuudessa. Radikaalivallankumouksellinen anarkismi puolestaan maalasi hurjan utopiansa nimenomaan maatalouden varaan: pakko-
luovutuksen välityksellä hankittaisiin maata kaikille, tällöin maatalouden tuotantokyky moninkertaistuisi, maataloustyö ei enää veisi kuin puolet päivästä, eikä se olisi raskasta, vaan toisi esiin parhaat puolensa, jotka sille töistä hienoimpana ja jaloimpana on suotu. Maalaissosialistille löytyi kaikista näistä oppiteksteistä omalla tavallaan houkuttelevaa puhuntaa.

Sosialistinen käännöskirjallisuus ei Suomessa vanhan työväenliikkeen kaudella kattanut kaikkia kansainvälisen työväenliikkeen intellektuaalisessa kentässä liikkuneita virtauksia. Aukkoja jäi kolmeen paikkaan. Kautskylaisen oikeaoppisuuden ja anarkistisen radikaalivallankumouksellisuuden välistä jäivät puuttumaan voluntaristiset ei-anarkistiset vallankumoukselliset virtaukset, Luxemburgin maltillinen ja Leninin radikaali versio. Tosin eräitä Leninin silloin vielä oikeaoppisuuden kanssa yhteensopivia näkemyksiä välittyi Suomeen sekundäärikirjallisuuden (Ljadov) kautta. Aktiivinen, taisteleva luokkataistelulinja puuttui intellektuaalisesta kentästä. Toinen aukko jäi revisionismin ja oikeaoppisuuden väliin, josta puuttui Jaurèsin yleisinhimillinen moraalinen ja henkiseen kasvuun uskova käsitys inhimillisen edistyksen kasautumisen kautta toteutuvasta sosialismista. Kolmannen aukon voi sijoittaa revisionismin ja radikaalivallankumouksellisuuden väliin, josta puuttui Sorelin syndikalistinen, pragmaattinen ja voluntaristinen yleislakkovallankumouksellisuus. Tämä aukko on ehkä merkitsevin. Elihän suomalaisessa työväenliikkeessä marraskuun suurlakon jälkeen, varsinkin Viaporin kapinaan asti, vahva usko yleislakon ihmeitä (= vallankumouksen) tekevään vaikutukseen. Opillisesti kehitelty suurlakkokumouksellisuus ei amerikkalai-

sen kokemuksen jälkeenkään ilmaantunut työväenliikkeen intellektuaaliseen kenttään.

Puoluejohdon ohjailman agitaatiotoiminnan kehityksessä erottui suurlakon jälkeen kolme vaihetta. Ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleja 1907 edelsi vilkas kenttäagitaatio. Toisessa vaiheessa painopiste siirtyi alueellisilla luentokursseilla tapahtuneeseen paikallisten työväenliikkeen aktiivien ja mielipidejohtajien sivistämiseen ja valistamiseen. Kolmannessa vaiheessa toimintansa aloitti 1911 joka-vuotiseksi suunniteltu puolueopisto, jonka kursseilla koulutettiin puolueen ja ammattiliittojen ammattitoimitsijoita. Näin puolueen aktiviteetti siirtyi ensimmäisen asteen suorasta agitaatiotoiminnasta toisen asteen epäsuoraan valistustoimintaan, väenjoukkojen agitoinnista valistajien valistamiseen. Sisällöllisesti agitaatiota pyrittiin kehityksen kuluessa ohjailmaan pois olevan kurjuuden luokkavihaa lietsovasta kuvailusta ja tulevan sosialistisen onnelan uskonnollisiin tunteisiin vetoavasta maalailusta. Agitaattoreita koulutettiin kurssilla omaksumaan odotteleva passiivinen vallankumouskonseptio ja opit luokkataisteluvapauden ja luokkapuhtauden vaalimisesta.

Agitaattori- ja toimitsijakoulutukseen rekrytoituneiden sosiaalisten taustojen tarkastelu antoi aihetta olettaa, että puolueen ideologisen kaaderin ja maalaissosialistisen kannattajakunnan välit jäivät etäisiksi. Ideologinen kaaderi rekrytoitui lähes täysin maalaissosialistien ulkopuolelta; korostuneita sosiaaliryhmiä olivat ensiksi nahka- ja jalkinekäsiyöläiset 1906 ja sitten liikennealan työläiset ja palvelualan työntekijät 1913. Kaiken kaikkiaan jäsenistöön verrattuna puolueen toimihenkilöt tulivat suurelta osin joko kulttuurisesti keskiluokkaa lähellä olevista tai hyvätulolisista ammattiryhmistä. Eduskunnassa toimivan vaalipuolueen edustajat ja toimitsijat muodostivat vähitellen oman ammattipoliittikkojen ryhmittymän.

Puolueoppineiston kaikilla tasoilla maalaissosialismi jäi vaille edustusta. Tuleva puolueen toimihenkilö oli tyypillisesti joko ammattitaitoinen työläinen tai käsityöläinen. Näin kaikkein vaistonvaraisin maalaissosialistinen mentaliteetti jäi puuttumaan siitä kerrostumasta, joka välitti rivijäsenten henkistä ainesta puoluejohdolle ja päinvaltoin. Tämä saattoi edistää myös sitä mutkikasta kätkemisprosessia, jossa arkaainen luokkaviha koteloitui kentälle virallisen valistushengen ja poliittisten artikulaatioiden ulottumattomiin.

O. V. Kuusisen Puolueopistossa tarjoama kuva sosialismista ja siihen johtavasta vallankumouksesta oli korostetun ulkopuolinen. Pohjimmiltaan finanssikapitalismin kehitys muokkaa kaiken valmiik-

si, työväenliikkeen tehtäväksi jää vain työväenjoukkojen organisointi ja tietopuolinen valmistaminen sekä kehityksen asteen seuraaminen vallankumouksen osuvaa ajoittamista silmälläpitäen. Kuva on abstrakti eikä sisällä yhteiskunnan konkreettisen taloudellisen uudistamisen ohjelmaa.

Abstrakti ja yleinen ei herätä intohimoja eikä taistelunhalua. Vallankumouksellisuus syntyy yleensä konkreettisista kuvista ja vaatimuksista. Niinpä työväenyhdistysten kansanomaisten diskurssien piirissä vaikuttikin tuolle Puolueopistossa tarjotulle teoreettiselle kuvalle suorastaan vastakkainen elinvoimainen visio sosialismista ja siihen johtavasta kumouksesta. Kaikki on kiinni työväenliikkeen määrällisestä mahdista, jota käytetään porvarit maahan iskevän kostotuomion toimeenpanemiseen. Sosialismi palauttaa alkuperäiset luonnonoikeudelliset ihmisoikeudet kunniaan ottamalla riistäjiltä pois sen mikä kuuluu kaikille.

Mutta jo puhujien kenttäagitaatiossa irtaannuttiin oikeaoppisesta liturgiasta. Puhunta kehittyi vähitellen kaksivaiheiseksi ja kaksihaikeiseksi. Aluksi hallitsevaa oli järjestäytymättömiin tai vasta järjestäytyneisiin joukkoihin suuntautuva herätys- ja vaaliagitaatio, mutta ensimmäisten vaalien jälkeen kiertävään kenttäagitaatioon asetetuissa suurissa toiveissa petyttiin ja kehitys kulki vähitellen kaksoisagitaatioon, joka vakiintui 1910-luvulle tultaessa. Siinä ulkoinen kiihotuspuhunta erotettiin sisäisestä valistuspuhunnasta. Ulkoinen kiihotus oli kiertävää herätys- ja vaaliagitaatiota, joka suunnattiin järjestäytymättömään työväestöön. Sisäinen valistus oli luentokurssien muodossa tapahtuvaa kasvatus- ja sivistystyötä, joka suunnattiin aktiiviseen järjestöväkeen. Kaksoisagitaatioon liittyi myös luottamus kaksivaiheiseen vaikutukseen: luentokurssien valistamista järjestöaktiiveista tuli oman ympäristönsä herätys- ja vaaliagitaattoreita joko paikkakuntaa kiertävinä puhujina tai ainakin naapurustoa kiertävinä kotiagitaattoreina.

Agitaatiopuhunnan määrällinen huippu saavutettiin vuonna 1908, jolloin koko maassa järjestettiin yhteensä 10 668 puhetilaisuutta eli vajaat 30 päivässä. Puhunnan volyymin ja kattavuuden vuosittaisen vaihtelun ja reaalisen vaalikannatuksen vuosittaisen vaihtelun väliset korrelaatiot ovat sangen vahvoja, mikä johtuu molempien pääosin laskevasta trendistä. Sitä vastoin vaalikannatuksen alueellinen vaihtelu ei juurikaan selity puhunnan volyymin tai sen kattavuuden vaihtelulla. Kun puolueen orgaaneissa vähitellen luovuttiin uskosta puhunnan vaikutuksiin, perustui se vaikutelmaan, joka vastaa tässä tutkimuk-

nessa saatua tulosta. Puhunta ei kyennyt nostamaan vaalikannatusta ellei se noussut muista syistä.

Puhunnan volyymin ja kattavuuden kehitys koko maan tasolla noudattelevat puolueen jäsenmäärän kehitystä. Vaikuttaa siltä, että puhunnan määrällinen vaihtelu kytkeytyi aika tavalla vahvemmin nimenomaan puolueen organisatorisen voiman kuin sen parlamentaarisen voiman vaihteluun.

Kiertävän puhujan virallisenä toimeksiantona oli puhua puolueen ohjelman ja vaaliohjelmien perusteella. Säilyneiden puhekonseptien, piirijärjestöjen vaalijulistusten, muistelmien, kansanomaisen muistitiedon ja aikalaiskirjallisuuden perusteella näyttää kuitenkin siltä, että oikeaoppisuus sulautui osaksi herättävää julistusta ja jäi usein tehokkaampien sisältöjen jalkoihin. Kiertävien puhujien palopuheiden sisällön esiin nousevin osuus perustui riiston kokemuksen, jyrkkien sosiaalisten ja eettisten kontrastien sekä tämänpuoleisten autuudenlupausten esittämiseen.

Kiihottava vaikutusenteko ei perustunut sosialidemokraattiseen oppisisältöön vaan tunnedynaamisen intensiteetin luomiseen. Negatiivinen intensiteetti luotiin herättämällä luokkavihaa ja positiivinen intensiteetti herättämällä tämänpuoleinen paratiisinkaipuu. Luokkavihan herättäminen perustui kateuden ja vihan kanavoimiseen, paratiisinkaipuun herättäminen perustui rakkauden ja kaipauksen kanavoimiseen. Näyttää siltä, että vaikutuksenteossa vihan kanavoiminen oli johtava periaate.

Eri lähteistä koottuun puhujaluetteloon kertyi 586 puhujaa. Henkilöarkistoja löytyi 41, ja puhekonsepteja löytyi kymmenestä arkistosta. Esimerkinomaisesti eritelty kolmen puhujan puhekonseptit viittaavat kukin erilaiseen vaikutuksenteon tapaan. Hilja Pärssisen puhe perustui mahdollisesti luokkavihan varovaiseen herättämiseen. Matti Paasivuoren puheista toinen perustui sekä luokkavihan että onnenkaipuun herättämiseen ja toinen, nuorisolle suunnattu, julistavaan velvoittavuuteen. Kössi Ahmalan kirjoitettu puhe perustuu suuren onnenkaipuun ja sen oikeuttaman aggressiivisuuden herättämiseen. Esimerkit tukevat oletusta oppisisällön toissijaisuudesta siinä vaikutuksenteossa, johon kiihottavan puhunnan oli määrä pyrkiä.

Eri vallankumousopillisten virtausten kenttävastaanoton tutkimusta varten vertailtiin oppisuuntien sisältämiä lupauksia ja muodostumisen prosessissa olevan työväestön eri ryhmien tilannetta vuosisadan alun yhteiskuntarakenteellisessa murroksessa. Vertailujen tuloksena päädyttiin niin kutsuttuun vastakaikuhypoteesiin eri oppisuuntien to-

dennäköisistä kannattajaryhmistä.

Oikeaoppisuuden ideaaliseksi kannattajaryhmäksi nähtiin ensisijaisesti teollinen työväestö, mutta eduskuntakeskeisyytensä vuoksi myös torppariväestö ja maatyöläiset. Reformismin todennäköinen kannatuspohja löytyi ammatillisesti erikoistuneiden käsityöläisten tai käsityömäistä teollisuus- ja rakennustyötä tekevien taitotyöläisten piiristä; torppareitakin pienviljelyyn uskova revisionismi saattoi puhutella. Myös syndikalismi olisi voinut saada kaikupohjaa ammattityöläisten ryhmistä korostaessaan itsenäisen ammattiyhdistysliikkeen merkitystä. Radikaalivallankumouksellinen diskurssi oli ilmeisesti paljon vähäisempi laajuudeltaan kuin sille otollinen toiminnallinen pohja, jota otaksuttavasti olivat ennen muuta epävarmoissa oloissa elävät kiertävät kausityöläiset ja osa maatyöläisistä, joiden asema yhteiskunnallisessa murroksessa oli kaikkein huterin. Puolueen ideologisen kaaderin sosiaalisesta taustasta saatujen tietojen katsottiin voivan tukea tätä hypoteesia eri oppisuuntien yhteiskunnallisesta kiinnittymisestä. On kuitenkin muistettava, että työväenliikkeen intellektuaalisella kentällä esiintyneet muut suuntaukset olivat oikeaoppisen valtavirran rinnalla vain vähäisiä puroja.

Vastakaikuhypoteesin osuvuutta koeteltiin erittelemällä paikallisten työväenyhdistysten kansanomaisia mentaliteetteja jotka artikuloituivat diskursseiksi käsinkirjoitetuissa lehdissä.

Paikallisten työväenyhdistysten käsinkirjoitetuissa lehdissä painetun ja puhutun vallankumouksen vaikutus sekoittui ehkä vieläkin alkuperäisempiin kansanomaisiin käsityksiin ja tunnedyndamiikkaan, joista tärkeimpiä olivat kansaomainen luonnonoikeudellinen ja autuudenkaipauksellinen kristillisyy, arkaainen uppiniskaisuus, viha ja kostonhalu sekä äärimmäisen mustavalkoinen yhteiskuntakäsitys. Käsinkirjoitetussa vallankumouksessa oikeaoppisesti tiedostava ja arkaaisesti kostava linja kietoutuivat yhteen. Sen vuoksi kansanomaisen vallankumousopin vaikutus saattoi vaihdella tilanteen ja artikulatiotason mukaan.

Sosialismissa vallankumous käsitettiin joukkojen historialliseksi teoksi.

Kansanomaiset diskurssimuodot kuvastavat vallankumousopin varsinaisia vaikuttavia muotoja. Niitä eriteltäessä erottuu neljä piiriä: arkaaisen tunnedyndamiikan piiri, yleisinhimillisten eettisten intentioita ohjaavien käsitysten eli eetoksen piiri, itselle asetettujen tietois-
ten sivistyshyveiden eli areten piiri ja työväenliikkeen poliittisen tietotaidon määrittelyn eli epistemen piiri. Piirit ovat suhteellisen

itsenäisiä mutta koontuvat yksimielisyyden vaikutuksesta yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Usein metaforiset kuvat antavat diskurssin piireille kyvyn viitata ulkoiseen todellisuuteen alueella, joka on vääjämätön. Esimerkiksi veden mahtava pyörre, hyviä hedelmiä tuottava puu ja liikkumaton vuori voivat kuvastaa diskursiivisten piirien aistimellista luonnetta kollektiivisten representaatioiden kirjoituksen-alaistumisessa. Työväestön eri ryhmiä edustavissa tapauksissa eri piirit saavat hieman erilaisen luonteen.

Kunkin yhteisöllisen tapausdiskurssin eheys pohjautui loogiselta kannalta paradoksaaliseen, mentaaliselta kannalta kollektiiviseen, psykodynaamiselta kannalta tiedostamattomaan ja diskursiiviselta kannalta vääjämättömään tasapainoon. Yhdenmukaisuus tai yksimielisyys, jota kaikissa työväenyhdistyksissä pidettiin taistelevan köyhälistön ylimpänä arvona, toteutui jäsenille uskottavana lausumien koontumisena. Lausumat saavat erilaisia moraalisesti, poliittisesti, emotionaalisesti ja eettisesti latautuneita arvotuksia ja kasaantuvat rykelmiksi, jotka muodostivat yhteisöllisesti uskottavan ja sikäli tasapainoisen kokonaisuuden.

Vastakaikuhypoteesi osoittautui kokonaisuudessaan oikeansuuntaiseksi. Maatyöläisten tapausdiskurssissa arkaaisen kostavan linjan ja tiedostavan linjan rinnakkaiselo yksimielisyyden suojassa ilmensi radikaalivallankumouksellisuuden ja kautskylaisuuden sovittamista. Tunnedynamiikan vahvuus puolestaan viittasi siihen, että oppien diskursiivinen vaikutus oli toissijaista. Kollektiivisen yksimielisyyden ensisijaisena tekijänä säilyi sittenkin eletyn elämän ravitsema tunnedynamikka. Metsä- ja uittotyöläisten tapauksessa luonnonoikeudellisesti motivoitu työvelvollisuus oli ihmisarvon mitta: laiskoilla porvarilla ei olisi oikeutta syödäkään. Vastakaikuhypoteesi sai sikälikin tukea, että radikaalivallankumouksellinen kostotuomio julistettiin avoimesti. Toisaalta oikeaoppisuus esiintyi vain ohuehkona luottamuksena parlamentaarisiiin uudistuskeinoin. Oikeastaan sosialidemokraattista diskursiivista vaikutusta varhaisempi luonnonoikeudelliseen ja kristilliseen ajatteluun sekä luontomystiseen hahmottamiseen pohjautuva omaperäinen näky oli tämän tapauksen vaikutusvaltaisin tekijä. Saha- ja puutyöläisten kohdalla oikeaoppisuus oli alisteista radikaalivallankumoukselliselle uhmalla. Jopa äänestäminen oli julkilausutusti paitsi luokkatietoinen myös porvariviholliseen kohdistuva kostonhaluinen teko. Tuossa teossa muuttui koetuksi historiaksi sekä arkaaisen linjan tunnedynamikka että tiedostavan linjan diskursiivisen vaikutus. Teollisuustyöläisten diskurssi oli vähemmän

oikeaoppinen kuin vastakaikuhypoteesi oletti. Siinä arkaainen radikaalivallankumouksellisuus oli leivottu oikeaoppisuuden sisään niin, että valistuksellisuus ja maltillisuus olivat vain pintapuolisia tekijöitä. Toisaalta juuri Palosaaren diskurssi tuotti oikeoppisen menettelytapalausuman, joka valjastaa yhteenliittymisen, kehittyneet olot ja yksimielisyyden äänioikeuden käyttämisen eteen. Tällaista diskurssia voisi pitää pintapuolisesti valistuksellisenä ja maltillisena mutta tosiasiallisesti räjähdysalttiina toiminnan ohjausvoimana. Sisäänleivottu tuhovoima oli kutsuttavissa esiin aina kun väki haluttiin puhua liikkeelle. Ammattitaitoisten teollisuustyöläisten oikeaoppinen tiedostavuus oli vahvaa, mutta sekään ei voinut estää radikaalivallankumouksellisen kostotuomion julistamista. On olennaista, ettei oikeaoppisuus edes työväenluokan etujoukkona itseään pitävän ryhmän piirissä kajonnut arkaaiseen vihaan.

Kuvatessaan tarkoitustaan paikallisten työväenyhdistysten puhujaseurat, puhuja- ja keskusteluseurat tai kehitysklubit korostivat tavatoman usein yksimielisyyttä. Mikäli jokin hyväksytty auktoriteetti, kuten kristinuskko tai marxismi, tai yhteinen uskomus, kuten luottamus porvariston pahuuteen, ei turvannut ehdotonta yksimielisyyttä, otettiin käyttöön äänestys. Yksimielisyyden suoja haluttiin ulottaa myös yksityisasioihin, niin ulkoisiin kuin sisäisiin. Yhteiskunnallisen ja poliittisen murroskauden hajoittaessa vanhaa tasapainoa kansanomaisen työväenliikkeen hankkeena ei ehkä ollutkaan yksilöityminen vaan yksimielistyminen. Kasvatuksen ihannehahmona ei ollut yksilöitynyt moderni kansalainen vaan kollektiiviinsa tiukasti kuuluva työläinen. Itsetietoisuus ei saanut merkitystään yksilöllisyydestä vaan yhteisöllisyydestä. Peruspaheita oli kaksi: huvittelunhalu ja itsekeskeisyys. Ne ovat nautinnonhaluisen ja egoistisen yksilön määreitä. Oli tukahdutettava itsekäs yksilö ja kasvatettava itsestä siveellisesti puhdas kansainvälisen työväenliikkeen taistelija. Tämä eettisten kasvuihanteiden taso, diskurssin sisin velvoittavuuden piiri oli pikemminkin antimoderni kuin moderni. Sen sisältö ja vaikutusperusta nojasivat lokaaliseen yhteenkuuluvuuteen.

Kaikissa kansanomaisissa diskursseissa porvaristolle julistetun kostotuomion perusta oli esikristillinen, esimoderni ja esimarxilainen. Siitä huolimatta diskurssin koontaava voima, yksimielisyys, antoi kostotuomion anteeksi, ja niin eetos, joka muuten vainosi kaikkia sisäisiä ja lähimmäistä loukkaavia intohimoja, jätti sielun sisimmässä leimuavan vihan rauhaan. Kostotuomiota ei vaadittu tuomiolle. Eetoksen ja arkaaisen vihan tai kateuden suhde ei koskaan tullut

diskurssin piiriin. Kollektiivisen tukahduttamisen paradoksaalisessa logiikassa ei mikään voinut katkaista arkaaisen linjan suoraviivaista vaikutusta. Kukaties tässä on eräs vuoden 1918 vallankumouksellisuuden opillisesti selittymätön tausta.

Proletaariseen kärsimykseen liittyi sitkeys, uppiniskaisuus ja raatajan ylpeys, sillä hänen työnsä oli luonut kaiken vaurauden. Diskurssin piiriin tuleva kostotuomio sai oikeutuksensa suoraan kärsimyksestä ja ylpeydestä: koska työ on kaiken vaurauden lähde, on sen luomat rikkaudet otettava pois yltäkylläisyydessä kylpeviltä riistäjiltä. Tapahtui hieno siirtymä vihasta moraaliin. Koska työ oli velvollisuus ja hyve, työkansan tuntema vaistomainen kostotuomion nälkä muuttui yleväksi tehtäväksi: ”Sinä olet määrätty taistelemaan ihmisyyden puolesta ja vääryyttä vastaan – maailmassa vallitsevan hyvän ja pahan kesken”². Köyhälistöstä oli tullut valittu kansa. Sen kärsimystie oli pyhä. Sen pelastus oli ihmiskunnan pelastuksen ehto.

Kun viha ja uppiniskaisuus saivat perusosan suuressa taistelussa, joutui muu perimmäinen negatiivinen tunnedynamiikka moraalikasvatuksen kohteeksi. Toiset yleispätevässä moraalisissa paheisiin luettavat ominaisuudet, ahneus, kateus, itsekkyyys, velttous ja ylpeys, siirrettiin viholliskuvaan. Vain viha sai jäädä. Siitä tuli taistelutahdon pohjatunne siinä missä haaveellisen puolen pohjatunne oli suureen päämäärään kohdistettu rakkaus ja kaipuu.

Kuva kaukaisesta tavoittamattomasta päämäärästä on positiivisessa suhteessa ulkoisen ja negatiivisessa suhteessa sisäisen viholliskuvan kanssa. Vihollinen elää laiskana kuin paratiisissa. Sosialismi toivekuvana on samanlainen paratiisi, jossa ei tarvitse raataa.

Kollektiivisesta tunnedynamiikasta kumpuavat tasa-arvopyrkimykset ja sosiaalinen tasaaminen voivat olla ilmaisia yleiselle toiveelle hävittää kateus ja ahneus. Haaveellisen odotuksen mukaan pahuus ja viha katoavat kun kateuden kohde eliminoidaan. Koittaa autuas onnen ja rauhan tila.

Miksi kansanomaisten diskurssien piirejä koontaava yksimielisyys ei asettanut kostotuomiota eettisen arvostelun kohteeksi? Miksi arkaainen viha ei joutunut yhtenäisyyden vaatimusten piiriin? Miksi tiedostava linja ei pureutunut kostotuomion arkaaiseen linjaan? Mikä piirsi rajat emopuolueen ohjaavan opillisen diskurssin vaikutuksille?

2. Mitä tahansa teemme ja jätämme tekemättä; Niinivedenpään sos.dem. nuorisosaston lehti Murtaja n:o 2, 1912.

Ensimmäinen selitys: retorinen malli tuotti diskurssiin sisäisen mutta ulkoisesti pakottavan vääjäämättömyyden.

Saattaa olla, että sosialismin onnellisen päämäärän kokemusperäinen tavoittamattomuus johti siihen, että diskurssin kokemusperäinen alkuperä jäi tavoittamatta. Kun ikuista onnea lähestyvän retoriikan malli on väistämättä sekä rationaalinen että intohimoinen, jää myös sisäisen maailman alkuperäisin voima pyhäksi ja rationaalisesti tavoittamattomaksi. Vihan leimuava liekki on kokemukselle pyhä niin kuin ikuisen kevään koitto on silmälle tavoittamaton. Tässä diskurssi on kuin peilikuva Augustinuksen kristilliselle retoriikalle, jonka mukaan ihmisessä säilyneen jumalallisen kipinän syttyessä leimahtaa rakkaus ikuisen elämään.

Näin on mahdollista, että luottamus enemmistönä olevan köyhälis-
tön voittoon, joka on työväenliikkeen kansanomaista diskurssia koos-
sapitävä kyseenalaistamaton ydin, muuttuu historian liikkeellepane-
vaksi voimaksi; näin on mahdollista, että diskursiivinen vaikutus-
funktio toteutuu, kun vaikutuksen mobilisoiva taso täyttyy alkuperäi-
sellä kokoavalla voimatekijällä; näin on mahdollista, että sanat todel-
lakin muuttuvat teoiksi, kun porvariviholliselle langetetusta kostotuo-
miosta muodostuu työväenliikkeen toimintaa ohjaava historiallinen
käsitkirjoitus.

Toinen selitys: sosialidemokratia ei valistuksellisuudessaankaan
voinut koskea arkaaiseen vihaan, sillä sen tavoitteleva työväenjouk-
kojen yksimielisyys lepäsi paikallisyhteisöllisellä tasolla juuri tuon
kollektiivisen tunnedyneamiikan perimmäisen ytimen varassa.

Kansanomaisen diskurssin arkkitehtuurisen rakenteen sidosvoima-
na on aina yksimielisyys, jonka eri lajit ovat toistensa olemassaolon
edellytyksiä. Tiedostavan linjan yksimielisyydet eivät voisi toimia
yhteisöllisesti velvoittavina, jos ne tukahduttaisivat arkaaisen yksi-
mielisyyden vaistonvaraisen sisällön. Suuren päämäärän rationaalinen
tavoittelu ei voisi koskettaa joukkoliikkeen tunteenomaista perustaa,
jos se tukahduttaisi ihanan tavoitteen kaipauksellisen hakemisen. Ar-
kaainen ja tiedostava eivät kosketa toisiaan, mutta ne ovat toistensa
edellytykset koko diskurssin kattavassa eheydessä.

On huomattavaa, että kostotuomion oikeutus jäi elämään myös
siinä diskurssivariantissa, jossa vahvimmin korostettiin itsetietoisuut-
ta ja sivistysihannetta. Tässä ammattitaitoisten teollisuustyöläisten
diskurssissa luontevin, saumattomin kokoontaitos vie arkaaisen voi-
man suoraan maaliin. Siinä arkaainen voima jää itsetietoisuuden linjan
eettisen arvostelun ulkopuolelle, mutta säilyttää siihen yhteyden siel-

lä, missä diskurssi hakee voimavaransa suoraan annetusta kollektiivisesta tunnekokemuksesta. Yhteyden välittäjänä toimii areten piirin totuutta rakastava sydän. Se sytyttää järjen valon ja janoaa henkistä kehitystä. Mutta se sytyttää myös mystisen valkeuden roihun ja janoaa kosta. Arkaainen voima naamioituu hyveeksi ja antaa tuen tiedostavalle ja maltilliselle linjalle tai sitten se kulkee avoimesti uhoten vallankumouksen kautta suoraan sosialismiin.

Kolmas selitys: oikeaoppisuus deterministisenä historianfilosofiana antaa mahdollisuuden unohtaa vapaa tahto ja siihen liittyvä valinnan moraalinen arvostelu.

Kansanomaisista oikeaoppisuutta ilmentävässä tapauksessa yksimielisyys on emopuolueen diskursiivisen vaikutuksen funktio. Siinä kautskylainen oikeaoppisuus on muuttunut historiallisen prosessin kuvauksesta kostonhaluisen luokkavihan oikeuttamisopiksi: se, mikä on välttämätöntä, ei ole vapaan tahdon vaikutusta eikä siis kuulu moraalisen arvostelun piiriin. Tässä tapauksessa tulee paljaana esiin kansanomaisen oikeaoppisuuden koontolausuma. Siinä sorto synnyttää sen kukistavan historiallisen vastavoiman, jonka mahti perustuu sen muodostaneen köyhälistön yksimielisyyteen, joka puolestaan on välttämätön seuraus sorrosta ja sen synnyttämästä vihasta. Näin yksimielisyys onkin vihan joukkovoimaksi välittynyt muoto ja sitä voimavaranaan käyttävä taistelu on sorron esiin pakottama seuraus kuten viha itsekin. Taisteleva köyhälistöliike on historiallisesti välttämätön seuraus sortavasta yhteiskuntajärjestelmästä. Lausuman kantama vallankumouksen välttämättömyys sulkeutuu itseensä eikä edellytä tapahtumia tietoisesti ohjaavaa toimijaa.

Kansanomaisen diskurssin taipuisa johdonmukaisuus tavallaan ratkaisi sen paradoksin, joka sisältyi kautskylaisen vallankumousopin ajatukseen demokraattisesti toteutettavasta sosialismista. Äänestäminen merkitsi demokratiaa, kostotuomio työväen diktatorista valtaa.

Ainoa tapaus, jossa arkaaisten voimavarain tuntu ja eettinen arvointi kohtasivat, oli Helsingin kirvesmiesten erimielisyyksiin revennyt diskurssi. Se on erikoistapaus, jossa kollektiivisen yksimielisyyden vääjämätön paine on lakannut vaikuttamasta. Yhdenmukaisuuden tunnedynaaminen pohja voitiin tiedostaa vasta kun erimielisyys astui esiin.

Pitkään on mietitty, perustuiko Suomen ensimmäisissä eduskuntavaaleissa nähty sosialismin hämmästyttävän nopea läpimurto enimmäkseen agraarisen työväestön keskuudessa perinteisten kansanomaisten katsomusjärjestelmien murtumiseen vai uuden katsomus-

järjestelmän yhdenmukaisuuteen perinteisten kanssa³. Tässä tutkimuksessa diskursiivisen vaikuttamisen ja kansanomaisen diskurssien tarkastelu osoitti, että vastauksen on oltava kaksiosainen. Puhujien kansalle levittämän ja kansanomaiseksi muodostuneen sosialismin *aatesisältö* tosiaankin poikkesi vanhaluterilaisesta kristillisyydestä, liberalismista ja kansallisuusaatteesta sangen jyrkästi. Tässä mielessä sen nopea läpimurto näyttää arvoitukselta. Diskursiivisen vaikutustavan ja kansanomaisen diskurssien tarkastelu osoitti kuitenkin, että sosialismin oppi tuli kansanomaisuudeksi nimenomaan tietyn *retorisen mallin* suojassa. Sosialismi saatettiin omaksua nopeasti, sillä sen aatesisältö sopi vastaanharaamatta niihin tavoittamattoman dialektiikan malleihin, jotka kristillinen kaipaus ja inkarnaatioretoriikka olivat kansanomaisiin käsityksiin juurruttaneet. Opin nopean leviämisen, omaksumisen ja vaikutuksen kannalta tuo malli on tärkeämpi kuin aatesisältö. Augustinuksen kristilliseen retoriikkaan luuduttama malli on Euroopassa usein saanut astua käyttöön silloin kun kyseessä on vastaanottajien taivuttelu kiinnittymään siihen, mikä on näkymätöntä ja haaveellista, poissaoleva toivon tai kaipauksen kohde. Tässä mielessä sosialismi merkitsi vain nimistön vaihtoa ja ikuisen kaipauksen kohteen siirtymistä tuonpuoleisesta tämänpuoleiseen.

-
3. Hannu Soikkanen arvioi sosialidemokraattien suuria kannatuslukuja ensimmäisissä eduskuntavaaleissa: "Mutta taloudelliset ja sosiaaliset tekijät eivät yksin vaikuttaneet ratkaisuun, ja sosiaalidemokraattien menestys oli yllätys nimenomaan siinä mielessä, että liikkeen aatesisältö oli ristiriidassa perinteellisen vanhaluterilaisen kristillisyyden, liberalismien ja kansallisuusaatteen kanssa. Kun ne olivat vaikuttaneet pitkään suomalaisessa yhteiskunnassa, niin niiden kanssa vastakkain joutuneen sosialismin nopea läpimurto erityisesti maatalousyhteisöissä oli poikkeuksellista. Tämä selittyy osaksi siitä, että sortovuodet ja suurlakko olivat murtaneet paljon perinteellistä katsomusjärjestelmää. Osaksi sosialidemokratian kannatus nimenomaan maaseudulla liittyi sen yhteiskunnallisiin lupauksiin, eikä kysymyksessä suinkaan ollut perinpohjainen katsomusjärjestelmän mullistus. Kaikissa tapauksissa vaalit vahvistivat kuvaa, että sosialismi suoritti Suomessa poikkeuksellisen nopeasti läpimurtonsa ja että Suomessa oli tällöin Euroopan ja maailmankin suhteellisesti vahvin sosialistinen puolue, jonka kannattajakunnan pääosan muodostivat vuokra- maata viljelevät torpparit ja tilapäistöistä elävät maataloustyöntekijät." (Soikkanen 1975, 173–174.)

Vitka vauhti

*Vitka vauhti kehityksen rattaan,
tuumaa pääse ei se kulkemattaan.
Vuosikymmen, toinen – lyhyt hetki.
Meill’ on pitkä matka, raskas retki.*

*Tulee tuskan tovi, sekasorto,
silmäluonta painaa unenhorto,
käydään kaukokangastusta päinkin,
koituu takatalvi lumin, jäinkin.
Noustaan taas ja tehdään tosityötä,
heikompikin heiluu muiden myötä,
pettymys on pelkkä porras uskoon,
työ ja taisto taival huomenruskoon.*

*Vitka vauhti kehityksen rattaan,
tuumaa pääse ei se kulkemattaan.
Kiihdyttää sen käyntiä on työmmä,
työtä tehden seestyy synkkä yömmä.*

– Kössi Kaatra, 1906.

Liitteet

- Liite 1. Suomen koko väestö elinkeinon mukaan 1870–1910.
- Liite 2. Ammatissa toimiva väestö elinkeinon mukaan Suomessa, Ruotsissa, Englannissa ja Unkarissa 1870–1910.
- Liite 3. Tietoja maatalousväestön kerrostumajaosta vuosisadan vaihteessa.
- Liite 4. Puoluehallinnon toimeenpanevan valiokunnan ohjauskirje agitaattoreille 28.3.1906 (laatinut Yrjö Sirola).
- Liite 5. Lahdessa 26.11.–10.12.1906 pidetyn valtakunnallisen agitaattorikurssin harjoituspuheiden aiheet.
- Liite 6. Ainekirjoitusten aiheet Puolueopistossa 1913.
- Liite 7. Luentosuunnitelmat ja -ohjelmat Puolueopistohankkeen eri vaiheissa 1908–1913. Vertailuasetelma.
- Liite 8. Työväenluokan päähenkilöt elinkeinohaaran mukaan 1910.
- Liite 9. Suomen sosialidemokratisen puolueen jäsenkunta ammattiryhmytyksen mukaan 1912, 1914 ja 1916.
- Liite 10. Yleisimmät kirjat työväenkirjastoissa suurlakon ja kansalaissodan välisenä aikana.
- Liite 11. Sosialidemokratisen puolueen jäsenistö (1912), Lahden agitaattorikurssin osallistujat (1906) ja Puolueopiston oppilaat (1913) puoluetilaston ammattiryhmytyksen mukaan (ilman perheenjäseniä, ammatittomia ja ammatiltaan tuntemattomia).
- Liite 12. Lahden agitaattorikurssin (1906) osallistujat ja Puolueopiston (1913) oppilaat ammattiryhmytyksen mukaan (ilman ammatiltaan tuntemattomia).
- Liite 13. Lahden agitaattorikurssilaiset (1906) ja Puolueopiston oppilaat (1913) ammatin ja puhujana toimimisen mukaan (ilman ammatiltaan tuntemattomia).

- Liite 14. Lahden agitaattorikurssilaiset (1906) ja puolueopiston oppilaat (1913) iän mukaan (ilman iältään tuntemattomia).
- Liite 15. Lahden agitaattorikurssilaiset (1906) ja puolueopiston oppilaat (1913) ammattiaseman mukaan (ilman ammatiltaan tuntemattomia).
- Liite 16. Tilastotietoja kansakoulun käynnistä vuosisadan alussa.
- Liite 17. Tilastotietoja käsityöstä ja käsityöläisistä, teollisuudesta ja teollisuustyöläisistä vuosisadan vaihteessa.
- Liite 18. Tietoja eri ammattiryhmien palkoista vuosisadan alussa.
- Liite 19. Suomen sosialidemokraattisen puolueen yhdistys- ja jäsenmäärän kehitys 1900–1916.
- Liite 20. Puoluehallinnon toimeenpanevan valiokunnan kiertokirje ja julistus alueellisille suurlakkokomiteoille 30.5.1906.
- Liite 21. Sosialidemokraattiset puhujat Suomessa 1905–1914.
- Liite 22. Tapauspaikkakuntien sijoittuminen vaalipiireihin Suomen kartalla.
- Liite 23. Käsinkirjoitettujen lehtien tutkitut kirjoitukset.
- Liite 24. Tapauspaikkakuntien sosialidemokraattiseen puolueeseen järjestäytynyt työväestö ammattien mukaan.
- Liite 25. Sosialidemokraattisen agitaatiopuhunnan ja kannatuksen määrällisen vaihtelun riippuvuus.

Liite 1. Suomen koko väestö elinkeinon mukaan
1870–1910.

TAULUKKO A: *Vattulan, 1983, Taulukko 1.11., s. 35 (luokitusta muutettu) mukaan.*

Elinkeino	1870	1890	1910	1870	1890	1910
	Prosentteina			Tuhansia		
Maa- ja metsätalous	78	73	67	1 382	1 731	1 957
Teollisuus- ja rakennustoiminta	5	8	11	91	180	330
Palvelut, liikenne, kauppa	5	7	8	84	156	237
Sekatyöläiset	..	4	6	..	96	173
Elinkeino tuntematon	6	3	4	98	74	114
Itsenäiset, ammatittomat	6	5	4	110	143	110
YHTEENSÄ	100	100	100	1 765	2 380	2 921

TAULUKKO B: *Mannisen 1976, Taulukko 26., s. 81, mukaan.*

Elinkeino	1870	1890	1910	1870	1890	1910
	Prosentteina			Tuhansia		
Maa- ja metsätalous	83	78	73	1 470	1 867	2 143
Teollisuus	5	9	14	96	205	418
Palvelukset	5	7	9	90	161	247
Ilman ammattia	6	6	4	110	148	114
YHTEENSÄ	100	100	100	1 766	2 380	2 921

Liite 2. Ammatissa toimiva väestö elinkeinon mukaan Suomessa, Ruotsissa, Englannissa ja Unkarissa 1870–1910.

Maa	Maa- ja metsätalous			Teollisuus, kaivos- ja rakennus-toiminta			Palvelut ym.					Elinkeino tuntematon				
	1870	1890	1910	1870	1890	1910	1870	1890	1910	1870	1890	1910	1870	1890	1910	Tuhansia yhteensä
Suomi	87	81	74	5	7	12	6	8	8	3	4	5	783	1 047	1 296	
Ruotsi	73	67	51	12	17	26	15	15	24	–	–	–	1 431	1 586	1 931	
Englanti ¹	15	11	9	47	49	52	29	33	35	9	7	4	11 883	14 498	18 344	
Unkari	80	71	64	9	11	17	3	13	15	8	5	3	..	7 637	8 778	

1 Tiedot vuosilta 1871, 1891 ja 1911.

Lähde: Alapuro, 1980, Taulukko 2.1., s. 42; Suomea koskevien tietojen osalta taulukossa on käytetty Mannisen, 1976, esittämiä korjattuja tilastoja (taulukko 27, s. 82).

Liite 3. Tietoja maatalousväestön kerrostumajaosta vuosisadan vaihteessa.

TAULUKKO A: *Maatalousväestön sosiaaliryhmät ruokakunnittain 1870–1901 sekä maatalousväestön päähenkilöt 1910.*

Sosiaaliryhmä	1870	1901	Sosiaaliryhmä	1910 maatalousväestön päähenkilöt prosentteina
Talollisia	39	36	Maanomistajia	21
Lampuoteja	5	2	Maanvuokraajia	10
Torppareita	27	14	Vouteja ym.*	0,5
Maataloustyöväkeä	29	48	Maat. työväkeä	68
YHTEENSÄ	100	100		100

*Vouteja, tilanhoitajia, työnjohtajia, ammattioppineita.

Lähde: Alapuro, 1980, Taulukot 2.2. ja 2.10., s. 48 ja 81; ks. myös Alapuro 1988, 47.

TAULUKKO B: *Maatalousväestö sosiaaliryhmittäin 1910 ja ammatissatoimivan maatalousväestön karkeapiirteinen ryhmittely 1910 Soinisen (1976, 218, 223) mukaan.*

Sosiaaliryhmä	Koko maatalousväestö 1910 (%)	Ammatissatoimiva maa- talousväestö 1910 (%)
Viljelijäväestö		40
– maanomistajia	41,1	
– vuokraajia	1,4	
Torppariväestöä		20
– torppareita	17,5	
Maataloustyöväkeä		40
– muonamiehiä	3,2	
– työnjohtajia	0,5	
– palvelijoita	4,0	
– päivätyöläisiä	32,3	
YHTEENSÄ	100,0	100

Liite 4. Puoluehallinnon toimeenpanevan valiokunnan ohjauskirje agitaattoreille 28.3.1906 (laatinut Yrjö Sirola).

(Lähde: PH/tvk 28.3.1906, liitteet).

Agitaattori! Oletko selvillä tehtävistäsi? Koeta vastata *itsellesi* seuraaviin kysymyksiin.

1. Oletko perehtynyt puolueohjelmaan, Erfurtin ohjelman kautta?
2. Oletko – ei vaan lukenut – vaan myös perehtynyt seuraaviin teoksiin: Iloinen Englanti, Bebelin Nainen, Sosialismin historia, Sosialismi ja uuden ajan tiede, Ursinin työväenkysymys Suomessa, Työväenkysymyksiä ja Tulevaisuutta kohti, V. 2000, Ihannemaa, Hyökkäystä ja puolustusta ym. lentokirjaset ?
3. Oletko tutustunut puolueen vaiheisiin lukemalla puoluekokousten pöytäkirjat ?
4. Seuraatko tarkasti puoluelehtiä ja otatko talteen tärkeimmät kirjoitukset ?
5. Otatko selkoa työväen oloista, missä liikut?
6. Teetko muistiinpanoja puolueen tilastoa varten?
7. Annatko neuvoja työväenyhdistysten, ammattiosastojen, apukassojen ym. perustamisesta?
8. Tiedätkö, miten on haettava iltama-, arpajais- ym. lupia?
9. Otatko lakkotapauksen sattuessa kaikki todelliset voimasuhteet huomioon antaessasi lausuntoa?
10. Miten pidät silmällä vastustajain vehkeitä?
11. Luetko heidän pimityskirjojaan ja lehtiään?
12. Taidatko vastata heidän tekemiinsä vastaväitteisiin?
13. Punnitsetko puheesi, niin ettei tarvitse jälestäpäin parsia?
14. Vastaatko sanoistasi?
15. Osaatko erottaa pääasian ja sivuseikat?
16. Voitko pitää puolesi oikeuden ja viranomaisten edessä? Tunnetko lakia?
17. Uskallatko tarpeen tullen uhrautua?
18. Muistatko aina edistää puolueen kunniaa, torjua sen häpeää?

Mitä paremmin näihin kysymyksiin voit omantuntosi edessä vastata, sitä selvemmin myös käsität, mitä merkitsee sana *agitaattori*.

Liite 5. Lahdessa 26.11.–10.12.1906 pidetyn valtakunnallisen agitaattorikurssin harjoituspuheiden aiheet.

(Lähde: TA, SDP, 329.5(471), Kansio: "Agitaattorikurssit Lahdessa 1906".)

Vapaiksi puheiksi ehdotetaan.

Verotuskysymys
Sotalaitos
Miliisi
Rauhanaate
Terveystenhoito
Sairaudenhoito
Rautainen palkkalaki
Alin palkka
40 tunnin viikkolepo
Palkolliskysymys
Kauppa-apulaiskysymys
Vapaa kilpailu
Rautatieläiskysymys
Merimiehet
Lasten hoito
Kasvatus
Suojeluskasvatus
Turvattomien lasten hoito
Kunnallisia yömajoja
Kunnan apteekit
Vanhusten hoito
Vaivaisapu
Rikollisuus
Väkijuomat ja yhteiskunnallinen
kysymys
Virkamieskysymys
Pakkotyö
Kesälomasiirtolat
Kunnan työt
Valtion työt
Työttömyys
Siviiliavioliitto
Kunnallinen palkkatariffi
Työnvälitystoimistot
Koulutarpeet kunnan kustannuksella
Pakkoluovutus
Luokkataistelu
Luokkaviha
Metsästyskysymys
Kalastuskysymys
Sivistys
Työväenlehdet
Työväenkirjallisuus
Raha ja sen synty

Kansanäänestys
Waltion kasvatuslaitosten ohjelmasta
Pikkuparannukset
Kurjistuminen
Osuustoiminta
Sosialismi ja taide
Sosialismi ja tiede
Torpparikysymys
Pakkoluovutus (maan)
Pienviljelys
Käsityön asema
Maanomistuksen synty
Kristinusko ja sosialismi
Kirkon irrottaminen valtiosta
Nuorisoliitot
Eri puolueiden vaalikiihotuskeinot:
suomettarelaiset
perustuslailliset
Ihanneliitot
Luokkatuomiot
Uskonnonopetus kouluissa
Kaunokirjallisuus
Kansallisuuskysymys
Salaiset järjestöt
Järjettömien metsänraiskausten vaarallisuus maallemme ja kansallemme
Runonlausunnasta
Wiaporin liike ja porvaripuolueet
Maatalousohjelman laajentamisesta
Amerikan ammattiosastot
Kansainvälinen työväenliike
Maanvuokra
Torpparilaki
Lasten kuolevaisuus
Naidun naisen poikkeusasema
Toverillisuudesta kokouksissa
ja seuroissa
Siirtolaisuus, sen syyt ja seuraukset
Sosialidemokratia ja työläisnaiset
Kunnallinen äänioikeus
Milidarismi
Naisten oikeuksista
Ammatillinen järjestäytyminen

Liite 6. Ainekirjoitusten aiheet Puolueopistossa 1913.

1. Raittiudesta tai raittiusasiasta (jokin vapaasti valittava puoli).
2. Puoluejärjestöemme tilasta tai kehityksestä jossain vaalipiirissä.
3. Suomen ensimmäisten ammattiyhdistysten luonne ja vaikutus.
4. Kuvaus joltain ammattialalta työntekijän työstä ja kohtalosta.
5. Vuoden 1905 Suurlakko, sen syyt, luonne ja vaikutus.
6. Arvostelu tohtori J. Forsmanin teoksesta ("Miksi sosialismi levisi Suomen maaseudulle") (tai sen teoksen jostain erityisestä puolesta).
7. Työtariifiliikkeen merkitys työväenliikkeelle.
8. Onko syytä puolustaa irtisanomisajan säilyttämistä työsopimuksissa?
9. Mitä oppimista on työväellä Pariisin Kommuunista?
10. Jokin kuvaus lakosta (yhdestä tai useammasta, mutta todella tapahtuneesta lakosta, eikä lakon teoriaa).
11. Kolmikymmenvuotisen sodan vaikutus Suomen oloihin.
12. Uskonpuhdistus Suomessa.
13. Miten kaupungit maapolitiikallaan voivat edistää asutokysymyksen ratkaisua?
14. Maaseudun kunnallispolitiikan tehtäviä.
15. Kaupunkien asutokysymys.
16. Porvarien toiminta suomalaisen teollisuuden edistämiseksi, arvosteltuna työväenluokan etujen kannalta.
17. Missä määrin järjestyneellä työväellä on taistelussaan syytä ottaa huomioon kotimaisen teollisuuskapitalismin etuja.

Lähde: TA, 329.5(471), kansio: SDP, Puolueopisto 1910–1913".

Liite 7. Luentosuunnitelmat ja -ohjelmat Puolueopistohankkeen eri vaiheissa 1908–1913. Vertailuasetelma.

(Harjoitusaineita, laskentaa, kirjanpitoa, ainekirjoitusta, pikakirjoitusta ja puheopetusta, asetelmassa ei ole)

Luentoaine	Opistokomitean suunnitelma 19.2.1908	Iltaluentokurssit Helsingissä 22.11.1908–13.2.1909	Opistokomitean suunnitelma 12.4.1910	Puolueopiston ensimmäinen kurssi 1.12.1911–2.2.1912	Puolueopiston toinen kurssi 29.9.–20.12.1913
Sosialismin teoriaa ja taloushistoriaa	60 tuntia	—	50 tuntia	—	51 tuntia (Kuusinen)
Talousoppia	—	—	—	35 tuntia (Kuusinen)	—
Suomen yhteiskuntataloudellisesä kehityksestä	50 tuntia	10 tuntia (Gylling)	50 tuntia	30 tuntia (Gylling)	39 tuntia (Gylling)
Kansainvälisen sosialidemokratian historiaa	20 tuntia	20 tuntia (Sirola)	40 tuntia	21 tuntia (Kuusinen)	24 tuntia (Kuusinen Viik, Tynni)
Kapitalismin kehityksestä ja sos.dem.tian periaat. ohjelm.	—	21 tuntia (Kuusinen)	—	—	—
Tilastotieteen perusteita	—	—	10 tuntia	6 tuntia (Gylling)	7 tuntia (Gylling)
Ammattiyhdistysliikkeestä	30 tuntia	—	50 tuntia	42 tuntia (Saxman, Lehoekas, Heinonen, Tornainen)	45 tuntia (Haapalainen, Lumivuokko, Tokoi, Elo)
Valitio-oppia	20 tuntia	—	10 tuntia	—	—
Finanssoppia	30 tuntia	—	25 tuntia	17 tuntia (Keto)	22 tuntia (Keto)
Sosiaalipoliittikan eri aloilta	60 tuntia	—	—	—	—
Maatalous- ja metsäpolitiikka	—	2 tuntia (S. Vuolijoki)	20 tuntia	12 tuntia (Gylling)	11 tuntia (Gylling)
Työvaensuojelus ja -vakuutus sekä lamsäädäntö	—	—	25 tuntia	24 tuntia (Paasivuori)	53 tuntia (Paasivuori)
Kunnallispolitiikasta	—	—	15 tuntia	10 tuntia (Keto)	14 tuntia (Keto)
Maatalouden tekn. kehitys	—	2 tuntia (V. Vuolijoki)	—	—	—
Lamopillisia luentoja	20 tuntia	—	20 tuntia	14 tuntia (Hakkila)	18 tuntia (Laaksovirta)
Osustoinnin alalta	10 tuntia	—	5 tuntia	—	—
Raitiusliikkeestä	5 tuntia	—	—	—	—
Historiallinen materialismi	—	6 tuntia (H. Vuolijoki)	—	—	—
Kehitysoppia	—	3 tuntia (Mäkelä)	—	—	—
Yhteiskunnal. vallankumouksesta	—	1 tunti (Turkia)	—	—	—
Maapinnan muodostumisesta	—	2 tuntia (J. Ailio)	—	—	—
Uskonkäsitteiden kehitys	—	3 tuntia (Järvinen)	—	—	—
YHTEENSÄ	305 tuntia	70 tuntia	320 tuntia	215 tuntia	299 tuntia

Liite 8. Työväenluokan päähenkilöt elinkeinohaaran mukaan 1910.

Elinkeinohaara	Tuhansia päähenkilöitä	Prosentteina
Maa- ja metsätalouden työväestö*	385	65
Teollisuuden ja käsityön työväestö**	139	23
Palveluiden työväestö***	71	12
YHTEENSÄ	595	100

* Sisältää alle 2 ha:n viljelmien omistajat

** Sisältää rakennustyöväen

*** Liikenne, kauppa, yhteiskunnalliset ja henkilölliset palvelut

Lähde: Alapuro, 1980, taulukko 2.13., s. 88.

Liite 9. Suomen sosialidemokratisen puolueen jäsenkunta ammattiryhmityksen mukaan 1912, 1914, ja 1916.

Ammattiryhmä	1912		1914		1916	
		%		%		%
Teollisuustyöväkeä ¹	16 610	31	17 565	34	26 533	37
Rakennustyöväkeä ²	7 947	15	6 358	12	8 351	11
Maanviljelys- työväkeä ³	11 116	20	11 604	23	15 187	21
Muita ⁴	13 916	26	10 552	21	13 819	19
Perheenjäseniä ⁵	4 198	8	4 326	8	5 877	8
Ammatti tuntematon ⁶	—	—	1 115	2	2 924	4
YHTEENSÄ	53 787*	100	51 520	100	72 691	100

1 Tähän ryhmään sijoitettu ”kaikki tehdas- ja verastyöläiset, käsityöliikkeiden työntekijät ynnä kaikki muut varsinaiset teollisuustyöläiset, lukuunottamatta rakennusaloilla työskenteleviä”.

2 Tähän ryhmään sijoitettu ”kaikki rakennusammatin eri aloilla ja erilaatuissa rakennustöissä työskentelevät”.

3 Tähän ryhmään sijoitettu ”kaikki ruumiillisen työntekijät maanviljelyksen ja karjanhoidon alalla, olivatpa sitten palkkatyöntekijöitä tai itsenäisiä”.

4 Tähän ryhmään sijoitettu ”kaikki ne järjestöjemme jäsenet, jotka eivät ammatinsa puolesta kuulu mihinkään edellämainittuun ryhmään”. (Mm. uittotyöläiset, satamatyöläiset, merimiehet, kuljetustyöntekijät, itsenäiset käsityöläiset, kauppa- ja konttoriapulaiset, yksinäisyrittäjät muun kuin maatalouden alalla, opettajat ja ylioppilaat sekä sekatyöläiset. Siis varsinainen kaatoluokka.)

5 Tähän ryhmään sijoitettu ”sellaiset taloudellisesti epäitsenäiset järjestöjemme jäsenet, jotka ovat vain jonkun ansiotyössä olevan perheen-elättäjän perheenjäseniä, mutta joilla itsellään ei varsinaisesti ole ammattia tahi ansiotyötä”.

6 Tähän ryhmään sijoitettu ”sellaiset järjestöjemme jäsenet, joiden ammatista ei merkitsijöillä ole mitään tietoa, sekä nekin, joilla ei ole mitään ammattia”.

* Puoluetilastosta käy ilmi, että puolueen yhteisjäsenmäärä oli vuonna 1912 tätä summaa pienempi (51 798). Kyseessä ei ole laskuvirhe. Erotus selittyy sillä, että ammattiryhmittelyyn on joissain vaalipiireissä laskettu mukaan sellaisetkin ammattiosastojen jäsenet, jotka eivät kuuluneet puolueeseen. Tuomiston (1973, 3) laskelmasta saa sen virheellisen kuvan, että ammattiryhmistä muodostuva kokonaissumma vastaisi puolueen jäsenmäärää. Joka tapauksessa erotus on niin pieni, ettei se voi kovin dramaattisesti vääristää ammattiryhmien suhteita; tosin tiettyjä eroja eräiden ryhmien (teollisuustyöväki, muut, rakennustyöväki) määrasuhteissa voidaan huomata verrattaessa vuoden 1912 jakautumaa vuosien 1914 ja 1916 jakaumiin – erot saattavat selittyä mainitusta tilastointitavasta luopumisella.

Lähde: Puoluetilasto ja Tuomisto 1973,3.

Liite 10. Yleisimmät kirjat työväenkirjastoissa suurlakon ja kansalaissodan välisenä aikana.¹

1. Sosialidemokraattisen puolueen asiakirjat (22)
2. Bebel: Nainen ja sosialismi (20)
3. Blatchford: Iloinen Englanti eli yhteiskunta sellaisena kuin se on ja sellaisena kuin sen tulisi olla (20)
4. Bellamy: Vuonna 2000 (19)
5. Kautsky: Erfurtin ohjelma (19)
6. Kautsky: Sosialidemokratia ja maatalouskysymys (19)
7. Engels: Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä (18)
8. Farrar: Piplia, sen arvo ja uskottavuus (16)
9. Bellamy: Yhdenvertaisuus (15)
10. Ingersoll: Valitut Teokset (15)
11. Kautsky: Marxin taloudelliset opit (15)
12. Kautsky: Parlamentarismi, kansanlainsäädäntö ja sosialidemokratia (15)
13. Kautsky: Sosialismin historia (15)
14. Kautsky: Yhteiskunnallinen vallankumous (15)
15. Työväen kalenteri (15)
16. Uuden ajan kynnyksellä -albumi (15)
17. Krapotkin: Taistelu leivästä (14)
18. Plehanov: Anarkismi ja sosialismi (14)
19. London: Ennen Aatamia (13)
20. Ursin: Tulevaisuutta kohti (13)
21. Gorki: Kolme ystävystä (12)
22. Jerusalem: Pyhä Sonttiainen (12)
23. Kautsky: Siveysoppi ja materialistinen historian käsitys (12)
24. Vetter: Kehitysooppi ja ihminen (12)
25. Bang: Nykyaika. Aikamme yhteiskunta ja sivistyselämä (11)
26. Deutsch: Neljästi karannut (11)
27. Ferri: Sosialismi ja uuden ajan tiede (11)
28. Langman: Työmiehen tyttäret (11)
29. Jääskeläinen: Iloisia juttuja (11)
30. Liebknecht: Militarismi ja antimilitarismi (11)
31. Sosialidemokratian vuosisata (11)
32. Sosialistinen aikakauslehti (11)
33. Vandervelde: Kehitys sosialismia kohden (11)
34. Bebel: Elämästäni (10)
35. Bernstein: Lakko (10)
36. Jansson: Kulissien takana (10)
37. Kianto: Pikku syntejä (10)
38. Rikker: Jeesuksen taloudellinen politiikka (10)
39. Valtiopäiväjärjestys ja vaalilaki (10)
- .. Kautsky: Tie valtaan (7)
- .. Stern: Tulevaisuuden valtio (7)
- .. Kautsky: Lisääntyminen ja kehitys luonnossa ja yhteiskunnassa (6)
- .. Sombart: Sosialismi ja sosiaalinen liike 19. vuosisadalla (6)
- .. Ljadov: Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen historia (5)

1 Tarkasteltavia kirjastoja yhteensä 32; suluissa oleva luku ilmoittaa monessako kirjaluettelossa teos on mainittu.

(Lähde: Kosonen 1983, 42, 45, 48.)

Liite 11.

ASETELMA 1: *Sosialidemokraattisen puolueen jäsenistö (1912), Lahden agitaattorikurssin osallistujat (1906) ja Puolueopiston oppilaat (1913) puoluetilaston ammattiryhmittymyksen mukaan (ilman perheenjäseniä, ammatittomia ja ammatiltaan tuntemattomia).*

Ammattiryhmä*	Puolue 1912		Lahden agitaattorikurssit 1906		Puolueopisto 1913	
		%		%		%
I Teollisuus-työväkeä	16 610	33,5	20	17,9	7	18,4
II Rakennus-työväkeä	7 947	16,0	22	19,6	5	13,2
III Maanviljelystyöväkeä	11 116	22,4	7	6,3	5	13,2
IV Muut	13 916	28,1	63	56,2	21	55,2
YHTEENSÄ	49 589	100,0	112	100,0	38	100,0

	Ilman agitaattoreita:		Ilman agitaattoreita (4), piirishteereitä (2) ja toimittajia (1):	
		%		%
I	20	23,8	7	22,6
II	22	26,2	5	16,1
III	7	8,3	5	16,1
IV	35	41,7	14	45,2
YHT.	84	100,0	31	100,0

* Sijoittelu ammattiryhmiin puoluetilaston mukainen (ks. Liite 9.).

(Lähteet: Puoluetilasto ja Tuomisto 1973, 3; TA 329.5 (471), SDP, kansiot "Agitaattorikurssit Lahdessa 1906" ja "Puolueopisto 1913"; laskettu osallistujaluetteloista)

Liite 12.

ASETELMA 2: *Lahden agitaattorikurssin (1906) osallistujat ja Puolueopiston oppilaat ammattiryhmittäytymisen mukaan (ilman ammatiltaan tuntemattomia).*

Ammattiryhmä*		Lahti 1906		Puolueopisto 1913	
		%		%	
I	Teollisuus-työväki	20	17,9	7	18,4
II	Rakennus-työväki	22	19,6	5	13,2
III	Maanviljelystyöväki	7	6,3	5	13,2
	siitä:				
	– Torpparit	– 7	– 6,3	– 5	– 13,2
	– Maatyöläiset	—	—	—	—
IV	Muut	63	56,2	21	55,2
	siitä:				
	– Yksinäiset käsityöläiset	– 19	– 16,9	– 2	– 5,3
	– Liikennealan työläiset	– 7	– 6,2	– 4	– 10,5
	– Palvelualojen työntekijät	– 4	– 3,6	– 6	– 15,8
	– Sekatyöläiset	– 4	– 3,6	– 2	– 5,3
	– Agitaattorit	– 28	– 25,0	– 4	– 10,5
	– Toimittajat	—	—	– 1	– 2,5
	– Piirisihteerit	—	—	– 2	– 5,3
	– Opettajat	– 1	– 0,9	—	—
YHTEENSÄ		112	100,0	38	100,0

* Ammattiryhmiin sijoittelussa on sovellettu puoluetilastossa käytettyä sijoittelua (vrt. Liite 9.), alaryhmiä muodostettaessa on pidetty silmällä konkreettista vertailua.

(Lähteet: TA 329.5(471), SDP, kansiot ”Agitaattorikurssi Lahdessa 1906” ja ”Puolueopisto 1913”; laskettu osallistujaluetteloista)

Liite 13.

ASETELMA 3: *Lahden agitaattorikurssilaiset (1906) ja Puolueopiston oppilaat (1913) ammatin ja puhujan toimimisen mukaan (ilman ammatiltaan tuntemattomia).*

Ammattialaryhmä*	Lahden agitaattorikurssi 1906			Puolueopisto 1913		
	toiminut puhujana		%	toiminut puhujana		%
Agitaattoreita	28	28	100	6	6	100
Piirisihteereitä	—	—	—	2	1	50
Toimittajia	—	—	—	1	1	100
Opettajia	1	—	—	—	—	—
Torppareita	7	3	43	4	1	25
Palvelustyöntekijöitä	4	1	25	6	1	17
Tekstiili- ja nahkakäsityöläisiä	17	9	53	2	1	50
Kone- ja rakennuskäsityöläisiä	26	7	27	8	2	25
Liikennealan työläisiä	7	2	29	4	1	25
Sahatyöläisiä	7	3	43	1	1	50
Muita tehdastyöläisiä	8	4	50	2	1	50
Muiden alojen työläisiä	7	1	14	3	1	33
YHTEENSÄ	112	58	52	39	16	41

* Ryhmiin sijoittelusta ks. taulukko 5 (s. 203).

Liite 14.

ASETELMA 4: *Lahden agitaattorikurssilaiset (1906) ja Puolueopiston oppilaat (1913) iän mukaan (ilman iältään tuntemattomia).*

Ikäryhmä (ikävuosia)	Lahden agitaattori- Kurssi 1906		Puolueopisto 1913	
	%	%		
alle 20	10	7,4	2	5,4
20–24	48	35,6	19	51,4
25–29	39	28,9	12	32,4
30–34	19	14,1	2	5,4
35–39	16	11,8	2	5,4
40 ja yli	3	2,2	–	–
YHTEENSÄ	135	100,0	37	100,0

(Lähteet: TA 329.5(471), SDP, kansiot: ”Agitaattorikurssit Lahdessa 1906” ja ”Puolueopisto 1913”; laskettu osallistujaluetteloista)

Liite 15.

ASETELMA 5: *Lahden agitaattorikurssilaiset (1906) ja puolueopiston oppilaat (1913) ammattiaseman mukaan (ilman ammatiltaan tuntemattomia).*

Ammattiasema	Lahden agitaattori- kurssi 1906		Puolueopisto 1913	
		%		%
Toimihenkilöt ¹	29	25,9	11	30,6
Torpparit ²	7	6,3	4	11,1
Ammattitaitoiset käsityöläiset tai työläiset ³	44	39,3	9	25,0
Työläiset ⁴	32	28,5	12	33,3
YHTEENSÄ	112	100,0	36	100,0

1 Agitaattori, toimittaja, opettaja piirisihteeri, asioitsija, henkivakuutusasiamies.

2 Torppari, torpanpoika, torpantytär.

3 Eri alojen sepät, suutari, räätäli, muurari, maalari, kirvesmies, ompeliatar, verjoilija.

4 Tehdastyöläiset, sekatyöläiset, palvelustyöntekijät, liikennealan työläiset, muut ammattitaidottomat työläiset.

(Lähteet: TA 329.5(471), SDP, kansiot: ”Agitaattorikurssit Lahdessa 1906” ja ”Puolueopisto 1913”; laskettu osallistujaluetteloista)

Liite 16. Tilastotietoja kansakoulun käynnistä vuosisadan alussa. (1/2)

TAULUKKO A: *Kansakoulua käyvien lukumäärä ja osuus koko ikäryhmästä 1900–1911 Aimo Halilan (1949, 64) mukaan.*

vuosi	kansakouluikäisiä lapsia	kansakoululaisia	%
1900–01	237 096	82 614	34
1905–06	239 329	100 406	40
1910–11	265 832	135 162	51

TAULUKKO B: *Oppilasluvu kaupunkien ja maalaiskuntien kouluissa 1899–1900 sukupuolen mukaan sekä koulua käyvien osuus koko ikäryhmästä (7–14 vuotiaat*).*

	kaupungit**	maalaiskunnat	yhteensä	osuus koko ikäryhmästä (7–14 vuotiaat) %
pojat	13 598	42 410	56 008	27,2
tytöt	13 885	34 142	48 027	23,0
yhteensä	27 428	76 552	104 035	25,1

* Ikäryhmän 7–14 vuotiaat lukumäärä on laskettu 5–10 vuotiaiden ja 10–15 vuotiaiden ryhmistä olettaen vuosiryhmät tasasuuruisiksi viisivuotisryhmien sisällä.

** Sisältää varsinaiset kansakoulut, iltakoulut, laiminlyötyjen lasten koulut ja jatkokoulut yhteensä.

(Lähde: SVT X, 1901, s. XII ja XVII sekä STV 1910, 27–28.)

– liite jatkuu seuraavalla sivulla

Liite 16. (2/2)(jatkoa edelliseltä sivulta)

TAULUKKO C: *Suomen luterilaisten seurakuntien 7–14 vuotiaiden lasten koulunkäynti 1901 Antero Heikkisen (1983, 117) mukaan.*

	kaupungit %	maaseutu %	koko maa %
Oppi- tai ammattikoulussa	16,6	0,8	2,3
Kansakoulussa	61,7	18,8	23,0
Pienten lasten koulussa	4,0	2,2	2,4
Kiertokoulussa	0,0	43,7	39,4
Pyhäkoulussa, aistivalliskoulussa tai vain kotona	12,6	30,9	29,1
Saanut aiemmin koulutusta	2,8	1,6	1,7
Ilman mitään kirjallista koulutusta	2,3	2,0	2,1
YHTEENSÄ	100,0	100,0	100,0

Liite 17. Tilastotietoja käsityöstä ja käsityöläisistä, teollisuudesta ja teollisuustyöläisistä vuosisadan vaihteessa. (1/2)

TAULUKKO A: *Teollisuuden ja käsityön työllisyys 1850–1910 Mannisen (1977, 8) mukaan.*

Vuosi	Teollisuus		Käsityö		Yhteensä	
	(000)	%	(000)	%	(000)	%
1850	7 262	32,9	14 803	67,1	22 065	100
1870	15 746	52,9	14 043	47,1	29 789	100
1890	43 243	67,5	20 863	32,5	64 106	100
1910	99 800	78,0	28 100	22,0	127 900	100

TAULUKKO B: *Palkkatyöläisten osuus eräiden perinteisten käsityöammattien harjoittajista vuonna 1913, %, Mannisen (1977, 16) mukaan.*

Ammatti	1913 %
Leipureita	71,4
Suutareita	48,9
Räätäleitä	74,0
Puuseppiä	66,6
Nahkureita	64,1
Karkeaseppiä	53,6
Maalareita	87,7

– liite jatkuu seuraavalla sivulla

Liite 17. (2/2) (jatkoa edelliseltä sivulta)

TAULUKKO C: *Käsityöläisten jakautuminen omistajiin, palkkatyöläisiin ja oppilaisiin vuonna 1913, Mannisen (1977, taulukko 6) mukaan.*

Vuosi	Omistajia (000)	Työhön osallistuvia omistajia		Palkkatyöläisiä		Oppilaita		Yhteensä	
		(000)	%	(000)	%	(000)	%	(000)	%
1913	9 569	8 812	29,9	18 065	61,3	2 610	8,6	29 487	100

TAULUKKO D: *Suomen teollisuuden luokka- ja kerrostumajako teollisuus- ja käsityötilaston pohjalta tehdyn arvion mukaan vuonna 1913, Toivosen (1975, taulukko 3) mukaan.*

	1913 tuhansia	%
Työnantajat	6,2	4,5
Yksinäisyrittäjät	3,6	2,6
Toimihenkilöt	7,3	5,3
Työntekijät	121,6	87,6
YHTEENSÄ	138,8	100,0

Liite 18. Tietoja eri ammattiryhmien palkoista vuosisadan alussa

TAULUKKO A: *Keskipalkka eräillä ammattialoilla Helsingissä, muissa kaupungeissa ja maaseudulla vuonna 1909, penniä/tunti (suluissa suurusjärjestys kullakin alueella).*

	Helsinki		Muut kaupungit		Maaseutu	
Kirjapainotyöntekijät	81	(1)	63	(1)	..	
Maalarit	71	(2)	58	(3)	..	
Muurarit	68	(3)	60	(2)	54	(2)
Nuohoojat	68	(4)	..			
Kivityöntekijät	65	(5)	51	(4)	..	
Tapetoitsijat	61	(6)	43	(10)	..	
Kulta- ja hopeatyöläiset	60	(7)	45	(8)	..	
Räätälit	58	(8)	44	(9)	46	(6)
Puusepät ja kirvesmiehet	56	(9)	45	(6)	39	(10)
Satama-, metsä- ja muut ulkotyöläiset	55	(10)	39	(14)	42	(7)
Sementtityöntekijät	55	(11)	..			
Sahatyöläiset	54	(12)	36	(18)	35	(12)
Sähkötyöntekijät	53	(13)	48	(5)	42	(8)
Nahkityöntekijät	51	(14)	37	(15)	..	
Asfalttityöntekijät	51	(15)	36	(17)	..	
Metallityöntekijät	48	(16)	45	(7)	39	(9)
Kirjansitojat	46	(17)	36	(16)	..	
Paperiteollisuustyöläiset	45	(18)	34	(20)	36	(11)
Leipurit	43	(19)	42	(11)	51	(3)
Sokeriteollisuustyöläiset	43	(20)	41	(13)	..	
Suutarit	40	(21)	35	(19)	46	(5)
Värjäreit	..		41	(12)	..	
Tekstiilityöntekijät	..		32	(21)	28	(13)
Ompelijattaret	..		20	(22)	..	
Lasiteollisuustyöläiset		59	(1)

(Lähde: Heikkinen et al., 1983, 68.)

Liite 19. Suomen sosialidemokraattisen puolueen yhdistys- ja jäsenmäärän kehitys 1900–1916.

vuosi	yhdistyksiä	jäseniä	miehiä (%)	naisia (%)
1900	69	9 165	82,5	17,5
1901	34	5 849	69,3	30,7
1902	41	8 151	67,5	32,5
1903	66	13 513	77,7	22,3
1904	99	16 610	76,6	23,4
1905	177	45 298	67,7	32,3
1906	937	85 027	76,5	23,5
1907	1 156	82 328	77,1	22,9
1908	1 127	71 266	76,4	23,6
1909	1 217	58 293	74,8	25,2
1910	1 452	52 076	76,5	23,5
1911	1 490	48 406	76,6	23,3
1912	1 552	51 798	77,5	22,5
1913	1 584	53 082	76,9	23,1
1914	1 554	51 520	79,3	20,7
1915	1 528	51 821	79,0	21,0
1916	1 625	72 691	79,7	20,3

(Lähde: Puoluetilasto.)

Liite 20. Puoluehallinnon toimeenpanevan valiokunnan kiertokirje ja julistus alueellisille suurlakkokomi- teoille 30.5.1906.

”SUURLAKKOKOMITEOILLE!”

”Jos tahdot taistelua välttää, niin varustaudu taisteluun”. Nämä suurlakko-ohjeissamme lausutut sanat ovat osottautuneet tosiksi. Vakavia varustautumisiämme saamme kiittää siitä, että eduskuntakysymyksessämme on saavutettu näinkin tuntuva edistys. Hyvin tietäen, että köyhälistön voimia kylläkin kysytään läheisenä aikana, emme ole pitäneet oikeutenamme julistaa suurlakkoa niiden katkeroittavien poikkeuksien takia, jotka yleistä äänioikeutta nyt vielä jäivät rajoittamaan.

Mutta työemme ei suinkaan ole vielä täytetty. Vielä on viimeinen vahvistus saamatta valtiopäiväjärjestykselle, vielä ovat vaalit julistamatta; ja tänä väliaikana voimme olojen pakosta ajautua tapauksiin, jotka kysyvät entistä enemmän valppautta, tarmoa ja vakavaa harkintaa, jos mielimme välttää harhaiskuja ja hairahduksia.

Suurlakkokomiteain on siis edelleen jatkettava toimintaansa, niiden on aika ajoin kokoonnuttava harkitsemaan asemaa ja valmistettava kukin seutunsa työväestöä niihin ponnistuksiin ja uhrauksiin, joita jatkuva taistelumme kysyy.

Suurlakkorahastoja ei myöskään ole vielä siirrettävä muihin tarkoituksiin, vaan sopivasti kartutettava. Vastedes, ehkä Oulun puoluekokouksessa päätetään sitten, miten niitä parhaiten on käytettävä köyhälistön vapautus-taistelun hyväksi.

Puoluehallinnon kanssa välittömässä vuorovaikutuksessa ollen jatkaa edelleen toimintaansa

Järjestävä komitea.

(Lähde: PH/tvk 30.5.1906).

Liite 21.

Sosialidemokraattiset puhujat Suomessa 1905–1914.

- ¹ Puolueen puhuja
- ² Piirin vakinainen puhuja
- ³ Vaali- tai tilapäinen puhuja
- ⁴ Kunnallisjärjestöjen puhuja
- ⁵ Naisten piiritm:n puhuja
- ⁶ Nuorisoliiton puhuja
- ⁷ Kansanedustaja
- ⁸ Piirin luennoitsija
- ⁹ Työväenyhdistyksen palkkaama puhuja
- ¹⁰ SDP:n kansanedustaja 1907–1914
- ¹¹ Agitaattorikurssi 1906
- ¹² Puolueopisto 1913
- ¹³ Muu puhuja (ei tietoa kenen palkkaama)

1. Aakula Petter ^{3, 10}	26. Alanne S. ¹³
2. Aalle Ida ^{1, 7, 10, 11}	27. Alavirta Toivo ¹²
3. Aalto Artt. ³	28. Alkula Nestori ^{2, 11}
4. Aalto Matti ¹⁰	29. Allén Sulo ⁶
5. Aalto Tilda ¹¹	30. Allt Hannes ¹¹
6. Aalto V. ³	31. Alonen Ida ³
7. Aaltonen Aleks ^{3, 11, 12}	32. Ampuja Mikko ²
8. Aaltonen K. H. ¹¹	33. Annala A. ³
9. Aarnio E. ¹³	34. Annala Valentin ¹⁰
10. Aarnio K. ²	35. Antbacka S. ²
11. Aarnio, R. ³	36. Antikainen P. ¹¹
12. Ahde Antero ¹¹	37. Anttila Aapo ²
13. Ahlberg Karl ¹¹	38. Anttila E. ²
14. Ahlstedt Martti ¹²	39. Arajärvi Johan Elis ¹¹
15. Ahlström Antti ¹⁰	40. Aro Toivo ¹¹
16. Ahmala Heikki ^{2, 3, 8, 10}	41. Aro Verner ^{2, 10}
17. Ahmala Kustaa ³	42. Aromaa Emanuel ^{2, 3, 10}
18. Aho G. J. ¹¹	43. Aromaa Vihtori ¹⁰
19. Aho H. ¹³	44. Aronen Nestori ^{3, 6, 10}
20. Ahola A. ¹³	45. Arvonen H. ^{3, 8}
21. Ahonen August ¹¹	46. Autio Matti ^{2, 8, 11}
22. Ahonen Aurora ¹¹	47. Björklund J. ²
23. Ahonen Nestori ¹¹	48. Boman Ville ^{8, 10}
24. Airola M. A. ^{3, 10}	49. Brusila Artturi ¹²
25. Alanen Fanni ¹³	50. Dufva Sally ^{3, 11}

51. Einiö Leonard¹¹
52. Eklund Hj.⁶
53. Elfving O. W.¹²
54. Elomaa Evert¹¹
55. Eloranta Evert^{2, 10}
56. Eloranta Voitto¹⁰
57. Eronen Oliver¹⁰
58. Eskelinen D.³
59. Eskola H. J.³
60. Eskola K. E.¹¹
61. Etelämäki Juho¹⁰
62. Forsten Aino¹³
63. Forsten Werner¹³
64. Forström Sandra Matilda¹²
65. Friman A.²
66. Grönroos A.²
67. Gylling Edward¹⁰
68. Haapalainen E.⁸
69. Haapasalo E.¹³
70. Haapasalo Mimmi^{3, 10}
71. Haarala J.¹¹
72. Haikonen Lyyli³
73. Hakala Kalle¹⁰
74. Halonen Alex^{3, 4, 6, 8, 10}
75. Halonen Valdemar¹¹
76. Hartikainen K.⁴
77. Hautala Kalle³
78. Hautamäki Antti¹¹
79. Haverinen Alfr.¹¹
80. Hedberg J.^{2, 6}
81. Hedman A.¹¹
82. Heikell K.¹³
83. Heikkilä J.^{2, 3}
84. Heikkilä Seth^{7, 10}
85. Heikkinen G.¹¹
86. Heimonen Vilho^{2, 10, 11}
87. Heino K.³
88. Heino T.^{2, 3}
89. Heinäläinen¹³
90. Heiskanen A.²
91. Helenius J.¹³
92. Helin Hilda¹¹
93. Helle Edvard^{4, 10}
94. Hellman K.^{2, 3, 8}
95. Hellsten Karl Aug.¹²
96. Hellsten K. F.³
97. Helminen K.^{3, 11}
98. Herrala Hilda^{2, 3, 10}
99. Hietanen Kustaa¹¹
100. Hilldén Ida¹¹
101. Hjulgren Sofia^{10, 11}
102. Hoikka Matti^{2, 3, 10}
103. Hokkanen Evert^{2, 10}
104. Holopainen A.¹¹
105. Huhta Vihtori^{2, 10}
106. Huotari Anni^{3, 8, 10}
107. Huotari Anton^{3, 10}
108. Hurmevaara Herman¹¹
109. Hurri J. E.⁹
110. Huttunen Emmi^{3, 11}
111. Huttunen E. J. V.^{2, 3}
112. Huttunen J.³
113. Huttunen Pekka¹⁰
114. Huuha Antti^{2, 3}
115. Huuha O.²
116. Huuskonen O. V.^{2, 3, 8}
117. Hynninen Aaro¹¹
118. Hyrskyluoto Lauri¹¹
119. Hyrskymurto Tommas^{2, 3, 8}
120. Hytönen Sulo¹¹
121. Hyvönen Mikko³
122. Hyvönen P.¹¹
123. Hägglund A.²
124. Häkkinen Samuel¹⁰
125. Hämäläinen Antti^{10, 11}
126. Hämäläinen Edvard J.¹²
127. Hämäläinen Kalle^{2, 3, 10}
128. Hämäläinen (o.s.Turunen) Mimmi¹⁰
129. Hämppi T.²
130. Härkönen Antti¹¹
131. Härmä Erik H.¹²
132. Hätinen Mauno^{2, 11}
133. Häyrynen Heikki¹⁰
134. Höjjer Karl¹⁰
135. Hörhammer I.²
136. Ikonen Johan¹¹
137. Ikonen Oskari¹⁰

138. Ilola Mauno^{3, 11}
139. Ingman Albert¹⁰
140. Inkinen Kirsti¹¹
141. Jaatinen Ville¹²
142. Jakobsson L.¹³
143. Jalava Eino¹²
144. Jalava Oskari^{2, 4, 10}
145. Jalonen Heikki^{2, 8, 10}
146. Johansson Georg¹⁰
147. Johansson Oscar¹⁰
148. Jokinen Alma^{2, 10}
149. Jokinen K. A.^{2, 3, 11}
150. Jokinen Lauri³
151. Jokinen Väinö¹⁰
152. Jokisalo (Koskinen) Olga^{10, 11}
153. Juuri-Oja Eeva⁵
154. Jyräkoski Anna²
155. Jäntti Aug.¹²
156. Järvinen E.¹¹
157. Järvinen Josua^{8, 10}
158. Jääskeläinen Ellu²
159. Kahila Evert¹¹
160. Kahila O. T.^{3, 11}
161. Kahila T.¹³
162. Kaihosalo Tintti (Tilda)^{5, 8, 11}
163. Kaipainen O. V.³
164. Kaipainen Oskar¹¹
165. Kaipio Oskar¹⁰
166. Kallinen¹³
167. Kallio Heikki¹¹
168. Kallio Teemu^{4, 8, 11}
169. Kalliainen Arto¹¹
170. Kalliokorpi Taavetti^{10, 11}
171. Kampilla K. A.¹³
172. Kananen Juho¹⁰
173. Kanerva Ida¹¹
174. Kanervo Mimmi^{2, 3, 10, 11}
175. Kanervo Viktor^{2, 9}
176. Kankari Kalle¹²
177. Kannisto Anshelm^{3, 9, 10}
178. Kannisto S.^{2, 8}
179. Kantanen Ida^{2, 11}
180. Kantonen V.³
181. Karhi J. A.³
182. Karhinen Hanna¹⁰
183. Kari M.¹¹
184. Karvonen K. V.¹¹
185. Karvonen Matti³
186. Karvonen O. V.^{2, 8}
187. Kaukonen A.¹¹
188. Kautto Jussi¹⁰
189. Keiho Konrad K.¹²
190. Kellosoalmi Felix^{3, 10}
191. Kemilä J.^{3, 6}
192. Kemppe Anna^{2, 11}
193. Ketola Estella¹²
194. Kiiskinen Aura^{8, 10, 11}
195. Kirjarinta Jalmari^{1, 3, 10}
196. Kirves Juho¹⁰
197. Kivi⁸
198. Kivikoski J. F.^{2, 3, 10}
199. Kiviranta A.²
200. Kivisalo Väinö^{2, 11, 12}
201. Klemola J.¹¹
202. Kohkonen S.¹¹
203. Kohonen Hanna^{3, 8}
204. Kohonen Jalo^{3, 6}
205. Koivulahti Hilma²
206. Koivumäki S.²
207. Koivunen Anna⁵
208. Kokkola A. E. (Akseli)^{2, 11}
209. Komu Juho Alfred^{3, 8, 10}
210. Komu Yrjö¹²
211. Kontinen J.³
212. Kopila Kustaa¹⁰
213. Koponen Albin^{2, 10}
214. Korhonen Juho^{2, 3, 10, 12}
215. Korhonen Vilho¹⁰
216. Korppi Heikki¹¹
217. Koskinen Frans¹⁰
218. Koskinen Fred.³
219. Koskinen Kalle¹¹
220. Koskinen Tyyne^{2, 5}
221. Kotiranta H.⁸
222. Kotonen Anton¹⁰
223. Kronqvist Efraim^{2, 10}
224. Kuitunen Alma¹¹
225. Kujala Jussi^{4, 10}

226. Kunnassalo Oskari¹⁰
227. Kurkela Maria^{2, 11}
228. Kurkinen Ada³
229. Kurkinen Severi^{10, 11}
230. Kuusanen Adam¹¹
231. Käcklund A.¹
232. Käkälä Elias¹⁰
233. Kääriäinen Heikki¹⁰
234. Laakaa H.¹³
235. Laakkonen Adam^{3, 8, 10}
236. Laakso H.³
237. Laakso Juho¹⁰
238. Lahomäki Ksenia¹¹
239. Lahti Rudolph^{6, 12}
240. Lahtinen Arvi¹⁰
241. Laiho O.⁴
242. Laine H. K.¹¹
243. Laine J. T.^{2, 8, 11}
244. Laine K. H.³
245. Laine K. R.¹¹
246. Laine Lydia³
247. Laine Maria⁵
248. Laine O. F.^{3, 10}
249. Laine Wilho¹⁰
250. Lamminen Oskar¹¹
251. Lammintausta Maria¹¹
252. Lappalainen Matti¹¹
253. Lapveteläinen T.^{3, 10}
254. Latukka J.³
255. Latvala Jaakko¹⁰
256. Laukkanen Martta¹¹
257. Lautasalo Juho¹⁰
258. Lehen Emil²
259. Lehokas Vilho^{1, 2, 3, 8}
260. Lehtimäki Frans¹¹
261. Lehtimäki Konrad^{18, 10, 11}
262. Lehtinen Akseli^{2, 12}
263. Lehtinen J. K.⁴
264. Lehtinen K.^{2, 11}
265. Lehtinen Sandra^{2, 5, 10}
266. Lehto A. R.¹²
267. Lehto Eemeli¹¹
268. Lehto Jooseppi^{3, 11}
269. Lehto Kaarlo¹¹
270. Lehtonen Frans^{2, 8, 10}
271. Lehtosaari J. A.⁸
272. Lehtovaara T.²
273. Leimu K.^{2, 4}
274. Leino Jalmari¹²
275. Leino O.¹³
276. Leinonen Olga^{2, 3}
277. Leivo Oskari^{2, 8, 10}
278. Lempinen K.²
279. Lempiäinen P.^{2, 3, 6}
280. Lepola Kalle¹²
281. Leppä Sulho^{2, 8}
282. Leppänen P.³
283. Leskinen Petter¹¹
284. Leskinen Wilhelm¹³
285. Letonmäki Lauri¹⁰
286. Lindell Aug.²
287. Lindgren Anna³
288. Lindgren O.¹³
289. Lindholm Saimi¹¹
290. Lindroos Heikki¹⁰
291. Lindsten Johan¹¹
292. Lindström Ludvig¹⁰
293. Lindström Lydia¹¹
294. Lintunen Otto¹¹
295. Lonkainen Matti¹⁰
296. Luhta Juho¹²
297. Lukkarinen K.^{3, 11}
298. Lukkarinen Otto¹¹
299. Lumio K.I.^{2, 10}
300. Lumivuokko Jussi^{2, 10}
301. Lundström Villiam^{2, 10}
302. Lylykorpi Oskari^{4, 10, 11}
303. Lyytinen Edla³
304. Lähdesniemi Juho¹²
305. Lähteenmäki Kaarlo¹¹
306. Lähtönen Erkki¹¹
307. Löfberg Albert¹¹
308. Lönngren Pekka⁸
309. Makkonen Aino¹¹
310. Malinen E.²
311. Malm Hanna²
312. Manner Kullervo^{3, 10}
313. Manninen Aatto³

314. Manninen Matti¹³
315. Mantere Atte^{2, 10}
316. Mantere J.¹¹
317. Markkanen A.²
318. Martikainen Janne¹⁰
319. Marttila Mauno¹¹
320. Matalamäki Anna¹¹
321. Matalamäki Matti¹¹
322. Mattila²
323. Merinen Edv.¹¹
324. Merinen J. R.^{2, 10, 11}
325. Merivirta J.²
326. Mertanen Pekka¹²
327. Miettinen Antero¹¹
328. Miettinen Olli^{3, 10}
329. Murros Kaapo^{3, 10}
330. Murto Emmi¹²
331. Mäkelin Antti^{2, 10}
332. Mäkelin Yrjö^{3, 10}
333. Mäkelä Santeri^{2, 8, 10}
334. Mäkelä Vihtori^{3, 10}
335. Mäki Jaakko^{2, 10}
336. Mänty Kaarle^{2, 10}
337. Määttä Kalle¹¹
338. Mömmö P. J.^{2, 10}
339. Naaralainen Joel¹⁰
340. Niemi Kalle^{2, 8}
341. Niininen J.²
342. Niinipuro O.³
343. Niiranen Paavo¹¹
344. Nikkonen J.⁹
345. Nisula Emil¹¹
346. Nokela H.³
347. Numminen Julius¹²
348. Nuorteva Santeri^{2, 10}
349. Nuotio (o.s.Kilpiäinen) Jenny¹⁰
350. Nurmiaho Lauri¹¹
351. Nurminen Anna³
352. Nurminen Julius^{2, 3, 8}
353. Nyberg A.²
354. Nyqvist E.¹¹
355. Nyrkkö Antero^{6, 12}
356. Närhi A.^{2, 3}
357. Näveri J.⁴
358. Ohdake August¹³
359. Ojanen F. V.¹¹
360. Oksanen Iida¹¹
361. Oksman Ville^{3, 10}
362. Ollikainen A.³
363. Orasmaa Oskari¹⁰
364. Paananen Kalle¹²
365. Paananen W.⁴
366. Paasikoski Anni¹¹
367. Paasio E.³
368. Paasivuori Matti^{3, 8, 10}
369. Paaso Maria¹⁰
370. Paasonen Armas^{3, 10}
371. Paavokallio Esa³
372. Paavola Urho¹¹
373. Paljakka Maurits^{4, 12}
374. Paronen Eemeli¹⁰
375. Paunu Penna^{3, 10}
376. Pekkola A.³
377. Pekonen Santeri²
378. Peltola M.³
379. Penttala Isak¹²
380. Penttinen Maija¹²
381. Penttinen R.³
382. Perdén Aleksander^{2, 11}
383. Perdén O.³
384. Perttilä Emil¹⁰
385. Perttilä Valfrid^{3, 10}
386. Petman Nestor¹¹
387. Peura Juho¹⁰
388. Pietikäinen Fiina^{2, 10}
389. Pietikäinen Tahvo³
390. Piettonen J.¹³
391. Pihlajisto August¹¹
392. Pihlman J.^{2, 3}
393. Piirainen Jaakko¹⁰
394. Piisinen Otto^{1, 3, 10}
395. Pipatti Simo¹⁰
396. Pitkäranta W.¹¹
397. Pohjaväre Emanuel¹⁰
398. Pohjola Jukka^{2, 10, 11}
399. Polsa M.¹³
400. Posti Maikki^{2, 11}
401. Prepula J. K.¹¹

402. Pukka Väinö¹²
403. Pullinen Eeva¹¹
404. Puolakka J.⁸
405. Puolakko Mimmi³
406. Puro O.³
407. Pärssinen Hilja^{3, 10}
408. Rae A. W.¹²
409. Raearo Emil²
410. Rahikainen Arttu¹³
411. Rahikainen Hilma^{3, 8, 11}
412. Railo Jussi^{3, 8, 10}
413. Raitanen A.^{2, 3}
414. Raitio Jussi²
415. Ranta Hanna^{2, 8}
416. Rantanen Anna¹¹
417. Rantanen Frans^{8, 10, 11}
418. Rantanen Samuli¹⁰
419. Rauhala O.⁶
420. Raunio Maria^{3, 10, 11}
421. Riihelä A.³
422. Riipinen Alfred^{2, 3}
423. Riipinen Anni(Anna)^{3, 11}
424. Rissanen A.³
425. Rissanen Taavi¹⁰
426. Ritari Vihtori¹¹
427. Roisko Anni^{2, 11}
428. Roos F.³
429. Rosenberg M.²
430. Rovio K.³
431. Ruotsalainen Aatu¹⁰
432. Rusanen Briitta¹¹
433. Ryytänen M.³
434. Räisänen Yrjö³
435. Saarelainen J. V.¹¹
436. Saari Kaarlo¹⁰
437. Saari Paula⁵
438. Saarikallio K.¹¹
439. Saarikivi Santeri^{2, 3, 8, 10}
440. Saarinen Emil^{2, 3, 8, 10, 11}
441. Saarinen Nikolai¹¹
442. Saarinen V. F.²
443. Saaristo J. H.^{2, 6, 10}
444. Sahanen K.³
445. Sahlbom H.¹¹
446. Sainio J. V.^{2, 3, 10}
447. Salin Eetu¹⁰
448. Salmela L.¹³
449. Salmi Hulda^{2, 10}
450. Salmi V.²
451. Salminen Akseli¹¹
452. Salminen E. A.¹¹
453. Salminen Frans¹¹
454. Salminen Impi¹²
455. Salminen Kalle¹⁰
456. Salminen V.³
457. Salo Aaro¹⁰
458. Salo Arvi^{3, 11}
459. Salomaa Arvi¹¹
460. Salonen J.³
461. Sampo E.¹¹
462. Sandholm J.^{2, 11}
463. Sara E.⁶
464. Satamavuori K. E.¹¹
465. Saxman H.⁸
466. Savolainen Anna^{2, 4, 10}
467. Selja A.¹³
468. Selkälä⁴
469. Seppälä H. J.²
470. Seppälä J. H.¹¹
471. Seppälä Hilda³
472. Siimes Kaarlo Aksel¹²
473. Siiskonen M.³
474. Sikanen Hilda²
475. Silander J. A.³
476. Sillamäki K. H.¹¹
477. Sillanpää Miina^{2, 3, 4, 8, 10}
478. Siltakorpi Venni¹²
479. Simpainen Matti¹¹
480. Sipi Reino²
481. Sirén Aatto¹⁰
482. Siren Hj.⁶
483. Sirén O.¹³
484. Sirola Yrjö¹⁰
485. Sistonen Aune¹¹
486. Siven Robert¹¹
487. Sivenius Artturi^{2, 10}
488. Snellman J.⁸
489. Soininen O.²

490. Sormunen Robert²
 491. Sukkela J.⁴
 492. Suomalainen Aapeli¹⁰
 493. Suomalainen Juho¹⁰
 494. Suosalo Kalle³
 494. Suutala Oskari^{2, 8, 11, 12}
 495. Suvela Jenny¹¹
 496. Syväjärvi Heikki¹¹
 497. Tainio J.³
 498. Tainio Taavi^{7, 8, 10}
 499. Taipale Hilja¹¹
 500. Tammi Maria²
 501. Tammilaakso J.⁶
 502. Tammio Ale^{2, 3}
 503. Tammisto Oskar¹¹
 504. Tanner Väinö¹⁰
 506. Tanskanen Esa^{2, 3}
 507. Tapola J. J.¹¹
 508. Telkkä Nestori^{3, 10, 11}
 509. Teperi Juho¹¹
 510. Tervo Samuli^{2, 8, 10}
 511. Terävainen Mikko²
 512. Tiihonen Pekka¹¹
 513. Tikkanen Paavo^{2, 3, 10}
 514. Tila F.²
 515. Tirkkonen J.³
 516. Toivonen Akseli¹¹
 517. Toivonen Otto^{2, 6}
 518. Tokoi Oskari^{8, 10}
 519. Tolonen Jussi¹⁰
 520. Tolvanen P.¹¹
 521. Torvi Mikko¹¹
 522. Torvinen H.²
 523. Tossavainen Johannes^{2, 8, 10}
 524. Triar¹³
 525. Tuomela Tek.¹³
 526. Tuomi Onni^{8, 10}
 527. Tuomikoski Jukka^{2, 10}
 528. Tuominen Kalle^{2, 11}
 529. Turja O.⁴
 530. Turkia Matti¹⁰
 531. Turunen O. V.^{3, 10, 11}
 532. Typpö Taneli^{3, 10}
 533. Törmä Heikki^{3, 10}
 534. Törmälä T.⁸
 535. Töyrylä O. V.¹¹
 536. afUrsin N. R.¹⁰
 537. Vaahtera Ida⁵
 538. Vaara M.^{2, 8}
 539. Vainio Juho^{3, 8}
 540. Vainio Ville^{3, 10}
 541. Wakkuri(la) A.¹¹
 542. Valavaara Nestori^{2, 8, 10}
 543. Valjakka Albin¹⁰
 544. Vallenius A.¹¹
 545. Vallenius E.³
 546. Valpas-Hänninen Edvard¹⁰
 547. Valvoo Juho¹¹
 548. Valta A.³
 549. Valvio J.³
 550. Warpe O.³
 551. Varteva K.^{3, 8}
 552. Vasenius J.¹¹
 553. Vatanen Aug.(Veli)^{1, 2, 3, 10, 11}
 554. Vatanen Helena¹⁰
 555. Vatanen Johan^{3, 11, 12}
 556. Venäläinen V.³
 557. Vesa August^{2, 6, 8, 10}
 558. Viheriälaakso J.²
 559. Vihersalo Elvira^{3, 10}
 560. Viik K.²
 561. Wiik K. H.^{3, 10}
 562. Viinamäki Sanni¹¹
 563. Viinikainen Emil^{2, 8, 11}
 564. Viirman¹¹
 565. Viitanen J.³
 566. Viitanen Matti²
 567. Viitanen Vihtori^{3, 10}
 568. Viitasaari Juho Feodor¹²
 569. Viklund Tyyne¹¹
 570. Viljamaa F.³
 571. Viljanen Emil¹⁰
 572. Vilmi O.³
 573. Virkki Mikko^{3, 10}
 574. Virtanen W.¹²
 575. Wuolijoki Sulo¹⁰
 576. Vuolijoki Väinö^{7, 10}
 577. Wuorio Santtu¹¹

578. Wuorio Otto⁸
 579. Väisänen S.¹¹
 580. Wälilä Jalo¹¹
 581. Väre F.²
 582. Vättö Maikki^{3, 12}

583. Väänänen Neko^{3, 10}
 584. Ylänen E.¹¹
 585. Ågren Robert¹
 586. Åmark Toivo¹³

Lähteet:

SDP:n Oulun puoluekokouksen elok. 20–27 p:nä 1906 pöytäkirja. Puoluehallinnon toimintakeromus 23 p. Marrask. 1905–13 p. Elok. 1906.

Kertomus Suomen sosialidemokratisen Puoluetoimikunnan toiminnasta 26 p. elok. 1906–5 p. heinäk. 1909, ynnä tietoja muiden sos. dem. puoluejärjestöjen toiminnasta. Toimittanut Matti Turkia. Hki 1909.

Kertomukset Suomen sosialidemokratisen puoluetoimikunnan toiminnasta ja rahastonhoidosta sekä sos.-dem. eduskuntaryhmän toiminnasta, selostus puoluelehdistä ynnä tietoja muiden sos.-dem. puoluejärjestöjen toiminnasta 1909–11. (13/9 1909–15/7 1911)

—”— 1911–1913. (10/9 1911–10/9 1913)

TA 329.5(471), SDP, Kansio ”Agitaattorikurssit Lahdessa 1906”, aakkosellinen kokoelma hakijoiden elämänkerrallisista tiedoista sekä osanottajaluettelo.

TA 329.5(471), SDP, kansio: ”Puolueopisto 1913”, nippu: ”oppilasluetteloita”.

TA 329.5(471), Janakkalan kunnallisjaoston arkisto.

TA 329.5(471), Vesannon kunnallisjaoston arkisto.

TA 329.5(471), SDP:n arkisto, kansio K2; ”Neljännesvuoden tilastokysely” ja ”Tilasto työväenliikkeistä ___piirissä” -kaavakkeet sekä ”Kertomus agitatsuunista Turun piirissä helmikuulta”, vuosi 1906.

Suomen kansanedustajat 1907–1982. Helsinki 1982.

Liite 22. Tapauspaikkakuntien sijoittuminen vaalipiireihin
Suomen kartalla.

Liite 23. Käsinkirjoitettujen lehtien tutkitut kirjoitukset.

Niinivedenpään työväenyhdistyksen lehti Kuritus 1909–1911

1. Sivistys ja työläisnainen (nro 1, 1909)
2. Eespäin (nro 1, 1909)
3. Elon myrskyissä (nro 1, 1909)
4. Pikkutietoja (nro 1, 1909)
5. Pois velttous, kasvattakaamme arvostelukykyämme (nro 2, 1909)
6. Työn oikea arvo (nro 3, 1909)
7. Kysytte (nro 3, 1909)
8. Toimintaan (nro 5, 1909)
9. Ajatelmia (nro 5, 1909)
10. Matkan määrä (nro 5, 1909)
11. Työväen järjestöt ja nykyinen valtiollinen asema (nro 7, 1909)
12. Koston päivä on tullut (nro 8, 1909)
13. Toimintaan (nro 8, 1909)
14. Miksi olen sosialisti? (nro 8, 1909)
15. Taisteluun köyhälistö (nro 9, 1909)
16. Kylmyys ja nälkä (nro 10, 1909)
17. Mietteitä (nro 10, 1909)
18. Nyt alkaa meille taas uusi toimintavuosi. (nro 1, 1910)
19. Palvelijattarille (nro 1, 1910)
20. Pilvet on pilviä vaikka ne kuinka kullalla ruskottaa (nro 1, 1910)
21. Vuoden vaihtuessa (nro 1, 1910)
22. Taistelun hetkellä (nro 3, 1910)
23. Tieto on valtaa (nro 4, 1910)
24. Mitä maksaa sotalaitos kansalle (nro 5, 1910)
25. Äidin mietteitä (nro 5, 1910)
26. Nyky hetkellä (nro 7, 1910)
27. Erämaa ja suo (nro 7, 1910)
28. Sorrummeko vaikka meitä sorretaan (nro 8, 1910)
29. Käy toimintaan (nro 8, 1910)
30. Mitä on tehtävä (nro 9, 1910)
31. Virkavalta (nro 11, 1910)
32. Mielivalta miekkoineen (nro 14, 1910)
33. Taisteluun (nro 17, 1910)
34. Toimintaan (nro 17, 1910)
35. Tyyntä ja myrskyä (nro 17, 1910)
36. Mitä meiltä vaaditaan? (nro 18, 1910)
37. Vertailua (nro 18, 1910)
38. Työn arvo (nro 18, 1910)
39. Alaluokan naisille (nro 18, 1910)

40. Miten on meneteltävä? (nro 19, 1910)
41. Mitä on sosialismi? (nro 21, 1910)
42. Wiha (nro 21, 1910)
43. Puoluetiedot (nro 21, 1910)
44. Mihin meidän on pyrittävä? (1910)
45. Huomattavaa (1910)
46. Kirjasto joka kylään (1910)
47. Nouse nuoriso (1910)
48. Jos ei nuoret uskalla (1910)
49. Mitä kansan tulee tehdä (1910)
50. Työtä kaikille (1910)
51. Vapaus ja omaisuus (nro 1, 1911)
52. Nuoriso ja vanhoillisuus (nro 3, 1911)
53. John Stuart Millin kirjoitus (nro 3, 1911)
54. Kevätmietteitä (nro 4)
55. Taistelun tuoksinassa (nro 6)
56. Olet vapaa (nro 6)
57. Katsauksia (nro 12)

Niivivedenpään sos.dem. nuoriso-osaston lehti Murtaja 1912

58. Lukijalle (nro 1, 1912)
59. Taantumusta vastustamaan (nro 1, 1912)
60. Päivän pakinaa (nro 1, 1912)
61. Mitä tahansa teemme ja jätämme tekemättä (nro 2, 1912)
62. Nuoren lupaus (nro 2, 1912)
63. Kevät (nro 2, 1912)
64. Miten nainen voi edistää työväen aatetta (nro 2, 1912)
65. Sosialismi ja uskonnon vapaus (nro 2, 1912)

Himangan työväenyhdistyksen lehti Raataja 1907–1908

66. Aattehen mies (nro 1, 1907)
67. Weljille (nro 1, 1907)
68. Yksimielisyyden voima (nro 1, 1907)
69. Weljet (nro 1, 1907)
70. Wapauden maa (nro 1, 1907)
71. Katko orja (nro 1, 1907)
72. Nurja yhteiskuntajärjestys (nro, 2, 1907)
73. Nuorisolle (nro 3, 1907)
74. Sorretuille (nro 3, 1907)
75. Tovereille (nro 5, 1907)

76. Missä luokkavihaa kiihoitetaan? (nro 1, 1908)
77. Ennen onnenaikoina (nro 1, 1908)
78. Mistä rikollisuus on kotoisin? (nro 1, 1908)
79. Pari palaa Parjaajain kurkkuun (nro 4)
80. Anarkismi ja sosialismi (nro 4)
81. Suomettarelaiten synnintunnustus vaalien jälkeen (nro 4)

Palosaaren työväenyhdistys Taiston kehitysklupin harjoituslehti Kitupiikki 1909–1910

82. Kehitys ja sen köyhälistöön juurruttaminen (nro 1, 1909)
83. Minkä tähden työväestön on järjestäydyttävä (nro 1, 1909)
84. Kehityksen kulku (nro 2, 1909)
85. Miksi kapitalistit suosittelevat työmiehille isoa perhettä? (nro 2, 1909)
86. Palosaareltä (nro 3, 1909)
87. Tyytymättömyys (nro 3, 1909)
88. Taantumuksen uhatessa (nro 5, 1909)
89. Kitupiikki v. 1910 (nro 6, 1909)
90. Sosialidemokratinen liike sivistysliike (nro 6, 1909)
91. Rauhan saarna (nro 7, 1909)
92. Taistelun tuoksinassa (nro 1, 1910)
93. Sananen luokkataistelusta (nro 1, 1910)
94. Tieto ja luokkatietoisuus (nro, 3, 1910)

Palosaaren sos.dem. nuoriso-osaston lehti Sarastus 1911–1914

95. Työläisnuoriso suurteollisuudessa (nro 1, 1912)
96. Pikkuajatelmia (nro 1, 1912)
97. Työläisnuoriso suurteollisuudessa (jatkoa) (nro 2, 1912)
98. Työläisnuoriso suurteollisuudessa (jatkoa) (nro 3, 1912)
99. Mitä tulee joka ihmisen tehdä? (nro 5, 1912)
100. Ne putoavat (7.10.1913)
101. Lähimäis rakkauttako? (25.12.1913)
102. Riveihin (nro 2, 3.2.1914)
103. Voiko työväenluokka asestautua (nro 2, 3.2.1914)
104. Köyhälistön kevät (5.5.1914)
105. Kehotus nuorisolle (5.5.1914)
106. Pimeydestä valkeuteen (5.5.1914)
107. Nuoriso nouse (25.12.1914)

Tampereen kone- ja metallityöntekijäin a.o. nro 6:den lehti Nokinenä 1905–1910

- 108. Surkealta tuntuu tämä yhteiskunta (nro 21, 14.2.1905)
- 109. Yleisestä äänioikeudesta (nro 22, 28.9.1905)
- 110. Ylös orjan komerosta kansa katsehesi nosta. (nro 24, marraskuu 1905)
- 111. Työlakko (nro 25, 29.12.1905)
- 112. Jo vallankumouksen torvet soivat (nro 1, 14.1.1906)
- 113. Korpit ja warpuset (nro 1, 14.1.1906)
- 114. Silmäys yhteiskuntaan (nro 2, 2.2.1906)
- 115. Työväen liikkeestä yleensä (nro 3, 23.2.1906)
- 116. Silmäys nykyaikaan (nro 3, 23.2.1906)
- 117. Kevään enteitä (nro 4, 10.4.1906)
- 118. Kehityksen ketjussa (nro 5, 12.6.1906)
- 119. Kalastelioita (20.9.1906)
- 120. Puoluerajojen selvyys (nro 6, 1907)
- 121. Sosialistinen yhteiskunta (nro 16, 1908)
- 122. Työläisten henkisestä kehityksestä (nro 6, 10.12.1909)
- 123. Se on täytetty (nro 6, 8.7.1910)
- 123b. Pikku uutisia

Alavuden työväenyhdistyksen lehdet Walon kipinä 1910 ja Huvittaja 1913–1914

- 124. Puhe (W.k. nro 1, 1910)
- 125. Tervehdys Alavutelaisille (W.k. nro 1, 1910)
- 126. Kirjoitti E. Rajala (W.k. nro 4)
- 127. Luokkatietoisuudesta (W.k. nro 4)
- 128. Nyt tervehdin teitä (W.k.)
- 129. Palvelijatovereille (W.k.)
- 130. Katsaus itseemme (H. nro 2, 1913)
- 131. Luokkaväkivaltaisuudet ja porvarisvallan rappeutuminen (H. maaliskuu 1914)
- 132. Jo aika on (H. joulukuu 1914)

Helsingin työväenyhdistyksen Kirvesmies Ammattiosaston Keinopii- rin lehti Kehittäjä 1906

- 133. Sananen vielläkin punaisista tapahtumista!. (28.8.1906)
- 134. Täytyy niistä lakoistakin taas vähän töristä. (28.8.1906)
- 135. Kuulutuksia Kehittäjälle (marraskuu 1906)

136. No niin Äijät ja pojat vai mitä tee oletten. (1907)
137. On minulla nyt vakavampaakin sanomista kuulijakunnalleni. (23.1.1907)
138. Saatanolta on olemassa sekä on myös niillä kuuma kattila, jossa keittävät ihmisiä. (4.2.1907)
139. Kehittäjän suuri tehtävä on kehittää Keinopiirin tovereissa sopusointua ja toinen toisensa ymmärtämistä (?)

Tampereen kattila- ja levytyöntekijöiden osasto 53:en lehti
Paukuttaja 1907–1908

140. Työtaistelut maassamme (nro 1, 28.9.1907)
141. Yhteiskunnallinen kehitys (nro 2, 1907)
142. Luokkataistelu (nro 3, 21.11.1907)
143. Kymmet käsky-sanat kattila- ja levysepille (nro 3, 21.11.1907)
144. Köyhäin isämeitä (nro 3, 21.11.1907)
145. Arvoisat puoluetoverit (nro 5, 1908)
146. Toverit pitäkää silmänne auki (nro 8, 1908)

Söörnäisten työväenyhdistyksen puhuja- ja keskusteluseuran lehti
Väittäjä 1910–1914

147. Kansan miliisi (nro 6, 25.11.1909)
148. Weljeys ja tasa-arvoisuus (nro 4, 1.12.1910)
149. Luentotunnilla (nro 14, 17.3.1910)
150. Sortajat (nro 15, 30.3.1910)
151. Toiminnan alkaessa (1911)
152. Väittäjän uuden toimituksen ohjelma (nro 1, 21.9.1911)
153. Valtio, kirkko ja uskonto (nro 3, 29.2.1912)
154. Näin puhui Zarahustra (nro 6, 18.4.1912)
155. Hurskas toivomus (nro 8, 18.5.1912)
156. Kehitysaskel! (nro 11, 19.3.1914)
157. Eteenpäin (2.4.1914)
158. Titteli Pörssin raunioilta (?)

Söörnäisten sos.dem. nuoriso-osaston lehti Nuorten toivo 1909–1910

159. Köyhälistön vapaustaistelu (nro 35, 1910)
160. Runo, kirj. S. V.-o. (nro 38, 1910)
161. Syksyllä (nro 61, 1910)

- 162. Vielä kerran (nro 67, 31.10.1910)
- 163. Miksi (nro 72, 5.12.1910)
- 164. Taistoon (nro 44)

Söörnäisten työväenyhdistyksen Naisosaston lehti Tulevaisuuden Toivo 1907 (ei vielä nimeä) ja 1909

- 165. Vaalitähti (nro 1, 5.4.1907)
- 166. Almuja pyytämässä (nro 3, 6.2.1909)

Söörnäisten työväenyhdistyksen Naisosaston Ihanneliiton lehti Vapauden Taimi 1909–1910

- 167. Ihanteelle (21.3.1909)
- 168. Liittohon (4.4.1909)
- 169. Voi porvareita (20.5.1909)
- 170. Köyhien sorto (20.5.1909)
- 171. Lapsille (20.5.1909)
- 172. Lapsoset liittohon (24.10.1909)
- 173. Yhtä ja toista (24.10.1909)
- 174. Juhlaruno (?)

1 Lehtien kirjoitukset on lueteltu aikajärjestyksessä, ajoitukseltaan tuntemattomat on sijoitettu viimeiseksi.

Liite 24. Tapauspaikkakuntien sosialidemokraattiseen puolueeseen järjestäytynyt työväestö ammattien mukaan.

A: Vesanto
B: Himanka
C: Vaasa
D: Tampere
E: Alavus
F: Helsinki

A. Vesannon kunnassa toimineiden työväenyhdistyksien jäsenet ammattiryhmän mukaan vuonna 1914*

	Niinive- denpään ty		Vesan- non ty		Kuus- lahden ty		Sonka- rin ty		Yh- teensä	
	%		%		%		%		%	
Talolliset ¹	9	12,2	1	5,3	2	4,2	—	—	12	7,6
Torpparit ²	24	32,4	6	31,6	18	38,3	11	64,7	59	37,6
Maatyöläiset ³	18	24,3	6	31,6	6	12,8	—	—	30	19,1
Tilaton väestö yhteensä	42	56,7	12	63,2	24	51,1	11	64,7	101	64,3
Käsityöläiset ⁴	7	9,5	3	15,8	3	6,4	1	5,9	14	8,9
Työläiset ⁵	14	18,9	2	10,5	17	36,2	5	29,4	38	24,2
Muut ⁶	2	2,7	1	5,2	1	2,1	—	—	4	2,6
Yhteensä	74	100,0	19	100,0	47	100,0	17	100,0	157	100,0
Puuttuva tieto	1		—		—		—		1	
Jäseniä yhteensä	75		19		47		17		158	

* Vesannon Vesijärven työväenyhdistyksestä ei ole tietoja.

1 Talollinen, talollisen poika, isäntä, emäntä.

2 Torppari, torpparin emäntä tai vaimo, torpparin poika, torpparin tytär.

3 Mäkitupalainen, mäkitupalaisen vaimo, mäkitupalaisen poika, palvelijatar, renki, loinen, loisen tytär.

4 Suutari, murari, räätäli, puuseppä, puuseppä nuorempi, levyseppä, peltiseppä, nahkurin poika, ompelijatar.

5 Työmies, työläinen, työmiehen vaimo, rakennusmies.

6 Vahtimestari, leskivaimo, kauppias, hieroja, kauppakoululainen.

Lähteet: Luettelo Vesannon Niinivedenpään ty:n jäsenistä 1914, Vesannon ty:n jäsenluettelo 1913–1965, Kuuslahden ty:n jäsenluettelo 1914–1926 ja Vesannon ty:n Sonkarin osaston jäsenluettelo 1912–1914. TA 363.2

B. Himangan työväenyhdistyksen jäsenistön ammattirakenne vuosina 1914.

	1914	%
Maanviljelijä ¹	8	6,5
Käsityöläinen ²	11	8,9
Sekatyöläinen	95	76,6
Työläinen ³	6	4,8
Muut ⁴	4	3,2
Yhteensä	124	100,0
Perheenjäsen	5	
Puuttuva tieto	66	
YHTEENSÄ	195	

1 Talollinen, maanviljelijä, pienviljelijä, maamies.

2 Suutari, räätäli, leipuri, kelloseppä, puuseppä, maalari, muurari, laivuri, kalastaja.

3 Sahatyöläinen, merimies, lastausmies.

4 Kauppias, kauppa-apulainen, palvelija.

Lähde: Himangan työväenyhdistyksen jäsenmaksujen kantoluettelot 1907-1977.

C. Vaasassa 1909 toimineiden työväenyhdistysten jäsenten ammattirakenne.¹

	Waasan ty		Palosaaren ty Taisto		Yhteensä	
	%		%		%	
Teollisuus- työntekijät						
tekstiili ²	41	8,4	68	100,0	109	19,7
metalli ja kone ³	86	17,6	—	—	86	15,5
muu ⁴	100	20,5	—	—	100	18,0
yhteensä	227	46,6	68	100,0	295	53,1
Rakennustyö- läiset ⁵	141	29,0	—	—	141	25,4
Käsityöläiset ⁶	70	14,4	—	—	70	12,6
Palveluammatil- liset ⁷	49	10,1	—	—	49	8,8
Yhteensä	487	100,0	68	100,0	555	100,0
Tuntematon ⁸	234		88		322	
Jäseniä yhteensä	721		156		877	

1 Vasa svenska arb. föreningin (225 jäsentä) ja Gerbyn arb. föreningin (14 jäsentä) jäsenten ammateista ei ole tietoa.

2 Kutoja-, kehruu-, willatehtaalais- ja värjäri, valkaisu ja valmistus-ao:t.

3 Kone, rauta ja metalli ao ja valajien ao.

4 Sokeritehtaalais-, jalkinetyöntekijäin, nahkathyöntekijäin ja puutyöntekijäin ao:t.

5 Kirvesmiesten, kivimiesten, maalarien, muurarien, uunintekijäin ao:t.

6 Leipuri ja kondiittori ao ja räätäleiden liitto.

7 Ajuri ja palvelijain ao:t.

8 Yleis-, nais- ja nuoriso-osastolaiset sekä voimistelu ja urheiluseuralaiset.

Lähteet: Palosaaren työväenyhdistys Taiston Kirja jäsenmaksujen suorittaneista ja Viisivuotiskertomus 1910 ja Waasan ty:n jäsenluettelo. TA 363.2.

D. Tampereen järjestäytynyt työväestö 1907.

	1907	%
Teollisuustyöntekijät		
Tekstiiliteollisuus ^{1a.}	955	29,8
Metalli- ja koneiteollisuus ^{1b.}	292	9,1
Muu teollisuus ^{1c.}	366	11,4
yhteensä	1 613	50,3
Rakennustyöläiset ²	115	3,6
Käsityöläiset ³	578	18,1
Palveluammatilliset ⁴	99	3,1
Liiketyöntekijät ja virkamiehet ⁵	23	0,7
Työläiset ⁶	775	24,2
Yhteensä	3 203	100,0
Ammatti tuntematon ⁷	278	
Jäseniä yhteensä	3 481	

- 1a. Villa- ja trikooteollisuus työväen ao, Lapinniemen tehtaan työväen ao, Finlaysonin ja K:nin puuvillatehtaan työväen ao, Pellava ja puuhiomo tehtaitten työväen ao sekä Värjäri, valkaisu ja valmistus ao.
- 1b. Kone ja metalli ao, Malliveistäjien ao, Valajain ao ja Rauta ja metallivalimoiden puhdistajain Uuni -ja apumiesten ao sekä Koneenkäyttäjähdistys.
- 1c. Naula- ja hevosenkenkätehtaitten ao, Tulitikkutehtaan ao, Tapetti- ja väriyöntekijäin ao, Kaakelintekijäin ja savenvalajain ao, Kirjansitojain ao sekä Saha- ja lautatarhatyöväen ao.
2. Maalarien ao sekä Sähkö- ja telefooni työntekijäin ao.
3. Puuseppien, sorvarien, kuvanveistäjien, verhoilijain ja vaunutyöntekijäin ao, Satulaseppien ja verhoilijain ao, Leipuri ja kondiittori ao, Jalkine ao, Ompelijatar ao, Räättäli ao, Nahkuri ao, Kulta- ja hopeaseppäin ao, Seppien ao sekä Läksi-, pelti- ja vaskiseppien ao.
4. Palvelijatar ao, Miespalvelija ao sekä Silittäjien ao.
5. Sos. dem. liikeapulaisyhdistys.
6. Ulkotyöväen yhdistys.
7. TTY:n yleisosasto, Naisosasto sekä Nuorisoliitto.

Lähteet: Puoluetilasto 1902–1919. TA. Kertomus Tampereen Työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1907. TA 363.2.

E. Alavuden kunnassa toimineiden työväenyhdistysten jäsenet ammattiryhmän mukaan¹.

	Alavuden aseman ty 1912 %		Alavuden Kirkonkylän ty 1909 %		Alavuden Sydänmaan ty 1909 %		Yhteen- sä ² %	
Puutavara Oy:n väki								
– työnjohtajat ja mestarit	1	1,7	–	–	–	–	1	0,6
– työläiset	41	68,3	–	–	–	–	41	24,4
Yhteensä	42	70,0	–	–	–	–	42	25,0
Käsityöläiset	10	16,6	23	27,7	–	–	33	19,6
Liiketyön- tekijät ja virkamiehet	3	5,0	6	7,2	–	–	9	5,3
Talolliset	1	1,7	5	6,0	1	4,0	7	4,2
Torpparit	–	–	23	27,8	11	44,0	34	20,2
Maatyöläiset	–	–	20	24,1	–	–	20	11,9
Maatalous yhteensä	1	1,7	48	57,9	12	48,0	61	36,3
Työläiset	4	6,7	2	2,4	–	–	6	3,6
Rautatie- työntekijät	–	–	–	–	10	40,0	10	6,0
Muut	–	–	4	4,8	3	12,0	7	4,2
Yhteensä	60	100,0	83	100,0	25	100,0	168	100,0
Tuntematon	24		–		–		24	
Puuttuva tieto	–		9		2		11	
Jäseniä yhteensä	84		92		27		203	

1 Alavuden Kouran, Kontiaisten, Taipaleen, Taipaleen peräkylän ja Edesjärven työväenyhdistysten jäsenten ammateista ei ole tietoa.

2 Yhteislukumäärä on kuvitteellinen, koska yhdistysten tiedot ovat eri vuosilta.

Lähteet: Alavuden työväenyhdistyksen jäsenkirja 1904–1913, Alavuden Kirkonkylän ty:n jäsenkirja 1909–1917 ja Alavuden Sydänmaan ty:n jäsenkirja 1908–1948. TA 363.2.

F. Helsingissä toimineiden Suomen Sosialidemokratiseen puolueeseen kuuluneiden työväenyhdistysten jäsenistö ammatin mukaan 1909.

	1909	%
Teollisuustyöläiset		
Tekstiiliteollisuus ^{1a.}	144	3,4
Metalli- ja koneiteollisuus ^{1b.}	399	9,4
Muu teollisuus ^{1c.}	1 011	23,8
yhteensä	1 554	36,6
Rakennustyöläiset ²	1 411	33,2
Käsityöläiset ³	392	9,2
Kuljetusalalla toimivat ⁴	201	4,7
Palveluammatilliset ⁵	380	8,9
Liiketyöntekijät ja virkamiehet ⁶	65	1,5
Työläiset ⁷	210	4,9
Opiskelijat ⁸	41	1,0
Yhteensä	4 254	100,0
Ammatti tuntematon ⁹	1 316	
Jäseniä yhteensä	5 570	

1a Hattutyöntekijöiden ao, Kappaampelijain ao, Koneellakutojain ao, S. Räätilityöntek.l. Hgin os, Raittiusyhdistys Valon tekstiiliteollisuustyöntekijät.

1b Koneenkäyttäjät ao, Malliveistäjien ao, Valajain ay, Pannu ja levyseppäin ao, Rauta- ja metallisorvarien ao, Metall apumiesosasto, Vaununtekijäin ao, S. Valt. Rautat. konep. ty, Koneitehtaalisten ao, Puunjalostus konetyöntekijäin ao. Raittiusyhdistys Valon metalliteollisuustyöntekijät.

1c Karamellitehtaalisten ao, Tupakkatehtaalisten ao, Makkaratyöntekijäin ao, Sokerityöntek. ao, Paperi ja kartonkityöntekijöiden ao, Kipsityöntekijäin ao, Rautasänkyöntekijäin ao. Raittiusyhdistys Valon tehdastyöntekijät. Kirjalta-jayhdistys. S. kirjansitojain l. Helsingin osasto.

2 Kirvesmiesten ay, Uunintekijäin ao, Muurarien ao, Maalarien ay, Maalarien oppilasosasto, Rapparien ao, Torvityöntekijäin ao, Sähkötömiesten ao, Nuohoojain ao, Kivenhakkaajain ao, Karkeakivityöntekijöiden ao, S. kivityönt. liiton os. 2, Asfalttityöntekijäin ao, Sementtityöntekijäin ao, Tiilenkantajain ao. Raittiusyhdistys Valon rakennustyöläiset. S. Sukeltajain liitto.

3 Satulaseppäin ay, Suutarien ay, Nahkurien ao, Verhoilijain ao, Räättälien ay, Veneenveistäjien ao, Leipuri ja kondittori ao, Naisleipurien ao, Seppäin ao, Läksi, pelti ja vaskiseppäin ay, Kulta- ja hopeaseppäin ao, Puuseppäin ao, Ompeliatar ao. Raittiusyhdistys Valon käsityöläiset.

- 4 Satamatyömiesten ao, Lämmittäjien ao, Raittiusyhdistys Valon kuljetusalan työntekijät. S. Rautatiel. 1. Helsingin piiri.
- 5 Valaistus ao, Näyttämömiesten ao, Ajurien ao, Ajuripalvelijain ao, Palveliatar ao, Silittäjien ao, Pesiätär ao, Kylvettäjäin ao, Sairashuonepalvelijain ao. Raittiusyhdistys Valon palveluammattilliset. Palvelijataryhdistys.
- 6 Liikeapulaisten ao, Raittiusyhdistys Valon liiketyöntekijät.
- 7 Varastotyömiesten ao, Talonmiesten ao, Hgin kunnan työmiesten ao, Kadunlaskiaien ao, Sekatyöntekijäin ao, Ulkotyöväen yhdistys. Raittiusyhdistys Valon työläiset.
- 8 Ylioppilaiden sos.dem. yhdistys, Raittiusyhdistys Valon opiskelijat.
- 9 HTY:n Yleisosasto, Naisosasto, Venäläisosasto, Laulu ja soit. osasto ja Toveriosasto sekä 100 Puoluetilastossa ilmoitettua mutta HTY:n toimintakertomuksesta puuttuvaa jäsentä. Raittiusyhdistys Valon ammatittomat, puuttuvat tiedot sekä 10 jäsenmaksujen kantoluettelosta puuttuvaa, Puoluetilastossa ilmoitettua jäsentä. Hermannin ty:n, Söörnäisten ty:n, Töölön ty:n ja Svenska arb. föreningenin jäsenet.

Lähteet: Puoluetilasto 1902–1919. TA. Helsingin työväenyhdistyksen toimintakertomus 1909. TA 363.2. Raittiusyhdistys Valon jäsenmaksujen kantoluettelo 1907–1919. TA HTY:n arkisto 363.3.

Liite 25. Sosialidemokraattisen agitaatiopuhunnan ja kannatuksen määrällisen vaihtelun riippuvuus.

TAULUKKO A. *Sosialidemokraattisen agitaatiopuhunnan suhteellisen volyymin sekä agitaatiopuhunnan kattavuuden ja sosialidemokraattien saaman reaalisen vaalikannatuksen välinen korrelaatio vaalipiireissä ja koko maassa 1907–1912/13.¹*

Piiri	Agitaatiopuhunnan suhteellisen volyymin ja reaalisen vaalikannatuksen välinen korrelaatio	Agitaatiopuhunnan kattavuuden ja reaalisen vaalikannatuksen välinen korrelaatio
Uudenmaan	0,920	0,970
Turun et.	0,019	0,016
Turun pohj.	0,914	0,919
Hämeen et.	0,116	0,194
Hämeen pohj.	0,933	0,918
Viipurun länt.	0,383	0,387
Viipurun it.	-0,102	-0,212
Mikkelin	0,735	0,571
Kuopion länt.	0,173	0,177
Kuopion it.	0,369	0,344
Vaasan it.	0,571	0,334
Vaasan et.	-0,538	-0,272
Vaasan pohj.	0,722	0,688
Oulun et.	0,404	0,484
Oulun pohj.	0,878	0,857
Koko maa	0,632	0,627

1 Vuodet joilta tieto puuttuu on jätetty pois. Agitaatiopuhunnan kattavuusluvuisista osa perustuu laskelmaan, jossa piirikohtaisia keskiarvoja tai muiden piirien vuosikeskiarvoja on käytetty kuulijamäärä-kertoimena, ja siksi korrelaatiolaskelmaan sisältyy virhemahdollisuus (vrt taulukko 14).

Agitaatiopuhunnan määrällistä vaikutusta mittavien suhteellisen volyymin ja kattavuuden kehitys 1907–1912 on jokseenkin yhdenmukaista. Ei siis ole yllätys, että niiden vuosivaihtelun ja reaalisen vaalikannatuksen vuosivaihtelun väliset korrelaatiot koko maassa ovat lähes yhtä suuret (taulukko A). Positiivisen korrelaation ansiosta oletus puhunnan ja vaalikannatuksen mää-

rällisen kehityksen keskinäisestä riippumattomuudesta osoittautuu ongelmalliseksi. Uudenmaan, Turun pohjoisessa ja Hämeen pohjoisessa vaalipiirissä selitystaso on jopa yli 80 %. Olisiko niin, että ainakin näillä alueilla agitaation määrä näkyi suoraan äänestäneiden määrässä?

Seppo Pöntinen arvelee, että aatteen leviäminen eri alueilla saattoi olla eri vaiheessa tutkimusjaksolla: jossain se oli jo saavuttanut huippunsa, jossain taas se oli aluksi vielä kasvamassa. Niinpä vakiintuneilla alueilla korrelaatio on tyypillisesti voimakas, ja liittyy sekä agitaation että kannatuksen laskuun. Muualla taas sekä agitaatioon että kannatukseen tulee huippu jossain keskelä, ja tästä syntyy kohtalainen korrelaatio. Se, että joillakin alueilla ei ole korrelaatiota lainkaan, saattaa olla kiinni aluekohtaisista tekijöistä. (Pöntinen 1992) Huomautus on tärkeä, mutta tässä yhteydessä ei ole tarkoitus uppoutua sen syvemmälle alueellisiin analyysihin.

TAULUKKO B. *Sosialidemokraattisen agitaatiopuhunnan suhteellisen volyymin sekä agitaatiopuhunnan kattavuuden ja sosialidemokraattien saaman reaalisen vaalikannatuksen vaalipiirien mukaisten vaihteluiden väliset korrelaatiot 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1912/13.¹*

Vuosi	Agitaatiopuhunnan suhteellisen volyymin ja reaalisen vaalikannatuksen välinen korrelaatio	Agitaatiopuhunnan kattavuuden ja reaalisen vaalikannatuksen välinen korrelaatio
1907	0,164	0,308
1908	0,201	0,252
1909	0,125	0,168
1910	0,316	0,494
1911	0,057	0,166
1912/13	0,022	-0,059
ka	0,206	0,304

- 1 Piirit joista tieto puuttuu on jätetty pois. Agitaatiopuhunnan kattavuuslukuista osa perustuu laskelmaan, jossa piirikohtaisia keskiarvoja tai muiden piirien vuosikeskiarvoja on käytetty kuulijamäärä-kertoimena, ja siksi korrelaatiolaskelmaan sisältyy virhemahdollisuus (vrt taulukko 14).

Vuosivaihtelujen riippuvuusanalyysia tiukempi tapa testata puhunnan vaikutusta vaalikannatukseen on riippuvuuden alueellinen analyysi. Miten hyvin puhunnan määrän alueellinen vaihtelu selittää reaalisen vaalikannatuksen alueellista vaihtelua? Korrelaatiot (taulukko B) ovat sangen pieniä, suurimmillaan vuonna 1910 agitaatiopuhunnan suhteellinen volyyymi selittää 10 % ja agitaatiopuhunnan kattavuus 24 % reaalisen vaalikannatuksen vaali-piirin mukaisesta vaihtelusta. Kuuden vuoden keskiarvojen korrelaatioiden selitystaso on alle 10 %.

Näiden suhdelukujen perusteella ei voi sanoa, että se kuinka paljon puhun-taa eri alueille kohdistettiin enempää kuin sekään kuinka paljon puhunta eri alueille sai kuulijoita olisivat mitenkään erityisemmin vaikuttaneet vaalikan-natuksen määriin eri alueilla. Jos jokin alue ei ollut otollinen ei puhunnan suurikaan määrä sitä otolliseksi muuttanut.

Entä sitten puolueen organisatorisen voiman ja puhunnan määrän vuosi-vaihtelun keskinäinen riippuvuus. Korrelaatioanalyysin mukaan jäsenmää-rän ja agitaatiopuhunnan kattavuuden vaihteluiden välinen korrelaatio 1907–1913 on 0,761. Siten voi sanoa, että puolueen puhunnan kattavuuden vuosittainen vaihtelu selittää 58 % puolueen jäsenmäärän vuosittaisesta vaihtelusta – tai päinvastoin. Riippuvuudella on isompi selitysvoima verrat-tuna puhunnan kattavuuden ja vaalikannatuksen välisen riippuvuuden seli-tysvoimaan joka oli 40 % (taulukko A).

Lähdeluettelo

Painamattomat lähteet

Työväen Arkisto (TA):

Sosialidemokraattisen puolueen puoluehallinnon toimeenpanevan valiokunnan pöytäkirjat 6.9.1905–13.8.1906.

Sosiaalidemokraattisen puolueen puoluehallinnon pöytäkirjat 30.10.1905–2.8.1906.

Sosiaalidemokraattisen puolueen puolutoimikunnan pöytäkirjat 17.9.1909–21.10.1913.

Sosialidemokraattisen puolueen puoluekuvoston pöytäkirjat 24.3.1909–8.9.1913.

Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän pöytäkirjat 21.6.1907–17.4.1913.

Asiakirja-aineistoa SDP:n arkistosta, 329.5 (471):

Agitaattoreiden matkakertomuksia 1905–1909 (1 kansio)

Agitaattorikurssit Lahdessa 26.11.–7.12.1906 (1 kansio)

Puolueopisto 1910–1913 (2 kansiota ja useampia niteitä)

Puolueen kirjeenvaihtoa (kansiot F8, F9, F11, F21)

Puolueen tilastoaineistoa (kansiot K6 ja K7).

Sosialidemokraattisten vaalipiirijärjestöjen arkistot (1906–1914); 329(471)5:

Turun ja Porin läänin pohjoisen vaalipiirin sosialidemokraattinen vaalipiirijärjestö

Hämeen läänin pohjoisen vaalipiirin sos.dem. piirijärjestö

Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin sos.dem. piirijärjestö

Hämeenlinnan sos.dem. valitsijayhdistys

Sosialidemokraattisten kunnallisjärjestöjen arkistot (1906–1914); 329(471)5.

Sosialidemokraattisten työväenyhdistysten arkistot (1906–1914); 363.2:

Alavuden työväenyhdistys

Alavuden kirkonkylän työväenyhdistys

Alavuden sydänmaan työväenyhdistys

Helsingin työväenyhdistys

Himangan työväenyhdistys

Palosaaren työväenyhdistys Taisto

Waasan työväenyhdistys

Söörnäisten työväenyhdistys

Tampereen työväenyhdistys

Vesannon Niinivedenpään työväenyhdistys

Vesannon työväenyhdistys
Vesannon Kuuslahden työväenyhdistys
Vesannon työväenyhdistyksen Sonkarin osasto
HTY:n arkisto; 363.3:
Raittiusyhdistys Valo
Sosialidemokratisen Nuorisoliiton osastojen arkistot (1906–1914); 362.84(471):
Söörnäisten sos.dem. nuoriso-osasto
Palosaaren sos.dem. nuoriso-osasto
Vesannon Niinivedenpään osasto
Söörnäisten työväenyhdistyksen nais-osasto; 362.86(471)
Söörnäisten työväenyhdistyksen naisosaston ihanneliitto 362.83(471)
Ammattiosastojen arkistot (1905–1914); 331.88.671:
Tampereen kone- ja metallityöntekijäin ammattiosasto nro 6
Tampereen kattila- ja levytyöntekijöiden osasto 53
Henkilöarkistot; 92:
Ida Aalle-Teljo
Aino ja Werner Forsten
Oskari Jalava
Matti Paasivuori
Esaias Paavonkallio
Otto Piisinen
Hilja Pärssinen
Työväen muistitietotoimikunnan kokoelmat

Kansan Arkisto (KA):

Henkilöarkistot; 5:
Kössi Ahmala
Sandra Lehtinen
Wilhelm Leskinen
Eetu ja Ida Salin

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto (SKS):

Muistitietokokoelma ”Vuosien 1917–18 tapahtumat kansan muistissa ja perinteessä”.

Valtion Arkisto (VA):

Henkilöarkistot; 602:
K. H. Wiik
Väinö Tanner
Edvard Gylling
Valtiorikosoikeuden syyttäjien arkisto; 150
O. W. Kuusinen

Painetut lähteet

- Suomen sosialidemokraattisen puolueen neljännen (ylimääräisen) kokouksen pöytäkirja (IV PK). Kokous pidetty Tampereella 20–22.11.1905. Tampere 1906.
- Suomen sosialidemokraattisen puolueen viidennen kokouksen pöytäkirja (V PK). Kokous pidetty Oulussa 20–27.8.1906. (Ilman painopaikkaa ja -vuotta).
- Suomen sosialidemokraattisen puolueen kuudennen edustajakokouksen pöytäkirja (VI PK). Kokous pidetty Kotkassa 8.–13.9.1909. Kotka 1909.
- Suomen sosialidemokraattisen puolueen seitsemännen edustajakokouksen pöytäkirja (VII PK). Kokous pidetty Helsingissä 4.–10.9.1911. Helsinki (ilman painovuotta).
- Suomen sosialidemokraattisen puolueen kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja (VIII PK). Kokous pidetty Tampereella 26.10.–1.11.1913. Tampere 1914.
- Puoluehallinnon toimintakertomus 23.11.1905–13.8.1906. Helsinki 1906.
- Kertomus Suomen sosialidemokratisen Puoluetoimikunnan toiminnasta 26.8.1906–15.7.1909. Helsinki 1909.
- Kertomus Suomen sosialidemokratisen Puoluetoimikunnan toiminnasta 13.9.1909–15.7.1911. Kotka 1911.
- Kertomus Suomen sosialidemokratisen Puoluetoimikunnan toiminnasta 10.9.1911–10.9.1913. Helsinki 1913.
- Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän toimintakertomukset 1907–1913.
- Puoluetilasto 1905–1913.
- Suomen sosialidemokratisen puolueen ohjelma lyhyillä selityksillä varustettuna (toimittanut Yrjö Sirola). Helsinki 1906.

Sanoma- ja aikakauslehdet

- Kansan Lehti (Tampere) (KL) 1905–1913
- Sosialistinen Aikakausilehti (SAL) 1905–1908
- Työmies (TM) 1905–1913

Julkaistu alkuperäisaineisto

- Bellamy, Edvard: Vuonna 2000. Katsaus vuoteen 1887. Helsinki 1902.
- Bernstein, Ed.: Sosialidemokratian revisionismi. Tampere 1910 (1910a).
- Bernstein, Edv.: Sosialismin edellytykset ja sosialidemokratian tehtävät. Porvoo 1910 (1910b).
- Blatchford, Robert: Iloinen Englanti eli yhteiskunta sellaisenaan kuin se on ja sellaisenaan kuin se tulisi olla. Tampere 1906.
- Gylling, Edvard: Maanviljelystyöväestön taloudellisista oloista Ikaalisten pitäjässä 1902. Taloustieteellisiä tutkimuksia III. Helsinki 1907.
- Gylling, Edvard: Katsaus viime eduskuntavaaleihin. Työväenkalenteri I 1908. Helsinki 1908.

- Gylling, Edvard: Katsauksia Suomen taloudelliseen kehitykseen. Työväenkalenteri II 1909, 116–122. Helsinki 1909.
- Gylling, Edvard Siveystilasto. Tietosanakirja VII, 1425–1427. Helsinki 1916 (1916a).
- Gylling, Edvard: Numerojen yhteiskuntafilosofiaa. Uuden ajan kynnyksellä XIX. Suomen työväen joulualpumi, 44–50. Helsinki 1916 (1916b).
- Gylling, Edvard: Tabellilaitos. Tietosanakirja IX, 1052–1053. Helsinki 1917 (1917a).
- Gylling, Edvard: Tilasto. Tietosanakirja IX, 1587–1591. Helsinki 1917 (1917b).
- Gylling, Edvard: Tilastollinen päätoimisto. Tietosanakirja IX, 1591. Helsinki 1917 (1917c).
- Gylling, Edvard: Tilastollinen vuosikirja. Tietosanakirja IX, 1591–1592. Helsinki 1917 (1917d).
- Gylling, Edvard: Tilastotieteelliset kongressit. Tietosanakirja IX, 1593. Helsinki 1917 (1917e).
- Gylling, Edvard & Forsman, Jaakko: Tilastotiede. Tietosanakirja IX, 1592–1593. Helsinki 1917.
- Kaatra, Kössi: Murroksessa. Runoja. Tampere 1906 (1906a).
- Lindström (Kaatra), Kössi: "Suurlakkokuvia" ym. Työväenlauluja. Hämeenlinna 1906 (1906b).
- Kautsky, Karl: Yhteiskunnallinen vallankumous. Rauma 1906.
- Kautsky, Karl: Tie valtaan. Helsinki 1909.
- Korpimaa, Timo: Maamme sosialidemokratia. Mietteitä ja arvostelua. Omakustanne. Hämeenlinna 1914.
- Krapotkin, Peter: Taistelu leivästä. Tampere 1906.
- Kuusinen, O. W.: Anarkia ja vallankumous. Helsinki 1906.
- Kuusinen, O. W.: Suomen työväenliikkeen opetuksia. Ilman painopaikkaa 1949.
- Ljadov, M.: Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen historia. I osa. Helsinki 1907.
- Ljadov, M.: Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen historia. II osa. Helsinki 1908 (1908a).
- Ljadov, M.: Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen historia. III osa. Helsinki 1908 (1908b).
- Marx, Karl: Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelu. Helsinki 1918.
- Morris, William: Ihannemaa. Turku 1908.
- Murros, Kaapo: Suuret haaveilijat. Heidän oppinsa ja kokeilunsa. Ilman painopaikkaa 1906.
- Murros, Kaapo: Suoria sanoja suurissa kysymyksissä. Tampere 1908.
- Mäkelin, Yrjö: Taloudellinen kehitys ja sen seuraukset. Oulu 1914.
- Sombart, Werner: Sosialismi ja sosiaalinen liike. Helsinki 1908.
- Tainio, Taavi: Puheita ja kirjoituksia. Helsinki 1929.
- Valpas, Edvard: Mikä menettelytapa? Työväenliikkeen taktiikasta 1904.

Muistelmat ja muistitieto

- Aatteet ja vaatteet (1964). Työväen muistitietotoimikunnan julkaisuja n:o 1. Toimitaneet Matti Hako, Heimo Huhtanen ja Matti Nieminen. Helsinki.
- Ampuja, Mikko: Pajasta parlamenttiin. Neljäkymmentä vuotta Suomen työväenliikkeessä. Tammi: Turku 1947.
- Gylling, Edvard (1976). Selvitys Turun Hovioikeudelle 2.6.1918. Julkaistu teoksessa: Yläräkkölä, Arvo (1976), 325–341.
- Kiiskinen, Aura: Vuosikymmenien takaa. Karjalan ASNT:n Valtion kustannusliike: Petroskoi 1960.
- Lehokas, Vilho (1929). Puhuttu sana työväenliikkeen alkuaikoina (1909). Teoksessa Alkutaipaleelta. Muistelmia työväenliikkeen ensivaiheista. Helsinki.
- Lehtinen Sandra: Sandra Lehtinen kertoo. Teoksessa Käy eespäin, väki voimakas! 50 vuotta Suomen työväenliikettä. Helsinki 1949.
- Louhikko, E. K. (Laiho) (1943). Teimme vallankumousta. Helsinki.
- Luhtakanta, A. (Emil Saarinen) (1938). Suomen punakaarti. Tampere.
- Salmela-Järvinen, Martta: Alas lyötiin vanha maailma. Muistikuvia ja näkymiä vuosilta 1906–1918. WSOY: Porvoo 1966.
- Tanner Väinö: Nuorukainen etsii sijaansa yhteiskunnassa. 2. painos. Helsinki 1951.
- Wuolijoki, Sulo: Vaari muistelee. Kansankulttuuri Oy: Pori 1954.

Painamattomat tutkimukset ja selvitykset sekä käsikirjoitukset

- Aaltonen, Pekka: Sosialidemokraattien agitaatiotoiminta ja sen merkitys ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 1907 Satakunnassa. Poliittisen historian pro gradu. Turun yliopisto 1987.
- Alapuro, Risto: Vallankumous johon jouduttiin. Suomen synty paikallisena ilmiönä 1870–1932. Käsikirjoitusluonnos. Syyskuu 1990.
- Ehnröoth, Jari. Historiallisen tiedon käyttö. Joitakin huomioita yhteiskunnallisista käytömuodoista ja kriittisen käytön mahdollisuuksista. Käsikirjoitus 1985.
- Ehnröoth, Jari. Kadonneen aarteen metsästy. Historiantutkimus hukattujen perspektiivien jäljillä. Esitelmä Historian Opiskelijain Liiton kevätseminaarissa 6.3. 1987.
- Ehnröoth, Jari: Vallankumousoppi Suomen poliittisessa työväenliikkeessä suurlakon jälkeen ennen ensimmäistä maailmansotaa. suuntaukset, kiistat ja hallitseva vallankumouspuhunta. Suomen historian pro gradu. Humanistinen tiedekunta, Joensuun yliopisto 1988 (1988a).
- Ehnröoth, Jari: Vallankumousoppi Suomen poliittisessa työväenliikkeessä suurlakon jälkeen ennen ensimmäistä maailmansotaa. suuntaukset, kiistat ja hallitseva vallankumouspuhunta. Lisensiaatintutkimus. Suomen historia, Humanistinen tiedekunta, Joensuun yliopisto 1988 (1988b).
- Ehnröoth, Jari: Tavoittamattoman dialektiikka. Eurooppalaisen kulttuurin luutunut ydin Aurelius Augustinuksesta postmoderniin aikaan. Käsikirjoitus 1992.

- Hakkarainen, Marja: Työmiehen ja Kansan Lehden vastakkaisuus 1899–1906. Poliittisen historian pro gradu-tutkielma 26.4.1967. Helsingin yliopisto 1967.
- Heikkinen, Reijo: Joukkovoiman läpimurto. Suurlakko-yleislakko teoriassa ja käytännössä Suomessa ennen ensimmäistä maailmansotaa. Pol.hist. lisensiaattityö. Turun yliopisto 1980.
- Järvinen, Pekka: Edvard Valppaan kansallinen linja ja hänen suhteensa maanlaiseen toimintaan. Poliittisen historian pro gradu-tutkielma, huhtikuu 1983. Helsingin yliopisto 1983.
- Kirby, David: The Finnish Social Democratic Party 1903–1918. Diss. University of London 1971. (TA).
- Kosonen, Tuire: Työväenkirjastotoiminnasta Suomessa vuoteen 1918. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu tutkielma. Helsingin yliopisto 1983.
- Makkonen, Tuula: Sosialistinen käännöskirjallisuus Suomessa vuosina 1898–1918. Poliittisen historian pro gradu. Turun yliopisto 1973.
- Mäkelä, Klaus: Puhumattomasti yksityisen saattaminen puheen alaiseksi AA:ssa. Semioottis-sosiolingvistinen opintopiiri, Alkoholitutkimussäätiö 29.4.1989.
- Reuna, Risto: Sivistyneistön tulo Suomen vanhaan työväenpuolueeseen v. 1899–1905. Suomen sosialidemokraattisen puolueen ensimmäinen sivistyneistöpolvi. Suomen historian pro gradu, Helsingin yliopisto 1978.
- Saarinen, Kaarina: Sosialistiagitatoreita vuosisadan alun kirjallisuudessamme. Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu. Helsingin yliopisto 1970.
- Tuomisto, Tero (ilman vuotta). SDP:n jäsenkunnan sosiaalinen rakenne 1913–1942. (TA).

Kirjeet

Seppo Pöntisen kommentti Jari Ehmroothin väitöskirjaksi tarkoittamaan käsikirjoitukseen. 6.9.1992.

Kirjallisuus

- Alakapee, Pirjo – Valkonen, Marja: Yhdessä elämä turvalliseksi. SAK:laisen ammatityhdistysliikkeen kehitys vuoteen 1930. Helsinki 1982.
- Alapuro, Risto: Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Valkonen, Tapani et al., Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. Juva 1980. Korjattu painos 1985.
- Alapuro, Risto: State and Revolution in Finland. University of California Press: Berkeley 1988.
- Alapuro, Risto ja Stenius, Henrik: Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa Alapuro, Risto et al. (toim.), Kansa liikkeessä, 7–49. Vaasa 1987.
- Alestalo, Matti: Edvard Gylling. Teoksessa Alapuro, Risto – Alestalo, Matti – Haavio-Mannila, Elina (toim.), Suomalaisen sosiologian juuret. Porvoo 1973.
- Anttiroiko, Ari-Veikko. Himangan sataman historia. Jyväskylä 1984.

- Augustinus, Aurelius: Tunnustukset. Sley-kirjat, Jyväskylä 1981. (Alkuteos Confessiones 397–400)
- Augustinus, S. Aureli: Confessiones. Martinus Skutella (ed.). Aedibus B. G. Teubneri MCMXXXIV(1934).
- Augustinus, Aurelius: Henki ja kirjain. Sley-kirjat, Juva 1982. (Alkuteos De Spiritu et Littera 412)
- Augustinus, Aurelius: The Trinity. The Catholic University of America Press, Washington, D. C. 1981. (Alkuteos De Trinitate 399–419)
- Augustinus, Aurelius: The City of God. Penguin Books, London 1984. (Alkuteos De Civitate Dei contra Paganos 413–426)
- Austin, J. L.: How to Do Things with Words. The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955. Oxford University Press: Guernsey, Channel Islands 1990. (Alkuteos 1962)
- Barthes, Roland: The Third Meaning (1970). Teoksessa Image-Music-Text. Glasgow 1982.
- Berke, Joseph H.: Pahan voima. Ihmisen ja kulttuurin yöpuoli. Otava: Keuruu 1991.
- Bertaux, Daniel: Stories as clues to sociological understanding: the bakers of Paris. Teoksessa Thompson with Burchardt (eds.), Our Common History: The Transformation of Europe, 93–110. New Jersey 1982.
- Borg, Olavi: Suomen puolueideologiat. Helsinki 1964.
- Bourdieu, Pierre: The aristocracy of culture. Media, Culture and Society 2:1980, 225–254.
- Dante: Jumalainen näytelmä I Helveti. Suomennos Eino Leino. 3. painos. WSOY: Porvoo 1921 (Alkuteos kirjoitettu n. 1308–1321, 1. painettu laitos ilmestyi 1472.)
- Deleuze, Gilles: Nietzsche and Philosophy. The Athlone Press, London 1986. (Alkuteos Nietzsche et la philosophie 1962)
- Deleuze, Gilles: Nomad Thought(1973). In Allison, David B.(ed.):The New Nietzsche, 142–149. The MIT Press, Cambridge, Mass. and London 1985.
- Ehrnrooth, Jari: Tuottaako uusi näkökulma ”Uutta historiaa”? – Esimerkkinä Foucault’n diskurssianalyysin sovellutus oppihistoriaan. Rauno Endén (toim.): Historian päivät 1988. Historiallinen arkisto 93. Suomen Historiallinen Seura: Jyväskylä 1989.
- Ehrnrooth, Jari: Vastaaanottotutkimuksen analyysimetodi: reseptiosta luetaan, eläytymisestä tulkintaan. Klaus Mäkelä (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus: Helsinki 1990.
- Eklund, Hj.: Piirteitä Suomen työväenliikkeen valistustyöstä ennen kansalaissotaa. Teoksessa Sosialidemokraattinen puolue 25 vuotta. Muistojulkaisu. Tampere 1924.
- Enquist, Per Olov: Agitaattori. Suomentanut Rauno Ekholm. Tammi: Helsinki 1979.
- Eskola, Katarina: Suomalaiset kirjanlukijoina. Helsinki 1979.
- Falk, Pasi: Marxisin klassikoiden suomennosten historiikkia. Tiede&Edistys 1:1977, 60–62.
- Foucault, Michel: Tarkkailla ja rangaista. Keuruu 1980.
- Foucault, Michel: ”Tämä ei ole piippu”. Taide 23 (1982): 6–14. (Alkuteos ”Ceci n’est pas une pipe” 1968)
- Foucault, Michel: The Order of Things. Tavistock Publications, Bristol 1986. (Alkuteos Le Mots et les choses 1966)
- Foucault, Michel: The Archaeology of Knowledge. Tavistock Publications, Bristol 1985. (Alkuteos L’Archéologie du savoir 1969)

- Gronow, Jukka: On the Formation of Marxism. Karl Kautsky's Theory of Capitalism, the Marxism of the Second International and Karl Marx's Critique of Political Economy. Helsinki 1986.
- Gylling, Edvard: Alkulause "Pääoman" toiseen suomenkieliseen painokseen. Teoksessa Marx, Karl, Pääoma. Poliittisen taloustieteen arvostelu. Leningrad 1933.
- Haapala, Pertti: Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820-1920. SHS: Historiallisia Tutkimuksia 133. Vammala 1986.
- Haataja, Lauri – Hentilä, Seppo – Kalela, Jorma – Turtola, Jussi (toim.): Suomen työväenliikkeen historia. Joensuu 1976.
- Haatanen, Pekka: Suomen maalaisköyhälistö tutkimusten ja kaunokirjallisuuden valossa. Porvoo 1968.
- Halila, Aimo: Suomen kansakoululaitoksen historia. Kolmas osa. Piirijakoasetuksesta oppivelvollisuuteen. Suomalainen tiedeakatemia: Suomen tiedettä n:o 3,3. WSOY: Turku 1949.
- Hautamäki, Antti: Ristiriidan käsitteet Marxilla. Helsinki 1982.
- Heikkinen, Antero: Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan. Koulutuksen historia Suomessa esihistorialliselta ajalta itsenäisyyden aikaan. Jyväskylä 1983.
- Heikkinen, Sakari – Hoffman, Kai: Teollisuus ja käsityö. Teoksessa Ahvenainen, Jorma – Pihkala, Erkki – Rasila, Viljo (toim.), Suomen taloushistoria 2, 52-88. Helsinki 1982.
- Heikkinen, Sakari – Mauranen, Tapani: Edvard Gylling. Tiede&Edistys 4:1981, 52–57.
- Heikkinen, Sakari – Mauranen, Tapani: Edvard Gylling suomalaisen yhteiskunnan tutkijana. Teoksessa Edvard Gylling. Työväenliikkeen tiedemies. Helsinki 1983.
- Henrikson, Thomas: Toinen Kuusinen – kansallisromantikko ja vallankumousrunoilija. Teoksessa Salminen, Vesa (toim.), Nuori Otto Ville Kuusinen. Jyväskylä 1970.
- Hentilä, Seppo: Urheilu, kansakunta ja luokat. Teoksessa Alapuro, Risto et al. (toim.), Kansa liikkeessä, 213–231. Vaasa 1987.
- Hintikka, Jaakko: Miksi hyve oli kreikkalaisten mielestä tietoa? Teoksessa Hintikka, Jaakko: Tieto on valtaa ja muita aatehistoriallisia esseitä, 59–74. WSOY, Porvoo 1969.
- Hjerpe, Riitta: Käsityöläiset uuden yhteiskunnan murroksessa. Teoksessa När samhället förändras – kun yhteiskunta muuttuu, 213–235. Historiallinen Arkisto 76. Helsinki 1981.
- Holodkovski, Viktor: Suomen työväen vallankumous 1918. Moskova 1978.
- Hyrkkänen, Markku: Aatehistoriallisesta metodista. Tampere 1984.
- Hämäläinen, Pekka: Luokka ja kieli vallankumouksen Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 107. Suomen Historiallinen Seura. Forssa 1978.
- Hänninen, Sakari: Aika, paikka, politiikka. Marxilaisen valtioteorian konstituutiosta ja metodista. Oulu 1981.
- Jallinoja, Riitta: Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana. Juva 1983.
- Jauss, Hans Robert: Die Theorie der Rezeption – Rückschau auf Ihre Unerkannte Vorgeschichte. Universitätsverlag Konstanz GMBH: Konstanz 1987.
- Jussila, Osmo: Nationalismi ja vallankumous venäläis-suomalaisissa suhteissa 1899–1914. Historiallisia tutkimuksia 110. Suomen Historiallinen seura. Helsinki 1979.

- Jutikkala, Eino: Uskonkappaleita ja tosiasioita. *Suomalainen Suomi* 6: 1961, 331–336.
- Järvinen, Toivo: Alavuden työväen yhdistys 1904–1954. Jyväskylä 1954.
- Kalela, Jorma: Ihmiset kirjoittavat oman historiansa. Paperiliiton historiahanke. *Tiede&Edistys* 3:1983, 25–36.
- Kanerva, Unto: Työväenliikkeen taivalta 100 vuotta. Tampereen työväenyhdistys 1886–1986. Tampere 1986.
- Ketola, Eino: Kansalliseen kansanvaltaan. Suomen itsenäisyys, sosialidemokraatit ja Venäjän vallankumous 1917. Helsinki 1987.
- Kettunen, Pauli: Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratista ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930. SHS: Historiallisia Tutkimuksia 138. Jyväskylä 1986.
- Kettunen, Pauli: Missä mielessä vanha työväenliike oli poliittinen liike. Teoksessa Alapuro et al. (toim.), *Kansa liikkeessä*, 236–250. Vaasa 1987.
- Kianto, Ilmari: Punainen viiva. Otava: Keuruu 1975. (Alkuteos 1909.)
- Kianto, Ilmari: Pyhä viha. Valitut teokset II. Otava: Helsinki 1923. (Alkuteos 1908.)
- Kilpi, Sylvi-Kyllikki: Hilja Pärssinen. Hannu Soikkanen (toim.): *Tiennäyttäjät* 1. Tammi: Rauma 1967.
- Kojonen, Eero: Alavuden historia 1. Jyväskylä 1963.
- Kolakowski, Leszek: *Main currents of Marxism. Volume II. The Golden Age.* Suffolk 1978.
- Kujala, Antti: Suomi vallankumouksen punaisena selustana 1905–1907. Teoksessa *Lenin ja Suomi I*. Helsinki 1987.
- Le Roy Ladurie, Emmanuel: *Montaillou. Ranskalainen kylä 1294–1324.* Keuruu 1984.
- Laine, Y. K.: Suomen poliittisen työväenliikkeen historia II. Helsinki 1946.
- Lappalainen, Jussi T.: *Punakaartin sota 1–2.* Helsinki 1981.
- Lehén, Tuure: *Marxilaisuuden alkukylvöä Suomessa.* Pori 1971.
- Lenin, V. I.: *Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena* (1916). Kootut teokset osa 22. Petroskoi 1959.
- Lenin, V. I.: *Valtio ja vallankumous* (1917). Valitut teokset osa 7. Moskova 1977.
- Lindeman, Albert S.: *A History of European Socialism.* Binghampton 1983.
- Luntinen, Pertti: *Vanhan Venäjän viimeiset rauhanvuodet 1905–1914.* Teoksessa Kirkinen, Heikki (toim.), *Venäjän ja Neuvostoliiton historia.* Keuruu 1986.
- Mannheim, Karl (ilman painovuotta). *Ideology and Utopia* (1936). New York.
- Manninen, Pauli: *Selvitys Suomen elinkeinorakenteesta ja sen tutkimuksesta 1820–1970.* Suomen työväenliikkeen historia-projektin selvityksiä n:o 1. Helsinki 1976.
- Manninen, Pauli: *Tilastoja käsityöläisistä Suomessa 1850–1940.* Moniste. Suomen työväenliikkeen historia-projekti. Helsinki 1977.
- Marshall, Roderick: *William Morris and his Earthly Paradises.* Wiltshire 1979.
- Marx, Karl: *Pääoma. Poliittisen taloustieteen arvostelu.* Leningrad 1933.
- Marx, Karl: *Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua.* 3 osa. Moskova 1976.
- Marx, Karl: *Katkelmia teoksesta Hegelin oikeusfilosofian kritiikkiä.* Johdanto. (Alkuteos 1844) Teoksessa *Marx-Engels: Sosialistisesta vallankumouksesta*, kokoelma. Edistys, Moskova 1978.
- Muuttoliikkeiden ja sosiaalisen kehityksen väliset yhteydet Suomen teollistumisen alusta maan itsenäistymiseen. Suomen Akatemian tutkimusprojektin numero 29 loppuraportti I (1982). (Julk. Turun yliopiston historian laitos). Turku.

- Mäkelä, Klaus: AA Oma-apuliikkeenä ja 12 askeleen ammattihoito. Alkoholipoliitiikka 57(1992).
- Nietzsche, Friedrich: Moraalin alkuperästä. Suom. J. A. Hollo. Otava, Helsinki 1969.(Alkuteos Zur Genealogie der Moral 1887)
- Nikula, Oscar: Vasa Bomull Ab 1856–1956. Helsingfors 1957.
- Noponen, Martti: Kansanedustajien sosiaalinen tausta Suomessa. Poliitiikan tutkimuksia 6. Helsinki 1964.
- Oittinen, R. H.: Työväenkysymys ja työväenliike Suomessa. Turku 1948.
- Paalanen, rauni: Agitaattorin morsian. Kirjayhtymä: Helsinki/Jyväskylä 1990.
- Paasivirta, Juhani: Suomen poliittisen työväenliikkeen kehitys. Porvoo 1949.
- Paasivirta, Juhani: Työväenliike yleiseurooppalaisena ilmiönä. Edellinen osa. Turku 1953.
- Paasivirta, Juhani (1957). Suomi vuonna 1918. Porvoo.
- Paasivirta, Juhani: Suomi ja Eurooppa. Autonomiakausi ja kansainväliset kriisit (1808–1914). Helsinki 1978.
- Paavolainen, Jaakko: Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 I. ”Punainen terrori”. Helsinki 1966.
- Paavolainen, Jaakko: Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II. ”Valkoinen terrori”. Helsinki 1967.
- Pakkanen, Martti: Kyläräätälin poika. Teoksessa Salminen, Vesa (toim.), Nuori Otto Ville Kuusinen. Jyväskylä 1970.
- Palmgren, Raoul: Toivon ja pelon utopiat. Tampere 1963.
- Palmgren, Raoul: Joukkosydän. Vanhan työväenliikkeen kaunokirjallisuus I–II. Porvoo 1966.
- Palmu, Heikki: Agitaattorin virka. Otava: Keuruu 1975.
- Palonen, Kari: Työväenliikkeen laiminlyödyistä mahdollisuuksista – spekulatiivisia kommentteja Suomen työväenliikkeen historiaan. Poliitiikka 3:1977, 253–266.
- Peltonen, Matti: Maataloustyö ennen traktorin aikaa. Arvio maatalouden työllisyydestä 1860–1948. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalishistorian laitoksen tiedonantoja 20/1987. Helsinki 1987.
- Peltonen, Matti: Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa. Historiallisia Tutkimuksia 164. Suomen Historiallinen Seura: Vammala 1992.
- Philp, Mark: Michel Foucault. Quentin Skinner (ed.): The Return of Grand Theory in the Human Sciences. Cambridge University Press 1987.
- Piilonen, Juhani: Vallankumous kunnallishallinnossa. Helsinki 1982.
- Piilonen, Juhani: Yhteinen vihollinen yhdistää 1908–1917. Teoksessa Lenin ja Suomi, osa I, 225–323. Helsinki 1987.
- Putkonen, Lauri: Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto. Tutkimus 4/1988. Helsinki 1989.
- Päärnä, Ossi: Työn, tasa-arvon ja rauhan puolesta. Suolahden työväenyhdistys 1905–1980. Jyväskylä 1982.
- Railo, Pekka: Työväen opinnollisen sivistystyön kehityksestä Suomessa. Teoksessa Työväen sivistystyö II. Työväen Sivistysliitto 1919–1939. Tampere 1939.
- Rasila, Viljo: Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki 1968.
- Rasila, Viljo: Väestönkehitys ja sosiaaliset ongelmat. Teoksessa Ahvenainen, Jorma – Pihkala, Erkki – Rasila, Viljo (toim.), Suomen taloushistoria 2, 132–253. Helsinki 1982.

- Rasila, Viljo: Teollistumiskauden muuttoliikkeet. Mikrohistoriallinen tutkimus Tampereen seudulta. Tampreen yliopisto, Historiatieteen laitoksen julkaisuja 7: Tampere 1983.
- Ricoeur, Paul: *The Reality of the Historical Past. The Aquinas Lecture*, 1984. Marquette University Press: Milwaukee 1984.
- Ricoeur, Paul: *Time and Narrative*, volume 1. The University of Chicago Press: Chicago and London 1984.
- Rinta-Tassi, Osmo: Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena. Helsinki 1986.
- Rotilainen, Hijoppi [=Moses Hahl]: Juttuja I. Toinen painos. Työkansan Kustannus-yhtiö: Port Arthur, Ont., Can. 1913.
- Rotilainen, Hijoppi [=Moses Hahl]: Agitaattori Räyhäsuu. Juttuja 2. Työkansan Kustannus-yhtiö: Port Arthur, Ont., Can. 1913.
- Said, Edward W.: *Travelling Theory*. *Raritan* 3(1981/1982):1, 41–67.
- Salkola, Marja-Leena: Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1917–1918 ennen kansalaissotaa 1. Helsinki 1985 (1985a).
- Salkola, Marja-Leena: Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1917–1918 ennen kansalaissotaa 2. Helsinki 1985 (1985b).
- Salminen, Vesa: Estetiikan opiskelijasta poliitikoksi vuosina 1900–1906. Teoksessa Salminen, Vesa (toim.), Nuori Otto Ville Kuusinen. Jyväskylä 1970 (1970a).
- Salminen, Vesa: Laillisuuden esitaistelija vai oman edun tavoittelija – Kuusinen ja toinen sortokausi. Teoksessa Salminen, Vesa (toim.), Nuori Otto Ville Kuusinen. Jyväskylä 1970 (1970b).
- Salomaa, Erkki: Viaporin kapina. 60 tuntia vallankumousta. Pori 1965.
- Salvadori, Massimo: *Karl Kautsky and the Socialist Revolution 1880–1938*. Norfolk 1979.
- Samuel, Raphael (ed.): *People's History and Socialist theory*. London 1981.
- von Schoultz, Jarl: *Bidrag till belysande av Finlands Socialdemokratiska partis historia. Del I. Tiden före representationsreformen år 1906*. Helsingfors 1924.
- Silverman, David – Torode, Brian: *The material word. Some theories of language and its limits*. London/Thetford, Norfolk 1980.
- Soikkanen, Hannu: Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti. Porvoo 1961.
- Soikkanen, Hannu: Johan Edvard Salin. Teoksessa Soikkanen, Hannu (toim.), *Tien-näyttäjät 2*. Rauma 1967.
- Soikkanen, Hannu: Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia. Helsinki 1970.
- Soikkanen, Hannu: Kohti kansan valtaa I. 1899–1937. Suomen Sosialidemokraattisen Puolue 75 vuotta. Vaasa 1975.
- Soininen Arvo M.: Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle. Historiallisia tutkimuksia 96. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki 1974.
- Soininen Arvo M.: Maatalousväestö v. 1910 – tilasto ja todellisuus. *HAik* 3:1976, 211–225.
- Soininen, Arvo M.: Maataloustyöväen palkkakehitys 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Ajanjakso 1878–1913. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalishistorian laitoksen tiedonantoja n:o 11/1981. Helsinki 1981.
- Spence, Sarah: *Rhetorics of Reason and Desire. Vergil, Augustine, and the Troubadours*. Cornell University Press: Ithaca and London 1988.

- Stenberg, Elli: Yrjö Sirola. Teoksessa Suomalaisia sosialisteja III. Tampere 1947.
- Suojanen, Päivikki: Suostutteleva puhe, puhutteleva suostuttelu: ”sanan” valta. Poliittikka 27(1985):2, 110–125.
- Suojanen, Päivikki: Ylipuhujat. Viestinnän näkökulma uskontoon ja politiikkaan. Kirjapaja: Helsinki 1988.
- Suursara, Kaarlo: Tampereen metallityöntekijäin 50-vuotisen ammattiyhdistystoiminnan historiikki. Tampereen metallityöväen ammattiosasto r.y. 50-vuotisjuhla-julkaisu 1896–1946.
- Swanljung, Walter: Wasa Bomull Ab 80 år. Helsingfors 1938.
- SVT. XXIX. Vaalitulasto 6. Eduskuntavaalit 1913. Helsinki 1914.
- Tapiola, Hannu: Riihimäen työväenyhdistys 1903–1963. Helsinki 1966.
- Tapiola, Hannu: Kuusisen kuva Suomen työväenliikkeen aatevirtausten kehyksissä. Teoksessa Salminen, Vesa (toim.), Nuori Otto Ville Kuusinen. Jyväskylä 1970.
- Tapiola, Hannu: Sosialismi Suomessa. Poliittisia aatteita valistuksesta nykypäivään, 144–154. Jyväskylä 1979.
- Tarkiainen, Viljo: Aleksis Kivi. Porvoo 1915.
- Thesaurus Augustinianus/curante CETEDOC, Universitas Catholica Lovanienis. Series A:Formae. 2 vo. Turnhout: Brepols 1989.
- Thompson, Paul: The Work of William Morris. Plaistow 1967.
- Thompson, Paul: The Voice of the Past: Oral History. Oxford 1978.
- Thompson, Paul with Burchardt, Natasha (ed): Our Common History: The Transformation of Europe. New Jersey 1982.
- Toivonen, Timo: Suomen viralliset tilastot ja luokkarakenne – tutkimuksen mahdollisuuksista aikavälillä 1910–1940. Turun yliopiston sosiologian laitos: Turku 1975.
- Tyystjärvi, Eija-Riitta: Turun suutarien tausta. Teoksessa Muuttoliikkeiden ja sosiaalisen kehityksen väliset yhteydet Suomen teollistumisen alusta maan itsenäistymiseen. Suomen Akatemian tutkimusprojektin numero 29 loppuraportti I. (Julk. Turun yliopiston historian laitos). Turku 1982.
- Upton, Anthony F.: Vallankumous Suomessa 1917–1918 I. Jyväskylä 1980.
- Upton, Anthony F.: Vallankumous Suomessa 1917–1918 II. Jyväskylä 1981.
- Vattula, Kaarina (toim.): Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto. Helsinki 1983.
- Viljanen, Olavi: Matti Paasivuori. Hannu Soikkanen (toim.): Tiennäyttäjät 2. Tammi: Rauma 1967.
- Weber, Max: Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. WSOY, Juva 1990. (Alkuteos Die protestantische Ethik und der geist des Kapitalismus 1904–1905)
- Voionmaa, Väinö: Kuusinen, Otto Vilhelm. Teoksessa Blomstedt et al. (toim.), Kansallinen elämäkerrasto, III osa. Porvoo 1930.
- Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus: Helsinki 1979.
- Ylikangas, Heikki: Käännekohtat Suomen historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden muutoksesta uudella ajalla. Juva 1986.
- Yläraakkola, Arvo: Edvard Gylling. Itä-Karjalan suomalainen rakentaja. Keuruu 1976.

Summary

Power of the Word, Force of Hatred

Socialist Revolutionary Doctrines and their Effect in the Finnish Workers' Movement 1905–1914

Within the workers' movement which preceded Finland's independence and the civil war of 1918 the great and amazing aim of socialism took shape in many images and was pursued in numerous fashions. In its most influential version the content and revolutionary nature of the trend of thought changed radically from the transmission of doctrine to the words of itinerant speakers and the work of activists in the field. Determinism following expectantly the phases of historical development in the style of Kautsky is found in the writings of doctrinal preceptors; in the hand-written utterances of field workers it is replaced by a justification of impatient class hatred demanding equal distribution as a right of nature. The difference between these two levels was not mutually exclusive because the force which kept the Social Democratic party together, namely the unanimity of the workers' mass movement, was nourished as much by the orthodox discipline of the party leaders as by the old-fashioned hatred of field workers. If need be the two could be reconciled on the terms of either, as was shown later by the emergence of a Red Finland and the Civil War of 1918. It was possible to observe the ritual and also to move from words to deeds.

The present study traces the process by which ideas, materialized in the form of texts and speeches, are changed into historical forces.

This process is known as discursive effect and the viewpoint from which it is examined as effective historical. Michel Foucault's "discourse", loosely applied, was used as an analytical expedient. Although Foucault in his "archaeology of knowledge" examined mainly the discourses produced by scientific authorities, he himself was more than ready to extend his field of application to the most varied of discourses.¹ First to be activated in this study are two notions of Foucault: the codifying statement and the directing statement. The former cannot have a formal criterion of identification which is unambiguous. Codifying statements were sought from two directions. Where statements were interlinked definitely and according to rule a connecting factor was sought, an almost visible basic unit of positivity. Where statements accumulated or formed a series on the strength of a collective belief or doctrinal notion remaining in the background, a control centre of positivity was sought, a unifying factor to bind statements which seem contradictory into a single whole. This joining factor is actual positive unconsciousness, that is positivity which makes possible a statement in the manner of Foucault.² For the directing statement the conjugation of the verb connected with it was regarded as a formal criterion of identification. We are concerned then with a statement carrying illocutionary force.³ Where statements took a distinctly obligatory form their series and hierarchies were sought together with convincing presuppositions – a historically reliable non-discursive function in the manner of Foucault.⁴

The actual subject of the workers' movement was scrutinized first as a political party and then as an entirety formed of relatively autonomous discursive fields at various levels. From authorities and transmitters of doctrine a move was made by way of speaker's training to the level of speaking by itinerant agitators and finally of discourses by local communities in the field. The question of how ideas become deeds elaborated itself into the final form: how did ideational strata at various periods of history and an old-fashioned dynamic of feeling interlace themselves with collective guidelines in the local discourses of workers' associations? The influence of

1 Foucault 1985/1969, 195.

2 Foucault 1982, 11; Foucault 1985, 126–127, 181; Foucault 1986, XXII.

3 Cf. Austin 1990/1962, 100–108.

4 Foucault 1985, 162–164.

socialism came to light as a pioneer of fieldwork for the mass movement; original and christian beliefs were enwrapped in it. Elements which were contradictory from the orthodox standpoint were reconciled by differentiating old-fashioned ethical statements which referred to virtues and regulated political activity into spheres of their own which intersected only under the aegis of a codifying consensus. The apparently positive idea of socialism was transformed into historical action under the aegis of positive unanimity in the workers' movement.

Before achieving independence Finland was an autonomous Grand Duchy of Imperial Russia. In 1905 a General Strike originating from the mother country broke out, and as a result the Emperor founded a single-chamber Parliament in Finland. Ratification of laws remained with the Emperor. The General Strike left the members and supporters of the Social Democratic Party with two powerful revolutionary concepts reinforced by personal experience. First, that revolutions are made with the aid of a general strike – this I have called general strike radicalism. Second, that revolution, including socialist or any other form of freedom, must come from Russia, and soon – this I have named the hope of the east. These views survived for a long period as part of the definition of party procedure despite being in conflict with the political strategy central to Parliament. Complexity resided in the fact that even the single-chamber Parliament, which became the party's main arena for political activity, was felt to be an achievement of the General Strike which could not be dispensed with.

Progress within the party was toward a line of action which became ever more precisely defined and clearly established. At the Helsinki party conference of 1911 general strike radicalism and hope of the east were finally buried. As Tsarist rule became firmer the limits of action by Parliament became narrower and defence of freedom to pursue the class struggle became the party line: this meant above all the aspiration to preserve the rights of parliamentary action. In the definition of policy an orthodox trend based on the notions of Karl Kautsky was followed. Besides freedom to pursue the class struggle stress was laid on class purity, meaning avoidance of collaboration with parties of the middle class. On the basis of an orthodox conception of revolution Parliament was interpreted as a historically indispensable step forward and the revolution expected in Russia within a few decades as bourgeois-democratic in character, the only

possible guarantee of unrestricted democratic rule for Finland.

Conceptions of revolution were examined as discourses occurring in the intellectual field of the Finnish workers' movement, in the training of speakers, in the speeches of agitators and in local workers' associations. Standards of discursive transmission assumed relatively independent forms. Translated interpretations by international expositors of canonized doctrinal writings and the written words of national commentators composed the literary field of revolutionary concepts. In the province of the printed word there was a struggle for discursive prestige. In terms of circulation, readership and party political procedure victory went to what is called orthodox Marxism. Revolution in the form of print was in the style of Kautsky. At the next lowest level speaker's training for agitators was given in the form of orthodox Marxism. Instructed revolution followed Kautsky. At lower levels than this the prestige of orthodoxy was worn away by popular pressure.

In Finland the essential aspects of orthodoxy were the opinion that socialist revolution in the course of objective development was a historical necessity for the world, and the allied view that Parliament was an instrument, also revolutionary, for the reformation of society. This conception rejected revolutionary voluntarism and extraparlimentary activism, which contained not only a faulty procedural settlement but a mistaken estimate of the stages of social development. Socialist revolution could be expected in countries which were centres of capitalism and imperialism. The head of the party college Otto Ville Kuusinen, who was also a leading party intellectual, lectured to a medium-level cadre of future ideologists on a theory of finance capitalism held by the Austrian Rudolf Hilferding. In lectures on the country's socioeconomic development Edvard Gylling, a leading Finnish student of Marxism, showed that Finland at that time was still mainly an agricultural land where the great majority of the proletariat, basis of the party's support, consisted of the rural poor. In the theories of Hilferding and Kautsky, for their part, it was a basic necessity for socialist revolution that the industrial working class should achieve majority status in the community. All in all, a dominant position in the party leaders' ideological advance work, directed both downward and externally, was held by the revolutionary conception according to which all direct preparation for revolution must be avoided and, if it appeared, suppressed if possible.

Revisionism in the pure style of Bernstein made no appearance whatever in Finland. Transmitters of revisionist doctrine here did not criticise orthodoxy by appealing to Bernstein's principles regarding the vitality of capitalism and the power of middle classes to survive. But the argument that the so-called collapse theory was untenable caused some of the above transmitters to stress the slowness of socialist construction. Often described as revisionists in Finland were those who supported collaboration with progressive political forces of the middle class. Yet the journalist and member of Parliament Yrjö Mäkelin, often called the leading figure of this "social parliamentarism", acted rather as a populariser of orthodoxy than as a proclaimer of revisionism. In his booklet socialism was portrayed, quite in the style of Kautsky, as an economic necessity which would make possible a 3-hour working day; the latter would have been regarded by a true revisionist as childish utopianism. Nor was revisionism needed for collaborative parliamentarism, for the doctrines of Kautsky also permitted collaboration with the progressive middle class.

Among Finnish working class intellectuals anarchism in radical revolutionary form appeared only in translated writings by the Russian Peter Kropotkin, though these were widely circulated. It is possible that they met with a response among those who were stimulated by general strike radicalism, perhaps also among farm workers, to whom the doctrine of Kropotkin promised a splendid future when the transfer of land enforced by communism had been speedily accomplished.

Utopian literature had a wide circulation and was recommended to agitators among others. The best-known included the American Edward Bellamy's idea of industrial socialism, result of a voluntary renunciation of power by the middle class, and the anti-industrial socialism based on artisans' communes of the Englishman William Morris; this was arrived at by way of a violent class struggle and civil war. In the former the result was in accordance with orthodoxy, in the latter the way leading to it was so.

In Finland the only appearance of syndicalism was in the writings of a few visitors to America. The journalist Kaapo Murros criticised procedures centred on Parliament and demanded the establishment of powerful trade unions who could take over the means of production in order to create a socialist productive system. In party circles the proposals of Murros received no support at all.

Typical features of discourses which had influenced the intellectual field were analyzed by examining their differences and similarities with regard to ends and means.

The orthodox trend was for socialism through revolution. Public action and primarily the work of Parliament were perceived as the chief means to this end; a parliamentary majority would be the ideal lever for revolution. Reformism rejected a distant socialist utopia, aiming at immediate, short-term social reforms and thereby at increased wellbeing for the working class. Perception of parliamentary work as the central resource linked reformism to orthodoxy; however, the orthodox forbade all collaboration with parties of the middle class, whereas reformists saw collaboration and compromise as necessary and unavoidable. Anarchistic radicalism regarded revolution and socialism as its end, and direct mass action as its means, without shrinking from violence. Syndicalism aimed at social reform with the aid of mass action by the trade union movement (general strike in the case of anarchosyndicalism), and also at increased working class welfare (socialism by way of revolution for the anarchosyndicalists).

Thus orthodoxy and reformism differed in ends but were united in means. Syndicalism in its more moderate trend joined reformism in ends but differed in means in favour of radical revolutionary anarchism, which in turn joined orthodoxy with regard to ends. The only one of these trends which was clearly non-rational, anti-bourgeois and thus revolutionary was anarchistic radicalism, in which means and ends were united: violent expropriation here and now was the work of socialism.

The political implications of these trends were revealed in the extent to which they were prepared to take part in the exercise of power by the state.

A central and sufficient part of revolutionary anarchism was radical operation, perhaps on a mass basis, in the public sphere (class movements, strikes), but also outside it by offending against the norms of justice (direct violence). Syndicalists wished to limit their action to the public sphere and, in part, to forms of organization by the national community (trade unions). In orthodox trends connected with the class struggle two political points of emphasis can be distinguished; the first regards as centrally important the party's strong and independent action in forms of organization (reinforcement and ministration within the party itself), which action

by institutions such as Parliament, Senate and committees must not be allowed to disturb (the idea of class purity); the second, more moderate form of orthodoxy takes as its central aim the preservation of opportunities for parliamentary activity (the idea of freedom to pursue the class struggle). The political line of reformism, with its willingness to collaborate, was prepared to go a stage further by taking part in parliamentary legislation, seeking allies among representatives of middle-class parties. Furthest of all went the ministerial socialists, who were willing without reservations to take part in a bourgeois machinery of state.

All political trends within the workers' movement had the same basic attitude to action within the state: up to a certain point such action may genuinely follow working class interests, beyond that point it betrays working class principles and attaches itself to those of the middle class, while to fall short of that point leads to the dangerous exaggeration of extremism and the voluntary abandonment of the power of persuasion to the forces of the bourgeoisie. In this sense the difference is only one of degree, and here the rule seems to apply: the further one goes in the depths of the emergent bourgeois machinery of state, the more one is detached from organized work to bring the revolution nearer. The rule made it impossible simultaneously to evolve different forms of activity at various levels of the state within one and the same political trend. In the workers' movement as a whole the trends were interlaced.

Trends of doctrine also depicted pre-revolutionary or other impending developments.

The picture given by orthodoxy was ambivalent. On the one hand a slow maturing process would precede the revolution and reforms in accordance with working class advantage would promote the ripening of revolutionary consciousness; on the other hand the economic development of capitalism would mean inescapably the relative impoverishment of the working class. Revisionism saw the near future as filled with reforms improving the economic and social status of workers if only the movement would think of concentrating its powers in the struggle to this end. Radical revolutionary anarchism had no notion of a prerevolutionary phase: the revolution should start with immediate expropriation, here and now. Reforms would have no value. Anarchosindicalism too gave no particular importance to reforms: it was chiefly important to strengthen trade unions with an eye to the socialist reorganization of production which lay ahead.

For rural socialist supporters, moreover, the words of doctrinal trends on agriculture and its future may have been essential. Orthodoxy stressed the rural class struggle between smallholders and large-scale farmers, foreseeing the inescapable ruin of production by the former. At the same time, however, it promised development of industry and expansion of the industrial population, providing rural socialists with a picture of urban life, freedom and modernity. One of the best-known theses of revisionism was that in agriculture small and medium-size farms by no means disappear but increase both in absolute numbers and in their share of the whole. Radical revolutionary anarchism for its part drew wildly utopian pictures: through expropriation land would be provided for all; agricultural productive power would then be multiplied, farmwork would take up only half the working day and would not be heavy, but would bring out the best features which had been granted to it, the finest and noblest of work. Each of these writings in its own way brought persuasive words to rural socialists.

At the time of the old workers' movement in Finland Socialist literature in translation did not cover all the tendencies at work in the intellectual field of the international labour movement. There were gaps in three areas. Between kautskyan orthodoxy and anarchist revolutionary radicalism there remained lacking the voluntarist non-anarchist revolutionary tendencies in the moderate version of Luxemburg and the radical version of Lenin. To be sure, some of Lenin's views which were then still reconcilable with orthodoxy were transmitted to Finland by way of secondary Literature (Ljadov). An active, militant pursuit of the class struggle was absent from the intellectual field. The second gap lay between revisionism and orthodoxy: missing here was the humane and moral outlook of Jaurès, who believed in spiritual growth with socialism as a realization of accumulated human progress. The third gap may be located between revisionism and revolutionary radicalism, with Sorel's concept of general strike revolution – syndicalist, pragmatic and voluntarist – as the missing factor. This gap is perhaps the most important. Within the Finnish labour movement after 1905 there existed a strong belief in the wonders (meaning revolution) to be worked by a general strike.

In the work of agitation directed by party leaders three phases can be distinguished. Elections in 1907 for the first single-chamber Parliament were preceded by vigorous agitation in the field. In the second phase emphasis shifted to the education and enlightenment of

local labour activists and leaders of opinion by means of regional lecture courses. The third phase in 1911 saw the start of a party college, planned on a yearly basis, for the training of party and trade union officials. Thus party activity moved from direct, first degree agitation to indirect, second degree enlightenment, from canvassing of the crowd to instruction of the instructors. Internally as development proceeded, the aim was to draw agitation away from the fomentation of class hatred and from depictions of the socialist paradise to appeal to the feelings of the faithful. Agitators were taught to adopt a passive, expectant conception of revolution with doctrines to foster class purity and freedom to pursue the class struggle.

If the social background of those recruited for training as agitators and officials is examined, there is reason to suppose that relations remained distant between the party's ideological cadre and the body of rural socialist supporters. The cadre was recruited almost entirely from outside the rural poor; social groups of special prominence were first leather and footwear workers in 1906, then transport and service workers in 1913. Unlike the rank and file, party officials for the most part came either from those culturally near the middle class or from professional groups with good incomes. In Parliament representatives and officials of the elected party gradually formed their own grouping of professional politicians.

At all levels of the party intelligentsia rural socialism was without representation. The typical party official was either a skilled worker or an artisan. Thus the most instinctive rural socialist mentality was missing at the level which communicated the mental attitude of the rank and file to the party leaders, and the reverse operation. This may also have encouraged the complex process of concealment by which old-fashioned class hatred was enclosed beyond the reach of official enlightenment and political connections.

New officials were given an outsider's picture of socialism and the path leading to it. At the party college O. V. Kuusinen taught that at bottom it is finance capitalism which prepares the ground, while the task of the labour movement is merely to organize the ranks of workers, to prepare theoretically and to follow developments with an eye to the suitable timing of the revolution. This is an abstract picture containing no programme for the concrete economic reform of society. What is abstract and unspecific does not arouse passion or the will to fight. The revolutionary spirit arises generally from

concrete images and demands, and so in the popular discourses of workers' associations the theoretical picture used in the instruction of officials was countered by a lively vision on socialism and the upheaval leading to it. All depended on the power in numbers of the labour movement to carry out the retribution which would overthrow the bourgeoisie. Socialism would restore the original rights of man by removing from the exploiter that which belongs to all.

In the speeches of agitators in the field, however, a departure was made from orthodox ritual. Gradually speechmaking developed into two phases and two branches. Dominant at first was agitation directed at the unorganized or newly organized rank and file for election and revivalist purposes, but the great hopes aroused by itinerant agitators were disappointed after the first elections and a twofold system, gradually adopted, became established about 1910. External speeches of exhortation were separated from internal speeches of instruction. External exhortation was itinerant, aimed at unorganized workers for election and revivalist purposes. Internal instruction was education in the form of lecture courses aimed at active organizing personnel. The twofold system was accompanied by confidence in two-phase results: active personnel enlightened by lecture courses became revivalist and election agitators for their own surroundings either as itinerant local speakers or at least as home agitators circulating in the neighbourhood.

Record numbers were reached in 1908, when 10,668 mass-meetings were held in the country as a whole, almost 30 daily. The yearly variations of speaking volume and coverage and of real voting support are strongly correlated, which was caused mainly by the falling trend of both. On the other hand the regional variation of voting support is not actually explained by variation of speaking volume or its coverage. When party organs gradually abandoned faith in the effects of speaking, the reason was an impression which corresponds to the conclusion reached in this study. Speaking could not raise voting support if it did not rise for other reasons. At the national level the development of speaking volume and coverage followed that of party membership. It seems that numerical variations in speaking are more closely linked to those of party organizing power than to those of parliamentary representation.

The official mandate of an itinerant speaker was to talk of the programmes of party and election. But on the evidence of surviving speech summaries, election announcements of district organizations,

memoirs, tradition and contemporary literature it seems that orthodoxy melted away to become part of a rousing declaration and was often subordinate to more effective elements. In the inflammatory speeches of itinerant orators the most emergent theme was exploitation, sharp social and ethical contrasts and the promise of felicity in this world.

Influence was exerted not by social democratic doctrine but by the creation of dynamic emotional intensity. Negative intensity was produced by arousing class hatred and positive intensity by arousing the desire for paradise in this world. Class hatred was aroused by directing envy and hate into the required channels, longing for paradise by direction of love and desire. It appears that for the exertion of influence the channelling of hatred was the guiding principle.

A list compiled from various sources contained 586 speakers. 41 personal records were found and notes of speeches discovered from ten sets of records. Speech notes of three speakers taken to serve as examples each point to a different way of exerting influence. A speech by Hilja Pärssinen may have been based on a cautious arousal of class hatred. One speech by Matti Paasivuori was based on arousal of both class hatred and desire for happiness, the other, addressed to youth, on a declamatory sense of duty. A written speech by Kössi Ahmala based itself on evocation of a great desire for happiness and the aggressiveness justified by it. These examples support the presumption that the content of instruction was of secondary importance in that exertion of influence which was the aim of stimulative speechmaking.

In order to study the reception of revolutionary theories in the field the promises made by various doctrines were compared with the situation of different working class groups in process of formation during the structural transition of society at the beginning of the century. These comparisons led to a so-called response hypothesis regarding groups of supporters for the various lines of doctrine.

In the first place industrial workers were regarded as the ideal supporters of orthodoxy, though crofters and farm labourers were added to this because of their concentration in Parliament. A probable basis of support for reformism was found among specialized artisans or skilled manual workers in industry and construction; revisionism with belief in the small farmer also had some appeal for crofters. Syndicalism in turn might have had some response from professional

workers by stressing the importance of an independent trade union movement. Radical revolutionary discourse was evidently far less widespread than the operational basis favourable to it; this, we may suppose, was provided mainly by itinerant seasonal workers in uncertain circumstances and by some farm labourers, whose status at this time of social transition was shakiest of all. Information gathered on the social background of the party's ideological cadre was regarded as a support for the hypothesis that the various lines of doctrine had a social attachment. It must be borne in mind, however, that other trends appearing in the intellectual field of the labour movement were small streams compared with the main current of orthodoxy.

The accuracy of the response hypothesis was tested by analyzing the mental attitudes of local workers' associations articulated as discourses in handwritten magazines. In these the influence of revolution in the printed and spoken word was confused with perhaps still more original popular notions and emotional dynamics; of these the most important were christianity as a natural law with the desire for salvation, original stubbornness, hatred and vengefulness, also community sense in extreme terms of black and white. In handwritten revolution the lines of perceptive orthodoxy and archaic revenge are intertwined. For this reason the effect of popular revolutionary doctrine may have varied with the situation and standard of articulation.

Within socialism revolution was conceived as historic action by the masses.

Popular modes of discourse reflect forms of revolutionary doctrine which are actually effective. When these are analyzed four features are distinguished: archaic emotional dynamics; human ethical concepts which guide intentions, that is ethos; self-imposed cultural virtues or aretes; political know-how as defined in the labour movement, that is episteme. Though fairly independent these features combine into an integrated whole as a result of unanimity. Metaphorical images often enable discourses to point in the inescapable direction of external reality. For instance, a mighty whirlpool, a fruitful tree and an immovable mountain may illustrate the sensory character of discursive features in the written form of collective representations. The nature of these features varied a little with the occasion and the workers' group represented.

The unity of each communal case discourse depended on a balance

– paradoxical from the logical standpoint – which was mentally collective, psychodynamically unconscious and discursively undeniable. Uniformity and unanimity, considered the highest merits of the militant poor in all workers' associations, were borne out in the gathering of statements believable to the members. These statements received valuations which differed in their moral, political, emotional and ethical content and which accumulated in clusters to form an entirety which was believable to the community and thus well balanced.

The response hypothesis proved on the whole to be in the direction of the right. In the case discourses of farm workers coexistence of the archaic vengeful and the perceptive line under the aegis of unanimity revealed a reconciliation of revolutionary radicalism and kautskyism. The strength of the emotional dynamic, for its part, indicated that the discursive effect of the doctrines was of secondary importance. However, the emotional dynamic nourished by experience remained the primary agent of collective unanimity. In the case of forestry and timber floating personnel the duty to work as a natural right was the measure of human dignity: the idle middle class were denied even the right to eat. The response hypothesis received support from the fact that the retribution of the radical revolution was openly proclaimed. Orthodoxy appeared only as a fragile confidence in parliamentary methods of reform. Earlier than the discursive influence of social democracy, in fact, there had been an original vision based on natural justice and christian thinking together with a mystical perception of nature: it was the most influential factor in this case. For sawmill and timber workers orthodoxy was subordinate to the radical revolutionary challenge. Even voting was proclaimed to be not only a class-conscious action but also a vengeful one directed to the middle-class enemy. In that action the emotional dynamic of the archaic line and the discursive influence of the perceptive line became matters of historical experience. The discourse of industrial workers was less orthodox than the response hypothesis supposed, with the old revolutionary radicalism so embedded in orthodoxy that the spirit of enlightenment and moderation was only a surface factors. On the other hand it was precisely this case which produced the orthodox statement of procedure which harnesses solidarity, improved conditions and unanimity to the right to vote. Such as discourse might be regarded as superficially enlightened and moderate but in fact explosive as a guide to action. This built-in force of destruction could

be brought out whenever it was desired to set the crowd in motion. The orthodox perceptiveness of skilled industrial workers was powerful but still unable to prevent the announcement of retribution by the forces of revolutionary radicalism. It is an essential fact that even among the group which considered itself the advance guard of the working class orthodoxy had no effect on the old hatred.

In describing their purpose the speakers' societies, discussion groups or development clubs stress their unanimity strikingly often. If an approved authority such as christianity or marxism, or a general faith such as belief in the evil of the bourgeoisie did not guarantee absolute unanimity, a vote was taken. There was a wish to extend the shelter of unanimity to private affairs both external and internal. As the period of social and political transition scattered the balance of former times, the design of the popular labour movement was not perhaps individualism but unanimity. The ideal figure of upbringing was not the individualized modern citizen but the worker closely bound to his collective. Self-assertion gained its importance not from individuality but from the communal spirit. There were two basic vices: pleasure-seeking and self-centredness. Those words describe the hedonistic, egotistical individual. The selfish individual must be suppressed in favour of the morally pure fighter for the international labour movement. This standard of growth ideals, the central feature of obligation within the discourse, was not so much modern as anti-modern. Its content and basis of influence rested on local solidarity.

In all popular discourses the judgment passed on the bourgeoisie had a basis which was pre-christian, pre-modern and pre-marxian. Despite this the cohesive power of the discourse, namely unanimity, granted pardon to the retributory justice, and thus the ethos, which otherwise pursued all internal passions and those which harmed close acquaintances, left in peace the hatred which blazed within the soul. No judgment was passed on vengeance. The relation between ethos and archaic hatred or envy never came within the range of the discourse. In the paradoxical logic of collective suppression nothing was able to break down the direct influence of the archaic line. Here perhaps lies an unexplained background of the revolutionary spirit which emerged in the Red rising of 1918.

Linked to the suffering of the proletarian were tenacity, obstinacy and the pride of the toiler, for his work was the creator of all wealth. Future retribution within the sphere of the discourse was directly justified by suffering and pride: because work is the source of all

wealth, the riches engendered by it must be taken away from exploiters basking in abundance. A subtle transition took place from hatred to morality. Because work was a duty and a virtue the instinctive hunger for vengeance felt by working people was transformed into an exalted task: "You are directed to fight for humanity against wrong – between the good and evil prevailing in the world."⁵ The poor had become a chosen people. Their path of suffering was sacred. On their salvation the salvation of the human race depended.

When hatred and obstinacy took the main part in this great struggle the other emotional dynamic, which was basically negative, became the object of moral education. Other characteristics counted as vices in universal morality, such as avarice, envy, selfishness, indolence and pride became part of a hostile image. Only hatred was allowed to remain. It became the foundation of the will to fight whenever the basic feelings of the visionary element were love and longing aimed at the great objective.

The picture of a distant inaccessible objective is in positive relation to an external and in negative relation to an internal image of hostility. The enemy lives idly as in paradise. The ideal picture of socialism is a similar paradise where there is no need to toil.

Pouring from the collective emotional dynamic were aspirations to equality and a desire for even social sharing: these may be expressions of the general desire to destroy envy and avarice. The fanciful expectation was that evil and hatred would disappear when the object of envy was eliminated. Dawn of a blissful state of joy and peace.

Why was retribution not subjected to ethical criticism by unanimity, the cohesive agent of popular discourse? Why was archaic hatred not brought within the demands of uniformity? Why did the perceptive line not penetrate the archaic line of retribution? What drew boundaries for the effects of the doctrinal discourse guiding the mother party?

First explanation: the rhetorical model brought into the discourse an irrevocable element which was internal but externally compulsive.

It may be that the empirical unattainability of the happy aim of

5 Whatever we do and leave undone; "Murtaja" No. 2, 1912, publication of Niinivedenpää social democratic youth section.

socialism caused the empirical origin of the discourse to fall short of attainment. If the rhetoric nearing eternal happiness is necessarily both rational and passionate, then the most original power of the inner world remains sacred and unattainable in a rational sense. The blazing flame of hatred is sacred to experience just as the dawn of an eternal springtime is beyond the eye's reach. In this the discourse is like a reflection of the christian rhetoric of Augustine which tells us that if the divine spark in man is ignited, love will flame toward eternal life.

Thus it is possible that faith in the victory of the majority poor, the undoubted cohesive nucleus of the labour movement's popular discourse, will become a power to set history in motion; thus it is possible that the discursive function of influence will be fulfilled when the mobilizing level of influence is completed by an original uniting force; and thus it is possible that words actually become deeds if the judgment of revenge passed on the bourgeois enemy becomes a historic manuscript guiding the activity of the labour movement.

Second explanation: even in its enlightened character social democracy could not affect the archaic hatred because the unanimity it sought among the ranks of labour rested at the local community level precisely on the ultimate core of the collective emotional dynamic.

In the architectural structure of the popular discourse the binding power is always unanimity, whose types are necessary to the existence of each other. Unanimities of the perceptive line could not act as community obligations if they suppressed the instinctive content of archaic unanimity. Rational pursuit of the great aim could not apply to the emotional basis of the mass movement if it suppressed the craving for a splendid objective. The archaic and the perceptive do not meet, but are necessary to each other in the inclusive whole of the discourse.

It should be noted that retribution continued to be justified even in the variant of the discourse where self-assertion and the cultural ideal were most strongly emphasized. In this discourse of skilled industrial workers the most unforced and close-knit pages take the archaic power straight to its target. That power remains beyond the ethical criticism of the self-assertive line but keeps a connection with it at points where the discourse seeks its resources direct from collective emotional experience. Acting as mediator is the truth-loving heart of the arete. It ignites the light of reason and thirst for mental development. But it also ignites a flame of mystical light and thirst for

vengeance. Disguised as a virtue the archaic power supports the perceptive and moderate line or else, full of open enthusiasm, moves straight toward socialism through revolution.

Third explanation: orthodoxy as a determinist philosophy of history makes it possible to forget free will and the moral criticism of choice attached to it.

In a case showing popular orthodoxy unanimity is the function of the mother party's discursive influence. Here kautskyist orthodoxy has changed from depiction of a historic process to a doctrine justifying vengeful class hatred; what is unavoidable is not the effect of free will and does not therefore belong to moral criticism. The case reveals the actual cohesive statement of popular orthodoxy. In it oppression gives birth to the historical overthrowing counterforce whose strength is based on the unanimity of the poor who formed it; this in turn is an inevitable consequence of oppression and the hatred it engenders. Thus unanimity is a form of hatred acting with mass effect, and the struggle using it as a resource is a consequence enforced by oppression like hatred itself. The militant movement of the poor is a historically inevitable result of an oppressive social system. The inevitability of revolution which is proclaimed retreats into itself and does not necessitate a conscious director of events. The flexible logicity of the popular discourse in a way resolved the paradox contained in the kautskyist revolutionary concept of socialism democratically achieved. Voting signified democracy, retribution the dictatorial power of the working class.

The only encounter between the sensation of archaic resources and ethical evaluation was in a discourse torn with the disagreements of Helsinki carpenters. This is a special case in which the inescapable pressure of collective unanimity has ceased to be effective. The dynamically emotional foundation of uniformity could be perceived only when disagreement emerged.

It has long been deliberated whether the surprisingly swift breakthrough of socialism in Finland's first parliamentary elections in 1907 was due mainly to the breakdown of traditional popular trends of thought among agrarian workers or to the uniformity of new trends with the traditional.⁶ In the present study an examination of

6 Hannu Soikkanen has evaluated the great numbers of social democrat supporters in the first parliamentary elections as follows: "But it was not economic and social factors alone which settled matters, and the success of the

discursive influence and popular discourses showed that the answer must be in two parts. The *ideological substance* of the socialism spread by speakers among the people and popular in form did indeed differ sharply from the old Lutheran christianity, from liberalism and from the idea of nationality. In this sense its rapid breakthrough seems puzzling. Scrutiny of discursive influence and popular discourses showed, however, that socialist doctrine became popular under the shelter of a certain *rhetorical model*. Socialism could be adopted quickly because its ideological substance fitted without obstruction into those models of an unattainable dialectic which christian longing and rhetoric of incarnation had implanted in popular conceptions. For the rapid spread, adoption and influence of the doctrine that model was more important than the ideological substance. Augustine's model, which is part of the bone structure, the framework of christian rhetoric, has often been put to use in Europe for the purpose of persuading people to attach themselves to what is unseen and visionary, an insubstantial object of hope or longing. In this sense socialism meant merely a change of terminology, a transfer of the object of eternal longing from the afterlife to this world.

social democrats was a surprise in the particular sense that the ideological substance of the movement was in conflict with traditional old Lutheran christianity, with liberalism and with the idea of nationality. As these have long exerted an influence in Finnish society. The speedy breakthrough of socialism in opposition to them, especially among agricultural communities, was exceptional. It is explained partly by the fact that the years of oppression and the General Strike had broken much of the traditional system of thinking. Also, however, part of the rural support for social democracy was connected with the community promises it had made, not at all with a fundamental upheaval in ways of thinking. In all cases the elections confirmed the picture that socialism in Finland had broken through with exceptional speed and that the Finnish socialist party at that time was relatively the strongest in Europe and the world, whose supporters were mainly composed of crofters working rented land and farm-hands living on casual labour." (Soikkanen 1975, 173–174).

Hakemisto

- Aaltonen, Anton 217
Aaltonen, Pekka 34, 309
Adler, Max 249
Agitaatio, agitaatiotoiminta 28–35, 90, 153, 156, 169–170, 181, 183, 190, 192, 194, 196, 198–199, 206–208, 214, 223, 228–229, 241, 271, 275–277, 279–280, 282–287, 290–291, 295–296, 298–301, 304–305, 307–319, 325, 336–338, 348, 389, 491–492
Agitaattori 24–26, 28–29, 31, 34–35, 43, 48, 55, 96, 156–157, 170, 179, 190–207, 210–211, 213–214, 217, 228, 234–236, 239–240, 242, 256, 271–273, 275–276, 278–286, 290–300, 304, 313, 316–318, 320–325, 337–338, 416, 485–487, 491–492
Ahmala, Kössi 326, 332–336, 339, 493
Ailio, Julius 216
Alakapee, Pirjo 34, 286–287
Alapuro, Risto 33, 241, 353–354
Alavus 212, 365, 369–372, 411–419, 468
Altruismi 397, 409, 427–429, 458
Ammattityöläiset 203, 205–206, 234–235, 266, 346, 350, 355, 357, 361, 370, 372, 376, 439, 440–441, 454, 460–461, 469, 494
Ampuja, M. 226–227
Anarkismi 75, 95–97, 102–104, 107–109, 115, 117, 121–123, 132, 142, 163–169, 177, 186–188, 192, 340, 356, 359–360, 404, 411, 434–435, 487–490
Anarkosyndikalismi 27, 78, 102–103, 105, 118, 121, 123, 177–180, 188–189, 489–490
Antiparlamentarismi 81, 83, 93, 180, 187
Antonius, pyhimys 53
Antrea 212
Arete 56–57, 328, 366, 394, 397, 399, 416, 425, 432, 437, 449–451, 457, 463, 465, 467, 470–472, 474–475, 478, 480–481, 483, 499
Arkaainen, arkaainen uppiniskaisuus 266, 327–328, 336, 370–371, 389–391, 396–399, 402, 415, 417, 425, 434, 447, 455–457, 465, 468–476, 478, 480–481, 483–485, 491, 494, 497–499
Armila (Sääksmäki) 292
Armo 47, 49, 51–53, 57, 336, 407–409
Artikulaatio 367
Aspelin-Haapkylä, Eliel 243
Augustinus, Aurelius 44–53, 57, 498, 500
Austin, J. L. 39–40, 42
Austromarxismi 108, 114
Autuudenlupaus 323, 338, 384, 427, 462, 493
Bauer, Otto 82–83, 249
Bebel, August 98, 118, 195
Bellamy, Edward 105, 118, 120, 170–175, 187, 195, 404, 487
Bernstein, Edvard 94–95, 101–102, 105, 109–110, 118–119, 148–155, 158–162, 185–186, 404, 487

- Blatchford, Robert 105, 118, 170–171, 186–187, 191, 404
 Borg, Olavi 32, 103
 Borgia, Cesare 50
 Böhm-Bawerk, Eugen 249
- Caesar, Julius 50
 Calvin, Jean 57
- Damm, Viktor 241
 Darwin, Charles 149, 175, 242–243, 382
 Deleuze, Gilles 50
 Determinismi 102–103, 111, 114, 130, 169, 180, 187, 462, 484
 Diskursiivinen vaikutus 21, 29, 38–44, 48–56, 58, 119, 272, 274, 315, 322, 330, 338, 438, 471, 484, 486, 500
 Diskurssi 24–27, 29–30, 32, 34–35, 38, 40–41, 43, 48, 50–53, 55, 57–58, 105, 118, 123, 127–129, 241, 299, 328, 356, 358–359, 366–368, 370–371, 373–375, 378, 382–383, 385, 391, 393, 395, 397–400, 402–404, 406, 415, 417–418, 424–426, 433–434, 436–438, 442, 444–445, 449–452, 454–458, 460, 462, 464–465, 468–471, 473–475, 478–487, 495–500
 Drockila, Reino 191
 Duncker, H. 245
- Eetos 39, 43, 56–57, 366, 391–393, 397, 399, 416, 425, 427–428, 437, 449–450, 457–458, 463, 467, 470–476, 478–481, 483–484, 496
 Eklund, Hj. 33, 275–276
 Elisenvaara 212
 Engels, Friedrich 109–111, 144, 159, 195, 434
 Enqvist, Per Olov 271
 Ensimmäinen maailmansota 21, 34, 147, 209, 229, 276, 349
 Episteme 40, 54, 56–57, 102, 328, 366, 395–397, 399–400, 402, 416–417, 425, 433–434, 437, 449–451, 458, 467–468, 470–472, 474–476, 478–481, 483, 494
 Erfurtin ohjelma 103, 105, 120, 149, 152, 181, 191, 253, 260, 265, 318
- Erik, Ruotsin kuningas 446
 Etiikka 39, 328, 387, 393–394, 400, 433, 455–457, 463, 467, 494–495, 498
 Evä, K. M. 222
- Fennomania 241
 Ferri, Enrico 113, 118, 120, 195
 Finanssikapitalismi 108, 245–247, 249–251, 266, 486, 491–492
 Forssa, Forssan ohjelma 32, 66, 100, 103–104, 212, 282–283, 299, 318, 325
 Forsten, Aino 326
 Forsten, Werner 326
 Foucault, Michel 40–43, 53, 57, 374–375, 484
 Fourier, Charles 177
 Freud, Sigmund 50
- Gothan ohjelma 253
 Gabriel, arkkienkeli 46
 Gebhard, Hannes 254–255, 257, 342–343
 Goethe, Johann Wolfgang von 242
 Gronow, Jukka 32
 Gylling, Edvard 31, 112–113, 214, 216, 218–219, 224–226, 229, 235, 242, 244, 254–268, 348–349
- Haapala, Pertti 33, 342, 344, 347–348
 Haapalainen, Eero 77, 213, 217–220, 223–224
 Haatanen, Pekka 33, 284–285, 350
 Haeckel, Ernst Heinrich 242–243
 Hakkarainen, Marja 111
 Hakkila, V. 224, 265
 Halonen, Alex 78, 97, 224, 227, 416
 Hamina 212
 Hanko 198, 275
 Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 242–243
 Heikkinen, Reijo 32, 65–66, 104
 Heikkinen, Sakari 33, 258, 262
 Heinola 212
 Heiskanen, H. 198
 Helsinki, ks. myös Söörnäinen 30, 62–63, 80–81, 84–85, 100, 191, 210, 213,

215–222, 224–225, 230, 234, 237,
242, 256, 259, 275, 332, 369–370,
374, 454–460, 482–483, 485, 499
Himanka 369–372, 403–412, 468
Henrik, piispa 446
Hentilä, Seppo 241
Hilferding, Rudolf 108, 245–246, 248–
252, 268, 486–487
Hirn, Yrjö 243
Historiallinen välttämättömyys 76, 99,
113, 133, 138–139, 145–146, 158,
172, 174, 177, 416, 426, 450, 463–
466, 478, 482, 485–486
Hjerppe, Riitta 33, 347
Hoffman, Kai 33
Homologiaoletus 370
Humpila 255
Huono omatunto 51–52
Huotari, Anton 88, 220–221, 223
Hyve 56–57, 328, 330, 393, 409, 471,
497
Hyvä 400–401, 472, 481, 497
Hämeenlinna 212, 275
Hämäläinen, Kalle 213
Hätinen, P. 296–297

Idän toivo 64–65, 70–71, 73–74, 78, 80,
83, 85–87, 91–92, 100, 107, 189, 355
Iisalmi 212
Inha 212
Imatra 212
Inkarnaatioretoriikka 46–47
Intensiteetti 315–316, 322, 328, 330,
335, 337, 409, 493
Intohimo 144, 252, 384, 392–393, 403,
428, 472–474, 496, 498
Itsekasvatus 336, 380
Itsetietoisuus 365–366, 372, 394–397,
402, 408–409, 427, 429–430, 432,
446, 448–451, 453, 467–468, 471,
477, 480–481, 483, 496, 498

Jahnsson, Y. 224
Jalava, Oskari 326
Jallinoja, Riitta 235
Jaurés, Jean 114–115, 490
Joensuu 212, 275
Jumala 45, 47, 52–53, 285, 297, 324,

335–336, 365, 384, 386, 406–407,
411, 418, 448, 453, 456
Jussila, Osmo 32, 66, 96–97, 100–101,
210
Jutikkala, Eino 350
Jyväskylä 242, 254, 275
Jämsänkoski 212
Järki 43–44, 46–47, 315, 384, 406, 418–
419, 499
Järvinen, Jorma 216
Järvinen, Pekka 111
Jäsenkannatus 66, 300, 309–310
Jäsenmäärä 309, 312

Kaatra (ent. Lindström, ks. tätä), Kössi
501
Kaila, T. T. 112
Kaipuu 44–45, 47, 57, 241, 323, 335,
339, 384, 401, 426, 475–477, 493–
494, 500
Kajaani 212
Kaksoisagitaatio 276, 337, 492
Kalevala 243
Kallio, T. 217
Kangas, V. 112–113
Kangasala 64
Kansalaissota 21–23, 30, 32–34, 100,
108, 111, 137, 177, 227, 241, 332,
350–352, 355, 359, 369, 375, 447,
484, 487
Kansanomainen mentaliteetti 24, 27,
29–30, 266, 328, 366–367, 374, 469
Kant, Immanuel 249
Kari, J. K. 95, 122, 191, 255
Kateus 24, 319, 338, 456, 483, 496–497
Kaupunkityöväestö 33, 343–344, 347–
348, 350, 356
Kautsky, Karl 25, 32, 37–38, 45, 72, 75,
92, 94–95, 98–101, 103, 105–107,
109–114, 117–118, 120, 123, 130,
132, 135–148, 151–152, 155, 157,
169, 174, 176, 181–182, 184–185,
187–188, 191, 193, 195, 229, 243–
245, 248–251, 253, 258, 260–261,
267, 318, 403–404, 486–487
Kautskylaisuus 23–24, 32, 78, 87, 91,
94, 96, 98, 101, 104, 109, 111–112,
114–115, 123, 183–184, 186, 189,

- 195, 210, 230, 243–245, 253, 256,
259–260, 267, 271, 283, 318, 338,
356, 384, 423, 439, 446, 462–463,
468, 485–486, 490
- Kellomäki 198
- Kemi 212, 275
- Kemijärvi, ks. myös Ylikylä 297–298
- Kerimäki 217
- Keskusteluseura, ks. puhujaseura
- Kettunen, Pauli 33, 341, 345, 355–356,
358
- Kianto, Ilmari 316–317
- Kiihotus 294, 314, 316, 319–320, 323–
325, 328, 337, 375, 381, 426, 492–
493
- Kiiskinen, Aura 213, 325
- Kirby, David 32, 97, 180, 271, 286–287
- Kock, Johan 71, 96
- Kolakowski, Leszek 32
- Konsensus, ks. yksimielisyys
- Kontiolahti 217
- Korpilahti 317
- Korpimaa, Timo 95, 101, 148, 159–162,
186, 188
- Kosonen, Tuire 34
- Kosonen, V. 198
- Kosto, kostotuomio 24, 316, 319, 323,
338, 388, 390, 393, 396–399, 401,
415, 417–418, 425–426, 464, 468–
469, 471, 473–474, 477, 480, 482,
494–499
- Kotka 74, 76–79, 81–82, 84, 212, 216,
218, 275
- Krapotkin, Peter 96, 108, 118, 163–169,
176, 186, 188–189, 404, 487
- Kristillisuus 44–45, 47, 54, 57, 114,
296, 317, 320, 323, 336, 371, 383,
386, 406, 418, 429, 445–446, 458,
468, 471, 473, 485, 494, 496, 498,
500
- Kristus 47, 50, 321, 391
- Kujala, Antti 32
- Kuopio 117, 212, 230–231, 254, 275
- Kurkinen, S. 217–218
- Kuusi, Eino 112
- Kuusinen, Otto Ville (O. W.) 25, 31,
72–74, 76, 82–84, 88–91, 96, 100,
104, 108, 111–112, 132–135, 163,
185, 187, 207, 214, 216, 218–226,
229, 239, 242–245, 248, 251–254,
258–261, 265–268, 326, 486, 491–
492
- Kvaliteetti 396, 435, 479
- Kvantiteetti 396–397, 402, 435–436, 479
- Kylmälahti, Karl 292–293
- Kymi 255
- Käsityöläiset 33, 203, 205–206, 234–
237, 343–348, 350, 357, 359, 368,
377, 405, 411, 413, 454, 460–461,
491, 494
- Lafargue, Paul 115
- Lahti 28–29, 199–200, 202–203, 205,
207, 209–210, 212, 228, 235–236,
238, 242, 275, 286
- Lahti, R. 221
- Laiho, E. K. ks. Louhikko, E. K.
- Laine, Y. K. 31, 283
- Lappeenranta 212
- Lapua 212
- Laukko 459
- Lausuma (énoncé) 39–43, 50, 53, 289,
326, 328–331, 334–335, 369, 373–
375, 402, 435, 458, 470, 479–480,
482
- koontolausuma 42–43, 374–375, 395,
435, 470, 482
- ohjauslausuma 42–43, 375, 470
- Lauttakylä 212
- Lehokas, Ville 191–192, 213, 299, 321
- Lehtinen, Sandra 210
- Lenin, Vladimir Iljitš 108, 114–115,
181–184, 189, 251–252, 267–268, 490
- Leppä, S. 213
- Leskinen, Wilhelm 294–295
- Liebknecht, Wilhelm 118
- Liinamaa, Hilja (nimimerkki), ks. Pärs-
sinen, Hilja
- Lindell, August 286–287
- Lindström (myöh. Kaatra, ks. tätä), Kös-
si 62, 64
- Ljadov (Mandelštam), Martyn 107, 115,
118, 181–183, 189, 490
- Louhikko (ent. Laiho), E. K. 265–266,
320–321
- Louhivuori, O. V. (O. W.) 112, 244

- Lubin, Andrei 107
- Luokkaparlamentarismi 209, 228, 349
- Luokkapuhtaus 70, 77, 86–90, 92, 94, 122, 129–131, 184, 228, 416–417, 432, 485
- Luokkataistelu 76–79, 81–82, 84–85, 90–92, 94, 96, 99, 101, 113, 115, 122, 129, 144, 178, 187, 192, 208, 210, 222, 248–250, 267, 298, 330–331, 350, 397, 419, 421, 430, 433–434, 443, 472, 485, 487, 489
- Luokkatietoisuus 395–397, 403, 409, 412, 414, 416–418, 421, 426–427, 432–433, 435–436, 451, 456, 458, 467, 471, 478–480
- Luokkaviha, ks. myös viha 22, 198, 208, 266, 283–284, 294, 319, 322–323, 328, 338–339, 403, 408, 465, 482–484, 491, 493, 499
- Luoto 96
- Luxemburg, Rosa 114–115, 490
- Lähimmäisenrakkaus 47, 291, 397, 428–429, 456–458, 471
- Maalaissosialismi 263–264, 266–267, 360, 490–491
- Maataloustyöväestö 21, 202, 204–206, 235–236, 254, 266, 341–346, 349–350, 352–355, 358–360, 372, 376–377, 405, 411, 452, 487, 494
- Magritte, René 42
- Makkonen, Tuula 30, 105–109
- Mandelštam, ks. Ljadov, Martyn
- Mannheim, Karl 102
- Manninen, Pauli 33
- Maria, neitsyt 46, 384
- Marraskuun henki, ks. suurlakkoradikalismi
- Marx, Karl 50, 109–114, 117, 144, 149–151, 154, 159–160, 176, 195, 243–245, 248–250, 252–253, 258, 261, 265, 318, 366, 434
- Marxilaisuus 21, 32, 38, 45, 47, 54, 72, 75, 94, 103, 109–111, 149, 152, 159, 176, 206, 219, 225–226, 228, 243, 245, 256, 258, 271, 286, 340, 357, 371, 386, 423, 439, 446, 471, 473, 486, 496
- Mauranen, Tapani 258, 262
- Merivirta, J. 221
- Metafora 334, 384–387, 398–401, 410, 417, 437, 438, 452, 458, 472, 495
- Metafyysinen 335, 382, 397, 409
- Mikkeli 212, 231, 275
- Ministerisosialismi 122, 489
- Moderni, modernisaatio 23–24, 240–241, 360, 384, 393–394, 471, 473, 477, 496
- Mooses 48
- Morris, William 105, 170–171, 175–177, 187, 195, 487
- Murros, Kaapo 74–75, 78, 95–97, 177–180, 187–188, 434, 487
- Mäkelin, Yrjö 81–82, 94–96, 148, 158–159, 185–186, 209, 487
- Mäkelä, A. 434
- Mäkelä, A. B. 216
- Mäki, Jaakko 320–321
- Mömmö, P. J. 290–291
- Napoleon 50
- Nastola 212
- Nietzsche, Friedrich 49–52
- Niinivedenpää (Vesanto) 127, 365, 370–372, 376–390, 393–394, 425, 468, 471–472, 476, 478
- Nokia 64
- Nordlund, K. 227
- Nurminen, Julius 227
- Närhi, A. 217
- Oikeaoppinen menettelytapalausuma 435–437, 469
- Oikeaoppisuus 23, 30, 35, 38, 55, 77, 87, 90, 92, 94–96, 98, 102–104, 111, 115, 117, 120–123, 129, 131–132, 135, 143, 148, 150, 152, 155, 157–159, 170, 174, 183–189, 192–193, 195, 222, 225, 228, 230, 243, 250–251, 278–280, 283, 286, 295, 318, 338, 356–360, 370, 372, 384, 404, 412, 423, 433, 439, 446, 455, 460, 462–463, 466–469, 471, 479, 482, 484–490, 494–496, 499
- Opinselittäjä 127–128

- Opinvälittäjä 127–128, 180, 188, 484–485, 487
- Orimattila 297
- Ostroumov, Vera 75, 82
- Oulu 28, 71–74, 76, 81, 104, 117, 132, 163, 192, 196, 212, 214, 217, 221, 231, 244, 255, 275, 321, 332
- Owen, Robert 177
- Paasivirta, Juhani 32, 65, 98
- Paasivuori, Matti 207, 213, 221–222, 224–225, 326, 329–331, 339, 493
- Paavali, apostoli 45, 453
- Paavolainen, Jaakko 33, 97, 349–350, 359
- Paavonkallio, Esaia 326
- Paha 400–401, 472–473, 481, 497
- Palopuhe 322, 325, 338, 493
- Palosaari (Vaasa/Nikolainkaupunki) 340, 366, 370–372, 419–433, 437–438, 468–469, 479–480, 496
- Pappi 43, 291–292, 316, 328, 379, 383, 406, 429–430, 449, 478, 481
- Pekkala 265
- Pelastus 45, 47, 51–52, 497
- Peltonen, Matti 342–343, 345, 352
- Pieksämäki 325
- Pielisjärvi 212
- Pietarsaari 212
- Pietikäinen 293
- Pietikäinen, J. 218–220, 225
- Piilonen, Juhani 32, 98–101, 181
- Piru 446, 453, 456, 459
- Platon 46, 57, 243
- Plehanov, Georgi Valentinovič 117, 182
- Pori 212, 275, 290
- Porvari, porvarillinen 70, 72–74, 76, 79, 82–83, 87–90, 94–96, 100–103, 121–122, 130–131, 135–136, 142, 148, 151, 157, 187, 210, 214, 241, 245, 250, 258, 264, 285, 322–323, 357, 379, 388, 399–400, 402, 406–407, 416, 424, 429, 433–434, 452, 468, 474, 477–478, 487–489, 495–496, 498
- Positiviteetti, ks. vääjäämättömyys
- Puhunta, puhuntakoneisto 38, 48, 193, 268, 271–274, 279, 282, 289–290, 295, 300–301, 304–305, 307, 309–313, 336–337, 339, 485, 492–493
- Puhujaseura, keskusteluseura 367, 371, 376–377, 403, 413–414, 420, 423, 461, 463, 496
- Punkalaidun 293
- Pyhä kipinä 46–47
- Pärssinen, Hilja 88, 207, 224, 326–328, 339, 493
- Päämäärä 102–103, 120, 129, 150, 161–162, 164–165, 170, 186, 188, 335–336, 369, 383–384, 387–388, 391, 397, 409, 415, 418–419, 421, 426–427, 448–449, 454, 464–466, 474–476, 478–479, 483–484, 488
- Raamattu 57, 243, 282–283, 406, 418, 432, 448, 452–454
- Radikaalivallankumouksellisuus 95–96, 101–105, 115, 117–118, 121–123, 157, 163, 170, 186, 188, 192, 357–361, 370, 372, 404–406, 412, 454–455, 468–469, 487–490, 494–496
- Railo, Pekka 33
- Raivola 212
- Ranke, Leopold von 54–55
- Rantanen, Frans 227
- Rasila, Viljo 33, 350–352, 359
- Rauhala 239
- Rauma 212, 314
- Reformi, reformismi 30, 98, 102, 104, 122, 130, 143–144, 149, 162, 169, 175, 178–179, 186–188, 208–209, 329, 340, 421, 488–489, 494
- Reseptio 29, 56, 469
- Retoriikka 24, 45–48, 52, 273, 330–331, 336, 354, 384, 416, 418, 452–453, 474, 498, 500
- Reuna, Risto 355
- Revisionismi 81, 95–96, 98, 101–105, 109, 115, 118–119, 121, 123, 148–150, 154–155, 158–160, 162, 170, 176–177, 185–186, 188, 209, 221, 340, 356–358, 360–361, 404, 439, 454, 460, 462, 465, 487, 489–490
- Rovaniemi 212
- Runeberg, Johan Ludvig 243
- Ruskin, John 176

- Ruukki 212
 Ruuth, Juhan Wilhelm 257
 Ryssä 379, 389, 452
 Räisälä 255
 Räsänen, A. 218–219

 Saarinen, Emil 90, 96, 208–210, 349
 Saarinen, Kaarina 34
 Said, Edward W. 54
 Saint Simon, Claude Henri de Rouvroy de 177
 Salin, Eetu (Johan Edvard) 191, 206, 326
 Salkola, Marja-Leena 97
 Salmi, Petter Johan 297
 Salo, K. 79
 Salvadori, Massimo 32
 Satamavuori, K. 214
 Savonlinna 212
 Saxman, H. 79, 213
 Schmoller, Gustav 254
 Schoultz, Jarl von 31, 190, 283, 348
 Seinäjoki 124, 332
 Sering, Max 254
 Sillanpää, Miina 207
 Simson 62
 Sirén, H. 216–217
 Sirola, Yrjö 68, 70–73, 75–79, 97, 181, 194, 197–198, 207, 216
 Sisäinen vaikutus, sisäinen tyyppi 48–52, 56
 Sivenius, A. 207
 Snellman, Johan Vilhelm 243
 Soikkanen, Hannu 31, 66, 68–69, 94–97, 101, 106, 113, 119–120, 276, 285–286, 325, 352
 Soininen, Arvo M. 33, 342, 345
 Sokrates 57
 Sombart, Werner 118, 191, 254–255
 Sorel, Georges 114–115, 177–178, 189, 490
 Sortavala 212, 275
 Spence, Sarah 44–46
 Spencer, Herbert 243
 Stenius, Henrik 33, 241, 354
 Stern, J. 118
 Suojanen, Päivikki 47
 Suolahti 368

 Suurlakkoradikalismi 66–68, 70–71, 73, 78, 80, 82–83, 85–86, 91, 115, 169, 179, 189, 267, 278, 354–355, 358, 485, 487
 Svinhufvud, Pehr Evind 88–89
 Syndikalismi 96–97, 101–103, 105, 115, 118, 121, 177–180, 187, 340, 349, 356–358, 370, 372, 439, 454, 487–488, 490, 494
 Sääksmäki, ks. myös Armila 292
 Söörnäinen (Helsinki) 366, 370, 460–468, 482–483

 Tainio, Taavi 65, 95, 97, 101, 148, 155–157, 185, 188, 191–192, 196–197, 207
 Tainionkoski 212
 Tammela 198, 217
 Tampere 61–62, 64, 67–68, 70, 85–87, 119, 198, 212, 226, 231, 275, 290, 298, 347–348, 365, 368–372, 439–454, 469, 480–482
 Tanner, Väinö 96, 314
 Tapiola, Hannu 32, 114
 Tasa-arvon kehä 387, 475–476
 Tavoittamattoman dialektiikka 46–47
 Teollisuustyöväestö 203, 205–206, 341–343, 347, 350, 353, 356–358, 360, 368, 372, 411–412, 414, 419, 422–423, 426, 439–441, 452, 469, 486, 494–496, 498
 Tervonen, Johan 297–298
 Toivo, toive, toivekuva 45, 80, 82, 123, 138, 149, 156, 164, 175, 180, 248, 253, 278, 292, 321, 330, 409, 447–449, 500
 Tokoi, Oskari 88, 97, 213, 227
 Torniainen, E. 224
 Torpparit 203–204, 234–235, 255–256, 342–345, 347–350, 352–355, 357–360, 376–377, 411, 494
 Tunnedy namiikka 24, 43, 295, 338, 356, 366, 388, 390–391, 468, 470, 476, 485, 493–494, 497, 499
 Tunnistamiskriteeri 374–375
 Tuominen, Jussi 198
 Tuominen, Kalle 198
 Tuonpuoleinen 47, 453, 500

- Turkia, Matti 79, 207, 216–222, 225, 229
- Turku 191, 196, 210, 212, 227, 231, 275, 290, 300, 304
- Tutkijaluenta 127–129
- Tuusniemi 296
- Tuusula 255
- Tynkkynen, A. 198
- Tyystjärvi, Eija-Riitta 33, 347
- Tämänpuoleinen 47, 338, 359, 500
- Ulkoinen vaikutus, ulkoinen tyyppi 48–51, 56–57
- Uotinen, M. 207
- Ursin, Nils Robert af 82, 95, 195
- Utopia, utopismi 101–102, 109, 121, 123, 149, 153, 168–177, 186–187, 189, 192, 195, 248, 253, 274, 285–286, 293, 317–318, 321, 338, 340, 404, 487–488, 490
- Vaalikannatus 300, 305–306, 308–312, 337, 351
- Vaalilakko 68–70, 129
- Vaasa, ks. myös Palosaari 212, 221, 227, 231, 275, 370–371, 419
- Vaikutuksenhistoriallinen 21, 24, 34, 37, 39, 43, 484
- Vaikutus, vaikutustapa, vaikutuksente-ko 21, 24, 26, 32, 38–39, 41, 43, 48–52, 54, 122, 142, 312–316, 321, 323–324, 336, 338–339, 375
- Valeagitaattori 281–282
- Valkonen, Marja 34
- Valpas, Edvard 37, 66, 72–74, 81–82, 88–90, 94–96, 101, 104, 111–112, 129–131, 181, 184, 187, 207–210, 214, 228
- Vapauden kehä 387, 475–476
- Vapaus, veljeys, tasa-arvoisuus 335, 386, 427, 438, 472, 474–475, 479
- Vartiainen, K. 225
- Vastakaikuhypoteesi 340, 356–357, 362, 370–372, 405, 412, 423, 439, 454, 460, 468–469, 493–496
- Vatanen, August 'Veli' 213
- Vatanen, J. 227
- Weber, Max 39
- Veljeyden kehä 387
- Vesanto, ks. myös Niinivedenpää 369–371, 376
- Westermarck, Edward 242–243
- Vetter, Benjamin 118
- Viaporin kapina 71–73, 95, 97, 111, 244, 282, 454–455, 458, 490
- Viha, ks. myös luokkaviha 24, 241, 294–295, 316, 319–320, 322, 327, 330, 335, 338, 365, 372–373, 375, 388–391, 393, 396, 401–402, 408, 456–457, 463, 469, 471, 473, 476, 480, 482–484, 493–494, 496–499
- Vihanti 255
- Vihollinen 378–380, 396, 399, 406, 423–424, 447–448, 452, 478, 497–498
- Wiik (Viik), K. H. 78–79, 90, 184, 220, 326
- Viinikainen, Emil 213
- Viipuri 191, 212, 227, 231, 275
- Virkamies 323, 347, 379
- Vischer, Friedrich Theodor 243
- Woikaa 275
- Voionmaa, V. 224
- Wolf, Eric R. 353
- Voluntarismi 103, 115, 169, 185, 187, 280, 446, 486, 490
- Vuolijoki, Hella 216
- Vuolijoki, Sulo 207, 216
- Vuolijoki (Vuolijoki), Väinö (Wäinö) 88, 216, 255
- Vuoristo, J. 227
- Väkivaltaisuus 33, 94–96, 99, 134–135, 163, 349, 359, 434
- Vääjäämättömyys, positiviteetti 40–42, 113–114, 120, 331, 334–336, 338, 374–375, 384, 415, 427, 455, 457, 462, 466, 471, 473–474, 476, 482–483, 485, 490, 498
- Yhteiskunnallinen parlamentarismi 209–210, 349, 487
- Yksilö, yksilöityminen 132, 142, 166, 294–295, 327, 373, 393–394, 397
- Yksimiellisyys, konsensus 22–24, 29, 73, 77, 84, 131, 289, 294–295, 299–331, 371, 373, 377–378, 394–399,

402, 409, 414, 418, 420–421, 455,	Yrjö, pyhimys 459
457–458, 462–463, 467–469, 471,	Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari 243
473, 476–477, 480, 482–485, 495–	
496, 498–499	Zarathustra 50
Ylikylä (Kemijärvi) 297–298	
Ylivieska 212	Äänekoski 212

